Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
28 B
5

FRANCISCI TITELMANNI HASSELLENSIS,

168

DE CONSIDERATIONE DIALECTICA LIBRI VI.

A docto quodam Dialecticæ uiro multis in locis aucti, multisq́; diminuti.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA VELE IN ROMA

VENETIIS,
Apud Franciſcum, Gaſparem Bindonum, & Fratres. M D LXXI.

17-1.B.18

12 28

ARISTOTELICI ORGANI ſummam, hoc eſt, totius Dialectices ab Ariſtotele tractatæ complectentes, uidelicet,

De Prædicabilibus.
De Prædicamentis.
De Interpretatione, ſiue Enuntiatione.
De Syllogiſmo.
De Locis Dialecticis.
De Locis Sophiſticis.

IN FLORENTISSIMAE LOVANIENSI ACADEMIA LIBERALIVM ARTIVM FACVLTATI,

F. FRANCISCVS TITELMANNVS, eiuſdem humilis alumnus, debitum offert obſequium.

MEmini ferè ante triennium cum libros duodecim de Conſideratione rerum Naturalium tuo nomini mater ueneranda, nuncuparem, quod tum in Phyſica diſciplina exhibebam, id & in Dialectica ali quando me tentaturum ſpopondiſſe, ſi modo noſter ille labor tibi non ingratus, & tuis alumnis non inutilis comprobaretur. Quæ ſanè promiſſio, tametſi ſub dubi tationis quodam moderamine pronuntiata, ſic me deuinxit, atque etiamnum conſtrictum implicitumq́; tenet, ut ab officio illo uel ſinemet nominis iactura, uel ſine tuæ gratitudinis offenſa, non mihi integrum uideatur ceſſare. Si enim ab implenda promiſſione deſtitero, uel tu faſtidiuiſſe iudicaberis humile donum, ut ego à promiſſo uidear illo tuo faſtidio abſolutus, futurumq́; eſt, ut de te malè iudicent, & aduerſum te indignentur, ſi qui fortè extiterint, quibus prior ille noſter labor non uidebatur improbandus: aut ego tanquam promiſſionis immemor leuitatis arguar ac uanitatis: audiq́; à ſubſannantibus quòd aduerſum uanos homines proferri ſolet, Pollicitis diues quilibet eſſe poteſt. Et illud. Partu-

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

riunt montes, naſcetur ridiculus mus. Accedit ad hăc neceſsitatem ſtudioſorum plurimorum, tum noſtratiũ, tum externorũ, pia et importuna quædam ſedulitas: qui ab eo tempore, quo prior ille labor ſub oculos hominum exijt in lucem, partim uerbis, partim literis, promiſſi me admonere, atque ad ſatisfaciendum illi, quam ex meis uerbis concepiſſe ſe aſſerunt, expectationi, perurgere atque impellere hactenus non deſiſtunt. Alijs quidem humili prece id à me fieri poſtulantibus, alijs pia charitate pro communi bono & ſtudijs honeſtis adiuuandis pia charitate efflagitantibus, nonnullis etiam quaſi debitum rigoroſa quadam iuſtitiæ ſeueritate exigentibus. Proinde ut matrem, de me optimè meritam ab iniqua ſuſpitione liberarem, & meum ipſius humile nomen à leuitatis & uanitatis nota defenderem, ſtudioſorum quoque expectatione maturius ſatisfacerem, (& quæ primo loco erat cauſſa proferenda) promouendis liberalibus ſtudijs, hoc ſanè tempore quo omnia ab hæreticis cõtaminantur & commiſcentur, ad Eccleſiæ & ueritatis Catholicæ defenſionem per maximè neceſſarijs pro mea uirili nonnihil conferrem, uiſum eſt non ultra differre propoſiti promiſsiq́ adimpletionem, quam neque hactenus protraxiſſem ſi per corpuſculi imbecillitatem, & otium à rebus neceſſarijs, maturius præſtare quod promiſeram, licuiſſet. Superiori itaque æſtate corporis uiribus utcumquè reparatis, & otio à rebus magis ſerijs tantiſper, uel cum gratia impetrato, uel cum iniuria quadam ſucciſo, & (ut planè dicam) furtim ſubtracto, animum adijciens Dialecticarum rerum conſiderationi, ſex libris, quidquid in eis uidebatur eſſe præcipuum, tentaui comprahendere, illisq́ omiſsis, quæ à Dialectica ſynce-

ritate prorſus aliena uidebantur, ea quæ ad rem faciebant planè lucideq́; quantum potui, proponere & explanare curaui: ne tenelli adoleſcentes rerum ſuperuacanearum, prolixa multitudine & inuoluta difficultate deterriti, animum deſponderent, relictisq́; utilibus ſtudijs ad inania defluerent: id quòd hactenus non paucis eueniſſe conſtat. Semper enim in illa ſui ſententia, quam & Socrati apud Platonem inuenio probatam, melius eſſe pauca quadã ordinatè & lucidè proponere, quàm multa ſine ordine conuoluta obſcure profundere. Quo uerò tuis alumnis noſter hic labor foret utilior, illum ferè in omnibus ordinem ſumus inſequuti, qui eſt apud Ariſtotelẽ M. Tul. iudicio totius Dialecticæ Principem: quo idẽ ille dicit nihil eſſe acutius, nihil politius: cui admirabilem tribuit ſcientiam & inuentionem, incredibilem quoque dicendi copiam & ſuauitatem, quem denique tanti ille facit, ut nec uenia dignos putes Philoſophos illos, quibus tantus Philoſophus eſſet incognitus. Vt non immeritò præ cæteris omnibus qui Dialecticã tractauerunt, hunc unum à multis ſeculis Academiæ cenſuerint adoleſcentibus in arte Dialectica inſtituendis proponendũ atque prælegendum. Ad cuius auguſtam amplitudinem compendioſam huius noſtri operis breuitatem uelut introductoriam, nos quoque parauimus. Hunc itaque noſtrũ in Dialectis laborem, quem tuo nomini mater ueneranda, omni iure debui nuncupare, precor ut eo animo de manu ſeruile & alumni tui ſuſcipias, quo priorem illum in Phyſicis à te fuiſſe ſuſceptum, certiſsimi argumentis feciſti teſtatum, Bene uale. Louanij Anno à Chriſto nato M. D. XXXIII. XV. Octobris.

PROLOGVS APOLOGETICVS
Dialecticæ cęterarumque Liberalium artium tuenda dignitate.

Auguſ. lib. 18. de ciui. Dei. Iulian' Apoſta ta.

GLorioſum illud Eccleſiæ lumē Aurelius Auguſt. in libris quos de ciuitate Dei pro Chriſtianæ fidei firmamento inſignes & nunquam ſatis laudatos edidit de uarijs Eccleſiæ perſequutionibus agens, inter cętera de apoſtata illo Iuliano Auguſto, cuius egregiam indolem amore dominandi (ut idem ille ait) ſacrilega & deteſtanda curioſitas perdidit, hoc ſignanter commemorat, atque etiam digno pondere aggrauat, quòd publico edicto Chriſtianos uetuerit artes liberales docere uel diſcere. De Iuliano (inquit) apoſtata quid dicturi ſunt? An ipſe non eſt Eccleſiam perſequutus, qui Chriſtianos liberales artes docere aut diſcere uetuit? Cuius quidem propoſiti rationem illi, qui cum Apoſtolo cogitationes aſtu

2.Co.2 tè illius Sathanæ non ignorat, in promptu erit inuenire, atque exponere facillimum. Nimirum aduertens humani generis inimicus, per uim atque potentiam Principum, quorum furorem aduerſus Chriſtianum nomen ab initio naſcentis Eccleſiæ excitauerat, uſque adeo nihil ſe promouere, ut in dies magis magiſque Chriſtiani nominis gloria clareſceret, & fides Chriſti dilatata proficeret, aliam excogitauit ille artifex perſequendi rationem: qua uidelicet ſapientum huius ſeculi tumidos animos in Chriſtianam ſimplicitatem excitaret, illorumq́ue ſtylos & calamos in hanc exacueret, ut omnem ingenij uim & totum artis acumen ad hanc oppugnandam conuerterent. Inter quos uel primus extitit peruerſus ille apoſtata, qui poſt abnegatum ſacrum Chriſti nomen, cuius Sacramentis fuerat

rat initiatus, uim omnem ſuæ eruditionis atque elo-
quentiæ, qua ab annis teneris egregiè erat inſtitutus,
eò contulit, ut ſemel abiuratam fidem pro ſua uirili
funditus deleret, Chriſtiq́ue Eccleſiam, quam ipſe per
fuga factus iam deliquerat, ſolo æquaret radicitusque
euerteret. Id quod luce clarius teſtantur eius uirulen-
tiſsima opera, in odium & oppugnationem fidei Chri
ſtianæ edita, quorum fragmenta aliquot in libris ſan-
ctorum patrum, qui illius inſaniæ diuino auxilio fre-
ti reſtiterunt uiriliter, etiamnum uiſere licet. Ex qui-
bus pauculis facile eſt conijcere, cuiuſmodi illa fue-
rint plena uolumina, quæ in Chriſtum (quem contu
meliæ gratia Galilæum) & Chriſtianos (quos ab illo
Galilæos nominabat) temeritas eius inſana euomuit.
Is itaque cum uideret à uiris Chriſtianis ſe nec ſapien-
tia nec eloquentia ſeculari inferioribus, quales ab ini-
tio aliquot ſemper habuit Eccleſia, ualidus quàm exi-
ſtimauerat ſuis obiectionibus reſponderi, nec deeſſe
qui inſana in Chriſtum iactata conuitia in furibundum
ipſius caput aptiſsimè retorquerent, quiq́ue (iuxta Sa- Pro. 2 I
pientis uerbum) ſtulto auderent & poſſent iuxta ſtul-
titiam ſuam reſpondere, ne ſibi ac ſuis nimium ſa-
piens uideretur, facile aduertit, nō effecturum ſe quòd
conceperat animo, nec poſſe uoto potiri, donec inter
Chriſtianos uigeret ſapientia & eloquentia ſeculi, qui-
bus ſolis à conſequendo propoſito ſe impediri exiſtima
bat. Simplicitatem nanque Chriſtiani dogmatis facile
ſuperare ſe poſſe confidebat, ſi ſecularis eſſet ſapientiæ
præſidio deſtituta. Hoc itaque animo illo ſuggeren-
te, à quo poſſidebatur & agitabatur perfida bellua, pu-
blico edicto, ne Chriſtiani liberales artes uel docerēt,
uel diſcerent, prohibuit. Cuius quidem impietatis fi-
gura quædam, multò ante in Philiſthæorum aduerſus
Iſraelitas, populum Domini, iniqua machinatione
præmonſtrata eſt, qui ut populum Domini ſecura poſ-

 ſeſsione

1.Reg. ſeſsione ſub tyrannide ſua continerent, fabrilem artem de terra Iſraelitica abſtulerant cauentes ne Iſraelitæ haſtam haberent, aut gladium, quibus ſe aduerſus illorum tyrannidem poſſent defendere. Imitantur uerò ſtrenue illud apoſtatæ exemplum, & Philiſtæorum figuram adimplent, impudentes hæretici, præcipue uerò hæreticorum magiſtri: quos experientia docet, & liberales artes omnes, & ſcholas in quibus eiuſmodi traduntur, ſummo odio perſequi, maledictiſque & blaſphemijs inceſſere: non alio haud dubiè prætextu quàm fecerat ille, ſed nec diſſimili animo. In colorem enim aut fucum uerius ſuæ impietatis, dicebat ille, non decere Chriſtianam ſimplicitatem adinuentionibus hominum intendere, nec debere ſtrophis Dialecticis implicari eos qui profeſsionem in ſimplicem uellent ſectari. Sicque aſtutus ille etiam gratiam uidebatur repoſcere, quaſi pro inſigni beneficio, cum dolum peſsimum animo meditaretur. Ita ſanè & impij hæretici liberales artes inceſſunt conuitijs, & maledictis dilacerant: pietatis quidem fucum prætexentes, ſed animum mala cogitatione plenum geſtantes. Optarent enim ſe ſolos armis eſſe munitos, cęteros autem omnes inermes remanere: quò facilius in ſuæ impietatis ditionem, ut diſputationis aut perſuaſionis efficacia, ſimplicium animos pertraherent, ſuæque tyrannidis ſubiectos retinerent. Præ cęteris uerò, Dialecticam odio irreconciliabili perſequuntur: propterea quòd inter omnes nulla ſit adeò illorum propoſito aduerſa, quæ ſic illorum fraudes detegit, nodos diſſoluit, aperit laqueos, perſuaſiones annihilat. Hac nimirum ratione, ut (iuxta Comici uerbum) ſemper odium parit ueritas, Dialecticam illi criminantur & calumniantur, quaſi cum ſimplicitate Chriſtiana pugnātem: multiſque alijs rationibus & confictis falſis calumnij ingenuos adoleſcentes dehortantur, ne illi ani-

Hæretici artes liberales criminantur.

mum

mũ dedát, ſimplicibusq; perſuadét parentibus, ne ſuos liberos talibus deſtinent ſtudijs. Sunt uerò & alij non pauci Dialecticæ cæterarũq; liberaliũ artiũ ſtudiis nõ tam ex affectus peruerſitate, quàm ex ignorantia & imperitia rerumque inexperientia, qui cum neque Dialecticæ uerum uſum neque traditionis eius modum nouerint, audent tamẽ egregij homines paſsim apud ineruditos ſimplicesque & inexpertos adoleſcentes, eam irridere, quaſi ieiunam, ſpinoſam, horridã, ſqualidã, ſterilẽ, inamœnam, inutilem, nomine etiã odioſo ſophiſticam eam appellantes. Quod ſi interroges quid Dialectica, aut quid ſophiſtica, & quid ab inuicem hæ differãt, mutos inuenies, & quæ damnauerint aut cõprobauerint, nõ intellexiſſe cõperies. Qui ſi eruditiſsimorum & probatiſsimorum auctorum de illa ſententiam diligenter expendiſſent, & rerum iuſtam haberent experientiam, non ſic adoleſcentum animos corrumperent, neque ab optimis & utiliſſimis ſtudijs auocarent. Cum itaque hac noſtra tẽpeſtate quàm plurimos eiuſmodi liberalium artium, peculiariter uerò Dialecticæ calumniatores, paſsim inueniri conſtet, quorum falſis perſuaſionibus bonam partem adoleſcẽtum eorum, maximè de quibus amplior aliqua ſpes bonæ frugis uidebatur expectanda, miſerè perire, quotidiana (proh dolor) experientia apertius monſtret, quàm ut diſſimulare liceat, uiſum eſt nobis, in huius noſtri operis initio quod de conſideratione Dialectica ad communem ſtudioſorum utilitatem conſcripſimus: Dialecticæ dignitatem & auctoritatem aduerſum calumniantes tueri atque defendere, non quidem ſtudio contentionis, ſed eo tantum animo, ut qui ſortè per ignorantiam aut inexperientiam minus bene de Dialectica ſenſerint, & minus rectè loquuti fuerint cognita ueritate, deſinant malè ſentire, deſinant & maledicere. Quia uerò ad tantæ rei perſuaſionem, noſtram orationem ſciebamus nequaquam

quam ſufficere, uiſum eſt ex clariſsimorum & omniũ, iudicio eruditiſsimorũ auctorũ ſententijs id agere: quorũ tanta eſt apud omnes eruditos æſtimata, tanta auctoritas, ut refragari illis nemo audeat. Proinde, annotatis ex uarijs auctoribus notatu dignis ſententijs, quæ ad Dialecticæ cõmendatione facere uidebãtur, eas in hũc locũ congeſsimus, ſicq; per titulos & capita certo quodam ordine (quantùm commodè in tam confuſum diuerſarum rerum ſylua fieri potuit) digeſsimus, vt quaſi una perpetua uideri poſsit oratio, quæ ex tam uarijs eſt partibus contexta. Poteramus forſitan & nos, propria qualicunque oratione, Dialecticam utcunque cõmendare, & eius multiplicem explicare utilitatem, dignitatemq; exponere. Verum illud putabamus fore utilius, ſi quæ à nobis fuerant dicenda, ex ea grauiſsimorũ auctorum & Chriſtianorum & gentilium ore proferrentur. Obſecro igitur eos, ad quos noſter hic labor perueniet, ut maturo iudicio ijs qui infrà ſubijcientur ſententijs expenſis, bonas artes diſcant magnificare, de ſinantque ſimplices ſtudioſorum adoleſcentum animos ab ijs quæ ex re ipſorum ſunt, auertere. Quòd ſi fortè ab illis nequiuero obtinere, qui animum obfirmauerunt aduerſus bona, ſtudia ſpero tamen adoleſcentes ipſos noſtra hac diligentia poſt hac cautiores futuros, & tam graui tamq; multiplici auctoritate præmonitos non ita facilè malè ſuadentibus aures præbituros. Neq; enim tam ſine iudicio eſſe poterunt, quin facilè aduertant, quæ à præclariſsimis uiris tã magnoperè ſunt cõmẽdata, atq; in tãto precio habita, ad hoĩs unius uulgaris, uel imperiti uel inexperti iudiciũ, nõ eſſe contẽnenda. Sed nos iam ad rem accedamus.

SEN-

SENTENTIAE QVAEDAM CLARISSIMORVM VIRORVM, TVM CHRIſtianorum , tum Gentilium , ex ipſorum eruditiſsimis libris huc congeſtæ, atque per titulos & capita certo quodam ordine digeſtæ , pro dialecticę cęterarumque liberalium artium tuenda dignitate.

CAP.I. Quàm magnificè diuinus Plato de Dialectica ſenſerit, ſuoq́; illo ore in Philoſophia (ut Auguſti. ait) purgatiſsimo & lucidiſsimo pronunciauerit, in Dialogo qui Phædrus inſcribitur, Socratem præceptorem ſuum introducit cum Phædro ita loquentem.

1 HArum ergo diuiſionum collectionumq́; è Phædre, amicus ſum, ut & intelligendi & loquendi ſim compos. Ac ſi quem alium poſſe arbitror tum ad unum , tū ad multa, pro rerum natura reſpicere, huius à tergo tanquam Dei ueſtigia ſequor. Atque eos qui id facere poſſunt, hactenus uoco Dialecticos, conſentitque mox Phædrus rectè artem hanc dialecticam appellari, dicens:

Diuinus Plato magnificè ſentit de Dialectica.

In eodem dialogo de Pericle inſigni oratore cū Phædro colloquens Socrates.

Videtur, inquit, non iniuria Pericles oratorum omnium perfectiſsimus extitiſſe. Magnæ enim quælibet artes, exercitatione dialectica, contemplationeque ſublimium in natura rerum , indigent. Ipſa enim mentis ſublimitas, & uis efficax in qualibet re perficiēda , hinc quodammodo proficiſci uidentur, quod Pericles ad in

genij

Peri- cles ob Diale- cticæ & Phy ſicæ pe ritiam orator. īſignis.

genij acumen adiunxit, Anaxagoræ namque huiuſmo di rerum indagatoris familiaritate fretus contemplationi ſe tradidit, unde ad dicendi artem quod ipſi uidebatur traduxit.

In dialogo autem ſeptimo in republica uel de iuſto, Socratem inducit mechanicas artes atque etiam mathematicas cum dialectica comparentem, ubi hęc eius cum Glaucone diſſerentis uerba legũtur.

Socrates. Nemo autem aduerſabitur nobis dicentibus quòd differendi facultas duntaxat conatur ordine certo circa unumquodq;, quid ipſum ſit inuenire. Si quidē cæteræ artes (id eſt mechanicæ) aut ad opiniones hominum cupiditatesque reſpiciunt, uel ad generationes & compoſitiones, uel ad culturam eorum quæ generãtur & corrumpuntur. Reliquæ uerò, quas diximus uerarum rerum quoquo modo participes eſſe, Geometria ſcilicet eiusque comites, circa ipſam eſſentiã quodam modo ſomnians, ſyncerè autem quidquam ab illis cernere impoſsibile eſt, quouſque ſuppoſitionibus hærent, easque ratas & immobiles adeò ſeruant, ut illarum rationem reddere nequeant. Dialectica uerò ſola ſublatis ſuppoſitionibus omnibus ad ipſum principiũ confirmandum pergit, ac reuera animi oculum cœno barbarico obrutum, paulatim ſurſum trahit ac ducit, tanquam adiutricibus ac miniſtris, quibuſdam utens his artibus quas narrauimus.

Hoc ipſum eſt quod ī Topi. ait Ari. Dialec. ad omniũ methodorũ principia habere uiam.

Ac deinde nonnullis interpoſitis.

Diale- cticæ apex & finis omniũ doctrinarũ.

Legem ſtatuit eſſe ferēdam in republica, qua iubeantur diſcentes eam potiſsimum diſciplinam capeſcere, ex qua ad interogandum & reſpondendum, ut ſciētem decet, apertiſsimi ſint, quæ eſt Dialectica. Poſtremò (conſentiente in idē Glaucone) Dialecticam doctrinis omnibus uelut apicem eſſe prępoſitam dicit, nec ullam doctrinam ulterius aut eminentiorem reperiri, ſed hic doctrinarum omnium eſſe finem.

In Dialogo quoque qui Cratylus inſcribitur, ſiue de recta ratione nominum: Dialectici dicit eſſe officiũ, imponere rebus nomina, quòd is colligere ſciat atque diuidere, nec ab alio quam à Dialectico commódè id fieri poſſe exiſtimat.

CAP. II. Quòd ſine Dialectica Philoſophia non potuit eſſe conſummata, quodq́; Dialecticam Plato adiungens ſcientiæ naturali & morali, conſummatam eſſe cerit Philoſophiam, Ex Auguſtino, libro tertio contra Academicos. Capite 17.

PLato uir ſapiẽtiſsimus & eruditiſsimus tẽporũ ſuorũ q & ita loquutus ẽ, ut quęcũq; diceret magna fierent: & ea loquutus eſt, ut quomodocunque diceret parua non fierent, dicitur poſt mortem Socratis magiſtri ſui, quem ſingulariter dilexerat, a Pythagoricis etiã multa didiciſſe. Pythagoras autem Græca Philoſophia non contentus, quæ tunc aut penè nulla erat, aut certè occultiſſima, poſtquam commotus Pherecydæ cuiuſdã Syri diſputationibus, animum eſſe immortalem credidit, multos ſapientes etiam longè lateque peregrinatus audierat. Igitur Plato adijciens lepori ſubtilitatique Socraticæ, quam in moralibus habuit, naturaliũ, diuinarumque rerum peritiam, quam ab eis quos memoraui diligenter acceperat, ſubiungens, quæ quaſi formatricem illarum partium iudicemque Dialecticã, quæ aut ipſa eſſet, aut ſine qua ſapientia omnino eſſe nõ poſſet, perfectam dicitur compoſuiſſe Philoſophiæ diſciplinam.

Auguſti de Platone & Dialectica.

His Auguſtini uerbis atteſtatur Diogenis Laertij ſententia in libro de uita Philoſophorum, cuius in deſcriptione uitæ Platonis, hæc ſunt uerba.

Diogenes Laercius.

Vt olim in Tragœdia, prius quidem ſolus chorus agebat, poſtmodum uero Theſpis unũ inuenit hiſtrionem, ut choris interdum requieſceret, ſecundum poſtea Aeſchylus adiecit, & tertium Sophocles, atque in hũc modum tragœdia conſummata eſt, ita & Philoſophiæ ratio dudum circa unam tantum Phyſicæ ſpeciem uerſabatur. Acceſsit Socrates & adiecit Ethicen. Tertiam Plato Dialecticem addidit, & conſummato Philoſophiæ operi extremam manum appoſuit.

CAP. III. Quæ neceſsitas ad Dialectica artis inuentionem veteres induxerit, ex Seuerino Boetio, in commentarijs ſuper Topica Ciceronis.

Seuerinus. Boeti⁹.

CVm Philoſophia maximis in rebus operam ſtudiũque conſummat, cumque & naturalibus inſpectionem ſpeculationemq; adhibeat, & in moralibus actionem, & ſic formare geſtiat mores, ut uera uitæ actio ratio perſuaſerit, euenire neceſſe eſt, ut ſecũdum id quod ratio tenendum, omittendúmve, faciendum quoque aut non facien dum eſſe decreuerit, uel iudicium conſtituatur, uel exercendæ uitæ dirigatur intentio, erit igitur neceſſarium, uel in naturali ſpeculatione, uel in moralium actionum cogitatione, ut certa ratio, uel quod in rebus ſpeculandum eſt inueniat, uel quod in actuum uiuendi duci oporteat ante perpendat. Hæc autẽ ratio niſi uia quadam proceſſerit, ſæpe in multos neceſſe eſt labatur errores. Quod ne paſsim fieret, atque ut certis regulis tractatur inſiſteret, uiſum eſt antiquæ Philoſophiæ ducibus, ut ipſarum ratiocinationũ quibus aliquid inquirendum eſſet, naturam penitus ante diſcuterent, ut his purgatis atque compoſitis, uel in ſpeculatione ueritatis, uel exercendis uirtutibus uteremur. Hæc eſt igitur diſciplina, quaſi diſſerendi quædã magi-

Dialectica diſſerẽdi magiſtra.

magiſtra,q̃ Logicē ueteres Peripatetici appellauerũt, quam Cicero definiens, differendi diligentem rationem uocauit. Stoici uerò, Dialecticam eam nuncupauerunt.

His per omnia conſonant, quæ uir in diuinis & humanis literis egregiè eruditus, Hugo à Sancto uictore, libro primo Didaſcalecæ eruditionis ſcribit, in hunc modum.

Cum ueteres multis ſæpè lapſi erroribus, falſa quædam & ſibi contraria in diſputatione colligerent, atque id fieri impoſsibile uideretur, ut de eadem re contraria concluſione facta utraque eſſent uera, quæ ſibi di ſ..tiens, ratio concluſiſſet, cui ve ratiocinationi credi oporteret, eſſe ambiguum: uiſum eſt prius diſputationis ipſius ueram atque integram conſiderare naturã, quia cognita, tum illud quoque quod per diſputationē inueniretur, an uerè eſſet comprehenſum poſſet intelligi. Hinc igitur profecta Logicæ peritia diſciplinæ, quæ diſputandi modos, atque ipſos ratiocinationes internoſcendi vias parat, ut quæ ratiocinatio nunc quidem uera, nũc autem falſa, quæ uero ſemper falſa, quæ nunquam falſa poſsit agnoſci. Hæc tempore quidem eſt poſtrema, ſed ordine prima. Hæc enim inchoãtibus prima legenda eſt, propterea quod in ea docetur uocum atq; intellectuum natura, ſine quibus nullus Philoſophiæ tractatus rationabiliter explicari poteſt. Hugo à Sancto Victore.

CAP. IIII. Dialecticam cæteris artibus inueniendis atque formandis eſſe neceſſariam.

Auguſtinus in libro de ordine.

ILlo, inquit, modo perfecta Diſpoſitaque Grammatica, admonita eſt ratio quærere hanc ipſam uim quæ Pepererat artem. Nam definiendo, diſtribuendo, colligendo, Auguſtinus.

gendo, non ſolum digeſſerat Grammaticam atque ordinauerat, uerumetiã ab omni falſitatis irreptione defenderat. Quando ergo ratio ad alia fabricanda tranſiret, niſi ſua prius machinamenta diſtingueret, notaret, digereret, proderetque ipſam diſciplinam diſciplinarum, quam Dialecticam uocant? Hæc docet docere hæc diſcere. In hac ſeipſam ratio ſibi demonſtrat, quæ ſcit, quid uelit, quod ualeat. Scit autem ſcire, uult ſola ſcientes facere, nec ſolum uult, ſed etiam poteſt.

Diale-ctica diſcipli na diſcipli narũ.

Cicero

Eandem ſententiam Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore pronunciat, his uerbis:

Nihil eſt quod ad artem redigi poſſit, niſi ille prius qui illa tenet, quorum artem inſtituere uult, habeat illam ſcientiam, ut ex ijs rebus quarum ars nondum ſit, artem efficere poſsit. Hoc uideo, dum breuiter uoluerim dicere, dictum à me eſſe paulò obſcurius. Sed experiar, & dicam, ſi potero, planius. Omnia ferè quæ ſunt concluſa, nunc artibus, diſperſa & diſſipata quondam fuerunt, ut in muſicis, & numeri & uoces & modi, in Geometria, liniamenta, formæ, interualla, magnitudines: in Aſtrologia, cæli conuerſio, ortus, obitus motuſque ſyderum: In Grammaticis, poetarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, uerborum interpretatio, pronũciandi quidam ſonus: In hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ordinare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quædam omnibus & diffuſa latè uidebantur, Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus, ex alio genere quodam quod ſibi totum Philoſophi aſſumunt, quæ rem diſſolutam conuulſamque conglutinaret, & ratione quædam conſtringeret.

Quòd autem hanc artem Dialecticam uelit dicere, ex alio eiuſdem auctoris opere monſtratur apertius, quod de claris oratoribus inſcribitur, ubi de Seruio Sulpitio loquens, hunc modum Bruto interroganti ipſe reſpondet.

Sic enim (inquam) Brute exiſtimo, iuris ciuilis magnum uſum, & apud Scæuolam & apud multos fuiſſe artem in hoc uno, quod unquam effeciſſet ipſius iuris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem uniuerſalem diſtribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambigua primũ uidere, deinde diſtinguere. Poſtremo habere regulam qua uera & falſa iudicarẽtur, & quibus quæ propoſitis eſſent, quæque non eſſent conſequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quaſi lucem, ad ea quæ confeſæ ab alijs aut reſpondebantur, aut agebantur. Dialecticã mihi uideris dicere, inq̃t. Recte, inquã, ĩtelligis. Scæuola ob Dialecticæ peritiã ceteros in iuris cognitione excelluit. Dialectica oĩm artiũ maxima.

Hanc quoque ſententiam confirmat, quæ noſtrorũ ferre temporum uir eruditiſsimus Rodulphus Agricola, li. 2. de Inuẽtione ſcribit in hũc modũ.

Ariſtoteles, quique poſt eum alij. Dialectica inſtructi fuere, facilè ſuis libris oſtendunt, quàm magnus ſit uſus eius, & quàm tractandis omnibus rebus accommodatus: utq; ſine ea non ſolum ſingula, de quibus in artiũ decurſu dubitaretur explicari nequirẽt, ſed ne artes quidem colligi poſſent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc eſt illa ſcientia, quã apud Ciceronem Craſſus neceſſarium formandis artibus putauit, quamq; cupit eſſe in Iureconſultis, quo non eſſent apud eos omnia actorum ſimilia. Quęſitũ eſt à Titio, & Labeo ait, etiam Celſus reſpondit, & apud Trebatium ſcriptum eſt. Rodulphus Agricola. Dialecticã in iure cõſultis deſiderat Cic.

Ex his obiter diſcimus, etiam iuris ciuilis ſtudioſis, Dialectam apprimè conducere, maximamque ad illud lucem, afferre id quod & Quintilianus uidetur indicare, libro duodecimo Oratoriarũ inſtitutionum, loquens in hunc modum:

Quid? Nõne quæſtio iuris oĩs, aut uerborũ proprie-

Quinti li. tate, aut æqui diſputatione, aut uoluntatis cõiectura continetur, quorum pars ad rationalem (Dialecticam dicit) pars ad moralem tractatum redũdat. Ergo natura permixta eſt omnibus iſtis oratio, quæ quidem oratio eſt uerè. Nam ignara quidem huiuſce doctrinæ loquacitas erret neceſſe eſt, ut quę uel nullos uel falſos habeat duces,

CAP. V. Quanti Dialecticam fecerint ueteres illi Stoici, ex Diogene Laertio, de uita Philoſophorum.

Stoicorũ ſnĩa ex Diogene Laertio. ABſque Dialecticæ ſpeculatione, ſapientem dicunt in oratione ſine lapſu non futurum. Quippe ex illa dignoſci uerum atq; falſum, probabile itẽ, & quod ambiguè dicatur intelligi. Ea remota, iam non licet ritè interrogare atque reſpondere, ſed pertingere eam quæ in negationibus eſt temeritatẽ, ad ea etiam quæ fiunt, adeo ut in abſurditatem ac uanitatem uertatur, qui phantaſias minimè exercitas habet, neque aliter acutum & ingenioſum cautumque omnino in dicendo & fore & uirum iri ſapientem. Eiuſdem enim eſſe, rectè loqui rectèque cogitare, eiuſdemque ad ea, quæ proponuntur diſſerere, & ad ea quæ intelligantur reſpondere, quæ ſint omnia uiri Dialecticæ periti.

Ex eodem.

Stoicorũ pulchra cõparatio Huiuſmodi ſunt in logicis Stoici, ut maximè aſſerant Dialecticum ſolum eſſe ſapientem. Omnes enim res per eam, quæ in uerbis eſt ſpeculationẽ cerni, quęque ad naturam pertinent, & quæ rurſum ad mores logicæ egere adminiculo.

Ex eodem.

Enimuero Philoſophiam animãti ſimilem dicunt, oſſibus ac neruis Logicen, carnibus Ethicen, animæ Phyſicen conferentes. Siue rurſus ouo, eſſe quippe ſuperficiem (id eſt, teſtam) Logicen, ſequentia Ethicen intima

intima & penitus abſtruſa Phyſicen. Sũt qui agro frugifero, quippe circumiectam ſepi. Logicen: fructum Ethicen, humum ac arbores Phyſicen. Nonnulli ciuitati muris optimè ſeptæ ac pulchrè ex dignitate adminiſtratæ. In qua Stoicorum comparatione illud eſt diligenter notandum, Dialecticam ubiq; comparari ijs per quæ alia continentur, corroborantur, ſuſtentantur, finiuntur, muniuntur, & definiuntur, utpote oſsibus & neruis, teſtæ oui ſepi agrum, aut muro ciuitatẽ circundanti. Videlicet ut indicetur his comparationibus, quòd apertè aſſerit Rodulphus, Dialecticen eſſe ducem, directricem, atque ſtabilitricem cæterarum artium, & ſine cuius præſidio tueri fines ſuos reliquæ non ſatis commodè poſſent. Rodulphus. Agricola.

Apud Ciceronem libro tertio de finibus bonorum Cato refert Dialecticam & Phyſicam, à Stoicis inter uirtutes eſſe numeratas, & rationem eius reddit apertius.

Ad eas, inquit, uirtutes de quibus diſputatũ eſt, Dialecticam etiam Stoici adiungunt & Phyſicam, easque ambas uirtutum nomine appellant. Alteram quòd habeat rationem, ne cui falſo aſſentiamur, neve unquam captioſa probabilitate fallamur, eaq; quæ de bonis & malis diceremus tenere tueriq; poſſimus, nã ſine hac arte, quemuis arbitramur à uero adduci falliquè poſſe. Recte igitur ſi omnibus in rebus intemeritas, ignoratioquè uitioſa eſt, ab his ea, quæ tollit hæc, uirtus nominata eſt, Phyſicæ quoque non ſine cauſa idem tributus eſt honor. Hactenus Stoicorum de Dialectica protulimus ſententiam, quam illi quidem tanti fecerunt cum non niſi altera eius pars, & ea quidem naturæ ordine poſterior, ab eis fuerit cognita, id qđ manifeſtiſsimè Cicero teſtatur in Topicis, ad Trebatium ita ſcribens: Dialecticam & Phyſicam Stoici uirtutes appellãt.

Cice. de duabus dialecticæ partib.

Ex Cicerone in Topicis.

Cum omnis ratio diligens diſſerendi duas habeat partes, alteram inueniendi, alteram iudicandi, utriuſque princeps (ut mihi quidem uidetur) Ariſtoteles fuit. Stoici autem in altera laborauerunt. Iudicandi enim uias diligenter perſcrutati ſunt, eam ſcientiam quam Dialecticem appellant. Inueniendi uerò artē, quæ Topice dicitur, quæ ad uſum potior erat, & ordine naturæ certè prior, totam reliquerunt.

Cato Stoic' Diale. & Phyſicā inter uirtes numerat.

Idem libro 4. de finibus bonorum. Catoni qui de Stoicorum ſecta erat, reſpondens, ſic, ait:

Cum duæ ſint artes quibus perfectè ratio & oratio compleatur, una inueniendi altera diſſerendi, hāc poſteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem hi egregiè tradiderunt, illi omnino ne attigerunt quidē. Nam è quibus locis, quaſi è theſauris argumenta depromerentur ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt, ſuperiores autem artificio & uia tradiderunt. Hæc ille. Quanto ergo pluris nunc eſt facienda Dialectica, quæ præter illam Stoicorum diſciplinam alteram continet, & quaſi nouam inueniendi artem, ſi uſu potiorem, & natura priorem, quam Ariſtoteles pluribus libris tradidit, & de qua ſola noſtris ferè temporibus homo doctiſsimus Rodulphus Agricola, tres libros cōſcripſit, ab eruditis omnibus maximè laudatos.

CAP. VI. Quòd Dialectica admodum coniunctam habeat eloquentiæ artem dicendi. Ex Quintiliano libro ſecundo Oratoriarum inſtitutionum.

Quint.

DVo (inquit) genera ſunt orationis, altera perpetua, quæ Rhetoricæ dicitur, altera conciſa, quæ Dialecticæ, quas quidem ita Zenon coniunxit, ut hanc

hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret ſimilem. Cicero

In eandem ſententiam & Cicero ſcribit libro ſecũdo de Finibus bonorum & malorum.

Zenonis eſt, inquam, hoc Stoici, omnẽ uim loquẽdi, in duas tributam eſſe partes dicere, Rhetoricam palmæ. Dialecticam pugno ſimilẽ eſſe dicebat, quòd latius loquerẽtur Rhetores, Dialectici autem contractius. Idem in libro de perfecto Oratore. Apta Zenonis cõparatio

Zeno quidem ille, à quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes (Dialecticam & Rhetoricam) intereſſe. Nam cum compreſſerat digitos, pugnumque fecerat. Dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe. cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius ſimilem eſſe eloquentiam dicebat. Atque etiam ante hunc Ariſtoteles in principio artis Rhetoricæ, dicit illam artẽ quaſi ex altera parte reſpondere Dialecticæ, ut hoc uidelicet differant inter ſe, quòd hæc ratio dicendi latior ſit, illa loquendi contractior. Ariſto.

CAP. VII. Quod abſque Dialectica & Philoſophia nemo perfectam aſſequi poſsit eloquentiam, nec Rhetor eſſe ſine philoſophia, Ex Cicerone libro primo de perfecto Oratore.

Orator debet eẽ Philoſophus.

PLatonis & aliorum Philoſophorum diſputationibus, & exagitatus maximè orator eſt, & adiutus. Omnis enim ubertas, & quaſi ſylua dicendi, ducta ab illis eſt. Rurſum.

Poſitũ ſit igitur in primis, ꝙ poſt magis intelligetur ſine philoſophia nõ poſſe effici, quẽ quærimus eloquẽtẽ. Nã nec latius, nec copioſius de magnis uarijsq; reb. ſine Philoſophia põt quiſq̃ dicere. Nec uerò ſine

Philoſophorum diſciplina genus & ſpeciem cuiuſque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus, nec iudicare quæ uera, quæ falſa ſint, neque cernere conſequentia, repugnantia uidere, ambigua diſtinguere.

Expreſsius etiam & diſtinctius poſtmodum illa declarat, cum poſt multa eodem in lib. de Oratore tractata, iſta ſubiungit: Eſſe igitur perfectæ eloquentiæ puto, non eam ſolum facultatem habere quæ ſit eius propria, fusè lateque dicendi, ſed etiam uicinam eius, atque finitimam Dialecticorum ſcientiam aſſumere.

Orator ſit Dialectic*.

Et rurſum poſt pauca.

Nam & ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima diſſerendi, & poſtea, Qui Dialectici dicuntur, ſpinoſiora multa pepererunt. Ergo cum cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur non eſſe earum rerum omninò rudem, ſed uel illa antiqua, uel hac Chryſippi diſciplina inſtitutus nouerit primum uim naturam, genera uerborum & ſimplicium & copulatorum. Deinde, quot modis quidque dicatur, qua ratione uerum falſumve ſit, iudicetur, quid efficiatur è quoque, quod cuique conſequens ſit, quodque contrarium. Cumque ambiguè multa dicantur, quomodo quidque eorum diuidi explanarique oporteat. Hæc tenenda ſunt Oratori, ſæpè enim occurrunt, ſed quia ſponte ſua ſquallidiora ſunt, adhibendus erit in his explicandus quidam orationis nitor. Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & uia, primum conſtituendum eſt, quid quidque ſit (niſi enim inter eos, qui diſceptant conuenit, quid ſit illud, de quo ambigitur, nec recte diſſeri, nec unquàm ad exitum perueniri poteſt) explicāda eſt ſæpe uerbis mens noſtra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo eſt aperienda. Siquidem definitio eſt oratio, quæ quid ſit id, de quo agitur, oſtendit

Hæc oīa ſola docet Dialectica.

breuiſsimè.

breuiſsimè. Tum, ut ſcis, explicato genere cuiuſq; rei, uidendum eſt quæ ſint eius generis, ſiue formæ, ſiue partes, ut in ea diſtribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas ei, quem uolumus eſſe eloquentem, ut definire rem poſsit: Idemq; etiam cum res poſtulabit, genus uniuerſum in ſpecies certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur ac diuidet.

Quam denique ſententiam ita concludit:

Nec uerò Dialecticis modò ſit inſtructus, ſed habeat omnes philoſophiæ notos & tractatos locos.

Suprapoſitæ Marci Tullij ſententiæ aperte ſubſcribit Quintilianus libro duodecimo Oratoriarū inſtitutionum de Scientia diuinarum humanarumque rerum, loquens: Quītil.

Quæ quidem, inquiēs, cum ſit in tres diuiſa partes, naturalem, moralem & rationalem, quæ tandem non eſt cum oratoris opere coniuncta? Nam (ut ordinem retro agamus) de ultima illa, quæ tota uerſatur in uerbis, nemo dubitauerit, & proprietates uocis cuiuſque noſſe, & amgibua aperire, & perplexa diſcernere, & de falſis iudicare, & colligere ac reſoluere quæ uelis, oratoris eſſe, quanquam non eſt tam minutè atque conciſè in actionibus utendum, quàm in diſputationibus.

Ac poſt pauca, quam uelit artem proprio nomine apertiſsimè explicans, ſubiungit.

Pars hæc (inquit) Dialectica, ſiue illam dicere malimus, diſputatricem, utilis eſt ſæpe, & definitionibus, & comprehenſionibus, & ſeparandis quæ ſunt differētia, & reſoluenda ambiguitate, & diſtinguendo, diuidendo, illicendo, implicando.

CAP. VIII. Quòd Oratorum præclariſsimi Philoſophiæ, & peculiariter Dialecticæ ſtudia

coluerit. Quintilian. Oratoriarum inſtitutionum lib. 12.

Quint. Pericles. Demoſthenes Cicero

QVæ denique, inquid, intelligi ſaltem poteſt eloquentia hominis optima neſcientis? Hæc ſi ratione manifeſta non eſſent, exemplis tamen crederemus. Siquidem & Periclem, cuius eloquentiæ, etſi nulla ad nos monumenta uenerunt, uim tamen quãdam incredibilem, tum hiſtorici, tum etiam liberrimum genus homini Comici ueteres tradunt. Anaxagoræ Phyſici conſtant auditorem fuiſſe, & Demoſthenem principem omnium Græciæ Oratorum dediſſe operam Platoni. Nam M. Tullius non tantum ſe debere ſcholis Rhetorum, quantum Academiæ ſpatijs, frequenter ipſe teſtatus eſt. Neque ſe tanta in eo unquã fudiſſet ubertas, ſi ingenium ſuo concepto fori, non ipſis rerum naturæ finibus terminaſſet.

Quodhic ultimo loco dicit Quintilianus, ipſe de ſe Cicero uerum eſſe teſtatur, in præfatione libri de Oratore.

Cicero de Philoſ. magis quã de Rhetorica gloriatur.

Ego aũt, inquit, & me ſæpè noua uideri dicere intelligo, cũ per uetera dicã, ſed inaudita pleriſq;, & fateor me Oratorẽ (ſi modo ſim, aut ẽt quicũq; ſim) non eſt Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatiis extitiſſe. Eodem in loco, & quæ de Pericle dicta ſunt atque Demoſthene, confirmat his verbis:

Locus is ẽ q̃ ẽ ſupra citauimus.

In Phædro Platonis hoc Periclẽ pſtitiſſe ceteris dicit Oratoribus Socrates, q̃ is Anaxagoræ phyſici fuerit auditor, à quo cẽſet eũ, cũ alia pclara quædã & magnifica didiſſet, uberem & fœcundũ fuiſſe, ignarũquè (q̃ eſt eloquentiæ maximũ) quibus orationis modis quæque animorũ partes pellerẽtur. Quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis ĩtelligi licet quàm frequens fuerit Platonis auditor.

In libro uerò de claris Oratoribus, cum Bruto ſuo colloquens, etiam præceptoris ſui nomen exprimit, quo in Dialectica eſt uſus.

Eram, inquiens, cum Stoico Diodoro, qui cum habitauiſſet apud me, mecumque uixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus, à quo cum alijs in rebus, tum ſtudioſiſsimè in Dialectica exercebar, quæ quaſi contracta & aſtricta quadam eloquentia putanda eſt, ſine qua etiam tu Brute iudicauiſti te illam iuſtam eloquentia, quam Dialecticam dilatatam putant, conſequi non poſſe.

CAP. IX. Quomodo ſui contemptum ulciſcatur Dialectica, uel in uno Epicuro fœdiſsimæ uoluptatis aſſentior (ſic eum Lactantius Firmianus digno appellat nomine) luce clarius cernitur: qui illam prorſus contemnens, & ut tranſuerſum agentem (quomodo Diogenes Laertius ait) prorſus repudians, in fœdos lapſus eſt errores, de quo Tullius libro ſecundo de Finibus bonorum & malorum, Torquato colloquens, ita ait:

DVm dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quæ una continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidque ſit, hac ratione & uia diſputandi ruit in dicendo, ut mihi quidem uidetur, nec ea quæ dicit, ulla uult arte diſtingui.

Confirmant hanc Ciceronis ſententiam, quæ ab Hugone à S. Victore ſcribuntur libro primo didaſcalicæ eruditionis in hunc modum:

Ceteræ artes prius repertè fuerant, ſed neceſſe fuit Logicam quoque inueniri, quoniam nemo de rebus conuenienter diſſerere poteſt, niſi prius recte loquendi rationem agnouerit. Nam ſicut dicit Boetius,

cum

Diodo. Ciceronis in Dialectica p̄ceptor.

Lactantius de Epicuro Dialectices contēptore.

Cicero Epicuri errores imputat contēptui dialecticæ.

Hugo à Sancto Victore.

cum primitus antiqui circa rerum naturas & morum qualitates inueſtigandas operam impenderent, neceſſe fuit ſæpè falli eos, quia uocum & intellectum diſcretionem non habebant: ut in multis euenit Epicuro, qui atomis mundum conſiſtere putat, & honeſtū uolu ptate metitur. Hoc autem, idcirco huic atque alijs accidiſſe manifeſtum eſt, quoniam diſputando quidquid ratiocinatione comprehenderāt, hoc in res ipſas quoque euenire arbitrabantur. Hic uerò magnus eſt error. Neque enim quidquid ſermonum decurſus ratiocinando inuenerit, id in natura fixum tenetur. Quare neceſſe eſt falli eos, qui abiecta ſcientia diſputandi, de rerum natura perquirerent. Niſi enim prius ad ſciētiam uenerit, quæ ratiocinatio ueram teneat ſemitam diſputandi quæ ueriſimilem agnouerit, & quæ fida, & quæ poſsit eſſe ſuſpecta, rerum incorrupta ueritas ex ratiocinatione non poterit inueniri.

Atque illud etiam magis Dialecticæ in ueri inueſtigatione neceſſitatem indicat, quòd hi quoque, qui eius uideri uolebant contemptores, aliquid ipſi ſimile confingebant, quo eius loco ſe uti dicerent. Id quod de Epicureis aperte teſtatur Diuus Auguſtinus libro primo contra Creſconium Grammaticum, capite 13.

Auguſ. de Epicureis.

Noſti, inquit, quam maximè apud Stoicos uiguiſſe Dialecticam, quamuis & ipſi Epicurei, quos imperitia liberalium diſciplinarum non ſolum non pudebat, uerumetiam delectabat, quaſdam quaſi diſputandi regulas, quibus quiſque uſus minimè falleretur, ſe potius tenere & docere iactabant. Quid enim eſt aliud Dialectica, quàm peritia diſputandi?

Errores autem Epicurei, in quos per inſcitiā ratiocinandi uidetur incidiſſe. Lactantius Firmianus lib. 3. diuinarum inſtitutionum ſummatim enarrat his uerbis:

Archi-

Archipirata quiſquam, uel latronum ductor, ſi ſuos ad graſſandum cohortetur, quo alio ſermone uti poteſt, quàm ut eadem dicat, quæ dicit Epicurus? Deos nihil curare, non ita, non gratia tangi: inferorum pœnas non eſſe metuendas, quòd animæ poſt mortem occidant, nec ulli omnino ſint inferi; uoluptatem ſummum eſſe bonum, nullam eſſe humanam ſocietatem, ſibi quemque conſulere, neminem eſſe qui alterum diligat, niſi ſui cauſſa. Eſt plane, cur quiſpiam putet hanc uocem eſſe uiri ſapientis, quæ poteſt aptiſſime latronibus accommodari. Lactát. de erroribus Epicuri.

CAP. X. Quòd natura non ita ſit fidendum, ut propterea, ars ipſa Dialectica uel contemnatur, uel negligatur, id quod pleriq; faciunt. Ex Cicerone libro quarto de Finibus bonorum atque malorum.

QVòd etſi ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur, ars tamen eſt dux certior, quàm natura. Aliud eſt enim Poetarũ more, uerba fundere, aliud ea quæ dicas, ratione & arte diſtinguere. Ars natura certior

In Dialogo quoque Platonis qui Phædrus inſcribitur. Socrates de Rhetorica (quæ tamen minus uidetur arte indigere) idem pronuntiat: ubi à Phædro interrogatus, quomodo & unde ueri Oratoris artem ſibi poſſet uendicare, ita reſpondet:

Conſentaneum eſt, ò Phædre, fortè etiam neceſſarium, quemadmodum in ceteris rebus, ita & in hoc certamine peragendo perfectum eſſe. Quippe ſi tibi natura ut ſis orator, tribuerit, accedente doctrina & exercitatione, excellens eris orator, Si quid uerò horum tibi defuerit, mancus eris. Plato.

Conſentit & Quintil. lib. 2. Oratoriarum inſtitutionum, Conſummatos, inquiens, in arte, plus doctrinæ debere, Quint.

debere, quàm naturæ putabo: ſicut in ſolo fœcundo, plus cultor, quàm ipſa per ſe bonitas ſoli efficiet.

Hugo à S. Victore. Pulchrè quoque hac de re generali ſermone, quantum ad omnes artes, diſſeruit uir eximius Hugo à ſancto Victore libro primo Didaſcalicæ eruditionis, cuius eo in loco hæc ſunt uerba:

Omnes ſcientiæ prius erat in uſu, quàm in arte. Sed conſiderantes deinde homines uſum poſſe in artem conuerti, & quod uagum fuerat ac licentioſum, prius certis regulis & præceptis poſſe reſtringi, cœperunt conſuetudinem, quæ partim natura, partim uſu exorta fuerat, ad artem reducerem, quod prauum habebat uſum, emendantes, quod minus habebat ſupplentes, quod ſuperfluum habebat, reſecantes, & de ceteris ſingulis certas regulas, ac præcepta, præſcribentes. Huiuſmodi fuit origo omnium artium. Priuſquam eſſet Grammatica, & ſcribebant & loquebantur homines. Priuſquã eſſet Dialectica, ratiocinando uerũ à falſo diſcernebant. Priuſquam eſſet Rhetorica, iura Ciuilia tractabant: Priuſquã eſſet Arithmetica, uſum numerãdi habebunt. Priuſquam eſſet Muſica canebant. Priuſquã eſſet Geometria, agros menſurabant. Priuſquã eſſet Aſtronomia, percurſus ſtellarum temporũ diſcretiones capiebant. Superuenerunt artes, quæ licet ab uſu principiũ ſumpſerunt, uſu tamẽ meliores ſunt.

Ars uſu melior. Eandem hanc quæſtionem prolixè ſimul & eruditè tractat Rodolphus Agricola lib. 2. de Inuentione, cap. 5. Cuius etiam uerba (ut certior ſit ueritati nouis atque ueteribus comprobatæ fides) hic non pigebit annotare. Primum ita quæſtionem mouet.

Rodolphus Agricol. de uſu & arte. Quid ergo? dicet aliquis. Nónne & ante inuentam Dialecticen fuerunt artes, & diſputatum eſt, & inuentum eſt uerum? Et nunc quoque quotuſquiſque eorũ qui diſputant, Dialecticen tenet? Deinde quæſtioni reſpon

reſpondet: Non eſt, inquiens, quod negem, hæc ita eſſe. Illi tamen quod Dialectice docent, & faciunt, & fecerunt, multò commodius ſi hanc didiciſſent, fortaſſe facturi. Quemadmodum & ante traditam Rhetoricen diſerti uiri fuerunt & priuſquam literis comprehenſa eſt, muſicè cecinerunt homines. Nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinã coegit, ſic & primus cognouit morbum, pro futura medicatus eſt, ægrum leuauit. Facta ſunt hæc, antequã artes fierent, & ob idipſum ꝙ crebro ſunt facta, longa recte ſecusque factorũ annotatione artes eſſe cœpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ diſperſa colligerent, confuſa diſponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirẽt & omnia cõplecterentur nõ modo quæ facta eſſent, ſed quæ fieri etiam poſſent. Sic quod caſus ante fuerat, cœpit deinde ratio eſſe. Et ſequutũ eſt, ut nõ quia factũ iã eſſet aliquid debere fieri, ſed quia deberet fieri, crederẽt eſſe faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, ſimilia his ipſis quæ nũc præcipiunt, ſi qñ rectè fecerũt, ſecuti ſunt, ſicut hodie pleriq́ue faciũt, quod artis eſt, ſed non ex arte: quippe quã nullã habẽt, ſed uel lõga obſeruatione, uel ingenij quodã ꝑſtante uigore. Quãto rectius tñ, quãto melius expedirẽt illa, ſi certa artiũ ratione ducerentur? Duratura.n. ſæculis ingenia, & quibus nõ præſentes ſolũ plaudãt, ſed quæ omnis poſteritas miretur, ea tum demũ fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic, qđ Dialectices eſt, inuenerũt argumẽta homines & errorẽ male inuẽtorũ aliquando deprehenderũt, antea quàm eſſent omnia præcepta illius in artis formã collecta. Ariſtoteles tamen, quiq; poſt eũ illa inſtructi fuere, facilè libris ſuis oſtẽdũt, ꝙ magnus ſit uſus eius, & ꝙ tractandis omnibus rebus accõmodatus: ut quæ ſine ea nõ ſolum ſingula de quibus in artium decurſu

Sententia notatu digniſſima.

dubita-

dubitaretur, explicari nequirent, ſed ne artes quidē colligi poſſent, & in hanc, quam acceperunt, redigi formam.

CAP. XI. Quòd eruditio Dialectica, cæterarumq́; diſciplinarum liberalium, à Chriſtiana profeſſione non ſit aliena, nec percipiendæ ueritatis, præbeat impedimentum. Auguſtinus libro tertio contra Academicos, capite decimo octauo.

Auguſ. de liberalium artium ſtudijs.

ERuditio, inquit, artium liberalium, modeſta ſanè atque ſuccincta, & alacriores & perſeuerantiores & comptiores exhibet, amatores amplectendæ ueritatis, ut & ardentius appetant, & conſtantius inſequātur, & inhæreant poſtremò dulcius.

Idem libr. 1. contra Creſconium Grammaticum cap. 20.

Hanc artem, quam Dialecticam uocant, quæ nihil aliud docet, quàm conſequentia demonſtrare, ſeu uera ueris, uel falſa falſis, nunquam doctrina Chriſtiana formidat, ſicut eam in Stoicis non formidabat Apoſtolus, quos ſecum uolentes cōferre non reſpuit. Et ipſa enim fatetur, & uerum eſt, neminem diſputādo ad concluſionem falſam conſequenter impelli niſi prius conſenſerit falſis, quibus eadem concluſio, uelit nolit efficitur. Ac per hoc, qui cauet, ne ſe loquente conſequantur falſa, quæ non uult, uolens falſa caueat quæ præcedunt. Si autem præcedentibus ueris inhæſerit, quæcunque conſequentia perſpexerit, quæ falſa exiſtimabat, uel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, ſi ueritati eſt pacatiſſimæ amicitior quàm contentioſiſsimæ uanitati.

Eodem in libro per multa capita oſtendit, & Chriſtum & Apoſtolum Paulum, ac ceteros, uſos eſſe Dialecticā in diſputando, neque quenquam Dialecticè uolentem

lentem agere cum Chriſtianis eſſe reſpuendum. Donatiſtas quoque illos non ratio abiliter agere oſtēdit, qui dicerent ſe nec uelle, nec debere cum eo in diſputationem congredi, eò quòd eſſet Dialectica arte inſtructus, eaque inter diſputandum uteretur, ac proinde fugiendum magis & cauendum, quàm refellendū reuincendumque cenſerent.

Clemens ſucceſſor Petri inſignis ante Chriſtianiſmum Philoſophus libro primo recognitionum. Vbi à Petro interrogatus reddidiſſet ea, quæ pridie ab eodem audierat, eaque tam euidenter narraſſet, ut Petrus gaudio perfuſus, teſtaretur à Clemente illa euidentius eſſe reddita, quàm à ſe expoſita fuerant, ita præceptori ſe collaudanti reſpondit. Sāctus Clemens.

Narrandi ordinem, & lucidius ea, quæ res expetit proferendi, eruditio nobis contulit liberalis qua ſi utamur in antiquitatis erroribus, in perniciem uitæ uerborum decore ac ſuauitate decidimus. Si uerò ad afferendam ueritatem, eruditionem ſermonis, & gratiam conferamus, puto ex hoc nō parum utilitatis acquiri.

Rupertus Abbas Tuitienſis, uir diuinarum pariter & humanarum literarum peritiſsimus, cuius multa extant in diuinas ſcripturas præclara uolumina libro ſeptimo de operibus Spiritus ſancti ita ſcribit: Rupertus abbas Tuitenſis.

Paulus Apoſtolus non ſtudia condemnat, uel ſcholas Grammaticorum, Dialecticorum, Rhetorum, Arithmeticorum, Geometricorum, Muſicorū, Aſtronomorum, ſed hoc in eis culpat, quòd non quæſierūt ex eis ſapientiæ fructum, propter quem artes iſtæ à Deo datæ ſunt, id eſt, in notitia habere Deum, & glorificare ſicut Deum.

Et rurſum:

Reuera Dialecticæ ars ueritatem non perſequitur,

nec

nec uerbo Dei nectit uinculum, ſed potius ueritatem ſequitur & uerbum Dei uerum fidis argumentationibus comprobat, ſi quis legitimè utatur illa. Proceſſum ſacræ ſcripturæ diligenter aſpiciat Dialecticæ ſimul & Rhetoricæ ſtudioſus pariter & beneuolus: & uidebit, quod eam tanquam dominam famulæ proſequuntur.

Dialect. a ſcripturarum intellectũ utilis. Auguſt.

CAP. XII. Quòd etiam ad ſcripturas exactius intelligendas plurimum conducat peritia Dialectica, Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana, capite triceſimo primo.

Diſputationis diſciplina, ad omnia genera quæſtionum, quæ in literis ſacris ſunt penetranda, & diſſoluenda plurimum ualet. Tantum ibi cauenda eſt libido rixandi, & puerilis quædam oſtentatio decipiendi aduerſarium.

Et iterum cap. 37.

Scientia concluſionum, & definitionum, & diſtributionum, plurimum lectorem ſcripturarum adiuuat: tantum abſit error, quo uidentur homines ſibi ipſam beatæ uitæ ueritatem didiciſſe, cum iſta didicerint.

Rupertus abbas.

Rupertus Tuitien. lib. 7. de operibus Spiritus ſancti cap. 13. Primum hoc aſſerere licet, quia genus & differentia, ſpecies, & proprium, atque accidens, quæ ſapientes ſæculi pro magnis atque arduis habent, quaſi prima diuinæ ſcripturæ incipientis eleméta ſunt. Vbi uerſus aliquot ex primo capite Geneſeos proferens, in quibus generis & ſpeciei fit mentio, ſic proſequitur: Genera iſta & ſpecies ſine dubio ſunt, de quibus apud Philoſophos ſermo eſt.

Ac deinde:

Dicamus ergo, quòd in ipſa ſanctæ ſcripturæ litera, & ſimplices ſit quod mulceat, & ſapientes, aut Philo-

ſophos

ſophos quod exerceat. Arbitramur enim non minus ad hanc ſcripturam quàm ad eam, quæ eſt apud Ariſtotelem prædicamentorum doctrinam eſſe neceſſariam, ſcire quid ſit genus, & quid differentia, & quid proprium, & quid accidens. Quæ deinde particulatim auctor iſte prolixo ſermone proſequitur. Poſtremo, huius capitis ſermonem ita concludit, Huius artis utilitas & uirtus tota oſtenditur in ſyllogiſmis, quorum concluſio plurimum lectorem adiuuat, ad ueritatem inueſtigandam: tantum ut abſit illi error decipiendi; aduerſarium, per ſophiſmata falſarum concluſionum. Quis autem omnium ſecularium ita ut hæc ſancta ſcriptura fortiter aut ſuauiter nouit, aut potuit nodoſum texere, aut ſtringere ſyllogiſmum?

De omnibus uerò artibus liberalibus, quòd earum ſit in ſcriptura ſancta bonus uſus, generalem profert ſententiam, capite decimo. in hæc uerba:

Ingreſſæ ſunt ergo ſeptem artes liberales, tãquam famulæ in ſacrum, & reuerẽdum dominæ ſuæ ſapientiæ triclinium, & quaſi, de triuijs licentioſis, ad diſtrictum & ſeuerum uerbi Dei magiſterium diſpoſitæ & aſſidere iuſſæ ſunt. Vagabantur enim prius per circuitum, laſciuæ, garrulæ, & uerboſæ puellulæ, nihil operantes, ſed curioſe agentes ſolummodo, ubi negotioſæ magis eſſe uidebantur circa creaturam diſcutiendam curſitantes, ipſum autem creatorem negligentes. Miſſæ ſunt ergo in opus, ut non iam quod ſuperfluum erat, de creatura mundi fabularentur, ſed ſerio fideliterque quod expediret, de creatore loquerentur bonumque ad honorem eius ſermonem opere ſplendido texentes, operarentur, id eſt, ut iam non res uerbis, ſed uerba rebus ornarentur.

CAP. XIII. *Quòd Dialectica ad euertendos ſecularis ſapientiæ errores egregiè ualeat, ſi quis ea rectè utatur. Hieronym. in Comment. ſuper Ezechielem.*

VErè quidquid in ſęculo peruerſorum dogmatum eſt, quidquid ad terrenam ſcientiam pertinet, & putatur eſſe robuſtum, hoc Dialectica arte ſubuertitur, & inſtar incendij in cineres fauillasque diſſolui tur: ut probetur nihili, quod putabatur eſſe fortiſſimum.

Auguſ. Auguſtinus in libro de Cognitione ueræ uitæ, eandem confirmat ſententiam, dicens. Ad omnia quidem humana potentem eſſe Dialecticam, tametſi ad diuinitatis perfectionem, ut in ſe eſt, non poſſit pertingere.

Dialectica. inquit, diſſerendi potens, potenter dubia queque definiens, cunctas ſcripturas euibrans, & euiſcerans, cunctam humanam ſapientiam annihilãs cum in diuinitatem intendit, tantæ maieſtatis luce pauidum caput tremefacta reflectit. Hoc ipſum uidetur uelle Lactantius Firmianus, cum libro quarto Diuinarum inſtitutionum dicit, Philoſophiam humanam ſuis armis eſſe confectam, quia nimirum diſputandi officio (quod ipſa docet) quidquid à Philoſophia humana non rectè, id eſt, non conſonè ad Chriſtianam ſapientiam dicitur, potenter deſtruitur, & falſum eſſe Dialectica diſputatione conuincitur.

Inſtructos liberalibus artibus uult Deus eſſe fidei catholicæ defẽſores.

CAP. XIIII. *Quòd ſic Deo placitũ ſit, per liberales artes hæreticorũ figmẽta diſſoluere, Rupertus libro ſeptimo, de operibus Spiritus ſancti, capite nono.*

AMplius autem & hoc non erit prætereundũ: quia quos Eccleſiaſticæ fidei defenſores habere, quorum

rum lingua contra hæreticos, uel ad erudiendam Ec cleſiam ſuam Dominus uti dignaretur, ipſe egit, ipſe prouidit, ut prius artibus liberalibus inſtruerentur, & in maris periculum ad pugnandum deſcenſuri in nauibus, prius quaſi circa litora leuioribus ludis exer cerentur.

Et rurſum eodem in loco.

Grata uiciſſitudo hæc erat, ut fideles qui liberaliū facultates habebant artium benè utendo illis, contra hæreticos eiſdem artibus male utentes ueritatem de fenderent, quod erat potare Ieſum fatigatum, & ſitiē tem, atque hoc facientibus daret ipſe aquam uiuam, magis ac magis aperiendo illis ſenſum, ad ueritatem ſcripturarum intelligendam. Factumquè eſt hoc mo do amicum pulcrumque commercium. Ipſi quam de Philoſophicis hauſerant puteis, poſtulati domino porrexerunt aquam, de qua ipſe dicebat, Omnis qui biberit ex aqua hac ſitiet iterum, & acceperunt ab eo aquam uiuam, de qua qui biberit, ait idem, non ſitiet unquam. Ioan. 4

CAP. XV. Quòd hæretici in ſuis erroribus ſta biliendis plurimum utantur Dialectica, Hieronymus in diſputatione contra Luciferianos de Arriana hæreſi, id manifeſtè teſtatur, dicens.

Arij hæreſis Dialectica ſe fouere nitebatur.

ARij hæreſis magis cum ſeculi ſapientia facit, & argumentationum riuos de Ariſtotelis fontibus mutuatur.

Idem in enarratione Pſalm. 143. ſecundum myſticum ſenſum uerbum illud enarrans; Non eſt ruina maceriæ neque tranſitus.

Dificile hæreticos inuenies imperitos. Omnes enim magiſtri inſtructi ſunt ſcientia ſeculari, non ha bent rete Apoſtolicum, ſed catenulas Dialecticas.

Non eſt ruina maceriæ neque tranſitus. Si quando ſunt in diſputationibus, ſi quando tecum cœperint diſputare, ſic uerba eorũ breuia ſũt, ſic artifici ſermó ne concluſa, ut euadere inde difficile ſit. Cum enim ligauerint te ſyllogiſmis ſuis, & te clauſerint, & quaſi maceriem tibi ſyllogiſmum texuerint, & ædificauerint, non potes conuertere, non potes tranſire, teneris incluſus. Cumque te tenuerint quaſi quodam gyro incluſum, tunc non eris in anguſta uia quæ ducit ad uitam, ſed in lata quæ ducit ad mortem. Idem ſuper illo Pſalmi. Et cyniphes in omnibus finibus eorũ.

Hæreti ciplerũ quèutũ tur Dia lectica.

In cyniphe, inquit, Dialecticæ artis ſtimulus intelligitur, quæ licet paruum habere uideat ut ſeductionis aculeum, grauiſſimè tamen ſauciat mentes humanas.

CAP. XVI. Quòd nimium in hoc iniqui ſunt & improbi hæretici, cum ipſi ad oppugnationem ueritatis libenter & frequenter utantur & Dialectica & Rhetorica & cæteris liberalibus artibus, nolint tamen hæc à ueritatis aſſertoribus, ad ueritatis defenſionem uſurpari, & eos qui illis utuntur, hac ratione criminantur, tanquam Sophiſtas, & Chriſtianæ ſimplicitatis expertes: Auguſtin. lib. 1. contra Creſconium Grammaticum.

Auguſ. Dialecticam, inquit, mihi obijcere uoluiſti, quaſi Chriſtianæ nõ congruat ueritati, & ideo me doctores ueſtri uelut hominem Dialecticum merito fugiendum potius & cauendum, quàm refellendum atque reuincendum cenſuerunt. Quòd cum tibi non perſuaſerint (nam te aduerſus nos etiam ſcribendo diſputare non piguit) tu tamen in me Dialecticam criminatus es, quo falleres imperitos, illosque laudares qui

res qui diſputando mecum congredi noluerant. Sed tu uidelicet Dialectica non uteris, cum contra nos ſcribis? Vt quid te ergo in tantum diſputandi periculum proieciſti, cum diſputare non noueris? Aut ſi noſti, cur Dialecticus Dialecticam criminaris? ita uel temerarius uel ingratus, ut aut imperitiam qua uinceris, non refrenes, aut doctrinam qua iuuaris, accuſes. Inſpicio ſermonem tuum iſtum ipſum, quem ad me ſcripſiſti. Video te quædam copioſè ornateque explicare, hoc eſt, eloquenter quædam uerò ſubtiliter argutequе diſſerere, hoc eſt, dialecticè & tamen eloquentiam, Dialecticamque reprehendere. Si noxia ſunt, quare hoc facis? Si non ſunt, cur arguis? Hæretici Dialecticã in Orthodoxis criminantur.

Apud Hieronymum quoque in Dialogo aduerſus Luciferianos, idem in promptu eſt uidere, ubi Luciferianus hæreticus, cum ab Orthodoxo ui argumentorum urgeri ſe conſpiceret, nec ullum ſibi ſupereſſet effugium, iterum iterumque poſtulat. Chriſtianè ſecum non philoſophicè agi. Hieronym.

Oro te (inquit ad Orthodoxum) ut Philoſophorum argumentatione depoſita Chriſtiana mecum ſimplicitate loquaris, ſi tamen non Dialecticos ſequaris, ſed piſcatores.

Et iterum;

Iam & ſuperius rogaui, ut non philoſophicè, ſed Chriſtianè mecum loquaris. Nimirum quòd ita metuant hæretici Dialecticus neruos, uirtutẽ ipſius artis & efficaciam teſtatur, cui ſe nõ poſſe reſiſtere metuũt ſibi male conſcij. Et (iuxta Saluatoris uerbum) Omnis qui malè agit, odit lucem, & ad lucem uenire formidat, ne arguantur opera eius. Huc etiam pertinet impietas illa Iuliani quam in principio Prologi huius commemorauimus.

CAP. XVII. Non ob hoc eſſe damnandam Dialecticam aut fugiendam, quod plerique ea ad captiones ſophiſticas aut deceptiones abutantur, cum nihil ſit ita bonum, quo non praui abutantur. Auguſtinus lib. 1. contra Creſconium Grammaticum.

Auguſ. NEque enim pro patria non eſt miles armandus, quia contra patriam nonnulli arma ſumpſerũt, aut ideo uti non debent boni doctique Medici medicinalibus ferramentis ad ſalutem, quia his ad perniciem etiam indocti peſſimique abutũtur. Quis enim neſcit, ſicut utilia uel inutilia fuerint, quæ quæruntur, ita peritiam facultatemque dicendi ſic eſſe utilẽ uel inutilẽ, ut fuerint utilia uel inutilia quæ dicũtur?

Rodolphus Agricola. Rodolphus Agricola lib. 2. de Inuentione,

Dialecticen utilem eſſe certum eſt, ſi falli, decipi, uera pro falſis, falſa pro ueris accipi, inutile putauimus. Fallitur tamen nonnũquam Dialecticus, & pro ueris falſa tradit. Euenit id quidem, ſed & nauem aliquando gubernator euertit, & Medicus aliquando perimit. Hominum ſunt iſta, non artium. Atque uel eo magis fatendnm erit utilem Dialecticen, cum & qui oratione ſe ducunt aſtu perſæpè, nulla etiam inſtructi arte id faciant, & qui fallitur, ſi artem calleret, uel nequaquam id, uel minus utrique pateretur. Sanè ſicut reliquiæ artes quæ remedio ſunt inuentæ humanis neceſſitatibus non potuerunt ſuccurrere incommodis, niſi prius ea detegerent, ſic Dialecticè cum magna ex parte in eo ſit poſita, quo pacto laqueos captionum fraudumque in dicendo uitemus, neceſſe habuit aperire inſidias, & oſtendere quàm uariè quis capi poſſet. Quæ ſi quis inde deprompta utenda ſibi putauit, non artis hoc eſt culpa uitare fugienda monſtrantis, ſed improbitatis ſectari fugienda cupientis.

Ape-

Aperienda enim ſunt ut caueantur mala, & nemo artifex tantum remedia nouit. Auguſ.

Similem quiddam Diuus Auguſtinus lib. 2. de doctrina Chtiſtiana cap.36. de Eloquentia dicit, his quidem uerbis:

Sunt etiam quædam præcepta ulterioris diſputationis, quæ iam eloquentia nominatur, quæ nihilominus uera ſunt, quamuis ea poſſint etiam falſa perſuaderi. Sed quia & uera eſſe poſſunt non eſt facultas ipſa culpabilis, ſed ea male utentium peruerſitas.

EXHORTATIO AD INGENVOS adoleſcentes, ut Dialecticæ, ceterarumquè liberalium artium ſtudio, dū per ætatem licet, diligenter incumbant, neque ab honeſtis & utiliſſimis ſtudijs ullo deterreantur labore.

PRopoſitis eruditiſſimorum uirorum ſententijs, quibus Dialecticæ ceterarumque liberalium artium dignitatem, utilitatem, ac neceſſitatem exiſtimamus abunde demōſtratam, unum hoc ſupereſſe uidebatur adoleſcentes optimi, aduerſus laborem, qui in primo liberalium artium aggreſſu, maximè autem in ipſo Dialectices primo limine ſeſe offerre & oſtentare ſolet, infirmos ueſtros & laboris impatientes animos confirmare, pauidaque pectora breui exhortatiuncula conſolari, ne fortè labore aut difficultate principiorum deterriti à capeſſendis bonarum artium ſtudiis, quibus hac ſanè ætate nihil uobis proponi poſſit utilis, ulla ratio-

ne deſiſtatis. Principio enim illud uobis certiſſime perſuaſum eſſe debet, quod apud platonem Socrates de huiuſmodi ſtudijs loquens ait, eum qui Philoſophiæ ſacris ſit initiandus, ad labores ſuſcipiendos nequaquam claudum eſſe debere: ita ut eos partim quidem adeat, partim recuſet, ſed magno & inuicto animo ad ſuperandum quidquid in eis occurrere poſſit laboris, paratum ſeſe offerre, & infatigabilem. Verũ ex aduerſo laborem iſtum conſolatur, & lenit moleſtiam, primum quidem illud quod in omni opere uſu uenire docet experientia, ut peculiarem difficultatẽ habeat aggreſſus, progreſſus uerò rem faciat leuiorem. Cui ſententiæ apud Platonem Socrates aſtipulatur, dicens, Omnis operis maximum quid eſſe principium, præſertim iuueni cuiquè & tenero. Vt non immerito cecinerit Poeta dimidum facti habere eũ qui benè cęperit. Deinde & hoc peculiare habet Dialecticæ ſtudium, quòd progreſſus non ſolum leuiorem reddat laborem, uerumetiam ſuauitatem magnam adferat, adeo ut ſtatim poſt prima limina tranſita, ſingularis quædam ſentiri incipiat in diſcendo uoluptas, interiorque ſuauitas, quæ animum laboris moleſtia grauatum ſua blanditie demulcet, ſibique reſtituit, atque ad ulteriorem progreſſum inuitat, ita ut iam ultro in penitiora currere geſtiat, qui paulò ante uix ad ſubeunda prima limina, uel improbis hortatibus potuit impelli. Adeoque temporis ſucceſſu, & ſtudij profectu illa increſcit ſuauitas, ut etiam periculi nonnihil ab ea immineat, ſi non modum (qui in omnibus rebus iuxta Poetam, eſt uirtus pulcherrima) illi per rationem adhibeas. Huius rei ueritatem apertiſſimè teſtatur Aulus Gellius Atticarum noctium lib. 16. Is enim capite nono eius libri, ubi ex Dialectica breue libamentum (ut ipſe ait) dediſſet,

Studiũ Philophiæ requirit animũ inuictũ. Aggreſſus iem per difficilis. Plato Horat.

qui-

quibuſdam explicatis, quæ ad illius determinationē pertinent, nimirum quid ſit quòd à Græcis azyma, à noſtris pronuntiatum adiunctum ſiue connexum, quid coniunctum uel copulatum, quid diſiunctum, & quæ ad huiuſmodi pronuntiatorum ueritatem requirantur, eaque omnia appoſitè & copioſè adhibitis ad ſingula exemplis, diſſeruiſſet (ut uel ex uno hoc loco teſtatiſſimum ſit uirum illum Dialecticæ artis nequaquam fuiſſe imperitum) tandem caput hoc finiturus, ſuam de Dialecticæ ſtudio ſententiam protulit, quam hic ad uerbum citare, quo certior eſſet fides, duximus operæpretium. Sed hoc iam breue, inquit, ex Dialectica libamentum dediſſe non ſatis erit. Atque illud ſolum addendum admonendumque eſt, quód huius diſciplinæ ſtudium atque cognitio in principijs quidem terra, & aſpernabilis inſuauisque & inciuilis uideri ſolet: ſed ubi aliquantulum proceſſeris, tum demum & emolumentum eius in animo tuo dilucebit, & ſequetur quædam diſcendi uoluptas inſatiabilis, cui ſane ſi modum nō feceris, periculum non mediocre erit, ne ut plerique alij, tu quoque in illius Dialecticæ gyris atque Meandris, tanquam apud Syreneos ſcopulos conſeneſcas. Hæc ille. Quibus ſanè uerbis quid poſſit dici apertius? aut aduerſus laborem & horrorem, qui in ipſius Dialecticæ ſeſe oſtentat principijs, quid proferri potuit efficacius? Neque uerò illa tantum, quæ in ipſo diſcendi exercitio ſtatim poſt principia ſeſe offert ſuauitas, moleſtiā iſtam conſolatur, uerum etiam multo magis fructus ille multiplex & copioſus, quem huiuſmodi proferūt ſtudia, & quæ ex eis abundè magna prouenit utilitas ad ſuſcipiendum tantillum laborem, tædiumque illud quantulumcunque deuorandum merito debet inducere. Et planè quod apud Ciceronem 1. lib. de Ora

tore.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

tore. Craſſus de iuris ciuilis cognitione ait, nobis nō minori iure liceat dicere, Caſtigemus, inquit ille, ſegnitiem hominum atque inertiam. Nam ſi eſſet iſta cognitio iuris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudine deberet homines ad ſuſcipiendum, diſcendi laborē impellere. Liceat & nobis hoc exēplo, ò delicati adoleſcentuli, ſi nō deſidiā inertiāquè ueſtram caſtigare, certe timorem uanum, quo ueſtrum plerique à ſtudijs utilioribus auocantur, blanda oratione depellere. Profecto enim ſi cognitio iſta Dialecticæ magna & difficilis uideatur, tamen utilitatis magnitudine, imò & neceſſitatis conſideratione, deberet uos ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Quàm enim ſit huius cognitio utilis, neque utilis tantum, uerumetiam neceſſaria ad omnem diuinarum humanarumquè rerum cognitionem, ea quæ paulò ante ex erudıtiſſimorū hominū libris protulimus, clariſſimè demonſtrarunt, neque eadem hic repetere operæpretium fuerit. Memineritis itaque ó adoleſcentes, ſi quando labore fatigemini, ueriſſimi illius apophthegmatis, quod Platoni frequens erat in ore. Difficilia eſſe, quæ pulchra. Ac rurſum illius, quód Diogenes Laertius refert Ariſtotelem ſuis diſcipulis dicere ſolitum, Liberales ſcientias radices quidem habere amaras, ſed fructus ſuaues. Sicquè conſideratione futuræ utilitatis, præſentem laborem leuiter ferre aſſueſcite, illud ſubinde Virgilianum animo reuoluentes, atque etiam (ſi libebit) ore hilari cantillantes, Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit, O paſſi grauiora, dabit Deus his quoquè finem. Durate, ò iuuenes, durate, & uoſmet rebus ſeruate ſecundis.

Plato. Ariſto. Virgil.

NOn omnium aūt ingeniorū æqualis eſt captus ſed alij plurium & maiorum, alij pauciorum & minorum ſunt capaces, iuxta uetus illud, Non omnia

nia poſſumus omnes, uiſum eſt nobis, in ſequentibus ſignorum quorundam diſtinctione: ea quæ in Dialectica cognitione habentur præcipua, ab alijs, quæ nõ ita omnibus ſunt neceſſaria cognitu, ſeparare: ut pro uario captu adoleſcentum præceptores, uel omnia, uel plura, uel pauciora creditis ſibi diſcipulis proponant, atque ediſcenda tradant. Vbicunque igitur ſignum huiuſmodi triplex *** ad marginem conſpexeris, ſcito, ea quæ ab illo loco habentur, uſque dũ ad crucis ſignum † perueniatur, non omnibus eſſe neceſſaria, poſſeque ab is, qui tantum præcipua, & quaſi capita rei Dialecticæ quærunt, omitti ac tranſiliri. Porrò definitiones, & regulas Ariſtotelicas ad uerbum ex Ariſtotele Porphyrioque deſumptas, maiori charactere deſcribi curauimus: ceteris autem quibus non eſt tanta auctoritas, duplicatam huiuſmodi notulam " ad marginem affiximus: in omnibus ueſtro commodo conſulere bene cupientes. Benè ualere. ***

†

DE PRAEDICABILIBVS
Liber Primus.

Præfatio.

Dialectica conſideratio recto ordine à ſimplicioribus ad compoſita procedens, primumquidem circa ſimplices uoces & incompoſita uocabula uerſatur. Quæ Dialecticæ conſiderationis pars, libris duobus (quorum alter de quinque generibus uniuerſalium, alter de decem tractat prædicamentis) traditur. Poſt uerò hanc ſimplicium contemplationem, proximum eſt, ut quæ prius ſepara

ſeparatim conſiderata ſunt, in completas enunciationes, atque propoſitiones componantur, quibus uerum aut falſum pronuntiatur, quam rem liber tertius (qui de enunciatione inſcribitur) expediet. Subſequitur deinde poſt ſimplicium enunciationum tractatũ, ut doceatur quomodo ad inuicem certis debitisquè modis illæ ualeant connecti, ſic ut ex altera alteram ſciamus uera certaquè ratiocinatione inferre, atque ex alia aliã uel aſtruere, uel deſtruere. Hic enim finis eſt, & pręcipua utilitas Dialecticæ diſciplinæ. Ad hãc autem rem, primò neceſſe eſt, certas præſcribi formas agumentationum ſecundum quas fieri debeat illatio, bonasquè formas à malis diſtingui, quas liber quartus (qui de quatuor erit ſpeciebus argumentationum) deſcribet. Deinde neceſſe eſt, ut loca certa deſignentur, ex quibus argumentationum ſumatur materia, & ad concluſionem quamlibet congrua adferantur argumenta. Atque hæc, quintus liber (cui de locis Dialecticis erit titulus) deſignabit. poſtremo, aduerſus ſophiſticas captiones liber ſextus conſtituetur, in quo latens illarum falſitas, & apparentis cauſa deceptionis, manifeſtabitur. De demonſtratione autem librum ſpecialem non faciemus, ſed quæ de ea dicere uolumus, in quarto libro, oportuno loco conſtituentur. Nunc itaque ad id, quod primum eſt propoſitum, id eſt, de quinque uniuerſalium determinatione agamus.

CAP. 1. De Indiuiduo & Vniuerſali in genere.

ILlud in primis aduertendum eſt, in uniuerſa Dialectica determinatione, principaliter fieri ſermonem de uocibus, ſiue ſimplicibus, ſiue compoſitis nõ tamẽ de ipſis quatenus nudæ uoces ſunt, ſed quatenus ſignificatiuæ ſunt rerum, ad quas ſignificandas

ſunt impoſitæ. Atque hinc fit ut frequenter nunc de uocibus ſignificantibus, nunc de rebus ſignificatis permixtim loquamur, & quæ de uocibus dicuntur, ea ſuo quodammodo de rebus etiam ſignificatis cõpetere, atque econtrario. Atque ita in ſequentibus, de indiuiduo, de genere, de ſpecie, de differentia, de proprio, & accidente, nunc de rebus, nunc de uocabulis, uelut permixtim ſermo habebitur. Primo uerò omnium ſcire oportet, quomodo indiuidua diſtingui debeant, atque ſeparari ab uniuerſalibus. Sunt enim indiuidua termini ſingulares, unam tantum rẽ ſingularem & particularem ſignificantes. Vniuerſalia uerò ſunt termini communiores, multas res generali & communi ſignificatione deſignantes. Definitur enim indiuiduum hoc modo.

Indiuiduum eſt, quod de uno ſolo prædicatur. *Definitio indiuidui.*

Cuius definitionis hic eſt ſenſus. Indiuiduum eſt uocabulum, quod ex ſuæ ſignificationis, quam habet ex proprietate, non poteſt de pluribus rebus diuiſim prædicari, idque uniuocè, id eſt, ſecundum unam, eãdemque ſignificationem, Exempli gratia: Ioannes indiuiduum eſt, quoniam non niſi de uno poteſt ſecũdum unam ſignificationem prædicari, dicendo: Hic homo eſt Ioannes. Quod ſi alium quemlibet ab hoc demonſtrato deſignaueris, dicens: Etiam iſte Ioannes eſt, hoc manifeſtum eſt, non ſecundum eandem, ſed ſecundum uariatam ſignificationem ſic dici. Indiuiduum enim ex ſuæ ſignificationis natura, ſecundum unam ſignificationem, non niſi unam rem ſingularẽ poteſt ſignificare: ac proinde ſecundum unã ſignificationem non poteſt niſi de una re ſingulari prædicari. Dicitur autem indiuiduum ſecundũ hanc ratio-

Vniuocè.

Definitio uniuerſalis.

rationem (iuxta interpretationem nominis) quod ita ſit ſingulare , ut diuidi non poſſit in plura particularia, de quibus poſſit prædicari.

Per cōtrariū uerò uniuerſale definitur, hoc modo:

Vniuerſale eſt, quod prædicatur de pluribus.

Quam definitionem, ſic intellige : Vniuerſale eſt uocabulum eiuſmodi , quod ſecundum generalitatē ſuæ ſignificationis quam habet, de pluribus diuerſis rebus poteſt diuiſim ſiue in diuerſis propoſitionibus prædicari, idque uniuocè, id eſt, in eadem ſignificatione. Verbi gratia, homo uniuerſale eſt, quoniam & de Petro prædicatur, dicendo. Petrus eſt homo, & ſimiliter de Paulo, Iacobo, ac ceteris omnibus particularibus hominibus ſigillatim poteſt prædicari, In his autem omnibus, uocabulum homo, eandem ſemper habet ſignificationem, de quocunque indiuiduo prædicetur. Vna enim eademque ſignificatione, uox homo , uniuerſos homines particulares in humana natura communicātes ſignificat. Neque aliam habet ſignificationem cum dico, Ioannes eſt homo, quàm cum dico, Petrus homo . Vtrobique enim generaliter omnes homines particulares ſub generalitate ſignificat. Vocatur autem uniuerſale alio nomine prædicabile. Secundum enim rem iſta couertuntur: quoniam quidquid eſt uniuerſale , eſt & prædicabile , & econuerſo . Diuerſa tamen ratione aliquid dicitur , uniuerſale & prædicabile . Vniuerſale enim dicitur, quatenus rem uniuerſalem ſiue generalem & communem atque participabilem multis principaliter ſignificet. Vt (uerbi gratia) homo principaliter & primario ſignificat humanam naturam , in qua conueniunt , & quam participant omnes particulares homines.

Prædicabile.

homines. Sic animal naturam animalem communē omnibus animantibus. Atque has uocant naturas cō munes atque uniuerſales. De quibus à nonnullis ſolent plurimæ & difficillimæ in ipſo Dialecticæ determinationis ingreſſu moueri quæſtiones, quæ tamen quoniam ad Metaphyſicam potius ſpectant, neque quā huic loco inſerenda arbitramur. Sunt enim ſuis locis dicenda tractandaque ſingula, ut non ſub onere ſuccumbant recentia atque tenella diſcipulorum ingenia, & hoc maximè prouidendum eſt hominum diſciplinarum tractoribus, ijs potiſsimum quibus molis ætas ac tenera eſt inſtituenda, ne rerum ſublimium ac puerilis tenuitatis captum lōgè ſuperantium, nimia difficultate in ipſis ſtatim foribus propoſita, animum deſpondeant tanti laboris impatientes adoleſcentuli. Prædicabile uerò dicitur, quatenus de pluribus poteſt propter ſignificationis ſuæ generalitatem, prædicari. Quod autē terminus quilibet poſſit de pluribus prædicari, inde habet, quia uniuerſalem aliquam & multis communem, uel cōmunicabilem naturam ſignificat, cum qua ſimul & omnia indiuidua uel inferiora in illa natura communicantia, uelut ſecūdaria ſignificatione, includit. Atque ob hāc cauſam uidetur prædicabile ſic cōſequi ad uniuerſale, quomodo riſibile conſequitur ad hominem, ſicut proprium ad ſubiectū, de quibus latius in ſequentibus, ubi de proprio agetur.

Cap. 11. De quadruplici Indiuiduo, & primum de Indiuiduo determinato.

SVnt autem indiuidua quædam, quæ uocantur determinata, uocabula, ſcilicet ad ſignificandum determinatam & certam rem ſingularē ex arbitrio imponentium inſtituta. Atque hæc potiſsimum inueniuntur Indiuiduū determinatum.

niuntur in Angelis,tam bonis , quàm malis,& in ho minibus,atque etiam in nonnullis animalibus dome ſticis.In Angelis,ut Michael,Gabriel,Raphael,Beel zebuh,Aſmodeus,Lucifer.In hominibus: ut Adam , Noe,Abraham,Dauid,Salomō,Petrus,Paulus , Eua, Sara,Noemi,Maria,Catharina.In domeſticis animā-tibus,patet ex appellationibus equorum,uaccarum, canum, & ſimilium, quibus pro ſuo arbitrio domini nomina imponunt,ad quæ ita etiam aſſuefaciunt ani malia, ut mox ad auditum ſui nominis accurrant, id quod experientia notū facit. Habent quoque fluuij & montes ſua nomina , & præter urbes , prouincias, ac regiones, etiam loca alia quouis modo inſignia. Nomina fluuiorum ſunt,Moſa,Dilia . Timera,Scalda,Sequanta. Nomina montium , ut Sinai, Thabor. Hermon,Monſpeſſulanus, Monſroſelanus,& ſimilia.

*** In his autem determinatis indiuiduis , hoc eſt dili genter aduertendum , quod plerunque ſecundū uim ſuæ originis & radicem ſuæ ſignificationis communia & uniuerſalia ſunt . Quemadmodum (exempli gratia) Adam,ſi reſpiciamus ad originalem Hebrææ uocis ſignificationem,commune nomen eſt, terrenū ſignificans, ſiue eum qui de terra factus eſt.Cui ſigni

1. Cor. 15. ficationi alludens beatus Apoſtolus , & Adam ueterem , cum Chriſto nouo Adam conferēs,ait:Primus

Gen.3. homo , de terra terrenus , ſecundum quem reſpectu omnes homines rectè Adā dici poſſunt, idque prorſus uniuocè . Omnes enim de terra nati terreni ſumus,iuxta illam uniuerſo generi humano definitam firmatamque ſententiam. Terra es,& in terra reuerteris : Sic Abraham ſecundum partium ſignificationem , patrem gentium ſignificat,eo quòd Dominus

Ge. 17. uoluit Abraham fieri patrem multarum gentium,iu xta illud Geneſis : Patrem multarum gentium poſui te.

te. Hæc aũt ſignificatio, etiam Apoſtolorũ cuilibet rectè competit, & iure ſingulos eorum uocare poterimus Abraham, quoniam patres ſunt ſecundum ſpiritum multarum gentium, & principes populorum, quos Chriſto genuerunt per Euangelium. De quibus & in Pſalm. dicitur: Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham, &cet. Sic petrus dictus eſt à petra, propter firmitatem fidei, dicente ad illũ Dño. Ego dico tibi, quia tu es petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Atque hoc pacto Petri ſumus, quicunque ſupra petram Dominum in firma fidei confeſſione fundati ſumus. Hæc ergo omnia ex ui quidem ſuæ originalis ſignificationis ſunt communia uocabula, ſunt tamen ad determinatè ſignificãdum ſingulares perſonas impoſita, atq; ideo, donec ut indiuidua accipiuntur, non niſi unam rem determinate & ſingulariter ſignificant, una ſignificatione. Cum uerò ſecundum illam ſuæ originis ſignificationem accipiuntur, non iam indiuidua, ſed uniuerſalia ſunt.

CAP. III. De Indiuiduo ex demonſtratione.

Indiuiduum ex demonſtratione.

SVnt uerò alia indiuidua ex demonſtratione, cum uidelicet terminum communem cum pronomine demonſtratiuo ſumimus ad unum aliquid particulare deſignandum, uelut cum dicimus, hic homo, illa arbor, iſtud aurum, ego debilis, tu fortis. Et interdum quidem terminus ſic apertè exprimitur, interdum uerò ſubintelligitur. Atque id fit tum uel propter contemptum, quemadmodum accuſantes Chriſtum Iudæi dicebant. Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram. Vel propter honoris æſtimationem. Vt cum dicerent populi eundem paulò ante magnificantes, Hic eſt Ieſus propheta a Naza-

ret Galileæ . Interdum uerò tantum propter claritatem ſententiæ,eò ꝙ ex natura pronominis ſatis conſtet quid ſubintelligitur,abſque ulla expreſſione,quē admodum ferè ſemper euenit,in pronominibus ego & tu. Hæc enim, ex ipſa pronuntiatione monſtrant id,de quo fit ſermo.Ego enim loquentem reſpicit,tu uerò illum ad quē dirigitur ſermo. Vt ego dixi,tu dixiſti,nos uidimus, uos audiſtis,& cetera . Illud uerò de his indiuiduis notandum eſt,non poſſe fieri(quod de determinatis prius diximus) ut in una ſignificatione plura atque diuerſa ſimul ſignificent. Cū enim pronominis demonſtratiui ſignificatio ſit ipſa eius demonſtratio, manifeſtum eſt toties uariari ſignificationem,quoties uariatur demonſtratio. Vnde conſequitur,ſicut plura diuerſa ſimul non poſſunt una demonſtratione demonſtrari , ita neque una ſignificatione poſſe plura diuerſa ſignificari . Notandum eſt inſuper,non omnia indifferenter demonſtratiua pronomina facile indiuidua ex demonſtratione,ſed tantū ea,quæ ſunt primitiuæ ſpeciei. Quæ enim ab alijs primitiuis deriuata ſunt, nequaquam indiuidua cōponunt , cum terminis communibus adiunguntur , cum enim dico , ueſtis mea , domus tua , hortus noſter, ueſtrum prædium,communia ſunt hæc,quia de multis ſecundum unam , eandemq́ue ſignificationē prædicantur, non autem ſingularia aut indiuidua.Si enim domos plures poſſideas, de unaquaque uerè dixeris:Hæc domus mea eſt,idq́ue ſecundum unam eādemq́ue ſignificationem . Huiuſmodi autem indiuidua ex demonſtratione magis prompta ſunt & obuia,magisq́ue uulgari uſu frequentata, quàm indiuidua determinata:Nam in omnibus generibus & ſpeciebus per hunc demonſtrandi modum deſignamus particularia, tam iu accidentibus, quàm in ſubſtan-

tijs,

tijs, & indiuiduorum determinatorum locum hæc ſupplent, ubi illa defuerint. Dicimus enim iſtū hominē, iſtum aſinū, illū leonē, hunc urſum, hanc ſtellam, hoc metallū, illud argentū, hanc arborem, hoc cælum, hanc ſubſtantiā, hanc quantitatē, hanc qualitatem, hanc actionem, & ſic de omnibus prædicamētis. Et eſt iſtud de natura pronominis demonſtratiui ſatis admiratione dignum, ꝙ tantæ ſit potentiæ & efficaciæ ad conſtringendum & contrahendum, ut tā facilè, & nihil minus ſingulare efficiat additum generaliſſimo termino, quam ſi adderetur infimæ cuilibet ſpeciei. Vt (uerbi gratia) tam eſt ſingulare & indiuiduum, quod dico, hęc ſubſtantia hæc qualitas, quàm ſi dicam, hic homo, hæc albedo. Aequè enim utraque non niſi unum ualent ſimul ſuppoſitum demonſtrare, aut ſignificare.

CAP. IIII. De Indiuiduo vago.

Praedictis uerò adijciunt uaga quædam indiuidua, quæ ſcilicet uſurpantur ad unū aliquid particulare ſingulariter ſignificandum, non tamen determinant, neque determinate indicant, neque ex nominis impoſitione, neque ex demonſtrandi ratione, quid ſit illud ſingulare, de quo ſit mentio. Vt cum Ariſtoteles in prædicamentis, aliquem hominem, & aliquem equum, dicit eſſe primas, (id eſt ſingulares) ſubſtantias, manifeſtum eſt terminos illos res particulares ſignificare. Quia tamen in uago & confuſo hoc tantum faciunt, non indicando certum ſuppoſitum: idcirco uagum noncupatur, quaſi ſignificatione indeterminatum ad quodlibet particulare ſuppoſitum. Quaſi per uagum indiuiduum Saluator loquebatur, cum mittens Petrum & Iohannem ad parandum Paſcha, diceret: Ite in ciuitatem ad quendam,

Indiui duum uagum

Math. 20.

dam, & dicite illi. Manifeſtum eſt enim, ꝙ de uno particulari loquebatur, tamen ex ipſo loquendi modo non determinat hæc locutio, quiſnam ille eſſet. Ita ferè accipere poſſumus in Scripturis, cũ legimus, uir quidam, homo quidam, quidam paterfamilias, die quadam, & huiuſmodi. Per hæc indiuidua loquimur, cum dicimus: Sanctum aliquem elige, cuius patrocinijs cauſas tuas commendes. Amicum aliquẽ tibi quære, cum quo tua conſilia communices. Aduoca mihi miniſtrum aliquem, adiunge mihi ſocium aliquem, & his ſimilia, His autem uagis indiuiduis adijcere ſolent nonnunquàm determinata, ad indicandum certum ſuppoſitum, de quo fit mentio Quẽ admodum cum legimus: Vir quidã erat in terra Hus, nomine Iob. Item. Vir quidam nomine Ananias: Legiſperitus quidã nomine Gamaliel: Decurio quidã nomine Ioſeph. Phariſæus quidam Nicodemus nomine. Mulier quædam Martha nomine. Nonnunquã alia quædam adijciuntur, ex quibus diſcerni poteſt, quod illud ſit particulare, de quo fit mentio. Quemadmodum Actuum tertio. Vir quidam, qui erat claudus ex utero matris ſuæ, quem ponebant quotidie ante portam templi, ut peteret eleemoſynam, &cet. Sicut autem indiuiduis ex demonſtratione maximè utimur in rebus præſentibus & notis, quas demonſtrare poſſumus, ita his uagis utimur potiſſimum in rebus abſentibus & incognitis, cum illi, cui loquimur, per demonſtrationem non poſſumus ſufficienter notum facere particulare ſuppoſitum, de quo loqui intendimus. Aliter quoque (cum de rebus ſit ſermo) uagum appellatur indiuiduum, res ſingularis, quæ ſub genere aliquo ponitur, & ſub nulla determinata eius ſpecie. Quemadmodum dicunt de embrione in utero matris, id eſt, de fœtu in utero concepto, ante-

Actuum 3.

Indiuiduum uagũ reale.

antequam formam ultimam habeat. Fœtus enim in utero matris conceptus, ſecundum Phyſicorum opinionem, prius uidetur habere tantum animam uegetatiuam, non etiam ſenſitiuam aut rationalem. Deinde animam acquirit ſenſitiuam, poſtremo temporis ſucceſſu, formam acquirit ultimam, id eſt, animã rationalem. Donec ergò fœtus ille tantum habet animam uegetatiuam, uidetur utique ſub genere eſſe corpus animatum. Sub nulla tamen ſpecie corporis, animati uidetur conſtituendus, quoniam neque animal uidetur eſſe, neque planta. Deinde, cum etiam ſenſitiuam nactus fuerit animam, ſed nõdum rationalem, uidetur iam ſub genere animal contineri, nõ tamen ſub aliqua ſpecie animalis. Non enim eſt homo, quia animam rationalem non habet. Nec brutũ uidetur, quoniam nullius bruti formam aut ſpeciem habet. Rectè igitur hac ratione indiuiduum iſtud uagum dicitur, quaſi certũ in nulla ſpecie locum habẽs.

CAP. V. De Indiuiduo ex Hypotheſi.

ADdunt quoque prædictis indiuiduum, quod ex hypotheſi, id eſt, ex ſuppoſitione nominant quod uidelicet in ſe quidem, quantum ex ſignificationis ſuæ natura, uniuerſale & commune eſt, facta tamen hypotheſi, & ſuppoſitione aliqua non niſi de uno particulari prædicatur. Quemadmodum (exempli gratia) Mariæ filius, ex ſe quidem eſt terminus cõmunis, & generaliter ſignificat: quia tamen iuxta ueritatem, ut res ſe modo habet, non niſi uni competit, quia non niſi unus eſt Mariæ filius; idcirco ſecundũ hanc ſuppoſitionem & hypotheſim, quodammodo indiuiduum dicitur. Vnde & pro eodem accipimus, ſiue dicamus Ieſum (quod indiuiduum determinatũ eſt) ſine peccato natum, pro peccatoribus mortuum, „Indiuiduũ „ex hypoteſi.

 ſiue

ſiue Mariæ filium. De eadem enim re ſingulari loquimur. In hoc tamen eſt differentia, quòd illud nomen eſt determinatū à patre, digniſsimo illi homini, qui Chriſtus dictus eſt propriè impoſitum, & ab Angelo denuntiatum ad ipſum Chriſtum Dominum particulariter & determinatè ſignificandum. Nomen autem, hoc Mariæ filius, quantum ex ſua ſignificatione commune eſt, & ſi habuiſſet Maria alios filios poſt Chriſtum (ut impiè aſſerunt impij Eluidiani) de eiſdem uniuocè potuiſſet prædicari. Ita Abrahæ filius indiuiduum ex ſuppoſitione eſſet, facta hypotheſi, quod unicus eſſet Abrahæ filius ipſe uidelicet Iſaac. Similiter & Bethſabeæ filius pro Salamone facta ſimili hypotheſi, quod unicū filiū genuiſſet Salamonem.

Cap. VI. De alia quadam definitione Indiuidui.

Secunda definitio indiui- dui.

PRæter definitionē indiuidui ſuprapoſitam, quæ uocibus potiſsimum conuenit, alteram aſsignat Porphyrius, quæ ipſis rebus magis propriè uidetur applicanda in hunc modum.

Indiuiduum eſt, quod conſiſtit ex proprietatibus, quarum collectio nunquam in alio erit eadem.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Indiuiduum reale eſt ſingulare aliquid, quod ſub certis quibuſdam proprietatibus conſiſtit, id eſt, per ſe ſubſiſtens, determinatas quaſdam habet conditiones indiuiduantes uel ſingularizantes, quæ omnes ſimul ſumptæ, nunquam inueniri poſſunt eædem numero in ullo alio ſingulari. In quo manifeſtè differt indiuiduum ſingulare, à natura uniuerſali ſiue communi, quoniam proprietates, quas habet natura uniuerſalis, ſiue generica, ſiue ſpecifica, eædem inueniuntur in omnibus ſpeciebus uel indiuiduis, ſub genere illo, aut ſpecie illa

illa contentis: Quemadmodum (exempli gratia) riſibilitas & flebilitas, ac diſciplinæ ſuſceptibilitas, proprietates ſunt ipſius naturæ humanæ, ſunt autem eædem in omnibus hominibus, quemadmodum poſterius ſuo loco in tractatu de proprio declarabitur. Secus eſt de proprietatibus ſingularibus indiuiduorũ, Habent enim ſingula ſuas proprietates, quas etiam conditiones indiuiduales ſiue indiuiduantes appellant. Et hæc quidem de indiuiduo dicta ſufficiant. Nunc ad uniuerſalis ſpecies conſiderandas recto ordine tranſeamus.

Cap. VII. De quinque ſpeciebus uniuerſalis & primum de genere.

Diuiditur autem uniuerſale in quinque ſpecies, nempe in genus, ſpeciem, differentiam, propriũ & accidens. De quibus ſuo ordine nunc eſt ſigilatim pertractandũ. Et primũ quidem de genere, quod in ſignificatione, quæ Philoſophis commoda eſt, ſic à Porphirio definitur.

Genus eſt, quod prædicatur de pluribus differentibus ſpecie in eo, quod quid eſt. Definitio generis.

Quam definitionem ita intellige: Genus eſt uniuerſale eiuſmodi, quod ſecundum ſuam ſignificationem ita eſt generale & commune, ut uerè prædicari poſsit de pluribus diuerſis ſpeciebus, aut indiuiduis diuerſarum ſpecierum, idque eſſentialiter, & (ut ita loquamur) quidditatiue, hoc eſt, ſic ut ad interrogationem factam per quid, reſpectu illorũ ſpecie differentiũ, rectè & uerè ualeat reſponderi. Exempli gratia, animal eſt genus, quoniam ita generalem habet ſignificationem, ut ſecundum eam prædicari poſsit de pluribus diuerſis ſpeciebus ſub ſe contentis, dicẽdo: Homo eſt animal, equus item eſt animal,

ſimiliter & leo & urſus, atque ita in cæteris ſpeciebus, quæ ſub animali ſunt. Aut de induiduis diuerſarum ſpecierum, dicendo: Petrus animal eſt, & hic leo animal eſt, & item hic urſus, atque ita in cęteris. Prædicatur autem de his in eo quod quid eſt, id eſt, in prædicatione (ut ſic dicamus) quidditatiua, rei quidditatem ſiue quid res ſit, explicante, quoniam ſi quis roget, quidnam ſit homo, uel equus, uel aſinus, conuenientiſsimè reſpondebitur, ea eſſe animalia. Et qui hominem dicit eſſe animal, exprimit hominis quidditatem, hoc eſt, quidnam ſit ipſe. Sic arbor genus eſt pomi, pyri, pruni, mori, oliuæ, & cæterarum ſpecierum ſuarum. Sic metallum ad aurum, argentum, cuprum, ſtanũ, æs, ferrum. In hac igitur generis definitionē, uniuerſale genˀ eſt definiti, per quod excluduntur ſemel omnia indiuidua, quorum nullum genus eſſe poteſt. Quæ autem ſequuntur ſimul coaceruata differentiæ locum obtinent. Nam prædicari de pluribus ſpecie differentibus excludit à definitione generis, ſpeciem, quæ (ut poſterius dicetur) non prædicatur de pluribus ſpecie differẽtibus, ſed tantũ de pluribus differentibus numero, de induiduis ſub ſe contentis. Quod autem ſequitur in eo quod quid eſt, excludit differentias, propria, & accidentia, quorum nullum in eo quod quid eſt, prædicatur, ſed tantum in eo quod quale eſt, ut ex ſequentibus patebit.

Cap. VIII. De aliys duabus acceptionibus uocabuli eGnus.

Genus primo modo.

POnit autem porphirius & alias duas generis acceptiones, ſiue ſignificationes, quarum priorem ita deſcribit.

Genus uno modo dicitur, aliquorũ quodammodo

dammodo ſe habentium ad unum aliquid & ad ſe inuicem, collectio.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Genus primo modo ſiue in prima ſignificatione dicitur collectio, ſiue multitudo aliquorum habentium ſe certa quadam habitudine ad unum aliquid tanquàm ad unũ ipſorum commune principium, ſiue productiuum, ſiue conſeruatiuum. Item & ad ſe inuicem tanquam ſimul ab eodem principio productorum uel conſeruatorum, uidelicet per modum quendam cognationis, hoc eſt (ut ita loquamur) conſanguinitatis aut conterraneitatis.

Secundum hanc ſignificationem, tota generatio ſiue populus Iudæorũ dicũtur genus ipſius Abrahæ, Iſaac & Iacob patriarcharum, à quibus deſcenderũt: Iſmahelitæ omnes genus ſunt Iſmahelis, Idumæi ipſius Edom, ſiue Eſau: Ammonitæ reſpectu Ammon patris ipſorum, Moabitæ reſpectu patris Moab. Item & reſpectu Saræ omnes ab ea deſcendentes, ipſius genus dicũtur, ſicut reſpectu Abrahæ, Agareni omnes ipſius Agar ancillæ. dicuntur genus, nihil enim refert, uir an mulier ſit principium, ad quod eſt habitudo. Nam ut uir eſt principium productiuum, ita & mulier: ille quidẽ actiuũ, hæc paſsiuum. Simul enim ad generationẽ concurrãt neceſſe eſt, uir & mulier.

Inſuper reſpectu loci dicitur genus primo modo. Eſt enim locus principium conſeruatiuum rerum, quæ in ipſo naſcuntur, natiuas quaſdam proprietates in illa influens, & certa complexione diſponens, propter quod merito principij nomen habet. Sic Aegyptios dicimus genus reſpectu Aegypti, Troianos reſpectu Troiæ, Brabantos à barbantia, Gallos à Gallia, Germanos à germania, atque ita in cæteris.

Propriè

Propriè uerò non dicitur genus primo modo, niſi reſpectu principij talis, quo una collectio diſtingui poſsit ab alia, id quod in textu ſatis apertè uidetur indicare Porphirius. Vt collectio quæ ab Abraham deſcendit, per ipſum ſuum hoc principium diſtinguitur ab omnibus alijs populis & gentibus, quæ nō deſcenderūt ab eodem. Item genus Troianum, per ſuæ originis locum hunc, diſtinguitur ab alijs omnibus gentibus. Huiuſmodi autem uocari poſſunt principia diſtinctiua. Vnde propriè loquendo uniuerſitas hominum non dicetur genus ipſius Adæ aut Euæ, eo quòd non ſunt principia diſtinctiua neque reſpectu totius mundi uel aeris dicatur genus, uniuerſa hominum collectio, eo quòd locus ſit communis omnium hominum, per quem nō diſtinguitur collectio à collectione. Sic neque reſpectu Dei, uniuerſitas hominum uidetur dicenda genus, tametſi minus propriè id dici poſſet, quemadmodum ex Poeta in Actibus Apoſtolorū Paulus adducit, dicens: Ipſius enim (nempe Dei) & genus ſumus Genus ergo cum ſimus Dei, & cetera. Secundo autem modo genus dicitur ipſum principium tale multorum deſcendentium ab eo, habētium ſe certo modo cognationis ſiue conſanguinitatis, uel (ut ita dicam) conterraneitatis adinuicem, & ad unum illud principium. Definitur autem à Porphirio, hoc modo:

Genus ſecūdo modo.

Altero modo dicitur genus, quod eſt uniuſcuiuſque generationis principium, uel ab eo qui genuit, uel à loco, in quo quis genitus eſt.

Quam definitionem ita intelligit: Genus ſecundo modo dicitur principium alicuius generationis, ſiue alicuius collectionis & multitudinis, quæ deſcendit

dit ab ipſo tanquam à principio productiuo uel conſeruatiuo. Sic Abraham, Iſaac, aut Iacob dicũtur ſinguli genus Iſraelitici populi. Sic Roma, Romanorũ eſt genus, Germanorum Germania, atque ita in cæteris. Cuius definitionis intellectus ex priore ſatis patet. Sunt autem genus primo modo & ſecundo modo adinuicem relatiua, quoniam adinuicem referũtur, ſicut pater & filius. Quomodo enim pater dicitur, pater reſpectu filij, & ecõtrario, ſic genus primo modo dicitur reſpectu generis ſecundo modo, & econtrario. In his autem duabus ſignificationibus non eſt uocabuli huius uſus, apud Philoſophos, ſed ad poetas magis & Oratores ſpectat. In priore ſignificatione eius uſum inuenimus, apud Virgilium in ipſo ſuæ Aeneidis exordio, de Troiano Aenea ita loquentem: Inferretquè Deos Latio, genus unde Latinum. Quod Seruius Virgilij commentator interpretatur, à loco non à perſona, id eſt, à Latio, non ab Aenea, genus dici Latinum. Vel aliter ab Aenea, qui antiquum Latinorum nomen reliquit, & ſuis dedit, quod mutare potuiſſet & à ſe Aeneadas nominare. Qua appellatione Dido Troianos appellat, ita eos alloquens: Quis genus Aeneadum, aut quis Troiæ neſciat urbem? In eadẽ ferè ſignificatione uocabulo hoc utitur in oratione Neptuni, quem introducit uentis ita loquentem: Tantanè uos generis tenuit fiducia ueſtri? uidelicet ſignificare uolens (iuxta Seruium atque Donatum) uentos genus eſſe gigantum, quia Dijs bellum inferre moliti ſunt, atque ab eis eſſe natos (iuxta Poetarum figmentum) ex Aſtræo uidelicet uno de Titanibus & Aurora, ut uideantur hanc audaciam habere ex paterna hæreditate. Similis eſt ſignificatio, cùm à Trianis Didoni dicitur: Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras. Se quippe pium genus appellant,

Virgilius.

ualenti, formoſos uocamus. Secundum aliam autem acceptionem, quæ uſui eſt Dialecticis, definitur ſpecies à Porphyrio in hunc modum.

Species eſt, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo, quod quid eſt. Species prædicabilis.

Hoc eſt, uniuerſale huiuſmodi, quod ſecūdū ſuam ſignificationem (quam habet ſtrictam quidem & anguſtam, licet non omnino ut indiuidua, ſingularem) tam eſt ſpeciale, ut poſsit tantum de diuerſis indiuiduis, eiuſdem ſpeciei uerè prædicari, non etiam de diuerſis ſpeciebus, aut diuerſarum ſpecierum indiuiduis, idquè eſſentialiter, & quidditatiuè ad interrogationē ſcilicet factam per quid. Verbi gratia: Homo ſpecies eſt reſpectu ſubiectorum ſibi indiuiduorum, quoniam de ſuis indiuiduis prædicatur, Petro uidelicet, Paulo, Ioanne, & ceteris particularibus indiuiduis. Et de his quidem in eo quod quid eſt, prædicatur, quoniā roganti quid ſit Petrus, aut Auguſtinus, mox aptiſsima reſponſione dicetur, homo eſt. Eſt enim ſpecies ſuorum indiuiduorum quidditas, ſicut genus quidditas eſt ſuarum ſpecierum. Et ſicut ad interrogationem de ſpecie factam per interrogatiuum ſignum quid, commodè adhibetur reſponſio generis de ſpecie (quemadmodum præcedenti Capitulo dictum eſt) ita ad interrogationem de indiuiduo ſub eodem ſigno factam, adhibenda eſt reſponſio ſpeciei, & proxima & promptiſsima. Prædicabitur itaq; homo de pluribus differentibus numero, in eo quod quid eſt. Verum tam anguſtæ ſignificationis eſt, ut non niſi de differentibus numero hoc modo prædicari poſsit, non etiam de multis differentibus ſpecie, id eſt diuerſis ſpeciebus, aut de indiuiduis diuerſarū ſpecierum. Neque enim ulla ſpecies inferior ſub homine

mine eſt, de qua poſsit prædicari, neque ulla alia indiuidua, niſi particulares homines, qui omnes unius, eiuſdemque ſpeciei ſunt, nempe humanæ, & ſolo numero differunt. Ex qua declaratione patet, quod definitio prædicta ſecundum excluſionem debeat intelligi, hoc modo. Species eſt uniuerſale, quod ſolum de numero differentibus prædicatur, in eo quod quid eſt. Alioqui & genera de indiuiduis eiuſdem ſpeciei (q̃ numero differũt) prędicãtur in quid, ut aĩal de Petro & Paulo. Sed nõ de his tantũ differẽtibus numero prædicatur, uerumetiam de differentibus ſpecie, utpotè homine, equo, aſino, &c.

CAP. X. De Identitate & Diuerſitate.

SEd quoniam iam diximus numero & ſpecie differentibus, opportunè hic conſiderandum eſt (ne in ignotis uerſemur nominibus) quid ſibi uelint iſta uocabula. Sciendum itaque eſt tripliciter aliqua differre. Quædam enim ſolo numero differunt, quædam ſpecie, quædam etiã genere. Numero enim differunt diuerſa indiuidua, ſub eadem proxima ſpecie poſita, quæ numero quidẽ differre dicuntur, propter diuerſitatem indiuidualem, quæ numerum conſtituit. Solum autem numero differunt, quia maior differentia, quàm numeralis inter illa, quæ ſub eadẽ ſpecie ſpecialiſſima poſita ſunt, non poteſt reperiri. In prima enim eſſentia, quæ ſuperior eſt, nempe natura ſpeciei, mox conuenientia inuenitur. Omnia enim indiuidua eiuſdem ſpeciei, eã quò naturam ſpeciei participant, & æqualiter communicant in ea, multo autem magis in natura generis. Relinquitur ergo, ut ſolo numero differant. Differunt autem ſpecie quæ uel ſunt ſpecies diuerſæ, uel diuerſarum ſpecierum indiuidua: ut equus & homo ſpecie differunt,

Differẽtia numero.

Differẽtia ſpecie.

runt,ſimiliter leo & urſus,pomus & pyrus,aurum & argentum,albedo & nigredo, & ita in ceteris. Rurſum hic homo, & hic equus, iſte leo, & iſte urſus, hæc pomus, & hæc pyrus. Huiuſmodi autem ſolum ſpecie differunt, quæ in proximo genere communicant. Vt homo & equus in animali, quod ſuper ipſa eſt proximum, aurum & argentum in metallo, albedo & nigredo in colore. Similiter hic homo, & hic equus in proximo genere communicant, quapropter non niſi ſpecie differunt. Differunt uerò genere, quæ uel ſunt diuerſa genera, uel ſpecies, aut indiuidua ſub diuerſis generibus conſtituta, ut brutum & arbor genere differunt, quia duo ſunt diuerſa genera, equus uerò & pyrus quoniam diuerſorum generum ſunt ſpecies. Deinde etiam hoc animal & hæc arbor, quia indiuidua ſunt ſub diuerſis generibus poſita. Inter hæc autem per ſe euidens eſt ea, quæ tertio modo differunt, maximè, quæ primo minimè, quæ uerò ſecundo mediocriter differre. Quoniam uerò ſecũdum uſitatiſsimam illam Ariſtotelis ragulã (tot modis dicitur unum oppoſitorum, quot modis & reliquum) poſſunt ſimiliter tres modi identitatis aſſignari. Primum enim dicimus idem numero, quando nec ſecundum numerum inuenitur differentia, utpote cum inueniri non poteſt indiuidualis diuerſitas, quæ numerum debet cõſtituere. Sic homo quilibet heri & hodiè, idem eſt numero. Et quælibet res eadẽ eſt cum ſemetipſa. Eadem enim res quotieſcunque ſumatur uel replicetur, ſecundum nomen aut conſiderationẽ, non poteſt numerum conſtituere. Oportet enim diuerſa accipere indiuidua, ut minimum duo priuſquam conſurgat numerus. Specie uerò dicuntur eadem, quæ ſub eadem ſpecie proxima & ſpecialiſſima inueniuntur poſita. Vt omnes particulares homines

„ Differẽtia genere.

„ Numero eadẽ.

„ Specie eadẽ.

lis, quæ ſub alio ſuperiori genere in prædicamentali ordine, aut ordinata prædicatione ſubijcitur, & de quo ſuperius genus quidditatiuè, ſiue in reſponſione ad interrogationem quid eſt, prædicatur. Iuxta hāc autem acceptionem, non ſolum ultimæ ſpecies ac ſpecialiſſimæ, & quæ de ſolis numero differentibus prædicantur dicendæ ſunt ſpecies, uerumetiam genera omnia quæcunquæ inter generaliſſimum genus & ultimam ſpeciem ſunt intermedia. Nam & animal hoc modo eſt ſpecies corporis animati, & corpus animatum ſpecies corporis, & corpus ſubſtantiæ. Neque uocabulum ſpecies ſecundum hanc acceptionē haberi poteſt pro ſecunda ſpecie uniuerſalis, quoniā uniuerſale reſpectum notat ad ſubiecta, de quibus ſecundum rectam & ordinatam prædicationem dici poteſt. Sed eſt correlatiuū generis, quemadmodum filius correlatiuū eſt patris. Sicut enim pater omnis eſt pater filij, ita genus reſpectu ſubiectæ ſibi ſpeciei dicitur genus, & uiciſſim ſpecies hoc modo ſumpta, eſt alicuius ſupraſtantis generis ſpecies, ut omnis filius eſt patris ſui filius. Species autem prædicabilis, ad indiuidua referri debet.

CAP. XII. De ſpecialiſſima & ſub alterna Specie, itē̄q́, de genere generaliſſimo & ſub alterno.

HAnc autem ſpeciem prædicabilem quam ſuprà diximus ſolum prædicari de differentibus numero, uocamus etiam ſpeciē ſpecialiſſimam, eo quod ultima ſit & infima, indiuiduiſquè proxima, & immediata. Definitur autem hoc modo.

Specialiſſimum eſt, quod cum ſit ſpecies, non eſt genus: uel etiam quod cum ſit ſpecies, non diuiditur in ſpecies. Speci- es ſpe- cialiſ- ſimæ.

Hoc eſt, quod quidem eſt ſpecies comparatione

ad ſubiecta indiuidua, nullas tamen habet ſub ſe ſpecies, quarum comparatione queat dici genus, aut in quas poſſit diuidi, in eum modum, quo genus eſſentiali diuiſione ſecatur in ſpecies. Huiuſmodi autem ſpecies ſpecialisſimæ ſunt omnes, quæ indiuiduis proximæ ſunt, & ſub quibus non eſt reperire, niſi indiuidua. Sic per oppoſitum definitur genus generaliſſimum hoc modo:

Genus generaliſſimũ.

Generaliſſimum genus eſt, quod cum ſit genus, non eſt ſpecies: & iterum, ſupra quod non eſt aliud ſuperueniens genus.

Hoc eſt, quod ita eſt ſecundum ſuam ſignificationem generale & eminens, ut ſupra omnia alia genera ſui ordinis uel prædicamenti emineat, ipſum uerò nihil ſuperius ſe & generalius agnoſcit ſuo prædicamentali ordine, cui ſubijciatur. Exempli gratia. Subſtantia generaliſſimum genus eſt, quoniam genus ita generale & eminens, ut ſuper omnia conſtituatur, quæ in ordine ſunt prædicamenti ſui, tanquam omnium ſubſtantiarum genus: ipſum uerò in eodẽ ordine nihil ſe habet ſuperius. Animal uerò genus quidem eſt, ſed non generaliſſimum, quoniam ſupra ſe habet alia genera in eadem prædicamentali coordinatione. Habet enim ſupra ſe corpus animatum, corpus & ſubſtantiam altiora genera, quibus neceſſario ſubijcitur. Imò uerò corpus tametſi genus ſit admodum generale, & multò generalius, quã animal, nequaquam tamen ad hoc pertingere ualet, ut generaliſſimum genus dicatur, quoniam unum habet ſupra ſe genus, nempe ſubſtantiam, cui ſupponitur. Hæc autem generaliſſima, uocamus prima atque ſuprema genera, eò quod nihil ſit illis generalius aut prius: quemadmodum ſpecialiſſima dicimus, ultimas

mas ſpecies, eò quod nullum uniuerſale ſit ſub illis ſpecialius, aut poſterius. Sola enim habent ſub ſe indiuidua. Quæ uerò ſimul genus ſunt & ſpecies, hæc ſub alterna rectè appellantur, eò quod ſub alijs ſunt poſita genera. Dicimusquè huiuſmodi uel genera ſubalterna uel ſpecies ſubalternas. Quæ à Porphyrio ita definiuntur.

Subalterna ſunt, quorum unum quodq; genus & ſpecies eſſe poteſt, ad aliud quidẽ & ad aliud ſumptum. Subalterna.

Ex prædictis uerò manifeſtum eſt, generaliſsimum ſolum unam habere habitudinem ſiue reſpectũ unicum ad ea, quæ inferius poſita ſunt genera & ſpecies, nempe habitudinem generis non autem ſpeciei. Speciem quoque ſpecialiſsimam ſimiliter habere unicã habitudinem, nempe ſpeciei tantum non autem generis. Subalterna uerò duplicem habere habitudinẽ, alteram quidẽ generis, qua ſe habent erga ſubiectas ſpecies, & ad illas referuntur dum illarum dicuntur genera, alteram uerò ſpeciei, qua ſe habent erga ſuprapoſita genera, & qua ad illa referuntur, ut dicantur eorum ſubijcibiles ſpecies. Quæ omnia in ſubiecta ordinatione ſubſtantialium generũ & ſpecierum ad oculum patent.

Generaliſsimum genus.

Differentiæ	Genera ſubalterna.	Differentiæ.
	Subſtantia	
Corporea		Incorporea conſtituit ſpiritū.
	Corpus	
Animatum		Inanimatum conſtituit corpus inanimatum.
	Corpus aīatū	
Senſibile		Inſenſibile conſtituit plantā
	Animal	
Rationale		Irrationale conſtituit brutū.
	Homo.	

Species ſpecialiſsima, ſub qua ſola ſunt indiuidua.

Cap. XIII. De Differentia

Poſtquàm de genere & ſpecie breuis abſoluta eſt determinatio, ad tractatum differentiæ bono ordine nobis eſt procedendum. Vbi primum omnium notandum eſt differentiam eſſe triplicem, nempe communem, propriam, & magis propriam. Sic quoque tripliciter, dicitur alterum differre ab altero, nempe cōmuniter, propriè, & magis propriè. Quæ ita apud Porphyrium definiuntur.

Cōmuniter differre

Communiter differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate quadam differt quocunque modo, uel à ſeipſo, uel ab alio.

Quam definitionem ſic intellige: Communiter illa differunt quæ ſecundum ſeparabile accidens (quā Porphyrius nominat quādam alteritatem) differūt, ut homo calidus differt à frigido. Petrus ſtans à Paulo ſedente aut ambulante. Atque hoc modo non ſolū ab altero, uerumetiam idem à ſeipſo ſecundum di-

 uerſa

uerſa tempora differre dicitur. ut (exempli gratia) Petrus iam ſedens differt à ſeipſo qui mox ambulabat, homo probè potus à ſeipſo prius ſobrio. Hæc autem communis differentia nominatur, eo quòd non fit ſecundum aliquam fixè inhærẽtem rei proprietatem. Secundum hunc autem modum, ut maximè frequenter, ita minimè certò diſtinguere ſolent homines, & differentias ponere. Maximè quidem frequenter, quia maximè pateant ſenſui, minimè autẽ certò eo quòd nulla eſt ſtabilitas eius differentiæ, quæ ſecundũ hæc accidentia ſumitur.

Propriè differre alterum ab altero dicitur, quando ab aliquo inſeparabile acciden te differt. propriè differre

Vt coruus niger ab albo cygno propriè differt, per ſuam nigredinem. Sic differunt, quorum alter albos, alter glaucos habet oculos aut capillos. Atque hoc modo etiam idem à ſeipſo poteſt differre. Petrus enim iam cicatricem firmatam habens à ſeipſo differt prius illam non habente, etiam morbilloſus à ſeipſo prius bene ſano. Dicimus autem inſeparabile accidens quòd ſecundum naturam, uel omnino nõ poteſt, uel certè non niſi admodum difficulter poteſt, à ſubiecto emigrare, cui ſemel inſederit abſq; ſubiecti ſui corruptione. Quæ uerò facilè abſcedũt, ea ſeparabilia dicimus, ut calor in homine aut frigus, loquendo de exteriori membrorum calore aut frigore. Nã huiuſmodi calor facile emigrat, Vbi in uentum aut aerem frigidum quis fuerit ingreſſus, & facile pellitur frigus, ubi ad ignem corpus admouerit. Ceterũ calor uitalis ſine quo uiuere non poteſt homo, accidens ſeparabile non eſt. Hæc autem differentia, priore certior & firmior eſt, ac proinde rectè propria, in Inſeparabile accidẽs Accidens ſeparabile. Minus

comparatione ad priorem communem appellatur. Quid autem ſit differre magis propriè, ita definit Porphyrius.

Differre magis propriè.

Magis propriè alterum ab altero differt, quando ſpecifica differentia differt.

Vt homo à bruto differt per rationalitatem, quã Porphyrius uocat obſcurius rationalem qualitatem. Specifica autem differentia dicitur, quæ ſpeciem con„ ſtituit & componit, quæquè interſecat inter ſpecies „ ſub eodem genere poſitas, & ſpeciem à ſpecie diui„ dit, atque diſtinguit eſſentialiter. Loquimur autem „ hic non tantum de ſpecie ſpecialiſsima, ſed etiam de ſpecie ſubalterna. Eſt enim rationale ſpecifica differentia hominis, qua differt à brutis, & nihilominus ſenſitiuum differentia eſt ſpecifica animalis, qua differt à planta inſenſitiua, animatum, corporis animati, qua nimirum differt à corporibus inanimatis. Corporeum corporis quoque eſt ſpecifica differentia qua differt corpus à ſpiritu, qui eſt incorporeus.

Cap. XIIII. De diſtinctione huius triplicis Differentiæ.

Facere aliud. Facere alteratum.

CIrca has autem differentias aduertendum eſt, ꝙ duæ primæ nõ faciunt aliud, id eſt, eſſentiam & ſubſtantiam rei non diſtingunt, neq; ſpeciem conſtituũt, aut ſpeciem à ſpecie eſſentialiter diſtingunt, ſed faciunt tãtum alteratum, id eſt, ſubiectum ſolũ faciunt aliquo modo aliter ſe habere. Non enim quia modo calidus ſum qui mox fueram frigidus, idcirco aliud ſum quàm ante modicum temporis fueram. Idem enim ſum & nõ aliud prius calidus, & poſt frigidus? Neque aliud eſt homo cicatricem, habens à ſe ipſo prius illam non habente. Imò neque homo ab equo aliud eſt propter diuerſam figuram. Faciunt tamen

men illæ priores differentiæ rem alteratam, uel quodammodo alteram dici, id eſt, aliter ſe habentē. Qui enim ante modicum, calidus, nūc factus eſt frigidus, per hoc adueniēs frigus rectè alteratus dicetur, uel aliquo modo alteram ſeipſo prius calido, id eſt, aliter ſe habens, quàm prius. Differentia autem magis propria, non facit rem alteram tantum aut alteratā, id eſt, aliter ſe habentem, ſed etiam aliud facit, & eſſentialem diuerſitatem inter ſpeciem & ſpeciem, cōſtituit. Differentia enim eſt, quæ genericæ naturæ adueniens ipſam contrahit, & limitat ad certam ſpeciem conſtituendam. Nam genus per ſe ſumptum indifferens eſt ad ſingulas ſpecies, quapropter ex genere nō poteſt ſpecierū ſubiectarum ſumi diuerſitas, ſed per aduenientem differentiam quaſi ſtringitur eius indifferentia, & ad certam ſpeciem componendam cogitur. Quamobrem ex differentijs illis ſumi debet eſſentialis ſpecierum diuerſitas. Fiat autem exemplo clarum quod dicimus. Animal genus eſt, homini & bruto ex æquo commune, neq; quantum ad eſſe animal ulla inter hominem & brutum differentia eſt. Tam enim animal eſt brutum quàm homo. Verum rationale accedens ad animal ipſum contrahit & cōſtringit ad conſtituendam unà ſecum certam ſpeciē, quæ eſt homo. Similiter irrationale ex altera parte contrahit animal ad componendum cum ipſo certam ſpeciem, quæ eſt brutum. Nam ſpecies ſimul ex genere & differentia componitur & eſſentialiter cōſtituitur, eſtquè genus cum differentia tota eſſentia ſpeciei. homo enim eſt animal rationale, & brutum animal irrationale. Sic corporeū adueniens ſubſtantiæ, ipſam contrahit ad componendam ſpeciem, quæ eſt corpus, & ex aduerſo incorporeum, ad componendum ſpiritum. Rurſum differentia animatum, contra

hit genus, corpus ad conſtituendum corpus animatum (Hæc enim ita ſecũdum compoſitam figuram in ſignificatione ſimplici accipimus propter nominum ſimplicium inopiam) Rurſum corpori animato adueniens differentia ſenſibile uel ſenſitiuum, contrahit ipſum ad conſtituendũ animal, ex aduerſo autem in ſenſitiuum, ad componendam plantam. Poſtremò adueniens animali rationale (ut diximus) conſtituit hominem, ex aduerſo autem irrationale brutum componit. Atq; hæ, quæ modo numeratæ ſunt, ferè ſunt omnes differẽtiæ, quas habemus cognitas, & ſuis proprijs nominibus deſignatas. Et licet in alijs ſpeciebus non habeamus nomina cognita, neq; etiam ipſas differentias perſpectas, hoc tamen conſtat, omnem ſpeciem quæcunque ſub genere ponitur, habere eſſentialem differentiam, quæ ipſam ſimul cum genere eſſentialiter componit, & pars eſt eſſentiæ eius. Impoſſibile enim eſt intelligere ſpeciem ſine differentia & ſine genere, quemadmodum n[illegible] homo uiuens eſſe poteſt ſine anima. Ratio aute[illegible]are tam paucas cognoſcamus rerum differentia[...]ntiales, eſt hebetudo noſtri intellectus, & no[...]turæ rationalis imperfectio, quæ res ut in ſe ſ[...], non ualet cognoſcere, neq; intimè eas penetrare, & ut in ſeipſis ſunt, intelligere, ſed circa exteriora occupatur, & ex illis ratiotinãdo debet interiora, quæ poteſt cognoſcere. Deus autem qui res ut in ſeipſis ſunt, intuetur, ſimiliter, & intelligentiæ abſque materia, cuiuſmodi ſunt beati ſpiritus, qui rerum eſſentias intelligunt, & ſecũdum ſe cognoſcunt, optime cognitas habent, & perſpectas ſingularum ſpecierũ eſſentiales differentias, & eſt illis iucundiſsimum ſpectaculum, uidere quomodo inter tam uarias rerum ſpecies ſingulæ ſecundum propriam ſuam eſſentiam diuiſæ ſint atque di-

ſiunctæ

ſunctæ à ſingulis, ita ut ab una in aliam non poſsit unquam fieri commutatio.

Cap. XV. Declaratur per analogiam, quomodo genus contrahatur per differentiam ad componendam ſpeciem.

***

VT autem clarius fiat quod dicimus, genus per ſpeciem contrahi, & differentiam limitare genus ad certæ ſpeciei compoſitionem, genus ipſum materiæ comparabimus, & differentiam formæ, ſpeciem uerò toti ipſi compoſito, quòd ex materia & forma componitur. Habet enim genus rationem materiæ, differentia rationem formæ, & ſpecies rationem cõpoſiti, id eſt ſimilitudinem ſecundum quem ſenſum dicit Porphyrius genus eſſe proportionabile cũ materia, & differentiam cum forma, id eſt, comparabile uel aſsimilabile. Quemadmodum itaq; materia (ut in phyſicis plenius declaratur) indifferens eſt ad cõ&oſitionem uel huius uel illius naturalis cõpoſiti, ſic Et genus ad conſtitutionem huius uel illius ſpeciei. rp Quemadmodum forma deueniens cum materia certum compoſitum efficit (ut cum anima rationalis in materiam aduenerit, homo efficitur) ſic differentia generi aduenions ſpeciem componit. Et quemadmodum compoſitum ex corpore ſimul & anima conſtat, ſic ſpecies ex ſuperiore genere & adueniente differentia. Clarius quoque hoc ipſum uidemus ad oculum in maſſa ceræ quod ex ſe ſit indifferens ad ſuſcipiendam impreſsionem ſigillarem, quamcunque attulerit aduenies ſigillum, ſed ſigilli ſculptura impreſſa maſſæ, iam ipſam conſtringit & limitat ad certæ imaginis repræſentationem. Eſt autem genus quo modo maſſa ceræ indifferens, & differentia quomodo ſigillaris illa figura, determinans maſſæ indifferẽtiam

*** Genus, materiæ ſimilis, differẽtia ſimilis formæ.

tiam. Patet itaque ex prædictis, quemadmodum diſferentia magis propria (iuxta Porphyrij dictum) facit aliud, differentiæ autem priores, tantum alteratũ quapropter & noſtro propoſito non ſunt accommodæ, ſed tantum magis propriæ.

CAP. XVI. Differentias conducere ad diuidendum & definiendum.

Differentia utilis ad diuidendũ.

OMnes uerò differentiæ iſtæ magis propriæ ad duo ſunt utiles. nempe ad diuiſionem generũ & cõſtitutionem ſpecierum. Diuidunt enim genus, & ſpecies conſtituunt, unde & diuiſiuæ generum uocantur, & conſtitutiuæ ſpecierum. Vt (uerbi gratia) rationale & irrationale diuidunt animal, conſtituũt autem ſub ipſo ſpecies, illud quidem hominem, hoc uerò brutum. Ad eundem modum ſenſibile & inſenſibile diuidunt corpus animatum, ſed conſtituũt ſub eo duas ſpecies, animal & plantam, atque ita in reliquis facile eſt conſiderare. Quomodo autẽ diximus differentias iſtas conducere ad ſpeciei conſtitutionem, ita etiam dicimus eas ad definiendam ſpeciem conducere. Definitur enim ſpecies per genus & differentiam quæ ſunt tota eius eſſentia. Eſt enim homo animal rationale: brutum, animal irrationale, animal, corpus animatum ſenſibile, corpus, ſubſtantia corporea, ſpiritus, incorporea ſubſtantia, & ita in alijs. Inſuper & hoc eſt notandum, quod generaliſſima genera differentias habent tantum diuiſiuas, nõ autem conſtitutiuas: ſpecies uerò ſpeciliſſimæ, conſtitutiuas habent non diuiſiuas. Quæ uerò inter media ſunt ſubalterna genera, differentias habent & diuiſiuas & conſtitutiuas, diuiſiuas quidem, per quas inferiores ſpecies diuiduntur, conſtitutiuas, autem, ex quibus cum ſuperioribus generibus eſſentialiter conſti-

Differentia utilis ad definiendũ

conſtituuntur. Generaliſſimum enim cum ſit primũ genus, non habet conſtitutiuam differentiam. Alioqui primum genus non eſſet, ſed oporteret aliud aliquod genus eſſe ipſo ſuperius, quod per hanc differentiam contraheretur ad eius compoſitionem. Specialiſſimum uerò cum ſit ultima ſpecies, non poteſt habere alias diuiſiuas differentias. Alioqui oporteret poſt ipſam eſſe alias ſpecies inferiores, quæ ex his differentijs cum illis ſpeciebus conſtituerentur. Sũt autem hæc planè abſurda & impoſſibilia. De intermedijs autem generibus monſtratum eſt, nihil ſequi incommodi, ſi & conſtitutiuas habeant & diuiſiuas differentias. Imò neceſſarium ſimpliciter eſt intermedijs generibus, ut utraſque habeant. Attamen illud notandum eſt, licet omnia intermedia habeant & diuiſiuas, & conſtitutiuas differentias, non poſſe tamen fieri, ut eadem differentia eiuſdem ſpeciei ſit diuiſiua & conſtitutiua. Impoſſibile enim eſt, eandem differentiam eſſe huius ſpeciẹ conſtitutiuã, & ſimul eiuſdem ſpeciei eſſe diuiſiuam, ſed neceſſarium eſt, ſi huius ſit generis diuiſiua, ut inferioris ſpecie ſit conſtitutiua, & ſi huius ſpeciei ſit conſtitutiua, neceſſe eſt ſuperioris generis eam eſſe diuiſiuam. Vt uerbi gratia rationale eſt hominis conſtitutiua differentia, atque idcirco eſt generis ſuperioris (nempe animalis) diuiſiua differentia: & ſenſibile diuiſiua eſt differentia corporis animati, atque idcirco eſt conſtitutiua ſubiectæ ſpeciei, ſcilicet animalis. Neceſſe tamẽ eſt, omnem differentiam diuiſiuam eſſe conſtitutiuam, & econtrario: uerum reſpectu diuerſorum, nimirum diuiſiuam ſuperioris generis, & conſtitutiuam inferioris ſpeciei.

CAP.

Omnis differẽtia diuiſiua e-tiã eſt conſti-tutiua.

CAP. XVII. Specificam differentiam dici dupliciter.

SCiendum quoque eſt, differentiam ſpecificam dici dupliciter. Cum enim ſpecifica dicatur, quæ facit ſpeciem, ſpecies uerò dicatur dupliciter: uidetur etiam ſpecifica differentia hac ratione dupliciter accipi. Primum enim à ſpecie ſubijcibili dicitur, quæ uidelicet ſpeciem ſubijcibilem conſtituit ſub certo genere. Atque ita hactenus ſpecificam differentiam appellauimus, eſtque hoc modo omnis differentia magis propria, ſpecifica differentia: neque inconueniens eſt eandem differentiam ſpecificam ſimul & genericam eſſe, etiam reſpectu eiuſdem, quemadmodum idem hoc modo poteſt eſſe ſpecies & genus: Nonnunquam tamen ſpecificam differentiam accipimus ſtrictius à ſpecie ſpecialiſſima: pro ea uidelicet differentia, quæ ſpeciem ſpecialiſſimam conſtituit, quemadmodum eſt rationale. Atque ita contra genericam diſtinguitur. Non enim poteſt eadem differentia generica eſſe, id eſt generis conſtitutiua & ſimul ſpecifica, id eſt ſpeciei ſpecialiſſimæ conſtitutiua, neque reſpectu unius, neque reſpectu diuerſorũ. Vna enim differentia non poteſt niſi unum conſtituere, ſiue genus illud ſit, ſiue ſpecies: ita, ut ſi conſtituat ſpecialiſſimam ſpeciem, nõ poſſit conſtituere genus: & ſi genus, non poſſit talem efficere ſpeciem.

Prima defini-tio dif-ferẽtiæ

CAP. XVIII. Ponuntur definitiones differentiæ magis propriæ.

DEfiniuntur autem differentia iſta magis propria pluribus definitionibus. Primum quidem ſic.

Differentia eſt, qua abundat ſpecies à genere.

Id eſt, ſecundum quam ſpecies eſſentialiter plus

habet

habet,& (ut ita loquar) ditior eſt quàm ſuum genus. Nam ſpecies homo, quia eſſentialiter in ſe includit rationale, utpote partem ſuæ eſſentiæ, ſupra animal: ipſum uerò genus animal in ſe non eſſentialiter includit rationale (aduenit enim ei quaſi per accidendentis modum) idcirco per eam ſpecies homo abundat, eſtque ditior ſupra genus animal. Sic animal abũdat ſupra genus ſuum corpus animatum, per differẽtiam ſenſibile, & ita in reliquis omnibus. Quidquid enim habet genus, hab tiam generis ipſius ſpecies, & ultra totum hoc ...bet ſpecies differentiam in ſe, ut eſſentialem ſui partem, quam ſic non habet genus. Vnde conſequitur per differentiam omnem conſtitutiuam, ſpeciem abundare præ ſuo genere.

Altera definitio eſt.

Differentia eſt, quæ diuidit ea, quæ ſub eodem genere poſita ſunt. Secunda definitio differẽtiæ.

Hoc eſt, quæ ſpecies ſub eodem genere poſitas ab inuicem ſecat, diſiungit ac ſeparat eſſentiali diſtinctione. Atque id quomodo fiat, in præcedentibus dictum eſt manifeſtius: Veruntamen hæ definitiones non uidentur explicare rationem uniuerſalis, neque differentiam deſcribunt ſecundum rationem prædicabilis. Oportet ergo aliam ſubiungere, quæ differẽtiam rectè definiat ſecundum rationem huiuſmodi, quatenus uidelicet tertium prædicabile eſt, & uniuerſalis tertia ſpecies. Ea eſt hæc.

Differentia eſt, quæ de pluribus & ſpecie differẽtibus, in eo quod quale ẽ prędicatur. Tertia definitio differẽtiæ

Hoc eſt uniuerſale eiuſmodi quod de multis ſiue ſpecie, ſiue numero differentibus prædicari natum eſt, ad interrogationẽ factã de re qualis ipſa ſit (qualis inquam) eſſentialiter, non accidẽtaliter. Quomodo enim

do enim ſupra dictum eſt, genus conuenienter reſpon deri ad interrogationem quid eſt, factam de ſpecie, & item ſpeciem ad interrogationem quid eſt, de indiuiduo, ſic interroganti de indiuiduo uel de ſpecie, quale quid ſit (eſſentialiter interrogando) reſponderi poteſt, & debet differentia. Si enim interrogaueris, quale animal ſit homo, reſpondebitur proculdubio rationale. Aut ſi ſimpliciter interrogetur, qualis eſt homo ſecundum eſſentiam, reſpondebitur, rationalis eſt. Diximus autem in definitione, de pluribus ſpecie differentibus, quoniam ſolum datur definitio de differentijs genericis, niſi quis adijciat, uel numero, quod Porphyrij exemplis in ueritate non repugnat. Ratio autē quare differentia prædicatur in eo quod quale eſt, & quare ad huiuſmodi interrogationem aptè reſpondeatur, eſt: quoniam, ut diximus, differētia rationem habet formæ & eſt eſſentialis quædam qualitas: propter quod etiam à Philoſophis rationalitas ipſa qualitas rationalis nuncupatur, ſecundum quem etiam modum, ipſam animalis naturam poſſumus appellare quidditatem hominis. Rectè autem adiectum eſt, in eo quod quale eſt eſſentialiter, ut excluderentur à definitione differentiæ communes & propria, quæ licet in quale prædicētur de ſuis ſubiectis, nō tamen niſi in quale accidentaliter, quēadmodum in conſequentibus declarabitur.

Cap. XIX. De quatuor acceptionibus Proprij.

PRopriū, quartam uniuerſalis ſpeciem aſsignant, cuius etiam quatuor ponunt modos.

Propriū primo modo. Proprium primo modo eſt, quod accidit ſoli alicui ſpeciei, ſed non omni.

Hoc eſt, quod quantum ad aliquam ſpeciem, ſoli illi ob ueniat, ita ut nulli extra eam, ſed non omni ta men

men eius ſpeciei indiuiduo. Vt Grammaticũ eſſe aut prudentem, ſoli conuenit humanæ ſpeciei, non tamen omnes homines huiuſmodi ſunt. Sic proprium eſt homini per fidem Deum cognoſcere, & ratione Deum colere, ueruntamen non omnes id faciunt.

Secundo modo proprium dicitur, quod omni & non ſoli accidit. ꝓpriũ ſecũdo modo.

Hoc eſt, quod alicuius ſpeciei omni quidem indiuiduo conuenit, attamen non illi ſoli ſpeciei conuenit, neq; ei eſt peculiare, ſed etiam extra eam in alijs poteſt inueniri. Vt homini duos habere pedes, aut duos oculos. Nam hæc etiam extra humanam ſpeciẽ licet inuenire in alijs animantibus. Sic ſupernæ beatitudinis capacem eſſe, omni quidem homini conuenit, ſed non ſoli humanæ ſpeciei. Nam & Angelicæ naturæ id cum homine commune eſt.

Tertio modo dicitur propriũ, quod omni ſoli, & aliquando accidit. ꝓpriũ tertio modo.

Hoc eſt, quod conuenit quidem ſoli alicui ſpeciei, & inſuper omni illius ſpeciei indiuiduo, ſed certo tãtum ac definito tempore, non tamen ſemper. Vt caneſcere, ſoli hũmanæ ſpeciei conuenit ſecundum proprietatem loquendo, & omni homini conuenit, ſed tantum in ſenectutis tempore, ita ut qui ad tempus illud attigerint, caneſcant. Ita & augeri conuenit omni uiuenti, & ſoli uiuenti, uerum non ſemper, ſed uſque dum in perfectum robur & ſtaturam excreuerit, ſimiliter & diminui deſcreſcente robore

Quarto autem modo propriũ dicimus, quod omni, ſoli, & ſemper accidit. ꝓpriũ quarto mod o.

Hoc eſt quod conuenit alicuius ſpeciei omni indiuiduo, & ſoli illi ſpeciei, atque etiam ſemper, non aliquo tantum determinato tempore. Vt homini omni, &

ni,& ſoli, & ſemper conuenit eſſe riſibilem & flebi-lem, id eſt natum ridere & flere:ſic omni homini & ſoli, & ſemper conuenit, per exteriorem inſtructionem eſſe ſuſceptiuum diſciplinæ. Cum autem propria huiuſmodi aſſignantur, proponi debent non ſecundũ actum, ſed ſecundum aptitudinem. Non enim ridere proprium eſt homini quarto modo, cum non ſemper homini cõueniat actu ridere, ſed riſibile proprium eſt huius, quòd potentiam quandam, id eſt, naturalem aptitudinem & propenſionem ſignificat ad ridendum. Sic non omnes homines diſciplinam ſuſcipiunt, imò quidam nec poſſe uidentur: quemadmodum moriones, furioſi, & donec abſque ratione ſunt pueri, idque propter defectum uſus rationis, & inſtrumentorum interiorum indiſpoſitionem, & organorum inhabilitatem. Quotquot tamen homines ſunt, ex naturali aptitudine diſciplinæ ſunt ſuſceptibiles.

CAP. XX. Quomodo proprij natura fluat ex coniunctione differentiæ cum genere.

AD intelligendum autem plenius naturam proprij, ſciendum eſt huiuſmodi propria quarto modo ſignificare naturales quaſdam proprietates, ſeu aptitudines ad aliquid, quas etiam nonnulli proprias paſſiones uocare ſolent, aut naturales propẽſiones & inclinationes, quæ ſanè propenſiones & inclinationes naturales, totam aliquam ſpeciem conſequuntur, utpote naturaliter & neceſſariò effluentes ab ipſa rei eſſentia, ſic tamen ut eſſentiæ ſint extrinſecæ neque pars ſint eius, ſed tantum ab ea neceſſariò effluant ac procedant. Effluunt autem non à genere tantum, neque à differentia tantum, ſed à genere ſimul & differentia, ad eiuſdem ſpeciei compoſitionẽ

coniunctis.

couiunctis. Vt(uerbi gratia)ex animali rationali, id eſt, ex natura animatis cum rationali qualitate coniuncta, & per eam contracta ad humanæ ſpeciei cōpoſitionem. effluit ac naturaliter neceſſarioque procedit naturalis quædam propenſio ſiue aptitudo, ſiue inclinatio ad capiendum per ratiocinationem & inſtructionem diſciplinam: ſimiliter ad ridendum ex conſideratione rei iucundæ, ſimiliterquè ad flēdum in contemplatione rei triſtioris. Huiuſmodi autem naturales propenſiones, quoniam adæquatè effluūt ex principijs intrinſecis ſpeciei, id eſt, ex genere & differentia ſimul compoſitis, quæ(ut diximus) tota ſunt ſpeciei eſſentia: hinc fit, ut totam ſpeciem conſequantur, ſintque ex æquo in omnibus indiuiduis ſpeciei, è cuius eſſentia fluunt. Neque minus eſt quælibet naturalis propenſio eo indiuiduo, quod nunquam fortè actum habuit aut habebit, illius inclinationis, quam ſit in alio indiuiduo, quod frequenter admodum eandem actum habet: ut non eſt minus ſuſceptibilis diſciplinæ morio aut amens, quàm alius quilibet ex ijs qui ſunt præſtantiſſimi diſcipuli. Neque minus erat riſibilis ille, quem ferunt omnia fleuiſſe Heraclitus, quàm fuerit alius omnia ridens Democritus. Neque ſunt cachinnones hominibus tetricis magis riſibiles, dum ſecundum proprietatem loquimur. Ipſa enim naturalis paſſio ſiue propenſio, in omnibus eſt æqualiter. Proniores tamen ad riſū ſunt, & in actum frequentius exeunt alij alijs ſecundum diſpoſitionem uariā organorum, quibus huiuſmodi actus exercentur: ut in illis, in quibus eſt ſplen, maioris petulantiæ facilius riſus & cachinni excitantur: in illis autem qui ſunt ſplene duriori, difficilius. Sic qui cerebrum habent rectè diſpoſitum, & uires internas bene habiles, hi diſciplinam citius facilius capiunt

Propriæ paſſiones ex æquo inſunt omnibus.

piunt illis, qui eiuſmodi organa habent per ullum exceſſum aut diſproportionem, uel omnino male, uel non ita feliciter diſpoſita. Omnes tamen homines ex æquo riſibiles ſunt & diſciplinæ ſuſceptibiles, quemadmodum omnes ex æquo animalia rationalia ſunt, tametſi non æqualiter omnibus adſit rationis uſus. Patet ergo quemadmodum huiuſmodi naturales propenſiones totam ſpeciem conſequantur, à cuius principijs effluunt, ac proinde omnibus ipſius indiuiduis ſunt communes. Sed & ſolis eiuſdē ſpeciei indiuiduis cōueniant, neceſſe eſt. Cum enim eſſentialia principia ſpeciei ſint tota atque adæquata cauſa, & uelut fontalis origo, à qua effluunt, ut effectus à ſua cauſa adæquata, fieri non poteſt, ut alicubi inueniantur extra illam ſpeciem. Sine cauſa enim ſua eſſe non poſſunt, à qua neceſſariò habent ſemper effluere. Eſſent autem ſine ſua cauſa, ſi extra ſpeciem inueniri poſſent, cuius eſſentiam conſequūtur. Similiter & ex his manifeſtum eſt, quomodo ſemper conueniunt propria ſuis ſpeciebus. Si enim ſemper & neceſſariè effluunt hæ naturales propenſiones ex ſpecierū eſſentijs, neceſſe eſt, ut uocabula quoque has propenſiones ſignificantia ſemper & neceſſario de ipſis ſpeciebus dicantur.

CAP. XXI. Definitio Proprij, ut eſt quartum prædicabile.

SEd quoniam (ut diximus) proprium huiuſmodi quarto modo quarta poni ſolet uniuerſalis ſpecies, & quartum prædicabile: iuſtum eſt, ut huic quoque ſecundum rationem prædicabilis atque uniuerſalis definitionem aſſignemus, ſicuti hactenus tribus præcedentibus ſimiles dedimus ex modo prædicandi definitiones. Sic autem definitur.

Pro-

Proprium eſt, quod prædicatur de pluribus in quale accidentaliter & neceſſariò.

Hoc eſt, uniuerſale eiuſmodi, quod de multis, ſiue ſpecie, ſiue numero differentibus prædicatur, in eo quod quale quid eſt, accidentaliter neceſſariò tamen, hoc eſt, ad interrogationem factam de re, hoc modo qualis eſt, accidentaliter & neceſſariò. Vbi cũ dicimus, in quale, excluduntur genus & ſpecies, quæ in eo quod quid, non in quale prædicantur. Cum uerò dicitur in quale accidentaliter, differentia excluditur, quæ in eo quod quale quid eſt, reſpõdetur, ſed quale eſſentialiter, nõ accidentaliter. Non enim homo accidentaliter rationalis eſt, ſed eſſentialiter, cũ ſit rationalis qualitas pars ipſius eſſentialis. Cum uerò additur poſtremo loco neceſſariò tamen, ab accidente diſiungitur proprium: quod (ut in ſequẽtibus dicetur) prædicatur quidem in eo quod quale eſt, nõ tamen in quale neceſſariò, ſed tantum contingẽter. Neque enim neceſſariò eſt homo doctus, uel bonus uel magnus, uel albus. Eſt tamen neceſſariò diſciplinæ ſuſceptibilis, & riſibilis, atque flebilis. Sciendum autẽ eſt non ſolas ſpecialiſſimas ſpecies, habere huiuſmodi propria, ſed etiam ſubalternas omnes uidelicet, quæ ex genere cõponuntur ſuperiori & contrahente differentia. Vnde & animali aſſignamus proprium, ſenſitiuum eſſe, ut ſignificet aptitudinem, & naturalem inclinationem ad ſentiendum: corporis animati ſunt propria, nutribile, augmentabile, minuibile: corporis uerò, mobile. Vnde quemadmodũ ſuprà diſtinximus, differentias, quaſdam genericas, quaſdam ſpecificas, ſic non incommode diſtinguere licebit propria quædam generica, quæ uidelicet cõſequuntur genericam naturam: quædam uerò ſpecifica,

Propria generica & ſpecifica.

ſica, quæ naturam conſequuntur ſpecialiſſimæ ſpeciei. Nequaquam tamen aliam differentiæ diuiſioné, in diuiſiuam & conſtitutiuam, proprio accommodare ualebimus. Nam tametſi utcunque diuidere poſſint propria, conſtituere tamen nequaquam poſſunt ullam ſpeciem Non enim ſunt aut eſſe poſſunt ſpeciei pars eſſentialis. Nihil autem rem conſtituere poteſt, quod non ſit pars eſſentialis ipſius compoſiti. Et hæc quidem de proprio dicta ſint ſatis. Nunc ad ultimam uniuerſalis ſpeciem pergamus.

CAP. XXII. De Accidente.

DE accidente autem, quæ eſt uniuerſalis quinta ſpecies & quintum prædicabile, pauca iam in prioribus dicta ſunt, cum de differentia communi & propria fieret ſermo. Diſtinximus enim illo in loco, quid accidens ſeparabile, quidque inſeparabile, quapropter harum rerũ repetitione, nihil erit opus. Sat nobis erit naturam huius quoque quinti uniuerſalis, & eius prædicandi modum declarare. Definitur autem accidẽs à Porphyrio pluribus definitionibus; quarum prima hæc eſt.

Prima definitio accidentis.

Accidens eſt, quod adeſt & abeſt, præter ſubiecti corruptionem.

Hoc eſt quod ſuo ſubiecto, cui ineſt, non neceſſariò ineſt, ſed etiam abeſſe poteſt, & ab eo ſeparari, ſic ut propter hoc nõ ſit neceſſe interire ſubiectum cui prius inerat: Exempli gratia, albedo accidens eſt corporis eius quod habet albedinem, quoniam licet inſit, non ineſt tamen ei neceſſariò, ſed contingenter, ita ut poſſit non ineſſe, permanente nihilominus ſubiecto, & abſque eius interitu à quo abſcedit. Poteſt enim corpus, quod modò album eſt, fieri nigrum, neque ob hoc læſionem ullam patietur corpus. Similiter

ter homini uirtus, atque doctrina eſt accidens:quoniam etſi nunc inſit, poteſt tamen fieri ut aliquando eam deperdat homo ille, fiatquè uacuus & doctrina & uirtute, neque propter hoc deſinet eſſe quod fuerat. Idem quoque ſibi uult altera accidentis definitio, quæ talis eſt:

Accidens eſt, quod contingit ineſſe & non ineſſe eidem.

Secunda definitio accidentis.

Intellige ex priori, præter ſubiecti corruptionẽ. Hæ autem duæ definitiones, rebus potius, quàm de uocibus uidentur intelligendæ, niſi impropriè admodum accipiatur adeſſe & ineſſe, pro prædicari, abeſſe uerò & non ineſſe, pro nõ prędicari: Sed hac intentione nihil eſt opus, cum (ut in initio huius libri declarauimus, & totius docuit rei proceſſus) paſſim liceat fieri nunc de uocibus ſignificantibus, nunc de rebus ſignificatis, ſermonem. Neque difficile eſt ijs, quibus quidquam eſt ingenij, ea quæ de rebus dicuntur, ſuo modo ad uoces res eiuſmodi ſignificantes referre, & econtrario quæ de uocibus ſignificantibus, ſuo modo ad res ſignificatas accommodare. Definitur etiam accidens per abnegationem quatuor aliorum prædicabilium iam ſupra determinatorum ad hunc modum:

Accidens eſt, quod neque eſt genus, neque ſpecies, neque differentia, neque proprium, ſemper autem eſt in ſubiecto ſubſiſtens.

Tertia definitio accidentis.

Quæ ſanè definitio, pro hoc loco, non eſt omnino incommoda, eò quòd iam explicata ſint ſufficienter quatuor prædicta. Et neceſſe eſt, omne uniuerſale quod neque genus eſt, neque ſpecies, neque differentia, neque proprium, eſſe accidens: poſteaquam con-

ſtat, omne uniuerſale horum quinque aliquod eſſe debere. Veruntamen non æquè bona fuiſſet hæc deſcriptio, ſi ante hunc locum, ullum aliorum prædicabilium ſimili modo fuiſſet diſcriptum. Nam ſi initio ſtatim libri definiuiſſes genus eſſe, quod non eſt ſpecies, neque differentia, neque proprium, neque accidens, non fuiſſet probanda huiuſmodi deſcriptio, eò quòd nondum nota fuiſſent quæ in definitione ponuntur. Nunc uerò, dum præcedentes quatuor ſpecies explanatæ ſunt, non malè nec obſcurè ultima per priorum abnegationem definitur: atque id ſimiliter licebit, ubicunque plures ſunt ſpecies ſub eodem genere, in numero determinato: præter unam omnibus definitis ultimam tandem per priorum abnegationem deſcribere. Vltima uerò particula, ſemper autem eſt in ſubiecto ſubſiſtens, adijcitur non ad aliquam neceſſitatem, ſed propter naturæ accidentis manifeſtationem. Tanto enim eſt deſcriptio ſiue definitio melior, quanto melius ac plenius naturã exprimit eius quod definitur uel diſcribitur. Eſt autẽ hoc de natura accidentis, quod quamdiu eſt, in ſuo ſubiecto ſubſiſtit. Quanquam enim (ut iam dictũ eſt) poſſit accidens à ſubiecto abeſſe abſque corruptione ſubiecti, ut accidẽte perdito, in ſua nihilominus ſubſiſtẽtia ſubiectum permaneat: non eſt tamen ſecundum naturam poſſibile, ut accidens ſeparetur à ſubiecto, ſic ut permaneat in rerum natura. Non ſolum enim non poteſt accidẽs, ab omni ſubiecto ſeparatum ſubſiſtere, ſed nec poteſt extra ſubiectum particulare, cui ſemel inſuerit, exiſtere: ita ut nec migrare poſſit de ſubiecto alio in aliud. Cum enim (iuxta Phyſicorum ſententiam) accidentis eſſe ſit ineſſe: neceſſe eſt, ut quandiu eſt in ſubiecto cui ineſt, debeat permanere. Secundum uerò rationem uniuerſalis quatenus

quintum

quintum prædicabile eſt, ita poteſt accidẽs definiri:

Accidens eſt uniuerſale, quod de pluribus contingenter natum eſt prædicari. Quarta definitio accidentis.

Hoc eſt, non eſſentialiter quidem, neque etiam neceſſario, ſed tantum contingenter, ita ut poſſit etiam de eo uerè abnegari. Sic ſanè doctum eſſe aut bonũ, de multis prædicatur. Complures enim reperiuntur uiri, & boni, & eruditi, de nullo tamen iſta prædicantur eſſentialiter, imò neque neceſſario, ſed de quibuſcunque prædicantur, de illis contingenter prædicantur, ſic uidelicet, ut poſſit etiam de illis abnegari. De quocunque enim uerè iam dicimus, quod probus ſit aut doctus, de eodem fieri poteſt, ut dicamus aliquando, iam probus non neque doctus. Atque hac una particula differt accidens à quatuor reliquis, genere, ſpecie, differentia, ac proprio. Nullum enim horum prædicatur contingenter, ſed proprium neceſſario: differentia autem non tantum neceſſario, ſed eſſentialiter etiam prædicatur, ſimiliter quoque genus & ſpecies:

CAP. XXIII. De Accidentibus diuerſis, ſeparabilibus, & inſeparabilibus.

Diximus autem in prioribus de differentia tractatis, accidentia quædam eſſe ſeparabilia, quædam inſeparabilia, quæ ibi latius explicata ſufficiant. Hoc autem in loco adijciendum nobis eſt, ad pleniorem accidentis notitiam, etiam inter inſeparabilia accidentia eſſe quandam differentiam, nequaquam ſilentio pertranſeundam. Sunt enim inſeparabilia accidẽtia quædam ſingularia ſiue particularia, quæ uidelicet uni inſunt indiuiduo, non alteri eiuſdem ſpeciei. Huiuſmodi ſunt, cicatrix poſt ſanatum uulnus relicta, oculorum color cæſius, aut albus, atque id genus ***

 alia.

alia.Sunt enim hæc inſeparabilia accidentia,particularia tamen ſunt utpotè uni indiuiduo conuenientia,non ſimiliter alteri. Alia uerò ſunt, quæ toti alicui ſpeciei conueniunt,& omnibus eius indiuiduis. Vt coruo nigredo conuenit ſecundum totam ſpeciē, & cygno albedo,ita ut uel omnino non,uel uix,reperiatur coruus,niſi niger,neque cygnus,niſi albus,potiſsimum ubi tempus aduenerit, quo ſolent hunc ſibi colorem acquirere. Verum id forſitan parum uideatur, cum legamus pullos coruorum non ſtatim nigras pennas accipere,neque cygnorum albas.Nōnulli quoque uiſos aliquando albos coruos aſſerunt. Illud ut minimum,quantum ad huiuſmodi,conſtat, quòd licet ſic uideamus coruos omnes fieri colore nigros & cygnos albos, non apparere tamen ullam neceſsitatem ex parte ſpeciei, quæ uideatur expoſtulare huiuſmodi accidens. Magis uerò admirandum

Quæſtio.

eſt in hominibus, atq; adeò in omnibus animalibus, de potentijs quibuſdam naturalibus, ſine quibus nemo hominum, imò nullum animalium poſsibile eſt ſubſiſtere. Huiuſmodi ſunt,ſenſus,tactus, quem Ariſtotiles atteſtatur omni animali eſſe neceſſarium, ita ut ſine eo non poſsit ſubſiſtere, ipſoque ablato neceſſe ſit mox animali corrumpi. Similiter & nutritiua potentia.Sicut enim idem auctor teſtatur,neceſſe eſt omne uiuens quamdiu uiuat nutriri.Simile eſt de naturali calore (qui hominem non poteſt priuſquā diē clauſerit extremum deſerere) & uitali operatione, cordisque pulſione,& ſpirituum agitatione,quæ omnia animali cuilibet adeſſe experimur, donec ſubſiſtit,nunquàm uerò abeſſe contingit, niſi cum ſubiecti corruptione. Conſtat tamen,hæc omnia nō aliud quàm accidentia eſſe. Nam potentiæ illæ naturales, manifeſtè ſub ſecunda qualitatis ſpecie abſqua hæſitatione

tatione conſtituuntur, ab omnibus philoſophantibus. Cetera quoque aut qualitates ſunt, aut actiones quædam, quæ omnia eſſe accidentia nemo poteſt negare. Ex his ergo dubitatio ſatis perplexa oritur, qui nam fieri poſsit, ut hæc ſint accidentia, cum tamen uideantur neceſſario ſuo ineſſe ſubiecto, non contingenter, cum non poſsint abeſſe ſuis ſubiectis, abſque eorum corruptione. Accidens uerò ſupra definitum eſt, quod abeſſe poteſt, & quod contingit non ineſſe abſque ſubiecti iniuria & corruptione. Quomodo autem ſine ſubiecti corruptione poteſt abeſſe, quod ubi primum abſceſſerit extinctũq; fuerit in ſubiecto, ſtatim corrumpi facit ſubiectum cui inerat? Huic autem quæſtioni reſponderi poteſt, ex ſublimiori conſideratione & diligenti inſpectione horum accidẽtiũ, & earum, quæ ſuprapoſitæ ſunt naturalium proprietatum. Naturales enim illas inclinationes ex natura & eſſentia ſpeciei diximus effluere, atque ex compoſitione generis cum differẽtia neceſſario effluxu prodire. Hæc autem accidentia quæ dicta ſunt, quantuncunque uideantur ad rei ſubſiſtentiam neceſſaria, nõ tamen fluunt à principijs eſſentialibus ſpeciei. Alioqui, unus eſſet idemque tactus in omnibus hominibus, non multi neque diuerſi in diuerſis, ſicut eadem omnino eſt ſpecifica natura, & eadem eius principia eſſentialia in omnibus, non in diuerſis indiuiduis diuerſa, & ſicut eadem eſt in omnibus hominibus riſibilitas, aut in omnibus animalibus ad ſentiendũ naturalis aptitudo. Similiter quoque dicendũ de alijs quæ ſupra fuerãt aſsignata. Cum ergo hæc non fluãt ab ipſa natura ſpeciei, neque ab ipſius eſſentia, conſequitur etiam hoc, quod non neceſſario debeãt ſubiectis adeſſe, poſsintque abeſſe ſuis ſubiectis abſque eorum corruptione, quantum eſt ex parte naturæ ſpe-

Quæſtio.

Solutio

ciei, quemadmodum coruo, quantum ex parte ſpeci ficæ naturæ, non eſt neceſſarius color niger, neque cygno albus. Sic quælibet accidentia prædicta quantum ex parte ipſius naturæ ſpecificæ hominis, abeſſe poſſunt. Vt enim Petrum intelligam ſub hominis ratione, non opus eſt cogitare, quòd ullum ſenſum habeat, ſed ſufficit, quod ipſum ut animal rationalis natura, conſiderem. Iam ſi quis obijciat, ſic etiam proprium abeſſe poſſe, & rem poſſe intelligi abſque naturali ſua proprietate. Reſpondebitur, ſine iniuria ſpecificæ naturæ proprietatem naturalem non poſſe intelligi abſente indiuiduo. Velut qui hominem intelligit, ut non riſibilem aut non diſciplinæ ſuſceptibilem, ſine ſpecificæ naturæ iniuria id non facit. Cũ enim ex ipſius eſſentialibus principijs effluat naturaliter & neceſſario riſibilitas, diſciplinæque ſuſceptibilitas, fieri non poteſt, ut abſque ſpecificæ naturæ iniuria, quodcunque hominis indiuiduum imaginemur ſubſiſtere, & ſimul ipſum non eſſe riſibile aut diſciplinæ ſuſceptiuum. Includit enim hæc imaginatio manifeſtam repugnantiam ſpecificæ naturæ hominis, eo quod in ſpecie includitur proprium, tanquam ab ipſius eſſentia neceſſario & naturali fluxũ efflués, ipſaque in ſe ſuſciperet à ſuis intrinſecis principijs effluens. Cęterum ſi intelligam Petrum ut non habẽtem qualitatem aliquam huiuſmodi, quæ tactus nominetur, aut ut non habentem qualitatem caloris, aut cordis actualem pulſionem, nulla in hoc eſt repugnantia aut iniuria hominis ſpecificæ naturæ, quẽadmodum cum cygnum imaginor nigrum, nulla fit ſpecificæ naturæ iniuria. Quantum enim ad naturã ſpecificam, cygno perinde eſt, ſiue colore habeat nigrum ſiue album. Quòd ſi quis roget, unde ergo hæc neceſſitas, ut ſecundum rei ueritatem non poſſit ſub

Solutio obiectionis circa prædicta.

ſiſtere

ſiſtere animal,abſque ſēſu tactus & cęteris?Si enim naturæ ſpecificæ non repugnat,quid ergo prohibet, ut fieri id nunquam uideamus,imò neque fieri poſſit? Huius rei cauſam (quoniam in phyſicis requirere magis oportebat) breuiter aſſignantes, dicimus, ꝙ ex parte formæ ſubſtantialis prouenit, & unione corporis cum anima rationali, quæ duo adinuicem unita permanere nō poſſunt, niſi quandiu certa quædam harmonia, conſenſus,atque proportio qualitatum in materia perdurat, quam ſanè proportionem ſenſus tactus conſequitur, qua etiam proportione diſſoluta anima ultra non poteſt materiam informare, ſicque ſubiectum cogitur deficere, & ſimul cum huius harmoniæ diſſolutione perit ſenſus tactus.Similiter ferè, & de alij ſuprapoſitis, & ſi quæ ſunt ſimilia,dicendum, quòd ob hoc non poſſunt à ſubiecto ſeparari, quia abſque illorum exiſtentia non poteſt forma ſubſtantialis permanere in materia. Sed altius iſta fortaſſe ac latius cuiquam dicta uidebuntur,quàm Dialectica patitur cōſideratio.Nos tamen ad plenam horum quinque prædicabilium cognitionem ea arbitramur, non minimum habere momēti, apud illos potiſſimum, qui diligenti curioſitate harum rerum naturam ac proprietatem exactius uoluerint penetrare,penitiusque introſpicere. Nunc uerò ad uniuerſalium quinque differentiam & conuenientiam paucis deſcribendam tranſeamus:

CAP. XXIIII. De conuenientia Prædicabilium.

Prædicabile & ſenſibile sūt correlatiua.

VT ergo breuiter ac ſummatim recapitulemus quæ hactenus dicta ſunt, conueniunt quidem in hoc omnia prædicabilia, quòd de pluribus nata ſint prædicari,& habere certum aliquid ſubijcibile, ſiue potius ſubijcibilia. Subijcibile enim, correlatiuum eſt

eſt prædicabilis, & habet unumquodque uniuer ſale ſuum ſubijcibile,uel ſubijcibilia potius,ad quæ comparatum dicitur uniuerſale uel prædicabile.Subijcibile enim generis eſt ſpecies, quæ ſub ipſa ponitur: ſpeciei ſubijcibile;indiuiduum,differentiæ ſubijcibile,ſpecies quam conſtituit,& omnia eius indiuidua. Proprij uerò ſpecies è cuius natura fluit, & omnia eius ſpeciei indiuidua. Accidentium autem ſubijcibilia ſunt ſubiecta,quibus inhærent.Cum autē ita ſubijcibilia dicimus, non intelligimus de ſubiectione quæ eſt ſecundum prædicamentalē ordinē(ſic enim neque differentiæ ſubijcitur conſtituta ſpecies,neq; proprio ſua ſpecies,neque item accidenti ſubiectum cui in hæret)ſed accipitur ſecundum prædicationē, quoniā uidelicet ſecundum prædicationem rectā & ordinatam uniuerſalia de ſuis ſubijcibilibus prædicari nata ſunt.

CAP. XXV. De prædicatione ordinata & inordinata.

Quid ſit prędicatio ordinata uel inordinata.

SOlæ autem hæ prædicationes, in quibus aliquod quinq; prædicabilium de ſuo ſubijcibili dicitur, à recentioribus ordinatæ nominantur,& ſecundū ueritatem ſolæ ordinatę ſunt,quaſi in quibus naturalis ordinis correſpondentia obſeruatur. Cæteræ uerò, aut ordinem prædictum perturbantes ſunt,aut malè commutantes,quas proinde inordinatas contra ordinem appellant,cum uidelicet ſubijcibile contra naturalis ordinis correſpondentiam de ſuo prædicabili dicitur,utpote ſpecies de genere, aut indiuiduum de ſpecie, aut ſpecies uel genus de differentia conſtituente, aut ſpecies de proprio,quod ipſam conſequitur,aut ſubiectum de eo, quod ipſi inhæret accidenti.Vt ſi dicamus,animal eſſe hominem, hominē eſſe

Petrum,

Petrum, rationale eſſe hominem riſibile eſſe hominem, & nigrum eſſe cygnum. Et ſicut cum ordinata prædicatione genus de ſpecie, aut eius indiuiduis dicitur, prædicationem ſolent uocare primi prædicabilis id eſt, generis, quatenus genus eſt: eam uerò quæ eſt ſpeciei ſpecialiſſimæ, uocare ſolent prædicationẽ ſecundi prædicabilis, id eſt, ſpeciei quatenus ſpecies eſt. Differentiæ autem de ſpecie conſtituta aut ipſius indiuiduis prædicationem, prædicabilis tertij, id eſt, differentiæ quatenus differentia eſt, atque ita & de proprio & accidente proportionabiliter: ſic per contrarium, quoties ordine perturbato ſpecies de genere dicitur, prædicationem rectè uocant inordinatam contra ordinẽ prædicabilis primi. Contra enim naturalem generis ordinem eſt, quod ſuæ ſpeciei in prædicatione ſubijciatur. Cum uerò indiuiduum de ſpecie dicitur, prædicatio eſt inordinata contra ordinem prædicabilis ſecundi, id eſt, contra naturam ſpeciei, cui magis conuenit ſecundum naturalem ordinem de indiuiduo prædicari, quàm ei ſubijci. Atque ita proportionabiliter in reliquis. Sic enim in his prædicationibus ordinis eſt perturbatio & inordinata ſunt omnia: cum id quod ſecundum ſuæ ſignificationis naturam ſubijcibile eſt, prædicatur: quod autem prædicabile eſt, ſubijcitur; quomodo in regimine agitur, cum is qui ſeruus natus eſt, perturbato naturæ ordine, dominatur, qui uerò liber & rex natus eſt, econtrario ſubijcitur. Vt enim hic regni, ita illic prædicationis eſt perturbatio, contra iuſtum ordinem.

Prædicatio inordinata contra ordinem.

CAP.

CAP. XXVI. De prædicationibus Identicis, & per accidens.

Prædicatio inordinata pͣter ordinem.

NOnnunquã uerò prædicationes fiũt, quæ dicuntur, & ſunt, non contra ordinem ullius prædicabilis, ſed præter omnem ordinem, hoc eſt, prorſus abſque ordine, illæ nimirum, in quibus nec uniuerſale prædicatur de ſuo ſubijcibili, nec è contrario ſubijcibile de ſuo prædicabili. In his enim nullus ordo neq; rectus neq; cõmutatus poteſt inueniri, ita ut etiam ſi uertas extrema nõ inuenias tñ prædicationem ordinatam. Diuiditur autem hæc prædicatio inordinata præter ordinem, in prædicationem identicam, per accidens, & extrinſecam.

Prædicatio identica.

Prædicatio identica appellatur, in qua idem prædicatur de ſeipſo. Vt cum dico, Ioannes eſt Ioannes, hic homo eſt hic homo, Marcus eſt Tullius, Gladius eſt enſis, hic homo ẽ Ioannes. Nihil enim refert, ſiue indiuiduum prædicetur de ſeipſo, ſiue uniuerſale. Neque enim refert, ſi uocabula ſint diuerſa, modo ſignificatio ſit eadem. Huiuſmodi prædicationes manifeſtum eſt præter ordinem eſſe, quoniam nullus eſt ordo rectus eiuſdem ad ſeipſum, quantum ad prædicationem attinet.

Prædicatio pͣ accidens.

Prædicatio per accidens dicitur, quando res per prædicatum ſignificata, principaliter non eſt in re ſignificata per ſubiectum, nec econtrario, ambo tamẽ reperiuntur ſimul in eodem tertio. Verbi gratia, cũ dicimus, album eſt dulce, manifeſtum eſt nec dulcedinem in albedine, nec albedinem in dulcedine (quę ſunt res per extrema prædicationis illius principaliter ſignificatæ) ſed ambæ ſimul in eodem tertio inueniuntur, nempe in lacte. Sic per accidens dicimus, calidum eſſe ſiccum, frigidum eſſe humidũ. Non enim calor eſt in ſiccitate, nec ecõtrario ſiccitas in calore, ſimul

ſimul tamen in eodem igne inueniuntur. Ita non eſt
humiditas in frigiditate, neque hæc in illa, ſed am-
bæ ſunt in eadem aqua. Hæc autem prædicatio, quo-
niam latè patet, & eius cognitio eſt philoſopho ad-
modum neceſſaria (cuius eſt ubique ea, quæ per ſe ab
ijs, quæ per accidens diligẽter ſeparare) idcirco pau
culas ad eius cognitionem hoc in loco regulas dabi
mus. Prima hæc eſt. Quando aliquis terminus con-
cretiuus nouem ultimorum prædicamentorum uerè
prædicatur, de ſimili termino alterius prædicamẽti,
ferè eſt prædicatio per accidens. Vt cum dicimus:
Quantum eſt quale. Lineatum eſt coloratum. Pater
eſt quantus. Filius eſt eruditus. Grammaticus ambu-
lat. Exiſtens in loco eſt in tempore. Sedens eſt ueſti-
tus, atque ita in alijs. Signanter adiecimus ferè parti
culam diminuentem & ſubtrahentem aliquid à ge-
neralitate regulæ, quoniam interdum contingit præ
dicationem eſſe ordinatam, & non per accidens, in
qua terminus concretiuus unius prædicamenti præ-
dicatur de alio alterius prædicamenti: ut eſt in his
prædicationibus. Quãtum eſt coloratum. Superficia-
tum eſt album. Lineatum eſt figuratum. Corpulen-
tum eſt ſphæricum, atque ita in ſimilibus iuxta illo-
rum probabilem ſententiam, qui dicunt corporalia
accidentia immediatè in quantitatibus ſubiectari,
ac mediante quantitate in ſubſtãtia. Idem eſt de his
iudicium. Quantum eſt æquale aut inæquale. Album
eſt ſimile. Nigrum eſt diſſimile, ubi terminus prædi-
camenti ad aliquid prædicatur de termino prædica-
menti quantitatis uel qualitatis. Secunda regula.
Quando uerè prædicantur de ſe inuicem diuerſa ac
cidentia eiuſdem prædicamenti ſub diuerſis generi
bus aut ſpeciebus contenta, prædicatio ferè eſt per
accidens. Huiuſmodi ſunt iſtæ: Pater eſt filius. Domi
nus

Prima regula ꝑ prædicatio nibus ꝑ accidens.

Secunda regula.

nus eſt ſeruus. Durum eſt coloratum. Album eſt dulce. Flauum eſt amarum. Lineatum eſt numeratum. Percutiens eſt intelligens. Veſtitus eſt armatus, & aliæ conſimiles. In ſingulis enim, ſubiectum & prædicatum ſunt eiuſdem prædicamenti, ſed ſub diuerſis ſunt generibus pater & filius, ambo ſub ad aliquid ſunt, ſed pater eſt ad aliquid ſuperpoſitionis, filius ad aliquid ſuppoſitionis. Idem eſt de domino & ſeruo. Durum & coloratum, ambo ſub qualitate ſunt, ſed durum ſub ſecunda ſpecie, coloratum ſub tertia. Ita in cæteris. Signanter adiecta eſt excipiens particula, ferè, quoniam interdum regula inſtantiã patitur. Vt cum dicimus: Corporale eſt ſuperficiatũ, ſuperficies eſt lineata, ſecundum eorum ſententiam qui dicunt ſuperficiem eſſe in corporea quantitate, ut accidens in ſubiecto, & lineam ſimiliter in ſuperficie. Verum harum rerum plenior cognitio, ex prædicamentis pendet. Tertia regula: Quandocunque uerò una differentia uniuerſalis prædicatur de alia itẽ uniuerſali, aut proprium uniuerſale de alio ſimili, prædicatio eſt per acccidẽs. Exempli gratia: Hæ ſunt per accidens prædicationes: Rationale eſt ſenſibile. Senſibile eſt animatũ. Animatum eſt corporeũ. In quibus prædicantur differentiæ communes de ſe in uicem. Similiter & hæ: Riſibile eſt flebile. Riſibile eſt capax diſciplinæ. Rudibile eſt portatiuum onerũ. Mugibile eſt natum lac dare. Riſibile eſt mobile ſecũdum locum. Huius regulæ ratio eſt, quoniam una natura differentialis nunquam eſt in alia, cum ſit natura differentialis (ut ſupra declaratum eſt) omnino ſimplex & incõpoſita. Idem conſequitur & de natura proprij, ꝙ unum non ſit in alio, ſed ſimul in ſunt eidẽ naturæ ſpecificæ à qua effluunt, ut ſupra dictũ eſt. Signanter autem dictum eſt in regula. Quando differentia

Tertia regula.

differentia communis prædicatur de differentia ſimili, aut proprium commune de ſimili, quoniam (iuxta communem multorum ſententiam) quoties differentia communis prædicatur de ſuo indiuiduo proprio, eſt prædicatio ordinata, & ſecundi prædicabilis. Item & quando proprium commune prædicatur de ſuo indiuiduo. Vt cum ſic dicitur: Hoc rationale, eſt rationale, hoc ſenſibile eſt ſenſibile, hoc ſuſceptiuum diſciplinæ eſt ſuſceptiuum diſciplinæ. Dicunt enim, omnem differentiam uniuerſalem in comparatione ad ſuum proprium indiuiduum eſſe ſpeciem ſpecialiſſimam, & ſpeciem prædicabilem, ſimiliter & de proprio uniuerſali dicunt reſpectu ſui indiuidui.

CAP. XXVII. De Prædicatione extrinſeca.

Prædicatio extrinſeca eſt, quando res principaliter ſignificata per prædicatum, non eſt in re ipſa per ſubiectum ſignificata, nec econtrario, nec ambo ſunt in uno tertio: dicuntur tamen de ſeinuicem propter certam aliquam habitudinem rerum ſignificatarum adinuicem. Vt hæ ſunt extrinſecæ. Color uidetur. Sonus auditur. Odor odoratur. Calor aut frigus tangitur. Lapis intelligitur. Cælum conſideratur. Manifeſtum eſt enim, quòd uiſio, auditio, odoratio, tactio, intellectio, & conſideratio, non ſunt in rebus uiſis, auditis, &c. Sed in ipſo homine, qui uidet & intelligit. Eſt autem quædam ſpecialis habitudo coloris ad uiſum & uiſionem, ſoni ad auditionem, odoris ad odorationem, qualitatis tangibilis ad tactionem, rei intellectæ ad intellectionem, nimirum habitudo obiecti ad actum, qui eſt circa ipſum uel de ipſo. Atque ob hanc habitudinem ſic de ſeinuicem dicuntur non ratione mutuæ inexiſtentiæ. Huiuſmodi dicuntur eſſe omnes prædicationes, in quibus prædicantur termini, qui à Dialecticis appellãtur ſecundæ intentionis

Prædicatio extrinſeca.

nis aut impoſitionis, de terminis primæ impoſitionis: cuiuſmodi ſunt penè omnia, quæ definiuntur in ſcientijs ſermocinalibus, Grammatica, Rhetorica, Dialectica: Vt cum dicimus, Ioãnes eſt nomen, Amo eſt uerbum. Amans eſt participium. Homo currit eſt propoſitio. Animal eſt genus. Homo eſt ſpecies, Petrus eſt indiuiduum. Homo eſt ſecunda ſubſtantia, Petrus eſt prima ſubſtantia. Et quia hoc in loco opportunè ſe nobis offert commoda occaſio de terminis primæ & ſecundæ intentionis ſiue impoſitionis tractandi, operepræcium nobis uiſum eſt eorum differentiam hic proferre, idque non niſi ex ſententia Seuerini Boetij, inter commentatores Ariſtotelis fidelisſimi. Cuius hæc eſt ſuper ea re ſententia. Primũ omnium rebus ipſis ſingulis ad arbitrium imponentium fuiſſe impoſita nomina. Vt ſubſtantiæ quæ eſt homo ſuũ eſt nomen asſignatũ, & illi quæ eſt equus, ſuum item peculiare quo appellaretur, uocabulum. Ipſis quoque rerum accidẽtibus, quæ & ipſæ res ſunt accidentales, ſunt impoſita ſua nomina, ut accidens illud ſecundum quod dicitur homo quantus, diceretur quantitas: ut qualitas illa, quæ uiſibilem facit ſubſtantiam, appellaretur color, atque ita in cæteris, ut operationes, quæ ſubſtantijs conueniunt, diſtinctis quoque uocabulis nominarentur, per eiuſmodi uocabula, calefacere, frigefacere, agere, pati, percutere, ſecare, indurare, emollire. Itẽ ut habitudo ipſa ex parte rei inter ſubſtantiã gignente & genitã exprimeretur nominibus patris & filij, habitudo imperantis & ſubditi, ꝑ nomina dñi & ſerui atque ita inceteris oĩbus habitudinibus, quæ ex parte rei ĩ ipſis rebus inuenirentur. Hæc proinde omnia dicuntur uocabula primæ intentionis uel impoſitionis, quoniam hæc prima fuit intentio, & hoc primum fuit ſtudium impoſitoribus,

Voces primæ intentionis.

toribus,ut rebus ipſis & ſubſtantialibus & accidentalibus ſingulis ſingula inderent uocabula. Poſtea uerò quam huic primæ intentioni fuiſſet ſatisfactum, & prima illa impoſitio circa res fuiſſet perfecta, animaduerſum eſt, inter uocabula illa primæ impoſitionis, ex partæ ſignificationis acceptæ per primam illam impoſitionẽ, quædam cum ſe inuicem cõuenire, alia differre, non ſecundum aliquid ex parte rei exiſtens, ſed ſecundum uim & uſum ſignificationis acceptæ. Animaduerſum eſt, quædam uocabulorum illorum ſupponi & ſubſterni ex ſuæ ſignificationis iam acceptæ proprietate, alia uerò ſubſtratis & ſubiectis apponi, omnia nimirum nomina apta eſſe ad ſubijciendũ, non per ſe ad prædicandum: contra uerò uerba eſſe apta ad prædicandum per ſeſe, non ad ſubijciendum. Animaduerſum eſt, quædam uocabula ex impoſitis eſſe generalia ualde, & multis etiam ſpeciebus diuerſis conuenire, alia non niſi unius ſpeciei indiuiduis. Hæc ergo fuit ſecunda impoſitorum intentio & ſtudium ſubſequens: ipſis quoque uocabulis iam ante pro arbitrio effectis noua indere uocabula, quæ iam non rerum foris exiſtentium, ſed ipſorum tantum uocabulorum, ex partæ acceptæ ſignificationis eſſent nomina ſiue uocabula. Vnde ex hac ſecunda intentione, conſultò impoſitores illa uocabula quæ ſubijci per ſe nata ſunt, non per ſe prædicari, nomina decreuerunt appellanda, illa autem quæ prædicari de alijs non ſubijci nata ſunt, eſſent uerba. Item ut illa uocabula, quæ inuenirentur ex accepta ſignificatione de multis ſpeciebus prædicari, dicerentur genera, quæ autem ſolum de ſingularibus unius ſpeciei, dicerentur ſpecies: ipſa autem ſingularia, quæ de nullis ſubiectis poſſunt prædicari, dicerentur indiuidua. Ita in ceteris poteſt declarari. Ecce habes intentionem ſecundam,

Vocabula ſecundæ intentionis.

eundam, quæ poſterior ſubſequuta eſt, & quaſi è prio ri enata. Ab illa enim ad hanc profecta eſt humani animi ſagax induſtria, & præſupponit hæc illā. Hoc ſcilicet eſt dici uocabulum primæ intentionis, id eſt, circa quod ac ſimilia primum uerſata eſt imponentiū intentio. Hoc eſt uocabulum primæ, impoſitionis, ꝙ in illa prima rerum impoſitione eſt inſtitutum ad ſuam rem ſignificandum. Secundæ autem intentionis uocabula ſunt, circa quæ non primum ſtudium primaque attentio & intentio imponentium fuit, ſed poſterius ex prima impoſitione facta, excitata eſt im poſitorum intentio, ad ipſa quoque poſterius certæ ſignificationi deſtinanda. Et hæc ſunt impoſitionis ſecundæ uocabula, quæ in iſta ſecunda impoſitione poſt primā ſubſequuta, ſuæ ſignificationi ſunt depu tata. Hæc eſt uera & indubitata ſuper prædictis Boetij ſententia quam nos idcirco prolixius declarauimus, quoniam pulcra eſt conſideratio, ſed captu ſatis difficilis, ut ferè ſunt, iuxta prouerbium. Difficilia quæ pulcra. Hæc autem uocabula ſecundæ impoſitionis ſiue intentionis, non ſignificant res ipſas foris exiſtentes ſubſtantias, nec eorum realia accidentia, ſed tantum habitudines quaſdam & comparationes ſiue relationes intellectus humani, quas proinde relationes rationis appellare ſolent: quæ non in ipſis ſunt rebus, ſed tantum in intellectu humano. Quod ita euidenter monſtratur. Quòd enim uox homo dicatur nomen & nō uerbum, ꝙ uox homo ſit ſpecies & non genus, ꝙ rationale differentia & non proprium, manifeſtum eſt non eſſe ex parte alicuius rei uel realis proprietatis, in ipſa uoce realiter inexiſtentis. Nā ſi nulla omnino circa uocem illam fiat mutatio realis, ex ſolo arbitrio hominum poterit fieri, ut uox illa, homo, ſit genus, & non ſpecies, contra, animal fiat

Significatio uocum ſecundæ intē tionis.

ſpecies,

ſpecies,& non genus,rationale proprium,& non dif ferentia,riſibile differentia,& non proprium. Videli cet uoce intacta & inuariata permanente ex ſuo arbi trio homines auctoritate præcellentes in lingua Lati na diſcernant uocabula,homo & animal, permutare ex nunc ſignificationem,item rationale & riſibile,ut quod hactenus Latinis ſignificauit,animal,poſthac ſigni ficet homo, & econtrario, quòd hactenus rationale, poſthac riſibile,proculdubio ex hoc tantum mutatio ne humani arbitrij ſine ulla ſui mutatione, iam erit homo genus,animal ſpecies,rationale proprium,riſi bile differētia. Velint quoque homo iam ſignificare, quod hactenus amo ſignificauit,& ecōtrario, ſtatim erit uox homo ſine ſui reali mutatione uerbū, & coniuga bitur per perſonas homo,homas,homare. Amo autē nomen erit,& declinabitur,amo,amonis,amoni. Patet ergo, quod nullam realem proprietatem uel accidēs ullum realiter inexiſtens ipſis rebus ſignificent termini ſecundæ impoſitionis. Ex quo deinde manifeſto conſequio infertur, quod in principio huius capitis diximus, prædicationes illas in quibus prædicantur termini ſecundæ impoſitionis de terminis primæ im poſitionis eſſe extrinſecas. Videlicet in promptu eſt ratio,quoniam quod per prædicatum ſignificatur, non eſt in illo,quod per ſubiectum ſignificatur in ipſo,uideli cet uocabulo pro quo eſt in tali prædicatione ſemper ſubiecti acceptio. Terminus enim primæ impoſitionis (ut eſt regula Dialecticorum) qui ſubijcitur re ſpectu prædicati,quod eſt terminus ſecundæ impoſitionis,non illic accipitur pro ipſa re, ad quas ſignificandam ex primaria impoſitione eſt impoſitus, ſed pro ipſomet uocabulo, quatenus eſt ſignificatiuum talis rei.

CAP. XXVIII. De differentia quinque Prædicabilium ſecundum diuerſos modos prædicandi.

DIfferentia autem quinque prædicabiliũ, tametſi ex prædictis ſatis colligitur, placet tamen hic breuiter eam repetere. Sciendum itaque eſt, genus & ſpeciem differre ſecundum ſubijcibilium diuerſitatẽ, nimirum quòd genus prędicetur de ſpecie differentibus, ſpecies uerò de ſolis numero differentibus; ceterum ipſe prædicandi modus, quo hæc tantum de numero differentibus, illud de differentibus ſpecie prædicatur, idẽ eſt, nempe in eo quod quid eſt, in reſponſione ad interrogatiuum ſignum quid. In reliquis autem, ex ipſo prædicandi modo potiſſimum accipienda eſt differentia. Habet enim genus & ſpecies alium modum prædicandi, quam habeat differentia, alium quàm proprium, alium quàm accidens; differentia item alium habet à genere & ſpecie, itemquè à proprio & accidente, faciuntquè hi modi prædicandi, ordinatam prædicationẽ diuerſi generis. Genus enim & ſpecies quoniam ad interrogationẽ quid eſt, reſpõdentur de ſubijcibilibus, prædicationes faciunt, quas (licet confićto, tamen ad rem ſignificandam apto ſatis uocabulo) uocãt Dialećtici quidditatiuas. In illis enim ſubiećti quidditas, id eſt, quid ſit exprimitur, ut in ſuperioribus factum eſt dilucidum. Differentia uerò nõ prædicatur quidditatiua prædicatione, quoniam non ad interrogationem quid eſt, reſpondetur, neq; quid res ſit, exprimit, ſed prædicatur in eo quod quale quid eſt, neque quomodolibet quale ſed eſſentialiter, atque idcirco prædicationem eſſentialem facit, & qualitatiuam, ut rebus ſecundum neceſſitatem accommodemus apta uocabula. Poteſtquè hæc differentiæ de ſuo ſubijcibili prædicatio, eſſentialiter quali-

qualitatiua, uel eſſentialis & qualitatiua nuncupari. Indicat enim de re, qualis eſſentialiter exiſtat, & eſſentialem ipſius qualitatẽ (ut ſic Porphyriano more loquamur) asſignat. Proprium autem, neque quidditatiuam facit prædicationem, quoniam non in eo ꝙ quid eſt, prædicatur, neqúe eſſentialem, quoniam nõ eſſentialiter de ſubiecto prædicatur, qualitatiuam tamen facit, ſed accidentalem, id eſt, non eſſentialem, neceſſariam tamen. Vnde prædicatio proprij de ſuo ſubiecto, accidentalis & neceſſaria rectè nuncupabitur ſic, accipiendo accidentaliter large, ut ualeat nõ eſſentialiter. Indicat enim proprium, qualis ſit res neceſſariò, & non eſſentialiter. Nouisſimè autem omnium accidens prædicationem facit contingentem, quoniam uidelicet ſubiecto prædicatum conuenit contingenter, ut adeſſe posſit & abeſſe, prædicari & negari. Indicat enim de re qualis ſit cõtingenter. His uerò de prædicabilibus ita determinatis & asſignatis per ſingula, finẽ huic imponamus tractatui ad Omnipotentis Dei gloriam, qui ſua prouidisſima æternæ ſapientiæ diſpoſitione ſic res rerumq́ue naturas aptisſimo digesſit ordine, ut quidquid de uniuerſa rerum natura cogitari poſſunt, id ſub quinque uocũ determinatione posſit comprehendi. Ipſi honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

LIBRI SECVNDI CONSIDERATIONIS DIALECTICAE

qui de Prædicamentis inſcribitur

Præfatio.

INfinitam rerum ab optimo maximoque Deo, ad oſtentationem immenſę potentiæ, ſapientiæ, atque bonitatis ſuæ conditarum, uarietatem, quoniã ſigillatim non potuit humanum ingenium inueſtigare atque pertractare, laborioſa ſagacitate infinitatem illam particularium in pauca aliquot uniuerſalia coegit, ſub quibus illa omnia, tam multa, tam uaria, tam ad inuicem diſtantia, ſaltem generatim concluderet, quæ diſtinctè & ſigillatim nequiſſet comprehendere. Hæc ſunt decẽ illa prima genera, ſubſtantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, agere, pati, ubi, quando, ſitus, & habitus, ad quorum aliquod neceſſe eſt redigi, quidquid in creatis rebus, uel ſubſtantiale, uel accidentale poſſet reperiri. Propter quod prima, uel generaliſſima genera appellantur, eo ꝙ ante ipſa non ſint alia priora genera, & ipſis ſubijciantur cętera omnia. Dicuntur quoque cathegoriæ, id eſt, prædicamenta, quod ipſa de alijs omnibus generibus & ſpeciebus atque indiuiduis ſingula de ſibi ſubiectis prædicentur. De his igitur decem primis generibus uniuerſali ſignificatione totam rerum infinitatem complectentibus, in præſenti libro ſermo inſtituitur, in quo Ariſtotelis Philoſophorum facilè Principis ordinem atque determinationem præcipuè inſequimur, quomodo in præcedenti quinque prædicabilium libro Porphirij potiſſimum traditionẽ pro uiribus fuimus inſequuti.

[D]ecem [p]rima [g]enera.

CAP.

CAP. I. De triplici acceptione termini Prædicamentorum.

ET primum quidē de Cathegoriæ ſiue prædicamē ti uocabulo (ne ignoto nomine quis hæreat) ſciē dum eſt, triplici ipſum ſignificatione uſurpari. Interdum enim generaliter pro uocabulo quolibet, ꝙ dici tur ſiue prædicatur de alio, ſumitur, ut homo, equus, album, nigrum, currere, iacere, dicantur prædicamen ta, & in ſumma quidquid poteſt de altero prædicari. In quam ferè ſignificationem, uocabulo iſto uſus eſt Diuus Gregorius Homilia ſeptima, dicens Ioannem Baptiſtam ad ſe uenientibus reſpondiſſe prædicamē ta uitæ, id eſt, uerba uitæ, uerba ſcilicet ueritatis & iu ſtitiæ. Atque hoc modo omnia uocabula, quæ in or dine quolibet prædicamentali ponuntur, prædicamē ta dici poſſunt. Secundò, prædicamentum accipitur pro tota aliqua collectione & coordinatione generū ac ſpecierum, ſub uno aliquo genere generalisſimo, ſecundum ſuum ordinem diſpoſitorum. Vt tota illa coordinatio generum & ſpecierum ſub genere ſubſtā tię, quæ in libro Prædicabilium poſita eſt, dicitur prę dicamentum ſubſtantiæ, uidelicet à genere ſupremo (quod caput eſt totius collectionis, & quaſi primum principium) habens appellationem. Hoc modo acci pitur prædicamentum, cum dicitur apud Dialecti cos, uocabulum aliquod in hoc aut illo prædicamen to conſtitui, id eſt, in hac aut illa collectione prædica mentali. Tertiò, prædicamentum accipitur ſpeciali ter pro ipſo quod eſt ſummum, in aliquo prædicamē tali ordine, nempe pro primo tantum & generalisſi mo genere. Atque in hac ſignificatione ſumitur præ dicamentum, cum dicitur. Homo eſt ſub prædicamē to ſubſtantiæ, id eſt, ſub illo prædicamento, quod eſt ſubſtan-

Prima acceptio uocis prædicamēti.

Secūda

Tertia.

ſubſtantia. Sic dicimus ſubſtantiam eſſe primum prę dicamẽtum, quantitatem ſecundum prædicamentũ, &c. In propoſito igitur cum dicimus, librum iſtum de prædicamẽtis pertractare, accipiendum eſt prædicamentũ uel ſecundo uel tertio modo. Tractat enim liber iſte de primis decem generibus, atque etiam de totis coordinationibus, quarum illa ſunt capita.

CAP. II De Antepradicamentis, & primum de Aequiuocis.

ANtequam ad prædicamentorum determinationem procedat Ariſtoteles, quædam promittit ad eorum cognitionem, præparamenta ſiue præambula, quæ proinde à recentioribus, non impropriè effićto uocabulo; appellata ſunt Antepræd icamenta, quaſi ante prædicamentorum determinationem tradita. Hæc ſunt definitiones tres, nempe æquiuocorũ, uniuocorum, & denominatiuorum; diuiſiones duæ, & duæ item regulæ. Quæ omnia eo ordine, quo ab illo ſunt poſita nobis ueniunt declaranda, priuſquam prædicamentorum aggrediamur elucidationem. Definitio igitur Aequiuocorum, hæc eſt:

Definitio æquiuocorũ Aequiuoca dicuntur, quorum ſolum nomen eſt commune, & ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen eſt diuerſa.

Pro cuius definitionis intellectu notandum eſt, Aequiuocum dupliciter dicitur. æquiuocum dici dupliciter. Interdum enim dicitur æquiuocum, uocabulum ipſum quod plura habet ſignificata, uel potius ſignificationes plures, quemadmodum dictio canis habet plures ſignificationes, quarum una ſignificat animal domeſticum, quod latrando, domum ſeruat, altera cæleſte ſydus illud, quo ſe prodente ardor immodicus exurit ſegetes, unde caniculares dies uulgo appellantur. Quas duas ſignifica-

tiones

tiones nemo dubitat eſſe diuerſas. Interdum uerò æquiuocum dicitur ipſum ſignificatum, & æquiuoca dicuntur ipſa ſignificata diuerſa, quæ ſic per idem uocabulum ſignificantur, mediantibus diuerſis ſignificationibus ſiue conceptibus. Vt canis domeſticus latrans, & cęleſte illud exurens ſydus, æquiuoca ſunt comparatione ad uocabulum canis, per quod ambo ſingnificātur, mediantibus diuerſis ſignificationibus aut conceptibus. Quod ſignanter adijcitur, quoniam non omnia plura ſignificata eiuſdem uocis, dicuntur æquiuoca in comparatione ad illam uocem, ſed oportet plura illa ſignificata ſecundum diuerſas ſignificationes, aut diuerſos conceptus ſignificari. Homo nāque & equus diuerſa ſunt ſignificata unius termini, animal, non tamen æquiuoca ſunt, ſed uniuoca, quoniā licet plura ſint ſignificata unius termini animal, ſignificantur tamen per illum mediante uno conceptu, uel ſecundum eandem ſignificationem. Secundū unam quippe & eandem ſignificationem, & ſecundū conceptum ſiue cogitatum unum genus animal, ſignificat hominem, equum, aſinum, & omnes ſpecies. Interdum itaque æquiuocum dicitur ipſa dictio plures habens ſignificationes, interdum uerò ipſum ſignificatum, quod per dictionem talē ſignificatur. Ad quarū duarum acceptionū diſtinctionem recentiores non incommode effictis uocabulis, prius appellant æquiuocum æquiuocans, id eſt, æquiuocè plura ſignificans: poſterius dicunt æquiuocum æquiuocatum, id eſt, æquiuoce ſignificatum. Hoc præmiſſo, ad eluci dandum Ariſtotelis ſuprapoſitam definitionem accedamus. Quæ licet poſſit & æquiuocantibus & æquiuocatis citra abſurditatem ſuo modo applicari: commodius tamen de æquiuocatis intelligitur hoc modo: Aequiuoca æquiuocata, dicūtur alicuius uocabu

Definitionis explicatio.

li

li plura aliqua ſignificata, quibus ſolum nomen æqui uocans commune eſt, per ſignificationem atque etiã per prædicationem, ſed ratio ſubſtantię ſecundum illud nomen eſt diuerſa, id eſt, licet idem nomen plura ſignificet, & de illis prædicetur, non tamen ſecundũ eandem rationem, uel ſecundum eundẽ conceptum eſſentialem, uel ſecundum eandem definitionem ſubſtantialem: Exempli gratia, canis latrans in domo, & canis æſtuans in cælo, plura ſunt ſignificata, quibus unum nomen canis, in ſignificando, atque etiam in prædicando commune eſt. Dictio ſiquidẽ canis, utrũque ſignificat, & de utroque prædicatur. Verũtamen ſolum nomen commune eſt illis, ita ꝙ non eſt communis ratio ſubſtantiæ, ſed diuerſa quia non ſecundũ eandem ſignificationem, canis utrumque ſignificat, nec mediante uno eodemquè conceptu, ſed mediantibus diuerſis ſignificationibus & conceptibus. Ideo plura illa ſignificata, dici debent æquiuoca æquiuocata, comparatione ad terminum canis, æquiuocè illa plura ſignificantem. Per rationem autem ſubſtãtię,

*** Ratio ſubſtantiæ.

quidam intelligunt conceptum ſubſtantialem ſiue eſſentialem, alij definitionem eſſentialem, uel (ſi deſit definitio) deſcriptionem, & utrumque ferè in idem redit. Siquidem ad inuicem connexa ſunt diuerſus cõceptus, & diuerſa definitio, ut ſi terminus aliquis plura ſignificet mediantibus diuerſis conceptibus, etiam de eiſdem dicatur, ſecundum diuerſas rationes, ſiue definitiones, contra uerò, ſi mediante uno conceptu eſſentiali, etiam mediante una definitione eſſentiali. Exempli gratia, animal mediante uno eſſentiali conceptu, ſignificat hominem, equum, aſinum, &c. Idcirco de omnibus illis etiam ſecũdum unam rationem, ſiue definitionem eſſentialẽ prædicatur. Homo enim eſt animal, quia corpus animatum ſenſibile, equus

item eſt animal, quia corpus animatum ſenſibile, atque ita in reliquis. Cõtra uero terminus canis, quia ſecundum diuerſas ſignificationes, aut mediantibus diuerſis conceptibus ſignificat ſydus urens & latrans animal, idcirco non ſecundum unam definitionem uel rationem de utroque dicitur. Si enim quæras qua re ſydus cœleſtæ illud canis dicatur, non eadem aſſignabitur ratio, ac ſi quæratur de latrãte animali, ſed longe diuerſa. Nihil itaque aut per parum refert, ſiue per rationem ſubſtantiæ, in hac definitione æquiuocorum, atque item in illa, quæ ſequitur uniuocorum intelligatur conceptus ſiue definitio. Si uerò de æquiuocis æquiuocantibus cuiquam placeat interpretari ſuprapoſitam definitionem, ad hunc modum eam explicabit. Aequiuocantia dicuntur uocabula aliqua, quorum nomen eſt commune, id eſt, quæ ſecundum nomen ſunt communia pluribus ſuis ſignificatis, ſed ratio ſubſtantiæ nominis eſt diuerſa, id eſt, diuerſa ratione ſignificant plura illa, aut de pluribus illis dicuntur. Verum prior expoſitio commodior minusquè torta uidetur.

CAP. III. De Aequiuoca à Caſu, & à Conſilio.

ESt autem duplex Aequiuocum nempe æquiuocum à caſu, & æquiuocum à conſilio. Aequiuocum à caſu dicitur, quòd plura habet ſignificata æque principalia, ita ut non unum ſignificet propter ſimilitudinem cum altero, uel relationem ad alterũ. Sic dictio canis æquiuocum eſt reſpectu animalis latrantis, & celeſtis ſyderis. Sic dictio Petrus, æquiuoce ſignificat hunc atque illũ. Malus æquiuoce ſignificat arborem pomiferam, & malum nauis: Polypus æquiuoce ſignat piſcem & morbum. Aequiuocum autem

Aequiuocum ẽcaſu.

„ tem à conſilio dicitur, quod plura habet ſignificata, „ ſed unum principalius, & aliud minus principale, ut „ pote propter ſimilitudinem uel comparationem, aut relationem ad ſignificatum principale, ut homo æquiuoce ſignificat hominem uiuum, quod eſt, ipſius principale ſignificatum, & hominis imaginem depictam, aut ſculptam, aut ſuſam, quod eſt ſignificatum minus principale, utpote quod non niſi propter ſimilitudinem imaginis cum uiuo homine, ſecundum lineamentorum protractionem & colorum diſpoſitionem, per dictionem homo repreſentatur. Sic Deus prima & præcipua ſignificatione, ſignificat id quod naturam habet diuinam, ſiue quod ſecũdum naturã Deus eſt, deinde minus principaliter quod ſola æſtimatione Deus putatur, ſignificat, item & eos, qui ſecundam aliquam participationem ſimilitudinis Dij appellantur, ut iudices & præpoſiti populorum, Dij appellantur in ſacris literis, eo quòd aliqua ex parte Deo uerò ſint ſimiles ſecundum acceptam ab eo poteſtatem atque auctoritatem. Ita ſanum principaliter id ꝙ ſanitatem ſe habet, ſignificat, nempe ipſum animal quod in ſe habet ſanitatem. Minus autem principaliter, ſignificat id quod ſanitatis eſt effectiuũ, quomodo medicinam dicimus ſanam, atque etiam id ꝙ eſt indicatiuum ſanitatis, quomodo urinam dicimus ſanam. Ratio autem harum appellationum, ſecundũ quam diſtincte priora æquiuoca uocentur à caſu, iſta poſteriora à conſilio, hæc eſt, quoniam id quod plura habet ſignificata æque principalia, quorum non alterum propter ſimilitudinem cum altero, uel relationem ad alterum ſignificat, manifeſtum eſt caſu & fortuito nactum eſſe plures illis ſignificationes, nimirũ quod caſu obtigerit idem uocabulum pluribus accõmodari ſignificationibus. Quod uerò plura habet ſignificata,

Aequiuocum à conſilio.

gnificata, ſed alterum tantum propter ſimilitudinem cum altero, uel comparationem ad alterum manifeſtum eſt, id non caſu ſic obtigiſſe, ſed ex conſideratione, iudicio, & conſilio hominum, qui conſiderantes ſimilitudinem huius cum illo, eodem nomine iudicant appellandam ſimilitudinem, quo ipſum præcipuum, cuius eſt ſimilitudo. Vt uidens ſtatuam Cæſaris ſimilitudinem habere in lineamentis atque habitus apparentia exteriori, cum uiuo ipſo Cæſare, ſtatuam appellitant Cæſarē. Appellatur quoque iſtud æquiuocum à conſilio, alio nomine analogum, quaſi ſecundum relationem aut comparationem plura ſignificans, uerumtamen nō dicitur dictio aliqua analogum, niſi reſpectu ſignificati alicuius minus principalis. Vt, uerbi gratia, homo non dicitur analogum reſpectu hominis uiui, quoniam non ipſum ſignificat per relationem aut comparationem, ſed per propriā impoſitionem, analogum autem dicitur reſpectu hominis picti, quem non ex propria & ex primaria impoſitione, ſed ex ſimilitudine & comparatione, ſignificat. Aequiuocum tamen à conſilio dicitur, reſpectu amborum ſignificatorum, alterius principalis & alterius minus principalis.

CAP. IIII. Tres ponuntur de Aequiuocis Regulæ.

DE his autem æquiuocis tres ſolent poni regulæ, quarum prima & tertia omnibus generaliter conueniunt, ſecunda tantum æquiuocis à conſilio ſiue analogis.

Prior hæc eſt.

Nul-

De æquoco prima Regula.

Nullum æquiuocum ut æquiuocum, poteſt conſtitui in ullo prædicamento, neque ulla definitione poteſt definiri, neque diuiſione diuidi.

Huius dicti ratio eſt, quia æquiuocum ut æquiuocum nihil unum ſignificat, ſed plura in determinate. Oportet autem determinate unúm habere ſignificatum, quod debeat in prædicamento conſtitui, aut definitiõe aliqua definiri, aut diuiſione diuidi. Quod intelligi debet de diuiſione propriè dicta. Nam impropria diuiſione poſſet canis diuidi in canem latrantem, & ſydus cæleſte. Verum hæc potius enumeratio eſt ſignificationum termini æquiuoci, quàm ipſius diuiſio. Signanter dicitur, æquiuocum ut æquiuocum, non poſſe in ullo prædicamento, &c. quoniam æquiuocum ſecundum unam ſignificationẽ cõſideratum, rectè in prædicamento conſtituitur, & definitur, & diuiditur. Sic enim non ut æquiuocum conſideratur, ſed ut uniuocum.

Secunda Regula.

Secunda regula.

Analogum per ſe poſitum ſtat pro ſuo ſignificato famoſiori.

Hoc eſt, pro ſignificato præcipuo & primario accipitur, & pro eo uno uerificatur id, quod dicitur. Dicitur autem per ſe poni analogum, id eſt, æquiuocum æquiuocans à conſilio, quando non additur ei dictio alia, quæ ipſum trahat ad ſignificatum minus principale, aut quæ ipſum indicet pro minus principali accipi. Exempli gratia, dictio Cęſar cum dico, Cæſar eſt longus ſex pedes: Cæſar agit Romæ, per ſe ponitur quoniam non additur ei aliqua particula diſtrahens ipſum ad ſignificatum alterum minus principale, ſed in ſua cõſiſtit libertate. Ideo pro ſuo ſignificato præ

cipuo ſine hæſitatione accipitur. Cum autem dico: Cæſar ſculptus, pictus, fuſilis, aut fictilis: item Cæſar terrèus, uel aureus, uel argenteus, uel huiuſmodi aliquid, manifeſtum eſt per aliquam illarum adiectionū diſtrahi terminum à ſignificato præcipuo ad ſecūdarium & minus principale. Facilè enim quilibet intelligit illic non de uerò Cæſare, ſed de eius imagine fieri ſermonem.

Tertia Regula.

Aequiuoco non debet eſſe uſus in diſciplinis, niſi fuerit diſtinctum. Tertia regula

Hoc eſt, niſi prius fuerit indicatum, pro quo ſignificato debeat accipi. Cuius ratio eſt, quoniam æquiuocum indiſtinctum (ut rectè dici ſolet) confuſionē parit. A diſciplinis autem omnis confuſio longe arcēda uenit, utpote in quibus omnia conuenit eſſe quā ordinatisſima, minimequè perturbata. Qui enim cōfuſioni & perturbationi rerum uocumque ſtudent, hos conſtat non bonæ diſciplinæ, ſed ſophiſticæ cauillationis eſſe ſtudioſos. Hactenus de æquiuocis æquiuocantibus, & æquiuocatis à caſu, item & à conſilio. Nunc ad uniuoca pergamus.

CAP. V. De definitione Vniuocorum

VNiuoca dicuntur, quorum nomen eſt commune, & ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen eſt eadem. Definitio uniuocorū

Huius definitionis intellectus, magna ex parte haberi poteſt ex ſuprapoſita & declarata definitione æquiuocorum. Secundum comparationem namque omnia ſic dicenda ſunt de uniuocis, quemadmodum illic de æquiuocis diximus. Quomodo enim æquiuoca diximus æquiuocantia uel æquiuocata, ſic uniuoca diximus uniuocantia uel uniuocata. Vniuocū quip Vniuocans.

pe uniuocans,eſt dictio uniuoce plura ſignificans,id eſt, quæ mediante uno eſſentiali conceptu plura ſignificat,aut ſecundum unam orationem ſiue definitionem eſſentialem de pluribus prædicari poteſt. Vt animal genus eſt uniuocum reſpectu omnium ſpecierum ſuarum quas omnes mediante uno conceptu eſſentiali ſignificat,& de quibus omnibus ſecundum unam eſſentialem rationem ſiue definitionem prædicatur.Homo enim eſt animal,quia ē corpus animatũ ſenſibile: & eadem ratione eſt equus animale & item aſinus,atque ita in reliquis.Vniuocata uerò dicuntur ipſa plura ſignificata, quæ ſic per unum uocabulum mediante uno conceptu eſſentiali ſignificantur. Ex his facile eſt ſupradictam Ariſtotelis definitionē exponere,in hunc modum. Vniuoca uniuocata dicuntur plura aliqua ſignificata, quorum eſt unum commune nomen uniuocans, id eſt,quæ per unũ aliquod uocabulum uniuocans ſignificantur, & non ſolum nomen eſt illis commune, uerumetiam ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen eſt eadem,id eſt,mediante eodem conceptu eſſentiali,per illud nomen ſignificantur, uel ſecundum eandem rationem ſiue definitionem eſſentialem de eis prædicatur illud nomen.

Aniuo Ctum Exponitur definitio.

Quid autem ſit ratio ſubſtantiæ, patet ex dictis circa declarationem definitionis æquiuocorum. Signāter uerò in definitione dicitur, ꝙ ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen commune, debeat eſſe eadem,quoniam ad rationem uniuocorum non ſufficit quamlibet rationem eſſe communem,ſed oportet rationem ſubſtantiæ eſſe cum nomine communem,id eſt, oportet uocabulum illis ſignificatis pluribus conuenire ſecundum eundem conceptum eſſentialem, uel ſecũdum eandem definitionem eſſentialem.Homo enim & equus non poſſunt dici uniuocata reſpectu albi:attamen

tamen homo & equus habent nomen albi ſibi commune, ſiue per prædicationem, dicendo homo eſt albus, equus eſt albus, ſiue per ſignificationem & conceptum, quoniam album generali ſignificatione omnia illa in quibus eſt albedo ſignificat. Verum non eſt illis ſecundum nomen iſtud ratio ſubſtantiæ eadem. Nam ratio albi non eſt homini & equo ſubſtãtialis, ſed tantum accidentalis.

CAP. VI. De quibuſdam ad cognitionem Denominatiuorum Spectantibus.

PRo intellectu definitionis denominatiuorum, quam ſubſequenter ponit Ariſtoteles, præmittẽda eſt differentia, quam ponunt Dialectici conformiter ad communem uſum & modum loquendi inter terminos concretiuos ſiue concreta, & terminos abſtractiuos ſiue abſtracta. Terminus concretiuus ſiue concretum, dicitur uocabulum quod de ſubiecto aliquo per ſemetipſum accidentaliter prædicatur. Huiuſmodi ſunt nomina aut uerba, quæ à Grammaticis adiectiua appellãtur, ut albus, niger, doctus, ſedere, currere &c. Hæc enim de ſubiectis per ſemetipſa prędicantur accidentaliter, dicendo: Petrus eſt albus, niger, ſtudet, currit. Dictum eſt autem de prædicatione accidentali, quoniam propriè non dicitur terminus concretiuus ille, qui ſolũ eſſentialiter de aliquo prædicatur. Vt homo, licet prædicetur uerè de hoc homine & de illo, non propriè tamen concretum dicitur, licet aliquando ſic minus propriè dicatur. Terminus autem abſtractiuus ſiue abſtractum, dicitur uocabulum ſignificans aliquam formam accidentalem ſubiecto alicui inexiſtentem, per ſemetipſum tamen non poteſt de illo ſubiecto uerè prædicari, ſed tãtum mediante altero termino adiectiuo ſiue concretiuo,

Quid ſit concretum

Quid ſit contractũ.

ut albedo, nigredo, ſeſſio, curſus, & huiuſmodi infinita. Significant enim iſta nomina formas accidentarias inexiſtentes ſuis ſubiectis. Attamen non per ſemetipſa poſſunt prædicari de ſubiectis illis, quibus inſunt res per ea ſignificatæ. Nō enim uerè quis dixerit, Petrum eſſe albedinem, aut nigredinem, curſum aut ſeſſionem. Sed mediantibus alijs terminis adiectiuis debent iſta prædicari, dicendo: Ioannem eſſe albū uel nigrum, ſedere uel currere. Inter hæc autem abſtracta & concreta eſt quædam conuenientia, & quædam differentia. Siquidem abſtractum & ſuum concretum in principali ſignificato conueniunt, ſed in minus principali differunt. Abſtractum enim ipſam formam accidentariam nudè repræſentat, concretū uerò formam quidem illam principaliter ſignificat, non tamen nudè ipſam, ſed cum ipſa ſimul ſubiectū, cui ineſt, quoniam ipſam formam tanquam inexiſtētem ſubiecto ſignificat. Exempli gratia, terminus albedo, nihil niſi puram formam accidentariam in ſuo conceptu repreſentat: album uerò, principaliter quidem ſignificat illam formam accidentariam, ſed circa ſubiectum eam determinat, quod non facit terminus albedo, id eſt, ſignificat formam illam tanquam ſubiecto inexiſtentem, ſicque minus principaliter & ſecundario ipſum ſubiectum ſignificat. Atque hinc procedit, ꝙ terminus abſtractiuus per ſemetipſum uerè non poſſit dici de ſubiecto, cui tamen res per ipſum ſignificata uerè & realiter inexiſtit. Nimirū quia tantum formam ſignificat, non etiam ſubiectum. Nullus autē terminus poteſt uerè prædicari de eo, quod in ſuo conceptu non ſignificat. Terminus autem concretiuus, quia in ſuo conceptu ſubiectum ſignificat, tanquam id quod in ſe formam accidentalem habet ob hoc rectè quoque per ſemetipſum, & uerè poteſt

Differentia inter concreta & abſtracta.

prædicari

prædicari de ſubiecto. Atque ex his facile eſt intelligere rationem huius appellationis, quare uidelicet concreta, & abſtracta appellentur. Nimirum abſtracta dicuntur, eo ꝙ ſignificent formam nudam & qua ſi abſtractam à ſubiecto, ita & ipſum non ſimul cum forma ſignificent. Concretum uerò dicitur, eo quòd ſubiectum concernat, ſimulque ſubiectum cum forma repreſentet, & in ſuo conceptu uelut coniungat atque commiſceat, nempe uno conceptu ſuo ſignificãs & formam, ut inhærentem, & ſubiectum, ut in ſe eã continens. Hæc etiam ratione uidentur à Grammaticis nominata eſſe adiectiua uerba uel nomina, quòd uidelicet ſignificent formam accidentariam tanquã adiacentem rei, ſiue quatenus rei inexiſtit. Hæc autẽ quæ diximus ſic appellari concreta uel adiectiua: uocabula, Ariſtoteles in præſenti definitione uocat paronima, id eſt, denominatiua eadem utique ratione, nimirum ꝙ ſecundum huiuſmodi uocabula debeat fieri denominatio ſubiectorum, & ꝙ ipſa determinationem ſuam, qua ſubiectum denominant, habẽt à nomine abſtracto, id eſt, à re ꝑ ipſum ſignificata. Forma enim accidentalis in ſubiecto exiſtens, ipſum ſem per aliquale denominat, dans ei eſſe quoddam accidentarium, quæ quidem denominatio cum non poſſit aptè, uereque fieri per nomen abſtractum neceſſe eſt eam fieri per concretum ſiue denominatiuum. Vt iuſtitia in Petro exiſtens, ipſum denominat appellari que facit, non per abſtractum nomen iuſtitiam, ſed nomine concreto iuſtum. Petrum nanque habentem in ſe iuſtitiam, non denominamus iuſtitiam, ſed iuſtum. Ita eum, in quo eſt actio uel paſſio, curſus uel ſesſio, denominamus ab huiuſmodi formis accidentarijs agentem, patientem, currentem, ſedentem, non actionem, pasſionẽ, &c. Vnde pro dictorũ clariori notitia,

Cõcreta & abſtracta quare ſic appellentur.

titia, ac pro explicandæ definitionis faciliori intelligentia: tria hic ad inuicem pertinentia, & uelut cohærentia, ſed ab inuicem diſtincta asſignamus, nempe denominans, denominatiuum, & denominatum. Denominans, appellatur ipſa forma accidẽtaria, quæ ſubiectum denominat aliquale, ut albedo, curſus, & huiuſmodi: Denominatiuum dicitur ipſum uocabulum, quo mediante fit denominatio, ut iam dictum atque declaratum eſt. Denominatum uerò dicitur ipſum ſubiectum, ꝗ à forma denominante ſecũdum uocabulum denominatiuum denominatur aut appellatur tale uel tale. Exempli gratia. Humilitas eſt denominans, humilis eſt denominatiuum, homo eſt denominatum, quia ab humilitate homo denominatur humilis. Denominãs uerò & denominatum poſſunt indifferenter dici res uel termini. Ipſa nanque forma accidentaria inexiſtens ſubiecto realiter, propriè dicitur denominans, uel minus propriè ipſe terminus, qui formam illam nudam ſignificat, terminus uidelicet abſtractiuus. Ita ſubiectum illud in quo realiter eſt forma, propriè dicitur denominatum uel minus propriè terminus ipſe ſubiectum ſignificans. Denominatiuum uerò non poteſt dici niſi ipſe terminus, quo mediante fit denominatio, & per quem ſimul denominans forma cum ſubiecto denominato ſignificatur. His præmisſis ad explicandam Ariſtotelis definitionem accedamus, quæ talis eſt:

Quid ſit denominans denominatiuũ & denominatum.

CAP. VII. Explanatio definitionis Denominatiuorum.

Definitio denominatiuorum.

Denominatiua dicuntur, quæcunque ab aliquo ſolo differentia caſu, ſecundum nomen habent appellationem.

Quam definitionem ita intellige; Denominatiua

ſunt

ſunt uocabula, quæ ab aliquo denominante ſiue abſtractiuo uocabulo, aut ab aliquibus abſtractis, differunt ſolo caſu, id eſt, ſola finali terminatione, uel trāſfiguratione, ita ut in principio uocis ſint conuenientia, & deinde ſecundum illud nomen habent appellationem, id eſt, accidentalem habent prædicationem, ſecundum rem per nomen illud abſtractum ſignificatam. Hæc enim accidentalis prædicatio, in propoſito uocatur appellatio. Exempli gratia, humilis, ſuperbus, uocabula hæc ſunt denominatiua. Nam à ſuis abſtractis ſiue denominantibus (quæ ſunt humilitas & ſuperbia) differunt ſola transfiguratione ſiue terminatione finali, quæ in propoſito caſus appellatur. In principio nanque conueniunt, neque niſi in finali terminatione eſt differentia. Deinde appellationem habent ſecundum illa abſtracta, id eſt, accidentalē prædicationem, ſecundum res per nomina abſtracta ſignificatas, quoniam humilis & ſuperbus accidentaliter prædicantur de ſubiectis, ratione humilitatis & ſuperbiæ, dicendo. Iſte eſt humilis, ille ſuperbus. Circa quam definitionem aduerte, triplicia diſtingui ſolere denominatiua, nempe uoce tantum, ſignificatione tantum, uoce & ſignificatione ſimul, in propoſito tamen ſola definiuntur denominatiua uoce, & ſignificatione. Denominatiuum uoce tantum dicitur, ꝙ cum aliquo abſtracto habet quidem ſecundum uocē conuenientiam in principio, & differentiam in terminatione finali, ſed non conuenit cum eo in ſignificatione, nec habet ſecundum rem per ipſum ſignificatam denominationem, ſiue accidentalem prædicationem. Vt pugillator eſt denominatiuū uoce tantū, reſpectu artis pugillatoriæ, accipiendo eam, ut ſignificet habitum artis pugillandi: pugillatorem uerò, ut ſignificet naturalem potentiam ad pugillandum.

„Tri„pl. „deno„nomi„nati„uum. „Voce „tan„tum.

Sic enim licet in principio conueniãt, & differant in fine, in ſignificatione tamen non conueniunt neque habet concretum appellationem ſecundum rem per abſtractum illud ſignificatam. Non enim dicitur quis pugillator ſecundum illam ſignificationem ab habitu artis, ſed à naturali potentia. Ita ſomnolentus reſpectu ſomni eſt denominatiuum uoce tantum, quia non dicitur quis ſomnolẽtus à ſomno, ſed à ſomnolentia. Sic curſor reſpectu curſus, eſt denominatiuũ uoce tantum: quoniam non dicitur quis curſor à curſu, ſed ab habitu & arte, quæ curſoria dicitur. Ita quoque in alijs dicendum.

Significatione tantum. Denominatiuũ autem ſignificatione tãtũ dr̃, quod cum aliquo abſtracto conuenit in ſignificatione, ſecũdum rem per ipſum ſignificatam, habet denominatiuam prædicationem, attamen ab eo non differt ſola finali terminatione, uerumetiam in principio. Vt dormiens eſt denominatiuum ſomni ſecundum ſignificationem: quoniam à ſomno animal denominatur dormiens. Sic probus aut ſapiens, aut ſtudioſus eſt denominatiuum uirtutis. Eum enim, qui uirtutem habet, dicimus probum, aut ſapientem, aut ſtudioſum, uirtuoſum autem non dicimus, quoniam uox illa Latinis auribus eſt incognita. Maximè autem in Græco idiomate nomini areti, quod uirtutem ſignificat, nullum proprium concretum inuenitur, ſed aſſignatur illi propter defectum ſpudæos, id eſt ſtudioſus.

Voce & ſignificatione. „ Denominatiuum autem uoce & ſignificatione ſimul dicitur, quod cum aliquo abſtractu conuenit in principio, & differt in fine, & inſuper ſecundum rem per illud idem nomen ſignificatam habet denominationẽ, ſiue ut denominet aliud, ipſum uidelicet in quo fuerit res per abſtractum ſignificata, ut album reſpectu albedinis ſomnolentus reſpectu ſomnolentiæ. Atque

hæc

hæc ſola denominatiua in definitione. Ariſtotelis intelligũtur definiri. Denominatiua quippe uoce tantum excluduntur à definitione, per ſecundam eius particulam, eo ꝙ non habeant appellationem ſecundum illud nomen. Denominatiua autem ſignificatione tãtum, abijciuntur per partem priorem, uidelicet quia non differunt ſolo caſu ab abſtracto. Non enim ſolo caſu, id eſt, ſola finali terminatione differũt, quæ etiam differunt in principio.

CAP. VIII. De prædicatione Aequiuoca, Vniuoca, & Denominatiua.

Ex prædictis triplex ſumitur prædicatio nempe æquiuoca, uniuoca, & denominatiua. Prædicatio æquiuoca eſt, in qua æquiuocum æquiuocè ſumptũ, prædicatur de aliquo ſignificatorum ſuorum. Quæ prædicatio à diſciplinis reijcitur, tanquam incommoda ad docendum uel diſcendum propter confuſionẽ indiſtincti uocabuli. Prædicatio uniuoca dicitur, in qua prædicatur uniuocum de aliquo ſuo ſignificato, id eſt, uniuocans de uniuocato. Vt homo eſt animal, equus ẽ animal, iuſtitia eſt uirtus, ſuperbia eſt uitiũ. Et uniuerſaliter, omnis prædicatio generis de aliqua ſpecierum, eſt uniuoca, item ſpeciei de indiuiduis. Adijciunt quoque prædicationem, eſſentialis differẽtiæ de ſpecie conſtituta, & eius indiuiduis. Prædicatio autem denominatiua dicitur, in qua denominatiuum prædicatur de ſubiecto ſiue denominato. Vt Petrus eſt iuſtus, fortis, bonus, humilis, &c. Et uniuerſaliter omnis prædicatio accidentalis de ſuo ſubiecto, dicitur denominatiua. Adijciunt quoque prædicationem proprij de ſuo ſubiecto. Vt homo eſt riſibilis. Habet enim etiam proprium, ſecundum rem per abſtractum ſignificatam denominationem, id eſt, accidentalem prædicationem, ſi accidentalis prædica-

„Prędicatio „ęquiuoca.

„Prędicatio „uniuoca.

„Prędicatio „denominatiua.

tio ſumatur largius. Hactenus ante prædicamentales Ariſtotelis definitiones tractauimus, nunc ad Diuiſiones tranſeamus.

Prima diuiſio.

CAP. IX. Prima diuiſio Antepredicamentalis.

Eorum quæ dicuntur, alia ſecundum cõplexionem dicuntur, alia uerò ſine complexione.

Terminus incõplexus.

Ter-min⁹ com-plexus.

Cuius diuiſionis ſententia eſt terminorum quoſdam eſſe complexos ſiue compoſitos ex pluribus, quoſdam eſſe ſimplices, incomplexos atque incompoſitos. Terminus incomplexus dicitur, qui ex pluribus dictionibus ſignificatiuis non componitur: ut iuſtus, ſuperbus, homo, equus, currere, ſedere, &c. Terminus autem complexus dicitur, qui ex pluribus dictionibus ſignificatiuis adinuicem rectè unitis componitur. Vt homo albus, Petrus & Ioannes, Petrus eſt probus. Ioannes eſt doctus, &c. Signanter dicitur, ex pluribus dictionibus ſignificatiuis, quoniam terminum complexum non facit compoſitio ſyllabarũ aut literarum, neque etiam dictionum plurium non ſignificantium, ſed tantum compoſitio plurium ſignificatiuarum dictionum. Imò neque hoc ſufficit ad terminum complexum, quod componatur ex partibus, quæ extra compoſitionem per ſe ſumptæ, ſunt ſignificatiuæ, ſed oportet in illa complexione, eas habere ſignificationem. Quod dicimus propter nomina, quę appellantur figuræ compoſitæ, quemadmodum corpus animatum, ut pro genere accipitur, reſpub. aliaque huiuſmodi. Hæc enim propriè non dicuntur cũ complexione, ſed ſine complexione, quoniam licet ex partibus componantur, per ſe, & ſeparatim ſignificatiuis, illic tamen in compoſitione illa non ſignificant. In nominibus enim compoſitæ figuræ partes nihil

hil ſignificant, ſed ex compoſitione partium reſultat una totius nominis ſignificatio. Alioqui ſi partes accipiantur ut ſignificantes, non erit compoſitum nomen, ſed oratio appellari debebit. Oportet ergo terminum complexum ex partibus in ipſa complexione ſignificantibus componi. Signanter quoque dictum eſt, ex partibus rectè adinuicem unitis, quoniam terminum complexum non facit multarum dictionum etiam ſignificantium ſine ordine coaceruatio, niſi ad inuicem rectè fuerint ordinatæ atque counitæ. Nam ſi dixero ſine coniunctione, homo, equus, bos, Grãmaticus, Logicus, Muſicus, complexum nullum terminum habebo, ſed multos incomplexos terminos, quoniam non eſt ibi debita partium unio. Non enim ſecundum aliquam Grammaticam conſtructionem ſiue compoſitionem uniuntur. Cum uerò inuicem plures dictiones ſecundum aliquam grammaticam conſtructionem bene uniuntur, inde terminus complexus efficitur. Vtpote cum per coniunctionem ad inuicem uniuntur, dicendo homo & equus, Petrus uel Paulus, uel ſine coniunctione ex ui alterius regiminis, utpote adiectiui & ſubſtantiui, dicendo, homo iuſtus: uel demonſtratiui & rei demonſtratæ, dicendo, iſte homo, uel poſſidentis & rei poſſeſſæ, dicendo, domus Petri: uel ſecundum appoſitionem coniungendo in eodem caſu ad inuicem pertinentia, ut animal homo, uirgo Maria: atq; ita in ceteris, quæ apud Grãmaticos tractantur exactius. Quemadmodum enim non facit ædificium unum multorum lignorum & lapidum aceruus, niſi fuerint partes adinuicem debito ordine compoſitæ, ita non facit complexum terminum, multarum dictionum congeries, niſi debito ordine ad inuicem fuerint counitæ.

CAP. X. De triplici Complexo & triplici Incomplexo.

***

Solent autem ad pleniorem huius diuiſionis notitiam triplex diſtinguere complexum, & triplex item incomplexum, nempe complexum uoce tantũ complexum ſignificatione tantum, complexum uoce & ſignificatione ſimul, atque item incomplexum uoce tantum, ſignificatione tantum, uoce ſimul & ſignificatione.

Complexum uoce tãtũ.

Complexum uoce tantum dicitur, quod ſecundum apparentiam uocabuli, ex pluribus componitur dictionibus ſignificatiuis, quæ tamen ſecundũ ueritatem in illa compoſitione ſignificatiuæ nõ ſunt, ſed unam ſimplicem ſignificationem totum habet. Huiuſmodi ſunt nomina & uerba figurę compoſitę, de quibus iam ſuprà diximus.

Cõplex⁹ ſignificatione tãtũ.

Complexum ſignificatione tantum dicitur, quod ſecundum uocem non habet partes ſignificatiuas, ex quibus componatur, in mente tamen plures conceptus ad inuicem coniũctos, & ſignificationem habet compoſitam. Vt cum dico, curro, ſubintellecto pronomine, ſecundum uocem quidem hoc incomplexum eſt in mente tamen reſpondet cõceptus pronominis & uerbi, ego curro. Ita putant nonnulli de uerbis imperſonalibus paſſiuis, legitur, docetur, curritur. Videntur enim ſignificatione eſſe complexa, quoniam legitur tantundem ualet ac ſi dicas, lectio fit, curritur, fit curſus, docetur, fit doctrinatio. Similiter ſentiunt de illis uerbis, quæ uocantur exemptæ actionis, pluit, ningit, tonat, grandinat, &c.

Complexũ uoce & ſignificatione.

Complexum autem uoce & ſignificatione eſt, quod & in uoce & in mente plures habet dictiones ſignificatiuas ad inuicẽ compoſitas, ut homo iuſtus, uir bonus, Deus uiuit. Et de hoc principaliter fit ſermo. Per contrarium uerò facilè eſt definire incom-

incomplexum uoce tantum, ſignificatione tantum, uoce & ſignificatione ſimul. Incomplexum enim uoce tantum eſt, quod ſecundum uocem non componitur ex partibus ſignificantibus, attamen in mente eſt cōpoſitio, & cōceptus reſpondet compoſitus. Incomplexum autem ſignificatione tantum eſt, quod ſecundum uocem eſt compoſitum ex pluribus dictionibus, ſed in mente non eſt compoſitio, tantumque ſimplex cōceptus toti uocabulo reſpondet in animo. Exquè omne complexum uoce tantum, incomplexū ſignificatione tantum, quemadmodum omne complexum ſignificatione tantum, eſt incomplexum uoce tantū, & econtrario: Incomplexo autem uoce, & ſignificatione ſimul omnino ex aduerſo opponitur, cō plexum uoce & ſignificatione ſimul. Ipſum eſt, quod neque ſecundum uocē ex pluribus dictionibus componitur ſignificatiuis, neque etiam ſecundum rem & ſignificationem. Et hoc proprijsſimè incomplexū dicitur. Nihilominus etiam propriè incomplexum dicitur, quod eſt incomplexum ſignificatione tantū, & complexum uoce. In propoſito nanque complexionem maximè reputamus ſecundum ſignificationem, ut ubi ſignificatio inueniatur compoſita, propriè dicamus complexionem: incomplexionem uerò, ubi fuerit ſignificatio ſimplex & conceptus incōpoſitus. Incom plexū.

Conducit autem hæc diuiſio ad diſtinguendum cō plexa ab incomplexis, propter ordinem prædicamentorum: quoniam (ut maxima habet dialectica) nullū complexum in prædicamento aliquo locum habet, intelligendo de complexione ſecundum ſignificationem. Nam ſecundum uocem, complexio nihil impedit. Vſus diuiſio nis.

CAP.

CAP. XI. Secunda diuiſio Antepradica mentalis.

Secunda diui ſio.

EOrum quæ ſunt, alia de ſubiecto quodam dicuntur, in ſubiecto uerò nullo ſunt: alia in ſubiecto quidem ſunt, de ſubiecto uerò nullo dicuntur, alia de ſubiecto quodam dicuntur, & ſunt in ſubiecto: alia uerò neque in ſubiecto ſunt, neque, de ſubiecto dicuntr.

Dici de ſubiecto, & eſſe in ſubiecto, quid ſit.

Pro cuius diuiſionis intellectu explicandum eſt quid in propoſito ſit, eſſe in ſubiecto, & dici de ſubiecto. Poſſumus autem iſta uel rebus applicare, uel uocibus, ſicut & alibi admonuimus, quæ rebus conueniunt, ea & uocabulis ſuo modo aptari: atque è contrario, quæ de uocibus dicuntur ſuo modo rebus applicari. Loquendo de uocibus, dici de ſubiecto eſt prę dicari eſſentialiter de aliquo, eſſe autem in ſubiecto, eſt prædicari de aliquo accidentaliter. Vt animal dicitur de homine, tanquam de eſſentiali ſubiecto, & album dicitur de homine accidentaliter, tanquam de ſubiecto accidentali. De rebus autem loquendo, dici de ſubiecto eſt eſſentialiter eſſe in aliquo, uel mediãte uocabulo de aliquo eſſentialiter prædicari. Eſſe uerò in ſnbiecto, eſt accidentaliter eſſe in aliquo, tanquam in ſubiecto accidentali, uel mediante uocabulo accidentaliter de aliquo prædicari. Sic natura generica animalis dicitur de homine, & ipſa albedo, eſt in homine. Ex quo patet, aliter accipi ſubiectum, cum dicitur prædicari de ſubiecto, aliter, cum dicitur eſſe in ſubiecto. Illic enim ſubiectu m intelligitur eſſentiale, quod uidelicet in ſe aliquid eſſentialiter continet, tãquam ſui partem eſſentialem, ſi de rebus loqua mur,

Dictio ſubiectũ æquiuocè capitur.

mur, uel uocabulum quod eſſentiali prædicatione alicui prædicabili ſubijcitur, ut eſt ſpecies reſpectu generis, indiuiduum reſpectu ſuæ ſpeciei, & conſtituta ſpecies reſpectu conſtituentis differentiæ. De quibus in præcedenti prædicabilium libro plenius eſt determinatum. Cum autem dicitur eſſe in ſubiecto intelligitur ſubiectum accidẽtale, cui uidelicet aliquid inhæret accidẽtaliter, ſi de rebus loquamur, uel uocabulum, quod ſubijcitur alicui prædicato in prædicatione accidentaria. Hoc præmiſſo ita eſt intelligenda diuiſio. Eorum quæ ſunt, id eſt, inter omnia quæ ſubſiſtunt in rerum natura, hæc eſt quadruplex differentia, ut aliqua dicantur de ſubiecto aliquo eſſentialiter, de nullo autem accidentaliter. Alia ſint in ſubiecto aliquo accidentaliter, & accidentaliter prædicentur de eo, eſſentialiter tamen de nullo ſubiecto poſſint prædicari. Alia & prædicẽtur de aliquo eſſentialiter, & de aliquo alio (nunquam autem de eodem) accidentaliter. Vltima neque eſſentialiter de aliquo prædicentur, neque item accidentaliter, de aliquo. Hæc autem diuiſio quadrimembris omnia complectitur, quæ inueniuntur in rerum natura ſubſiſtentia. Omne enim quod eſt creatum, uel eſt ſubſtantia, uel accidens: & rurſum, omnis ſubſtantia uel uniuerſalis & communis eſt, uel particularis, Sic item accidens uel eſt uniuerſale, uel ſingulare, ex quorum adinuicem compoſitione, iſta conſurgit quadrimembris diuiſio. Sub primo nanque membro comprehenduntur omnes ſubſtantiæ uniuerſales, omnes uidelicet naturæ genericæ & ſpecificæ prædicamenti ſubſtantiæ quæ omnes dicuntur de ſubiectis, quoniam eſſentialiter inſunt ſpeciebus & indiuiduis ſibi ſubiectis, ſed nulla illarum poteſt eſſe in ſubiecto, quoniam nulla ſubſtãtialis natura generica uel ſpecifica, poteſt alicui ſubiecto

Expo-nitur diui-ſio.

Primũ mem-brum

iecto ineſſe accidentaliter, aut de aliquo accidentaliter prædicari. Nihil enim poteſt dici accidentaliter homo, uel animal, uel ſubſtantia. Sub hoc membro comprehendi etiam uidentur naturæ differentiales, quæ ſpecies conſtituunt. Nam & ipſæ eſſentialiter inſunt ſpeciebus, quas componunt, & nulli inſunt merè accidentaliter, ſecundum eum modum, quem paulò poſt dicemus in definitione Ariſtotelis, qua definit ipſe quid ſit eſſe in ſubiecto. Nihil enim pōt asſignari, quod ſit accidentaliter rationale, aut ſenſibile: ſed quidquid tale eſt, eſſentialiter tale eſt. Sub ſecundo membro comprehenduntur accidentia ſingularia, ut hæc albedo, iſta humilitas, atque ita in ceteris. Hæc enim in ſubiecto aliquo ſunt accidentaliter, & de eo prædicantur accidentaliter mediantibus ſuis denominatiuis. De nullo autē eſſentialiter ualent prædicari, neque eſſentialiter ulli ineſſe. Sub tertio membro continentur omnia accidentia uniuerſalia, ut albedo in generali, uirtus, ſcientia & ſimilia. Hæc enim communia accidentia, ſubiecta habent, in quibus accidentaliter inhærent, & inſuper ſingularia accidentia habent, quibus inſunt eſſentialiter, ſicut natura ſpecifica, accidentalis eſt in omnibus ſuis indiuiduis, id eſt, ſingularibus accidentibus illius naturæ. Vel etiam accidentia uniuerſalia, inferiora habent quibus inſunt, ut natura generica accidētalis in eſt naturis ſpecificis ſibi ſubiectis, ut natura coloris eſt in natura albedinis, & natura albedinis, in hac atque illa albedine, & in ſingulis indiuiduis. Sub hoc membro propria communia ſimul compræhendi ſolent, ut riſibile, flebile, ſicut propria particularia ad membrū ſecundum reducuntur. Sunt enim propria accidentibus ſimilia, ut differētiæ generi & ſpeciei. Quartum uerò membrum habet ſubſtantias particulares ſiue indiuidua

Secundū mē-brum.

Tertiū mem-brum.

Quartū mē-brum.

indiuidua prædicamenti ſubſtantiæ. Quæ neque de ſubiecto, aliquo dici poſſunt eſſentialiter, cum nihil habeant ſe inferius, de quo poſſent prædicari. Neque in ullo ſubiecto poſſunt in eſſe accidentaliter, cum æque repugnet ſubſtantiæ eſſe in aliquo accidentaliter, atque accidenti repugnat, ex ſua natura per ſe ſubſiſtere. Ad hunc autem modum enarrata diuiſione ac rebus applicata, facilè eſt eandem & uocibus ſuo modo accommodare.

Figura ad oculum demonſtrans ſingulorum membrorum prædictæ diuiſionis conuenientiam aut differentiam.

Subſtantia vniuerſalis.
Dicitur de ſubiect.
& nõ eſt in ſubiec.

Partim conueniunt, quia utrumque de ſubiecto dicitur.

Accidens vniuerſalis.
Dicitur de ſubiec.
& eſt in ſubiecto.

Maximè pu-
quia in nullo

Maximè pu-
quia in nullo

Partim conueniunt, quia neutrum eſt in ſubiecto.

Eorum quæ ſunt.

Partim conueniunt, quia utrumque eſt in ſubiecto.

gnant, conueniunt.

gnant, conueniunt.

Subſtantia ſingularis.
Neq; dicitur de ſubiect.
neque eſt in ſubiecto.

Partim cõueniunt, quia neutrum de ſubiecto dicitur.

Accidens ſingulare.
Eſt in ſubiect. & nõ
dicitur de ſubiect.

FIGVRA BOETII

Aſyſtaton.

Subſtantia

Accidens.

Neq; dicitur neque eſt in

De ſubiecto & eſt in

Deſubiecto dicitur, & in ſubiecto nullo eſt.

Eorum quæ ſunt.

In ſubiecto aliquo eſt, & de ſubiecto nullo dicitur.

dicitur ſubiecto

de ſubiecto ſubiecto

Vniuer-ſale.

Aſyſtaton,

Particu-lare.

Inter ſubſtantiam & accidens, item uniuerſale & particulare, ponit Aſyſtaton, quoniam ſimul nequeunt conſiſtere aut conuenire. Inter ſubſtantiam autem & uniuerſale non ponit aſyſtaton, quoniam ſimul conſtant: item in alijs.

CAP. XII. Definitio eſſe in ſubiecto poſita ab Ariſtotele.

Eſſe in ſubiecto defini-tio.

ESſe autem quid ſit in ſubiecto, & quæ ſit natura eorum, quæ ſunt in ſubiecto, plenius definit Ariſtoteles, in hunc modum:

In ſubiecto eſſe dico, quod cum in aliquo ſit, non ſicut quædam pars, impoſſibile eſt ſine eo eſſe, in quo eſt.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Illud eſt in ſubiecto, quod exiſtens in aliquo non per modum partis, neque integralis, neque eſſentialis, ſic ipſi tamen inhæret, & ſic in illo ſuſtentatur cui ineſt, ut ſeparatim extra ipſum ſubiectum non poſſit ſubſiſtere, ſed quã diu eſt, in ſubiecto debet ſuſtentari. Quæ definitio pulcrè explicat naturam accidentis, ipſumque ab eſſentialibus diſtinguit. Modum enim deſcribit, quo accidens ſuo inhæret ſubiecto, longè differentem à modo, quo eſſentialis natura ineſt illi, cuius eſt. Natura enim eſſentialis, id eſt, generica & ſpecifica, atque etiam differentialis, ineſt rei in qua eſt, ſicut pars ipſius eſſentialis, nimirum ipſam componens & conſtituens eſſentialiter, quemadmodum in priori libro oſtendimus naturam genericam eſſe in ſpeciebus ſub iectis, ſpecificam in indiuiduis, & differentialem in
*** ſpecie conſtituta ac ſubiectis indiuiduis. Accidens uerè, dicit Ariſtoteles eſſe in ſubiecto, non ſicut partẽ aliquam. Quòd tamen ita ſupplendo exponunt, ut id quod in ſubiecto eſt, ſecundum propoſitum loquẽdi morem, debeat eſſe in aliquo, nõ ſicut pars ipſius ſubiecti, neque etiam alterius unius, quod ſimul cum ipſo conſtitueret atque componeret, ita ut id, quod dicitur in aliquo, ut in ſubiecto eſſe, non ſolum non poſſit ipſum conſtituere, ſed neque cum ipſo aliquid

uerè & ſubſtantialiter unum poſſit conſtituere. Quẽadmodum iuſtitia exiſtens in anima, nec eſt animæ pars, nec cum anima aliquid unum componit. Similiter nec color cum corpore, cui ut ſubiecto ineſt. Ex accidente quippe & ſubiecto nihil propriè unum cõſtat, ſed aggregatione tantum ſunt unum. Hoc autẽ ita ſupplendo exponitur, propter formas ſubſtantiales, quæ non dicuntur eſſe in materia tanquam in ſubiecto, cum non ſint formæ accidentales, ſed omnino ſubſtantiales. Attamen definitio tota iam poſita illis conueniret, ſi non ſupplementum illud adijceretur. Sunt quippe formæ ſubſtantiales in materia non ſicut eius quædam partes, eſt quoque impoſſibile eas eſſe ſine materia uel extra eam, loquendo de omnibus formis ſubſtãtialibus, ſola anima rationali accepta. Verum, per adiectionẽ ſupplementi illius apertè excluduntur, quoniam ſunt formæ in materia tanquam partes eius, quod ſimul cum ipſa componunt atque conſtituunt. Siquidem forma cum materia rẽ naturalẽ componit, quod uerè & proprijsſime; quid unum eſt. Vt uerbi gratia, anima rationalis cum corpore humano conſtituunt hominem, anima equi cũ materia, conſtituunt equum, anima uegetatiua arboris, cum materia, in qua eſt, componit arborem, atq; ita in reliquis, iuxta ꝙ plenius tractauimus in libris de Conſideratione rerum naturalium, libro primo, qui inſcribitur de materia & forma. Quamuis itaq; forma ſubſtantialis non ſit in materia, tanquam pars eius, non tamen eſt in ea, ut in ſuo ſubiecto, eo quod ſit pars eius compoſiti, quod ſimul cum ipſa componit, id eſt, quia ſimul cum ipſa aliquid uerè unum cõſtituit. Similiter dicunt & de differentiali natura reſpectu naturæ genericæ, quam diuidit & contrahit ad certam ſpeciem componendam, iuxta modum

in priori libro determinatum, in capite de differentia. Sic enim uidetur ſe habere natura differentialis ad genericam naturam, quam contrahit in conſtituẽdo certam ſpeciem cum ea, quemadmodum ſe habet forma ſubſtantialis reſpectu materiæ, in componendo cum ipſa unum aliquod ſuppoſitum indiuiduale. Vnde ſicut non admittitur forma eſſe in materia, ut in ſubiecto, ita neque uidetur concedendum, differẽtiam eſſe in genere, ut in ſubiecto. Poſſet tamen ei definitio dicta rectè applicari, niſi adderetur ſupplemẽtum illud. Eſt enim natura differentialis in generica, quam diuidit & contrahit, non ſicut pars aliqua ipſius cum manifeſtum ſit genus non componi ex differentijs ſuis diuiſiuis, ſed tantum conſtitutiuis. Per prædictum autem ſupplementum fit, ut ei, definitio non posſit, applicari, quoniam licet ipſa ſit in generica natura non ut pars aliqua ipſius, eſt tamen in ea ut pars eius, ꝙ ſimul cum ipſa componit, nempe ſpeciei quam ſimul cum ipſa conſtituit, facitque cũ ea quid uerè unum, nempe ſpecificam naturam, ſic enim in libro præcedenti declarauimus, naturam genericam, adueniente natura differentiali, pariter conſtiuere ſpecificam naturam. Quod autem pro ſecunda definitionis parte ſubiungit Ariſtoteles, dicens: Imposſibile eſt, ipſum eſſe ſine in quo eſt, partim facit ad declarandam naturam eius quod eſt in ſubiecto, quemadmodum Porphyrius in libro prædicabilium definiendo accidens, dicit ſemper ipſum in ſubiecto ſubſiſtere, id eſt, non poſſe ſeparatim extra ſubiectum eſſe, ſed debere quandiu eſt, ſuo ſubiecto inhærere. Cui aſtipulatur, quod ait in Phyſicis Ariſtoteles: Accidentis eſſe, eſt ineſſe, quoniam uidelicet ſicut de natura ſubſtantiæ eſt per ſe ſubſiſtere, ut non posſit alteri inhærere, ita eſt de natura accidentis, in ſubiecto aliquo

quo hærere, atque ab illo portari & ſubſtentari. Loquimur in his naturalibus, ſecundum naturalem tantũ potentiam, ſecundum quam philoſophorum dicta (quæ rationi innituntur, non fidei) ſemper ſunt exponenda. Fide enim edocti ſcimus, auctori naturæ Deo non eſſe impoſſibile omne uerbum, ut poſſit ipſe accidens quod in ſubiecto eſt, & de ſubiecto hoc tranſfundere idem numero in aliud, & prorſus extra omne ſubiectum conſtituere: quemadmodum de ſpeciebus in Sacramento altaris apparentibus, credunt omnes, qui piè & rectè credunt, iuxta normam orthodoxæ fidei. Partim quoque addita eſt particula illa, propter excludenda ea quæ ſecũdum alios modos eſſendi in, ab eo de quo nos loquimur diuerſos, ſunt in aliquo. Quemadmodum uidelicet uinum in uaſe eſt, tãquam locatum in loco, & annulus eſt in manu, tanquam circundans & ornans eam. Item res temporales ſunt in tempore quo menſurantur. Hæc autem nõ ſic ſunt in illis ut in ſubiectis. Neque tamen per priorem particulam definitionis excluduntur, quoniam locatum eſt in loco, non ut pars quædam eius, ſimiliter annulus in digito, & res temporalis in tempore. Per poſteriorem ergo hanc particulam excluduntur, quoniam poſſibile eſt illa eſſe ſine ijs, in quibus ita ſunt. Poteſt enim uinum eſſe ſine uaſe, & annullus ſine digito, & res poteſt eſſe elapſo hoc tẽpore in quo nunc eſt, & quo nunc menſuratur. Pro cuius rei pleniori intellectu, operepræcium fuerit hic paucis annotare octo eſſe modos eſſendi in aliquo, quos in phyſicis ſuis Ariſtoteles enumerat. Primo dicitur enim aliquid eſſe in alio, ut pars integralis in toto integrali, ut manus hominis in homine. Secundo, totum eſt in omnibus ſuis partibus, id eſt, in eis & ex eis conſiſtit, quia ex ipſis eſt compoſitum. Tertio, ſpecies dici-

Octo modi eſſendi in aliquo.

tur eſſe in genere, id eſt, ſub genere, quoniam genus ſua communitate ambit, & intra ſe complectitur omnes ſuas ſpecies. Quarto, genus eſt in ſuis ſpeciebus tanquam pars earum eſſentialis. Quinto, forma ſubſtantialis eſt in materia quam informat, & accidens in ſubiecto ſuo. Inter quæ tamen eſt hæc diſtinctio (ut ſupra latius declaratum eſt) ꝙ forma facit cum materia quid unum, non autem accidens cum ſubiecto. Sexto, dicitur effectus eſſe in cauſa, ſecundum uirtutem & efficatiam, ut in ſole dicitur eſſe calor. Septimo, dicitur eſſe rex in regno, ſecundum auctoritatem, ſcilicet, poteſtatem & imperium. Octauo modo dicitur locatum eſſe in loco uel contentum in continente. Hæc ita paucis dicta ſufficiant, pro intellectu antepredicamentalium diuiſionum, quarum quæ ſit utilitas, in ſubſequentibus fit manifeſtum.

CAP. XIII. De prima regula Antepredicamentali.

POſt tres definitiones & duas diuiſiones, duas adhuc regulas antepredicamentorum tractatum præmittit, quarum prior hæc eſt:

Prima regula. Quando alterum de altero prædicatur ut de ſubiecto, quæcunque de eo quod prædicatur, dicuntur, omnia etiam de ſubiecto dicuntur.

Huius regulæ ſenſus eſt. Qñ alterū de altero prædicatur eſſentialiter, quidqd de illo prius prædicato eſſentialiter ut de ſubiecto poteſt prædicari, omne illud neceſſario debet etiam de primo ſubiecto prædicari. Vt, uerbi gratia, animal de homine prædicatur eſſentialiter, dicendo, homo eſt animal. De animali uerò, prædicatur eſſentialiter corpus animatum, dicẽdo, animal eſt corpus animatum. Propter hoc & corpus

pus animatum de homine primo ſubiecto, debet uerè atque eſſentialiter prædicari, dicendo, homo eſt corpus animatum. Signanter dictum eſt, quando alterum de altero prædicatur eſſentialiter ut de ſubiecto, ac deinde iterum repetitur, eſſentialiter dicẽdo, quæcunque de eo quod prædicatur eſſentialiter, dicuntur, quoniam non niſi in prædicationibus eſſentialibus habet hæc regula certam ueritatem. Id quod manifeſto probatur exemplo, illic etiam ubi prior prædicatio eſſentialis erit. Homo nanque eſſentialiter de Ioanne prædicatur, dicendo: Ioannes eſt homo. De homine uerò prædicatur (ſed accidentaliter non eſſentialiter, humilis, bonus, ſanctus, dicendo, homo quidam eſt ſanctus, & iuſtus, & bonus. Hinc tamen non licebit inferre, prædicata illa dici de primo ſubiecto, nempe Ioanne, qui forſitan totus eſt improbus. Quanquam autem hoc in loco regulam iſtam conſtituens Ariſtoteles non intenderit argumentationum formam deſcribere, eò ꝙ hic non ſit argumẽtationum locus, ſed tractatus uocum ſimplicium: certum eſt tamen, ex uigore & uirtute eius ualidas ſumi poſſe argumentationes, eaſque ſub duplici forma. Prius quidem (per propoſitiones, quas uocant neoterici de actu ſignato) ad hunc modum: Homo prædicatur de Ioanne, & animal prædicatur de homine, conſequens igitur eſt, animal prædicari de Ioanne, ubique intelligendo eſſentialiter. Secundo (per propoſitiones, quas appellant de actu exercito) ad hunc modum, Ioannes eſt homo, & homo eſt animal, eſt igitur Ioannes animal. Intellige item ubique eſſentialiter. Sic in accidentibus humilitas eſt uirtus, uirtus eſt habitus, humilitas ergo eſt habitus. Non eſt tamen bona hæc argumentandi forma, ſed ratione tãtum materiæ ualent iſtæ iam factæ argumentationes

quoniam

quoniam uidelicet ex materia conficiuntur certa, nêpè prædicationum eſſentialium: ubi ſi alia acciperetur materia, prædicationum uidelicet accidẽtalium, ſeruata penitus eadem argumentandi forma, malè cõcluderet argumentatio, quemadmodũ eſt ſupra exẽplo monſtratum: Si uerò modum hunc argumentandi uolumus ad bonam formam redigere, ita ut ipſa forma argumentandi ualeat, quacunque accepta materia, utpote tam in accidentalibus, quàm in eſſentialibus prædicationibus, nihil opus eſt, niſi ſecundam prædicationem uniuerſalem accipere, ita uidelicet ut terminus ille, qui in prima prædicatione prædicatur de altero, in ſecunda ubi ſubijcitur, cum uniuerſali ſigno ſumatur. Sic enim erit bona & infallibilis argumentandi ad hunc modum: Ioannes eſt homo, omnis autem homo eſt animal, eſt ergo & Ioannes aĩal. In accidẽtalibus prædicationibus ſimiliter regula argumentare: Ioannes eſt homo, omnis autem homo eſt iuſtus ac probus, eſt ergo Ioannes iuſtus ac probus. Hanc formam argumentandi nemo calumniari poteſt. Non enim poterit ſimili forma argumentandi retenta, ulla argumentatio mala inueniri, in qua poſſit antecedens dari uerum ſine cõſequente. Hoc etiã ſeruato, ꝙ ſi prima propoſitio fuerit particularis, inferatur concluſio ſimilis. Nam ſi prima propoſitione exiſtente particulari, concluſio inferretur uniuerſalis, mala eſſet forma, tametſi forſitan interdum ratione materiæ ualeret argumentatio. Vt ſi quis ita argumentaretur. Animal eſt homo, & omnis homo eſt rationalis, igitur omne animal eſt rationale, nihil ualet forma eiuſmodi, quoniam manifeſtum eſt illic antecedens eſſe uerum, conſequente exiſtente falſo, ꝙ in bona argumentatione fieri non poteſt. Argumentationes autem, quæ ex ui huius regulæ formantur à

Condi tio re- quiſita.

diſputantibus.

diſputantibus, interdum ab ipſa regula ſolent appellari argumentationes primæ regulæ antepræcamẽtales, uel per primam regulam antepraedicamentalẽ factæ, eo ꝙ ſuam bonitatem ſumant ex ui huius regulæ ſecũdum debitum modum intellectæ, iuxta quod ſupra expoſitum eſt. Interdum appellantur argumentationes à primo ad ultimum, eo ꝙ in concluſione tãdem fiat redditus ad cõiungendum ultimum prædicatum eius propoſitionis, quæ in antecedente fuit ultima, cum ſubiecto primæ propoſitionis. Fitque frequenter hæc argumentatio multiplex, ita ut una in ſe multas concludat: Exempli gratia, cum ita argumentatur: Ioannes eſt homo, homo eſt animal, animal eſt corpus animatum, corpus animatum eſt corpus, corpus autem eſt ſubſtantia, igitur Ioannes eſt ſubſtantia. Vel ſecũdum formam bonam, hoc modo: Ioannes eſt probus, omnis probus credit in Deum, omnis credens in Deum eſt gratus Deo, omnis Deo gratus eſt filius regni, igitur Ioannes eſt filius regni. Huiuſmodi autem argumentationes propriè appellantur à primo ad ultimum, in quibus ſic per multas prædicationes fit trãſitus. Omnes autem huiuſmodi argumentationes, etiam quæ fiunt ex non eſſentialibus prædicationibus, ex ui regulæ huius accipiunt robur, ſi ita intelligatur. Quæcunq; de eo ꝙ prædicatur, dicuntur, uniuerſaliter, ſi ita tantum addicuntur, addatur uniuerſaliter. Manifeſtum tamen eſt Ariſtotelem non eſſe loquutum, niſi de eſſentialibus propoſitionibus, neque à propoſito hic tradere uoluiſſe ullam argumentandi formam. Quare hæc tanquam à propoſito noſtro extranea, omittatus proſequi longius, inque ſyllogiſmorum librum (ubi proprius eſt eorum locus) plenius tractandæ argumentationum formæ ſeruentur. Pauca tamen hæc, quæ iam dicta

ſunt

ſunt,hoc in loco breuiter tractare uoluimus,ne mul tis diſputatoribus celebrem hunc argumentandi mo dum, qui ſecundum regulam iſtam ſumitur,prorſus non attigiſſe uideremur. †

CAP. XIIII. De ſecunda regula Antepradicamentali.

Secunda regula. DIuerſorum generum, & non ſubalternatim poſitorum, diuerſæ ſunt ſpecies & differentiæ. Subalternorum uerò generum nihil prohibet eaſdem eſſe differentias.

Vbi primo notandum eſt, in exemplaribus uulgatis hanc regulam corruptè legi. Sic enim paſsim legitur. Diuerſæ ſunt ſpecies & differentiæ,& ut,&.cõiũctio copulet inter ſpecies & differentiam, tanquam inter duos nominatiuos. Ex originali autem Græco textu,manifeſta inuenitur corruptio. Sic enim habet ton eterogenon cè mi ipallila tetagmenon eteræ to idicæ idiaphoræ. Hoc eſt.Diuerſorum generũ & non ſubinuicem poſitorum, diuerſæ ſpecie, uel ſecundũ ſpeciẽ ſunt ẽt differentiæ.Atque ita legit Boetius,tã in Commentarijs,quam in textu interpoſito. In textu enim ſic legit: Diuerſorum generum & non ſubaltenatim poſitorum, diuerſæ ſunt ſpeciei differentiæ.In Commentarijs autem ſic legit: Diuerſæ ſunt ſecundum ſpeciem,&c. Commentator quoque Auerrois,locum iſtum exponens,ſic ait: Genera diuerſa & non ſubiecta uel ordinata, alia ſub alijs, differentias habent diuerſas in ſpecie. Arbitror autem hanc corruptionem literæ factam eſſe à non intelligentibus, quibus mirandum uidebatur,dicere,differentias ſpecie diuerſas. Quanquam non eſt in hoc difficultas permagna. Dicimus enim differentias diuerſas ſecun

dum

dum ſpeciem, quæ ſpecies diuerſas conſtituunt, ſicut differentias diuerſas genere, quæ conſtituunt diuerſa genera. Habet autem hæc regula Ariſtotelica duas partes. Prior eſt: Diuerſorum generum, & non ſubal tenatim poſitorum, id eſt, quorum neutrum ponitur ſub altero, eſſe etiam diuerſas differentias. Id declarat exemplo, in animali & ſcientia quæ manifeſtum eſt genera eſſe non ſubalternatim poſita, quoniã nec animal ſub ſcientia, nec ſub animali ſcientia ponitur Habent autem differentias diuerſas. Animal enim habet differentias, per quas diuiditur greſsibile, uolatile, bipes, aquatile. Volatile nanque ſub animali conſtituit, autem aquatile piſcem, ſicut reptile ſerpẽtẽ & ob hoc ꝙ ſic ſub eodem genere diuerſas ſpecies cõſtituunt, rectè dicuntur differentiæ ſecundum ſpeciẽ diuerſæ. Scientia uerò non illas eaſdem habet differentias. Non enim ſcientia diuiditur in greſsibilem, uolatilem, aquatilem, aut bipedem, ſed potius in ſermocinalem, rationalem, & moralem. Ita in eodem prædicamento ſubſtantiæ corpus animatum & corpus inanimatum, duo genera non ſubaltenatim poſita habent diuerſas differentias, per quas diuiduntur. Nam corpus animatum, diuiditur per ſenſibile, & inſenſibile, corpus inanimatum uerò diuiditur in cæleſte & elementale. Loquitur autem Ariſtoteles, in hac parte priori de differẽtijs diuiſiuis, id quod ex ipſius declaratione exemplari facilè patet. Loquendo enim de differentijs cõſtitutiuis ſuperioribus, ſic generum etiam non ſubaltenatim poſitorum eædem poſſent aſsignari differentiæ, ut, uerbi gratia, animal planta genera ſunt non ſubalternatim poſita, quoniam nec animal ſub planta ponitur, nec econtrario planta ſub animali, ſed ſub eodem genere corpus animatum ex æquo ſunt poſita, ut ſpecies proximæ. Habent tamen

eaſdem aliquas differentias ſuperiores conſtitutiuas, ſibi communes, nempe animatum & corporeum.

Veruntamen de conſtitutiuis proprijs generum differentijs loquēdo, id foret impoſsibile, ut duo genera non ſubalternata eaſdem haberent differentias, uel eandem differentiam conſtituentem utrumque genus. Proximas enim & proprias generum diuerſorum conſtitutiuas differentias, oportet diuerſas eſſe, quemadmodum in Prædicabilium libro pleniſsimè tractatum eſt. Secunda pars regulæ ita habet: Subalternorum generū nihil prohibet eaſdem eſſe differentias. Vbi primo notandum eſt, genera ſubalterna hic accipi pro ſubalternatim poſitis. Simpliciter enim genera ſubalterna, ut in libro Prædicabilium definita ſunt, differunt à ſubalternatim poſitis, cum poſsint aſsignari ſubalterna genera, quę non ſunt ſub alternatim poſita. Vt uerbi gratia, animal & planta ſunt genera ſubalterna, quemadmodū ex prædicabilibus liquet, non ſunt tamen hic ſubalternatim poſita, quoniam neutrum ponitur ſubaltero. Horum ergo generum ſubalternorū ſiue ſubalternatim poſitorū, nihil prohibet (inquit Ariſtoteles) eaſdem eſſe differentias. Quòd ita declarat, quoniā ſuperiora ſemper de inferioribus prædicantur atque ab hoc, quæcunque erunt differentiæ prædicati, eaſdem & inferiori ſubiecto, conuenire, ſe ſecundum prædicationē, iuxta priorē regulam. Quando alterum de altero, & cetera. In qua parte, dum ita loquitur: Nihil prohibet eaſdem eſſe differentias indicat, non omnes neceſſariò differentias eaſdem eſſe eorum quæ ſubalternata ſunt, poſſe tamen aliquas eſſe eaſdem. Atque ita ſanè res habet. Nam auis & animal genera ſunt ſubalternata, quæ aliquas differentias habent eaſdem, ſed nō omnes. Greſsibile nanque uolatile, aquatile, reptile,

bipes,

bipes, omnes ſunt differentiæ animalis, auis autem tantum una harum differentia nempe uolatile, quæ auis eſt conſtituta. Non igitur omnes differentiæ in his ſubalternatis generibus ſunt eædē. Aliquæ tamē eædem inueniuntur. Primum illa quæ eſt animalis diuiſiua & auis cōſtitutiua, eſt utriuſque differentia, licet diuerſo modo, illius nempe diuiſiua, & huius cō ſtitutiua. Deinde, ea quæ immediate conſtituit animal, nempe ſenſibile aliquo modo utriuſque eſt differentia. Sicut enim eſt animalis immediate conſtitutiua, ſic auis, quod ſub animali ponitur, eſt conſtitutiua mediate, & de aue eſſentialiter utique prędicatur, ſicut de animali. Ita & de omnibus alijs differentijs ſuperioribus dicendum. Nulla enim differentia conſtitutiua, neque mediata, neque immediata alicui generis conuenit, quæ non ſimul omnibus etiam conueniat, ſub ipſo poſitis. Ac de his quidem conſtitutiuis differentijs intelligere ſe poſteriorem iſtam partem monſtrat Ariſtoteles, cum declarando ſubiungit: Superiora de inferioribus prædicantur. Quare quæcunque fuerint prædicati differentiæ, erunt eædem & ſubiecti. In diuiſiuis nanque id manifeſtam habere falſitatem. Quamuis enim animal de homine prædicatur, ut de ſubiecto, non tamen quæcunque ſunt diuiſiuæ prædicati, eædem erunt & ſubiecti. Generū itaque ſubalternatim poſitorum, nihil prohibet eſſe eaſdem differentias, ſed non neceſſe eſt omnes eſſe eaſdem. His ergo de anteprædicamentis utcūque tracta tis, & qualicūque claritate elucidatis, ad præcipuum prædicamentorum tractatum alacres tranſeamus, illo prius admonito, ne iſtam noſtram in anteprædica mentis hiſce qualemcunque prolixitatem, quaſi ſuperſtitioſam lector moroſus ægrè accipiat. Solet.n. nimia in fundamentalibus initijs quæſita breuitas,

ita

habitus, actio, paſsio. In concreto uerò ſic enumerãtur. Quantum, quale, ad aliquid ſiue relatiuum, ubi ſiue in loco eſſe, quando ſiue in tempore eſſe, ſitum eſſe, habere, agere, pati. Eſt autem hæc diuiſio ſiue potius enumeratio decem primorum generũ ſufficiẽs, quoniam neque ſuperfluit, neque deficit ullum membrum. Nec enim aliud genus poterit inueniri, quod his decem primis adijciatur, neque ex enumeratis aliquod rectè ſubtrahi poterit.

CAP. XVI. De Subſtantia in Speciali.

INter omnia prædicamenta meritò primum obtinet locum ſubſtantia, quoniam cętera omnia ſunt accidentium prædicamenta. Subſtantia autem, accidente eſt dignior, utpote quæ ipſum debeat ſuſtentare, & qui accidentia omnia propter ſubſtantias ſunt, ad eas uidelicet ornandas atque perficiendas. Inter ſubſtantias autem diſtinguit Ariſtoteles, quaſdam uocans primas ſubſtantias, alias autem ſecundas. Primas ſubſtantias (ut figuraliter dicamus) appellat ſubſtantias indiuiduas ſiue ſingulares, id eſt indiuidua prædicamenti ſubſtantiæ, Ioannem, Petrum, hunc equum, illum aſinum. Secundas autem ſubſtantias appellat ſubſtantias communes ſiue uniuerſales, id eſt, genera & ſpecies prædicamenti ſunt ſecundæ ſubſtantiæ. Definitio autem ſiue deſcriptio, quam Ariſtoteles aſsignat primæ ſubſtantiæ, hæc eſt.

Subſtantia quæ propriè, principaliter, & maximè dicitur, eſt, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt. Definitio primæ ſubſtantiæ.

Quæ definitio ſiue deſcriptio, duas in ſe cõcludit. Prior in periphraſi, quæ ponitur à parte definiti, inuenitur, nempe iſta. Prima ſubſtantia eſt, quæ propriè, principaliter, & maximè ſubſtantia dicitur. Po-

ſterior hæc eſt: Prima ſubſtantia eſt, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt. In priore explicatur ratio nominis, quare uidelicet ſubſtantia ſingularis dicatur prima ſubſtantia. In poſteriore ex ijs, quæ prius dicta ſunt, notificatur, quæ appellãdæ ſunt primæ ſubſtantiæ. Quantum itaque ad priorem illã deſcriptionem, ſciendum eſt tres illas particulas, propriè, principaliter & maximè, accipi poſſe pro eodẽ, ut ad maiorem rei declarationem tria illa uocabula adinuicem ſic dicantur coniuncta. Nam id frequenter ijs, qui aliquid intellectu difficilè explicare laborant, euenire ſolet, ut ita per coniunctionem copulatiuam plura uocabula adinuicem connectant, ut ꝙ uno minus ſufficienter, aut non ſatis lucide poteſt explicari, ſaltem per plura dicatur lucidius. Secundum hanc ergo ſentẽtiam propriè ſubſtare, aut ſubſtantiã eſſe, nihil eſt aliud, quàm ſubſtare principaliter, & hoc iterum nihil eſt aliud, quàm ſubſtare maximè. Quare autem primæ ſubſtantiæ dicantur maximè ſubſtare, aut eſſe maximè ſubſtãtiæ, ratio eſt quia plus omnibus ſũt ſubiectæ, & plus omnibus ſubſtãt. Quæ autem magis ſunt ſubiectæ aut amplius ſubſtant, meritò magis ſubſtantiæ dicuntur, & quæ maximẽ ſunt ſubiectæ, meritò maximè ſubſtantiæ dicuntur. Quòd autem primæ ſubſtantiæ plus omnibus ſubſtant, aut ſubiectæ ſunt, ita declaratur, quoniam omnia uel in ipſis ſunt, uel de ipſis dicuntur. Omnia quippe accidentia, tam communia, quàm ſingularia, ſingularibus ſubſtantijs inſunt, ut in ſubiectis. Omnes uerò ſubſtantiæ uniuerſales, de primis Subſtantijs eſſentialiter, ut de ſubiectis prædicantur. Sunt igitur primæ Subſtantiæ & ſubiectæ omnibus accidentibus accidentaliter, & ſubiectæ omnibus ſecundis Subſtantijs eſſentialiter. De accidentibus ſingularibus, id eſt manife-

manifeſtum ad oculum, quoniam omnis color eſt in aliquo corpore, omnis item magnitudo, omnis qualitas, in aliqua ſingulari debet eſſe ſubſtantia, ut in ſubiecto. De accidentibus uniuerſalibus, ex conſequẽti idem patet, quoniam accidentia uniuerſalia ſunt in ſingularibus accidentibus eſſentialiter. Sicut ergo accidentia ſingularia ſunt in ſubſtantijs primis accidentaliter, ita accidentia communia, quæ nõ poſſunt non eſſe, ubi ſunt ſingularia. De Subſtantijs quoque uniuerſalibus manifeſtum eſt, quo modo eis ſunt primæ eſſentialiter ſubiectæ, quoniam de primis ſubſtãtijs ſecundæ prædicãtur eſſentialiter, ut ex libro Prædicabilium notum relinquitur. Meritò ergo ſubſtãtiæ ſingulares peculiariter ueniunt appellandæ primæ ſubſtantiæ, eo ꝙ maximè ſubſtẽt, & maximæ ſubiectæ ſint: Seuerinus autem Boetius, tres illas ſuprapoſitas particulas, propriè, principaliter, & maximè ſubtili conſideratione diſtinguit. Propriè nanque ſubſtantias ait dici ſubſtantias ſingulares, eo ꝙ ſenſui primum ſubiectæ ſint, & propriè atque immediatè cognoſcantur per ſenſum, ac deinde ex ipſis præcognitis acquiritur cognitio uniuerſalium ſubſtantiarum. Quemadmodum uidelicet ſenſui primum proponitur & offertur Ioannes, Petrus, Paulus, hic equus, ille equus, ac deinde ex his elicitur cognitio uniuerſalis, hominis & equi: ex quibus deinde elicitur cognitio animalis, atque ita ſemper aſcendendo in ſuperiora, & de quo modo cognoſcendi per abſtractionem uniuerſalia ex ſingularibus, ſuo loco plenè determinauimus, in Libris de Conſideratione rerum naturalium lib. 11. de intellectu, cap. 11. & 12. Principaliter uerò ſubſtantias appellari dicit, eo ꝙ omne accidens prius inſit ſubſtantiæ ſingulari, quã uniuerſali, ut quaſi ſecundo loco ut uniuerſale ueniat.

*** Propriè. Principaliter.

niat. Exempli gratia, color quilibet primum & imme diate eſt in hoc aut illo homine, & ſecundario eſt in homine. Sic & per prædicationem prius dicitur hic homo eſſe albus aut doctus, ac poſterius. quaſi ex cōſequenti, dicitur homo eſſe albus, aut doctus, nimirū quia hic uel ille homo eſt albus aut doctus. Idcirco enim de ſubſtantia uniuerſali dicitur accidens, quia de prima aliqua ſecundam illam includente dicitur. Rectè igitur (inquit) ꝙ prius ſubiectum eſt, principa liter Subſtantia dicitur. Maximè autem ſubſtantiam appellari dicit, eadem rationequam ſupra nos asſignauimus: nimirum quia maximè ſubiecta eſt rebus alijs, quoniam omnia aut de primis ſubſtantijs dicūtus, aut in ipſis ſunt, ut iam ante declarauimus.

CAP. XVII. De ſecundis Subſtantijs.

† SEcundas Subſtantias ita definit Ariſtoteles:

Definitio ſecundarū ſubſtantiarum.

Secundæ ſubſtantiæ dicuntur ſpecies, in quibus illæ, quę principaliter ſubſtantię dicuntur, inſunt: hę quidem & harum ſpecierum genera.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Secundæ ſubſtantiæ dicuntur ſpecies illæ, in quibus inſunt, id eſt, ſub quibus continentur eſſentialiter illæ, quæ dicuntur principaliter ſubſtantiæ, id eſt, ſubſtantiæ ſingulares: & non ſolum ſpecies earum immediatæ, ſed etiam ge nera illarum ſpecierum. Vt homo & equus ſunt ſecū dæ ſubſtantiæ, quoniam ſunt ſpecies, in quibus ſunt, & ſub quibus continentur eſſentialiter primæ ſubſtā tiæ. In homine enim uel ſub homine, eſſentialiter cō tinentur hic homo, ille homo, & cętera omnia indi-uidua hominis. Sic in equo uel ſub equo ſunt, iſte equus, ille equus & cetera omnia equi ſingularia. Capitur autem hic, eſſe in ſecundum eum modum, quo

inferius

inferius eſſe dicitur in ſuo ſuperiori: utputa indiuiduum in ſua ſpecie,& ſpecies in ſuo genere. Ne uerò putemus ſolas ſpecies ſpecialisſimas proximas indiuiduis eſſe ſecundas ſubſtantias, adiungit, hæ quidē, & harum ſpecierum genera. Qua adiectione indicat omnes ſubſtantias uniuerſales dici ſecundas ſubſtantias, quoniam omnes ſubſtantiæ uniuerſales, quæ nō ſunt ſpecies ſpecialisſimæ, ſunt genera aliquarum ſpecierum, quas ſub ſe, ſiue in ſe comprehendunt. Quare autem iſtæ dicantur ſecundæ ſubſtantiæ, facilè quiuis poteſt intelligere, contraria nimirum ratione ad eam, quæ de primis ſubſtantijs eſt reddita. Secundæ enim ſubſtantiæ meritò dici debent, quibus aliæ ſunt priores ſubſtantiæ. Dici quoque poſſunt ſubſtantiæ minus propriè, minus principaliter, & minus ſubſtātię, cōparatione ad primas ſubſtantias, iuxta ſupra poſitam Boetij declarationem. Minus propriè quidē, eo quòd poſterius cognitioni hominis ſubijciantur, utpote quarum cognitio non niſi ex primis ſubſtantijs poſſit elici. Minus principaliter uerò, quoniam accidentia eis poſterius inſunt, prius autem indiuiduis. Simpliciter autem dicuntur minus ſubſtantiæ, quoniam non tantum ſubiectæ ſunt, quantum primæ. Primæ ſiquidem ſubſtantiæ omnibus ſubijciuntur, quibus ſecundæ fuerint ſubiectæ, & præterea ipſis ſubijciuntur ſecundis, propter quod nemo dubitat primas eſſe magis & maximè ſubiectas.

CAP. XVIII. Ponuntur quædam regulæ ad cognoſcendum inter ſecundas Subſtantias, quæ ſunt magis Subſtantiæ.

VErum & ſi genera omnia & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ dicantur communi nomine Secundæ ſubſtantiæ, ſunt tamen inter eas aliæ

alijs magis ſubſtantiæ, quædam autem æqualiter ſub ſtantiæ dicuntur. Pro cuius rei intellectu, notandæ ſunt duæ regulæ, quas ponit & declarat Ariſtoteles, Prior hæc eſt:

Regula de ſecundis ſubſtantiis.

Secundarum ſubſtantiarum ſpecies magis eſt ſubſtantia quàm genus.

Cuius ſenſus eſt, inter ſecundas ſubſtantias magis propriè, magis principaliter, & ſimpliciter magis ſubſtantias dici ſpecies, quàm ipſarum genera. Vt homo & equus, magis ſunt ſubſtantiæ, quàm animal: item pomus & pyrus, magis ſunt ſubſtantiæ, quàm arbor aut planta. Declaratur hæc regula dupliciter. Primo ſic, illud quod eſt magis propinquum primæ ſubſtantiæ, merito debet dici, magis ſubſtantia, quàm quod eſt magis elongatum ab ea, quoniam in unoquoque genere, id quòd magis appropinquat maximè tali, eſt magis tale, quàm id quod longius abeſt: Species autē uiciniores ſunt primis ſubſtantijs quàm ipſarum genera. Rectè ergo magis ſubſtantiæ ſunt dicendæ. Secundo idem declaratur. Primæ ſubſtantiæ dicuntur maximè ſubſtantiæ, eo quòd maximè ſint ſubiectæ, nempe omnibus accidentibus, & omnibus ſecundis ſubſtantijs. Cum ergo ſpecies ſint magis ſubiectæ quàm ſua genera, utpote quæ ſubiectæ ſint omnibus, quibus genera ſubijciuntur, ac præterea ipſis generibus, conſequens eſt, ſpecies dici magis ſubſtantias, quam ſua genera. Sicut enim ſe habent primæ ſubſtātiæ ad ſecundas ſubſtantias, ita ſpecies ad omnia genera ſuprapoſita. Quomodo autem ſupra ex Boetio declaratum eſt de prima ſubſtantia, dici eam propriè ſubſtantiam, & principaliter, & maximè; ſic per ordinem diſtinctè tria iſta accommodando ſpeciei in cōparatione ad genus declarari poteſt, ſpeciem magis

propriè

propriè, magis principaliter, & ſimpliciter magis ſubſtantiam dici quàm ſuum genus. Magis propriè, quoniam propinquius obijcitur ſenſui ſpecies quam genus, id eſt, uicinior eſt cognitio ſpeciei cognitioni primæ ſubſtantiæ, ex qua immediate elicitur, quam cognitio generis quæ ex ſpeciebus diuerſis elicitur. Magis item principaliter, quoniam prius accidens uenit in ſpeciem qui in genus. Sicut enim prius dicimus hunc hominē eſſe doctum, ac poſterius hominē doctum eſſe, ita prius dicimus hominem eſſe doctū, quam animal. Simpliciter quoque magis ſubſtantia dicitur ſpecies quàm genus, quoniam omnibus ſubſtat ſpecies quibus genus, ac prӕterea ipſi generi, qua parte genus in ſubſtando excedit. In prӕdicta autem regula, cum de ſpecie loquimur, non ſolum ſpecies ſpecialisſimas intelligimus, ſed generaliter omnes ſpecies ſubijcibiles, comparatione ad ſua genera. Quemadmodum enim homo eſt magis ſubſtantia quam animal, ſic animal eſt magis ſubſtantia, quàm corpus animatum, corpus animatum uerò eſt magis ſubſtantia quàm corpus & genus ſubſtantia, cum ſit generalisſimum, eſt minus ſubſtantia quàm corpus. Quemadmodum enim infima prӕdicamenti ſubſtantiӕ, nempe indiuidua dicuntur primӕ ſubſtātiӕ: ita per oppoſitum, ſupremum genus dici debet ultima ſubſtātia, quoniam minimè ſubiacet aut ſubſtat. Nam ſolis ſubiacet accidentibus, nulli autem ſubſtantiӕ, cӕtera omnia genera & ſpecies & indiuidua ſub ipſo poſita, ſubiecta ſunt etiam ſubſtantijs, quӕdam quidem omnibus uniuerſalibus, ut indiuidua, quӕdā pluribus, ut ſpecies, quӕdam paucioribus, ut ſuperiora & generalisſimo uiciniora genera. Sicut enim ſecūdӕ ſubſtantiӕ quanto uiciniores ſunt primę, tanto dicuntur magis ſubſtantiӕ, ita quanto uiciniores ſunt

generalisſimo, tanto ſunt minus ſubſtantiæ, tanto minus propriè, & minus principaliter ſubſtantiæ dicũtur. Poſterior Regula quam ponit Ariſtoteles de ſecũdis ſubſtantijs, hæc eſt:

Altera Regula.

Specierum, quę non ſunt genera, una nõ eſt magis ſubſtantia quàm alia.

Hoc eſt, ſpecies ſpecialisſimæ, quæ ſolum ſpecies ſunt & non etiam genera, ſunt æqualiter ſubſtantię, non alia magis alia. Cuius ratio eſt, quoniam illarum alia non eſt magis ſubiecta quàm alia, neque illarum alia eſt propinquior primæ ſubſtantiæ quã alia. Oẽs enim ſpecies ſpecialisſimæ ſunt æq; propinquæ ſuis indiuiduis, proximæ nimirum & immediatæ. Quomodo ergo primarum ſubſtantiarum nulla dicitur magis ſubſtantia quàm altera: ſed omnes ſimpliciter primæ dicuntur, quoniam æquè omnes ſubiectæ ſunt omnibus quæ de ipſis dicuntur, uel quæ in ipſis ſunt, ita ſpecies earum proximæ æqualiter omnes ſubſtantiæ ſunt dicendæ. Secus uerò dicendum eſt de ſpeciebus illis, quæ ſunt etiam genera, ſiue de ſpeciebus ſubalternis. Illarum nanque alia poteſt eſſe alia magis ſubſtantia uel minus. Vt animal eſt magis ſubſtantia quàm corpus, & corpus magis, quàm ſubſtantia.

CAP. XIX. De conditionibus, ſiue communitatibus, & proprietatibus Subſtantiæ.

AD pleniorem ſubſtantiarum cognitionem, ponit Ariſtoteles quaſdam conditiones ſubſtantiarum. Ex quibus earum natura perfectius cognoſci poterit, id tamen quod ultimo loco ponit, ſolum appellat proprium, cętera autem non omnino propria audet appellare. Tametſi enim in prædicabilibus diſtinxerimus proprij quatuor modos, ſolus tamen quartus modus uerè & perfecte proprij meretur appellationem

tionem. Vnde quia nulla earum conditionum, quas hic poſiturus eſt Ariſtoteles, conuenit ſubſtantiæ cōuertibiliter, id eſt, omni & ſoli ſubſtantiæ, & ſemper (ſed aliqua tantum ſoli & non omni, alia omni, ſed non ſoli) eo excepto quod ultimo loco ponendum eſt, idcirco hóc ſolum audet ſubſtantiæ proprium nominare. Cętera autem dicit ſubſtantijs cōuenire, uel ineſſe uel communia eſſe, non autem dicit ea eſſe ſubſtantiæ propria.

Prima igitur proprietas hæc eſt.

Prima proprietas ſubſtantię.

Communi eſt omne ſubſtantię in ſubiecto non eſſe.

Id manifeſte probatur per inductionē, quoniam omnis ſubſtantia, prima eſt uel ſecunda. Sed neque prima, neque ſecunda ſubſtantia ulla in ſubiecto poteſt eſſe, igitur commune eſt omni ſubſtantiæ, in ſubiecto non eſſe. Quòd autem prima ſubſtantia non ſit in ſubiecto, manifeſtum eſt, quoniam hic homo & hic equus in nulla re exiſtunt, ut in ſubiecto, ſed ipſa potius ſunt accidentium ſubiecta. Quid autem ſit, eſſe in ſubiecto, ex ijs quæ dicta ſunt in ſecunda diuiſione anteprædicamentali, notum relinquitur. De ſecūda autem ſubſtantia, forſitan magis uideri poſſit, ꝙ in ſubiecto aliquo, eo ꝙ de primis ſubſtantijs prædicetur. Secundum ueritatem tamen, non amplius ſecūda ſubſtantia, quam prima, alicui ſubiecto poteſt ineſſe. Licet enim ſecunda ſubſtantia, prædicetur de prima, id fit eſſentialiter, tanquam de ſubiecto eſſentiali. Vnde non conſequitur ſecundam ſubſtantiam in prima eſſe accidentaliter, ut in ſubiecto accidentali. Propter quod ſupra dictum eſt, ſecundas ſubſtantias contineri ſub membro illo. Quædam dicuntur de ſubiecto, & non ſunt in ſubiecto. Præterea nulla

uniuer-

uniuerſale poteſt eſſe in aliquo ſubiecto, niſi ſecundũ aliquod ſuum ſingulare inſit eidem. Vt exempli gratia, albedo eſt in ſubiecto ratione huius albedinis ſingularis, quæ eſt in ſubiecto eodem, & ſi nulla albedo ſingularis in ſubiecto fuerit, neque poterit uerè dici, albedinem eſſe in ſubiecto. Si igitur ſecunda ſubſtantia poſſet eſſe in ſubiecto, conſequens eſſet & primã ſubſtantiam in ſubiecto poſſe exiſtere, quod eſt ſenſui repugnans, ac prorſus impoſſibile. Eſt igitur omni ſubſtantiæ commune, in ſubiecto non eſſe. Verum iſtud licet communiter omni conuenit ſubſtantiæ, non tamen meretur dici proprium quarto modo ipſi ſubſtantiæ, eo quòd non ſoli conueniat ſubſtantiæ. Nam & differentijs ſubſtantialibus conuenit, quæ in nullo ſunt ſubiecto. Nam ſi in aliquo eſſent, ut in ſubiecto, id maximè uideretur de conſtituta ſpecie ſiue genere. Sed de his id minimè uerum eſt, quoniam de his ut de ſubiectis eſſentialibus dicuntur. Quemadmodum enim ſecundæ ſubſtantiæ, genera & ſpecies, de primis dicuntur, ut de ſubiectis eſſentialibus, ſic & differentiæ cõſtitutiuæ de generibus & ſpeciebus conſtitutis, atque omnibus eorum indiuiduis dicuntur, ut de ſubiectis, prædicatione utique eſſentiali. Differentiæ autem ſubſtantiales, non ſunt ſubſtãtiæ, ſed ſubſtantiarum tantum differentiæ. Primæ enim ſubſtantiæ eſſe non poſſunt, quoniam ille ſecũdis ſubſtant, quod non faciunt differentiæ. Secundæ quoque non ſunt ſubſtantiæ, quoniam illæ ſupra primas ponuntur, tanquam ſpecies earum uel genera, ut ex definitione ſecundarum ſubſtantiarum eſt manifeſtum, quod ſubſtantialibus differentijs non conuenit.

CAP.

CAP. XX. Secunda communitas ſiue proprietas Subſtantiæ.

INeſt ſecundis ſubſtantijs & differẽtijs uniuocè prędicari. Secunda proprietas ſubſtantiæ.

Hoc eſt, ſubſtantijs & differentijs ſubſtantialibus hoc eſt commune, ut omnes prædicationes, quæ ab ipſis egrediuntur, ſint prædicationes, uniuoce, intelligendo de prædicationibus ordinatis. Quod declarat Ariſtoteles, primum à prædicatione excludit primã ſubſtantiam, dicens. A principali, id eſt, ſingulari ſubſtantia, in ullam exire prædicationem, eo quòd nihil habeat ſibi ſubiectum, neque eſſentialiter, ut manifeſtum eſt, neque accidentaliter, quoniam in ſubiecto nullo eſt; ut ex præcedenti conditione liquet. Debet autem hoc intelligi de prædicatione ordinata, qua ſecundum uerum ordinem aliquid, uel in ſubiecto, uel de ſubiecto dicatur. Nã prædicatione, quam idẽticam appellant, nihil prohibet primam ſubſtantiã, prædicari. Vt dico. Ioannes eſt Ioannes, uel hic homo eſt Ioannes. Sic item prædicatione inordinata dicitur, homo eſt Ioannes. Hoc igitur ſuppoſito, quod à prima ſubſtantia nulla exeat prædicatio, facilè eſt oſtendere, omnes prædicationes ordinatas, quæ egrediuntur à ſubſtantijs atque differentijs ſubſtantialibus, eſſe uniuocas. Omnes enim prædicationes, quæ à ſecundis ſubſtantijs egrediuntur, ſunt ſpeciei de indiuiduo, uel generis de ſpecie aut indiuiduo. Quæ autem à differentijs ſubſtantialibus ſummuntur, uel ſunt differenitæ de genere conſtituto, aut ſubiectis eius ſpeciebus & indiuiduis, uel de ſpecie conſtituta aut eius indiuiduis: Omnes autem hæ prædicatones ſunt uniuocæ, quemadmodum planiſſime liquet ex ijs quæ ſupra in antepræ dicamẽtis ſunt dicta de prædicatione Maxima Ariſtotelica.

dicatione uniuoca. Verum eſt ergo, omnes prædicationes, quæ à ſubſtantijs aut earum differentijs ſummuntur eſſe uniuocas. Loquimur ſemper de ordinatis prædicationibus. (Inordinatas enim Philoſophi non dignas reputant prædicationis nomine) Secundum inordinatam nanque prædicationem non prædicantur uniuocè ſecundæ ſubſtantiæ, neque differẽtiæ. Nam ſi dixeris, animal eſſe hominem, aut rationale eſſe hominem, prædicationes iſtæ uniuocæ non ſunt, ſed ſi conuertas prædicationes illas, ut fiant ordinatæ, inuenies ſimul & uniuocas, dicendo, homo eſt rationalis, homo eſt animal.

CAP. XXI. Tertia proprietas ſiue communitas Subſtantiæ.

Tertia ꝓprietas ſubſtantię.

OMnis ſubſtantia uidetur hoc aliquid ſignificare

Poſuerat Ariſtoteles duas conditiones ſubſtantię, quæ ideo propriè dici non poterant, quod non ſoli ſubſtantiæ, ſed etiam differentijs conuenirent. Nunc aliam ponit conditionem, quæ ob hoc non rectè dicitur ſubſtantiæ proprium, quia ſecundum ueritatẽ non omni ſubſtantiæ conuenit, tametſi prima facie aliquo modo id uideatur. Ait ergo omni quidem ſubſtantiæ hoc eſſe commune, ut uideatur hoc aliquid ſignificare, attamen ſecundum ueritatem non omnem ſubſtantiam hoc aliquid ſignificare. De prima enim ſubſtantia fatetur, ſecundum ueritatem eam ſignificare hoc aliquid, id eſt, aliquam particularem, ſingularem, & indiuiduam ſubſtantiã. Vt uocabulum Ioãnes, hoc aliquid, id eſt, hunc hominem ſignificat, & hic equus ſignificat hoc aliquid, equum particularẽ. De ſecunda autem ſubſtantia ait, uideri eam ſignifi-

Prima ſubſtantia ſignificat hoc aliquid

care hoc aliquid ſecundum appellationis figuram, id eſt, propter modum denominandi primas ſubſtã tias.& appellandi per ſecundas ſubſtantias. Vt quia Ioannem & Petrum dicimus eſſe hominem & animal, ſicquè nominibus ſecundarum ſubſtantiarum appellamus primas ſubſtantias, hinc uidentur ſecundum apparentiam externam ſecundæ illæ ſubſtantiæ ſignificare hoc aliquid, id eſt ſingularem & indiuiduam ſubſtantiam. Verum non ita rem habere aſſerit, ſed potius ipſas quale quid ſignificare, id eſt, ſubſtantiam communem, ſiue naturam communem ſubſtantialem. Quod eſt intelligendum de primario & magis principali ſignificato. Secundæ enim ſubſtantiæ primario & magis principaliter ſignificant quale quid, hoc eſt, uniuerſalem ſubſtantiam ſiue naturã aliquam ſubſtantialem multis communem, in qua uidelicet conueniunt multa indiuidua aut plures ſpecies, minus principaliter uerò & quaſi ſecundario ſignificant hoc aliquid, id eſt, ſubſtantiam ſingularem illa ſcilicet indiuidua aut illas ſpecies, quæ in illa natura cõmuni primario ſignificato conueniunt. Significant enim ſecundæ ſubſtantiæ naturam illam communem, tanquam eſſentialiter inexiſtentem aliquibus, atque ita ſecundario etiam illa ſignificant, quibus ut inexiſtens natura communis ſignificatur. Exempli gratia uocabulum homo ſecunda ſubſtantia, ſignificat primario naturam humanam, id eſt, naturam omnibus particularibus hominibus eſſentialiter communem, quam dicimus humanitatem, quia tamen non abſolutè ac nudè naturam ipſam ſignificat terminus homo, ſed etiam ſignificat ut eſſentialiter inexiſtentem aliquibus, ob hoc ſecundario dicuntur omnia illa quæ in natura humana conueniunt ſignificare, omnes uidelicet indiuiduos homines. Sic anima

Secũda ſubſtantia ſignificat quale quid

animal primario naturam omnibus animalibus com munem ſignificat,ſecũdario autem omnia animalia. Quod autem ſecundæ iſtæ ſubſtantiæ, homo, animal, & ſimiles, non ſignificant ſolam uniuerſalem ſubſtantiam,id eſt,nudè ipſam communem naturam dupliciter oſtenditur,ex comparatione duorum horum terminorum, homo & humanitas adinuicem. Primum nanque manifeſtum eſt,duas iſtas dictiones differre in ſignificando.Non uidetur autem aſsignanda differentia alia, niſi quòd uocabulum humanitas nudè ipſam humanam naturam ſignificat,homo autem ſignificat ipſam naturam principaliter atque primario, ſed ſimul ſecundaria ſignificatione omnia in illa natura communicantia,id quod etiam explicando uocem monſtratur, quoniam homo tantundem ualet,atque humanam naturam participans. Deinde ipſa prædicatio ſignificatione arguit. Nam quia terminus homo de ſingularibus ſubſtantijs prædicatur, dicendo:Ioannes eſt homo,Petrus eſt homo,conſequens eſt, etiam ſingulares ſubſtantias per ipſum ſignificari.Abſurdum nanque foret,prædicari aliquid de eo quod non aliquo modo ſignificet.His itaque declarat Ariſtoteles,quod à principio propoſuit,ſecundas ſubſtantias non ſignificare hoc aliquid.Intellige principaliter, ſicut primæ ſubſtantiæ principaliter hoc aliquid ſignificat, ſed primario ſignificare quale quid,id eſt,naturam communem ſubſtantíalem,quã tamen ita ſignificant,ut eam circa ſubſtantiam determinent,id eſt,tanquam particularibus ſubſtantijs inexiſtentem ſignificent. Vnde conſequitur, ſecundario & minus principaliter, etiam ſecundas ſubſtantias ſignificare, hoc aliquid ſiue ſubſtantiam ſingularem.Ex quo etiam patet intellectus eius, ꝙ ſubiungit de hac determinatione Ariſtoteles, dicens: Plus autem

autem ſiue plurium in genere, quàm in ſpecie determinatio fit. Dicens enim animal, plus complectitur, quàm dicens hominem. Quo uerbo ſignificatur, genus ſubſtantialem illam naturam quam ſignificat genericam, circa plura determinare, quàm ſpecies naturam ſuam ſpecificam determinet, hoc eſt (ut noſtro more dicamus) genus plura ſecundario ſignifica re, quàm ipſius ſpeciem. Quod ita euidentisſimè mõſtratur, quoniam ſpecies ſuam quam ſignificat ſpecificam naturam, tantum determinat circa ſua indiuidua, ſignificando naturam illam communem, ut omnibus illis ſingularibus inexiſtentem, & omnia illa ſingularia indiuidua, ſecundario ſignificando, ut in ſpecifica ipſa natura eſſentialiter communicãtia. Genus uerò, genericam naturam quam ſignificat, determinat, non ſolum circa indiuidua unius ſpeciei, ſed circa plures ſpecies, & omnia earum indiuidua. Animal enim nõ ſolum ſingularia omnia unius ſpeciei, ſed omnia ſingularia omnium ſuarum ſpecierum ſecundario ſignificat, ut participantia animalis naturam, & ipſam naturam illam genericam principaliter ſignificat, ut omnibus communem ſiue communicabilem.

CAP. XXII. Quarta proprietas ſiue communitas Subſtantiæ.

Quarta proprietas ſubſtantię.

INeſt etiam ſubſtantijs, nihil eſſe contrarium

Hoc eſt, ſubſtantijs conuenit, non eſſe alicui contrarium, neque contrarium ullum habere. Id patet, tam in primis quàm in ſecundis ſubſtantijs. Neque enim hic homo uel hic equus aliquid habet contrarium, neque etiam homo uel equus. Conuenit proinde hæc conditio omnibus ſubſtantijs. Quod ſi quis objiciat

obijciat, ignem & aquam ſubijnuicem contrariari eo quòd ignis ſit calidus & ſiccus, aqua frigida, & humida. Reſpondetur, ignem & aquam per ſe non contrariari, ſed tantum per accidens. Illa autem dicuntur per ſe contraria, quæ ex ſua propria natura adinuicem contraria ſunt, ut albedo & nigredo, calor & frigus, humor & ſiccitas. Illa autem per accidens quę non ex ſua natura contrariantur, ſed tantum ratione accidentium contrariorum ſibi inexiſtentium. Sic ignis & aqua, quia qualitates in ſe contrarias retinēt nempe calorem & frigus, ſiccitatem & humorem, idcirco per accidens contraria dici poſſunt, quemadmodum etiam homines duo contrarias habentes opiniones, contrariari dicuntur per accidens, ratione earum, quæ in eis ſunt contrariarum opinionum. Per ſe autem nequaquam huiuſmodi contrariantur. Conuenit igitur omni ſubſtantiæ, non eſſe ullį contrarium, neque ullum habere contrarium. Verum non ſoli ſubſtantiæ conuenit. Iam & quantitates cōtrarium non habent, ut duo, tria, nihil habent contrarium, neque, bicubitum, tricubitum. Neque hoc igitur poteſt dici ſubſtantiæ proprium, ſecundum quartum modum, ſed tantum iuxta modum ſecundum.

CAP. XXIII. Quinta communitas uel proprietas Subſtantiæ.

Quinta proprietas ſubſtantiæ

Videtur ſubſtantia non ſuſcipere magis, aut minus.

Hoc eſt, nullus terminus ſubſtantialis poteſt prædicari cum aduerbio magis & minus, neque ulla ſubſtantia realis, aut res ſubſtantialis poteſt ſuſcipere intentionem uel remisſionem. Vt Ioannes non dicitur magis homo quàm Petrus, neque iſte equus magis equus quàm ille, neque homo eſt magis animal quā brutum,

brutum, atque ita in cęteris. Natura enim ſubſtãtialis ſi ſpecifica fuerit, ex æquo participatur, non ſecundum plus & minus omnibus indiuiduis. Generica uerò ex equo omnibus ſpeciebus ac earum indiuiduis. Ac proinde, non poſſunt termini naturas illas ſiue genericas, ſiue ſpecificas ſignificantes, prædicari de ſpeciebus uel de indiuiduis, ſecundum magis uel minus. Eadem ratione, facta comparatione ad ſeipſum non poteſt dici, Ioannes magis homo nunc quàm antè, quoniam non poteſt natura ſubſtantialis, ſecundũ plus & minus, pro diuerſis temporibus communicari ſpeciei, uel indiuiduo. In qualitatibus autem inuenitur prædicatio ſecundum magis & minus, ſiue cõparando adinuicem diuerſa, ſiue idem ad ſeipſum ſecundum diuerſa tempora. Vt Ioannes eſt magis albus, uel magis doctus, uel magis iuſtus Petro. Imò idem homo nunc eſt magis, aut minus doctus, uel iuſtus, quàm antè fuerat: Quod ſi quis obijciat ex his quæ prædicta ſunt. Auditæ ſunt primæ ſubſtantiæ dici magis ſubſtantiæ quàm ſecundæ, ac rurſus inter has dictæ ſunt ſpecies magis eſſe ſubſtantiæ quàm genera. Videtur ergo ſubſtantias ſuſcipere magis & minus. Hoc ita diſſoluit Ariſtoteles, non negans unam ſubſtantiam magis dici ſubſtantiam quàm alteram, quemadmodum dictum eſt primam ſubſtantiam eſſe magis ſubſtantiam quàm ſecundæ, ſed unumquodq; dicit ſecundum hoc ipſum quod eſt, non dici magis & minus. Vt ſi aliquid eſt homo, ipſum non eſt magis homo altero, neque ſeipſo. Sic id quod animal eſt uel corpus, non eſt magis animal, uel magis corpus. Hoc eſt, genera & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ non prædicari de ſibi ſubiectis indiuiduis aut ſpeciebus, ſecundum magis & minus. Ad pleniorem autẽ & clariorem huius difficultatis diſſolutionum, ſolẽt

Obiectio.

Solutio.

***

Dictio ſubſtantia dupliciter capitur.

diſtinguere duplicem ſignificationem huius uocabuli ſubſtantia. Dicunt enim ſubſtantiam dici, uel à ſubſtando, uel à ſubſiſtendo. Subſtantia ut à ſubſtando dicitur, relatiuum eſſe uidetur. Dicitur enim aliquid hoc modo ſubſtantia, in reſpectu uel comparatione ad alterum, ut primæ ſubſtantiæ dicuntur ſubſtantię, in reſpectu ad ſecundas, quibus ſubſtant, & in reſpectu ad accidentia, quibus item ſubſtāt. Secundæ quoque ſubſtantiæ, ſimiliter dicuntur ſubſtantiæ, reſpectu ſuperiorum generum & accidentium, ut ſupra declaratum eſt. Ita accipitur ſubſtantia, cum diuiditur in primam & ſecundam. In hac autem ſignificatione non eſt terminus iſte, ſubſtantia generaliſſimū genus prædicamenti ſubſtantiæ. Cum enim relationem ſignificet, qui fieri poteſt, ut ſupra ponatur terminis abſolutam naturam abſque omni relatiōe ſignificantibus? Cuiuſmodi ſunt omnes termini prædicamenti ſubſtantiæ. Subſtantia uerò ut dicitur à ſubſiſtendo, relatiuè non dicitur, ſed abſolutè ſine relatiatione & comparatione ad alterum. Quemadmodum enim id quod dicitur homo, aut animal, aut corpus, ita dicitur non per relationem ad aliud uel alia, ſed omnino abſolute, uidelicet quia naturam hominis, animalis aut corporis participat, ita & ſubſtantia hoc modo aliquid dicitur abſolutè, ſine comparatione ad aliud, eo ꝙ naturam ſubſtantialitatis participet. Atque hoc modo acceptum uocabulū ſubſtantia, genus eſt generaliſſimum ſupra omnia genera, & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ, neque ullo modo dicitur ſecundum magis & minus, ſicut nec cætera genera ſubiecta. Nihil enim eſt magis ſubſtantia altero, quoniam quæcunque naturam ſubſtantialitatis habent eandem ex æquo participant, ſicut & de cæteris

ris generibus ſupra dictum eſt. Hanc autem diſtinctionem propoſito applicantes, pro diſſolutione propoſiti argumenti, clarè dicimus, quanquam terminus ille, ſubſtantia, ut à ſubſtando deducitur, ſecundum magis & minus prædicetur, dicendo unam ſubſtantiam eſſe magis ſubſtantiam quàm alteram, non tamē hinc conſequitur, ullam ſubſtantiam dici ſecundum magis & minus. Nam ſubſtantiam à ſubſtando, non eſt terminus ſubſtantialis, ſed relatiuus. Vult autē ſuprapoſita conditio ſiue proprietas, nullum terminum prædicamenti ſubſtantiæ prædicari ſecundum magis & minus, id eſt, cum aduerbijs eiuſmodi magis & minus, uel nullam ſubſtantiam ſuſcipere huiuſmodi prædicationem ſecundum aliquod prædicatū ſibi eſſentialiter conueniens. Hoc enim eſt quod dicit Ariſtoteles, unamquamque ſubſtantiam ſecundū hoc ipſum quod eſt, non dici magis aut minus. Quo modo autem hactenus omnium conditionum prædictarum nulla inuenta eſt propriè conuenire ſubſtantiæ, ſic neque iſta. Quamuis enim omni ſubſtantiæ conueniat, non tamen ſoli. Conuenit enim & quātitati, ut bicubitum non dicitur alio magis bicubitū neque linea quàm altera. Ac proinde proprium dici poteſt ſecundo modo, quarto modo non poteſt. Alia ſolutio.

CAP. XXIIII. De ſexta proprietate Subſtantiæ, quæ ſingulariter dici meretur proprietas. †

CONditiones ſubſtātiæ quæ hactenus poſitæ ſunt, potius comunitatem dicendæ ſunt, quàm proprietates. Quod autem dicendum eſt, id propriè uidetur ſubſtantiæ conuenire. Ait ergo Ariſtoteles:

Sexta ꝓprietas Subſtãtiæ.

Maximè autem proprium uidetur eſſe ſubſtantiæ, cum unum & idem numero ſit, contrariorum ſuſceptibile eſt.

Conuenit enim hoc omni ſubſtantiæ, quemadmodum per inductionem poteſt oſtendi ad oculum. Videmus nanque unum eundemquè hominem, nũc calorem in ſe habere, nunc frigus, nunc bonum eſſe & probum, poſtea malum & improbum, modo albũ: poſtea nigrum, nunc huius opinionis, poſtmodum contrariæ, modo uelle aliquid, modo idem nolle.

Sic in omnibus corporibus cõſideratione facta ad contrarias qualitates, uidebimus eaſdem numero ſubſtantias contrariorum eſſe ſuſceptibiles. In ſubſtantijs autem incorporeis, oportet conſiderare qualitates contrarias ſpirituales, quæ ad corpus non attinẽt. Nam & Angeli contrariorum ſunt ſuſceptiui, quoniã contrariarum opinionum, aut uolitionum ſunt ſuſceptibiles. Poſſunt enim modo nolle, ꝙ antea uolebãt, & econtrario. Poſſunt mutari ex ſua natura ſecundũ odium & amorem, proſequutionem, fugam, triſtitiã & gaudium, aliaque huiuſmodi, quæ omnia ſunt cõtraria. Notandum uerò ꝙ non dicuntur ſubſtantiæ ſuſcipere contraria, ſed ſuſceptibiles eſſe contrariorum quoniam non poteſt fieri, ut ſubſtantia una & eadem numero actu ſimul contraria ſuſcipiat. Hoc enim naturæ contrariorum repugnat, ſimul eidem ineſſe, ſed temporis ſucceſsione ſubſtantiæ dicuntur eſſe contrariorum ſuſceptiuæ, ita ut uno migrante poſsit ſub eadem manens acquirere alterum. Quemadmodum abſcedente calore, uenit frigus in corpus, econtrariò: ægritudine pulſa introducitur ſanitas, & econtrario. Notandum quoque non hic dici, quod ſubſtantia quælibet ſit contrariorum quorumlibet ſuſceptibilis, ſed

tantum

tantum aliquorum contrariorum: Non enim neceſſe eſt, unam eandemque ſubſtantiam omnium contrariorum eſſe ſuſceptibilem, ſatis autem fuerit, ſi aliqua poſſit ſuſcipere contraria. Siquidem arbor iſta una & eadem non poteſt omnia ſuſcipere. Non enim eſt ſuſceptibilis gaudij, & triſtitiæ, odij & amoris cõtrariarum opinionum, uolitionum, & nolitionum aliarumquè huiuſmodi. Quorundam autem contrariarum eſſe ſuſceptibilis. Quanquam & uniuerſaliter intelligi poteſt, quamlibet ſubſtantiam quorumlibet contrariorum eſſe ſuſceptibilem ad hunc ſenſum, ut quoties ſubſtantia quælibet ex contrarijs duobus, alterum ſuſceperit, poſſit etiam alterum contrarium eadẽ numero in ſe ſuſcipere. Vt, uerbi gratia, ſi quid ſuſceptiuũ eſt albedinis, eſt idipſum nigredinis quoque ſuſceptiuum, ſi quid capax eſt huius opinionis, eſt & contrariæ capax, ſi quid amoris, & odij, atque item in cęteris. Contraria nanque ex ſua ratione fieri habent circa idem ſubiectum ſeque pellunt mutuò. Excipiuntur ſi quæ ſiunt qualitates à natura determinatæ aliquibus ſubſtantijs, ut igni eſt naturaliter deputata caliditas & ſiccitas & leuitas. Propter ꝙ, ignis licet habeat in ſe iſtas qualitates, contrariorum tamen non uidetur ſuſceptibilis. Verum hic, propriè loquendo, non uerè dicimus, ignem eſſe ſuſceptiuũ caloris, ſiccitatis & leuitatis. Potius nanque ignis dicendus eſt habere naturaliter deputata illa, quàm ſuſcipere. Suſcipitur enim in aliquo, quod ipſi eſt extraneum, & à natura ei non eſt deputatum, quemadmodum annotauit & Boetius. Atque ita ſimpliciter adhuc remanet ueritas generalis dicti illius, ſubſtantiã eſſe ſuſceptibilem, quorumlibet contrariorum, ita ut ſi alterum quorumlibet ſuſcipiat, poſſit & reliquum ſuſcipere. Ita ergo probatum eſt, omni ſubſtantiæ prę

dictam conditionem conuenire. Nunc autem & quo modo ſoli conueniat ſubſtantiæ, declaremus. Patebit autem hoc per ſingula accidentia diſcurrendo. Non enim poterit inueniri color aliquis, qui unus & idẽ numero dicatur, nunc albus, nunc niger; neq; aliquis habitus numero idem poteſt dici nunc bonus, nunc malus, neque aliqua eadem actio numero, bona eſſe poteſt & mala, & ita in reliquis, non poterit inueniri aliquod accidentium, quod contraria poſſit idem numero ſuſcipere. Conuenit igitur ſoli ſubſtantiæ, eſſe contrariorum ſuſceptibilem.

*** *CAP. XXV. Proponitur & ſoluitur Obiecto de opinione & oratione.*

Obiectio. VErum, aduerſus hanc propritatem, Ariſtoteles obiectionem ponit, de oratione uocali uel opinione mentali, quæ eadem numero manens, ſuſceptiua uidetur ueritatis & falſitatis, cum dicatur modo uera modo falſa. Exempli gratia, hæc oratio, Ioãnes dormit, modo uerè eſt, uerà dormiente Ioanne. Poterit autem eadem fieri falſa ſi expergiſcatur Ioannes à ſomno, manebit tamen oratio una & eadem numero. Eadem igitur oratio, una & eadem numero, uera eſſe poteſt ac falſa ſucceſſu temporis, ac proinde contrariorum eſt ſuſceptibilis, cum uerũ et falſum uideãtur eſſe contraria. Quòd ſi admittatur, conſequens eſt, non ſoli ſubſtantiæ id eſſe proprium quod dictum eſt.

Solutio. Propter hanc obiectionem diſſoluendam, Ariſtoteles proprietatem ſuprapoſitam ſupplet in hũc modum: Proprium eſt ſubſtantiæ, cum ſit una & eadem numero cum ſui mutatione eſſe ſuſceptibilem contrariorum. Per adiectionem autem hanc, cum ſui mutatione, excludit obiectionem, dicens: orationem aut

opinionem

opinionem licet eadem numero poſſit eſſe uera & falſa, non tamen per hoc fieri circa eam aliquam mutationém. Quòd enim hæc propoſitio nunc uera dicitur, nunc falſa, id non fit per aliquam mutationem circa ipſam propoſitionem, ſed per mutationem rei ſignificatæ. Dicitur enim propoſitio uera, ex eo ꝙ ita ſit in re quomodo ipſa ſignificat. Falſa uerò, ex eo ꝙ aliter ſit in re quàm ipſa ſignificat. Ex ſola igitur mutatione circa rem ſignificatam, propoſitio paulo antè uera fit falſa, & econtrariò. Vt ex hoc quòd ipſe homo. Petrus mutatur à ſtatione in ſeſſionem, propoſitio iſta, Petrus ſedet, ex falſa efficitur uera, abſque ſui reali aliqua mutatione. Poteſt uerò & aliter reſpondéri propoſitæ obiectioni, ſimpliciter negando quod aſſumitur, nempe opinionem uel orationem, eandé ſuſcipere contraria. Nec ualet probatio: Eadem oratio uel opinio modo uera eſt, modo falſa, eadem numero manens, igitur contrariorum eſſe ſuſceptibilis. Mala ſiquidem eſt iſta illatio, laborans defectu dupli ci. Primum enim uerum & falſum propriè non uidétur contraria, cum contrarietas propriè dicta (ut poſterius dicetur) in ſolis inueniatur qualitatibus. Veritas autem & falſitas non uidentur eſſe qualitates, ſed potius ad aliquid ſunt uel relationes. Dicitur enim ueritas exæquatio, & correſpondentia rei ſignificatæ ad propoſitionem ſignificantem, quod uidetur ad relationem magis quàm ad qualitatem ſpectare, cũ ſit qualitas omnis, quid abſolutum non conſiſtens in relatione unius ad alterum. Deinde, etiam ſi ueritas & falſitas contraria eſſent, non tamen oratio eadem ex hoc ꝙ modò uera eſt, modò falſa dicenda eſſet ſuſcipere contraria. Ipſa nanque oratio non ſuſcipit in ſe ueritatem & falſitatem, cum ueritas (ut iam dictũ eſt) non ſit in oratione uera. Si enim ueritas & falſitas

Alia ſolutio.

 ſuſcipe-

ſuſciperentur in ipſa oratione uera,iam nec Ariſtote lis ualeret ſolutio,qua dicit, orationem eandem dici modò ueram modò falſam,abſq; ſui mutatione.Prorſus enim cum ſui mutatione id fieret, uerè in ipſa ſuſciperetur ueritas & falſitas Amplius autem aduerſus ſupradictam proprietatem obijcitur,de materia prima, & quantitate corporea, quæ ſuſcipiunt in ſe contrarias qualitates,non tamen ſunt ſubſtantiæ.Propter hanc obiectionem,recentiores ut per omnia cõuertibilem faciant hanc proprietatem,ita eam complent. Maximè proprium eſt ſubſtantiæ eſſe ſuſceptibilem contrariorum,tanquam completum & ultimatum ſubiectum.Prius adijciunt,ne proprietas conueniat ipſi materiæ primæ, quæ propriè loquendo non eſt ſubſtantia,ſed tantum ſubſtantiæ pars.Materia nãque eſt contrariorum ſuſceptibilis, quoniam omnia accidentia corporalia ſuſcipiuntur in corporali materia, quemadmodum in Phyſicis noſtris declarauimus.Verum ipſa non eſt ſubiectum completum,quoniam pars tantum eſt altera compoſiti.Subſtantia autem eſt ſubiectum completum atque perfectum. Alterum adijciunt propter quantitatẽ,quæ(iuxta quorundam probabilem opinionem) immediatè in ſe ſuſcipit corporeas qualitates,ut colorem dicunt ſuſcipi in ſuperficie, figuras itidem ſubiectari in ſuperficie aut corpulẽtia:Iuxta quorum opinionem neceſſe eſt fateri,etiam quantitatem eſſe contrariarum qualitatum ſuſceptibilem.Verum ipſa non eſt ſubiectum earum ultimatum, quoniam ulterius ſunt in ipſa ſubſtantia, mediante quantitate. Sed harum rerum determinatio, à Dialectica conſideratione eſt aliena, magisquè Phyſice conuenit:quamobrem iſta tetigiſſe contenti, explicato utcunque ſubſtantiæ prædicamento,ad quantitatem recto curſu pergamus.

Alia obiectio

Solutio.

CAP.

CAP. XXVI. De prædicamento Quantitatis.

POſt prædicamentum ſubſtantiæ proximo loco ſubſequitur prædicamentum quantitatis, ꝙ maior ſit conuenientia, & ſimilitudo ſubſtantiæ cũ quantitate, quàm cum qualitate. Sicut enim ſubſtantia nõ ſuſcipit magis, & minus, nihilque habet cõtrarium, ſic & de quantitate paulò poſt declarabitur. Item iuxta quorundam probabilem ſententiam qualitates corporales ſuſcipiuntur in ſubſtantia, mediante quãtitate, ita ut quantitatis ſit ſubiectum immediatum qualitatum, atque hac conſideratione uidetur quantitas aſſimilari ex aliqua parte ſubſtantiæ, quoniam modo quodam ſubſtat, tametſi non ut ultimatum & per ſe conſiſtens ſubiectum, quoniam & ipſum eſt in alio, nempe in ſubſtantia. Tractans autem de quantitate Ariſtoteles, ipſius non ponit definitionem, quoniam generaliſſimum genus propriè definiri non poteſt, utpote quòd aliud ſuprà ſe genus non habeat ꝑ quod poſſet definiri, aut differentiam aliquam conſtituentem. Poſſet tamen aliquo modo deſcribi per ſuum concretum, hoc modo:

Quantitas eſt, ſecundum quam aliquid dicitur quantum. Definitio quãtitatis.

Vtpote longum, latum, profundum, multum, paucum, magnum, paruum, diuturnum, uel breuis durationis. Incipit autem Ariſtoteles tractatum quantitatis, ponens duas eius diuiſiones. Quarũ prior hæc eſt:

Quantitatis aliud continuum, aliud diſcretum. Diuiſio quantitatis.

Hoc eſt, quantitatum, alia eſt continua, alia diſcreta. Quæ diuiſio duas ſpecies immediatè ſub quantitate

tate poſitas aſsignat:nempe quantitatem cõtinuam, & quantitatem diſcretam, quarum definitiones ſiue deſcriptiones ex Ariſtotelis declaratione colliguntur.

CAP. XXVII. De quantitate continua, & primo ponitur definitio eius.

Definitio quãtitatis continuæ.

QVantitas continua eſt, cuius partes copulantur ad aliquem terminum communem.

Vt partes lineæ copulantur ad punctum. Dicitur autem in propoſito terminus communis aliquarum partium, quòd eſt principium unius, & finis. Ad quarum definitionum intelligentiam notandum eſt, ꝙ quantitatis continuæ ſecundum propriam enumerationem ſunt quatuor ſpecies, nempe linea, ſuperficies, corpus, ſiue (ad diſtinctionem à corpore prædicamenti ſubſtantiæ) corpulentia, & tempus. Nam de loco quam uelut quintam ſpeciem prioribus connumerare uidetur Ariſtoteles communior eſt ſententia, non eſſe à ſuperficie ſpeciem diſtinctam, ſed tantum ſecundum connotatum ab ea differre, quatenus uidelicet ſupra ſignificationem ſuperficiei locus connotat uel ultra ſignificat, alicuius rei intra ſe continẽtiam. Siquidem locus dicitur ſuperficies continens aliquid, nempe rem locatam. Priores autem ſpecies ſunt diſtinctæ ſub quantitate continua, ut ſpecies ſub eodem immediato genere contentæ. Linea nanque, ſuperficies, corpulentia, & tempus, quantitates ſunt. & continuæ quantitates. Quantitates quidem, quoniam ſeeundum ipſam, res dicuntur quantæ, utpote ſecundum lineam longæ, ſecundum ſuperficiem latæ ſecundum corpulentiam craſſæ aut profundæ, ſecundum tempus diuturnæ. Continuæ autem dicuntur,

quoniam

quoniam ſingulæ earum partes ſuas habent per aliquem communem terminum adinuicem compoſitas. Lineæ enim partes compulantur, per intermedium punctum qui unus & idem numero, finit partẽ unum, & alteram incipit: atque ideo punctum dicitur terminus communis lineæ. Superficiei item partes continuantur per terminum communem, nempe per lineam. Corpulentiæ uerò partes per ſuperficiem continuantur, ipſa tamen nullius alterius quantitatis partes copulat. Ac proinde ſicut punctus eſt communis terminus lineæ, ſic linea ſuperficiei, ſic deinde ſuperficies corporis, corpus uerò nullius alterius quantitatis eſt terminus. Habet quoque tempus partes ſuas continuatas per communem terminum. Pars enim, quæ præceſsit iamque effluxit, & ea quæ ſubſequitur, quæquè iam incipit, per præſens tempus ſiue (ut magis propriè loquamur) per præſens inſtãs ant momentum aut indiuiſibile temporis continuantur: quod quidem momentum præſens, terminus eſt partis iam elapſæ ſiue præteritæ, & initium partis eueſtigio abſque intermedia diſtantia ſubſequẽtis. Ex quibus colligi facilè poſſunt ſingularum ſuprapoſitarũ ſpecierum qualeſcunque definitiones, hoc modo. Linea eſt quantitas continua cuius partes compulantur der punctum. Superficies eſt quantitas continua, cuius partes compulantur per lineam. Corpus eſt quantitas continua, cuius partes compulantur per ſuperficiem. Tempus eſt quantitas continua, cuius partes copulantur per præſens tempus, ſiue inſtans præſens. Sed harum rerum latior deductio atque plenior declaratio, ad Phyſicam magis quàm ad Dialecticam ſpectat.

,,Definitiones ,,lineæ ,,ſupficiei, ,,corporis & ,,tpis.

CAP.

CAP. XXVIII. *De altera ſpecie Quantitatis, nempè Quantitate diſcreta.*

Definitio quãtitatis diſcretæ.

QVantitas diſcreta eſt, cuius partes nõ copulantur per aliquem terminum communem, ſed ab inuicem diſtinctæ ſunt & ſeparatæ.

Sub hac quantitate diſcreta continetur numerus cum omnibus ſpeciebus ſuis, utpote binario, ternario, & ita de alijs. Numeri ſiquidem partes per nullũ terminum communem copulantur. Vt partes denarij, quinque & quinque, non continuantur adinuicẽ per aliquid quod eſſet unius partis initium, & terminus alterius, ſed abinuicem ſunt diſcretæ & ſegregatæ, propter quod etiam diſcreta quãtitas appellatur. Addit quoque Ariſtoteles numero orationem, dicẽs etiam eam eſſe quantitatem diſcretam, eo ꝙ partes uocales habeat abinuicem diuerſas & diſcontinuas. Vt cum dico, Ioannes, Andreas, currere, partes orationum harum abinuicem ſunt diſcretæ & diſcontinuæ. Ideo orationem dicit eſſe quantitatem diſcretã.

*** Difficultas de Oratione.

Verum de hac oratione difficultas eſt non minima, quid per eam debeat intelligi. Nam ſi per orationem intelligatur ipſa uox ex partibus pluribus conſtans, id eſt, ex pluribus uocibus partialibus, non uidetur hoc modo oratio rectè dici quantitas, cum omnes uoces, imò omnes ſoni proprium ſibi habeant locum in prædicamẽto qualitatis, unà cum ceteris obiectis aliorum ſenſuum, quemadmodũ ſuo dicetur loco. Si autem iſta uocalis oratio hic non intelligatur ab Ariſtotele, difficilè uidebitur aliquid aliud ad propoſitum cõmodè aſſignari. Huius difficultatis duplex eſt Solutio. Quidam per orationem in propoſito in-

Prior Solutio.

telligunt ipſum numerum, qui ſubiectatur in partibus orationis uocalis, quo uidelicet partes plures unius dictionis numerantur. Vt in hac oratione dominus, ternarius quo numerantur tres iſtæ uoces aut ſyllabæ, domi, & nus, iuxta horum ſententiã appellatur oratio. Verũ hic noua emergit difficultas. Sic.n. oratio iſta non aliud eſt, quam numerus ille in partibus orationis uocalis ſubiectatus, quomodo ergo Ariſtoteles, tanquam ſpecies diuerſas aut genera diuerſa, ſub quantitate diſcreta æquè immediatè iungit numerum & orationem: Sic enim oratio ſub numero comprehenditur, quoniam omnis talis oratio eſt numerus. Quam tamen obietionem ita ſoluunt, dicentes orationem non eſſe ſpeciem diuerſam, uel genus aliud à numero, ſed ambo unum eſſe ſecundum principale ſignificatum, nec eſſe differentiam, niſi in connotato (ut appellant) ſiue conſignificato, quemadmodum ſuprà dictum eſt de ſuperficie & loco non eſſe illa diuerſa genera uel ſpecies diuerſas, ſed tãtum connotato differre. Sic enim dicunt orationem principaliter ſignificare numerum, ſimul tamen ſignificando numerum, ut eſt in partibus orationis alicuius ſnbiectatus. Vnde hanc dicunt prædicationem identicam. Oratio eſt numerus, ſicut & illa: Locus eſt ſuperficies, & econtrario æſtimatur idẽtica: quoniam utrobique ſecundum principale ſignificatum idem ſignificant ſubiectum & prædicatũ. Hæc autem ſolutio tametſi utcunque ſatisfaciat, tamen ſi exactè perpendantur Ariſtotelis uerba, & penitus introſpiciantur, uidebitur aliud aliquid uoluiſſe per orationem intelligere, nec ita pro eodem iſta computaſſe. Propter quod ab alijs dicitur, per orationem in ꝓpoſito intelligi certam menſuram & quantitatem ſyllabarum, per quam oratio uocalis ſecundum ſyllabas longas Altera ſolutio.

longas uel breues pronunciatur, ut ex ſingularũ ſyllabarum quãtitatibus, de quibus ars tractat, totius orationis cõſurgat una menſura, quæ quantitas rectè dicitur, eò ꝙ orationem menſuret & quantam denominet. Diſcreta autem quantitas dicitur eò quòd quantitates illæ ſingularum ſyllabarum, ex quibus conflatur una quantitas totius orationis uno ſpiritu prolatæ, per nullum terminum communem ſunt coniunctæ, ſicut nec ipſæ ſyllabæ ullo communi termino ad inuicem coniunctæ ſunt. Quam ſententiam apertè ſatis indicare uidetur Ariſtoteles, cum de ea ſic ait: Quòd autem quantitas ſit oratio, manifeſtum eſt. Menſuratur.n. ſyllaba longa & breui.] In quo uerbo indicare uidetur, iſtam quantitatem potius accipiendam eſſe ſecundum menſuram longitudinis uel breuitatis ſyllabarum, quàm ſecundùm numerum tantum earum.

CAP. XXIX. De ſecunda diuiſione Quãtitatis.

Secunda diuiſio quãtitatis.

QVantitatis aliud conſtat partibus habentibus adinuicem poſitionem, aliud conſtat ex partibus, non habentibus poſitionem adinuicem.,

Partiũ poſitio tria requirit.

Pro huius diuiſionis intellectu, explicandum eſt primò quid ſit partes alicuius habere poſitionem, ac deinde quæ quantitates tales ſint aut non ſint. Requirit autem (ut Boetius tradit) iſta partium adinuicem poſitio, tria. Primum, ut partes ipſæ alicubi ſint, ita ut poſſis demõſtrare hãc partẽ in tali loco, & illã in alio, atque ita unicuique parti ſuum locum uel ſuã partem loci deſignare. Secundum. ut partes non ſint in fluxu nec pereant, ſed ſimul permaneãt. Tertium, ut

ut partes adinuicem coniungantur counian tur. Huiuſmodi autem quantitates ſunt, linea, ſuperficies, & corpus, ac iuxta Ariſtotelis cõnumerationem locus. In linea ſiquidem partes certum locum ſuum obtinent, & ſingulis ſuus locus poteſt demonſtrari, dicendo, hæc pars lineæ eſt ad dexteram, illa ad ſiniſtram, hæc finem ibi accipit, illa initium. Item partes non fluunt nec pereunt, ſed permanent & ſimul exiſtunt. Adinuicem autem continuantur & copulantur per punctum, ut ſuprà dictum eſt. Ita ſuo modo dicendũ de ſuperficie & corpore. Vbicunque uerò horum aliquod defuerit, illic non dicuntur partes habere poſitionem. Vnde tempus quamuis quantitas continua ſit, non tamen habent partes eius poſitionem, defectu duorum priorum requiſitorum. Nec enim partes temporis alicubi ſitæ ſunt, ut posſit eis ſuus cuique locus aſsignari. Deinde neque permanent ſimul ſubſiſtentes, ſed in continuo fluxu ſunt, ut una aduenięte, altera cogatur cedere, & una abeunte, altera debeat ſuccedere, quoniam iuxta illud Poetæ: Fugit hora. & hoc quod loquimur, inde eſt. Rectè tamen dicimus eas habere ordinem, uidelicet ſecundum ſucceſsionem quoniam una eſt prior, altera poſterior, una prę cedens, altera ſubſequens. Numerus quoque non conſtat ex partibus habentibus poſitionem defectu primi & tertij, quoniam partes non habent continuationem adinuicem: imò neque determinatè ſitum aliquem habent, ut demonſtrandi posſit hæc pars numeri hic eſt, illa illic. Poſſunt tamen partes eius dici adinuicem habentes ordinem, quoniam binarius eſt prior ternario, ut ternarius prior eſt quaternario, atque ita in cęteris.

CAP.

CAP. XXX. De Communitatibus & Proprietatibus Quantitatis.

SIcut autem ſubſtantiæ ſecundum ſuam naturam ut ſuprà aſsignauimus certas quaſqam conditiones,quas uel communitates,uel proprietates nominauimus.ſic & quantitati ueniunt aſsignanda aliquot ipſi ex natura ſua competentia,uel propriè. Prima conditio quantitatis hæc eſt:

Quantitati nihil eſt contrarium.

Prima ꝓprietas quātitatis. Non eſt autem hoc quantitati proprium quarto modo:Eſtenim ei cum ſubſtantia commune. Secundo tamen modo proprium dicitur quoniam omni quantitate conuenit, id quod in ſingulis eſt manifeſtum.Linea enim non cōtrariatur ſuperficiei uel corpori,quoniam ſimul in eodem ſunt linea,ſuperficies: & corpus.Imò & in ſeinuicem exiſtunt,& à pleriſq; dicuntur ineſſe tanquam accidentia.Vt uerbi gratia, lineam eſſe dicunt in ſuperficie,tanquam accidens in ſubiecto,ita ſuperficiem in corpore. Non enim cnm ueritate dici poterit,lineam eſſe in ſuperficie,aut ſuperficiem in corpore per modum partis integralis, quoniam non componitur ſuperficies ex lineis, tanquam ex ſuis partibus, neque corpus ex ſuperficiebus. ſicut nec linea ex punctis componitur. Sed habet ſuperficies lineam pro termino communi,ad ſuarum partium continuationem, & corpus ſuperficiē ſuas partes continuantem. Impoſsibile eſt autem cōtraria eidem ſimul ineſſe, ac magis etiam ſubijnuicē ineſſe. Tempus quoque nulli eſt contrarium. Nam dies & nox licet uideantur quandam habere oppoſitionem, non tamen propriè contraria ſunt priuatio & habitus.Dies quoque ut nocti opponitur, non ip-

ſum

ſum tempus ſignificat,ſed illuminationem aeris, aut præſentiam Solis ſupra noſtrum emiſphærium. Neque hyemus & æſtas per ſe contraria ſunt. Per accidens enim uidentur aliquo modo contrariari,ratione contrariorum effectuum,qui uigent tempore hyemis & tempore æſtatis. Hyeme nanque humiditas & frigidas, æſtate uerò ſiccitas & caliditas uigent. Cæterũ inter tempus ipſum hyemale & æſtiuum, nulla eſt per ſe contrarietas. Ita enim & lineam rectam per accidens dicimus contrariari lineæ curuæ, quoniam uidelicet rectitudo & curuitas qualitates per ſe contrariæ ſunt,à quibus illæ duæ lineæ dicuntur per accidens contrariæ, ſicut ſuperius in ſubſtantia diximus hominem album nigro contrariari per accidẽs. Præterea,numerus nullum habet contrarium. Nam duo non contrariantur tribus,neque tres quatuor,atque ita in cęteris. Quod ita declaratur,quoniam non uidetur maior ratio contrarietatis inter binarium & ternarium, quàm inter binarium & quaternariũ aut quinarium. Idem igitur binarius infinita haberet cõtraria,quod eſt impoſsibile,cum determinatè unum uni ſit contrarium,ut albedo nigredini,uirtus uitio: aut ut plurimum unum duobus,in illis uidelicet ubi ſecundum exceſſum & defectum à medio ſumitur cõtrarietas,quemadmodum eadem liberalitas, ſecundum exceſſum habet contrariam prodigalitatem, ſecundum defectum uerò auaritiam. Relinquitur itaque binarium nullum eſſe contrarium ac proinde nec ulli numerorum. Par ſiquidem eſt de omnibus ratio. Præthereà contrariorum alterum non includitur in altero, ſed numerus alius alium includit, utpote ternarius binarium,quaternarius ternarium. Non igitur poſſunt numeri eſſe adinuicem contrarij. Per ſingula ergo diſcurrentes oſtendimus nulli quantitati

M quid-

*** quidquam eſſe contrarium. Contra hanc autem proprietatem, facit obiectionem Ariſtot. de magno & paruo, multo & pauco. Iſta enim uidentur eſſe contraria, & nihilominus quantitates. Videntur autem quantitates ſubijnuicem eſſe cõtrariæ. Cui obiectio ni ſatisfacit dupliciter. Primò, negando quod aſſumi tur, magnum & paruum eſſe quantitates. Non enim propriè quantitatem ſignificant, magnum & paruũ, multum & paucum, ſed ad aliquid ſiue relationem. Quod ita declarat: Dicimus enim ad aliquid magnũ, aut paruum, ſecundum comparationem uel relationem ad alterum. Vt mõtem illum dicimus paruum, in comparationem ad alterum maiorem, & granum milij uel ſinapis dicimus magnum in comparatione ad aliud ſimile granum minus. Non diceremus autẽ montem paruum, & milij, aut ſinapis granum magnum, ſi ſimpliciter & abſolutè diceretur magnum & paruum, & non magis ſecundum relationem uel comparationem. Similiter de multis & paucis decla rat, quoniam in ciuitate aliqua magna, dicimus eſſe paucos homines: in uico autem uel pago multos, cũ tamen ſimpliciter illic plures ſint, quàm hic. Niſi igi tur ſecundum relationem & comparationem dicere tur multum & paucum, nanquam ita dicerent homi nes. Nunc autem in ciuitate illa magna dicunt homi nes eſſe paucos, cõparatione facta ad ciuitatem aliã, in qua longe plures ſunt homines, & in uico dicunt eſſe multos comparatione ad uicum alium, in quo ſunt pauciores. Manifeſtum eſt ergo magnum & par uum, multum & paucum eſſe ad aliquid, & ſecundũ comparationem uel relationem dici. Secundo reſpõdet Ariſtoteles prædictæ obiectioni, negando aſſumptum alterum, de contrarietate magni & parui, mul ti & pauci. Hæc enim ad inuicem non ſunt cõtraria.

Obiectio Ariſtot.

Prior Solutio

Altera ſolutio

Quod

Quod primum quidem ex præcedentibus conſequitur, quoniam contrarietas propriè dicta non niſi in qualitatibus inuenitur. Magnum autem & paruum non qualitates ſunt, ſed ad aliquid, in quibus non inuenitur contrarietas. Deinde & ita probatur. Si multum & paucum, magnum & paruum eſſent contraria, conſequens eſſet contraria ſimul de eodem prædicari. De eodem ſiquidem monte uerè dicitur, hic eſt mons magnus & mons paruus. Magnus quidem, cōparatione ad montem alium minorem, paruus uerò comparatione ad alium maiorem. Sic demonſtrata eadem hominum multitudine, uerè dicitur. Iſti homines multi ſunt & pauci. Multi quidem, reſpectu pauciorum: pauci uerò, reſpectu plurium. Simul igitur eidem inerunt contraria, ſi magnum & paruum dixerimus eſſe contraria.

CAP. XXXI. Secunda proprietas Quantitatis.

Secūda ꝓprietas quātitatis.

QVantitas non ſuſcipit magis & minus.

Non eſt item hoc proprium quarto modo quantitati, quoniam non ſoli quantitati conuenit, quod ſuprà dictum & declaratum eſt conuenire etiam ſubſtātiæ. Proprium tamen ſecundo modo dicitur. Omni enim quantitati, etſi non ſoli, conuenit. Omnis enim quantitas non ſuſcipit magis & minus. Id in ſingulis liquet. Linea enim una non eſt magis linea quàm altera, neque ſuperficies una eſt magis ſuperficies quā altera neque corpulentia iſta eſt magis corpus uel corpulentia quàm altera. Sed neque tempus unum eſt magis tempus quàm alterum, neq; numerus unus eſt magis numerus quàm alius. Item faciendo comparationem generum ac ſpecierum adinuicem, non

dicitur quantitas continua magis quantitas quàm diſcreta, uel econtrario. Neque linea dicitur eſſe magis quantitas uel continua quantitas, quàm ſuperficies aut corpus. Neque tempus magis quàm numerus. Neque denarius dicitur magis numerus quã binarius, atque ita in ſingulis. Patet igitur per inductionem, omni quantitati hoc conuenire, ut nequeat magis aut minus ſuſcipere. Quòd ſi quis obijciat lineam unam dici maiorem altera, aut magis longam. Item ſuperficiem dici maiorem uel magis latam, ſic & corpulentiam maiorem uel magis ſpiſſam: ita tempus dici maius uel magis longum, numerum quoque aliũ alio dici maiorem uel magis multum. Videntur igitur quantitates iſtæ dici ſecundum magis & minus.

Obiectio.

ſolutio

Soluitur obiectio per negationẽ conſequentiæ. Aliud enim eſt ſuſcipere magis & minus, ſic loquendo per aduerbia, aliud magis & minus, loquẽdo per comparatiua nomina. Quantitatem enim non ſuſcipere magis & minus, eſt nullum genus aut ſpeciem prædicamenti quantitatis prædicari uerè cum iſtis aduerbijs ſe determinãtibus. Atq; ita res habet. De nulla enim quantitate potes dicere. Hæc eſt magis quãtitas quã illa, aut magis continua uel diſcreta quàm illa, aut magis linea uel ſuperficies, uel tempus quàm illa. Neque enim in concretis, hoc eſt magis quantum illo, hoc eſt, magis continuum aut magis diſcretum illo, hoc eſt illo magis lineatum, uel ſuperficiatum, &c. Cuius ratio eſt, quoniam realis ipſa quantitatis natura non recipit intenſionem uel remiſsionem. Atque ob hoc nullus terminus prædicamenti quantitatis prædicari poteſt cum aduerbijs illis quæ propriè ſignificant intenſionem uel remiſsionem formæ per ipſum, quod determinent ſignificare. Cum autem dicitur linea eſſe maior, aut magis longa, & alia huiuſmodi

modi, manifeſtum eſt nullum terminum prædicamenti quantitatis illic prædicari cum aduerbijs magis & minus, nec ullam ibi intenſionem uel remiſsionem ſignificari. Significatur enim tantum exceſſus uel defectus in extenſione ſecundum lõgitudinem, aut latitudinem, aut corpulentiam, uel ſecundum diuturnitatem aut numerum. Sic etiam ſubſtãtia una dicitur magis longa, quàm alia, aut magis alba, uel nigra, non tamen ob hoc dicitur ſuſcipere magis & minus, ut ſuo loco declaratum eſt.

CAP. XXXII. Tertia Proprietas Quantitatis.

Tertia ꝓprietas quã titatis.

MAximè proprium quantitatis eſt æquale, uel inæquale dici.

Hoc eſt. Quantitati propriè & quarto modo proprium eſt, ut ſecundum ipſam aliquid dicatur æquale uel inæquale. Exempli gratia ſecundum longitudinem aut latitudinem, aut corpulentiam dicuntur, res æquales aut inæquales, id eſt, æquè latæ, aut æquè corpulentæ, item ſecundum tempus dicuntur res æquales duratione, id eſt, æquè diuturnè. Secundum numerum dicuntur æquales multitudine, id eſt, æq; diuturnæ: In omnibus autẽ his ſignificatur æqualitas. Non ſumitur autem æqualitas uel inæqualitas propriè dicta, niſi ſecundum aliquam harum quantitatum. Secundum enim qualitates, ut albedinem uel nigredinem, non ſumitur æqualitas uel inæqualitas, ſed tantum ſimilitudo & diſsimilitudo. Non enim ſimpliciter æquales dicuntur ſecundum albedinem, uel nigredinem, ſcientiam uel uirtutem, ſed ex his ſimiles dicuntur aut diſsimiles. Sumitur autem æqualitas uel inæqualitas non eodem modo in quãtitatibus

continuis & diſcretis. In diſcretis enim, ſecundum identitatem tantum ſpeciei ſumitur æqualitas & ecõ trario, ſecundum ſpeciei diuerſitatem inæqualitas. Vt duò binarij æquales dicuntur, item duo ternarij, duo quaternarij, & ſecundum duos binarios, dicũtur duo homines numero æquales duobus equis, quatuor homines quatuor equis. Binarius autem & ternarius ſunt inæquales, item binarius & quaternarius: & uniuerſaliter, binarius omni numero præterquam binario eſt inæqualis. Vnde ſecundum numero duo homines tribus aut quatuor dicuntur inæquales. Inter quantitatis autem continua, non ita facilè cognoſcitur æqualitas uel inæqualitas. Non enim ſufficit ad æqualitatem identitas ſpeciei. Non enim omnes lineæ dicuntur æquales, nec omnis ſuperficies, nec omnia corpora neque item inæqualitatem facit diuerſitas ſpeciei, ad æqualitatem nec requiritur, nec ſufficit. Non quidem requiritur, quoniam una linea alteri eiuſdem ſpeciei inæqualis eſſe poteſt. Nec ſufficit, quoniam linea non dicitur eſſe inæqualis ſuperficiei. Sciendum itaque eſt, inter quantitates continuas illas eſſe æquales, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, & eiuſdẽ menſuræ ſpecialis: illas autem inæquales, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, ſed diuerſarum menſurarum ſpecialium. Vt linea quæ menſuratur longitudine unius cubiti aut pedis, dicitur æqualis alteri lineæ, ſimiliter cubitali aut pedali, & bipedalis linea alteri bipedali. Item ſuperficies qua menſuratur latitudine trium pedum, dicitur alteri ſuperficiei æquè latæ æqualis, & corpus profundum ſex pedes, dicitur alteri eandem profunditatem habenti æquale ſecundum profunditatem. At uerò linea longitudinis pedalis, inæqualis eſt alteri lineæ, habenti bipedalem longitudinem, & ſuperficies latitudinis trium pedum, eſt inæqualis habenti

Quantitates continuæ æquales & inæquales.

benti latitudinem quatuor pedum & ita in cæteris. Sic tempus, quod unius horæ duratione mẽſuratur, dicitur æquale alteri, quod menſuratur duratione æquali. Tempus autem unius horæ & tempus duarũ horarum, dicuntur inæqualia tempora. Modus itaq; menſurandi ſpecialis in eadem ſpecie, facit æqualitatem uel inæqualitatem inter quantitates continuas. Signanter dicimus, modus menſurandi ſpecialis, quoniam generalis modus menſurandi, nempe ſecũdum longitudinem aut latitudinem, aut profunditatem, aut durationem in generali non facit æqualitatẽ. Alioqui omnia tempora eſſent æqualia, & omnes lineæ æquales, & omnes ſuperficies ſibijnuicem. Sed ſecundũ ſpeciales modos menſurandi, ſumi debet æqualitas. Vtpore ſecundum longitudinem tantam uel tãtam, ſecundum latitudinem tantam uel tantam, ſecundum profunditatem tantam uel tantam, ſecundum durationem tantam uel tantam. †

CAP. XXXIII. De Prædicamento ad aliquid.

POſt prædicamenta ſubſtantiæ & quãtitatis Ariſtoteles adiungit prædicamentum ad aliquid, forſitan ea ratione quòd in quantitate, relatiuorum quorundam ſiue ad aliquid feciſſet mentionem, nempe multi & pauci, magni & parui, propter quod continua determinatione nunc eorum uult tractatum abſoluere. Ponit autem duas ad aliquid definitiones, quarum prior hæc eſt:

Ad aliquid talia dicuntur, quæcunque hoc ipſum quot ſunt, aliorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud.

Prior definio ad aliquid.

Pro cuius definitionis intellectu, notandum eſt ad ali quid in propoſito idem eſſe quod relatiuum, ſiue id quod refertur, aut dicitur in ordine uel in reſpectu ad aliquid, nempe ad filium cuius eſt pater, ſicut econtra rio dicitur filius in comparatione ad patrem. Sic dici tur dominus in relatione ad ſeruum & econtrario. In ter hæc autem quæ relatiuè ſic dicuntur adinuicem, quædam inueniuntur ex principali ſuo ſignificato relationem ſignificare, ſiue habitudinem unius ad alterum, ut ea quæ iam poſita ſunt exempla, dominus & ſeruus, pater & filius. Principale namque ſignificatū ꝙ hi termini importent, eſt habitudo aliqua, uel eius, qui genuit ad eum qui genitus eſt, aut econtrario, uel eius qui habet imperium ſiue auctoritatem præci piendi ad eum, in quem habet imperium. Et hæc uocantur ad aliquid ſecundum eſſe, uidelicet quia ſecū dum eſſe ſuum, id eſt, ſecundum principale ſignificatum ita referuntur: Quædam autem inueniuntur uocabula dici relatiuè; quæ tamen ex principali ſignificato non inportant relationem, ſed abſolutū aliquid utpote ſubſtantiam, uel qualitatem, quemadmodū Ariſtoteles exempla ponit de uirtute & uitio, habitu & diſpoſitione, cum tamen iſta manifeſtum ſit ex principali ſignificato non habere rationem, quoniā ex principali ſignificato repræſentant qualitates abſolutas. Dicuntur tamen aliquo modo relatiuè, ut habitus dicitur reſpectu eius, qui eo diſpoſitus, ſiue (ut ita loquar) habituatus eſt, & diſpoſitio reſpectu eius, qui ita diſpoſitus eſt. Vel habitus dicitur reſpectu eius ad quod homo per habitum illum diſponitur, ſicut ſcientia dicitur ad ſuum ſcibile uel ſcitum, obiectum ſcientiæ, & econtrario ſcibile uel ſcitum dicitur in reſpectu ad ſcientiam quæ eſt de ipſo. Senſus quoque dicitur in comparatione ad ſenſatum uel ſenſum, & ecō

Ad aliquid eſſe.

Ad aliqoid dici.

trario.

trario. Cùm ergo iſta non ſignificent ex principali ſignificato relationes uel habitudines aliquas, ſed meras, & abſolutas qualitates, manifeſtum eſt quod non poſsint dici ad aliquid ſecundum eſſe, id eſt, ſecundũ principale ſignificatum, ſed tantum ſecundum dici, eo ꝙ non niſi ex ſignificato minus principali hoc habeant, ut relatiuè dicantur. Vnde dicitur uocabulum ſcientia, præter principale ſignificatum, quod eſt abſoluta qualitas, adhuc ex connotato importare quandã relationem, ſiue quandam habitudinem, qua ipſa ſciẽtia ſe habet ad ſcibile aut ſcitum, tanquam ad ſuum obiectum, quod ſpeciali modo reſpicit, atque ex hac conſignificatione dicunt illam procedere relationẽ, qua dicimus ſcientiam eſſe ſcibilis ſcientiam, & ſcibile eſſe ſcientia ſcibile. Sic habitum & diſpoſitionem, præter qualitates abſolutas principales dicunt ſignificare quaſdam relationes, aut habitudines ipſorum habituum, uel ad ipſos in quibus ſunt, uel ad id ad ꝙ habentem diſponunt, atque ex huiuſmodi connotatis prædictam ponunt uocabulorum relationem. Hæc autem ad aliquid tantum ſecundum dici, quamuis nõ propriè ſint aſt aliquid, generaliter tamen ad aliquid nuncupantur, & ſub priore iſta definitione comprehenduntur, quemadmodum ex declaratione Ariſtotelis patet. Eſt enim prior definitio generalis, cõueniẽs tam ad aliquid ſecundum dici quàm ſecundũ eſſe. Et notandum quòd quædam ex prædictis adinuicem referuntur ſecũdum caſum genitiuum, ut pater dicitur filij pater, & dominus dicitur ſerui dominus, duplũ dimidij duplum, & econtrario. Quædam ſecundum caſum datiuum, ut ſimile dicitur ſimili ſimile, æquale æquali æquale, uicinum uicino uicinum, & huiuſmodi. Quædam ſecũdum caſum ablatiuum, ut maius dicitur minore maius, & econtrario. Quædam ſe

Ad aliquid referũtur uarie.

cundum

cundum caſus diuerſos referuntur, ut ſenſus refertur ad ſenſibile uel ad ſenſarũ ſub caſu genitiuo, dicẽdo, ſenſus eſt ſenſati uel ſenſibilis ſenſus. Cõtra uerò ſenſatũ uel ſenſibile ad ſenſum refertur ſub caſu ablatiui, dicendo: Sẽſatum ſenſu ſenſatum, ita ſcibile uel ſcitum & dicitur ſcientia ſcibile uel ſcitum: econtrario autem ſcientia dicitur ſcibilis uel ſciti ſcientia. Ita habitus dicitur habituati ſiue habilis habitus, & habituatus uel habilis habitu dicitur habituatus. Diſpoſitio quoque diſpoſiti diſpoſitio, diſpoſitum uerò, diſpoſitione aliqua diſpoſitum. Interdum uerò prorſus ſecundum uim nullius caſus fit relatio, ſed mediante ui propoſitionis additæ caſui. Vt magnum dicitur non parui magnum, neque paruo magnum, ſed mediante præpoſitionem dicitur magnum ad paruũ: ubi manifeſtè uis ipſa comparationis per præpoſitionem admunitur. Propter hunc autem tam uarium referendi modum, dicitur in definitione, Aliorum dicuntur uel quomodolibet aliter ad aliud. Inter quas duas partes ſub diſiunctinne poſitas, plerique talem ponũt diſiunctionem, ut illa intelligant dici aliorũ, quæ referuntur ad ſua correlatiua ſecundum genitiuum caſum, illa uerò quomodolibet aliter ad aliud, quæ aliter quàm ſecundum genitiuum caſum adinuicem referuntur, utpote uel ſecundum datiuum, uel ſecundum ablatiuum, uel ſecundum accuſatiuum, cũ præpoſitione ad. Aliter tamen poteſt ſumi iſta differẽtia hoc modo, ut illa intelligantur dici aliorum, quæcunque adinuicem referuntur ſecundum aliquem caſum, uel aliquos caſus. Illa uerò quomodolibet aliter ad aliud, quæ non ſecundum uim alicuius caſus referuntur, ſed per aliquam præpoſitionem. Vt magnum dicitur ad paruum, & econtrario. Atque hanc expoſitionem manifeſtè indicat Boetius, his uerbis. Quid ſit,

Dici aliorum & quomodolibet aliter.

Boeti⁹.

ſit,inquit,uel quomodolibet aliter ad aliud expedie-mus. In relatione per quã dicimus,filius patris filius, nulla coniunctio mixta eſt, niſi tantum ſola caſuum uis prædicationis huius membra coniungit. Cum autem dico montem magnum,ad alium referẽs paruũ, ita propono, mons magnus ad montem paruum, & mons paruus ad montem magnum,hic nullorum caſuum uis eſt: Quãquam enim accuſatiuus uidetur eſſe permixtus,tamen ille huius relationis uim non tenet,ſed præpoſitio,quæ ad accuſatiuum additur. Cũ enim dico,mons magnus ad paruum montem, ſola præpoſitio eſt,quæ uim huius continet relationes. Vt ſi quis dicat,magnus mons paruum montem,nihil ſignificat definitum. Quocirca quamuis accuſatiuus caſus in hac prædicatione ſit,non tamen uim relationis caſus tenet,ſed præpoſitio. Atque hoc eſt quod ait Ariſtoteles,uel quomodolibet aliter ad aliud, ut quoniã ſuperius ſecundum caſus relationes fieri dixerat, erãt autem quædam relationes quæ nullis caſibus tenerẽtur,adiecit hoc,uel quomodolibet aliter ad aliud. Ac ſi diceret,Omnis relatio aut caſibusſit,quod per hoc demonſtrauit, ꝙ ait. Quæcunque id quod ſunt,aliorũ dicuntur,aut præter caſus,quòd hæc ſentẽtia docet, uel quomodolibet aliter ad aliud. Hactenus Seuerinus Boetius. In quibus uerbis manifeſtè ille inſinuat, qua diſtinctione partes illas duas intelligat.

CAP. XXXIIII. De communitatibus & Proprietatibus ad Aliquid.

PONit autem Ariſtoteles aliquot conditiones ad aliquid generaliter ſumpti, ut ſit commune tam ijs,quæ ſecundum dici,quàm quæ,ſecundũ eſſe. Quarum quædam rectius communitates, aliæ proprietates Prima ꝓprietas ad aliquid

tes

teſ uidentur appellandæ. Prima hæc eſt:

Contrarietas ineſt Relationi.

Hoc eſt, inueniuntur nonnulla ad aliquid, quæ adinuicem contrariantur. Pro exemplis aſsignat Ariſtoteles uirtutem & uitium, ſcientiam & ignorantiam, ſiue (ut appellat Boetius) inſcientiam accipiēdo ignorantiam aut inſcientiam, non ut priuationem ſignificet, ſed habitum oppoſitum ſcientiæ; quæ ſolet appellari ignorantia prauæ diſpoſitionis, ad diſtinctionem ignorantiæ priuationis. Hæc enim ad aliquid ſunt ſecundum dici, & contrarietatem habent. Verũtamē non in omnibus ad aliquid contrarietas reperitur. Duplum enim non habet contrarium, neque pater item contrarium habet. Si enim aliquid contrariũ haberet duplum, maximè uideretur illud eſſe dimidium, & patris contrarium ſi ullum eſſet, maximè o-deretur eſſe filius. Hæc autem non poſſunt eſſe contraria, quoniam de eodem ſimul prædicantur. Vt idē eſt duplum & dimidium, cōparatione ad diuerſa: ſic idem eſt pater & filius, reſpectu diuerſorum. Simpliciter autem impoſsibile eſt, contraria ſimul de eodem prædicari. Non ſunt igitur iſta contraria, ac proinde non omnibus ad aliquid conuenit contrarietas. Imo proprie loquendo, nulli ad aliquid ſecundum eſſe cōtrarietas conuenit, utpote quæ ſolum in qualitatibus inuenitur. Sed neque ſoli ad aliquid iſta contrarietas ineſt, cum enim qualitati conueniat. Non ergo proprietas eſt ad aliquid, ſed potius communitas.

CAP.

CAP. XXXV. Secunda Proprietas, ad aliquid.

Secũda ꝓprietas.

VIdentur Relatiua magis & minus ſuſcipere.

Exempla ponit Ariſtoteles, ſimile & diſsimile, æquale & inæquale, quoniam dicitur aliquid magis aut minus ſimile, & magis, aut minus inæquale. Non tamen omnibus ad aliquid hoc conuenit. Nihil enim dicitur magis aut minus duplum altero, neque magis aut minus pater alio. Neque enim ſi quis centum habeat liberos, dicitur ob hoc magis pater altero, qui tantum unam habet prolem de ſe genitam. Sic qui mille habet ſeruos, non dicitur magis dominus quã habens tantum unum ſeruum. Dici quidem poteſt cẽtum liberos habens, eſſe pater plurium, & mille ſeruos habens, dicetur plurium dominus, non aũt magis pater, aut magis dominus. Huius ratio eſt, quoniam habitudo ipſa quæ per iſta ad aliquid principaliter ſignificatur, non poteſt intendi uel remitti. Intenſio ſiquidem & remiſsio ſolis qualitatibus per ſe cõuenit. Quòd ſi quis interroget: Quomodo ergo dici poſſunt ſimile & diſsimile ſecundum magis & minus? Reſponſio eſt, non per ſe illa dici ſecundum magis & minus, id eſt, non ſecundum habitudines per ipſa uocabula ſignificatas: quibus non amplius quã alijs habitudinibus conuenit uel remiſsio, ſed ratione qualitatum ipſarum ſuſcipientium intenſionem uel remiſſionem, ſecundum quas dicuntur res ſimiles aut diſsimiles, & in quibus ipſæ illæ habitudines ſimilitudinis diſsimilitudinis fundãtur. Et ſi iterum fiat quæſtio, quomodo dicatur aliquid magis inæquale uel minus, reſpondebitur id admodum impropriè dici, quoniã

Quæſtio. Reſpõſio.

magis

magis & minus propriè ſecundum aliquam intenſionem uel remiſsionem dicuntur. Interdũ tamen etiam dicuntur propter aliam aliquam rationem minus ꝓpriè magis & minus, ut ſupra diximus magis aut minus ſubſtantiam ſolum propter plura uel pauciora, quibus hoc aut illud ſubſtat: Sic modo dicitur magis inæquale uel minus, ſecundum augmentũ maius aut minus, ſiue ſecundum menſuram maiorem aut minorem ipſius quantitatis ſecundum quam dicitur æqualitas & inæqualitas. Vt linea quatuor pedum dicitur eſſe magis inæqualis lineæ duorum pedum, quã linea trium pedum, propter quantitatis exceſſum maiorem ſecundum menſuram longitudinis. Item tẽpus ſex horarum dicitur magis inæquale tempori duarũ horarum, quàm tempus quatuor horarum, propter exceſſum lõgioris durationis. In numeris quoque ſex dicuntur magis inæquales tribus quàm quatuor, eo ꝙ ſit ſuper exceſſus maior ipſorum ſex in multitudine quàm ipſorum quatuor. Non poteſt autẽ iſtud, quod modo dictum eſt, propriè dici proprium ad aliquid cum nec omni conueniat ad aliquid (ut ſupra dictum eſt) nec ſoli. Conuenit enim & qualitatibus, quæ non ſunt ad aliquid. Eſt igitur communitas quædam aut conditio potius, quàm proprietas.

CAP. XXXVI. Tertia proprietas ad aliquid.

Tertia ꝓprietas.

OMnia Relatiua dicuntur ad conuertentia.

Sic enim legendum eſt per numerum pluralem, ad conuertentia, non ad conuertentiam numero ſingulari, ut manifeſtè patet ex Græco, ubi loco uocabuli conuertentia dicitur antiſtrephóta, quod uocabulum

Cõuertentia.

mani-

manifeſtè neutri generis eſt,numeri pluralis, non fœmininum ſingulare. Vocat autem Ariſtoteles conuertentia, quæ nos alio nomine appellamus correlatiua: correlatiuum enim ſiue conuertens alicuius relatiui dicimus, illud ad quod tale relatiuum refertur quodque uiciſsim refertur ad ipſum. Exempli gratia, dominus eſt relatiuum, & pro ſuo correlatiuo aut conuertente habet ſeruum, quoniam ad ſeruum refertur dominus, & uiciſsim ad dominũ ſeruus, dicendo, dominus eſt ſerui dominus, & ecõuerſo. Ita patris eſt conuertens filius, magiſtri diſcipulus, dupli dimidium atque ita in cæteris. Dicunturque pater & filius adinuicem correlatiua atque conuertentia, item dominus & ſeruus, duplum & dimidium, ſcientia & ſcibile, ſenſus & ſenſatum, & ita in alijs quæ ſupradicta ſunt. Neque refert ſiue ſecundũ eundem caſum adinuicem referantur, ſiue ſecundum diuerſos. In quibuſdã enim ſic, id eſt, ſecundum eundem caſum fit conuertentia, ut pater dicitur filij pater, & econuerſo. In alijs autem aliter, ut ſcientia dicitur ſcibilis ſcientia, ſcibile autem dicitur ſcientia ſcibile. Vt autem rectè fiat iſta correlatiuorũ mutua relatio (quam conuertentiam nominant) oportet p[illegible]uidere, ut aptè aſsignetur correlatiuum ſiue conuertens eius quod proponitur. Nam ſi in aſsignando erratum fuerit, nihil mirũ erit ſi non inueniatur mutua relatio debita. Vt exempli gratia, ala, caput, remus, ad aliquid ſunt ſecundũ dici, utpote quæ ſecundum habitudinem partis referantur ad totum. Quibus ſi quis aſsignet pro conuertentibus, auem, animal, nauẽ, non inueniet debitã relationem mutuam ſiue conuertentiam. Nam ala non dicitur propriè auis ala, quoniã nõ dicitur ala ipſius auis inquantum auis eſt, ſed inquantum alata eſt, eo quòd & quorundã aliorum ſint alæ, quæ tamen non

ſunt

ſunt aues. Neque uiciſsim auis refertur ſecundum cõuertentiam ad alam, dicendo auis eſt alæ auis, uel alio quouis caſu. Imò etſi ſecundũ aliquem caſum poſſet auis ad alam referri, nec ſic eſſet propria relatio, cũ poſſit eſſe auis, quæ non habeat alas. ita qui caput uo luerit refere ad animal, non rectũ aſsignat conuertẽs, quoniam non dicitur caput ipſius animalis ſecundũ quod animal eſt, cum inueniantur animalia capite carentia. Sic item de remo reſpectu nauis dicendum. Si uerò rectè aſsignauerimus conuertentia prædictorũ ad aliquid, uidebimus debitã conuertentiam. Vnde alæ ſi quis pro ſuo conuertente aſsignet alatũ, capiti capitatum, remo remitũ, inueniet mutuam relationẽ ſine uitio. Omnis enim ala dicitur alicuius alati ala, & ecõtrario, alatum omne ala aliqua alatum dicitur. Sic caput dicitur capitati caput, & remus alicuius remiti, id eſt, nauis remũ habentis & econtrario, capitatum omne capite eſt capitatũ, & remitum omne, remo eſt remitũ. Huiuſmodi autem uocabula ubi impoſita non fuerint, ſic à principalibus & primitiuis nominibus, quæ in uſu ſunt, docet Ariſtot. effingere. Omnia ergo ad aliquid ſi debita fiat aſsignatio, dicuntur ad conuertentia ſibi reciproca ſiue correlatiua. Propter ꝙ iſta rectè dicitur, proprietas ad aliquid.

CAP. XXXII. Quarta proprietas ad aliquid.

Videntur ad aliquid eſſe ſimul natura

Quarta proprietas

Illa autem dicuntur natura eſſe ſimul, quæ poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt, id eſt, quando ad unius poſitionẽ ſequitur poſitio alterius, & ad unius negationem ſequitur negatio alterius. Exempli gratia, pater & filius ſimul ſunt natura, quoniam poſito

patre

patre conſequens eſt filium eſſe,& econtrario,poſito filio conſequens eſt patrem eſſe.Iterum ablato patre aufertur & filius,atque econtrario. Non poteſt enim eſſe pater,niſi habeat filium, neque poteſt eſſe filius qui non habeat patrem.Non quòd homo ille,qui modò eſt pater,nō poſsit permanere in eſſe naturæ mortuo filio,aut econtrario,quaſi homo ille qui modo eſt filius,ſimul debeat interire cum patre; ſed quia non poteſt homo ille permanere pater ſine filio,neque eſſe poteſt filius ſine patre. Dicit autem Ariſtoteles, iſtud generaliter omnibus adaliquid conuenire.Prius enim & poſterius ad inuicem referuntur, quoniam prius dicitur poſteriore prius,& poſterius priore poſterius.Non ſunt tamen ſimul natura,quoniā poſito priore non conſequitur poſterius eſſe,neque econtrario,Prius enim præcedit natura, ac poſterius natura ſubſequitur. Quorum autem unū natura præcedit, aliud ſubſequitur,non poteſt fieri,ut illa ſimul natura eſſe dicantur. Idem declarat dæ ſcibili & ſcientia, ſenſibili & ſenſu. Non enim iſta ſunt ſimul natura, quoniam non eſt opus, poſito ſcibili poni & ſcientiā. Poteſt enim res eſſe ſcibilis,antequam eius habeatur ſcientia.Sic & ſenſibile poteſt eſſe ſine ſenſu,utpote ſi nullum eſſet animal,eſſent autem cętera omnia corpora,eſſet tunc quidem ſenſibile (cum omne corpus ſit ſenſibile)nullus autem eſſet ſenſus, quoniam omnis ſenſus in animali eſt.In his igitur ad aliquid quæ ita dicuntur ſecundum aliquam temporis ampliationem, non inuenitur iſta conditio, quemadmodū prius & poſterius cum ampliatione ſignificant ad prę teritum uel futurum tempus, ita ſcibile & ſenſibile cum aliqua ampliatione ſignificant,quoniam per poſſibilitatem uel potentiam explicantur.Valet enim ſcibile idem quòd potens ſciri, uel aptum natum ſciri,

& ſenſibile idem quòd potens uel aptum natum ſentiri. In illis autem ad aliquid, quæ ſecundum nullam ampliationem dicuntur uel ſignificant, uniuerſaliter inuenitur iſta proprietas aſsignata. Quare & hac ex parte proprietas rectè, poteſt nominari eo, ꝙ omni tali ad aliquid, quod nulla ampliatione dicitur, conueniat. Generaliter quoque ſoli ad aliquid conuenit eſſe ſimul natura, ſi proprijſsime accipiatur ſimul natura, ſupplendo prædictam definitionem ad hunc modum: Simul natura ſunt, quæ poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt, & quorum alterum non eſt cauſa alterius, neque ambo effectus ſunt eiuſdem tertij. Prius additur, ad excludendum hominem & riſibile. Hæc enim duo ſe ponunt & perimunt, quoniam ſi homo eſt, riſibile eſt, & ſi homo non eſt, neque riſibile erit, atque econtrario. Verum quia natura humanitatis cauſa eſt proprietatis quæ dicitur riſibilitas, idcirco non ſunt ſimul natura, ſed eſt illa, prior iſta. Omnis enim cauſa, eſt natura prior ſuo effectu. Secundũ adijcitur propter duo iſta riſibile, & flebile, quæ adinuicem ſe ponunt & perimunt. Si enim eſt riſibile, eſt & flebile, & ſi riſibile non eſt, nec flebile erit, nec ecõtrario. Nec horum duorum alterũ eſt cauſa alterius. Nec enim à riſibilitatis proprietate procedit flebilitas, nec econtrario. Sed quia ambæ proprietates ab eadem natura ſpecifica humanitatis procedunt (ad eum modum, quo in libro priori in tractatu de Proprio declaratum eſt) idcirco non dicuntur ſimul natura. Atque hoc pacto uidebitur ſoli ad aliquid iſta proprietas conuenire ad aliquid ſumpto generaliter, ut hactenus. Nuſquam enim ſubſtantia aut quantitate, aut qualitate inueniri uidebitur iſta conditio, ut aliqua ſint ſimul natura.

Simul natura.

CAP.

CAP. XXXVIII. Quinta Proprietas ad aliquid.

SI quis definitè nouerit unum relatiuorum, definitè noſcet & reliquum. (margin: tertia proprietas.)

Hoc eſt, ſi quis determinatè & certò ſciuerit, alicui conuenire alterum relatiuorum, oportet eundem ſcire determinatè & certò, cui alterum correlatiuũ ſiue conuertens conueniat: Quòd ſi determinatè nõ nouerit, neque alterum noſſe exiſtimandus eſt. Exempli gratia: Si determinatè dicas te ſcire, me eſſe patrẽ, oportet determinatè ſcias, cuius ſim pater, ſiue quis meus ſit filius, quod ſi determinatè non noſti, neque determinatè non noſti me eſſe patrem. Item, ſi quis dicat ſe cognoſcere certò & determinatè, hunc eſſe dominum, oportet determinatè illum noſce cuius ſit dominus aut quis ei ſit ſeruus. Verum hæc proprietas iuxta Ariſtotelis declarationem, præcipuè ad aliquid ſecundum eſſe uidetur applicanda.

CAP. XXXIX. Secunda definitio ad aliquid explicatur.

POſterior definitio ad aliquid:

Ad aliquid ſunt, quibus hoc ipſum eſſe, eſt ad aliud quodammodo ſe habere. (margin: Secũda definitio ad aliqd.)

Quam definitionem ipſe Ariſtoteles in hoc aſſerit à priore differre, ꝙ illa generalior ſit, iſta ſpecialior. Conuenit enim illa omnibus ad aliquid, etiam ijs quæ ſecundum dici tantum appellantur, iſta uerò nõ niſi ad aliquid ſecundum eſſe conuenit, & ſecundum quoſdam etiam ſpecialius, ut ſolum conueniat ipſis

ad aliquid, quæ propriè huius ſunt prædicamenti, quatenus contra ſex poſtrema diſtinguitur. Pro cuius intellectu notandum eſt, ꝙ ſex ultima prædicamenta, nempe actio, paſsio, quãdo, ubi, ſitus, & habitus, dicũtur eſſe naturæ relatiuæ ſiue reſpectiuæ. Conſiſtunt enim in quadam habitudine & relatione unius ad alterum. Vt actio eſt habitudo agentis ad patiens, paſſio eſt habitudo patientis ad agens, atque ita in cæteris, quemadmodum ſuo loco patebit. Atque hinc omnes termini ſex ultimorum prædicamentorum uocantur ad aliquid ſecundum eſſe, quoniam ex principali ſignificato omnes ſignificant relationem uel habitudinem. Et de his omnibus communiter exponitur iſta poſterior definitio ad hunc modum: Ad aliquid ſecundum eſſe ſunt uocabula, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliquid quodammodo ſe habere, id eſt, quorum principale ſignificatum eſt habitudo uel relatio ad aliquã rem. Quòd autẽ hic ſub ad aliquid omnia poſteriora prædicamenta uoluerit comprehendere Ariſtoteles, ſatis ex illo uidetur confirmari, quòd in ſequentibus ſpecialem de eis tractatum non faciat, æſtimans, quãtum opus eſt ad preſens negotium hic ſub ad aliquid ſatis de eis ſe dixiſſe. Capitur tamen interdum ad aliquid proprijſsimè pro ſolis terminis huius prædicamenti, quatenus contra alia omnia reſpectiua ſiue relatiua prædicamenta diſtinguitur, ſecundum quam acceptionem actio & paſsio & cætera non dicuntur ad aliquid.

Exponitur ſecunda.

CAP. XL. Ponuntur Diuiſiones ad aliquid.

Diuiſiones ad aliqd.

SOlent autem recentiores ad aliquid diuidere, in ad aliquid æquiparantiæ, & diſquiparantiæ. Ad aliquid

aliquid æquiparantiæ uocant, quod refertur ad ſeipſum ſiue ad idem nomẽ. Vt ſimile eſt ſimili ſimile. Sic æquale dicitur æquali æquale, diſsimile diſsimili diſſimile, inæquale inæquali inæquale, uicinus uicino uicinus, amicus amico amicus, cognatus cognato cognatus, affinis affini affinis, coniunx coniugi coniũx, atque ita in ſimilibus. At aliquid uerò diſquiparantiæ appellant, quod ad aliud nomen refertur. Vt pater non dicitur patris pater, ſed filij, dominus dicitur ſerui dominus, præceptor diſc puli, prælatis ſubditi, & econtrario. Iterum ad aliquid diſquiparantiæ diuidũt in ad aliquid ſuperpoſitionis, & ſuppoſitionis. Ad aliquid ſuperpoſitionis dicitur quod ſecundum relationem digniorem dicitur: ut pater, dominus, magiſter, creator, gubernator, præpoſitus, dux, princeps, rex, paſtor, epiſcopus, cauſa, principium, totum, cæteraque dignitatum & officiorum nomina. Ad aliquid ſuppoſitionis ex oppoſito dicitur, quod ſecundum relationem minus dignum dicitur, ut filius, ſeruus, diſcipulus, creatura, gubernatum, ſubditum, miles effectus pars.

Ad aliquid diſquiparantiæ.

Referũtur autem iſta ad inuicem, hoc modo, Pater eſt filij pater, dominus ſerui dominus, præceptor diſcipuli præceptor, creator eſt creaturæ creator, gubernator eſt gubernati gubernator, præpoſitus eſt ſubditi aut ſubditorum præpoſitus, dux eſt militũ dux, princeps eſt principatus ſui princeps, rex eſt regni ſui rex, imperator eſt imperij ſui imperator (capiendo principatum regnum & imperium, pro ipſis omnibus qui ſubſunt principatui, regimini imperio) paſtor itẽ eſt curæ ſuæ, id eſt, paſcẽdarum ouium paſtor. Epiſcopus epiſcopatus ſui epiſcopus, cauſa dicitur effectus ſui cauſa, & totum in ordine ad patrem dicitur totũ. Nec difficile eſt relationes iſtas conuertere. Filius enim di-

tes uidentur appellandæ. Prima hæc eſt:

Contrarietas ineſt Relationi.

Hoc eſt, inueniuntur nonnulla ad aliquid, quæ adinuicem contrariantur. Pro exemplis aſsignat Ariſtoteles uirtutem & uitium, ſcientiam & ignorantiam, ſiue (ut appellat Boetius) inſcientiam accipiẽdo ignorantiam aut inſcientiam, non ut priuationem ſignificet, ſed habitum oppoſitum ſcientiæ, quæ ſolet appellari ignorantia prauæ diſpoſitionis, ad diſtinctionem ignorantiæ priuationis. Hæc enim ad aliquid ſunt ſecundum dici, & contrarietatem habent. Verũtamẽ non in omnibus ad aliquid contrarietas reperitur. Duplum enim non habet contrarium, neque pater item contrarium habet. Si enim aliquid contrariũ haberet duplum, maximè uideretur illud eſſe dimidium, & patris contrarium ſi ullum eſſet, maximè uideretur eſſe filius. Hæc autem non poſſunt eſſe contraria, quoniam de eodem ſimul prædicantur. Vt idẽ eſt duplum & dimidium, cõparatione ad diuerſa: ſic idem eſt pater & filius, reſpectu diuerſorum. Simpliciter autem impoſsibile eſt, contraria ſimul de eodem prædicari. Non ſunt igitur iſta contraria, ac proinde non omnibus ad aliquid conuenit contrarietas. Imo propriè loquendo, nulli ad aliquid ſecundum eſſe cõtrarietas conuenit, utpote quæ ſolum in qualitatibus inuenitur. Sed neque ſoli ad aliquid iſta contrarietas ineſt, cum enim qualitati conueniat. Non ergo proprietas eſt ad aliquid, ſed potius communitas.

CAP,

CAP. XXXV. Secunda Proprietas, ad aliquid.

Secũda ꝓpriatas.

VIdentur Relatiua magis & minus ſuſcipere.

Exempla ponit Ariſtoteles, ſimile & diſsimile, æquale & inæquale, quoniam dicitur aliquid magis aut minus ſimile, & magis, aut minus inæquale. Non tamen omnibus ad aliquid hoc conuenit. Nihil enim dicitur magis aut minus duplum altero, neque magis aut minus pater alio. Neque enim ſi quis centum habeat liberos, dicitur ob hoc magis pater altero, qui tantum unam habet prolem de ſe genitam. Sic qui mille habet ſeruos, non dicitur magis dominus quã habens tantum unum ſeruum. Dici quidem poteſt cẽtum liberos habens, eſſe pater plurium, & mille ſeruos habens, dicetur plurium dominus, non aũt magis pater, aut magis dominus. Huius ratio eſt, quoniam habitudo ipſa quæ per iſta ad aliquid principaliter ſignificatur, non poteſt intendi uel remitti. Intenſio ſiquidem & remiſsio ſolis qualitatibus per ſe cõuenit. Quòd ſi quis interroget: Quomodo ergo dici poſſunt ſimile & diſsimile ſecundum magis & minus? Reſponſio eſt, non per ſe illa dici ſecundum magis & minus, id eſt, non ſecundum habitudines per ipſa uocabula ſignificatas: quibus non amplius quã alijs habitudinibus conuenit uel remiſsio, ſed ratione qualitatum ipſarum ſuſcipientium intenſionem uel remiſſionem, ſecundum quas dicuntur res ſimiles aut diſsimiles, & in quibus ipſæ illæ habitudines ſimilitudinis diſsimilitudinis fundãtur. Et ſi iterum fiat quæſtio, quomodo dicatur aliquid magis inæquale uel minus, reſpondebitur id admodum impropriè dici, quoniã magis

Quæſtio. Reſpõſio.

magis & minus propriè ſecundum aliquam intenſionem uel remiſsionem dicuntur. Interdũ tamen etiam dicuntur propter aliam aliquam rationem minus ꝓpriè magis & minus, ut ſupra diximus magis aut minus ſubſtantiam ſolum propter plura uel pauciora, quibus hoc aut illud ſubſtat: Sic modo dicitur magis inæquale uel minus, ſecundum augmentũ maius aut minus, ſiue ſecundum menſuram maiorem aut minorem ipſius quantitatis ſecundum quam dicitur æqualitas & inæqualitas. Vt linea quatuor pedum dicitur eſſe magis inæqualis lineæ duorum pedum, quã linea trium pedum, propter quantitatis exceſſum maiorem ſecundum menſuram longitudinis. Item tẽpus ſex horarum dicitur magis inæquale tempori duarũ horarum, quàm tempus quatuor horarum, propter exceſſum lõgioris durationis. In numeris quoque ſex dicuntur magis inæquales tribus quàm quatuor, eo ꝙ ſit ſuper exceſſus maior ipſorum ſex in multitudine quàm ipſorum quatuor. Non poteſt autẽ iſtud, quod modo dictum eſt, propriè dici proprium ad aliquid cum nec omni conueniat ad aliquid (ut ſupra dictum eſt) nec ſoli. Conuenit enim & qualitatibus, quæ non ſunt ad aliquid. Eſt igitur communitas quædam aut conditio potius, quàm proprietas.

CAP. XXXVI. Tertia proprietas ad aliquid.

Tertia ꝓprietas.

OMnia Relatiua dicuntur ad conuertentia.

Sic enim legendum eſt per numerum pluralem, ad conuertentia, non ad conuertentiam numero ſingulari, ut manifeſtè patet ex Græco, ubi loco uocabuli conuertentia dicitur antiſrephõta, quod uocabulum mani-

Cõuertentia.

manifeſtè neutri generis eſt,numeri pluralis, non fœmininum ſingulare.Vocat autem Ariſtoteles conuertentia ,quæ nos alio nomine appellamus correlatiua: correlatiuum enim ſiue conuertens alicuius relatiui dicimus,illud ad quod tale relatiuum refertur quodque uiciſsim refertur ad ipſum.Exempli gratia,dominus eſt relatiuum, & pro ſuo correlatiuo aut conuertente habet ſeruum,quoniam ad ſeruum refertur dominus,& uiciſsim ad dominũ ſeruus,dicendo,dominus eſt ſerui dominus, & ecõuerſo. Ita patris eſt conuertens filius,magiſtri diſcipulus,dupli dimidium atque ita in cæteris.Dicunturque pater & filius adinuicem correlatiua atque conuertentia , item dominus & ſeruus,duplum & dimidium,ſcientia & ſcibile,ſenſus & ſenſatum,& ita in alijs quæ ſupradicta ſunt.Neque refert ſiue ſecundũ eundem caſum adinuicem referantur,ſiue ſecundum diuerſos. In quibuſdã enim ſic,id eſt,ſecundum eundem caſum fit conuertentia, ut pater dicitur filij pater, & econuerſo. In alijs autem aliter, ut ſcientia dicitur ſcibilis ſcientia , ſcibile autem dicitur ſcientia ſcibile. Vt autem rectè fiat iſta correlatiuorũ mutua relatio (quam conuertentiam nominant)oportet prouidere, ut aptè aſsignetur correlatiuum ſiue conuertens eius quod proponitur.Nam ſi in aſsignando erratum fuerit, nihil mirũ erit ſi non inueniatur mutua relatio debita. Vt exempli gratia,ala, caput, remus, ad aliquid ſunt ſecundũ dici,utpote quæ ſecundum habitudinem partis referantur ad totum.Quibus ſi quis aſsignet pro conuertentibus,auem, animal,nauẽ, non inueniet debitã relationem mutuam ſiue conuertentiam . Nam ala non dicitur propriè auis ala, quoniã nõ dicitur ala ipſius auis inquantum auis eſt,ſed inquantum alata eſt, eo quòd & quorundã aliorum ſint alæ, quæ tamen non-

ſunt

ſunt aues. Neque uiciſsim auis refertur ſecundum cõuertentiam ad alam, dicendo auis eſt alæ auis, uel alio quouis caſu. Imò etſi ſecundũ aliquem caſum poſſet auis ad alam referri, nec ſic eſſet propria relatio, cũ poſſit eſſe auis, quæ non habeat alas. Ita qui caput uoluerit refere ad animal, non rectũ aſsignat conuertẽs, quoniam non dicitur caput ipſius animalis ſecundũ quod animal eſt, cum inueniantur animalia capite carentia. Sic item de remo reſpectu nauis dicendum. Si uerò rectè aſsignauerimus conuertentia prædictorũ ad aliquid, uidebimus debitã conuertentiam. Vnde alæ ſi quis pro ſuo conuertente aſsignet alatũ, capiti capitatum, remo remitũ, inueniet mutuam relationẽ ſine uitio. Omnis enim ala dicitur alicuius alati ala, & ecõtrario, alatum omne ala aliqua alatum dicitur. Sic caput dicitur capitati caput, & remus alicuius remiti, id eſt, nauis remũ habentis & econtrario, capitatum omne capite eſt capitatũ, & remitum omne, remo eſt remitũ. Huiuſmodi autem uocabula ubi impoſita non fuerint, ſic à principalibus & primitiuis nominibus, quæ in uſu ſunt, docet Ariſtot. effingere. Omnia ergo ad aliquid ſi debita fiat aſiſignatio, dicuntur ad conuertentia ſibi reciproca ſiue correlatiua. Propter ꝗ iſta rectè dicitur, proprietas ad aliquid.

CAP. XXXII. *Quarta proprietas ad aliquid.*

Videntur ad aliquid eſſe ſimul natura

Quarta proprietas

Illa autem dicuntur natura eſſe ſimul, quæ poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt, id eſt, quando ad unius poſitionẽ ſequitur poſitio alterius, & ad unius negationem ſequitur negatio alterius. Exempli gratia, pater & filius ſimul ſunt natura, quoniam poſito patre

patre conſequens eſt filium eſſe,& econtrario, poſito filio conſequens eſt patrem eſſe. Iterum ablato patre aufertur & filius, atque econtrario. Non poteſt enim eſſe pater, niſi habeat filium, neque poteſt eſſe filius qui non habeat patrem. Non quòd homo ille, qui modò eſt pater, nõ poſsit permanere in eſſe naturæ mortuo filio, aut econtrario, quaſi homo ille qui modo eſt filius, ſimul debeat interire cum patre; ſed quia non poteſt homo ille permanere pater ſine filio, neque eſſe poteſt filius ſine patre. Dicit autem Ariſtoteles, iſtud generaliter omnibus adaliquid conuenire. Prius enim & poſterius ad inuicem referuntur, quoniam prius dicitur poſteriore prius, & poſterius priore poſterius. Non ſunt tamen ſimul natura, quoniã poſito priore non conſequitur poſterius eſſe, neque econtrario, Prius enim præcedit natura, ac poſterius natura ſubſequitur. Quorum autem unũ natura præcedit, aliud ſubſequitur, non poteſt fieri, ut illa ſimul natura eſſe dicantur. Idem declarat dæ ſcibili & ſcientia, ſenſibili & ſenſu. Non enim iſta ſunt ſimul natura, quoniam non eſt opus, poſito ſcibili poni & ſcientiã. Poteſt enim res eſſe ſcibilis, antequam eius habeatur ſcientia. Sic & ſenſibile poteſt eſſe ſine ſenſu, utpote ſi nullum eſſet animal, eſſent autem cętera omnia corpora, eſſet tunc quidem ſenſibile (cum omne corpus ſit ſenſibile) nullus autem eſſet ſenſus, quoniam omnis ſenſus in animali eſt. In his igitur ad aliquid quæ ita dicuntur ſecundum aliquam temporis ampliationem, non inuenitur iſta conditio, quemadmodũ prius & poſterius cum ampliatione ſignificant ad prę teritum uel futurum tempus, ita ſcibile & ſenſibile cum aliqua ampliatione ſignificant, quoniam per poſſibilitatem uel potentiam explicantur. Valet enim ſcibile idem quòd potens ſciri, uel aptum natum ſciri, ***

& ſenſibile idem quòd potens uel aptum natum ſentiri. In illis autem ad aliquid, quæ ſecundum nullam ampliationem dicuntur uel ſignificant, uniuerſaliter inuenitur iſta proprietas aſsignata. Quare & hac ex parte proprietas rectè, poteſt nominari eo, ꝙ omni tali ad aliquid, quod nulla ampliatione dicitur, conueniat. Generaliter quoque ſoli ad aliquid conuenit eſſe ſimul natura, ſi proprijſsime accipiatur ſimul natura, ſupplendo prædictam definitionem ad hunc modum: Simul natura ſunt, quæ poſita ſe ponunt, & perempta ſe perimunt, & quorum alterum non eſt cauſa alterius, neque ambo effectus ſunt eiuſdem tertij. Prius additur, ad excludendum hominem & riſibile. Hæc enim duo ſe ponunt & perimunt, quoniam ſi homo eſt, riſibile eſt, & ſi homo non eſt, neque riſibile erit, atque econtrario. Verum quia natura humanitatis cauſa eſt proprietatis quæ dicitur riſibilitas, idcirco non ſunt ſimul natura, ſed eſt illa, prior iſta. Omnis enim cauſa, eſt natura prior ſuo effectu. Secundũ adijcitur propter duo iſta riſibile, & flebile, quæ adinuicem ſe ponunt & perimunt. Si enim eſt riſibile, eſt & flebile, & ſi riſibile non eſt, nec flebile erit, nec ecõtrario. Nec horum duorum alterũ eſt cauſa alterius. Nec enim à riſibilitatis proprietate procedit flebilitas, nec econtrario. Sed quia ambæ proprietates ab eadem natura ſpecifica humanitatis procedunt (ad eum modum, quo in libro priori in tractatu de Proprio declaratum eſt) idcirco non dicuntur ſimul natura. Atque hoc pacto uidebitur ſoli ad aliquid iſta proprietas conuenire ad aliquid ſumpto generaliter, ut hactenus. Nuſquam enim ſubſtantia aut quantitate, aut qualitate inueniri uidebitur iſta conditio, ut aliqua ſint ſimul natura.

Simul natura.

CAP.

CAP. XXXVIII. Quinta Proprietas ad aliquid.

SI quis definitè nouerit unum relatiuorum, definitè noſcet & reliquum. teuin- pro- prie- tas.

Hoc eſt, ſi quis determinatè & certò ſciuerit, alicui conuenire alterum relatiuorum, oportet eundem ſcire determinatè & certò, cui alterum correlatiuũ ſiue conuertens conueniat: Quòd ſi determinatè nõ nouerit, neque alterum noſſe exiſtimandus eſt. Exempli gratia: Si determinatè dicas te ſcire, me eſſe patrẽ, oportet determinatè ſcias, cuius ſim pater, ſiue quis meus ſit filius, quod ſi determinatè non noſti, neque determinatè non noſti me eſſe patrem. Item, ſi quis dicat ſe cognoſcere certò & determinatè, hunc eſſe dominum, oportet determinatè illum noſce cuius ſit dominus aut quis ei ſit ſeruus. Verum hæc proprietas iuxta Ariſtotelis declarationem, præcipuè ad aliquid ſecundum eſſe uidetur applicanda.

CAP. XXXIX. Secunda definitio ad aliquid explicatur.

POſterior definitio ad aliquid:

Ad aliquid ſunt, quibus hoc ipſum eſſe, eſt ad aliud quodammodo ſe habere. Secũda defini- tio ad- aliqd.

Quam definitionem ipſe Ariſtoteles in hoc aſſerit à priore differre, ꝙ illa generalior ſit, iſta ſpecialior. Conuenit enim illa omnibus ad aliquid, etiam ijs quæ ſecundum dici tantum appellantur, iſta uerò nõ niſi ad aliquid ſecundum eſſe conuenit, & ſecundum quoſdam etiam ſpecialius, ut ſolum conueniat ipſis

ad aliquid, quæ propriè huius ſunt prædicamenti, quatenus contra ſex poſtrema diſtinguitur. Pro cuius intellectu notandum eſt, ꝙ ſex ultima prædicamenta, nempe actio, paſsio, quādo, ubi, ſitus, & habitus, dicūtur eſſe naturæ relatiuæ ſiue reſpectiuæ. Conſiſtunt enim in quadam habitudine & relatione unius ad alterum. Vt actio eſt habitudo agentis ad patiens, paſſio eſt habitudo patientis ad agens, atque ita in cæteris, quemadmodum ſuo loco patebit. Atque hinc omnes termini ſex ultimorum prædicamentorum uocantur ad aliquid ſecundum eſſe, quoniam ex principali ſignificato omnes ſignificant relationem uel habitudinem. Et de his omnibus communiter exponitur iſta poſterior definitio ad hunc modum: Ad aliquid ſecundum eſſe ſunt uocabula, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliquid quodammodo ſe habere, id eſt, quorum principale ſignificatum eſt habitudo uel relatio ad aliquā rem. Quòd autē hic ſub ad aliquid omnia poſteriora prædicamenta uoluerit comprehendere Ariſtoteles, ſatis ex illo uidetur confirmari, quòd in ſequentibus ſpecialem de eis tractatum non faciat, æſtimans, quātum opus eſt ad preſens negotium hic ſub ad aliquid ſatis de eis ſe dixiſſe. Capitur tamen interdum ad aliquid proprijſsimè pro ſolis terminis huius prædicamenti, quatenus contra alia omnia reſpectiua ſiue relatiua prædicamenta diſtinguitur; ſecundum quam acceptionem actio & paſsio & cætera non dicuntur ad aliquid.

Exponitur ſecunda.

CAP. XL. Ponuntur Diuiſiones ad aliquid.

Diuiſiones ad aliq̄d.

SOlent autem recentiores ad aliquid diuidere, in ad aliquid æquiparantiæ, & diſquiparantiæ. Ad

aliquid

aliquid æquiparantiæ uocant, quod refertur ad ſeipſum ſiue ad idem nomē. Vt ſimile eſt ſimili ſimile. Sic æquale dicitur æquali æquale, diſsimile diſsimili diſſimile, inæquale inæquali inæquale, uicinus uicino uicinus, amicus amico amicus, cognatus cognato cognatus, affinis affini affinis, coniunx coniugi coniūx, atque ita in ſimilibus. At aliquid uerò diſquiparantiæ appellant, quod ad aliud nomen refertur. Vt pater non dicitur patris pater, ſed filij, dominus dicitur ſerui dominus, præceptor diſc puli, prælatis ſubditi, & econtrario. Iterum ad aliquid diſquiparantiæ diuidūt in ad aliquid ſuperpoſitionis, & ſuppoſitionis. Ad aliquid ſuperpoſitionis dicitur quod ſecundum relationem digniorem dicitur: ut pater, dominus, magiſter, creator, gubernator, præpoſitus, dux, princeps, rex, paſtor, epiſcopus, cauſa, principium, totum, cæteraque dignitatum & officiorum nomina. Ad aliquid ſuppoſitionis ex oppoſito dicitur, quod ſecundum relationem minus dignum dicitur, ut filius, ſeruus, diſcipulus, creatura, gubernatum, ſubditum, miles effectus pars.

Ad aliquid diſquiparantiæ.

Referūtur autem iſta ad inuicem, hoc modo, Pater eſt filij pater, dominus ſerui dominus, præceptor diſcipuli præceptor, creator eſt creaturæ creator, gubernator eſt gubernati gubernator, præpoſitus eſt ſubditi aut ſubditorum præpoſitus, dux eſt militū dux, princeps eſt principatus ſui princeps, rex eſt regni ſui rex, imperator eſt imperij ſui imperator (capiendo principatum regnum & imperium, pro ipſis omnibus qui ſubſunt principatui, regimini imperio) paſtor itē eſt curæ ſuæ, id eſt, paſcēdarum ouium paſtor. Epiſcopus epiſcopatus ſui epiſcopus, cauſa dicitur effectus ſui cauſa, & totum in ordine ad patrem dicitur totū. Nec difficile eſt relationes iſtas conuertere. Filius enim di

citur patris, ſeruus domini, diſcipulus præceptoris, creatura creatoris, gubernatum à gubernatore, ſubditus prælato, miles ducis, principatus principis, regnũ regis, imperium imperatoris, cura paſtoris, epiſcopatus epiſcopi, capiendo curam & epiſcopatum, pro ijs qui paſtori & epiſcopo commiſsi ſunt. Effectus quoque dicitur cauſæ ſuæ effectus, & pars totius pars. Ita quoque in cæteris dicendum.

CAP. XLI. De Prædicamento Qualitatis.

Qualitatis prædicamentum inter prædicamenta accidentium latiſsimum eſt, utpote quod plurima & admodum diuerſa intra ſuæ latitudinis ambitum complectatur atque contineat. Definit autẽ Ariſtoteles ſiue potius aliquo modo deſcribit & notificat qualitatem, hoc modo:

Definitio qualitatis.

Qualitas eſt, ſecundum quam quales quidam dicuntur.

Quod non propriè definitio eſt, cum generaliſsima genera proprias definitiones non habeant. Eſt tamen deſcriptio, uel, ut minimũ qualiſcunque notificatio qualitatis. Neq; eſt quod quiſquam objiciat, ignotum hic definiri per æquè ignotum, qualitatem ſcilicet per quale, quæ ambo uidentur æquè ignota, cum definitio & deſcriptio omnis debeat fieri per notiora. Non eſt enim uerum, æquè ignotum eſſe quale, ut qualitatem. Notius enim eſt quale quàm qualitas, ſicut album quàm albedo, coloratum quàm color. Id quod manifeſtè cognoſcimus ex pleriſque rudibus,

qui

qui album quidem ſciunt,ſed albedo quid ſit,non intelligunt,coloratum itē & ſe uidere & noſſe dicunt, ſi autem de colore interrogentur,quid ſit,neſciunt. Quoniā itaque plerunque ſenſui eſt notius concretū quàm abſtracta qualitas,ob hoc nō incongruè poteſt deſcribi,& utcunque notificari abſtractum per concretum. Hic uerò maximè,cum qualitas tanquam generaliſsimum genus, propria definitione non poſsit notificari. Eſt ergo qualitas forma accidentalis,ſecundùm quam aliqua ſubſtantia dicitur qualis, ut ab albedine dicimus albi,à ſciētia docti uel ſciētes,à uirtute probi aut ſtudioſi è uitio mali,uitioſi & improbi.

CAP. XLII De quatuor ſpeciebus Qualitatis, & primum de Habitu & Diſpoſitione.

Diuidit autem Ariſtoteles qualitatē prima ſui diuiſione in quatuor ſpecies, quas etiam appellat qualitatis genera non ꝙ ſint ſupra qualitatē (ſic enim non eſſet qualitas generaliſsimum genus, cum haberet aliud ſuperueniens genus) ſed quia ſunt genera ſub qualitate poſita, habentia nimirum ſpecies ſub ſe alias plurimas. Voluit enim ſpecierū iſtarum latitudinē ſignificare, cum eas non ſolū ſpecies, ſed etiam genera appellauit qualitatis, id eſt, ſub qualitate. Singulæ enim harum ſpecierum quatuor, alias ſub ſe plures comprehendunt, ut in proceſſu patebit, quoniā autem propria nomina non ſunt impoſita quibus generā iſta poſſent deſignari, idcirco neceſsitate compulſus & inopia uocabulorum, circunloquutione utitur in illis aſsignandis. Aſsignat autem primo loco habitum & diſpoſitionem. Sub quo genere comprehendi uult omnes habitus & diſpoſitiones, & ſi quæ alia ho

rũ naturam retinent, ſiue cum his naturalem cõueniẽtiã obtinent. Hoc aũt in primis notandũ eſt, inter habitũ & diſpõnem, non eſſe differentiam eſſentialem, quaſi ſpecie aut genere differãt habitus & diſpoſitio. Non.n. differunt niſi ſecundũ magis & minus, ſecundum perfectũ & imperfectum, ſecundum firmum & infirmum, ſecundum facile mobile & difficulter mobile. Diſpoſitio nanque eſt promptitudo aliqua uel aſſuefactio, relicta ex actu aliquo uel actibus pluribus, adhuc tamen infirma & exigua, ita ut facilè perdi poſſit aut à ſubiecto dimoueri. Verum poſt quàm eadem illa promptitudo altas radices iecerit, poſtquam aſſuefactio illa fuerit bene radicata in ſubiecto, ita ut non niſi magna difficultate posſit perdi aut à ſubiecto dimoueri, iam habitus dici merebitur. Propter ꝙ habitus iuuenili aut uirili conditioni, diſpoſitio puerili aptè poteſt comparari, quemadmodum Seuerinus Boetius ait, diſpòſitionem ab habitu diſtare eo modo, quo ipſe Socrates dum eſſet paruulus, poſt, uerò pubeſcens à ſeipſo diſtabat. Vnde diſpoſitio imperfectus & initiatiuus quidam habitus dici poteſt. & ecõtrario, habitus quædam perfecta & conſummata diſpoſitio. Diſpoſitio enim cũ perficitur, in habitũ euadit, quemadmodum puer cum perficitur, in uirum tãdẽ euadit. Exempli gratia, in eo qui à pueritia ſobriè ſemper & caſte uitã duxit, ſobrijſque & caſtis actibus ſedulo dedit operã, in hoc ſobrietatis & caſtitatis procul dubio eſt habitus, qm̃ difficulter mobilis eſt à ſubiecto illa cõſuetudo ſiue prõptitudo ex longa aſſuefactione, id eſt, per continuam operationẽ actuũ taliũ acquiſita. Nam & ſi fortè contingat interdum incidere in actum aliquem ſobrietati aut caſtitati contrarium, non tamen ſtatim perditur habitus illæ caſtitatis, & ſobrietatis, quemadmodum is qui habitũ rectè

Prima ſpecies qualitatis.

ſcribendi

ſcribendi habet ſi ſemel malè pingat ſignram aliquã, non ex hoc ſcribendi perdit habitum. In nouello autem Chriſti tyrunculo, qui non diu ab ebrietate & impudicitia conuerſus caſtis & ſobrijs actibus cœpit exerceri, necdum uerò multum promouit diſpoſitionem quandam, dicere poſſumus illum iam aſſequutũ habitum non item. Eſt enim ex actibus illis, quibus iã aliquandiu ſe exercitauit, relicta nonnulla promptitudo & aſſuefactio. Verum ea tam eſt adhuc debilis, tam infirma, tam malè radicata, ut facilè poſsit perdi, ſi non continuo aduenientibus ſimilibus actibus roboraretur, & perficeretur ad acquirendã firmitatẽ. *** Vnde ſic ſolent diſpoſitio & habitus definiri. Diſpoſitio eſt qualitas inſenſibilis ex multis actibus uel unico actu acquiſita, ſed malè radicata & facilè à ſubiecto mobilis. Habitus uerò eſt qualitas in ſenſibilis ex multis actibus uel actu unico acquiſita, bene radicata, & difficulter à ſubiecto mobilis. Ex quibus definitionibus patet, nullum habitum, aut diſpoſitionem ineſſe homini à natura, neque ullum habitum ei eſſe congenitum aut innatum, ſed acquiri debere ex actu uel ex actibus. Qnemadmodum enim ex impreſsione pedis in terram, poſtquam calcatio tranſiuit, relinquitur ſignum ueſtigij ſic ex actu etiam unico, ſi aliquo modo uehemens & ualidus fuerit relinquitur quaſi ueſtigium, etiam poſtquam tranſierit actus illæ, quædam promptitudo ad actum talem reiterandum, & facilius meliusque operandum. Hic incipit tenuis & admodum exigua diſpoſitio. Deinde pluribus actibus accidentibus, continuè roboratur & augetur illa diſpoſitio, donec tandem euadat in habitum. Quare autem dixerimus in his definitionibus ex actibus multis uel ex actu uno, quantum quidem ad diſpoſitionẽ ſatis facilè poteſt intelligi ex prædictis quoniã

Diſpoſitio. Habitus.

(ut

(ut uidetur) etiam ex uno actu, modo alicuius, fuerit uehementiæ, cum aliqua attentione perfectus relinquitur qualiſcunque diſpoſitio, quamuis non ſit neceſſe, ſimpliciter ex omni actu relinqui aliquam diſpoſitionem. Quemadmodum enim non ex omni ad motione pedis ſupra terram relinquitur ueſtigium, utpote ſi tantum leuiſsimè per terram cõtingat, aut ſi terra nimium dura fuerit, ut tam facilè impreſsionẽ non recipiat, ita non ſemper ex quolibet actu unico relinquitur diſpoſitio, quoniam interdum nimis remiſſus & debilis eſt actus, ut non ſufficiat aliquid diſpoſitionis relinquere aut obſtat nimia durities, & praua diſpoſitio contraria in ſubiecto, ut ſic non poſſit ex acto unico in contrarium diſponi, ſed multis opus eſt actibus, ut quaſi ui inſculpatur aliquid ueſtigij & diſpoſitionis. Admodum tamen frequenter ex actu unico relinquitur diſpoſitio, maximè cum alicuius attentionis & perfectionis fuerit ille actus. De habitu uerò magis mirũ uideri poſsit, quare in eius definitione dicatur ex pluribus actibus, uel ex actu unico. Sed ſciendum eſt iuxta communiorem ſententiã, quoſdam habitus ex unico actu acquiri. Vt ſcientia quæ eſt habitus concluſionis per demonſtrationem acquiſitus (gigni poteſt in homine ex unico actu demonſtrationis, quoniam uidelicet tam efficax eſt ille unicus actus demonſtrationis ad ſcientiam illam in animo generandã, ut eiuſdem actus iteratione non ſit opus ad habitum talem imprimendum, regulariter tamen ad habituum generationem opus eſt pluribus actibus. Dictum eſt autem de habitu, non ꝙ non poſſit amoueri à ſubiecto, uel extra ſubiectum perdi, ſed ꝙ difficulter poſsit moueri. Nullus enim eſt habitus, ſiue in corpore, ſiue in anima, qui non aliqua ratione perdi poſsit, utpote, uel per grauem aliquam ægritudinem

Quidã habitus ex unico actu.

nem, aut alium caſum conſimilem. Quemadmodum refert Boetius quendam ſummũ Oratorem ægritudine febribusque decoctum, omnem literarum amiſiſſe doctrinam, in alijs autem rebus ſanum ac ſibi conſtantem, & in omni re uegetum permanſiſſe, quem aliqui Maſſalem Curuinum fuiſſe autumant.

CAP. XLIII. *De his quæ ſub habitu & diſpoſitione continentur.*

DIuiditur autem genus iſtud habitus & diſpoſitio (ut ſupra tetigimus) in multa inferiora genera & ſpecies. Sunt enim quidam habitus animæ, quidam habitus corporis. Habitus animæ eſt, qui acquiritur & ſubiectatur in anima. Qui iterum diuiditur ſecundum duas animæ partes, in habitum intellectus & uoluntatis. Habitus intellectualis eſt, qui ſubiectatur in intellectu, ipſumque ad aliquid diſponit, habilemque reddit. Huiuſmodi ſunt ſapientia, intellectus, ſcientia, prudentia, ars, opinio, fides. Habitus uoluntatis eſt, qui ſubiectatur in uoluntate, ut ſunt habitus morales, uirtutes atque uitia. Horum autem ſingula iterum poſſunt ſubdiuidi. Scientia quidem in naturalẽ quæ de rebus naturalibus eſt: ſupernaturalẽ, quæ eſt de rebus ſupra naturam, ut ſunt Metaphyſica & Theologia, quæ de ſpiritualibus intelligentijs & Deo tractant. Virtus autem diuiditur in uirtutem Theologicam, eiuſmodi ſunt fides, ſpes caritas, quæ immediatè Deum reſpiciunt, & morales, quæ reſpicit actus humanos, ad diſponendos eos ſecundum mediocritatẽ debitam. Sub uirtute morali ponuntur iuſtitia, fortitudo, continẽtia, ſobrietas, caſtitas, humilitas, &c. Vitium quoque dici poteſt oppoſito modo ad uirtutẽ, ſecundum

„Habit⁹ animæ.

ſecundum quod quædam immediatè circa Deum malè diſponunt hominem. Vt infidelitas, deſperatio, odium Dei: quædam uerò immediatè circa actus humanos indiſponunt, ut auaritia, incontinentia, gula, puſillanimitas &c. Quorum omnium exactior diſtinctio, non eſt præſentis contemplationis. Habitus autẽ corporis dicitur, qui ſubiectatur in corpore, aut aliqua eius parte, ipſumque uel aliquam partem ipſius diſponit ad actum aliquem promprius expeditiusq; peragendem. Vt habitus ſcribendi, habitus ludendi pila, habitus pugillandi aut currendi, atque ita in cæteris. Manifeſtum eſt enim in his omnibus, præter ipſam artem (quæ in anima eſt, non in corpore) ponendam eſſe aliquam aſſuefactionem in membris, quibus iſti actus peraguntur, ex ſimilium actuum frequenti iteratione relictam, per quam diſpoſita ſunt ad tales actus promptè exercendum. Vnde ſi quis plenè cognoſcat regulas omnes, quæ ab bene ſcribendum, pugillandum, aut currendum requiruntur, non habeat autem illam in membris aſſuefactiorem non dicitur talis habere habitum ſcribendi, pugillandi, aut currẽdi, &c. Eſt autem hoc omnibus habitibus commune, ꝙ ſicut ex actibus generãtur, & introducuntur in ſubiectum, ita cum iam in ſubiecto fuerint, uiciſsim ex ſua natura producuntur actus conſimiles. Habitus enim ex ſua natura eum, cui eſt, operari facit operationes eiuſmodi, ex quibus ipſe eſt genitus. Neque ſolum operari facit ſed etiam promptè operari, & cum delectatione. Nam ita docet in Ethicis Ariſt. ſignum eſſe habius perfecti, delectabiliter ſiue cum delectatione operari. Præter autem hos habitus ex actibus acquiſitos, qui naturales ſunt, ideſt, ſecundũ naturã acquiruntur, ponuntur & alij habitus à Deo infuſi ſupernaturales, quos ſua benignitate Deus infundit

Habi,, corpo,, ris. ,,

***

mentibus

mentibus & cordibus hominum. Huiuſmodi ſunt, fides, ſpes, & caritas, itemque alia ſpiritus ſancti dona, quæ apud Eſaiam enumerantur: ſapientia, intellectus, conſilium, fortitudo, ſcientia, pietas, atque timor Domini. Hæc enim dona, quæ ſupra naturæ ſunt facultatem, per noſtrarum operationum exercitium, nõ poſſumus noſtris uiribus acquirere: ſed ipſe Deus per ſpiritum ſuum ea infundit cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hæc autem omnia, quibus anima in ijs quæ ad Deum ſunt, diſponitur, fitque habilis, rectè qualitates appellantur, & ſub hoc genere conſtituuntur. Sunt enim habitus & diſpoſitiones. Solent quoque à nonnullis ſub hoc genere conſtitui, ſpecies tam ſenſibiles, quam intelligibiles, quæ habitibus uidentur adſimiles, eo quòd per ipſas diſponatur homo ad operationem ſenſus uel intellectus, ſicut per habitum homo ad actum diſponitur. Quid autem ſint hæ ſpecies ſenſibiles atque intelligibiles, in libris de Conſideratione rerum naturaium latè det erminauimus. †

Habitus infuſi.

Ro. 5.

CAP. XLIIII. De ſecunda ſpecie Qualitatis.

SEcunda ſpecies qualitatis eſt naturalis potentia uel impotentia. Vbi coniunctio diſiunctiua uel (iuxta quod communiter annotari ſolet) indicat, duo illa, nempe naturalem potentiã & naturalem impotentiam, non idem genus uel eandem ſpeciem eſſe, quomodo de habitu & diſpoſitione iã diximus, quæ ad ſignificandam identitatem, per copulatiuam coniunctionem adinuicem fuerunt coniuncta. Non enim ſecundum magis & minus, perfectum & imperfectũ differunt iſta duo, naturalis potentia, & impotentia naturalis, ſed differunt ſecundum eſſentiã, ſicut duo diuerſa genera. Eſt autem naturalis potentia quædã qualitas

Secunda ſpecies qualitatis.

qualitas congenita,& à naturali complexione indita alicui, per quam ipſum redditur naturaliter potens ad aliquid agendum, uel ad alicui reſiſtendum. Naturalis uerò impotentia eſt qualitas congenita, & à naturali complexione indita alicui, per quã ipſum redditur naturaliter impotens ad aliquid agendum uel ad alicui reſiſtendum. Exempli gratia, quidam homines ex naturali complexione ſani ſunt, uel potius ſalubres, aut ſanatiui, id eſt, quandam naturalem ſanitatem, aut ſalubritatem habẽtes, per quam naturaliter potentes ſunt ad reſiſtendum ijs, quæ poſſent corpori malam inducere ualetudinem, ut non, facilè ab aliquo nocumento pati poſſint. Alij uerò naturaliter ægri ſunt, aut potius ægrotatiui ſiue inſalubres, qui naturaliter ſunt impotentes ad reſiſtendum noxijs & aduerſis, ita ut facillimè patiantur à quibuslibet occurrẽtibus malis. In illis ſalubritas illa uel ſanatiuitas naturalis, eſt naturalis potentia, quæ tunc etiam manere in homine poteſt, quando actu laborat ægritudine. Vt cum ex graui cauſa quempiã in morbum incidiſſe cõtigerit, dicimus nihilominus illum ſalubrem uel ſanatiuum eſſe natura, illa autem inſalubritas uel ægrotatiua naturalis impotentia dicitur, quæ in homine eſſe poteſt, etiam ſi actu ſit ſanus, & nulla laboret aduerſa ualetudine. Ita durum dicit Ariſtoteles ſignificare quandam naturalem potentiam, qua res dura naturaliter potens eſt ad reſiſtendum ſecanti, ut non faciliter ſe patiatur diuidi. Contra uerò, molle naturalem ſignificat impotentiam, per quam res mollis naturaliter impotens eſt ad reſiſtendum ſectioni. Sic in uno eſt naturalis potentia ambulandi, currendi, pugillandi, luctandi, in baleſtra cantandi, ſaltandi, hoc aut illud operandi, qui ad hoc uel illud ex naturali complexione eſt diſpoſitus ut poſsit. In alio contraria eſt impotentia

Natu-ralis potẽtia. Natu-ralis impo-tẽtia.

potentia ambulandi, currendi, &c. Differunt autem iſtæ naturales potentiæ uel impotentiæ ab habitibus & diſpoſitionibus, quod iſti acquiruntur per actus & exercitum, uel infunduntur ſuper naturaliter, illæ uerò neque per actus acquiruntur (quoniam ante omnem actum inſunt) neque ſupernaturaliter infunduntur, ſed à natura inſunt. Non quidem ſic à natura, quomodo ea quæ rei ſunt eſſentialia, quomodo animal aut rationale dicimus eſſe de natura hominis, ſed quia à naturali complexione rei conueniunt. Exempli gratia, ſecundum complexionem uariam bonã uel malã, alij naturaliter ſalubres ſunt, alij inſalubres, quidam in ſtomacho naturalem habent quandam uim bene digerendi cibũ, alij naturalem impotentiã ad idẽ habent. Sic in oculis quorundam, ex complexione eſt naturalis potentia ad expeditè & bene uidendum, in alijs eſt impotentia naturalis uel ad omnino non uidendum, ut eſt in cæcis uel ad male & difficulter uidẽdum, ut in alijs cæcutientibus, in oculo quippe cæci, eſt quædam naturalis impotentia uidendum quæ naſcitur ex mala complexione exiſtente in oculo cæci, uidelicet ex malo contemperamento, quod non eſt illic, quale eſſe debetet, quemadmodum econtrario in oculo bene uidẽtis, illi potentia naturalis ad uidẽdũ procedit ex certa & bona cõplexione naturali, quæ eſt in oculo. Quid enim cauſæ eſt, quod in oculo eſt naturalis potentia ad uidẽdũ, & non in aure, atq; ecõtrario in aure ad audiẽdũ, & nõ in oculo, niſi cõplexio alia atque alia in oculo & aure, quæ diuerſa cõplexio dat diuerſis mẽbris naturales potentias diuerſas? Iſta autem quæ modo dicta ſunt de proceſsione naturalium potentiarum à complexione, ſunt intelligenda quantum ad naturales potentias ipſius corporis, uel quæ animæ conueniunt in corpore aut ſecundum

Naturalis potẽtia differt ab habitu.

cundum

cundum corpus. Quod dicimus propter intellectum & uoluntatem, & ſi quæ aliæ ſunt potentiæ in anima rationali ab illis diſtinctæ. Siquidem iſtæ uires non inſunt homini à naturali complexione. Sunt enim uires eminentes ſuprà corpus, ſecundum quas uidelicet corpori ſupereminet anima rationalis, quemadmodum plenius declarauimus in libris de Conſideratione rerum naturalium, potiſsimũ in primo & octauo. Solent tamen iſtæ uires dici etiam naturales potẽtiæ, & meritò uidentur cum his connomerandæ. Sũt enim iſtæ uires qualitates innatæ & congenitæ, nimirum à Deo inditæ & inſitæ animæ rationali, licet à cõplexione corporis. Ponuntur itaque in hac ſpecie, omnes potentiæ & uires naturales, tam animæ quàm corporis. Per animæ autem potentias in propoſito intelligimus, uires illas, quæ in ipſa immediatè & non aliquo organo corporis ſubiectantur, ut intellectus, uoluntas, memoria intellectiua. Hæ enim uires in anima rationali immediatè, & non in aliquo corporeo organo, ſubiectãtur. Naturalis potentia corporis eſt, quæ ſubiectatur immediatè in corpore, etiã ſi ab anima ꝓcedat. Huiuſmodi ſunt omnes aliæ potentiæ, ſenſuũ: ſiue interiorum ſiue exteriorum. Poteſtque diuidi iſta naturalis potentia corporis, in potentiam uegetatiuam, ſenſitiuam, & motiuam ſecundum locum. Potẽtia uegetatiua conſequenter diuiditur in nutritiuã, augmentatiuam & generatiuam. Atque hæ iterum poſſent ſubdiuidi, ut ex Phyſicis patet. Potentia ſenſitiua diuiditur in ſenſum interiorem & exteriorem. Exteriores ſenſus ſunt, uiſui, auditus, guſtus, olfactus & tactus. Interiores ſunt ſenſus communis, imaginatiua, æſtimatiua, phantaſia, memoratiua, De quibus omnibus ſpecialius pertractare non eſt præſentis inſtituti. Ad Phyſicam nempe couſiderationem hæc ſpectant

† Quæ in hac ſpecie contineantur.

ctant, illic ſingula ſingulis, & iuſtis capitibus à nobis ſunt tractata. In hac autem ſpecie ſatis rationabiliter uidentur conſtituendæ etiam uirtutes naturales herbarum ac lapidum, quæ ſubiecta ſua reddunt naturaliter potentia ad aliquid agendum uel alicui reſiſtendum. Virtutes item cęleſtium corporum, utpote cælorum, & aſtrorum occultæ uires, quibus in hæc inferiora potentia ſunt mirabiliter influere. Videntur enim naturalibus potentijs non malè connumerari, tametſi qualitates illæ quæ ex influentijs cęleſtibus in corpora inferiora imprimuntur, maiori ratione in ſequentem ſpeciem uideantur reponendæ.

CAP. XLV. De tertia ſpecie Qualitatis.

Tertia ſpecies qualitatis ita nominatur, paſsio & paſsibilis qualitas. Eſt autem inter paſsionem & paſsibilem qualitatem ſimilis ferè differentia, qualis inter habitum & diſpoſitionem. Paſsio enim cito trāſit, paſsibilis qualitas dicitur permanentior, Vt ſi quis ſubitò exardeſcens iraſcatur, paſsio eſt illa ita citò tranſiens, non autem paſsibilis qualitas, ſic & inflammatio illa & ignea rubedo uultus, cum ita exurgens & cum ea tranſiens, paſsio dicitur, quoniam non permanet. Si autem iracundiæ paſsio radicata & diuturna in aliquo permanſerit, quaſi admodum habitus, illa paſsibilis dicitur qualitas, ſimiliter & illa rubedo ignea permanens, dicitur paſsibilis qualitas. Manifeſtum autem eſt, ſecundum diu permanēs aut citò trāſiens uon ſumi differentiam eſſentialem. Eſt enim hoc eſſentiæ extraneum, diu permanere aut citò trāſire, quemadmodum non differt ſpecie homo uno tātum uiuens die, ab eo qui centum annos uixerit. Cōprehendúntur autem ſub ſpecie hac ſummatim omnia obiecta ſenſuum exteriorum, nempe colores om-

Tertia ſpecies Qualitatis.

Quæ ſub hac ſpecie contineantur.

nes,atque etiam lux & lumen quæ ſunt obiectum uiſus,ſoni omnes,tam uoces quam non uoces, qui ſunt obiectum auditus,ſapores omnes in qualicunque ſint differentia,dulcis,amarus,acidus, qui ſunt obiectum guſtus, odores omnes in qualicunque item ſint differentiam ſuauis,grauis,& cet.qui ſunt obiectum olfactus;denique qualitates omnes tactiles ſiue tengibiles,nempe calor frigus,humiditas,ſiccitas,quæ à Phyſicis quatuor primæ qualitates nominantur, itẽ aliæ qualitates tangibiles ſecundæ, de quibus traditur in Phyſicis nempe craſſum & ſubtile, durum & molle, lubricum & aridum,rarum,& ſpiſſum,graue & leue. Nec obſtat quod ſupradictum eſt,durum & molle eſſe naturales potentias,item quòd ait Ariſtoteles, rarum & ſpiſſum eſſe poſitiones potius quam qualitates. Nihil enim prohibet, eundem terminum ſecundum aliam & aliam ſignificationem poni ſub diuerſis ſpeciebus qualitatis,ſicut neque in diuerſis prædicamentis.Sic enim curſor & pugillator ſecundum ꝙ ſignificant naturales potentias, ponuntur in ſecunda ſpecie, ſecundum uerò quod habitus ſignificant, in prima. Ita durum & molle ſecundum quod ſignificãt naturalem potentiam uel impotentiam ad reſiſtendum,ponuntur in ſecunda ſpecie, ſecundum uerò ꝙ ſignificant quaſdam tactu perceptibiles qualitates, ponuntur in tertia ſpecie. Illa ſiquidem naturalis potentia uel impotentia,non eſt per ſe tactu perceptibilis.Ita rarum & denſum prout ſignificant, quendam partium ſitum ſecundum elongationem aut compreſsionem maiorem uel minorem, ſunt de prædicamento ſitus, ſecundum uerò quod qualitates quaſdam tactu perceptibiles ſignificant, ſunt in prædicamento & ſub tertia ſpecie qualitatis. Cauſa autem quare iſtæ qualitates uocentur ab Ariſtotele,

tele, patiticæ, id eſt, paſsibiles uel patibiles, duplex eſt, quemadmodum ipſe in textu enarrat. Primum enim dicuntur paſsibiles uel patibiles, quia unaquæque earum ſecundum ſe paſsionis in ſenſu eſt effectiua. Non enim paſsibiles dicuntur quaſi ſubiectum in quo ſunt ab eis aliquid patiatur ea in ſe habendo, ſed quia in ſẽſibus natæ ſunt efficere aliquam paſsionem. Quod poteſt intelligi dupliciter. Vel ſecundum ꝙ unaquæque qualitas ſenſibilis, prout eſt obiectum ſẽſui, poteſt imprimere in ipſum ſenſum cuius eſt obiectum, ſpeciem ſui, ſicque ſenſationem actualem in potentia ſenſitiua efficere, quemadmodum in Phyſicis libro nono plenius declarauimus. Vt quia ſic mouendo ſenſum, natæ ſunt in eo efficere aliquam paſsionẽ, utpote delectationem, uel triſtitiam, amorem, uel, odium, Quemadmodũ, exempli gratia dulcedo quæ eſt in melle, ſenſum guſtus immutat, ſuam ſpeciem in ipſum organum guſtus, atque in ipſum guſtum trãſfundendum, ſicque in ipſo guſtationem efficit, & patitur quodammodo ipſe ſenſus ab obiecto, quod ipſi ſuam imprimit ſpeciem, atque ita deinde efficit in ſenſuali affectu paſsionem delectationis. Quemadmodũ econtrario amaritudo in felle immutando guſtum, per diffuſionem ſuæ ſpeciei in ipſum quodammodo facit; atque ita deinde in affectu ſenſitiuo efficitur paſsio triſtitiæ. Ita proportionabiliter dicendum de coloribus, odoribus, ſonis & tangibilibus qualitatibus, quarum quædam in ſenſu ſuo afficiunt delectationem, aliæ triſtitiam, generaliter autem omnes ſenſum immutando aliquo modo ipſum pati faciunt. Nõ enim poſſunt immutare ſenſum, quin aliquid patiatur; propter quod etiam à Philoſophis, ſenſus potentia paſsiua ponitur. Secunda ratio ob quam dicuntur iſta ſenſuum obiecta, paſsibiles qualitates, eſt, quoniã earum

Quare dicant paſsibiles qualitatis.

Secũda Ratio.

carum quædam à paſsionibus quibuſdam natæ ſunt effici. Quemadmodũ (exempli gratia) rubor in facie cauſatur ex paſsione uerecundiæ, pallor ex timore, color flammeus ex ira, liuidus ex inuidia. Color item & frigus, ex paſsionibus iræ & timoris naſcuntur. Ira nã que calefacit, timor infrigidat. Verum, iſta ratio non eſt generalis. Non enim omnes paſsibiles qualitates natæ ſunt fieri à paſsionibus. Neque enim ex huiuſmodi paſsionibus prædictis timoris uerecundiæ poteſt aliquis effici ſapor & odor, & multæ aliarum qualitarum tangibilium non ſunt ab huiuſmodi paſſionibus natæ fieri. Comprehenduntur quoque ſub hac ſpecie qualitatis omnes paſsiones corporales, ut ſunt amor & odiũ, gaudium & triſtitia, timor, uerecũdia, ira, ſpes, audacia, atque huiuſmodi, de quibus plenè tractauimus ultimo libro Conſiderationis rerum naturaliũ. Videntur item huc pertinere omnes actus uel operationes potentiarum, tam animæ, quàm corporis, nimirum actuales omnes intellectiones, uolitiones, & nolitiones, immaginationes, ſenſationes, aliaque huiuſmodi. Omnia enim hæc uidentur paſsionibus ad ſimilia. Nonnulli tamen iſta ponunt in prima ſpecie qualitatis. Videntur præterea ad hunc ordinem pertinere qualitates omnes, quæ ab extrinſeco imprimuntur, quæ non ex actibus proprijs, aut ex ꝓpria complexione efficiuntur, ut ſunt impetus, qui rebus ab extrinſeco imprimuntur, item illæ qualitates quas influentiæ cæleſtium corporum in hæc inferiora agendo imprimunt. Volunt etiam nonnulli ad hác ſpeciem redigere ſpecies ſenſibiles atque intelligibiles. Verum illas iam ante locauimus ſub prima ſpecie, eo quòd uideantur habitibus magis quàm actibus ſimiles.

CAP.

CAP. XLVI. De quarta ſpecie Qualitatis.

QVartum genus ſub qualitate comprehendit eas,quæ hactenus nullo priorum comprehẽſæ ſunt figuras & formas accidentarias omnium rerum, tam artificialium quàm naturalium.Id ab Ariſtotele ſic aſsignatur:Figura & quæ circa unumquodque eſt forma. Tali enim ordine apud Ariſtotelem genus illud inuenitur aſsignatum, non ordine inuerſo, quo uulgo recitari hoc pacto ſolet, forma & circa aliquid conſtans figura.Priore enim loco figura poni debet abſolutè,ac ſecundo loco forma: cum adiectione exiſtentiæ circa aliquid, id quod ad oculum textus Græcus manifeſtat,qui ſic habet tetarton de genos poiotitos ochimate cè iperi ecaſton iparcuſa morfi.Hoc eſt,ut ad uerbũ reddamus. Quartum genus qualitatis eſt, figura & quæ circa unumquodque eſt forma.Sub hoc genere continentur omnes figuræ & formæ,ſiue naturales, ut forma ſiue figura hominis,equi,arboris, auri, argenti, cæli,atque ita in cæteris,quas natura rebus donauit, ſiue artificiales, ut forma lecti, templi,domus,aliarumque rerum quas ars humana effinxit, atque in materiam laborioſo conamine ingeniĵque induſtria cõduxit. De differentia autem figuræ & formæ, diuerſæ ſunt diuerſorum ſententiæ. Seuerinus Boetius ita eas diſtinguit:Figura inquienseſt,ut triangulum aut quadratũ. Forma autem ipſius figuræ quædam qualitas eſt.Vt figura quidam eſt triangulum uel quadratum, forma autem ipſius trianguli,uel quadrati quædam qualitas unde etiam formoſos homines dicimus. Fgura enim quædam uel pulcrior,uel mediocris, uel alio quodãmodo conſtituta,qualitas formaque nominatur. Has autem eſſe qualitates, nullus dubitat.Si quidem & à

Quarta ſpecies qualitatis.

***

figura dicitur figuratus & à forma formoſus. Hactenus Boetius, Ex quibus patet illum accipere figuram, ut aliquid ſubſtratum formæ, ita ut poſſit eadem figura uarias ſuſcipere formas, quemadmodum eadem figura faciei humanæ, uarios uultus aſſumit, nunc lætum, nunc triſtem, nunc benignum, nunc tetricū. Alij ſic diſtinguunt, ut figura propriè ad artificialia referatur, forma ad naturalia, quanquam hæc diſtinctio ſæpè confunditur ut figura dicatur rerum naturaliū quemadmodum dicimus figuram equi aut hominis, forma uerò rerum artificialium, ueluti cum dicimus formam domus aut ueſtis. Comprehenduntur autem ſub hac ſpecie omnes figuræ geometricæ ſiue perfectæ ſiue imperfectæ. Perfectæ dicūtur figuræ, quę ſuo termino uel ſuis terminis ſic ſunt concluſæ, ut nihil poſsit addi uel ſubtrahi, ſine mutatione ſpeciei. Exempli gratia, figura triangularis perfecta eſt, quia ſic eſt concluſa ſuis terminis, id eſt, tribus lineis, & tribus angulis, qui ex harum trium linearum coniunctione conſurgunt, ut nec minima particula uſquam poſsit adijci uel ſubtrahi. Circulos quoque uno termino, nēpe unius continuæ lineæ protractione ſic eſt in ſe concluſus, ut adijcit item uel demi nil poſsit. Quædam autem harum figurarum clauduntur lineis, ut figuræ planæ quæ ſubiectantur in ſuperficie, quæ uidelicet ſecundum latitudinem tantum deſcribuntur, non ſecūdum profunditatem, ut circulus in ſuperficie deſcribitur & una linea in ſeipſam redeunte ſine aliquo angulo clauditur. Sic figura triangularis, quadrangularis, & ita conſequenter in ſuperficie deſcribuntur, & lineis tribus aut quatuor aut quinque, ſecūndum angulos totidem coniunctis, clauduntur, quemadmodū ad oculum patet intuenti diſcriptionem trianguli, aut aliquam aliarum huiuſmodi figurarum planarū.

Perfecta figuræ.

Quædam

Quædam autem clauduntur ſuperficie uel ſuperficiebus,& ſubiectantur in corpore prædicamenti quantitatis. Cuiuſmodi ſunt, figura ſpherica, figura cubica, figura pyramidalis, quæ uocantur figuræ ſolidæ, eo ꝙ non ſecundum planam ſuperficiem, ſed ſecundum profundam corpulentiam conſiderentur. Imperfectæ autem figuræ dicuntur quæ non ſunt ita concluſæ ſuis terminis, quin addi eis poſſit uel ſubtrahi citra mutationem ſpeciei. Huiuſmudi aſſignantur rectitudo & curuitas, concauitas, connexitas, ſimum &, æquilinū, & ſi quæ ſunt huiuſmodi. Figuræ nanque rectæ ſecūdū rectæ lineæ protractionem, poteſt addi aut ſubtrahi, adieceris, manebit & manebit rectitudo, ut ante. Ita curuitati ſi aliquid curuitas, & ſi abſtuleris aliquid æquè, manebit curuitas. Sic in concauitate aut connexitate ſuperficiei, ſic in ſimo & aquilino. Hæ igitur omnes figuræ Geometricæ, cum omnibus figuris & formis alijs quarumcūque rerum, ſiue naturalium, ſiue artificialium (quæ, ſunt innumeræ) hic ſub quarto qualitatis genere ſuum locum obtinent. Figuræ imperfectæ.

CAP. XLVII. *De definitione Qualium.*

SIcut autem qualitatem ſupra utcunque definiuit ſiue deſcripſit Ariſtoteles, ita etiam deſcribit qualia, hoc modo. Definitio qualium.

Qualia ſunt, quæ ſecundum hæc denominatiuè dicuntur, quomodolibet aliter ab his. Definitio exponitur de rebus.

Quæ definitio, uel de rebus, uel de terminis poteſt

exponi. De rebus ſic exponitur, illa dicuntur qualia, quæ ſecūdum hæc, id eſt, ſecundum qualitates iam dictas & determinatas, dicuntur denominatiuè, id eſt, denominantur aliquo denominatiuo propriè dicto, uoce & ſignificatione ſimul, uel etiam quæ ab his qualitatibus dicuntur talia, aut talia quomodolibet aliter, ſupple quam per proprium denominatiuū uoce & ſignificatione ſimul, id eſt, denominatiuo ſignificatione tantum. Exempli gratia. Homo iuſtus & homo ſciens ſunt qualia, quoniam ſecundum qualitates dicuntur denominatiuè, id eſt, denominantur denominatiuo aliquo propriè dicto (quod eſt denominatiuum, uoce & ſignificatione), dicēdo homo eſt iuſtus, homo eſt ſciens. Secundæ partis exemplum eſt homo ſtudioſus uel probus. Secundum uirtutem nanque, licet non denominatur homo denominatiuo propriè dicto, uoce & ſignificatione ſimul dicendo, homo eſt uirtuoſus (quoniam uirtuoſus non eſt uox recepta Latinis, potiſsimum autem Grecis nullum eſt concretum ſecundum uocem reſpondens abſtracto areti, ꝙ uirtutem ſignificat) denominatur tamen ab illo qualitate homo Græcè ſpudæos, Latinè ſtudioſus, quod eſt quomodolibet aliter denominari, id eſt, nō per denominatiuum uoce & ſignificatione ſed ſignificatione tantum. De uocibus autem ſic poteſt exponi. Qualia, id eſt, concreta prædicamenti qualitatis, dicuntur uocabula ſiue concreta, quæ ſecundum hæc, id eſt, ſecundum qualitates prædictas, dicuntur denominatiuè, id eſt, prædicantur ſicut denominatiua uoce & ſignificatione ſimul, quomodolibet aliter ab his, id eſt: aliter quam uoce & ſignificatione, nempe ſignificatione tantum, ſecundum aliquas qualitates. Exempli gratia. Vocabula albus & niger qualia ſunt, quia prædicantur de ſubiectis, tanquam denominatiua propriè

Definitio exponit de uocibus.

priè

priè dicta uoce & ſignificatione,idque ſecũdum qua litates albedinem & nigredinem. Item ſtudioſus & probus,qualia ſunt reſpectu uirtutis, quia licet non prædicentur ſecundum uirtutem, ut denominatiua propriè dicta uoce & ſignificatione, dicuntur tamen ſecundum eam aliquo modo aliter,id eſt,tanquam denominatiua ſignificatione. Vnde quomodo ſupra circa definitionem denominatiuorum diſtinximus triplicia denominatiua,quædam uoce,tantum,quædam ſignificatione tantum, quædam uoce & ſignificatione ſimul,& ita in propoſito triplicia qualia poſſumus diſtinguere,nempe qualia uoce tantum,ſignificatione tantum, & uoce ac ſignificatione pariter. Primi membri exemplum ponit Ariſtoteles in textu curſorem, & pugillatorem,ut ſignificent naturales potentias. Hæc enim duo qualia denominatiua ſunt tantum ſm uocem, reſpectu artis curſoriæ & pugillatoriæ quæ (ut ait Ariſt.) non naturalem potentiam,ſed habitum ſignificant,Vnde reſpectu horum abſtractorum, illa qualia tantum ſunt denominatiua ſecundum uocem. Secundi membri exemplum dedimus ſtudioſum uel probum reſpectu uirtutis. Voce enim hæc non conueniunt, ſed ſignificatione. Tertij membri ſunt exempla plurima ab penè omnibus qualitatibus. Penè enim omnes qualitates ſua habent propria concreta, ſecundum uocem ab ipſis abſtractis deriuata. Definit autem Ariſtoteles in propoſito, non ſolum qualia uoce & ſignificatione,ſed etiam qualia ſignificatione tantum. Priora quidem ſub priore membro, poſteriora uerò ſub poſteriore concludens. Qualibus autem uoce tantum non conuenit definitio, quoniã illa nullo modo ſm qualitates dicuntur. Non enim dr̃ quis curſor aut pugillator (in ſignificatione naturalis potentiæ) à diſciplina curſoria uel palæſtrica.

CAP,

CAP. XLVIII. De conditionibus ſiue proprietatibus Qualitatis.

Qualitatis prima proprietas.

PRima proprietas qualitatis hæc eſt:

Ineſt contrarietas qualitati.

Exempla poſſunt inueniri in ſingulis, quatuor ſpeciebus qualitatis. In prima enim ſunt, uirtus & uitiũ: ſcientia & ignorantia contraria quam uocant prauæ diſpoſitionis. In ſecunda ſunt ſalubre & inſalubre, durum & molle, uiſiuũ & impotens uidere, imò & ipſa duo primo genera naturalis, potentia & naturalis impotentia. In tertia ſunt colores contrarij albedo & nigredo, ſapores contrarij, dulcedo & amaritudo, odores contrarij, grauis & lenis, tangibiles qualitates cõtrariæ calor & frigus, humiditas & ſiccitas. In quarta quoque, rectitudo & curuitas, ſimum & aquilinũ. Non omni tamen qualitati conuenit habere contrarium, cum plurimæ nullum habeant. In prima ſpecie qualitatis omnes ſpecies ſenſibiles & intelligibiles non habent contrarium. Si enim ullæ ſpecies ſenſibiles haberent contrarium, maximè id uideretur in ſpeciebus à qualitatibus contrarij procedentibus, quæ tamen uerè non contrariantur, cum poſsint ſimul in eodem ſubiecto exiſtere, quemadmodum ex Phyſicis eſt manifeſtum. In ſecunda ſpecie, intellectus & uoluntas non habent contrarietatem. In tertia, colores medij item odoros & ſapores medij. In quarta uerò, omnes figuræ perfectæ ut triangulus, quadrangulus, figura ſphærica & cubica, contrarijs carent. Non poteſt igitur hæc conditio qualitatis dici propria ei quarto modo, quoniam non omni qualitati conuenit. Propria tamen dicetur primo modo, ſi rectè intelligatur.

ligatur.Soli enim qualitati conuenit uera & propriè dicta contrarietas.Subſtantiæ enim (ut ſupra dictum eſt)nihil eſt contrarium.Idem dictum eſt de quantitate.In ad aliquid non aſsignatur contrarietas,niſi largè ſumpto nomine aliquid, ut etiam comprehendat qualitates. In alijs uerò nonnullis, utpote actione & paſsione,ſi uideatur inueniri contrarietas ,non propriè,& propter ipſam inuenitur,ſed per accidens,qualitatum gratia,ut paulò poſt ſuo loco dicetur.

CAP. XLIX. *Secunda proprietas Qualitatis.*

Secũda proprietas.

QValitas ſuſcipit magis & minus.

Suſcipere autem magis,& minus, eſt intenſionem ſuſcipere & remisſionem, ſi de rebus loquamur, uel cum aduerbijs magis & minus intenſionem aut remiſsionem rei ſignificatæ deſignantibus prædicari, ſi de uocabulis fiat ſermo. Atque in hoc ſenſu propriè loquendo, conditio iſta propria eſt qualitati primo modo,quoniam conuenit ſoli qualitati & non omni. In ſingulis ſpeciebus qualitatis præterquam in ultima inuenitur magis & minus.Habitus enim & diſpoſitiones intenduntur & remittuntur, & prædicantur termini cum magis & minus, ut alius eſt alio magis grammaticus,magis ſciens,magis liberalis, magis iuſtus.Sic in ſecunda ſpecie,alius eſt alio magis ſalubris aut ægrotatiuus, aliud alio magis durum aut magis molle.In tertia,manifeſtum eſt aliud alio eſſe magis calidum,magis album,magis amarum, & ita in cæteris. Non omni autem qualitati conuenit ſuſcipere magis & minus. In quarta enim ſpecie, penitus non inuenitur intenſio uel remiſsio,neque prædicatio ſecundum magis & minus propriè accepta. Non enim

unum

unum dicimus magis triangulare aut quadrangulare,ſphæricum aut cubicum,aut piramidale,aut circulare,quàm alterum. Quidquid enim eiuſmodi fuerit perfectæ eiuſmodi eſſe debet, ut non poſsit eſſe magis,ſiquidem figuræ eiuſmodi(ut dici ſolet)conſiſtũt in indiuiſibili.De figuris autem imperfectis quæ non conſiſtunt in indiuiſibili, tametſi ſecundum nomen uideri poſsit,eas ſuſcipere magis & minus, ut dicitur alius alio magis ſimus aut aquilinus,linea itẽ una alia dicitur magis curua,id tamen non eſt rõne intenſionis rerum ſignificatarum, ſed aliunde, nempe ex latiori extenſione uel commenſuratione,uel diſtantia locali. Non omni igitur qualitati conuenit ſuſcipere magis & minus. Soli tamen conuenit qualitati ſi propriè intelligatur,ut ſupra expoſitum eſt.Quòd ſi quædam alia uidentur dici ſecundum magis & minus, erit hoc non ratione intenſionis aut remiſsionis rei ſignificatæ,quemadmodum ſuprà dictum eſt de inæquali,quod dicitur ſecundum magis & minus alia ratione.Termini quoque prædicamenti actionis & paſſionis,aliquo modo dicuntur ſecundum magis & minus,ſed non niſi ratione qualitatum, ut ſuo loco poſterius dicetur.

CAP. L. De tertia proprietate Qualitatis.

Tertia proprietas.

TErtiam inſuper ponit Ariſtoteles conditionem qualitatis,quæ ſola ei propriè eſt propria,

Similia, inquit, diſsimilia ſecundum ſolas qualitates dicuntur.

Eſt autem hoc qualitati proprium quarto modo,ſe

cundum ipſam aliquid dici ſimile,aut disſimile,quē-admodum de quantitate diximus ,proprium ei eſſe, ut ſecundum eam res dicatur æqualis aut inæqualis. Omni enim qualitati id conuenit,quoniam ſecundū omnes qualitates ſumitur ſimilitudo in omni ſpecie. Duo enim grammatici ſimiles ſibi ſunt in grāmatica, quam uterque habet. Duo albi,duo nigri, ſibijnuicē ſunt ſimiles.Duo,quorum alter eſt ſciens alter ignorans ignorantia prauæ diſpoſitionis, alter rectè credens,alter hæreticus,alter albus,alter niger,ſubijnuicem diſsimiles ſunt.Duo triangularia corpora, ſibi ſimilia ſunt.Duo,quorum alterum eſt triangulare,alterum quadrangulare ſibijnuicem ſunt diſsimilia.Soli quoque id conuenit qualitati.Neque enim ſecundum ſubſtantiam ſumitur ſimilitudo, neque ſecundū quātitatem, neque ſecundum ad aliquid, neque ſecundū aliquid aliorum,ſed ſecundum ſolas qualitates. Solēt autem ſimilitudo & diſsimilitudo ſic definiri. Similitudo eſt rerum differentium eadem qualitas. Disſimilitudo eſt rerum differentium diuerſa qualitas. Quæ deſcriptiones ſunt cauſaliter intelligendæ, in hunc modum:Similitudo cauſatus ex eadem (id eſt, conſimili ſecundum ſpeciem) qualitate, in diuerſis ſubiectis.Diſsimilitudo uerò cauſatur ex diuerſis ſecūdum ſpeciem qualitatibus in diuerſis ſecundum ſpeciem qualitatibus in diuerſis ſubiectis exiſtentibus. Hoc eſt,illa ſunt ſimilia adinuicem , quæ habent eandem ſm ſpeciem qualitatem , illa ſunt diſsimilia quæ habent diuerſas ſecundum ſpeciā qualitates. Sola enim diuerſitas numeralis qualitatum non ponit diſsimilitudinem, ſed tantum ſpecifica atque generica.

Quid ſimilitudo & diſſimilitudo.

CAP. LI. Do prædicamento Actionis.

DEterminatis latè prioribus quatuor prædicamentis, ſex poſteriora, nempe actionem, paſsionem, ubi, quando, ſitum eſſe, & habere, pauciſsimis perſtringit, uerius quã tradit Ariſt. eo ꝙ ſub ad aliquid magna ex parte eorum natura ſit explicata, cũ ſint omnia iſta prædicamenta reſpectiua & quodam modo ad aliquid, neque ita multa magnæ utilitatis de his, ut de aliis prædictis, occurrũt determinanda. Poſteriores uerò nonnulli, exactius de his exiſtimauerunt differendum. Quorum & nos ſententiam inſtitutumque aliquouſque ſequentes, ſingula horum ſuo ordine compendioſe tractabimus. Nec enim temerè contemnenda, aut reiicienda ſunt quæ poſteriorum ſagax diligentia priuorum bonus inuentis adiecit. De actione igitur dicturi, primò eius definitionem explicabimus, deinde ſpecies ſub ipſa diuerſas aſsignabimus ac poſtremo conditiones proprietatesque eius locabimus, quo ordine hactenus eſt à nobis, ſicut & ab Ariſtotele proceſſum. Definitur itaq; actio hoc modo:

Definitio Actionis. Actio eſt, ſecundum quam in id quod ſubijcitur agere dicimur.

Cuius ſenſus eſt, actio eſt forma aliqua accidentalis ſiue habitudo quædam ſecundum quam res aliqua dicitur agere in id quod ſubiicitur. Vt calefactio actiua eſt actio: quoniam ſecundum ipſam dicitur ignis calefaciens agere in aquam ſibi ſubiectam ſecũdum uirtutem. Subiectio enim iſta non eſt intelligenda ſuppoſitio localis. Sic enim aqua non ſubiicitur, ſed ſupraponitur igni à quo calefit. Verum ſecundum uirtutem accipitur iſta ſubiectio, ut illud dicatur alteri ſubiici in propoſito, quod ab altero uirtute & acti-

uitate

uitate ſuperatur. Quomodo aqua igni ſubiicitur, quã do uirtus ignis ſic præualet aquæ, ut cogat eam ſuſci pere à ſe caloris impreſsionem. Diuiditur autẽ actio in actionem animæ & corporis. Actio corporis eſt, quæ ſubiectatur in corpore, ut calefactio actiua, frige factio actiua, induratio item & emollitio, ſectio, percuſsio, aliaq́ue huiuſmodi. Actio uerò animæ eſt, quæ ſubiectatur in anima uel ſpiritu, ut intellectio actiua uolitio actiua. Intellectus enim cum producit in ſe in tellectionem, agendo illam producit, & in ſeipſum pa tiendo, recipit. Similiter & uoluntas agendo elicit uo litionis actum. Vnde ipſum illud elicere actum intelli gendi ſiue uolendi, eſt agere quemadmodum econtrario ipſum ſuſcipere eſt pati. Sub actione animæ, cõ prehenditur etiam actio angelica, utpote uolitio aut nolitio & intellectio angelica. Propter hoc in defini tione ſignanter diximus, quæ ſubiectatur in anima uel ſpiritu. Poſſet autem hoc in loco multiplex actio diſtingui, & multæ poſſent aſsignari actionum differentiæ, ſed quia ad Phyſicam conſiderationem ſpectat huiuſmodi, à nobis in præſentiarũ relinquuntur.

CAP. LII. De proprietatibus Actionis & Paſſionis.

Prima actionis proprietas

POnit Ariſtoteles paucis uerbis duas actionis & paſſionis proprietates. Prior hæc eſt.

Suſcipiunt agere & pati contrarietatem.

Quod intelligendum eſt, non per ſe, ſed per acci dens tantum ratione, uidelicet contrariarum qualitatum concomitantium, quæ per actionem agentis ſuſcipiuntur in patiente. Exempli gratia: Calefacere & frigefacere aliquo modo dicuntur contraria ſibi in uicem, eo quod per calefactionem imprimitur in pa tiens ſubiectum caliditas, per frigefactionem frigidi

tas,

tas, quæ ſunt duæ qualitates contrariæ. Idem eſt induratione & emollitione. Cæterum, ipſæ actiones ex ſua natura non contrariantur. Quod manifeſte ex eo patet, quoniam in eodem ſimul eſſe poſſunt, quemadmodum in ſole indurante lutum, & liquefaciẽte glaciem, ſimul ſunt induratio actiua & emollitio: Nõ ergo per ſe, ſed tantum per accidens, agere & pati ſuſcipiunt contrarietatem. Non omnibus autem actionibus conuenit, ſic contraria ſuſcipere. Nã deſcribere in ſuperficie circulum aut quadrangulum, eſt quoddam agere, & deſcriptio illa actiua eſt actio, nullum habet tamen contrariũ, ſicut neque circulus aut quadrangulus. Item illuminatio actiua nullum habet cõtrarium, ſicut nec lumen contrarietatem habet, ſed tantum priuationem. Vniuerſaliter enim illæ actiones & pasſiones ſuſcipiunt per accidens contrarietatem, per quas in patiẽte imprimitur aliqua qualitas habens per ſe contrarium. Quando uerò qualitas illa in patiente recepta non habet contrarium, tunc nec actio ipſa neque pasſio, cum actio & pasſio non niſi per accidens, ratione eiuſmodi qualitatum, contrarietatum ſuſcipiant. Exempla patent ex ijs quæ dicta ſunt,

Altera uera proprietas Actionis & paſsionis hęc eſt.

Secũda proprietas.

Suſcipiũt agere & pati, & magis & minus.

Quæ ſimiliter intelligenda eſt ſicut præcedens, nimirum actionem & paſsionem ſuſcipere magis & minus per accidens, ratione qualitatum receptarum in ſubiecto patiente, non autem per ſe. Exempli gratia, ignis unus dicitur magis calefacere alio, aut frigidum unum magis frigefacere alio. Verum id facit per ſe ipſa ntaura actionis (quæ cum ſit habitudo quędam,

dam non intenditur uel remittitur) ſed per accidens id dicitur ratione alterius, nempe qualitatis ipſius caloris uel frigoris, quæ per unam actionem intenſior imprimitua in paſſum. quam per alteram: ſecundum quòd agens potentius eſt uirtute, & paſſum magis ad patiendum, diſpoſitum. Quare enim dicitur magis calefacere ignis magnus quàm paruus, niſi quia magnus imprimit calorem intenſum, paruus remiſſum? Quare dicitur Sol magis illuminare aerē quàm luna, niſi quia maius intenſius lumen Sol diffundit in aerem quàm luna? Atque ita in reliquis. Non ergo per ſe mágis & minus ſuſcipiunt actio & paſsio, ſed tantum pet accidens. Non autem omnibus actionibus id conuenit, ſed ijs tantum per quas imprimitur in ſubiecto qualitas aliqua, intenſionem uel remiſsionem ſuſcipiens, iuxta quod in præcedenti proprietate proportionabiliter diximus. Ignis enim alius alio dicitur magis calefacere, & æqua alia magis alia frigefacere, quoniam caliditas & frigiditas contrariæ qualitates per actiones illas impreſſæ in paſſum ſuſcipiunt intenſionem & remiſsionem. Qui autem circulat aut quadrat (ut ita loquar) non magis circulare aut quadrare alius alio dicitur, ſicut nec circulus alius alio eſt intenſior uel remiſsior.

CAP. LIII. De Prædicamento Paſsionis.

Actio & Paſsio correlatiua ſunt adinuicem. Refertur enim agens & patiens, & econuerſo, quoniam omne agens dicitur agere in patiens aliquod & omne patiens dicitur pati ab agente quopiam. Nec poteſt eſſe agens niſi ſit patiens, neque patiens niſi ſit agens. Propter hanc mutuā relationem & correſpondentiam, cognita natura actionis ſatis cognoſcitur natura paſsionis. quoniam (iuxta regulam ſuprapoſitā)

ſi quis unum relatiuorum definitè nouerit, noſcet & reliquum. Pro maiori tamē claritate paucis aptemus paſsioni, quæ de actione ſuo modo dicta ſunt. Primū ergo ſic definitur Paſsio.

Prior definitio paſſionis.

Paſsio eſt illatio effectusquè actionis.

Hoc eſt, Paſsio eſt id, quod infertur ex actione, ſiue correlatiuum actionis. Vel fit, oppoſito modo ad definitionem actionis.

Altera definitio.

Paſsio eſt ſecundum quam, id quòd ſubijcitur, pati dicitur.

Quæ definitio ex prius declarata actionis definitione ſatis clara relinquitur. Diuiditur autem Paſsio in paſsionem corporis, & animæ Paſsio corporis eſt, quæ ſubiectatur in corpore, ut calefactio paſsiua, frigefactio paſsiua induratio item & emollitio paſsiua, & cætera. Paſsio animæ eſt, quæ ſubiectatur in anima uel ſpiritu, ut ſunt intellectiones, uolitiones, & noliones paſsiuæ, ſiue in hominibus, ſiue in angelis. Paſſionis autem proprietates ex dictis manifeſtè ſunt. Suſcipiunt enim per accidens contrarietatem, non quidem omnes, ſed illæ par quas in paſſo recipiuntur contrariæ qualitates, ut frigefactio paſsiua & calefactio, induratio paſsiua & emollitio, illuminatio autē paſsiua non ſuſcipit, neque per ſe, neque per accidēs, contrarietatem. Suſcipiunt quoque per accidens, magis & minus, non item omnes ſed illæ quæ qualitates habent concomitantes, intenſionem & remiſsionem ſuſcipientes. Vt calefit unum altero magis, aut frigefit. Inter ea autem quæ circulantur aut quadrantur, non dicitur aliud alio magis. Adijcitur prædictis alia conditio, quæ uerè proprietas eſt paſsionis.

Paſsiones cōtrariæ.

Paſsio

Paſsio primò infertur ex Actione.

Tertia ꝓprietas paſſionis.

Hoc eſt, paſsioni conuenit immediatè inferri ex Actione, ſicut econtrario actioni conuenit, ex ſe primo & immediate inferre paſsionem. Quemadmodũ enim pater primo infert filium & filius primo infertur ex patre, quoniam ſi pater eſt, oportet filium eſſe, cum ſit pater filij pater, ita & de agente & patiente conſimiliter dicendum, cùm ſint (ut diximus) adinuicem relatiua.

CAP. LIIII. De Prædicamento Vbi.

Quæ ſequuntur oia uſque ad poſt prædicamenta, ſeſtinus lector ſine magno detrimento omittet.

Circa hæc duo prædicamenta, Quando & Vbi, notandum eſt in propoſito, non accipi uocabula illa interrogatiuè, ueluti cum dicimus quando ueniet Dominus, aut ubi habitat? Neque item aduerbialiter & definite, uelut cum dicimus. Quando uenit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, aut illic pax eſt ubi Chriſtus habitat. Sed accipiuntur, ut ſint quædam nomina, ſecundum ſignificationẽ. Vbi enim accipimus pro eſſe in loco, & quando pro eſſe in tempore. Idque ſi concretiuè accipiantur, ſi uerò abſtractiue habitudines ipſæ intelliguntur rei locatæ ad locũ quo circunſcribitur, aut rei temporalis ad tẽpus quo menſuratur. Definitur autem hoc modo:

Definitio Vbi

Vbi eſt circunſcriptio corporis locati, à loci circunſcriptione procedens.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Vbi eſt habitudo quædam ipſius corporis locum aliquem obtinentis, quæ habitudo in ipſo locato prouenit ex hoc quòd à loco certo circunſcribitur uel continetur. Manifeſtũ enim eſt id quod eſt in loco aliquo determinatã quandam habitudinem habere ad locum ſuum quo conti-

netur & circunſcribitur, hancq; habitudinem, ipſum ubi abſtractiuè nuncupamus, & ipſum ſic eſſe in loco ubi concretiuè. Exempla per ſe clara ſunt, ut eſſe in cœlo, eſſe in terra, eſſe in domo, in tẽplo, &c. Solẽt aũt diuidere ubi, in ubi ſimplex & in ubi cõpoſitũ. Vbi ſimplex dicitur habitudo alicuius locati ad locũ ſimplicẽ & indiuiſibilem, uel ad locum diuiſibilem indiuiſibiliter ſe habentis. Exemplum primi, ut eſſe angeli in puncto, ꝙ appellatur locus indiuiſibilis. Exemplum ſecundi, ut eſſe angeli in hoc templo, in hac ciuitate, in hac regione. Eſt enim in hoc loco diuiſibilis angelus indiuiſibiliter, quoniam non habet partes diuerſas correſpondentes diuerſis partibus loci, cum ſit ipſe natura ſua indiuiſibilis, & partes non habens integrales. Simili ferè modo eſt anima rationalis in corpore quod informat, quoniam non habet partes correſpondentes partibus corporis, ſed tota eſt in toto, & totas qualibet eius uiua particula. Sic itẽ in digniſſimo illo ſacræ Euchariſtiæ Sacramento, pretioſum Domini noſtri Ieſu Chriſti corpus eſt in illo loco, quem ſpecies occupant Sacramentales, indiuiſibiliter, quoniam totus ipſe in toto eſt loco. Et totus ſingulis adeſt partibus. Vbi uerò compoſitum, dicitur habitudo corporis locati ad locum diuiſibilem, & diuiſibiliter ipſum continentem, ipſumque circunſcribentem. Vt eſſe rerum corporalium in aqua, uel in aere, Sunt enim res iſtæ corporales ſic in locis ſuis diuiſibiliter, ut inſulæ partes locati, ſingulis partibus loci reſpondeat. Quemadmodum uidelicet manus mea habet ſuum locum, quem non caput, & caput alium locum quem non pedes, atque ita in cæteris. Atque iſtud uocant eſſe in loco circunſcriptiuè, quemadmodum præcedens uocatur eſſe in loco definitiuè. De q̃bus uarijs modis exiſtendi in loco, plenius ſuo loco diximus

Vbi ſimplex.

Vbi cõpoſitũ.

diximus in libro quarto Conſiderationis rerum Naturalium cap. 14. Aſsignantur quoque conditiones quædam ipſi ubi, quemadmodum hactenus Prædicamentis alijs ſunt aſsignatæ.

Prima proprietas eſt.

Vbi contrarietatem non habet.

Quòd intelligi debet de contrarietate logica & propriè dicta. Nam eſſe ſurſum & eſſe deorſum, aliquo modo ſecundum Phyſicam conſiderationem contraria ſunt, cum ſecundum illa ſumantur motus contrarij. Motus enim ſurſum & motus deorſum, ſecundum Phyſicos ſibi inuicem cenſentur contrarij.

Vbi non ſuſcipit magis & minus.

Nam eſſe in templo, non eſt magis ubi, quàm eſſe in domo, neque magis in templo, uel domo eſt alius alio, tametſi uel frequentius, uel diutius, uel magis ſedulò in ea poſsit eſſe alius alio. Hoc tamen nō eſt magis & minus ſuſcipere. Sunt autem hæc propria ſecūdo modo ipſi ubi, quoniam conueniunt omni, ſed nō ſoli. Nam & ſubſtantia contrarietatem, magis quoq; & minus non recipit.

CAP. LV. De prædicamento quando.

QVid de uocabulo quando, in ea ſignificatione, in qua hic eius eſt uſus, dicendum ſit, ex præcedenti capite patet. Et ferè quid de quā do ſit dicendum, ex Vbi liquere poteſt, cum ſecundum proportionem ita ſe habeat res temporalis ad tempus quo menſuratur, quemadmodum res locata ad locum quo circunſcribitur aut continetur. Definiunt autem Quando hoc modo.

Quando eſt, quòd ex adiacentia temporis in re temporali derelinquitur. Definitio Qn̄.

Cuius deſcriptionis hic eſt ſenſus. Quando eſt habitudo quædam rei temporalis, quæ in ea inuenitur & prouenit ex menſuratione temporis, ex hoc ꝙ tempore menſuratur. Manifeſtum eſt enim ſicut res locata certam quandam habet ad locum continentem, ſic rem temporalē certam item habere habitudinem ad tempus ipſam menſurans, atque hæc habitudo uocatur ipſum quando abſtractiuè, ipſumque eſſe in tempore uocatur quando concretiuè. Diuiditur itē quando, in quando ſimplex & quando compoſitū. Quādo ſimplex, eſt habitudo rei ad tempus indiuiſibile, ut eſſe angeli in æuiternitate, quæ largè poteſt dici quoddam tempus. Aeuiternas enim eſt ſimplex, & ſucceſſionis partes non habet, ſicut nec æternitas. Item eſſe hominis aut alterius rei in hoc momento tēporis eſt quando ſimplex. quoniam momento temporis eſt indiuiſibile, ſicut punctus localis eſt indiuiſibilis. Eſſe autem in æternitate propriè dicta, non comprehenditur ſub quando huius prædicamenti, quoniam in æternitate eſſe ſoli Deo conuenit, & ab ipſo Deo non diſtinguitur, quoniam prædicamenta tranſcendit, immenſo nimirum interuallo poſt ſe relinquens creata omnia & creatorum accidentia. Quando autem compoſitum eſt habitudo rei temporalis ad tempus diuiſibile, ut eſſe in hoc anno, in hoc die, in hac hora, &c. Huiuſmodi enim tempus eſt diuiſibile in partes ſucceſsionis, ſicut locus in partes poſitionis, quemadmodum ex Prædicamento quantitatis relinquitur manifeſtum. Sub quando autem compoſito, ponuntur eſſe hodie, fuiſſe heri, fore cras, item eſſe uel fuiſſe uel fore in hoc anno, in hac die, in hac hora, &c. Sub quando autem ſimplici, uidentur immediatè poni, eſſe in æuiternitate, & eſſe in momento temporis. Sub eſſe in momento ponitur eſſe in hoc momēto, uel in illo.

Quā- „ do ſī „ plex. „

Quā „ do cō „ poſi- „ torū. „

Quæ nemo exiſtimet eſſe indiuidua, ſicut neque indiuidua ſunt, eſſe in hoc loco, eſſe in illo loco. Species enim ſunt, non indiuidua. Sic autem debent indiuidua aſsignari, hoc eſſe in loco, uel in hoc loco, illud eſſe in hoc loco. Item hoc eſſe in illo momento uel tēpore, illud eſſe in illo momento uel tempore, ſic uidelicet toti præponendo pronomen demonſtratiuū ſingularizans non tantum parti. De natura autem æuiternitatis, & quomodo à tempore, item & ab æternitate diſtinguatur, diximus in libro quarto de Conſiderationæ rerum Naturalium, capitulo uiceſimo ſecūdo. Conditiones etiam quando, eadē ſunt quæ ipſius ubi. Quando enim non habet contrarium, neque magis ſuſcipit aut minus.

CAP. LVI. De Prædicamento Situs.

Poſitio & ſitus, nomina ſunt omnino eiuſdem ſignificationis, ſecundum eum uſum in quo hic ſumuntur. Eſt tamen ſitus uocabulum aliquanto notius quum poſitio, propter quod per ſitum definitur poſitio, hoc modo:

Poſitio eſt quidam partium ſitus & generationis ordinatio. Definitio Poſitiōis.

Pro cuius definitionis intellectu, aduerte in unoquoque corpore potiſsimum uerò in uiuentibus, inueniri habitudinem certam unius cuiuſque partis in ordine ad totum ipſum ſimul & ad reliquas partes eiuſdem totius, ſecundum uariam ſituationem partiū ad inuicem in toto ipſo corpore. Exempli gratia, in humano corpore, caput talem habet ſitum ut ipſum ſit ſupra humeros, ac ſuperius omnibus alijs partibus Pedes talem habent ſitum uel poſitionem, ut omniū infimi ſint & pars extrema corporis deorſum. Humeri ſitum habent, ut infra caput conſiſtant & ſupra pe-

nia inuenitur partium diſpoſitio ad inuicem, quam ſecundum naturæ ordinationẽ habeat. Propter hanc uerò duplicem poſitionem, in deſcriptione prius aſsignata duæ ſunt partes per coniunctionem copulatiuam pro diſiunctiua poſitam copulatæ. In parte priori, cum dicitur quidam partium ſitus, ſubaudi non ſecundum naturam deputatus innuitur poſitio non naturalis. In poſteriori uerò, cum dicitur, & ſiue uel generationis ordinatio, innuitur poſitio naturalis, quam uidelicet natura à generatione rei determinat. Aſsignantur quoque poſitioni ſuprapoſitæ conditiones, quòd magis & minus non ſuſcipiat, itemq́ue contrarietatem non admittat, intelligendo de contrarietate Logica & propriè dicta. Alioqui enim ſitus capitis ſurſum, & pedum deorſum, uidentur aliquo modo contrariari.

CAP. LVII. De Prædicamento Habitus.

HAbitus prout decimo loco inter prædicamenta conſtituitur, aliam habet ſignificationem, quã ſupra cum in prædicamento qualitatis aſsignaretur prima ſpecies. Definitur autem habitus, hoc modo:

Habitus eſt corporeum & eorum, quæ circa corpus ſunt, adiacentia. Definitio Habitus.

Quæ definitio hoc innuit, per habitum hic intelligi habitudinem quandam conſurgentem in ipſo corpore, ex adiacentia uel applicatione alicuius, ſiue ueſtimenti ſiue ornamenti ad ipſum. Manifeſtum eſt enim in corpore hominis, quod ueſtimento induitur, aut cingulo circundatur, aut alio modo aliter ornatur ſiue ueſtitur, ſiue armatur, aliquam inueniri habitudinem

tudinem ad illud, ſiue ueſtimentum ſiue ornamentũ.
Diuiſio Habitus. „ Diuiditur autem habitus in habitum ornamenti & „ habitum ueſtimenti. Habitus ornamenti eſt habitu„ do corporis uel partis eius alicuius ad aliquid, quod „ ei tanquam ornamentum applicatur. Vt cum imponitur capiti Regis diadema regni: Pontifici ſummo triplex corona, Epiſcopo mitra, aut cum annulus digito inſeritur. Corónatio ergo, mitratio, & annulatio (ut ita loquamur) habitus ſunt ornamenti. Poſſentque his annumerari omnes habitus Pontificales, Imperiales, Conſulares, Sacerdotales, quando uidelicet aliquibus inſignibus honoris uel dignitatis uel officij quiſquam induitur, non ad corpus operiendum tantum aut ueſtiendum. Omnes enim hi habitus potius ornamenti quàm ueſtimenti eſſe uidentur. Habitus au„ tem ueſtimenti dicitur habitudo corporis ad aliquid „ quod ipſi per modum ueſtimenti circumponitur ſiue „ applicatur. Vt cum pedes operimus calceis, crura caligis, pectus dyploide, corpus totum tunica uel pallio, caput pileo. Quòd ſi generaliter accipiatur ueſtimẽtum, ut etiam armaturam ſub ſe complectitur. Diuiditur ulterius habitus ueſtimenti, in habitum domeſticum ſiue communem & habitum bellicum. Habitus domeſtici ſunt quos iam enumerauimus. Habitus autem bellici ſunt, loricatio, galeatio, gladiatio, ſiue gladij accinctio, clipeatio ſiue clipei appenſio. Haſtatio ſiue haſtæ tenſio, aliaque huiuſmodi. Si uerò ſpecialiter accipiatur ueſtimentum, ſupra habitum ueſtimenti, & habitum ornamenti, debebit adijci habitus armaturæ.

CAP.

CAP. LVIII. *De Proprietatibus Habitus.*

ASſignant autem habitui conditiones quaſdam ſiue proprietates,quarum prior eſt:

Habitus ſuſcipit magis & minus.

Quod declarant,de eo qui plura habet ueſtimenta alio. Illum enim dicunt hoc magis ueſtitum. Et eum qui plura habet ornamenta, dicunt magis ornatum. Illum quoque qui plura habet arma, magis armatũ. Verum id propriè non eſt ſuſcipere magis & minus iuxta ſenſum quem in qualitate expreſsimus. Non enim propter intenſionem ipſius habitus ita dicuntur iſta magis & minus, cum habitus naturæ exiſtens ad aliquid,non ſuſcipiat intenſionem uel remiſsionẽ. Sed tantum propter multiplicationem armorum,ueſtimentorum,uel ornamentorum,ex quorum adiacẽtia fiunt habitudines illæ, prædicantur uocabula ſecundum magis & minus. Quomodo non immeritò illum qui decem liberos habet magis patrem poſſumus dicere,eo,qui tantum duos genuit.

Secunda Proprietas hæc eſt.

Habitus non ſuſcipit contrarietatem.

Quòd per ſe manifeſtũ eſt,quoniam calceatio non eſt contraria caligationi,nec caligatio pileationi,neque ueſtitio eſt contraria armationi, quoniam ſimul in eodem inueniuntur cum non poſsint contraria eſſe in eodem. Neque contrariantur ueſtitum eſſe & nudum,armatum, & inermẽ, ſed tum priuatiuè hæc ſunt oppoſita. Atque hæc de prædicamentis pro qualicunque rudium inſtitutione dicta ſint ſatis.

CAP. LIX. De Poſt prædicamentis.

QVemadmodum ante tractatum de prædicamentis quorundam præmiſſa fuit determinatio, ad meliorem prædicamentorum intelligentiam apprimè conducentium, ita & nũc eorundem abſoluto tractatu quædam adiunguntur ſimili ratione ac pari propoſito, quæ proinde poſt prædicamenta recentiores appellitant, quemadmodum

* ficto. præmiſſa illa * effictio non prorſus incommode uocabulo, antepræ dicamenta nominarunt. Poſtprædicamenta enim appellamus, quæ poſt prædicamentorũ tractatum ad pleniorem ipſorum facilioremque intellectum ſubnexa ſunt. Quæ ſunt numero quinque, nempe oppoſitio, prius, ſimul, motus, & habere. Hæc enim quinque ad finem uſque libri huius determinãtur. Et primum quidem de oppoſitione & uarijs oppoſitionum generibus dicendum, quoniam non mediocriter eorum conducit diſtinctio, ſi tamen prius in genere, quid ſit oppoſitio & quæ oppoſita, definierimus. Sic igitur definitur Oppoſitio.

Diſpoſitio oppoſitionis. Oppoſitio eſt repugnantia duorum extremorum adinuicem talis, ut neutrum illorum cum ullo alio ſimili modo repugnet.

Pugnantia autem ſiue repugnantia dicimus, illa quæ de eodem ſingulari ſimul non ualent prædicari reſpectu eiuſdem. Quemadmodum album & nigrum repugnant, calidum & frigidum, pater & filius, uidere & cæcum eſſe, ſedere & nõ ſedere. Non autem quælibet indifferenter repugnantia oppoſitionem facit. Sic enim homo & aſinus, bos & leo, lapis & lignum, eſſent oppoſita, quod manifeſtè falſum eſt, cum nulla

la ſpecie oppoſitiones opponantur. Homo enim & aſinus repugnant, quia de eodem ſingulari non poſſunt uerè prædicari. Nihil enim idem homo & aſinus eſſe ualet, bos & leo, lignum & lapis. Signanter proinde additum eſt, repugnantia talis ut neutrum illorum ulli aliorum ſimili modo repugnet, quam repugnantiam recentiores ſatis accommodato uocabulo præciſam duxerunt nominandam. Per quam ſanè adiectionem, manifeſtè excluduntur homo & aſinus. Homo enim quomodo cum aſino pugnat, non minus nec aliter cum equo, cum uacca, cum leone, cum ſimia, alijsque omnibus ſpeciebus animalium, atque ita in cæteris. Non igitur eſt inter hominem & aſinum repugnātia talis præciſa, nec proinde oppoſita dici merentur, ſed appellantur diſtincto nomine diſparata, quaſi diſſeparata, ſiue ab inuicem ſeparata. Ab inuicem enim omnino ſeparata ſunt, cum ſint naturæ pugnantiſsimæ, quas impoſsibile ſit in eodem ſingulari inuenire. Oppoſitionem tamen nullam particularem aut determinatam adinuicem habent. Interea uerò quæ ꝓpriè ſunt oppoſita, talis eſt præciſa repugnantia, ut neutrum illorum cum illo alio ſimili modo pugnet. Exempli gratia. Album & nigrum ſubijnuicem opponuntur contrariè. Album uerò nulli alteri ſic opponitur ut nigro, neque item nigrum ulli alteri ut albo. Nam ſi dixeris, nigrum ſimiliter repugnare rubeo ut albo, euidenter id refellitur, quoniam nigrum albo repugnat ſicut extremorum alterum alteri, rubeo uerò ſicut medio extremorum. Verum ex hoc ita occurrit difficultas in ijs uirtutibus, quæ habent ex utraque parte, ſecundum exceſſum & defectum, contraria. In his enim non uidetur eſſe talis repugnantia præciſa, cum ſimili modo opponatur medium huic extremo quo alteri, quemadmodum (exempli gratia) liberalitas

Repugnātia præciſa.

*** Obiectio.

tas ſimiliter opponitur & prodigalitati & auaritiæ, Attamen in his nihil dubium eſt ueram eſſe oppoſitionem, & ueram contrarietatem, cum uirtus & uitium oppoſitum contrarientur, iuxta Philoſophorũ ſententiam. Soluitur autem hæc obiectio dicendo, licet eodem genere uel eadem ſpecie oppoſitionis medium pluribus opponitur uitijs, non tamẽ penitus eodem modo, quoniam alterum ſumitur ſecundum exceſſum, alterum ſecundum defectum. Prodigalitas enim opponitur liberalitati ſecundum exceſſum, auaritia autem ſecundum defectum.

ſolutio

C A P. LX. De relatiuè Oppoſitis.

DIuiditur autem oppoſitio in quatuor ſpecies. Oppoſitionum enim, alia eſt relatiua, alia contraria, alia priuatiua, alia contradictoria. Proportionabiliter oppoſitorum, alia ſunt oppoſita relatiuè, alia contrariè, alia priuatiuè, alia contradictoriè. Primum igitur definienda ſunt relatiuè oppoſita, hoc modo:

Definitio relatiuè oppoſitorum.

Relatiuè oppoſita ſunt, quæ ea ipſa quæ ſunt oppoſitorum dicuntur, aut quomodo libet aliter ad ea.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Illa ſunt relatiuè oppoſita, quæ ſecundum ſua ſignificata referuntur, quodlibet ad alterum ſibi oppoſitum, mediante caſu genitiuo, uel in alio aliquo caſu, aut mediæ propoſitionis adminiculo. Exempli gratia, pater & filius de ſe inuicem referuntur in caſu genitiuo, tanquam oppoſita, quoniam pater dicitur filij pater & filius patris filius, nec poſſunt ſimul de eodem uerificari, reſpectu eiuſdem. Nemo enim ſimul eſt pater & filius, in comparatione ad eundem. Comparatione autem

ad

ad diuerſos, nihil prohibet. Itẽ diſciplina & diſciplinatũ, ſenſus & ſenſatum, relatiuè ſunt oppoſita Referuntur enim adinuicem ſub habitudine diuerſorum caſuum, quoniam diſciplina dicitur diſciplinati diſciplina, & diſciplinatum diſciplina diſciplinatum. Magnum quoque ad paruum dicitur, & paruum ad magnum, multũ ad paucũ & paucũ ad multũ. Quidã tñ ad ueram oppoſitionem relatiuorum putant neceſſarium eſſe ut ſumantur ſingulariter relatiua putans relatiuè oppoſita ſimpliciter nõ poſſe de eodẽ ſimul ꝑdicari, etiã reſpectu diuerſorũ. Vnde dicũt: relatiuè oppoſita debere ſic aſsignari, hic pater & hic ſuus filius, hæc diſciplina & hoc ſuum diſciplinatum, hoc paruũ & hoc ſuum magnum, id eſt, magnum illud, cuius cõparatione dicitur paruum, atque ita in cæteris. Verũ id quod prius dictum eſt, uidetur plus habere probabilitatis, & ueterum Philoſophorum ſententię magis conſonum. Vnde Seuerinus Boetius oppoſita ita definiuit: Oppoſita ſunt, quæ in eodem ſecundum idẽ in eodem rempore cica unam eademque rem, ſimul eſſe non poſſunt. Ac de relatiuis exemplum ponens dominum & ſeruum, ita ait. Nec ſeruus atque dominus eiuſdem eodem tempore eſt. Vbi diligenter eſt notandum quòd non ſimpliciter dixit, ſed eiuſdem adiecit.

Alia opinio

CAP LXI. De contrariè Oppoſitis

Contraria expreſſe in textu non definit Ariſtoteles. Ponit tamen nonnulla ex quibus partim colligitur hæc ipſius definitio:

Contraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita, maximè à ſe inuicem diſtant, eidem ſubiecto ſuſceptibili uiciſſim inſunt, à quo mutuo ſe expellũt, niſi alterũ inſit à natura.

Definitio contrariorum.

Quæ

Quæ definitio pulcrè naturam exprimit eorum, quæ uerè ſunt contratia, eaque aptis particulis ſeparat à reliquis ſpeciebus oppoſitorum. Primum igitur contraria ambo neceſſe eſt poni ſub eodem genere, ſiue immediate, ut albedo & nigredo ponuntur ſub colore, prodigalitas & auaritia ſub uitio, ſiue mediatè, ut liberalitas & prodigalitas, durum item & molle, ſanum & ægrotatiuum. Non enim iſta immediate ponuntur ſub eodem genere, cum liberalitas immediatè ſubſit uirtuti, & prodigalitas, uitio, durum itē & ſanatiuum naturali potentiæ, molle uerò & ægrum naturali impotentiæ: Mediatè autem ſub eodem genere ponuntur, nempe priora ſub habitu & diſpoſitione, uel propinquius ſub habitu morali, poſteriora ſub naturali potentia uel impotentia. Atque per hanc particulam, excluduntur ab iſta contrariorum definitione priuatiuè opppoſita & contradictoriè. Hæc enim non ponuntur ſub eodem genere, cum eorum ſemper alterum ſit priuatio uel negatio, quæ ſub nullo genere ponuntur, propterea ꝙ rem ueram & poſitiuam non ſignificent, ſed rei tantum priuationē uel negationem. Deinde neceſſe eſt, contraria maximè ab inuicem diſtare. Quod eſt intelligendum de diſtantia & pugnantia, ex parte naturæ. Cuius defectu, qualitates mediæ non dicuntur contraríæ, neque una qualitas extrema, & altera media, ut rubedo & pallor, uel albedo & rubedo. Hæc enim non maximè diſtant cum plus ab inuicem duo extrema albedo & nigredo. Cum enim media principent naturā utriuſque extremi, manifeſtum eſt, inter media non poſſe eſſe ex parte naturæ tantam diſtantiam quanta eſt inter extrema, quæ nullo modo adinuicem participant. Nihil enim albedinis participat nigredo, uel econtrario, ſed rubedo, pallor, aliiquè colores medii, utrunque

Maximè diſtant.

Obiectio.

que extrėmum quodammodo participant. Quòd ſi quis abijciat, liberalitatem & prodigalitatem eſſe cõtraria: nec tamen maximè diſtare cum plus uideantur diſtare duo uitia extrema, prodigalitas & auaritia. Reſpondetur, quod non minor eſt in ueritate diſtantia utriuſque extremi à medio uirtute ſecundum rationem uirtutis & uitii, quã ſit ipſorum extremorum adinuicem, quorum utrunque eſt uitium. Non enim ſecundum naturam minus diſtant uirtus & uitium quàm duo, quorum utrunque eſt uitium, ſed alterum ſecundum exceſſum ſumitur, alterum ſecundum defectum. Vtraque enim ſuo modo maximè diſtant. Additur deinde, ad explicandam contrariorum naturam, quòd eidem ſubiecto ſuſceptibili uiciſsim poſsint ineſſe, quodque ſeinuicem pellant à ſubiecto. Licet.n.ſimul non poſsint eidem ineſſe contraria ſicut nec ulla oppoſita, ſucceſsiuè tamẽ & uiciſsim poſſunt, & ideo dicuntur ſeinuicem pellere à ſubiecto, quoniam adueniente uno, cedit & abit alterum, nec ſe compatiũtur in eodem domicilio. Exempli gratia, albedo & nigredo, calor & frigus, uiciſsim inſunt eidem, quoniã id quod nũc eſt album uel calidum, poteſt fieri nigrũ uel frigidum, non tamen ſimul, ſed inuicem ſe pellũt, quoniam adueniente frigore & nigredine, fugit calor & albedo. Vnde iſta expulſio non eſt intelligenda per uiolentam actionem. Tametſi enim quædam ſint qualitates, quę etiam uiolenta actione ſe inuicem expellant atque propulſent, qualitates ſcilicet illæ, quæ à Phyſicis actiuæ nũcupantur, nempe calor, frigus, humiditas & ſiccitas, alia tamen ſunt contraria plurima, quibus non competit uiolenta actio. Vt colores, ſapores, & ſoni contrari, non agunt expellendo ſe inuicem uiolenter. Horum autem expulſio non aliud intelligitur, quam mutuo ceſsio, eo ꝙ ſimul ineſſe eidem

Solutio

Expellunt ſe.

tatis,& ægritudinis ſuſceptiuum, ꝙ non alterum habet. Omne enim animal uel ſanum eſt uel ægrum. Ita par & impar, circa numerum dicit Ariſtoteles eſſe cõtraria immediata, quoniam omnis omnino numerus par eſt uel impar. Per oppoſitum uerò definiuntur cõtraria mediata hoc modo.

Contraria mediata ſunt quorum non eſt neceſſe ſemper alterum ineſſe ijs, in quibus nata ſunt fieri. Cõtraria mediata.

Hoc eſt, quæ talia ſunt, ut non ſit neceſſe cuilibet ſubiecto ſuſceptibile ſemper ineſſe alterum, ſed poſſit ſubiectum interdum ab utroque eſſe uacuum: Vt calor & frigus contraria ſunt mediata, albedo item & nigredo. Quædam enim corpora harum ſuſceptibilia, utroque carent. Inuenitur enim aqua, neque calida, neque frigida, ſed tepida tantum, & inuenitur corpus neque album, neque nigrum, utpote rubeum aut pallidum, aut alio colore medio coloratum. Subdiuidit quoque Ariſtoteles huiuſmodi contraria mediata. Quædam enim dicit eſſe quorum mediis ſunt nomina impoſita, quemadmodum inter album, & nigrum, media nominibus uſitatis dicuntur, pallidum, rubem, fuluum, &c. Item inter calidum & frigidum, medium dicitur tepidum. Alia uerò ſunt, quorũ mediis uon ſunt impoſita nomina, ſed neceſſe eſt ea circunloqui per abnegationem utriuſque extremorum. Exempla ponit bonum & malum, iuſtum, & iniuſtũ. Eſt enim inter hæc medium. Quędam enim ſunt neque ſimpliciter, neque ſimpliciter, neque ſimpliciter mala, ut diuitiæ & pulcritudo, quæ Stoici appellant indifferentia. Poteſt item aſsignari homo, neque uerè bonus, neque uerè malus: Hoc autem medium ille ſenſet circunloquutione exprimendum, per utriuſque

contrarii abnegationem dicendo, neque bonum neque malum. Boetius uerò illud appellandum dicit indifferens, addens uocabulum iſtud ad medium ſignificandum commodè inuéntum eſſe poſt Ariſtotelem, quod eius tempore nondum fuerat impoſitum. Aliã quoque diuiſionnem idem ponit Boetius, quia mediata cõtraria diuidit in ea, quæ plura habent media, ut albedo & nigredo multos habent colores medios, & in ea, quæ tantum unũ, ut calor & frigus ſolum teporem. Atque hæc deinde diuidit in ea quorum medio eſt nomen impoſitum, ut calor & frigus medium habent teporis nomine deſignatum, & ea quorum medio uon eſt nomen impoſitum, ut bonum & malum, quibus proinde per abnegationem utriuſque extremi facile poteſt nomen imponi. Si uerò contingeret huiuſmodi aliqua contraria plura habere media, illic non conuenienter poſſet ullius medij fieri aſsignatio per abnegationem utriuſque extremorum. Vt ſi medium albi & nigri quis aſsignauerit, neque album neque nigrum, non eſt determinata, neque conueniens aſsignatio, quoniam nullum medium ibi aſsignatur. Communis eſt enim illa abnegatio multis medijs.

CAP. LXIII. De priuatiuè Oppoſitis.

EX ijs, quæ Ariſtoteles tractat de priuatiuè oppoſitis, elicitur hæc illorum definitio:

Priuatiuę oppoſita ſunt, quę habent fieri circa idem ſubiectum ordine irregreſsibili, & tempore à natura determinato.

In qua definitione, primo loco ponitur id, in quo eſt conuenientia priuatiuè oppoſitorum cum contrarijs, uidelicet, quod fieri habeant circa idem ſubiectũ. Hoc enim utriuſque eſt commune, quoniam ſicut cõtraria eidem ſubiecto ſucceſsiuè, licet non ſimul, ineſ-

ſe

ſe poſſunt, ſic & priuatiuè oppoſita. Neque ſolũ fiunt circa idem ſubiectum, uerum etiam circa eandem partem ſubiecti. Vt uiſus & cæcitas ambo fiunt circa oculum, auditus & ſurditas circa auditum, mutus & loquens (accipiendo loquens ut potentiam loquẽdi ſignificet) ambo circa linguam, aliaquè inſtrumenta uocis. Quod autem ſequitur, ordine irregreſsibili, diſtinctionem ponit inter contraria & priuatiuè oppoſita. In contrarijs enim, ubi alterum non neceſſariò ineſt ex natura, uiciſsitudinaria & mutua inuenitur ſucceſsio, nempe ab albedine ad nigredinem mutatio, atque econtrario à nigredine rurſus ad albedinem, item à calore in frigus, ac rurſum à frigore in calorem. Verum in priuatiuè oppoſitis, ab habitu quidem poteſt ueniri in priuationem, ut à uiſu ad cæcitatem, ab auditu ad ſurditatem, contra uerò, à priuatione in habitum (iuxta celebrem Ariſtotelis ſententiam) nunquam poteſt regreſſus fieri. Quod ſecundũ uirtutem naturæ eſt intelligẽdum. Virtute enim eius qui eſt naturæ auctor & dominus, cui (iuxta Euangelicum teſtimonium) nihil eſt impoſsibile, aut difficilè, non minori facilitate poteſt reditus fieri à priuatione in habitum, quàm ab habitu ad priuationem tranſitus: Aduertendum tamen eſt, quædam eſſe priuatiuè oppoſita alterius naturæ, in quibus uidelicet etiam ſecundum naturam fit tranſitus & regreſſus ab utroque in alterum. Lumen enim & tenebræ ſunt priuatio & habitus, ac proinde oppoſita priuatiuè quæ circa idem fiunt ſubiectum, nempe aerem. In his tamen fit mutuus regreſſus, quoniam aer ex lucido fit tenebroſus, abeunte Sole, & rurſum ex tenebroſo fit lucidus, illo reſurgente. Ita de quiete & motu dicendum, quæ ſunt item priuatio & habitus. Item de ſciẽtia & ignorantia priuationis. Vt enim ex mouente fit

Ordinis irregreſsibili.

cuiuſcunque formæ perfectionis aut habitus, quàm tempus aduenerit, quod natura tali rei ad habitum huiuſmodi acquirendum deputauit.

CAP. LXIIII. De contradictoriè Oppoſitis.

PORrò contradictoriè oppoſita aſsignantur dupliciter. Interdum quidem propoſitiones totæ, ut Socrates ſedet. Socrates non ſedet. Interdum ſolum termini ſimplices, alteri negatione præpoſita, ut ſedere non ſedere, homo non homo, iuſtus non iuſtus. Definiunt autẽ contradictoriè oppoſita hoc modo:

Contradictoriè oppoſita ſunt, inter quæ non eſt dare medium. Cõtradictoriè oppoſita.

Quod medium (ſi de propoſitionibus loquamur) intelligitur medium ueritatis & falſitatis. Si uerò de ſimplicibus terminis, intelligitur medium prædicationibus ſiue uerificationis. Inter has enim propoſitiones. Socrates ſedet, Socrates non ſedet, non eſt omnino dare medium ueritatis aut falſitatis, quoniã neceſſe eſt ſic ſemper earũ unã uerã, & alterã falſam eſſe, ut nec ambæ ſimul ueræ eſſe ualeant, nec ſimul falſæ. Inter hos autem terminos, ſedere non ſedere, homo non homo, omnino non eſt dare medium prædications ſiue uerificationis, quoniam nullum omnino poteſt ſingulare aſsignari, quin alterum illorum uerè de illo prædicetur. Quidquid enim mihi aſsignaueris, uel ſub Sole, uel ſupra ſolẽ, ipsũ uel ſedet, uel nõ ſedet, ipsũ eſt, homo uel nõ homo, lapis uel nõ lapis, atq; ita in ſingulis. Atque hoc uno diſtinguuntur iſta contradictoriè oppoſita ab omnibus alijs. In cæteris enim facilè dabitur aliquod medium prædicationis, id eſt, aliquid de quo neutrum eorum prædicari uerè poterit. Vt inter album & nigrũ de mediũ,

parietem rubeum. Hic enim neque albus, neque niger eſt. Do medium angelum, ipſum Deum, & corpora cæleſtia, quę omnia colorem nullum habent, atq; ob hoc, neque alba ſunt neque nigra. Inter patrem quoque & filium media plurima facile eſt dari. Plurima enim ſunt, in mundo, quæ neque patres ſunt, neque filii. Sic inter cæcum & uidens plurima ſunt media, quibus neutrum competit.

CAP. LXV. De Modis prioris.

POſt oppoſitorum determinationem, ſubiungit Ariſtot. modos aliquot ſiue acceptiones priores, primum quidem ab alijs (ut uidetur) communiter aſſignatos explicans, deinde prædictis quatuor ex ſua ſententia quintum adiiciens. Qui omnes propter adoleſcentulorum memoriam confirmandam, ſuo ordine concludi ſolent duobus his uerſibus.

Prim⁹ modus prioris

Tempore, natura, prius ordine, dic & honore:
Cauſſam cauſſato dicimus eſſe prius.

Primo igitur modo prius dicitur alterum altero ſecundum tempus.

Id enim quod tẽpore præcedit, dicimus prius tempore, quemadmodum id quod ſubſequitur tempore, poſterius nũcupamus, ut Adam fuit prior Abel, Noe prior Abraham, Dauid prior Solomone, atque in cæteris. Et uniuerſaliter hoc modo prius dicit̃ eſſe, q̃d eſt altero antiquius, uel ſenius. Inter quæ duo, Boeti⁹ ex ſententia Purphyrii talem ponit differentiam, ut antiquius rebus tribuat inanimatis, ſeuius uerò animatis. Antiquius enim dicit bellũ Thebanorũ excidio Traianorum, & dominatiuum regum in urbe Romana antiquiorem dicit magiſtratu conſulum: Seniorem uerò ait Pythagoram Socrate, Socratem Ariſtotele, idcirco quod temporibus ſe antecedant.

Alte-

Altero modo dicitur prius, id à quo non conuertitur eſſendi conſequentia. Secundus modus.

Hoc eſt, quando duo aliqua ſunt, ex quorum altero infertur exiſtentia alterius, ſed non econtrario illud ex iſto, tunc iſtud à quo non fit reuerſio, dicitur prius. Exempli gratia, à binario ad unitatem bona fit eſſendi conſequentia. Si enim duo ſunt, unũ eſt, & ſi binarius fuerit, unitas eſt. Verum non econtrario, ab unitate ualet cõſequẽtia eſſendi ad binariũ. Non enim conſequitur binarium eſſe, ſi ſit unitas. Ob hoc uidelicet unitas meritò dicitur prior. Si generaliter omnis numerus minor maiore eſt prior, quoniam à maiore ſemper ad minorem ualet eſſendi conſequentia, non autem à minore ad maiorẽ conuertitur. Sic animal prius eſt homine. Si enim homo eſt, animal, eſt ſed non fit conuerſio. Non enim neceſſe eſt hominẽ eſſe, ſi animal ſit. Et uniuerſaliter omne genus eſt prius ſuis ſpeciebus, & omnis ſpecies ſuis indiuiduis, hoc modo prioris. Et iuxta hunc modũ dicitur aliquid prius natura, quemadmodum iuxta priorem dicitur tempore prius. Quid autẽ ſit conſequentia eſſendi ex prædictis facilè intelligitur, ea uidelicet in qua ex unius exiſtentia infertur exiſtentia alterius. Conuerti uerò dicitur illa conſequentia eſſendi, quando ſicut ab exiſtentia huius ualet conſequentia ad exiſtentiam illius, ſic econuerſo ualet ab exiſtentia illius ad huius exiſtentiam. Vt ſi pater eſt, filius eſt, & ſi filius eſt, pater eſt. Si homo eſt, riſibile eſt, & ſi riſibile eſt, homo eſt. Ideo iſta pater & filius, homo & riſibile, dicuntur conuerti ſecundum eſſendi conſequentiam. Quando autem ab uno ad alterum ualet eſſendi conſequentia, ſed non econtrario, tunc dicitur eſſendi conſequentia non conuerti, & ab illo dicitur non conuerti, ex quo non fit uiciſsitudinaria illatio. Conſequẽtia eſſendi

Tertio

Inter illa conuertuntur ſecundum eſſendi conſequentiam, dicimus illud altero eſſe prius qđ alterius aliquo modo eſt cauſſa.

Exempli gratia, homo, & ſuſceptiuum diſciplinæ ſecundum eſſendi conſequentiam conuertuntur. Nā ſi homo eſt, ſuſceptiuum diſciplinæ eſt, & ecōtrario, humana autem natura, quæ per terminum, homo, ſignificatur, cauſa eſt proprietatis illius, quę per ſuſceptiuum diſciplinæ ſignificatur. Ideo homo prior eſt, quàm ſuſceptiuum diſciplinæ. Item ſi lux eſt, lumen eſt, & econtrario, lux autem, eſt cauſa luminis, ideo lux prior eſt lumine. Adducit Ariſtoteles exemplum alterum obſcurius, dicens, eſſe hominem conuerti ſecundum eſſendi conſequentiam, cum oratione uera de ipſo. Nam ſi homo eſt, uera eſt oratio qua dicitur, homo eſt, & econtrario ſi hæc oratio uera eſt neceſſe eſt ergo rem ita ſeſe in ueritate habere, id eſt, hominem eſſe. Inſuper hominem in rei ueritate eſſe, cauſa eſt, quare hæc oratio, homo eſt, uera ſit. Non enim ideo homo eſt in rei ueritate, quia illa oratio, homo eſt, uera eſt, ſed potius econtrario, quia in rei ueritate homo eſt, ideo oratio quæ hoc ſignificat, uera eſt. Quare hominem eſſe, hoc modo prius eſt oratione uera. homo eſt.

Quemadmodum autem quinque modos iam aſsignauimus prioris, ſic per oppoſitum quinque item modos poſterioris facile eſt aſsignare, iuxta regulam illam communem. Tot modis dicitur unum oppoſitorum, quot modis & reliquum. Dicimus enim poſterius tempore, poſterius natura, poſterius ordine, poſterius dignitate, & poſterius ſecūdum cauſalitatem, uel in ratione effectus. Quæ ſigillatim proſequi foret ſuperfluum, cum facillimè ex comparatione priorum poſsint intelligi. *Modi poſterioris.*

CAP.

CAP. LXVI. De Modis Simul.

TRes modos Simul ponit Ariſtoteles, qui tribus his uerſibus, ad iuuandam puerorum memoriã ſolent concludi:

Tempore dico ſimul, quorum generatio nunc eſt.
Quæ conuertuntur, dicimus eſſe ſimul.
Suntq; ſimul ſpecies genus unum condiuidentes,

primus modus ſimul. Primus itaque modus eſt, ſecũdum quẽ illa dicuntur ſimul, quorum generatio ſiue productio eſt in eodem tempore.

Id eſt, quæ ſimul nata ſiue producta ſunt. Vt duo infantes ambo in eodem momento uel breui tempore nati. Item omnes angeli ſimul ſunt hoc modo, quoniam in eodem tempore ſine momento omnes producti ſunt, non alius poſt alium. Angelus autem & homo non ſunt ſimul, quoniam non in eodem tempore productus eſt homo cum angelo. Atque hoc modo dicit Ariſtoteles ſimpliciter & proprijſsimè ſimul dici, quemadmodum prius primo modo propriſsimè dicitur ſecundum tempus.

Secundus modus. Secundo modo illa dicuntur ſimul, quæ conuertuntur ſecundum eſſendi conſequentiam, & neutrum eſt cauſa alteri ut ſit.

Atque hæc dicuntur ſimul natura, uel naturaliter ſimul, ut duplum & dimidium adinuicem conuertuntur. Si enim duplum eſt, dimidium eſt, & econtrario, ſi eſt, dimidium, eſt duplum. Inſuper neque duplum cauſa eſt dimidij, neque dimidium cauſa dupli. Idcirco duplum & dimidium ſunt ſimul natura. Similiter pater & filius, dominus & ſeruus, cæteraque huiuſmodi. Quod ſi de patre & filio quis objiciat patrem eſſe cauſam filij, ac proinde priorem eſſe patrem filio

Obiectio.

ſecundum naturam,reſpondebitur(iuxta ſententiam Boetij) uerum quidem eſſe, hominem illum, qui eſt pater,cauſam eſſe ſubſtãtiæ atque hominis illius qui eſt filius,non tamen ob hoc dicendum eſt,patrem eſſe cauſam filij.Quemadmodum (exempli gratia) Aeneas cauſa fuit ut eſſet Aſcanius, ſed non fuit pater cauſa ut eſſet filius,nihilo certè amplius quàm fuit filius cauſa ut eſſet pater.Simul enim cœperunt eſſe pater & filius,nec potuit Aeneas prius eſſe pater,quàm eſſet ille filius.Vnde cum dico,pater cauſa eſt ut ſit filius,innuitur relationẽ paternitatis ſignificatam, per uocabulum patris,efficere relationem,quæ per uocabulum filij ſignificatur, quod ueritatem non habet. Cum autẽ dico Aeneam eſſe cauſam ut ſit Aſcanius, indico ſubſtantiam illam,quæ eſt Aeneas,cauſam exiſtendi præſtitiſſe ſubſtantiæ quæ uocatur Aſcanius. Atque hoc iuxta Poetarum deſcriptionem uerũ eſt. ſolutio

Tertio modo dicuntur ſimul (atque etiã aliquo modo ſecundum naturam) quę ex eodem genere ediuerſo à ſeinuicem diuiduntur

Hoc eſt ſpecies plures ſub eodem genere æquè immediatè contentæ,quæ ipſum genus ex æquo diuidũt. Vt homo & brutum hoc modo ſimul ſunt, quoniam ſub genere animal æquè immediatè continentur, & ex æquo genus illud diuidunt. Siquidem animal diuiditur immediatè in hominem & brutum. Sic equus, aſinus,leo,ſimul ſunt,quoniam ſub eodem genere brutum,æquè immediatè continentur.Genera uerò,nunquam ſimul ſunt cum ſuis ſpeciebus, in quas diuiduntur,ſed propria ſunt illis.

niens, ad minorem iterum quantitatem reuertitur, dicitur minui. Cum ex albo fit niger, ex bono malus aut econtrario, dicitur alterari. Poſtremo, cum de loco ſe transfert in locum alium, dicimus illum ſecundum locum moueri. De motus autem contrarietate inquirens Ariſtoteles dicit, quietem ipſi ſimpliciter contratiari, id eſt, opponi. Nam propriè non poteſt eſſe quies contraria motui, cum ſit quies nil aliud quàm priuatio. Contrariantur etiam motus, qui ſunt ad terminos contrarios. Vt generatio propriè contrariatur corruptioni, quoniam terminos habet contrarios. Generatio enim progreditur ad eſſe. Sic augmentatio & diminutio, quarum illa ad maiorem, hæc ad minorem tendit quantitatem. Hæc autem quodammodo contraria cenſentur, ſecundum phyſicam maximè conſiderationem. Ita dicendum in alterationibus, quæ ſunt ad contrarios terminos, cuiuſmodi ſunt de albatiò, & denigratio. Item de mutationibus ſecundũ locum, ut motus ſurſum, motus deorſum. De his plenius exactiusque tractare ad phyſicam ſpectat conſiderationem.

CAP. LXVIII. De Modis habendi.

QVoniam Ariſt. uocabulo habere, in prædicamentis ſecundum diuerſas acceptiones uſus fuerat (ſiquidem habitum poſuit ſpeciẽ qualitatis, & habere nouiſsimum aſsignauit prędicamentum) idcirco ne quis æquiuocatione nominis illius turbetur, adijcit nunc & alias eiuſdem acceptiones, octo eius ponens modos quos quia paucisſimis perſtringit. ipſius hic uerba placuit tantum ſubſcribere.

Habere, inquit, octo dicitur modis. Aut enim aliquid qualitatem habere dicitur, ut habitum & diſpoſitionem, ſcientiam, inquam. & uirtutem. Aut quantitatem

Octo modi habẽdi

tatem,ut magnitudinem, tricubitum aut quadricubi tum. A ut ea quæ circa corpus ſunt, ut ueſtimentum, tunicam,uel gladium. Aut aliquid in corporis parte, ut in digito,annulum. Aut partem,ut pedē uel manū. Aut ut continens contentum,ut modius grana tritici,aut lagena uinum. Aut poſſeſsionem uel domū,uel agrum. Dicitur etiam & uir uxorem habere. Sic ille octo habendi modos enumerat,qui his concluduntur duobus uerſibus:

Affectum,quantum,ueſtitum,dic uelut aurum.
Membrum,contentum,poſſesſio, uir mulierum.

Vltimum autem modum Ariſtoteles dicit eſſe omnium alieniſsimum,eo quòd habere uxorem(ut ipſe ait)non aliud ſit,quam uxori cohabitare,uidelicet ſecundum Gentilium ritum,& ſententiam loquēs, qui Sacrámentum magnum illud ignorabant. Nos autē, quos Chriſtus Ieſus omnis ueritatis magiſter in ſacratiſsimæ fidei miſterijs erudiuit.Sacramentum magnū in coniugio uiri & fęminæ intelligentes, ſcimus longè amplius eſſe uirum habere uxorem,quàm ei cohabitare.Virum enim habere uxorem,ſecundum ueritatem, eſt uirum cum uxore indiſſolubili uinculo eſſe colligatum,ita ut ipſe(iuxta Apoſtolum) poteſtatem non habeat ſui corporis, ſed mulier, ac uiciſsim mulier ſui corporis non habeat poteſtatem,ſed uir.Vnde ſi hunc modum nos quoque alieniſsimum dixerimus aliam aſsignabimus rationem, quoniam in alijs modis habendi,id quod habet non dicitur uiciſsim haberi ab eo quod habet:ut habens poſſeſsionem,non ab ea habetur,& qui habet ueſtem aut annulum non ab ipſis habetur,qui pedem habet, non dicitur haberi à pede.In hoc autem modo,ut uir habeat uxorem; ita uiciſsim habetur ab ea.Neuter enim ſui corporis ha-

bet

bet poteſtatem; ſed uiciſsim alter alterius,ita ut ſint duo in carne una,in ſignificationem grãdis illius myſterij,quod nobis ſacer Paulus Apoſtolus prædicauit in Chriſto & Eccleſia, quod olim gentium quoque ſemine principibus (ut modo in noſtro Ariſtotele cernimus) abſconditum,nunc tandem in fine ſeculorum,ut alia plura nobis patefecit magiſter ueritatis, Ieſus Chriſtus Dominus noſter, cui proinde ſit laus, honor & gloria, una cum Patre & Spiritu ſancto, in ſecula ſeculorum. Amen.

Deo ſemper & ubique gloria.

LIBRI TERTII CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, *qui de Interpretatione inſcribitur,*

Prefatio.

POſt exactam in duobus præcedentibus libris ſimplicium uocũ determinationem,recto ordine nunc eſt procedendum ad ſimplicium illarum compoſitionem diligenter conſiderandam. A ſimplicibus enim ordinatus eſt progreſſus ad compoſita. Tractabit ergo principaliter hic liber de Orationibus compoſitis, maximè autem de illis quibus uerum uel falſum ſignificatur, quæ peculiari nomine enuntiationes uel enuntiatiuæ orationes nominantur. Inſcribitur autem hic liber ab Ariſtotele Græco titulo peri ermineas id eſt, de interpretatione, quæ idem uidetur eſſe cum enuntiatione, qua

mentis noſtræ conceptum uerum falſumuè interpretamur ſiue exprimimus. Quanquam Boetius in ea ui detur eſſe ſententia, ut interpretationem intelligat etiam nomen quodlibet & uerbum & participium, per ſe aliquid ſignificans. Qua de re pluribus digladiari, non uidetur operæprecium. Illud certum eſt, præcipuam hic enuntiationum haberi determinationem. De nomine & uerbo quòd paucula præmittãtur, per accidens euenit, uidelicet propter meliorem enuntiationum cognitionem, quandoquidem ex nominibus & uerbis, ut præcipuis partibus, cumponitur enuntiatiua oratio:

CAP. I. De Nominis definitione.

A Nomine igitur incipientes cum Ariſtotele libri huius tractatum, primum ipſius conſtituamus explicamusque definitionem, quam ille aſsignat in hunc modum:

Definitio nominis.

Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, ſine tempore, cuius pars nulla eſt ſignificatiua ſeparata, finita, & recta.

Cuius definitionis occaſione recentiores quidam libri huius determinationem incipiunt à definitione ſoni eiuſque diuiſione in uocem & non uocem. Vbi deinde partibus utriſque ſua definitione terminatis, uocem diuidunt in ſignificatiuam & non ſignificatiuam, ac rurſum ſignificatiuam in eam quæ naturaliter, & eam quæ ad placitum ſignificat. Verum nos hæc omnia in libris de conſideratione rerum naturalium, ubi proprius eſt ipſorum locus, pleniſsimè tractauimus, libro uidelicet nono à capite ſexto. uſque ad 12. Propter quod paucisſimis ea tantum quæ ne

ceſſaria

ceſſaria uidentur,hoc in loco repetimus. Inter uoces igitur,quædam ſunt omnino nihil determinatè ſigni ficantes. Vt cum pueri aut moriones, aut ebrioſi inarticulatas uoces emittunt,ex quibus nihil percipitur.Inter eas uerò quæ determinatum aliquid ſignificant, quædam naturaliter, quædam ſecundum placitum dicuntur ſignificare. Nempe illæ naturaliter ſignificant,quæ apud omnes ubique locorum ſiue gentium,idem ſignificant,ut gemitus,quē infirmus emittit,dolorem ſignificat ægritudinis, & ſuſpirium ab altero eductum ſignificat cordis triſtitiam ſiue grauitatem.Canis latratus,ſignificat famem aut iram ſiue cōturbationem, atque ita in huiuſmodi. Ex naturali enim diſpoſitione & influxu habent illæ uoces, ut ſic apud omnes idem ſignificent.Illæ uerò dicuntur ſecūdum placitum ſignificare, quæ non idem apud omnes homines repræſentant, ſed pro uoluntate imponentium rem aliquam ſignificant. Vt homo apud Latinos ſignificat ſubſtantiam rationalem, apud Græcos nihil omnino ſignificat.Sic de omnibus uocibus, cuiuslibet idiomatis, quo humano more utuntur ad inuicem colloquendo homines. Ex quibus facilè patet,quam ob rem in definitione nominis dictum ſit: Nomen eſt uox ſignificatiua, ſecundum placitum. Quod enim huiuſmodi uox non eſt,nominis appellationem non recipit. Adijcitur deinde particula, ſine tempore.Pro quā explicanda intelligendum eſt differentiam inter nomina & uerba hanc eſſe, quòd nomina non trahunt ſecum tempus in ſua ſignificatione, neque ſuum ſignificatum quod habent ſecundum aliquam temporis differentiam determinant,utpote neque ſecundum præſens neque ſecundum præteritum neque ſecundum futurum.Verba autem tempus ſecū trahunt in ſua ſignificatione, ipſumque ſignificatum

Vox ſignificatiua.

Vox ſignificatiua naturaliter.

Vox ad placitū ſignificatiua.

Sine tēpore.

uocis ſecundum determinatam aliquam temporis differentiam important. Exempli gratia, nomen homo, nullo modo temporis aliquam differentiam in ſua ſignificatione trahit, neque humanam naturam (quæ eſt ipſius præcipuum ſignificatum) aut ipſos homines particulares (quæ ſignificata ſunt ſecundaria) ſecundum ullam temporis differentiam determinat. Cum autem dico, curro, cucurri, curram, manifeſtum eſt prius uerbum trahere ſecum in ſignificatione tempus præſens, ſecundum, tempus præteritum, tertium, tempus futurum. Ipſeque curſus idem per ſingula illorũ principaliter ſignificatus, ſecundum tempus, certum determinatur, quemadmodum in explicando patet. Curro enim ualet, in tempore præſenti curſum habeo, cucurri, in tempore præterito curſum habui, curram, in tempore futuro curſum habebo. Sic inter tria hæc, eſt, fuit, erit, idem eſt ſignificatum principale nẽpe exiſtentia ipſa ſiue ipſum eſſe. Verum in tempore quod ſecum trahunt in ſua ſignificatione eſt manifeſta differentia. Illud autem quòd nos Boetium hac in parte ſequentes diximus, tempus ſecum ad ſignificationem trahere, ipſum eſt quod dicit Ariſtoteles ſignificare cum tempore. Eſt enim differentia notanda, inter ſignificare tempus & ſignificare cum tempore. Significant enim tempus quædam nomina, utpote, hora, dies, annus, menſis, biennium, triennium, biduum triduum, & huiuſmodi, quæ uidelicet non ſecum trahunt tempus ad ſignificationem ſuam, ſed tempus habent pro ſignificato ſuo præcipuo. Illa autem quæ cũ tempore ſignificant, principaliter aliud quidem ſignificant, ut curro curſum, amo amorem, & præter huiuſmodi ſignificatum principale, deſignant quandam certam differentiam temporis, circa quod determinatur quodammodo illud ſignificatum præcipuum. Ex

cludit

cludit ergo prædicta particula ſine tempore, omnia uerba à definitione nominis. In cæteris enim omnibus, conueniunt definitiones nominis & uerbi, illa unica particula excepta. Quòd autem ultimo loco ponitur, cuius nulla pars eſt ſignificatiua, ſeparata, ad differentiam ponitur nominis ſimplicis ab oratione, quę eſt compoſita. In hoc enim differt nomen ab oratione, quod in nomine partes ipſæ, quatenus illius nominis partes ſunt, nullam habent ſignificationem, ſed ſolum ipſum totum nomen ſimplicem habet ſignificationem. Vt cum dico, homo, partes illæ per ſe nihil ſignificant, neque ho aliquid, neque mo aliquid. In oratione uerò, partes per ſe habent ſignificationes ſingulæ ſuas, & ex partium ſignificationibus conſurgit ſignificatio totius orationis. Vt homo uiuit eſt oratio in qua & homo ſuum habet ſignificatum peculiare, & uiuit ſuum, & tota oratio ſignificationem habet ex his duabus partibus reſultantem.

Pars ſeparata non ſignificat.

Quòd ſi quis interroget, de nominibus, quæ Grammatici uocant figuræ compoſitæ, quid ſit ſentiendũ, an uerè nomina ſint, & utrum partes eorum nihil ſignificent, ſeparatæ? Dicendum quod uerè nomina ſunt, iuxta Ariſtotelis ſententiam, neque uerè partes eorũ ſunt ſignificatiuæ ſeparatè, quatenus partes ſunt. In hac enim dictione reſpublica, quam diu accipitur ipſa ut nomen unicum compoſitæ figuræ, ſimplex conceptus ei reſpondet in mente, ſicut & alijs nominibus figuræ ſimplicis, habetque ſignificationem non minus ſimplicẽ. Neque enim, res, ut ibi ponitur, tanquã pars altera illius nominis compoſitæ figuræ, quidquã ſignificat non magis quàm ho, in dictione homo, neque item publica, ut ibi ponitur, quidquam ſignificat, ſicut nec mo in dictione homo. Necdum uerò plenè contentus Ariſtoteles, duas adhuc particulas cenſuit

De nominibus compoſitæ figuræ.

De nominib⁹ infinitis. adijciendas, ad excludenda nomina quæ uocantur in finita, & nominum caſus quæ uocantur obliqua nomina. Cum enim negatio ſimplici nomini aut uerbo præponitur (dicendo non homo, non animal, non ambulat) non uidetur aggregatum illud dignum appellatione nominis aut uerbi, cum in eo potius tollatur nomen, aut uerbum per negationem præpoſitam. Nomen etenim & uerbum ſemper aliquid determinatū conſtituunt, id eſt, ſignificationem aliquam certam habent & determinatam. Eiuſmodi autem complexū ex negatione & nomine, nihil certum aut determinatum ſua ſignificatione conſtituit, ſed indefinitè & indeterminatè omne quod non continetur ſub nomine cui adiungitur negatio. Vt homo determinatè ſignificat naturam humanam, & quæ in ea conueniūt: Non homo autem, non determinatè aliquam naturā ſignificat, neque equum determinatè, neque aſinum, neque lignum, neque cælum, neque aliud aliorum quæ ſubſiſtunt in natura, ſed indefinitè, & indeterminatè omne id à quo abnegatur nomen hominis. Propter quod, nomen infinitum cenſuit Ariſtoteles huiuſmodi nominandum.

De nominibus obliquis. Inſuper caſus nominum non propriè nomina putat appellanda. Sunt enim nominum caſus & inflexiones, ac propter hoc uidentur à nominibus diſtare, quoniam à nominibus cadunt & deflectunt, unde caſus uocantur atque obliqui. Vocabulū autem primarium, quod non ab alio cadit ſiue deflectit, ſed alia cadunt ſiue obliquantur, & deflectuntur ab ipſo, rectus appellatur aut nominatiuus. Idcirco autem Ariſtoteles caſus nominum non dignos æſtimat appellatione nominis, quoniam omne nomen, ſi ei addatur uerbum aliquod, faciet cum illo orationē ueram aut falſam. Caſus autem nominum, adiecto uerbo, non faciunt orationem ueram aut falſam; niſi inſuper

ſuper nomen aliud rectum adiungatur. Vt cum dixeris, Socratis eſt, neque uerum neque falſum habes, ni ſi addideris rectum, dicendo: Socratis ueſtis aut liber eſt. Ita in reliquis. Ex his igitur omnibus elicitur hæc definitio nominis ab Ariſtotele omnino completa. Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, ſine tempore cuius pars nulla eſt ſignificatiua ſeparata: finita, & recta. Vel iuxta Boetium pro duabus illis particulis finita & recta ponatur, definitum aliquod ſignificans, cum eſt, aut non eſt iuncta, faciens enuntiationem quæ particulæ prioribus æquiualent, eaſque explicant. Cõpleta definitio noĩs.

CAP. II. De Verbo.

POſtquam prolixè ſatis de nomine tractatum eſt, non ita multum erit inſummendũ temporis ad uerbi naturam declarandam. Quæcunque enim de nomine dicta ſunt, eadem & de uerbo ſuo modo ſunt dicenda, una tantum particula illa excepta, quæ inter ea ponit deſcriptionem. Quanquam uerò ad definitionem uerbi potuiſſet Ariſtoteles non minori iure addere particulas illas uox ſignificatiua ſecundũ placitũ, quas primo loco poſuit in definitione nominis, illa tamen quaſi notã relinquens ex nominis definitione, ea præcipuè in uerbi definitione poſuit ſecundum quæ differt à nomine. Eſt autem hæc eius definitio.

Verbum eſt, quod conſignificat tempus, cuius pars nihil extra ſignificat, & eſt ſemper eorum, quæ de altero dicũtur, nota. Definitio Verbi.

In qua definitione relatiuo, quod aſsignandum eſt

Conſignificat tempus. pro antecedente, uocabulum ſecundum placitum ſignificatiuũ. Non enim poteſt referre uerbum, quoniã non poteſt idem definiri per ſeipſum. Particula autẽ ſequens, quod conſignificat tempus à definitione iſta nomen elongat, ꝙ non conſignificat tempus, ſed abſque tempore ſignificatum ſuum importat. Quid autem ſit ſignificare cum tẽpore uel conſignificare tempus, & quomodo differãt tẽpus ſignificare, & tempus conſignificare, ſatis lucidè dictum eſt in tractatu de Nomine. Quare ſuperfluum fuerit, eadem hic prolixius repetere. Tantũ conſuetas deſcriptiones horum terminorũ ſimpliciter aſsignabimus. Significare tempus, eſt ex ſignificato principali tẽpus deſignare. Signare autem cũ tempore, eſt præter ſignificatum principale, aliquam certã temporis differentiam connotare. Differentias temporũ ſumimus in propoſito, ſecũdum præſens, præteritum, & futurũ. Quod deinde ſequitur, cuius pars nihil extra ſignificat, ſic de uerbo intelligitur, quomodo de nomine ſupra oſtendimus. Itidemque dicendũ erit de uerbis, quæ nominantur, figuræ compoſitæ, quomodo de nominibus eiuſmodi diximus. Poſtremum uerò illud. Et eſt ſemper eorum quæ de altero dicuntur nota, difficultatẽ habet, & uariè exponitur. Recentiores facili ſatis intelligentia ità ſolent exponere, quòd uerbũ ſemper eſt copula uel actualis uel aptitudinalis ad copulandum prædicatũ cũ ſubiecto uidelicet, quia omne uerbũ includit actualem & formalem copulam, ut patet in reſoluẽdo. Currit enim idẽ ualet, quod eſt currens, ubi copulam eſt, uides explicatam. Aliter interpretatur Boetius, dicẽs omne uerbum, accidens aliquod ſignificare, utpote actionem uel paſsionẽ, quæ ſemper de altero prædicantur, cũ ſint accidentia, & accidens ſemper de eo prædicetur quod ſibi eſt ſubiectum. Diſtinguit deinde

Pars nihil extra.

Et eſt ſemper eorum.

de uerba finita ab infinitis Ariſtoteles, ut ſupra in no mine fecerat, & uerba obliqua à rectis. Infinita uerba ſunt, non currit, non laborat, non proficit, quæ licet tēpus conſignificent, nihil tamen determinatū impor tant, ſed indefinitè & indeterminatè omne quod ſub uerbo à quo fit abnegatiò, non continetur. Verbū autem obliquum appellat omne, quod non eſt temporis præſentis & modi indicatiui. Currebat enim & currit, & curret, uocat obliqua uerba, quoniam uide licet ſic à uerbo præſentis temporis modi indicatiui, per quandam obliquitatem & inflexionem cadunt, mutata terminatione finali, ſicut in nominibus obliqui cadunt, à recto. Propriè ergo non uerba, ſed uerborum potius caſus & obliqua, uel inflexiones dicun tur. Poſſunt uerò obliqua uerba diſtingui tripliciter. Vel ex parte temporis tantum, ut currebat, cucurrit, cucurrerat, curret, quæ ſunt quidem modi indicatiui & ob hoc quantū ex parte illa non ſunt obliqua, ſed quia non ſunt temporis præſentis, inde obliqua uerba dicuntur. Vel ex parte modi tantum, ut curreret, currat, currere. quæ ſunt quidē temporis præſentis, ſed modi non indicatiui atque ex hac parte uerba obliqua ſunt. Vel ex parte temporis & modi ſimul, & hęc maximè obliqua ſunt, ut cucurriſſem, cucurriſſe: item currerem & currere, quando accipiūtur, ut præterita imperfecta optatiui ſiue coniunctiui & infi nitiui modi. Interea uero quæ ſunt obliqua ex parte temporis tantum, & quæ ex parte modi tantum, uidē tur illa minus obliqua iſtis, & magis ad naturam rectorum accidere. Verba enim omnia indicatiui modi quodcunque tempus conſignificent hoc habent cōmune, quod adiecto nomine æqualiter faciunt enun tionem ueram uel falſam, ut Petrus uiuit, Petrus uiuebat, uixit, uixerat, uiuet. Verba autem quæ alterius

Verbū obliquum.

modi

modi ſunt quàm indicatiui, etiam ſi ſint præſentis tẽporis, non faciunt orationem ueram uel falſam, addito nomine. Vt ſi dicas, Surge Petre, Petrus ſurgeret, aut ſurgat, aut Petrum ſurgere, nuſquam uerum eſt aut falſum. Tandem uero priuſquam tractãtum hũc de nomine & uerbo egrediamur, perquirendum eſt de ijs partibus orationis, quas Grammatici appellãt participia, an hoc in loco ſub nomine, an potius ſub uerbo ſint conſtituenda. Sub nomine enim prima facie non uidentur commodè poſſe conſtitui, quoniã non ſignificant ſine tempore: Quemadmodum enim amo, ſignificat cum tempore præſenti. ſic & amans, & quomodo amabo ſignificat cum tempore futuro, ſic & amaturus. In hoc igitur uidentur obtinere naturã uerbi. Ex altera autem parte uidentur conueni re cum nomine, & à uerbo diſtare, quoniam uerbum nunquam per ſe poteſt eſſe ſubiectum enuntiationis, participium autem poteſt. Verbum quoque per ſe ſolũ addito tantum nomine aliquo, facit enuntiationem, quod participium non poteſt, niſi inſuper & uerbum addatur. Cum enim dico,: Amans amatur, enuntiatio eſt, cum autem, Ioannes amans, enuntiationem non habeo, ſic neque hic, Ioannes homo, cum pro participio nomen ponitur. In hoc ergo uidetur cum nomine conuenire, & à uerbo differre. Reſpondendum eſt; non mirum eſſe ſi participium nec plenè obtineat naturam nominis, nec plenè naturã uerbi. Si enim alterius naturam penitus haberet, nomen ſuum perderet. Participium enim dicitur, quaſi partẽ capiẽs. Nam (ut Grammatici declarant) partem capit à nomine partem à uerbo, & partem ab utroque. A nomine, capit genera & caſus, à uerbo tẽpus & genus uerbale, ab utroque, numerum figuram. Non eſt igitur mirum, ſi non penitus alterius naturam obtineat. Cõ

De Participijs

Reſpõſio.

munior

munior tamen ſententia comprehendit ipſum ſub nomine,dicens ipſum non propriè ſignificare cum tempore, eo modo quo uerba. Nam uerba ſignificant cũ tempore tali, quod ſit menſura totius enunciationis, non autem participia. Vt cum dico, Ioannes fuit amans, enunciatio illa menſuratur & denominatur.nõ à tempore per participium amans ſignificato. Non enim dicitur eſſe enunciatio de præſenti, ſed de præterito, propter tempus præteritum per uerbum fuit ſignificatum.Vel aliter dititur Participium non conſignificare tempus determinatum uel determinatè, ſicut uerbum,eo quod participium cogatur,ſecundum qualitatem uerbi ſibi adiecti, ut ſi addatur uerbo præteriti temporis participium præſentis ampliatur ſecundum tempus præteritum,ut accipiatur pro præteritis,ꝙ ex ſua ſignificatione eſt temporis præſentis.

CAP III. De Oratione.

DEfinitur poſt ſimplicia nomina & uerba,compoſita oratio, hoc modo:

Oratio eſt uox ſignificatiua,cuius aliquid partium ſignificatiuum eſt ſeparatum , ut dictio,non ut affirmatio uel negatio. Definitio Orationis.

Vt homo bonus, dæmon peruerſus,creatura Dei, & huiuſmodi. In his enim,partes ſigillatim ſuam habent ſignificationem,ut homo ſuam habet, & bonus item ſuam,ex quorum ſignificatis conſurgit etiam totalis ſignificatio orationis illius,homo bonus.Quod autem oratio dicitur ſecundum placitum ſignificatiua,non eſt accipiendum, quaſi oratio quęlibet, ſigillatim & per ſe impoſita ſit ad ſignificandum , ſed ratione

tione partium dicitur ita ſignificare. Quia enim ſignificationem habet oratio à ſuis partibus, & partes ipſæ ſecundum placitum ſignificant inſtituētium, hinc etiam orationes ipſæ ſecundario dicuntur ſecundum placitum ſignificare. Inueniuntur nihilominus quædam orationes quæ ſecundum aliquam ſuam ſignificationem, quaſi primariò ad placitum ſignificant. Vt cum dicimus aerem uerberare, aut laterem lauare, pro eo quod eſt fruſtrà laborare, hanc ſignificationē quodammodo uidentur orationes illæ habere primario ex placito inſtituentum, quibus placuit totis illis orationibus ad eam uti ſignificationem, quam à ſuis partibus ſiue noua impoſitione non habebant. Niſi forte quatenus impoſitio circa partes facta occaſionē præbet hac quoque noua ſignificatione totali orationem ipſam uſurpandi. Diuiditur autem oratio prima ſectione, in orationem perfectam & imperfectam. Imperfecta oratio eſt, quæ ſenſum perfectum non generat in animo audientis, id eſt, quæ non conſtituit intellectum audientis quietum, ſed ſuſpenſum dimittit: ut ad huc expectet addi aliquid. Perfecta autem oratio eſt, quæ ſenſum perfectum gignit in audientis animo, id eſt, quæ ſuſpenſum non tenet audientis animū ſed pleno ſenſu quietum & contentum eum reddit. Exempli gratia, ſi dixerit quiſpiam angelus bonus, dæmon malus, homo albus, equus niger, Petrus & Ioannes, ad ſingulas has orationes ſuſpendor animo, expectans ut complementum audiam alicuius ſententiæ. Ideo imperfectæ dicuntur. Si autem dixerit, angelus bonus aſsiſtat, dæmon malus aufugiat, homo albus pertranſijt, equus niger uiſus eſt, Petrus & Ioannes fuerūt ſanctitate admirabiles, iam in ſingulis perfectum ſenſum intelligo. Orationis imperfectæ clariſsimum eſt exemplum apud Terentium in Adelphis, ubi

De Oratione pfecta & imperfecta.

ubi iratus Geta multas facit imperfectas orationes apud Soſtratam, priuſquam perfectam abſoluit ſententiam, quam illi uolebat indicatã, de filio Aeſchino, ꝙ rapuiſſet, dixiſſetque uxorem aliam. Sunt autẽ uniuerſaliter imperfectæ orationes illæ, in quibus nullum ponitur uerbum, quantumuis etiam prolixa uideatur oratio. Vt Deus potens & ſapiens, & fortis ac bonus, mundum gubernans in ſapientia, oratio eſt adhuc imperfecta. Vniuerſaliter item ſunt imperfectæ orationes omnes, in quibus ponitur relatiuum, qui, quæ, quod, cum unico uerbo, ut Deus qui uiuit, homo qui mortalis eſt, aurum quod magni penditur. Idem eſt de quibuſdam compoſitis à quis, utpote de quiſquis & quicunque. Iſtæ enim ſunt imperfectæ orationes: Quiſquis Deo ſeruit. Quicunque in hoc mundo naſcitur. Sic & de aduerbijs quibuſdam, quæ ſecundum uim ſignificationis includunt qui relatiuũ ut quandocunque, ubicunque, utcunque uel quomodocunque, & ſi quæ ſunt ſimilia. Quandocunque enim ualet omni tempore quo, ubicunque, omni loco quo, quomodocunque. omni modo quo, atque ita in cæteris. Ad hoc autem ut perfecta ſit ſententia illa, in qua ponitur relatiuum, uel explicitè uel implicitè, neceſſe eſt geminum poni uerbum, Vnde hæ ſunt perfectæ orationes, Deus qui uiuit in æternum, creauit nos in tempore. Deus qui uides imperfectum hominem, da ueniam miſeris. Vtinam qui nobis hanc dedit uitam temporalem, donet ſimul & perpetuam, Quiſquis Deo ſeruit, bona refert ſui laboris præmia. Sunt quoque eiuſdem conditionis coniunctiones, cum, ſi, & ſi quæ aliæ ſunt partes orationes huiuſmodi includentes. Vnde qui dicit, ſi ueneris ad me, cum ueneris ad me, incompletam relinquit ſententiam.

CAP.

CAP. IIII. De Oratione perfecta non enuntiatiua.

Orō ;, perfe ,, ctæ nō enūtia- tiua.

DIuiditur deinde perfecta Oratio in orationem enuntiatiuam & non enuntiatiuam. Oratio perfecta non enuntiatiua dicitur quæ licet perfectū ſenſum gignat in animo audientis, non tamen uerum aliquid, uel falſum ſignificat. Huiuſmodi ſunt omnes orationes deprecatoriæ, ut Miſerere noſtri, Deus omnium. Omnes imperatiuæ, ſiue præceptiuæ, aut prohibitiuæ. Vt: Deum time & mādata eius obſerua. Diligite iūſtitiam omnes, qui habitatis terram. Præter unum Deum alium ne adorate. Omnes item exhortatoriæ uel conſolatoriæ, ut, Viriliter agite, & ſuſtine te Dominum. Patientes eſtote, donec adueniat retributor laborum omnium Deus. Fiunt autem hæ omnes communiter per modum imperatiuum, qui modus non ſemper imperatiuè ſignificat, ſed aliquando deprecatiuè, aliquando exhortatiuè. Sunt quoque imperfectæ orationes optatiuæ, ut, Vtinam ſaperent homines & intelligerent, ac nouiſsima prouiderent. O ſi mortis diem perpetuo ante oculos haberent mortales. His quoque adiungendæ ſunt orationes interrogatiuæ, ut: Quid agitis cæci mortales, dum pro terrena poſſeſsiuncula æternam amittitis patriam? Similes ferè uidentur illæ, quæ non tā interrogatiuæ quā admiratiuè enuntiantur, ut; Quàm malè ſibi conſulunt adoleſcentes, qui florem adoleſcentiæ otio & uitiorum illecebris perdunt. Tametſi enim forſitan uideatur in huiuſmodi uerum eſſe aut falſum, non tamen hoc inuenitur in ipſis eiuſmodi orationibus, ſed in eo quòd tacitè ſolet ad huiuſmodi in mente reſponderi. Quòd ſi quis fortè contendat huiuſmodi ex ſeipſis uerum falſum indicare, hic & illam ſuprapoſitā

orationem

orationem interrogatoriam, orationem debebit enun tiatiuam admittere, quod parum uériſimile uidetur. Huiuſmodi autem orationũ omnium nullus eſt uſus Dialectico, qui totus in hoc eſt, ut quid uerũ & quid falſum ap prehendat. Communi autem uſui hominũ & ſacris literis admodum ſunt frequentes. Peculiari ter quoque Rhetoribus & Poetis, qui magis affectum cõmouere ſtudent, ad quod huiuſmodi peculiarius conueniunt. In ſingulis aliquot exempla ex Poetis, in adoleſcentum gratiã, ut ſimilia ex propoſitis exemplis diſcant in actoribus obſeruare, aſsignabimus. Oratione deprecatoria apud Virgilium. fortiſsimus Aeneas incenſis nauibus Iouem orat, dicens, Iupiter omnipotens, da flammam euadere claſsi. Nunc pater & tenues Teucrũm res eripe leto. Sic apud Didonem deprecantur naufragio ſuperſtites Troiani, Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras. Præceptiua oratione apud Comicũ utitur herus ad ſeruos. Vos iſtæc intro auferte, abite adeſdum Soſia. Prohibitiua ſiue diſſuaſoria eſt oratio illa in Bucolicis Virgilianis. O formoſe puer nimium ne crede colori. Exhortatoriũ eſt illud Horatii. Omnibus adde modum, & huiuſmodi. Exhortatoria ſimul & conſolatoria oratio eſt, quã ſuis Troianis in naufragio loquebatur Aeneas: Durate (inquiens) & uoſmet rebus ſeruate ſecundis. Optatiua Oratio eſt, quam Aeneæ præſentiam deſiderans Dido proloquitur dicẽs. Atque utinam Rex ipſe Noto compulſus eodem Afforet Aeneas. Item & illud Euandri priſtinam optantis fortitudinem. O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos. Interrogatiua eſt illa Didonis ad Aeneæ ſocios: Quis genus Aeneadum, aut quis Troiæ neſciat urbem? Itemque illud eiuſdem ad ipſum Aeneam: Quis te nate Dea per tanta pericula caſus. Inſequitur? Interdum uerò interrogatiua oratio

Aenei. lib. 5.

Aenei. lib. 1.

In Andria prima ſcentia.

Eglo. 2

Aenei. lib. 1.

Aenei. lib. 1.

Aenei. lib. 8.

Aenei. lib. 1.

ratio apud Poetas & uſum loquendi communem, in dignationem ſignificat. Vt cum Ilioneus apud Didonem quærimoniam proponit de incenſione nauium, dicens: Quod genus hoc hominum, quæue hunc tā barbara morem Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ? ſic apud perſium malè frugi adoleſcentē pedagogus interrogando increpat, dicens: Non pudet ad morem diſcincti uiuere natæ? Auaros quoque ſacerdotes amara interrogatione ſic notat idem Satyricus. Dicite Pontifices in templo quid facit aurū? Interdum uerò tantum humilem & ſupplicem quærimoniam explicat. Veluti cum apud Virgiliumpro ſuo Aenea mater Venus Iouem omnipotentem lamentabili uoce affatur, dicens: Quem das finem Rex magne laborum. Videtur quoque adiungenda prædictis ſubiunctiua oratio, ut apud Virgilium:

Aenei. lib. 1. — Saty. 3. — Saty. 2. — Aenei. lib. 1.

Si datur Italiam ſocijs & Rege recepto
Tendere, ut Italiam læti Latiumq́; petamus.

CAP. V. De Oratione Enuntiatiua.

HAE igitur Orōnes omnes (ut ſupra dictum eſt) Dialectico non conueniunt, ſed illa ſola quæ indicatiua, uel enuntiatiua dicitur quam Ariſtoteles appelat enuntiationem uel enuntiatiuam orationem. Cicero uerò, quem hac in parte magis imitamur Latini, propoſitionem cenſuit appellandam, alii pronuntiatum, alij axioma nominant aut proloquium. Omnium uerò eſt una ratio, quia per ipſam enuntiatur, proponitur, pronuntiatur, ſtatuitur uerū aut falſum. Definitur autem ab Ariſtotele his uerbis:

Oratio Enūtiatiua.

Enuntiatiua Oratio eſt, in qua eſt uerum aut falſum.

Hoc eſt Oratio perfecta, quæ uerum aut falſum ſignificat. Non enim ſic uerum eſt in oratione, quaſi ip

ſa ueritas aut falſitas ſit in ipſa uocali aut ſcripta oratione realiter. Veritas enim & falſitas in intellectu ſunt. Sed ideo in enunciatione dicitur eſſe uerum aut falſum, quia aliquid ipſa ſignificat uerum aut falſum, ut (exempli gratia) hæ orationes, Deus uiuit, Deus omnia condidit. Homo eſt mortalis. Cælum eſt incorruptibile, ſingulæ uerum ſignificant. Iſtæ uerò, Deus eſt malus, diabolus eſt omnium rerum principium, Homo eſt aſinus, ſingulæ falſum ſignificant.

Vnde ex hac definitione elici poteſt diuiſio enunciationis ſiue propoſitionis, in propoſitionem ueram, & falſam. Propoſitio uera eſt, quando res ita ſe habet quomodo per ipſam ſignificatur. Vt hæc propoſitio. Homo eſt mortalis, uera eſt, quoniam ita res ſe habet ut ipſa ſignificat. Significat enim hominem eſſe mortalem, & ita uerè res ſe habet, probatq; hoc ipſa experientia. Propoſitio autem falſa eſt, quando res non ita ſe habet, ut per ipſam propoſitionem ſignificatur. Vt hæc eſt falſa, homo eſt brutum, quoniam ſignificat hominem eſſe brutalis naturæ & ſine intellectu. Atqui res longè ſecus habet. Similiter hæc falſa eſt, Cicero fuit eximius poeta. Significat enim Ciceronem de numero fuiſſe inſignium poetarum. Non ita uerò res habet, id quod illud ipſius manifeſtè carmen teſtatur, quod in huius rei teſtimonium citat Iuuenalis: O fortunatam natã me conſule Romam. Amplius quoque diuidi poſſet enunciatio in neceſſariam, impoſsibilem, & contingentem. Propoſitio neceſſaria eſt, quando res neceſſario ſic ſe habet, quomodo per ipſam ſignificatur, nec poteſt aliter ſe habere, ut Deus eſt, homo eſt animal rationale. Creatura impar eſt creatori. Propoſitio impoſsibilis eſt, quando res ita ſe habere non poteſt, quomodo per eam ſignificatur, ut homo eſt brutum. Deus eſt impius. Propoſitio autẽ

Propoſitio uera. Falſa.

Diuiſio alia. Neceſſaria. Impoſſibilis. Contingẽs.

contingens eſt,quando res per ipſam ſignificata poteſt ſic ſe habere,& item aliter ſe habere poteſt. Vt cum dico,Petrus ſedet.Ioannes orat, Philippus diſputat.Propoſitio neceſſaria ſemper eſt uera. Propoſitio impoſsibilis ſemper falſa:propoſitio contingens, nec ſemper uera nec ſemper falſa,ſed interdum uera, interdum falſa. Generaliter uerò enuntiationes dicuntur omnes illę perfectæ orationes, quæ pro principali uerbo habent uerbum indicatiui modi, cuiuſcunque tãdem fuerit temporis. Omne enim uerbum modi indicatiui, facit orationem ueram aut falſam, quam ab cauſam,à Grammaticis rectè modus ille uocatur indicatiuus,ueri nimirum aut falſi. Vnde hæ omnes ſunt enunciatiuæ oratiões, Deus uiuit inæternum,Deus uiuebat ante mundum cõditum. Deus hominem de luto formauit. Deus hominem re ctũ creauerat,& ſine peccato.Deus uitam ęternam dabit ſe diligentibus.In omnibus quidem his, uerum ſimiliter inuenitur, Veruntamen falſitas aut ueritas propoſitionum illarum,quæ ſunt de futuro aut præterito,cõſiderari debet ſecundum ueritatem propoſitionum de præſenti, quas ſolent recentiores appellare propoſitiones de ineſſe,eo quod per eas quaſi in actuali exiſtentia cõſtituatur & proponatur, quòd in alijs fuiſſe aut fore dicitur. Videlicet uera eſt ꝓpoſitio de præterito,ſi propoſitio de præſenti ex iiſdem omnino extremis compoſita aliquando fuerit uera eſt propoſitio de futuro,ſi propoſitio ei corrreſpondens de copula præſenti aliquando uera ſit futura. Exempli gratia,uera eſt iſta de præterito, Adam uixit in terris, quoniam aliquando hæc uera fuit.Adam uiuit ſuper terram,Iſta quoque de futuro eſt uera, Antichriſtus erit,quoniam aliquãdo uera hæc erit de præſenti,Antichriſtus eſt.Illa autem de præterito falſa eſt.cui reſpondens

ſpondens propoſitio per præſens tempus enuntiata; nunquam uera fuit. Et illa de futuro falſa dicitur, cuius de præſenti nunquam erit uera. Vt hæc de præterito; Antichriſtus ille peſsimus uixit, falſa, eſt quoniã nunquam uerum fuit eum uiuere. Et hæc de futuro, Meſsias naſcetur in mundo ad ſalutem humani generis, falſa eſt, quoniam nunquam uerè licebit dicere in futuro tempore, Meſsias naſcitur in mundo. Iam enim olim natus eſt in mundo de uirgine, non naſcitur amplius.

CAP. VI. De diuiſione Propoſitionis in ſimplicem & coniunctam

PONũtur autem tres diuiſiones, præcipuè enuntiationis quarum prima hæc eſt, Propoſitionũ alia eſt ſimplex ſiue catagorica, alia coniuncta ſiue hypothetica. Propoſitio ſimplex ab Ariſtotele ſic definitur:

Simplex enũtiatio eſt, quæ aliquid de aliquo, uel aliquid ab aliquo enuntiat. Definitio

Hoc eſt, talis aliqua enuntiatio, in qua unum aliquod prædicatum, de uno aliquo ſubiecto enuntiatur, ſiue affirmatiuè ſiue negatiuè. Propoſitio enim de, ſignificat affirmationem, ab uero, negationem. Vt cum dico, Deus eſt immortalis. Homo nõ eſt immortalis, in utraque ſimpliciter enuntiatur unum prædicatum de uno ſubiecto in priore ſiquidem affirmatiuè, in poſteriore autem negatiuè. Enunciationis ſimplicis.

Simplex enuntiatio eſt uox ſignificatiua de eo quod eſt aliquid, uel non eſt, quemadmodum tempora diuiſa habent.

Appellatur autem hæc Propoſitio ſimplex à poſterioribus, Græco nomine, catigorica, id eſt, prædicatiua, uidelicet quoniam in ea unum prædicatum, de

S 2 uno

uno ſubiecto prædicetur, ſoletquè clarius in hũc modum definiri. Propoſitio Categorica eſt, quæ habet ſubiectum prædicatum & copulam, tanquam præcipuas partes ſui. In omni enim propoſitione ſimplici categorica duo ſunt termini, quorum alter dicitur ſubiectum uel terminus ſubiectus, alter prædicatum uel terminus prædicatus. Subiectum eſt, id de quo aliquid dicitur, prædicatum eſt, quod dicitur de altero. Hoc eſt terminus ille dicitur ſubiectum, qui ſubiicitur alteri, & de quo alter dicitur, prædicatur ſiue enũtiatur. Ille autem qui ſic alteri ſupraponitur, & qui de altero prædicatur, dicitur prædicatum. Vt in hac propoſitione, Homo eſt mortalis, ſubiectum eſt homo, prædicatum uerò mortalis. Vnde manifeſtum eſt ſubiectum & prædicatum dici ad inuicem relatiuè, eo modo quo ad inuicem referũtur pater & filius.

Quid Subiectũ & Prædicatum.

Semper quoque in categorica propoſitione eſſe debet uerbalis copula. Quæ interdum quidem à prædicato expreſſe inuenitur diſtincta. At cum dico, homo eſt animal. Deus eſt bonus, Angelus eſt incorruptibilis. Cuiuſmodi propoſitiones ſolent uocare recentiores de eſt tertio adiacente, eò ꝙ uerbum eſt illis, ſit quaſi tertium adiacens, duobus terminis, quos ad inuicem copulat. Interdum uerò copula non diſtinguitur ſecundum uocalem expreſsionem, ab ipſo quod eſt prædicatum. Vt cum dico, Deus uiuit, Deus impe rat, Homo peccat, Hic ſtudet, Ille currit, & uniuerſaliter in omnibus propoſitionibus, quorum prædicatum eſt uerbum adiectiuum. Hic enim prędicatũ & copula ſecundum uocalem expreſsionem non differunt, ſed in uno termino coincidunt. Attamen in explicatione inuenietur copula à prædicato diſtincta. Idem eſt enim, Deus uiuit, quod Deus eſt uiuens, ubi uiuens eſt prædicatum. & eſt copula. De propoſitioni

bus

bus illis quas uocant recentiores de eſt ſecundo adiacente, ſimile eſt iudicium. Vt in iſtis, Deus eſt, homo eſt. Hæ enim de eſt ſecundo adiacente appellantur, quoniam in ipſis uerbum eſt uni tantum ſubiecto apponitur, nec aliud tertium eſt, eſt in eadem propoſitione cui connumeretur. Neque uerò requiritur ad enuntiationem ſimplicem ſiue categoricam, ꝙ ſubiectum & prædicatum ſint termini ſimplices & incomplexi. Hæc enim propoſitio, Deus pius, iuſtus, & longanimis oſtendit magnam erga reprobos patientiã, una eſt ſimplex enuntiatiua oratio. Habet enim ſubiectum, totum hoc, Deus iuſtus, pius, & longanimis, habet item prædicatum unum, nempe oſtendens magnam erga reprobos patientiam, & unum iſtud prædicatum, de uno illo ſubiecto, mediante una copula eſt, prædicatur. Eſt igitur una ſimplex & categorica enuntiatio. Poſſunt tamen huiuſmodi enuntiationes appellari de extremis complexis, aut de altero extremorum complexo. Vnde quædam ſunt propoſitiones categoricę de utroque extremo ſimplici, ut Deus eſt uerax, homo eſt mendax. Quædam de ſimplici ſubiecto tantum, ut Deus eſt uerax in omnibus uerbis ſuis. Homo eſt mendax in uerbis & factis; quædam autem de ſimplici prædicato tantum, ut homo iuſtus ſaluatur, homo impius damnatur. De propoſitione autem coniuncta ſiue compoſita, quam communiter hypotheticam appellant; tametſi poſterius abſoluto tractatu ſimplicium bene tractandũ ſit, paucis tñ etiã hoc in loco eius definitionem explicabimus. Sic itaque definitur ab Ariſtotele:

Definitio propoſitionis coniunctę.

Propoſitio coniuncta eſt, quæ compoſita eſt ex enuntiationibus ſimplicibus.

Hoc eſt enuntiatio aliqua totalis, quæ componi-

tur ex duabus ſimplicibus enunciationibus ad inuicẽ per aliquam certam coniunctionem connexis. Vt cũ dico, ſi uerax eſt Deus, iuſtus ſaluabitur, tota hæc eſt una oratio coniuncta, quoniam plures habet ſimplices per cõiunctionem, ſi, unitas eſſent plures illa ſimplices per aliquam coniunctionem, non una diceretur enuntiatio coniuncta, ſed plures ſimplices. Vt cũ dico iuſtus ſaluabitur. Impius peribit, quæ ſunt ſimplices enuntiationes, non una coniuncta: Deeſt enim coniungens copula. Hæc paucis in præſentiarum de enuntiatione coniuncta ſufficiant. Ab ſimplicem aũt quæ modo eſt determinanda, redeamus.

CAP. VII. De ſecunda Diuiſione Enuntiationis.

SEcunda diuiſio principalis ipſius enunciationis ſiue propoſitionis hæc eſt.

Propoſitionum alia eſt uniuerſalis, alia particularis, alia indefinita. Hanc diuiſionem Ariſtoteles in principio libri Priorum aſsignat, in præſenti autem loco tantum paucisſimis indicat. Quæ tamen ut perfecta & ſit & ſufficiens diuiſio, oportet uel ipſum diuiſum reſtringi ad ſolas propoſitiones de ſubiecto cõmuni, uel quantum, ſubaudiri membrum propoſitionem ſingularem. Tria quoque membra priora, loco ſupra adducto, idem Aritoteles ſic definit.

Quid propoſitio uniuerſalis particularis & indefinita.

Propoſitio uniuerſalis eſt, quæ omni aut nulli ineſſe ſignificat.

Propoſitio particularis, quæ alicui aut non alicui aut non omni ineſſe ſignificat.

Propoſitio indefinita eſt, quæ ineſſe aut non ineſſe ſignificat, ſine ſigno uniuerſali aut particulari.

Quæ

Quæ Ariſtotelis definitiones, per alias aliquantò notiores à poſterioribus declarantur, in hunc modũ: Propoſitio uniuerſalis eſt, in qua ſubiicitur terminus communis ſigno uniuerſali determinatus. Propoſitio particularis eſt, in qua ſubiicitur terminus communis ſigno particulari determinatus. Propoſitio indefinita eſt, in qua ſubiicitur terminus communis ſine ſigno, ſubaudi uniuerſali aut particulari. Exẽpli gratia, hæ propoſitiones ſunt uniuerſales, omnis homo eſt mortalis, Nullus homo in perpetuum uiuet. Hæ ſunt particulares. Quidam homines ſunt iuſti. Quidam homines non ſunt iuſti. Hæ ſunt indefinitæ. Homo eſt animal. Aſinus non eſt rationalis. Cõtrariorum eadem eſt diſciplina. Propoſitio aũt ſingularis hoc modo ſolet definiri. Propoſitio ſingularis eſt, in qua ſubiicitur terminus ſingularis uel terminus communis ſumptus cum pronomine demonſtratiuo primitiuæ ſpeciei: Vt hæ ſunt ſingulares, Ioannes conuertit Aſiam. Paulus in occiſione gladii mortuus eſt. Hic homo dignus eſt morte. Vir ille dignus eſt præmio. Propoſitio ſingularis.

Quæ autem ſint ſigna uniuerſalia aut particularia ex auditu facile quilibet dignoſcit. Signa enim illa, quæ denotant terminum cui adduntur accipi & enũtiationem totam uerificari pro omnibus ſuppoſitis termini illius ſine exceptione, dicuntur uniuerſalia, ut omnis, nullus. Cum enim dico, Omnis homo eſt mortalis, ſignifico prædicatum ſubiecto conuenire, non ſolum pro uno aut altero ſuppoſito, ſed pro omnibus omnino, quæ ſub ipſo compræhenduntur. Ita cum dico, Nullus homo eſt immortalis, indicatur ex uirtute ſigni præpoſiti ſubiecto, prædicatum ab ipſo abnegari ſecundum omnia quæ ſub ipſa comprehenduntur. Signa autem particularia ſunt, quæ cum ad-

duntur termino,non indicant terminum, cui adduntur debere accipi, & propoſitionem ex eius parte ue rificari pro omnibus ſuppoſitis ipſius,ſed pro aliquo uel aliquibus.Vt cum dico: Quidam homines ſunt iuſti,ſignificatur iuſtitia conuenire homini,non pro omnibus ſingularibus,ſed pro aliquibus.Ita cum dico; Quidam homines non ſunt probi,prædicatum non ſignificatur abnegari ab homine, ſecundum omnia ſuppoſita,ſed tantum ſecundum aliqua.

CAP. VIII. *De Signis Vniuerſalibus & Particularibus.*

DE iſtis autem ſignis uniuerſalibus & particularibus notandum eſt, ꝙ per ſe nihil ſignificant ſed tantum aliqualiter dicuntur ſignificare, id eſt,uniuerſaliter uel particulariter,ſecundum quod termi num cui adduntur ſic faciunt accipi & propoſitionē ſic uel ſic uerificari. Vt ſignum omnis, per ſe quidem nec equum,nec hominem, nec angelum, nec aliquā rem ſignificat,ſi autem addideris ipſum termino cō muni ſignificatiuo alicuius rei, illic ipſum uidebis uniuerſaliter ſignificare, ut dicendo omnis homo.Atque ob hanc rem eiuſmodi dictiones non propriè terminorum merentur appellationem, ſed tantum ſigna nominantur. Aut ſi interdum termini appellentur,dicuntur termini tantùm conſignificatiui, non abſolutè ſignificatiui. Solentque hac ratione excludi à definitione nominis,per particulam illam, uox ſignificatiua. *** Quædam tamen ſigna uniuerſalia non purè ſigna conſignificatiua, ſed ſimul etiam alicuius rei ſignificatiua, quemadmodum in explicando patet.Vt nihil, nemo nullus(cum ſubſtantiuè accipiũtur)quiſquis, quicunque. Nihil enim ualet,nullum ens, uel nulla res, ubi ſignum uniuerſale uides cum termi-

Termini mixti.

termino ſignificatiuo, nemo, id eſt, nullus homo, nullus ſubſtantiuè, idem ualet, quilibet ſubſtantiuè, idẽ ualet quod omnis homo, quiſquis, id eſt, omnis homo qui. Omnes igitur hæ propoſitiones uniuerſales ſunt: Nihil eſt creatum a ſemetipſo. Nemo ſibi uiuit. Nullus ſibi uitam dedit. Quiſquis uel quicunque Dei mandata obſeruauerit, uitam æternam habebit. Huiuſmodi ſolent uocare & terminos mixtos, quod ſimul in ſua ſignificatione includant terminum conſignificatiuum & ſignificatiuum, quodquè & aliquid ſignificent & aliqualiter. Prædictis uidentur adnumeranda quędam aduerbia uniuerſalia ſigna in ſua ſignificatione includentia. Vt ſemper, ubique, nunquam, nuſquam, omnino, nequaquam, & huiuſmodi. Semp̃ enim ualet, omni tempore, nunquàm, nullo tempore. Vbique omni loco, nuſquam, nullo loco, omnino, omni modo, nequaquam nullo modo. Verum inter hæc talis eſt differentia, ꝙ illa quæ includunt ſigna affirmatiua, non faciunt per ſe enuntiationem ſimpliciter uniuerſalem, etiam ſi ponantur in principio totius propoſitionis. Vnde hæ propoſitiones, Vbique animalia ſunt homines, Semper animalia ſunt homines: Omnino animalia ſunt homines, non uidentur eſſe uniuerſales, cũ ſubiecta earũ nõ determinẽtur aliquo ſigno uniuerſali: in prædictis enim enuntiationibus ſubiectum eſt, animalia, ubique autem uel ſemper licet præponatur ſubiecto, non dicitur tamen ipſum determinare, quoniam uirtutem uniuerſalitatis ſuæ in ipſum non explicat. Manet enim uirtus uniuerſalitatis intra ipſum aduerbium incluſa, ſolumquè in locum & tempus, quæ ſimul in aduerbiis includuntur, cadit, nec protenditur uſque ab ſubiectum, animalia. Tunc autem dicitur ſubiectũ enuntiatiõis determinari uniuerſali ſigno, quãdo uirtus uniuerſa-

uerſalitatis eius ſuper ipſum cadit. Merè autem uniuerſales fient hæ præpoſitiones,ſi ita dixerimus, Vbique omnia animalia ſunt homines , Semper omnia animalia ſunt homines , Omnino oĩa animalia ſunt homines.Secus tamen eſt de aduerbijs negatiuis affirmatiuis iſtis correſpondentibus, nũquam, nuſquam, nequaquam. Hæc enim cum præponuntur ſubiecto, faciunt enuntiationem ſimpliciter uniuerſalem , ut, Nunquam homo potuit præualere Deo.Nũſquã impij effugient Dei iudicium.Nequaquam impius miſericordiam obtinebit poſt mortem.Ratio autem diuerſitas eſt,quoniam negatio incluſa uim uniuerſalitatis explicat,non ſolum in terminum proximum in eodẽ aduerbio ſimul incluſum,ſed in omnia quæ ſequuntur,iuxta uulgatũ dictum. Negatio totũ negat quod ſequitur,& ſua uirtute æquè in diſtantia atque in propinqua agit,Similiter dicendum eſt ſuo modo de aduerbijs huiuſmodi , quæ ſigna includũt particularia, ut aliquando,alicubi,aliqualiter,aliquatenus,aliquouſque,aut huiuſmodi ſi quæ ſint alia, quæ ex ſe nõ faciunt propoſitionem particularem, etiam ſi ponãtur in principio. Vnde iſtæ:Aliquando impij pœnas luent . Alicubi homines nudi ambulant. Aliquouſque mali tolerandi ſunt,non ſunt particulares enuntiationes,ſed indefinitæ,poſſuntq; ſic fieri uniuerſales, Aliquando omnes impij pœnas luent. Alicubi omnes homines nudi ambulant,& cætera .Poſtremo notandum eſt quædã ſigna uniuerſalia uel particularia accipi ſecundum æquiualentiam,ut cum ex pluribus ſignis in ſeinuicem cadentibus , ſeque inuicem uel impedientibus uel confortantibus , unius ſigni alterius ſimplicis qualitas conſurgit.Vt non aliquis,ualet nullus,non nullus,ualet quidam non omnis,ualet quidã non, non nihil,ualet aliquid,nõ aliquid, ualet nihil,

atque

atque ita in cæteris. De quibus ſignorum & propoſitionum æquipollentijs, dicetur poſterius.

CAP. IX. De propoſitione indefinita.

DE propoſitione autem indefinita, uidendum eſt quiſnam ſit uſus eius atque ſignificatio, & cui cenſenda ſit æquiualere. Quidam eam computant cū particulari, iuxta communem illorum regulam quā in ſyllogiſmorum libro ſolent adducere. De indefinitis & particularibus idem eſt iudiciū, Vnde has duas idem ualere putant. Quidam homines ſunt improbi. Contra uerò ex uſu diſciplinarum & ſermocinalium & naturalium, & moralium item & ſcripturarum ſanctarum, uidētur propoſitiones indefinitę frequentius pro uniuerſalibus uſurpari, ut cum Grammatica dicitur: Nomina in à deſinentia primæ inflexionis ſunt fœminini generis: In Dialectica, ſyllogiſmus tantum tres habet terminos. Syllogiſmus primæ figurę non ualet minore negatiua. In naturalibus cū dicitur: Materia non poteſt eſſe ſine omni forma, Animarationalis eſt immortalis. In mathematicis quoq; diſciplinis cum dicimus triangulum habere tres angulos, numerum maiorem, includere minorem, aſtra eſſe animata, manifeſtum eſt hæc omnia ſic accipi & ſic intelligi, ac ſi uniuerſaliter proponerentur. Itē cum immortalibus dicimus, pueros iam inde à teneris annis aſſuefaciēdos eſſe uirtuti, uirtutem eſſe laudandam, uitium eſſe fugiendum, liberalem probum eſſe, prodigum improbum, aliaq; huiuſmodi omnia ſic intelliguntur, ac ſi uniuerſaliter pronuntiarentur. In ſcripturis quoque, id eſt manifeſtum. Veluti cū dicitur, Iuſtus ex fide uiuit. Impius in impietate ſua morietur. Iuſtum amat Deus, impium odit. Puer centum annorum morietur. Qui perſeuerauerit uſque in finem,

nem, hic ſaluus erit, & alia huiuſmodi infinita. Rarò enim uniuerſalibus utitur ſcriptura enuntiationibus in ijs etiam quæ ſecundum uniuerſalitatem intelligũtur, ſed indefinitis regulariter utitur uniuerſalium loco. Videntur itaque propoſitiones indefinitæ, ex uſu & conſuetudine pro uniuerſalibus uſurpari, non tamen id eſſe uidetur ex modo enuntiationis, cum nullum habeant ſignum, indicans uniuerſalitatem, ſed ex uſu tantum, ut dictum eſt. In materia autem contingenti (ut cum dico, homo eſt iuſtus, homo non eſt iuſtus, homo ſaluabitur, homo non ſaluabitur) hic ſatis pro particularibus poſſunt accipi, etiam ex cõſuetudine. Quamuis non multum uti ſoleamus indefinitis enuntiationibus, in contingenti materia. Vulgarius enim in contingentibus particulare ſignum adiicimus, dicentes: Quidam homines ſunt iuſti, quidam non, quidam ſaluabuntur, quidam non, & cætera. De propoſitione uerò ſingulari, hoc in loco nihil occurrit dicendum peculiare. Quæ de termino ſinguli ſine indiuiduo dicẽda uidẽtur copioſe à nobis dicta ſunt in principio libri primi, quem de quinque prædicabilibus inſcripſimus. Quare his contenti, ad diſtinguẽdum inter affirmationem & negationẽ procedamus.

CAP. X. *De propoſitione affirmatiua & Negatiua.*

Diuiditur tertia diuiſione enuntiatio categorica in affirmatiuam & negatiuam ſiue in affirmationem & negationem. Eas ſic definit Ariſtoteles:

Affirmatio. Negatio.

Affirmatio eſt, enuntiatio alicuius de aliquo. Negatio eſt enũtiatio alicui⁹ ab aliquo.

Quarum definitionum hæc eſt ſententia. Enuntiatio affirmatiua eſt, in qua prædicatum de ſubiecto dicitur affirmatiuè, id eſt ſecundum copulam non negatam

gatam aliqua negatione. Enuntiatio autem negatiua eſt, in qua prædicatum negatur de ſubiecto, id eſt, de ſubiecto dicitur mediante copula negata, ſiue aliqua negatione determinata. Dicitur autem copula negari, quando alicuius negationis uirtus in ipſam cadit. Exempli gratia, hæc enuntiatio. homo eſt mortalis, affirmatio eſt ſiue enuntiatio affirmatiua, quoniam prædicatum, mortalis, dicitur de ſubiecto, homo, mediante copula, eſt, nulla negatione determinata. Iſta autem Homo non eſt mortalis, negatiua dicitur, quoniam prædicatum de ſubiecto dicitur, mediante copula iam negata. Operæpretium autem eſt, hoc in loco aduertere, quando negatio copulam neget, & quādo non neget. Sciendum igitur primum, quod negatio nunquam poteſt agere, aut uim ſuam explicare in ea quæ præcedunt, ſed tantum in ſequentia. Vt cum dico, Lapis nullum animal eſt, ſubiectum lapis, non negatur, quoniam præcedit negationem. Cum uerò ita dico, lapis eſt, non animal, neque ſubiectum lapis, neque copula eſt, negatur, ſed tantum animal prædicatum. Quæ proinde enuntiatio affirmatiua dicēda eſt, tametſi prædicatum uideatur negari, eò quòd negationis uirtus non ceciderit in uerbalem copulam ſecundum quam dicitur tota enūtiatio affirmatiua aut negatiua. Rurſum negatio quotieſcunque clauditur intra partes alterius extremorum, ita ut ſit pars ſubiecti uel prædicari, uirtutem ſuam tum non explicabit ultra extremum illud in quo concluditur. Vt cum dico, Homo creatura nullius pretij, audet offēdere creatorem omnium Dominum, affirmatiua eſt enuntiatio. Nec obeſt negatio præpoſita, copulæ, quoniam intra partes ſubiecti clauditur, ibique uirtus eius cō ſtricta & coanguſta deficit, neque pertingit uſque ad copulam. Totum enim ſubiectum illius enuntiationis,

Quādo negatio copulam negat.

nis,eſt,homo creatura nullius prætij. Ita cùm dico: Chriſtus qui nulli hominum mali quidquam intulerat,paſſus eſt ab hominibus grauiſſima ſupplicia. Similiter & eadem ratione eſt affirmatiua enuntiatio. Item,Deus,qui non accipit perſonas, paratus eſt omnium miſereri.Quando uerò negatio non eſt pars alicuius extremi,tunc negat omne quod ſequitur.Tunc autem non eſt pars alterius extremorum, quando in principio propoſitionis ponitur,aut ſic ut ipſam copulam immediatè determinet. Exemplum primi,ut cum dico.Nullus impius eſt amicus Dei. Non uiuit homo,qui poſſit cum Deo contendere. Nullius hominis uirtus Deo poteſt obſiſtere. Exemplum ſecundi,Deus non parcet impijs. Deus nunquã dereliquet electos.Lapis nullum eſt animal. Notandum hic quoque de impedimento plurimum negationum, quãdo in eundem cadunt terminum,quod negationem,frequenter contingit impediri ab effectu ſuo, per aduentum negationis alterius. Quoniam enim negatio eſt naturæ malignantis & deſtruentis (negat enim & deſtruit omne quod ſequitur) idcirco cum quæ negationes cadũt ambæ in unum terminum, neutra illã uim in eundem terminum habet. Vnde dici ſolet iuxta cõmunem regulam: Duæ negationes unam faciunt affirmationem. Item quod negationes in numero pari ſuper unum terminum cadentes, terminum illũm intactum relinquunt,Si uerò in numero impari,utpotè ſi negatio una,tres,aut quinque,in unum terminum cadant,is demum ſentiat uirtutem negationis. Excẽpli gratia,in hac oratione. Nullus homo non eſt mortalis,terminus homo,negatur à priore negatione, nullus,quoniam ſola in ipſum cadit. Terminus autẽ mortalis,non negatur nec uniuerſaliter ponitur, quoniã quæ ſuper ipſum cadunt negationes, quæ ſeinuicem impediunt.

Duæ negationes.

impediunt. Quod autem illic non teneatur, mortalis, uniuerſalia, patet exponendo. Valet enim hanc, Omnis homo eſt mortalis, ubi manifeſtum eſt, ipſum nõ accipi uniuerſaliter. Item in iſta, Nonnulli homines ſunt probi: neque ſubiectum, neque prædicatum negatur, quoniam ambæ negationes, ſuper utrunq; cadũt. Si uerò tres cadant negationes in unum terminum, ille negabitur. Vt in hac propoſitione: Nonnulli homines non ſunt praui, quæ hanc ualet, Quidam homines non ſunt praui, ubi manifeſtum eſt, terminum praui, in quem tres ſimul cadebant negationes, uniuerſaliter teneri atque negari. Duabus enim negationibus prioribus ſeinuicem impedientibus, tertia impedimento carens uim ſuam libere exercet in terminum, cui additur, perinde ac ſi alia nulla præceſſet negatio. Quòd ſi cui difficile uideatur iutelligere, quomodo duæ negationes nihil omnino efficiant, ubi unica efficiat plurimum, conſideret analogiam hanc in rebus corporalibus. Cũ enim contigerit pro eadẽ re duos æque fortes robuſtos contendere, impediunt illi plerunque ſeinuicem, ita ut neutro aſſequi poſsit, quod per ſe uterque poſſet, abſente alio. Si autem tertius ſuperuenerit, illis adinuicẽ contendentibus duobus, atque ſeinuicẽ impedientibus, facile ille nullum patiens impedimentũ, faciet ſolus, quod ambo illi iũcti non poſſunt. Neque ualet ſi adducatur ſimilitudo de multis idem onus portantibus. quorum plures melius efficaciusque rẽ agunt, quam unicus aut pauciores. Verum eſt enim hoc, ubi plures illi ſeinuicem adiuuant, non autem impediunt. Nam interdum cõmodius res per unum, quam per multos tranſigitur, quãdo multi illi inuicem ſe impediunt. Ita autem eſt in pluribus negationibus.

CAP. XI. *Quomodo diſtinguantur prædicta tres Diuiſiones.*

INter has autem tres enunciationes præcipuas diui ſiones talem ſolent asſignare differentiam , ut pri ma dicatur ſumi ſecundum eius ſubſtantiam, ſecũda iuxta quantitatem,tertia ſecundum qualitatẽ. Quod enim propoſitio quælibet ſimplex ſiue categorica,aut coniuncta ſiue hypothetica dicatur,id ſumitur ex cõ ſideratione partium ipſius,quæ proculdubio ad ſubſtãtiam ſpectãt, cum unaquæque res ex ſuis partibus conſtet & ſubſtat.Nempe ſi præcipuæ enunciationis alicuius partes ſint, terminus ſubiectus & terminus prædicatus,per uerbalem copulam uniti,ſimplex eſt præpoſitio,ſi autem præcipuæ ſint partes duæ ſimpli ces propoſitiones per coniunctionem unitæ,coniuncta dicitur . Quod autẽ præpoſitio quælibet dicatur uniuerſalis,aut particularis,aut indefinita, ad quantitatem ſpectat , quoniam per ſigna uniuerſalia aut particularia declaratur,pro quantis uel quot ſuppoſitis fieri indicetur propoſitionis uerificatio,an uidelicet pro omnibus uel tantum pro aliquibus. Deniq; affirmatio & negatio ad qualitatẽ ipſius ſpectant enũ tiationis . Secundum enim quod copula uario modo diſponitur uarius eſt enũtiandi modus ſecundum aſfirmationem aut negationem. Hac quoque conſidera tione triplex ſolet in hoc loco diſtingui quæſitiuum, quo de huiuſmodi diſtinctè interrogatur.Cum enim interrogare uolumus de propoſitione aliqua,num ſit cathegorica aut hypothetica, utimur quæſitiuo uocabulo quæ interrogantes, quænam ſit hæc , aut illa propoſitio.Cum autem ſcire uoluerimus , num pro poſitio uniuerſalis ſit aut particularis,interrogamus quanta

quanta ſit, Denique ſcire uolentes, an affirmatiua ſit propoſitio an negatiua, rogamus, qualis ſit ipſa.

CAP. XII. De Oppoſitione in generali.

ITa his uerò de propoſitione & uarijs eius diuiſionibus ac ſpeciebus utcunque declaratis, poſcit ordo, ut ad propoſitionis ſimpliciũ, oppoſitiones tranſeamus. Iucũda enĩ pariter & utilis erit eiuſmodi cõſideratio, ut cognoſcatur, quæ præpoſitio, cui, quomodo, & quouſque opponatur, ſiue repugnet, ſecundũ ueritatem, aut ſecundũ falſitatem, aut ſecundũ utranq; ſimul uarias quoq; oppoſitionũ ſpecies abinuicẽ diſcernere, ſingularũq; leges & naturas tenere. Pro quarum rerũ faciliori & pleniori intellectu, præmittendæ ſunt duæ diuiſiones, aliæ propoſitionum quarum prior hæc eſt. Propoſitionũ quædã participant utroque termino, quædam altero tantum, quædam uerò neutro termino participant. Primi mẽbri exemplum ſunt hę duæ propoſitiones. Omnis homo eſt animal. Nullus homo eſt animal. Secundi; Omnis homo eſt animal. Nullus homo eſt aſinus. Tertij: Omnis homo eſt animal. Nulla arbor eſt brutum. In illis autem ſolis poteſt inueniri oppoſitio, quæ utroque termino participant. Secunda diuiſio eſt qua ſubdiuiduntur propoſitiones utroque termino participantes, in hunc modum, Propoſitionum utroque termino participantium, quædam ſecundum eundem ordinem participant, aliæ uerò ſecundum alium & uniuerſum ordinem. Primi exemplum, ſunt hæ duæ Omnis homo eſt animal. Nullus homo eſt animal. Secundi hæ, Omnis homo eſt animal. Nullum animal eſt homo. In illis autem ſolus propriè inuenitur oppoſitio, quæ utroque termino ſecundum eundem ordinem participant. His præmiſsis quidnã ſit oppo-

Prior diuiſio

Secunda diuiſio.

ſitio,& quot ſint eius,ſpecies,declarabimus. Ex Ariſtotele itaque hæc colligitur definitio oppoſitionis.

Defini tio oppoſitionis.

Contradictio ſiue oppoſitio, eſt affirmatio & negatio oppoſitę.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus. Ooppoſitio eſt repugnantia inter duas propoſitiones, éiuſdem omnino ſubiecti & eiuſdem omnino prædicati, quarum altera eſt affirmatiua, altera negatiua. Vel ſic: Oppoſitio, id eſt propoſitiones oppoſitæ ſunt, propoſitio affirmatiua, & propoſitio negatiua eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Vt inter has, Omnis homo eſt bonus, Nullus homo eſt bonus, uera eſt oppoſitio, Sub hac autem definitione, non continetur oppoſitio ſubalterna, quæ eſt inter propoſitiones eiuſdem qualitatis, & ſumitur tantum ſecundum diuerſam quantitatem, propter quod non meretur dici oppoſitio, niſi admodum impropriè. Clarius quoque & generalius ſolet definiri oppoſitio hoc modo: Oppoſitio eſt repugnantia duarum propoſitionum, utroque termino participantium, ſecundum eundem ordinē, uel in qualitate tantum, uel in quantitate tantum, uel in qualitate & quantitate ſimul. Quæ definitio etiam oppoſitionem ſubalternam intra ſe concludit. Sub primo definitionis membro continentur oppoſitio contraria, & oppoſitio ſubcontraria, quarum utraque eſt inter propoſitiones ſolum qualitate differentes. Sub ſecundo membro eſt oppoſitio ſubalterna, quæ (ut iam dictum eſt) propoſitionum eſt ſola quantitate differentium. Sub tertio eſt oppoſitio contradictoria, quæ eſt inter propoſitiones qualitate ſimul & quantitate repugnantes. Quæ omnia in ſequētibus fient clariora, ubi ante oculos ſingularum oppoſitionum cōſtituentur exempla.

Cōmunis definitio oppoſitionis.

CAP.

CAP. XIII. De ſpeciebus Oppoſitionis.

ASſignat Ariſtoteles oppoſitionis tres ſpecies, pro poſitiones oppoſitas diuidens, in cõtrarias: ſub contrarias, ſiue (ut ipſe eas appellat) non contrarias, & contradictorias. Ex eo quoq; ſingularum aſsignantur definitiones in hunc modum:

Contrariæ enuntiationes ſunt, ſi quid enuntietur uniuerſali uniuerſaliter ineſſe & non ineſſe. Subcontrariæ enuntiationes ſunt, ſi quid enuntietur uniuerſali particulariter ineſſe & non ineſſe. Contradictoriæ ſunt affirmatio & negatio eiuſdem de eodem, quarũ altera ſignificat uniuerſaliter, altera uerò non.

Cõtrariæ. Subcõtrariæ. Cõtradictoriæ.

Quarum definitionum hic eſt ſenſus: Contrariæ ſunt, cum aliquod idem prædicatum de eodem ſubiecto termino communi prædicatur, in altera uniuerſaliter & affirmatiuè, in altera uniuerſaliter & negatiuè. Subcontrariæ ſunt, cum idem prædicatum de eodem ſubiecto aliquo termino communi prædicatur in altera particulariter & affirmatiuè, in altera particulariter & negatiuè. Contradictoriæ uerò ſunt cum idem prædicatum de eodem ſubiecto termino communi prædicatur, in altera uniuerſaliter & affirmatiuè, in altera autem particulariter & negatiuè. Vel in altera uniuerſaliter & negatiuè, in altera particulariter & affirmatiuè. Multò uerò clarior eſt modus poſteriorum, qui prædictas oppoſitionis ſpecies ita definiunt: Contrariæ ſunt, uniuerſalis affirmatiua & uniuerſalis negatiua, eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Subcontrariæ ſunt, particularis affirmati-

Cõtrariæ. Subcõtrariæ. Cõtradictoriæ.

ua & particularis negatiua, eiuſdē ſubiecti & eiuſdē prædicati: Contradictoriæ ſunt, uniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua, uel uniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua, eiuſdē ſubiecti & eiuſdem prædicati. Subalternas quoq; ſimiliter definiūt in hunc modum. Subalternæ ſunt uniuerſalis affirmatiua, & particularis affirmatiua, uel uniuerſalis negatiua & particularis negatiua, eiuſdē ſubiecti & eiuſdem prædicati. Nunc in ſingulis ante oculos conſtituamus exempla. Iſtæ ſunt contrariæ, Omnis homo eſt iuſtus, Nullus homo eſt iuſtus, ambę enim ſunt uniuerſales, altera affirmatiua, alter negatiua, idem habentes ſubiectum homo, & idem prędicatum iuſtus. Hę ſunt ſubcontrariæ. Quidam homo eſt iuſtus. Quidam homo non eſt iuſtus, ambæ enim ſunt particulares, altera affirmatiua, altera negatiua. Iſtæ ſunt contradictoriæ: Omnis homo eſt iuſtus, quidam homo non eſt iuſtus. Item & iſtæ: Nullus homo eſt iuſtus, Quidam homo eſt iuſtus. Illæ nanque ſunt uniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua. Hæ uerò ſunt uniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua, omnes eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Denique hæ ſunt ſubalternæ, Omnis homo eſt iuſtus, Quidā homo eſt iuſtus. Itē & iſtæ, Nullus homo eſt iuſtus, Quidam homo non eſt iuſtus. Sunt enim quæ priores uniuerſalis affirmatiua & particularis affirmatiua, alteræ, uniuerſalis negatiua, & particularis negatiua, omnes eiuſdem ſubiecti, & eiuſdem prædicati. Quæ omnia in hac figura ad oculum licet intueri.

Subalterna.

Omnis

Omnis homo eſt iuſtus.	CONTRARIAE	Nullus homo eſt iuſtus.
SVBALTERNAE	Contra- DIC- toriæ.	SVBALTERNAE
Quidam homo eſt iuſtus.	SVBCONTRARIAE.	Quidam homo non eſt iuſtus.

CAP. XIIII. De Conditionibus quibuſdam ad perfectam oppoſitionem requiſitis.

NOtandum uerò eſt, φ definitiones ſpecierum oppoſitionis iam poſitæ non penitus uniuerſales ſunt, & omnino ſufficientes, niſi inſuper ſingulis con

ditio una addatur, uidelicet ad perfectam contrarie tatem requiſita conditio hæc eſt, ut non ſit in propoſitionibus aſsignatis aliquis terminus, quin ut minimum in altera uniuerſaliter ponatur, Huius conditionis defectu iſtæ non ſunt uerè contrariæ. Omnis homo eſt animal, omnis homo aliquod animal non eſt. Tota enim definitio contrariarũ ſuprapoſita eis conuenit, quoniam ſunt duæ propoſitiones, quarum altera eſt uniuerſalis affirmatiua, altera uniuerſalis negatiua, idem prorſus habentes ſubiectum, idemq; prædicatũ. Sed eſt in eis terminus animal, qui in neutra uniuerſaliter ponitur. Non enim in prima, ut manifeſtum eſt, nec in ſecunda, quoniam negatio ei poſt ponitur. Dictum eſt autem ſupra negationem nõ habere uim niſi in ea, quæ ſequuntur. Quòd autem hæ non ſunt contrariæ, patet, quoniam ſimul uerè ſunt quod eſt contra naturam contrariarum, ut poſterius declarabitur. De ueritate iſtius, Omnis homo eſt animal, certiſsimũ eſt. De altera, Omnis homo aliquod animal non eſt, declarantur ꝙ uera ſit. Omnis enim homo leo non eſt, igitur omnis homo aliquod animal non eſt. Eiuſdem conditionis defectu, hæ quoq; non ſunt contrariæ. Vniuſcuiuſque hominis altera manus eſt dextera, & Vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. Ambas enim conſtat ueras eſſe. De ſecunda patet, quoniam uniuſcuiuſque hominis ſiniſtra manus non eſt dextera, igitur, uniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. Si autem ueram uelimus aſsignare contrarietatem, curandum eſt, ut terminus ille qui in neutra poſitus eſt uniuerſaliter, ut minimum in alter ſic aſsignetur. Vnde hæ ſunt contrariæ, Omnis homo eſt, Omnis homo non eſt non eſt animal, uel, Omnis homo omne animal nõ eſt, uel, Omnis homo nullum animal eſt, quæ tres

Conditio contrariarum.

æqui-

æquiualent.Item hæ contrariantur.Vniuſcuiſque hominis utraque manus eſt dextera, Vniuſcuiuſque hominis altera manus nō ē dextera.Vel ſic:Vniuſcuiuſque hominis altera manus eſt dextera, Vniuſcuiuſq; hominis utraque manus non eſt dextera. Pro ſubcontrariis autem quaſi oppoſita requiritur conditio, ne ſit aliquis terminus in utraque uniuerſaliter poſitus. Id enim impediret ſub contrarietatem. Cuius defectu iſtę non ſunt ſubcontrariæ,Quidam homo omne animal eſt,Quidam homo non eſt animal.:Hic enim terminus animal, in utraque tenetur uniuerſaliter. Quòd autem non ſunt ſubcontrariæ,patet,quia ambæ ſimul falſæ ſunt, quod eſt contra naturam ſubcōtrariarum. Sic autem aſsignabuntur ſubcontrariæ, Quidam homo eſt animal, Quidam homo non eſt animal.Vel ſic, Quidam homo omne animal eſt,Quidam homo aliquod animal non eſt, cautè ſic præponendo terminum animal in ſecunda, ne uniuerſaliter accipiatur. Porrò in contradictoriis, utrunque æquali uigilantia cauendum, uidelicet ut nec in utraque ſit idem terminus uniuerſaliter poſitus nec in utraque particulariter. Vtrunque enim contradictionem impedit,quoniam oportet in contradictoriis talem fieri propoſitionum comparationem, ut omnis terminus per in priori poſitus eſt uniuerſaliter,in poſteriori ponatur non uniuerſaliter,& econtrario,omnis qui in priori particulariter, in poſteriori uniuerſaliter conſtituatur. Huius defectu iſtæ non contradicūt.Omnis homo oē animal eſt, Quidā hō nō eſt animal, in quibus terminus utrobique uniuerſaliter ponitur:Neque iſtæ,Omnis homo eſt animal, Aliquis homo aliquod animal nō eſt, in quibus terminus animal utrobique particulariter ponitur. Duæ priores ſunt ſimul falſæ,poſteriores ambæ ſimul ueræ,quod

Con tio con tradictoriarum.

Conditio ſub contrariū.

eſt contra naturam contradictoriarum, quæ non poſ ſunt eſſe ſimul ueræ, aut ſimul falſæ. In ſubalternis ue rò cautio eſt adhibenda, ne aliquis terminus uniuerſaliter ponatur in particulari, qui non item uniuerſaliter ponatur in uniuerſali. Huius defectu, iſtæ non ſunt ſubalternæ, Omnis homo animal eſt; Quidam homo omne animal eſt. Animal enim in particulari tenetur uniuerſaliter, cum in uniuerſali non uniuerſaliter poſitum fuerit. Quòd autem hæ non ſint ſubalternæ, patet, quoniam ſecundum legem ſubalternarum, ad ueritatem uniuerſalis ſequitur ueritas particularis, & ad falſitatem particularis ſequitur falſitas uniuerſalis. Hic autem non ita res habet. Iſta enim uniuerſalis, Omnis homo eſt animal, uera eſt, illa autem particularis. Quidam homo omne animal eſt, falſa eſt. Vt igitur ueræ ſint ſubalternæ, oportet ſignũ uniuerſase abiici in ſecunda, à termino animal, dicẽdo. Quidam homo animal eſt. Addunt recentiores quidam ſingulis ſpeciebus oppoſitionum alias cautiones, ſed nos impræſentiarum rudi iſta determinatione contenti abſcedimus, ne longè nimium ad inania progreſſi, in fæces ſophiſticas forſitan incidamus.

Condi tio ſub alterna rum.

† CAP. XV. De Legibus Oppoſitionum.

COlliguntur quoque ex Ariſtotele certæ quædã leges ſingularum oppoſitionum, quibus indicatur, quomodo inter ſe propoſitiones oppoſitæ repugnent, uel ſecundum ueritatem tantum uel ſecundum falſitatem tantum, uel ſecundum ueritatem & falſitatem ſimul.

Lex cõ traria- rum. Lex contrariarum: Impoſſibile eſt, contrarias eſſe ſimul ueras, ſimul autem falſas eſſe, eſt poſsibile.

Hoc

Hoc eſt,ſi contrariarum altera oportet eſſe falſam non autem econtrario, quoniam poſſunt duæ contrariæ dari ſimul falſæ. Exempli gratia, Si hæc ſit uera, Omnis homo eſt iuſtus,eius contraria erit falſa,Nullus homo eſt iuſtus. Secundum ueritatem enim hæ manifeſtiſsimè opponuntur, quemadmodum facilè percipit quiſquis rures conſulit ſuas, mentemque auditui accommodat. Non autem conſequitur, ſi hæc falſa ſit.Nullus homo eſt iuſtus, ob hoc uerã eſſe cõtrariam,Omnis homo eſt iuſtus. Ambæ enim falſitatem habẽt,& neutra ueritatem.Vnde contrariæ propoſitiones opponuntur tantũ ſecundum ueritatẽ, in qua nunquam conuenire poſſunt, non autem ſecundum falſitatem, in qua poſſunt.

Lex ſubcontrariarũ: Subcontrarias contingit ſimul eſſe ueras, ſimul autem eſſe falſas non contingit. ſubcontrariarum.

Hoc eſt,propoſitionũ ſubcontrariarum,ſi altera ſit falſa,reliquam oportebit eſſe ueram, quoniam ſimul ambæ falſæ eſſe non poſſunt. Non autem neceſſe eſt, ſi altera ſit uera,ob hoc alteram eſſe falſam,quoniam ambæ ſimul poſſunt eſſe ueræ.Exempli gratia.Si iſta ſit falſa,Quidam homo non eſt animal, conſequitur alteram ueram eſſe.Quidam homo eſt animal.Quãuis autem uera ſit hæc, Quidam homo eſt iuſtus,nõ tamen ab hoc oportebit alteram eſſe falſam, Quidã homo non eſt iuſtus: Ambæ enim ueritatem ſimul habent. Vnde ſubcontrariæ repugnant tantum ſecũdum falſitatem, in qua non poſſunt conuenire, non autem ſecundum ueritatem,in qua poſſunt. Prcpter quod forſitan ſubcontrariæ ſignanter ſunt nominatæ,quaſi minus contrariæ. Prior enim & potior uidetur contrarietas ſecundum ueritatem,quemadmodũ

ueritas prior eſt falſitate, & prius ipſa conſideratur. Vel ideo ſubcontrariæ dictæ ſunt, quia in ſalſitate cō trariæ, ſub aliis in ueritate contrariis poſitæ.

Lex cō tradi-ctoria-rum.

Lex contradictoriarum: Contradictoriȩ non poſſunt ſimul eſſe uerȩ, nec ſimul falſȩ, ſed neceſſe eſt earum alteram eſſe uerā, & alteram falſam.

Hoc eſt, Contradictoriarum ſi altera ſit uera, alteram conſequitur eſſe falſam, & ſi altera ſit falſa, conſequens eſt alteram eſſe ueram. Exēpli gratia. Si hæc uera eſt, Omnis homo eſt animal, recte colligitur iſtā eſſe falſam. Quidam homo non eſt animal. Rurſum ſi hæc ſit falſa. Quidam homo eſt leo, rectè infertur hanc eſſe ueram: Nullus homo eſt leo. Pugnāt enim omnibus modis contradictoriæ, & ſecundū ueritatem & ſecundum falſitatem. Propter quod oppoſitio inter iſtas eſt maxima quæ appellatur contradictoria, eò ꝙ tam ſecundum ueritatem, quā ſecundū falſitatem ambæ ſibiin uicem contradicant. Hanc legem participant etiam propoſitiones ſingulares illȩ, quarū altera eſt affirmatiua, altera negatiua, eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Vt Petrus uiuit, Petrus non uiuit: Non enim poſſunt iſtæ ſimul eſſe uerȩ, aut ſimul eſſe falſæ. Propter quod meritò contradictoriis adnumerantur. Adiiciunt poſteriores legē pro ſubalternis, in hunc modum, Subalternorum ſi uniuerſalis ſit uera, particularem conſequitur eſſe ueram, non autem econtrariò. Et ſi particularis ſit falſa conſequitur uniuerſalem eſſe falſam, non autem ecō trario. Hoc eſt, Inter ſubalternas, ad ueritatem uniuerſalis ſequitur ueritas particularis, quàm uocant ſubalternatam, non econtrario, ueritas particularis infert ueritatem uniuerſalis. At uerò falſitas particularis

Lex ſubal-terna-rum.

laris infert falſitatem uniuerſalis, non econuerſo, fal ſitas uniuerſalis falſitatem particularis. Exépli gratia, ſi hæc eſt uera, Omnis homo eſt animal, euidenter infertur hanc quoque particularem eſſe ueram, Quidam homo eſt animal. Non tamen econtrario cõ ſequens eſt, ſi uera ſit hæc particularis, Quidam homo eſt iuſtus, ob hoc ueram eſſe eius uniuerſalem ſubalternam, Omnis homo eſt iuſtus. Rurſum ſi falſa ſi hæc particularis, Quidam homo eſt brutum, ſtatim cõſequitur, uniuerſalem quoque falſam eſſe, Omnis homo eſt brutum. Nec tamen uiciſsim conſequitur, ſi falſa ſi hæc uniuerſalis, Omnis homo eſt iuſtus, falſam propterea eſſe particulare, Quidam homo eſt iuſtus. Hæc enim uera eſt, cum illa ſit falſa. Vnde appa ret, ſubalternas nullo modo repugnare neque ſecundum ueritatem, neque ſecundum falſitatem, multo uerò minus ſecundum utramque. Paſsim enim inueniuntur ſimul uerè, aut ſimul falſæ.

CAP. XVI. De diuerſa materia propoſitionum.

QVoniam autem ſupra diximus, contrarias interdum ſimul poſſe falſas inueniri, ſubcontrarias autem ſimul ueras, ad cognoſcẽdum quę illarum posſint aut non poſſe ſint ſimul eſſe, falſæ aut ueræ, diſtinguitur triplex materia enuntiationum, nempe naturalis, contingens, & remota. Per materiam autem totius enuntiationis, intelligimus ambo ſimul extrema, ſubiectum & prædicatum, & ſecundum habitudinem horum duorum adinuicem, ſumitur iſta diſtinctio materiæ. Propoſitio illa dicitur eſſe de materia naturali, in qua ſubiecto prædicatum conuenit eſſentialiter, uel ut minimum neceſſario. Vt cum genus prædicatur de ſpecie, ſpecies de indiuiduo, differentia de ſpecie conſtituta, aut propriũ

Materia propoſitionis triplex.

Materia naturalis.

de

de ſubiecto. Vt hæ enuntiationes, Omnis homo eſt, animal, Omnis homo eſt riſibilis, Omne animal eſt ſenſibile, ſunt ex materia naturali. De contingenti autem materia eſſe dicitur propoſitio illa, in qua prædicatum ſubiecto conuenit contingenter, ſicut posſit adeſſe & abeſſe. Huiuſmodi eſt prædicatio accidẽtis de ſubiecto. Poſtremo, de remota materia dicitur eſſe illa propoſitio, cuius prædicatum non poteſt uerè affirmari de ſubiecto. Vt omnis homo eſt aſinus. Ratio autem horum nominum eſt ſatis manifeſta. In primis enim enuntiationibus, quia prædicatum ſe habet ad ſubiectũ naturaliter, hoc eſt, eſſentialiter uel neceſſario, ideo de materia dicuntur eſſe naturali. In ſecundis, quia prædicatum ſe habet ad ſubiectum cõtingenter, de materia dicuntur eſſe contingenti. In tertiis, quia prædicatum non poteſt cum ſubiecto cõuenire ſed abinuicem ſunt penitus remota & diſparata, ideo merito de materia dicuntur eſſe remota ſiue diſparata. His præmiſſis. nota quod propoſitiones cõtrariæ de materia naturali non poſſunt unquã ſimul eſſe falſæ. ſimiliter nec in materia remota. In materia enim naturali ſemper affirmatiua eſt uerè, imò neceſſaria, In materia autẽ remota, ſemper negatiuã oportet eſſe ueram. Neque hic igitur, neque illic, poſſunt ambæ contrariæ ſimul eſſe falſæ. In materia autem cõtingenti, inueniri poſſunt ambæ ſimul falſæ. Vt, Omnis homo eſt iuſtus, Nullus homo eſt iuſtus. Omne animal uolat. Proportionabiliter dicẽdum eſt de ſuacõtrarijs, quòd in naturali materia, aut remota ſimul non poſſunt inueniri ueræ, quoniam in naturali negatiua eſt impoſſibilis, & in remota affirmatiua item eſt impoſſibilis. In materia autem contingenti ſimul poſſunt eſſe ueræ.

Materia contingẽs.

Materia remota.

CAP.

CAP. XVII. De Aequipollentijs propoſitionum.

POſt oppoſitiones enuntiationum, conuenientisſimum uidetur ſtatim de earum æquipollentia tractatum adiūgere. quòd æquipollentiarum regulæ cognitionem reddentem præſupponāt oppoſitionem, ut ſtatim patebit ex ipſo regularum pro hac re conſtituendarum tenore. Conſideramus autem hic propoſitiones æquipollentes ſiue æquiualentes, non ex parte ipſorum terminorū ſubiecti aut prædicati (quo modo iſtas dicimus æquipollere. Tullius dicit, Marcus loquitur) ſed ex parte ſignorum uniuerſaliū aut particularium, affirmantium & negātium, certo modo & ordine adinuicem diſpoſitorum, Valetque huius æquipollentiæ notitia ad obſcuriores propoſitiones alijs clarioribus elucidandas. Ponuntur autem æquipollentiarum tres regulæ. Prima regula: Si alicui ſigno uniuerſali uel particulari præponatur negatio, æquipollebit ſuo contradictorio. Secunda: Si alicui ſigno uniuerſali poſtponatur negatio, æquipollebit ſuo cōtrario. Tertia: Si alicui ſigno uniuerſali uel particulari præponatur & poſtponatur negatio, æqpollebit ſuo ſubalterno. Primæ regulæ hic eſt ſenſus, Si in aliqua propoſitione pręponatur negatio alicui ſigno uniuerſali uel particulari, illa tota enuntiatio ſic præpoſitam habens negationem, æquipollebit cū ea quę prioris ſine negatione erat contradictoria. Exempli gratia. Omnis homo eſt iuſtus, antequam præmittatur negatio. habet hanc contradictoriam, Quidam homo non eſt iuſtus. Nunc itaque ſi libet, adijce negationem priori ante ſignum uniuerſalem dicendo: Nō omnis homo eſt iuſtus. Si hanc quæris explicare per aliam clariorem æquiualentem, cape illam contradi

Tres regulæ ꝑ æquipollentijs.

ctoriam

ctoriam prioris. Quidam homo non eſt iuſtus. Prorſus enim idem ualent. Similiter iſta, Quidam homo eſt iuſtus, hanc habet cõtradictoriam. Nullus homo eſt iuſtus. Si igitur præponas negationem priori dicẽdo, Non quidam homo eſt iuſtus, huius æquipollens eſt illa prioris contradictoria, Nullus homo eſt iuſtus. Oportet autem ſecundum hanc regulam, negationem præponi toti propoſitioni. Secunda regula ſic eſt intelligenda. Si in aliqua propoſitione ſigno uniuerſali poſtponatur negatio, prædicatum negans, illa æquipollebit ei quæ prioris nondum poſtpoſita negatione fuerat contraria. Exempli gratia. hæ contrariæ sũt. Omnis homo eſt iuſtus, Nullus homo eſt iuſtus, In prima ſi libet, poſtpone negationem, dicendo: Omnis homo eſt iuſtus, Vis ſcire cui æquipolleat? Illi ſcilicet contrariæ prioris. Nullus homo eſt iuſtus. Ac rurſum, in hac poſtpone negationem dicendo. Nullus homo non eſt iuſtus, Vis ſcire modo cui æquipolleat? Illi nimirum prioris cõtrariæ, Omnis homo eſt iuſtus. Notandum autem eſt in hac regula non fieri ſermonem niſi de ſignis uniuerſalibus. In particularibus enim poſtpoſitionem negationis, ſpecialis non ſumitur æquipollentia. Tertia regula ſic eſt intelligenda: Si alicui propoſitioni geminam adiicias negationem, alteram ante ſignum uniuerſale uel particulare, alteram poſt ipſum, illa æquipollentem habebit eam quæ erat ſubalterna prioris, in qua nondum adiecta erat gemina negatio. Vt iſtæ ſunt ſubalternæ. Omnis homo eſt iuſtus, Quidam homo eſt iuſtus. Adde priori geminam negationem, hoc modo non omnis homo non eſt iuſtus. Vis ſcire cui æquipolleat? Illi uidelicet, Quidã homo eſt iuſtus. Ita uiciſsim hæc. Non quidem homo non eſt iuſtus, æquipollẽtem habet illam primam. Omnis homo eſt iuſtus. Quanquã

autem

autem regulas iſtas iam expoſuimus,de propoſitionibus ipſis,facilius tamen ſignis applicantur, ut ipſa ſigna in ſe cōſiderantur.Quemadmodum(exempli gratia)ſecundum primam regulam,non omnis æquipollet,quidam non,quoniam,quidam non, contradictoriè opponitur ſigno omnis.Non quidam,æquipollet, nullus,quoniam quidam contradictoriè opponitur ſigno nullus.Iuxta ſecundam regulam,Omnis non,æquipollet nullus,quoniam omnis,cui poſtponitur negatio contrariatur ſigno nullus.Item nullus non,ſimili ratione,ęquipollet,omnis. Iuxta tertiam regulam, non omnis non,æquipollet quiddam , Adiicitur prædictis,& alia regula ordine quarta , ex duabus prioribus uelut contexta.Si duo ſigna uniuerſalia negatiua ponantur in eadem propoſitione , alterum ex parte ſubiecti,& alterum ex parte prędicati,prius ęquipollet ſuo contrario,iuxta ſecundam regulam, & poſterius ſuo contradictorio per primam. Exempli gratia. In iſta propoſitiõe,Nullus homo nullum animal eſt, duo ponuntur ſigna negatiua. Nullus & nullum alterum ex parte ſubiecti,nullus.alterum ex parte prędicati,nullum.Aſsignando ergo huius propoſitionis ęquipollentem , pro primo ſigno ponendum eſt ſignū contrarium,omnis,pro ſecūdo contradictorium,aliquod.Atque ita [illegible]etur ęquipollens. Omnis homo aliquod animal eſt.Sic iſta Nihil nihil eſt,ęquipollet huic.Quodlibet aliquid eſt.Iſta,Ex nihilo nihil fit, huic,Ex quolibet fit aliquid.Hæc autem Nihil ex nihilo nihil fit, huic æquipollet , Quodlibet fit ex aliquo.Iſta,Nemo nuſquam eſt,huic, Quilibet alicubi eſt,Nullus homo nunquam aberrat,iſti,Quilibet homo aliquando aberrat. Omittimus autem hoc in loco prolixiſsimas, & monſtris ad ſimiles enūtiationes in medium adferre,quod omnia ferè, quæ in auctori

Quarta Regula.

bus

bus & uſu uulgato contingit occurrere,ad rem iſtam pectantia.his paucis abunde exiſtimamus cōprę hēſa.

CAP. XVIII. De conuerſione propoſitum.

PRæter iam determinatas ſimplicium enuntiationum proprietates,& oppoſitionem & æquipollentiam,eſt alia nunc ſuo ordine paucis explicanda,quę uulgato nomine appellatur conuerſio. Quemadmodum enim propoſitionibus conuenit adinuicem opponi uel ęquipollere,ſic & conuerti, ſiue uerti ſecundū extremorum transmutationem, ita,ut ex ſubiecto fiat prædicatū.& exprædicato ſubiectū.Eſt aūt conuerſio huiuſmodi duplex,altera ſimplex, altera per accidens. Simplex cōuerſio. Cōuerſio ſimplex eſt, quādo de ſubiecto fit prędicatum,& de prædicato ſubiectū, manente eadem quantitate & qualitate propoſitionum.Hoc eſt,Tunc fit alicuius propoſitionis ſimplex conuerſio, quando. ſubiectum mutatur in prędicatum, & econtrario,ſic ut nec quantitas mutetur, nec qualitas propoſitiōis. Vt iſta enuntiatio, Nullus homo eſt animal ſimplici conuerſione conuertitur in iſtam , Nullum animal eſt homo.Quòd enim in priori eſt ſubiectum, eſt prędicatum in poſteriori,& econtrario.Eſt inſuper eadē quantitas utriuſque,quoniam ambę ſunt uniuerſales: eadem quoque qualitas,quoniam ambę ſunt negatiuæ.Sic iſta, Quidam homo eſt animal ſimplici cōuerſione in hanc cōuertitur, Quodam animal eſt homo. Vniuerſalis autem affirmatiua hoc modo non poteſt rectè conuerti.Vt iſta,Omnis homo eſt animal, non rectè conuertitur in iſtam. Omne animal eſt homo. In omni enim bona conuerſione oportet propoſitionem conuerſam inferre ipſam,in quam uel per quam conuertitur,quæ communiter appellatur conuertēs: Manifeſtum eſt autem non ualere hanc conſequentiam ,

tiam, Omnis homo eſt animal, igitur omne animal eſt homo, cum antecedens ſit uerum & neceſſarium, conſequens autem falſum & impoſsibile. Non item hac conuerſione poteſt conuerti particularis negatiua. Vt iſta, Quoddam animal non eſt homo, non rectè in iſtam uertitur, Quidam homo nõ eſt animal. Non enim hæc ad illam conſequitur. Relinquitur ergo ſolam uniuerſalem negatiuam & particularem affirmatiuam conuerti ſimpliciter. Altera eſt conuerſio per accidens, quæ ſic definitur: Conuerſio per accidens eſt, quando de ſubiecto fit prædicatum, & de prædicato ſubiectum, manente quidem eadem qualitate ſed quãtitate mutata. Vt quoties uniuerſalis propoſitio conuertitur in particularem. Vniuerſalis quidem affirmatiua, in particularem affirmatiuã: Vniuerſalis autem negatiua, in particularem negatiuã, ut iſta, Omnis homo eſt animal, rectè conuertitur in hanc, Aliquod animal eſt homo. Vbi qualitas manet eadem; quia ambæ ſunt affirmatiuę, ſed quantitas eſt diuerſa quoniam altera eſt uniuerſalis, altera particularis. Item iſta, Nullus homo eſt animal, recte conuertitur in hanc. Aliquod animal eſt homo. Particularis autem affirmatiua, ſiue negatiua, non poteſt ſic conuerti, quoniam ex particulari non poteſt inferri uniuerſalis conuertens. Non enim ſequitur, Quidam homo eſt animal, igitur omne animal eſt homo. Ratio autem harum nominationum, quare prior cõuerſio dicatur ſimplex, poſterior per accidens, uidetur ex hoc deſumpta, quia in conuerſione ſimplici conuertens infertur immediatè ex conuerſa, non gratia alicuius illationis intermediæ. In conuerſione autem per accidens, conuertens ex conuerſa non immediatè, ſed quaſi per medium alicuius infertur. Exempli gratia. Iſta propoſitio, Omnis homo eſt animal, non

Cõuerſio per accides:

***

uidetur immediate ex ſe inferre hanc, Quoddam animal eſt homo, ſed immediatius uidetur inferre, iuxta ſubalternarũ legem, hanc ſuam ſubalternam, Quidam homo eſt animal, Et quia ad hanc, Quidam homo eſt animal, ſimplici cõuerſiõe ſequitur iſta, Quoddam animal eſt homo, hinc quaſi per medium illa poſterior conuertens ſequitur ad primam, quæ eſt conuerſa. Secundum naturalem enim & immediatũ ordine argumentando ab alia ad aliam ſic foret procedendum. Omnis homo eſt animal, igitur aliquis homo eſt animal, & ſi aliquis homo eſt animal, igiurali quod animal eſt homo. A primo ergo ad ultimum ualet illatio. Omnis homo eſt animal, igitur, quoddam animal eſt homo. Ita uniuerſalis negatiua non immediatè infert particularem conuertentẽ, ſed immediatius infert uniuerſalem negatiuam, per quam conuertitur ſimpliciter. Ex iſta enim, Nullus homo eſt brutum, ſine medio infertur iſta, Nullum brutum eſt homo, ac deinde ex iſta infertur tertia, Aliquod brutũ non eſt homo. In conuerſione autem ſimplici non uidetur inter conuertentem & conuerſam aliquod medium. Vnde iſta, Quidam homo eſt animal, ſine medio infert iſtam. Quoddam animal eſt homo, & iſta, Nullus homo eſt brutum, hanc, Nullum brutum eſt homo. Ideo ſcilicet, iſta conuerſio uniuerſalis negatiuæ in uniuerſalem negatiuam, & particularis affirmatiuæ in particularem affirmatiuam, dicitur ſimplex. Conuerſio autem uniuerſalis affirmatiuæ in particularem affirmatiuam, & uniuerſalis negatiuæ in particularem negatiuam, dicitur conuerſio per accidens.

Cõuerſio per contrapoſitionem.

Prædictis quoque adijcitur tertius modus conuerſionis, qui dicitur per contrapoſitionem quæ ſic definitur: Conuerſio per contrapoſitioné eſt, quãdo de ſubiecto fit prædicatum, & de prædicato ſubiectum, ſeruata

uata eadem qualitate & quantitate, ſed mutatis terminis finitis in infinitos, & econtrario. Vt iſta, Omnis homo eſt animal, hac conuerſione in iſtam conuertitur, Omne non animal eſt non homo. Vbi manifeſtum eſt in utraque eſſe eandem quantitatem, cum ſint ambæ uniuerſales eandem quoque qualitatem, cum ſint ambæ affirmatiuæ, ſed in prima ſubiectum & prædicatum ſunt termini finiti, in ſecunda ambo ſunt termini infiniti, nempe non homo & non animal. Hoc autem modo conuertuntur propoſitiones, uniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua. Dicitur autem iſta conuerſio contrapoſitionem, eò ꝙ fiat ſecundum terminos oppoſitos, & contradictorios. Terminus enim infinitus, contra opponitur, & contradicit termino finito. Propriè tamen non meretur conuerſionis nomen, quoniam in conuerſione propriè dicta, oportet eadem prorſus eſſe extrema, ordine conuerſo diſpoſita, ut ſubiectũ unius ſit alterius prædicatum, & econtrario, quod non eſt in prædicta conuerſione. Extrema enim conuerſæ, ſunt duo termini finiti, extrema autem conuertentis ſunt termini infiniti. Et generaliter in omni cõuerſione hoc diligenter obſeruandum eſt, ut totum ſubiectum unius ſit prædicatum alterius, & totum prioris prædicatum alterius ſubiectum. Vnde ſi quis hanc uelit cõuertere, Petrus uidet Paulum, non aſsignabit hanc pro conuertente, Paulus uidet Petrum (Non enim hæc ad illam conſequitur) ſed iſtam potius aſsignabit, Videns Paulum eſt Petrus. Item iſta, Petrus eſt in domo, non uertitur in hanc, domus, eſt in Petro, ſed in iſtam, Exiſtens in domo eſt Petrus. Ita in aliis ſemper eſt diligenter ad extrema conſiderandum.

CAP. XIX. De propoſitionibus Hypotheticis.

POſt abſolutum utcunque tractatum de ſimplicibus enũtiationibus (iis exceptis quę modales appellantur, de quibus poſterius agetur) ratio ordinis uidetur expoſcere, ut pauca quędam de Enuntiationibus compoſitis ſiue coniunctis dicamus, quę (ut ſupra diximus) ex pluribus conſtant ſimplicibus enuntiationibus, coniunctionali aliqua particula ad inuicem coniunctis, propter quod ab Ariſtotele appellantur enuntiationes coniunctę. Alii uerò Hypotheticas appellant, id eſt, conditionales, ſpeciei uocabulo ad genus translato, cum propoſitio hypothetica ſiue conditionalis, ſit ſpecies pręcipua propoſitionis coniunctæ. Diuiditur autem propoſitio coniuncta, in propoſitionem conditionalem, copulatiuam, & diſiunctiuam. Quarum ſpecierum diſtinctio ſumitur ex diſtinctione coniunctionum ſimplices enuntiationes connectentium per quas definiuntur hoc modo. Propoſitio conditionalis eſt illa, in qua coniunguntur duæ propoſitiones categoricæ per coniũctionem conditionalem. Propoſitio copulatiua eſt, in qua coniunguntur duæ categoricæ per cõiunctionem copulatiuam. Propoſitio deſiunctiua eſt, in qua coniunguntur duæ categoricæ per coniunctionẽ aliquam diſiunctiuam. Vt hæc eſt conditionalis. Si pater eſt, filius eſt. Hæc eſt copulatiua, Deus eſt uerax, & homo eſt mendax. Hæc eſt diſiunctiua, iuſtus ſaluabitur uel mendax eſt Deus. In ſingulis enim uidentur duæ enuntiationes ſimplices ad inuicem coniunctæ per coniunctionalem particulam. Quantum uerò ad propoſitionem conditionalem, ſpecialiter hoc notandum eſt: non eſſe neceſſarium ut ipſa explicitè duas habeat ſimplices enuntiationes, quæ ſigillatim ſumptæ

Diuiſio propoſitionis coniunctiuæ.

Quid propoſitio cõditionalis, copulatiua & diſiunctiua.

***

ptæ per ſe, ſint ueræ enuntiationes, uerũ aut falſum ſignificantes, ſed ſufficit ꝙ in conditionali poſitæ orationes locum obtineant uerarum enuntiationum, ſic ut tota oratio coniuncta non aliud ſignificet, quàm ſi duæ enuntiationes formaliter uerum aut falſum ſignificantes, earum loco eſſent ſupppoſitæ. Quod dicimus, exemplo patebit. Cum dico. Si lapis eſſet homo, lapis eſſet animal, proculdubio tota hæc enuntiatio ueritatem continet, & enuntiatio uerè eſt compoſita. Neutra tamen pars per ſe ſumpta, formaliter uerum aut falſum explicat, Cum enim dico, Lapis eſſet homo, lapis eſſet animal (quoniam uerbo non utor indicatiui modi) uerum aut falſum non indico. Attamen propter naturam & uim conditionalis coniunctionis propoſitionum locum obtinent illic poſitæ, ſuntq; propoſitionum formalium uelut iuicariæ. Idẽ enim illa ualet quod iſta, Si lapis eſt animal. Nõ autem inuenitur hoc in copulatiuis aut diſiunctiuis enuntiationibus. Nam ſi dixerit: Deus eſſet bonus, & homo eſſet malus, neque uerum, nec falſum tota indicat oratio. Ratio autem diuerſitatis eſt, ex natura diuerſa coniunctionum. Sciendum quoque eſt propoſitiones iſtas coniunctas non habere quantitatem, id eſt, non dici uniuerſales uel particulares, indefinitas aut ſingulares. Sumitur enim quantitas ſecundum rationem ſubiecti, quod ſic, id eſt, cum ſigno uniuerſali uel particulari uel abſque utroque ponitur. In his autem enuntiationibus, non eſt conſideratio ſubiecti aut prædicati. Qualitas autem, id eſt, affirmatio & negatio utique inuenitur in eis, Quæ ſumitur non ex affirmatione, uel negatione partim, ſed tantum ex affirmatione uel negatione copulæ coniunctionalis. Ita enim ſe habet coniunctionalis copula in propoſitionibus iſtis compoſitis, quomodo ſe habet copula uer- Qualitas Hypothet.

balis in ſimplicibus, & ita ſe habent in cõpoſitæ duæ propoſitiones ſimplices, quomodo in ſimplicibus extrema ſubiectum & prædicatum. Vnde hic copula coniunctionalis habet rationem formæ, & duæ ſimplices enuntiationes rationem materiæ, ſicut illic uerbalis copula formæ rationem obtinet, duo autem extrema rationem materiæ. Vnde quemadmodũ in ſimplicibus conſiderata eſt affirmatio, & negatio, non ex parte ſubiecti aut prædicati, ſed eſt parte uerbalis copulæ, ſic in iſtis compoſitis ſumenda eſt affirmatio & negatio, non ex partibus, ſed ex coniunctionali copula. Vnde iſta eſt negatiua enuntiatio: Non ſi animal eſt, homo eſt; quoniam, ſi coniunctio negatur quamuis utraque pars maneat affirmatiua. In partes enim non agit illa negatio, ſed in totum ipſam enuntiationem & immediatè ipſam fertur cõiunctionem. Contra, hæc eſt affirmatiua enuntiatio, Si animal nõ eſt, homo non eſt, cum tamen utraque pars ſit negatiua, eò ꝙ præcipua copula coniunctionali, ſi, manſerit intacta. Ex eo autem quod iam dictum eſt, ſolam qualitatem in hypotheticis conſiderari, non etiã quãtitatem, ſequitur & alterum, nimirum ꝙ ſola oppoſitio contradictoria, in eis inueniatur, non autem contraria, ſubcontraria, aut ſubalterna. Cum enim iſtæ tres oppoſitiones ſumãtur ſecundum diuerſam quantitatem, manifeſtè conſequens ſit, ubi non eſt quantitas, non illic talium oppoſitionem aliquam reperiri poſſe. Cõtradictio uerò, ex ſola poteſt qualitate inueniri, quemadmodum in propoſitionibus patet de ſubiecto ſingulari, quæ ambę cum ſint eiuſdem quantitatis, opponuntur tamen contradictoriè. Quod ſi quis putet ex partium oppoſitione tali, ipſam quoque totam hypotheticam ſic aut ſic opponi, errabit qui id aſſerere tentauerit. Iſta enim conditionalis, Si omnis

Contra dictio Hypotheticarum.

homo

homo eſt animal rationale, omnis homo eſt capax diſciplinæ, non eſt contraria huic. Si nullus homo eſt animal rationale, nullus homo eſt capax diſciplinæ Sunt enim ambæ ſimul ueræ. Iſta item copulatiua, Aliquis homo eſt animal rationale, & aliquis homo eſt animal irrationale, non ſubcontrariantur huic, Aliquis homo non eſt animal rationale, & aliquis homo non eſt animal irrationale. Ambæ enim ſunt ſimul falſæ, quod eſt contra naturam ſubcontrariarũ. Iſta quoque, Si dies eſt, non eſt nox, non eſt huius cõtradictoria, Si non eſt dies, eſt nox. Ambæ enim ſunt ſimul ueræ. Similiter de his deſiunctiuis dicendum, Vel dies eſt, uel nox eſt, uel non eſt dies, uel non eſt nox.

CAP. XX. De ueritate aut falſitate Propoſitionum Hypotheticarum cognoſcenda.

QVomodo autem ueritati uel falſitas harum Enuntiationum cognoſci debeat, diligenter eſt notandum. Ad ueritatem enim conditionalis affirmatiuæ requiritur hoc tantũ ut altera rectè ſequatur ex altera, conſequens, uidelicet ex antecedente. Vt hæc eſt uera, Si homo eſt, animal eſt, quoniam poſterior illa rectè ex priori infertur. Non autem requiritur ullius partis ueritas. Iſta enim ſi lignum eſt homo, lignum eſt animal, uera eſt conditionalis, utraque tamen eius pars euidentiſſimæ eſt falſitatis. Propter quod uulgo dici ſolet, propoſitionem conditionalem nihil ponere, id eſt, nullã partem ut ueram aſtruere, ſed tantum ſequelam indicare unus partis ex altera. Ad ueritatem autem conditionalis negatur ſatis eſt, non eſſe bonam illationem conſequentis ex antecedente. Vt iſta eſt uera, Non ſi

Ad ueritatẽ conditionalis q̃d requiratur.

leo animal eſt, leo eſt homo. Quæ ſic poteſt explicari. Non eſt conſequens, ſi leo animal ſit, ipſum eſſe hominem. Vbi nota, in omni conditionali eſſe antecedens, & conſequens. Antecedens eſt illa propoſitio, ex qua ſignificatur alia inferri. Conſequens uerò, illa quæ ſignificatur inferri ex altera. In conditionali illa eſt antecedens, quæ ſtatim poſt coniunctionem ponitur, ſiue præcedat, ſiue ſequatur. Vt cum dico, Si homo eſt, animal eſt, & iterum, Animal eſt, ſi homo eſt, utrobique homo eſt, dicitur antecedens, altera conſequens. Sub conditionali autem propoſitione, ſolent comprehendi rationalis & cauſſalis. Rationalis eſt, cuius partes coniunguntur per coniunctionem rationalem, ut iſta, Homo eſt, ergo animal eſt: Pater eſt igitur filius eſt. Cauſſalis dicitur, in qua partes, per coniunctionem cauſſalem coniunguntur, ut: Quia ſol lucet, dies eſt. Ad ueritatem autem rationalis amplius aliquid requiritur, quam ad ueritatem conditionalis. Nam præter bonam illationem antecedentis ex conſequente, requiritur inſuper utriuſque partis ueritas, Vt iſta uera, Homo eſt, igitur animal eſt, quia bona eſt illatio, & utraque pars eſt uera. Iſta autem eſt Lignum eſt homo, igitur lignum eſt animal, quoniam licet bona ſit illatio, partes tamen falſæ ſunt. Amplius uerò ad ueritatem cauſalis, dum propriiſſimè accipitur coniunctio, requiritur ultra bonam illationem, & utriuſque partis ueritatem, ꝙ ueritas antecedentis ſit cauſſa ueritatis conſequentis. Vnde iſta eſt falſa, Quia homo riſibilis eſt, ideo & diſciplinæ capax eſt. Eſt tamen illatio bona alterius ex altera, & ambæ partes ueræ ſunt, ſed quia antecedens non ponit cauſſam ueritatis conſequentis, ideo tota cauſſalis ueritate caret. Iſta autem eſt uera, Quia homo eſt rationalis, eſt & capax diſciplinæ ſiue beatitudinis.

Quæ rationalis, & quæ cãlis.

Hic

Hic enim antecedens explicat cauſſam ueritatis ipſius conſequentis. Ad ueritatem autem propoſitionis copulatiuæ requiritur, utranque partem eſſe uerã falſa autem erit ſi altera partium fuerit falſa. Vt hæc eſt uera, Deus eſt bonus, & homo eſt malus. Similiter & iſta: Quidam homo eſt probus, & quidam homo non eſt probus, quoniam partes earũ ambæ ſunt ueræ. Iſta autem eſt falſa, Homo eſt animal, & Deus non eſt, quoniam altera pars eſt falſa. Item & iſta, Homo non eſt animal & Deus non eſt bonus, ubi utraq; pars eſt falſa. Vbi & hoc ſpecialiter notãdum eſt, poſſe dari copulatiuam impoſsibilem, cuius ambæ partes ſunt poſsibiles: Vt omnis copulatiua compoſita ex propoſitionibus contrariis aut contradictoriis cõtingentibus, eiuſmodi eſt iſta, Omnis homo ſedet, & nullus homo ſedet, uel aliquis homo non ſedet: Ambæ partes ſunt poſsibiles, tota tamen eſt impoſsibilis. Oportet autem ad poſsibilitatem totius copulatiuæ, non ſolum poſsibiles eſſe ambas, ſed etiam cõpoſsibiles, ita ut poſsint ambæ ſimul eſſe uaræ. Ad ueritatem autem copulatiuæ negatiuæ ſufficit alteram partem non eſſe ueram: Vt hæc eſt uera, Non homo eſt animal, & Deus eſt mendax. Quæ ſic explicatur, Ne.. eſt uerum ſimul, & hominẽ eſſe animal, & Deũ eſſe me.. acem. Sub copulatiua autem propoſitione, ſolent co..ſtitui propoſitiones temporales & locales item & illæ quæ aduerbium habent ſimilitudinis, quæ omnes in propoſitiones copulatiuas uidentur reſolui. Vt iſta eſt temporalis. Quando poſtulat homo, Deus exaudit. Iſta eſt localis. Vbi duo ſunt congragati in nomine Domini illic ipſe eſt in eorum medio. Prior ſic reſoluitur in copulatiuam, Aliquando homo petit, & tunc Deus exaudit. Poſterior ſic, Alicubi duo ſunt congregati in nomine Domini, & illic ipſe

adeſt

Ad ueritatẽ copulatiuæ q̃d requiratur.

adeſt in eorum medio. Iſta autem aduerbium habet ſimilitudinis, Sicut erga proximum ſe gerit homo, ita erga eum ſe geret Deus,ſicque reſoluitur. Homo aliquo modo ſe habet erga proximum ſuum, atque hoc modo ſe habebit Deus erga illum. De diſiunctiua autem propoſitione uariè uidentur loqui recentiores & antiqui. Ad ueritatem diſiunctiuæ putant recẽtiores ſufficere ſi altera ſit uera, nec obeſſe ſi ambæ ſint ueræ.Vnde iſtam dicunt ueram diſiunctiuã.Homo eſt animal,uel arbor eſt ſubſtantia. Secundum ueteres autem, uidentur diſiunctiuæ ueræ partes,altera ueritatem continere, altera uerò falſitatem,ita ut ſi pars altera ſit uera,ſit altera falſa,& econtrario. Vt iſta eſt propriè diſiunctiua uera.Aut dies eſt,aut nox eſt.Petrus eſt homo, uel Petrus non eſt homo,uel eſt brutum.Cui ſententiæ ſatis conſonat appellatio nominis,quo coniunctionem diſiunctiuam dicimus ab officio, ſcilicet deſiungendi partes ſecundum ueritatem & falſitatem.Vnde iuxta hanc ſententiam,ad ueritatem diſiunctiuæ requiritur alteram partem tantũ eſſe ueram,alteram autem falſam. Ad falſitatem autem requiritur,utranque partem falſam eſſe aut utrãque partem ueram. Atque hanc ſententiam facilè uidebit ex ueterum animo eſſe, qui formulas argumentationum ab eis traditas, ſecundum huiſmodi hypotheticas,propoſitiones diligenter conſiderauerit, de quibus & poſtetius in libro ſequenti tractabitur.

Ad ueritatem diſiunctiuæ quid requirat.

CAP. XXI. De Propoſitionibus quæ Modales uocantur, & earum inter ſe conſequentijs.

INueniũtur autem & aliæ quædam enuntiationes ſimplìces,ratione certorum quorundam modorum peculiarem difficultatem habentes, quantum

ad

ad oppoſitiones & æquipollentias, quæ ſecundum regulas enuntiationum ſimplicium ſuprapoſitas, non poſſunt examinari. Propter quod earum determinatio in hunc uſque locum, in extremam ſcilicet libri huius partem, conſulto eſt ſeruata. Sunt autem modi iſti peculiaris facultatis auctores quatour, nempe poſsibile, contingens, impoſsibile, & neceſſe. A quibus, modales dicuntur enuntiationes, quæ modorum illorum aliquem in ſe habent. Aſsignantur autem interdum aduerbialiter hoc modo, poſsibiliter, contingenter, impoſsibiliter, neceſſariò. Aliquando nominaliter, hoc pacto, poſsibile, contingens, impoſsibile, neceſſarium, uel neceſſe. Eſt autem harum propoſitionum talis inter ſe habitudo. Vt omnis propoſitio de poſsibili habeat aliquam de contingenti, cum qua conuertatur ſecundum cõſequentiam. Aliquam item de impoſsibili, & aliquã de neceſſario. Ac rurſus quælibet propoſitio de impoſsibili aliquã habet propoſitionem de poſsibili, aliquã de contingenti, & aliquam de neceſſario: Cum qua conuertatur ſecundum conſequentiam, & ita in reliquis. Fit autem hæc conſequentia propoſitionum diuerſos modos habentium, ſecundũ uarias negationes aut affirmationes modi ſeu uerbi. Ex quibus conſurgunt quatuor ordines, quatuor propoſitionum modalium ſeſe conſequentium, quas nonnulli æquiualere dicunt, pro quibus asſignandis ſolent tradi aliquod regulæ. Sed meo iudicio ex ſola propoſiti onum ſeſe cõſequentium deſcriptione, longe faclius percipi poteſt, quicquid ad hanc rem pertinet quam ex regulis. Si modo intelligatur ſignificatio quatuor uocum quę ad iuuãdum memoriam, ab huiuſce rei tractatoribus ſunt utiliter excogitatæ, uoces hæ ſunt, amabimus, edentuli, Iliace, purpurea. pro quarum intellectu nota per

Significatio quatuor uocum

per primam ſyllabam ubique ſignificari propoſitionem de posſibili, quæ ſic debet diſponi ſecundum affirmationem uel negationem, ſicut per eius uocalē indicatur. Per ſecundam ſignificatur propoſitio de contingenti. Per tertiam illa de imposſibili, per quartam illa de neceſſe. Vocalis autem, A, ſignificat affirmationē modi & uerbi; E ſignificat negationem uerbi tantum, I, modi tantum, V, negationem utriuſque Exemplj gratia in dictione, Amabimus, per hoc quod duæ priores ſyllabæ literā, A, cōtinēt, ſignificatur ꝙ duæ priores propoſitiones, quarum altera eſt de poſſibili, & altera de contingenti, debeant asſignari ſine omni negatione, tam modi quam uerbi. Per hoc autem quod in tertia ſyllaba ponitur uocalis, I, ſignificatur quod tertia propoſitio quæ eſt de imposſibili debeat asſignari cum negatione ſolius modi. Dum uerò in quarta ponitur, V, ſignificatur quod quarta propoſitio quæ eſt de neceſſe, debeat asſignari, cum negatione utriuſque modi & uerbi. Eadem eſt ratio asſignandi propoſitiones diuerſorum modorum ſe ſe conſequērcs. Iuxta ſignificationem aliarum trium uocum Edentuli, Iliace, & purpurea, ſicut in ſubiecta deſcriptione clarè perſpici poteſt.

CONTRARIAE.

Purpurea.	Iliace.
Non poſsibile eſt non eſſe.	Non poſſibile eſt eſſe.
Non contingens eſt nõ eſſe.	Non cõtingens eſt eſſe.
Impoſſibile eſt non eſſe.	Impoſſibile eſt eſſe.
Neceſſe eſt eſſe.	Neceſſe eſt non eſſe.

SVBALTERNAE

Contra

Contra

DIC-

toriæ.

toriæ.

SVBALTERNAE

SVBCONTRARIAE.

Amabimus.	Edentuli.
Poſſibile eſt eſſe.	Poſſibile eſt non eſſe.
Contingens eſt eſſe.	Contingens eſt non eſſe.
Non impoſſibile eſt eſſe.	Nõ impoſſibile eſt nõ eẽ.
Non neceſſe eſt non eſſe.	Non neceſſe eſt eſſe.

CAP. XXII. De propoſitionum modalium Oppoſitione & duplici earum ſenſu.

AD cognoſcendam propoſitionum modalium oppoſitinem, etiam illud in præſcripta deſcriptione conſiderandum eſt, quòd propoſitiones quæ ſub ſcribuntur dictionibus, Purpurea, & iliace, ſunt inter ſe contrariæ, propriè quidem ſi eoſdem modos habeant, ut non poſsibile eſt non eſſe, & non poſsibile eſſe. Item neceſſe eſt eſſe, & neceſſe eſt non eſſe. In propriè uerò & ſecundum conſequentiam duntaxat, ſi diuerſis conſtent modis, & non poſsibile eſt non eſſe & neceſſe eſt non eſt, quia diuerſitas modorum etiã extremorum, diuerſitatem inducit, quam non admittunt oppoſitæ propriè dictæ, Propoſitiones uerò quę ſubſcribuntur Amabimus & Edentuli, ſunt inter ſe ſubcontrariæ, ut poſsibile eſt eſſe, poſsibile eſt non eſſo. Item poſsibile eſt eſſe, & non neceſſe eſt eſſe. Iuxta modum prius dictum. Similiter quæ ſubſcribũtur purpurea & Edentuli, aut Iliace & Amabimus, ſunt inter ſe contradictoriæ. Quæ uerò ſubſcribuntur Purpurea & Amabimus, aut Iliace & Edentuli, ſunt inter ſe ſubalternæ. Quorum omnium rationem facilè intelliges ſi perpenderis hos quatuor modos, neceſſe, impoſsibile, poſsibile & poſsibile non, eadem planè ratione efficere oppoſitionẽ in propoſitionibus modalibus, qua hæc quatuor ſigna, omnis, nullus, aliquis & aliquis non, oppoſitionem efficiunt in propoſitionibus de ineſſe, nam quemadmodum iu deſcriptione quatuor harum propoſitiorum:

Contra ria.

Subcõ traria.

Cõtra dicto riæ.

Subal ternæ.

Ratio oppoſi tionis.

Omnis hõmo eſt.	Nullus homo eſt.
Quidam homo eſt.	Quidã homo non eſt.

Duæ ſupremæ ſunt inter ſe contrariæ, duæ infimæ ſubcontrariæ, duæ combinationes quæ ſecundum dia metrum

metrum ſumuntur,ſunt contradictoriæ, & duæ combinationes quæ ex duobus lateribus ſumuntur, ſunt ſubalternæ. Hic etiam in deſcriptiōe harum quatuor propoſitionum modalium.

Neceſſe eſt eſſe.	Impoſsibile eſt eſſe.
Poſsibile eſt eſſe.	Poſsibile eſt non eſſe.

Duæ ſupremæ cum æquiualentibus ſunt contrariæ, duæ infimæ ſunt ſubcontrariæ, duæ combinationes ſecundum diametrum ſumptæ ſunt contradictoriæ, & duæ combinationes laterales ſunt ſubalternæ, nec eſt quod miretur quis nullam hic mentionē fieri pro poſitionum de contingenti.quia quantum ad hanc rē attinet,contingens non differt à poſsibili. Inter propoſitiones modales etiam obſeruanda eſt iſta diuerſitas,quod quædam habent duplicem ſenſum,compoſitum & diuiſum,quædam uerò non. Nam hæ propoſitiōes,poſsibile eſt hominem ſtare,impoſsibile eſt hominem eſſe equum, & ſimiles,quæ non conſtant duobus concretis accidentium unicum habent ſenſum, quem neque compoſitum neque diuiſum appellare ſolemus.Quæ uerò conſtant duobus concretis accidētium,ut poſsibile eſt album eſſe nigrum poſsibile eſt calidum eſſe frigidum,admittunt ſenſum compoſitū & diuiſum. Senſus compoſitus eſt quando ſignificatur fieri poſſe,ut album manēs albū,ſimul fit in nigrū & calidum manens calidum, ſimul etiam fit frigidū. Diuiſus uerò erit ſi ſignificatur fieri poſſe, ut res quę eſt alba,aliquādo fit nigra,& ea quæ eſt calida aliquādo fit frigida,ſiue manente calore ſiue non manente. Similiter hæ,impoſsibile eſt iuſtum eſſe iniuſtum.Impoſsibilę eſt ſedentem ſtare, in ſenſu compoſito ſignificatur fieri non poſſe, ut Iuſtus manens iuſtus ſimul fit iniuſtus,& ſedens manens ſedens ſimul ſtet.In ſenſu uerò diuiſo ſignificatur fieri non poſſe, ut is qui iu-

De ſenſu compoſito & diuiſo.

Senſu compoſitus.

ſtus

ſtus eſt, aliquando ſit iniuſtus, & is qui nunc ſedet, ali quando ſtet. Neque uerò parui ducenda eſt huiuſmo di ſenſuum diuerſitas cum facilè accidat ut una & ea dem propoſitio ſecundum uocem in altero quidem ſenſu, ſit uera, in altero uerò falſa, nam, duæ propoſitiones de posſibili ſuperius poſitæ ſunt in ſenſu com poſito falſæ, & in ſenſu diuiſo ueræ. Contra uerò pro poſitiones de imposſibili ſunt in ſenſu compoſito ueræ, & in ſenſu diuiſo falſæ. Hæc de propoſitionibus quas modales uocant quanta fieri potuit breuitate perſtrinximus, ut ſtudioſum lectorem neque deſtitue remus in neceſſarijs, neq; ſuperuacaneis & futilibus nugis oneraremus, ſed ea duntaxat traderemus, ſine quibus non poteſt de iiſce propoſitionibus exactè in dicari, quę aut apud probatos auctores legũtur aut in quotidianis diſputationibus ſæpius occurrunt.

Deo ſemper & ubique gloria.

LIBRI QVARTI CONSIDERATIONIS DIALECTICAE,

qui inſcribitur de Syllogiſmo,

Prȩfatio.

PRæcipuus Dialecticæ finis eſt, de una quaque re propoſita poſſe diſputando ueritatem inquirere, falſitatem refutare. Hactenus autem non niſi de ſimplicibus uocibus aut enũtiationibus, itẽ de ſimplicibus tractatus ullus eſt habitus, quibus illud quod eſt præcipuum Dialecticæ offi cium

cium præſtari nequit Non enim quæſtionis dubiæ ueritas poterit inueniri, donec tantum conſideratio ni ſimplicium uocum ſimplicium enunciationum,in tendit animus . Verum ubi enuntiationem cœperit enuntiationi ſecundum debitum ordinem & modũ componere aliãmque ex alia connectando colligere, hoc pacto ex dubijs rebus, quid uerum,quid falſum, poterit dijudicare. Nunc itaque poſt ſimplicium uocum & enuntiationum determinationem figuraliter abſolutam,reſtat argumentationum formas delineare, modoſque deſcribere, quibus commodè alterum inferatur ex altero. Sunt argumentationis formę ſiue ſpecies quatuor numero, ſyllogiſmus,inductio, enthymema,& exemplum, de quibus hoc libro erit tractandum,præcipuè tamen & omnium maximè de Syllogiſmo,quæ eſt omnium ſpecierum argumentationis præcipua & præſtantisſima,quã & ceteræ quodammodo,ut ſolent imperfectiora ad perfecta,reducuntur. Et de his igitur ſuo loco poſterius dicẽdum, prius tamen tota Syllogiſmorum uis & ommes ſecundum formam ſyllogiſticam concludendi rationes explicandæ.

Species argumẽtatiõis quatuor.

CAP. I. De Syllogiſmorum principijs Materialibus.

PRincipio autem de Syllogiſmorum materia dicẽdum,ac deinde quid Syllogiſmus, & quotuplex, & quod figuris ac modis fiat,conſtituendum. Eſt autem materia Syllogiſmorum, ſimplices enunciationes & termini,illa quidem propinquior, hæc autem remotior. Ex ſimplicibus nanque enunciationibus,tã quam ex partibus ſuis immediatis,componitur Syllogiſmus,ex terminis autem, tanquam ex partibus remotioribus,cum ipſæ enunciationes ſimplici ex ter-

Materia Syllogiſmi

minis,tanquam partibus præcipuis & materia proxima componantur.Terminum ita definit Ariſtoteles:

Definitio termini.

Terminus eſt, in quem reſoluitur propoſitio ut prædicatum & de quo prędicatur, uel appoſito uel diuiſo,eſſe non eſſe.

Hoc eſt terminus eſt alterum extremum propoſitionis,utpote uel ſubiectum uel prædicatum,ex quo tanquam ex parte propoſitio ipſa componitur. Vt cũ dico,Homo eſt animal, duo huius propoſitionis termini ſunt,homo & animal,atque in ipſos propoſitio illa reſoluitur. Dicitur enim res unaquæque reſolui in ſuas partes integrales , ex quibus componitur,ut domus reſoluitur in tectum,parietes & fundamentũ: homo in omnia ſua membra reſoluitur , aut in quatuor elementa ex quibus componitur.Dicuntur autẽ termini in propoſitionibus , ſecundum ſimilitudinẽ & comparationem ad terminos locorum, & agrorũ aut ditionum.Sicut enim in his , terminorum , alter eſt principiũ,alter finis ſiue clauſula , & medium eſt ſpatium,quod utrunque connectit extremum , ſic & in propoſitione conſideratur , alterum extremum tã quam oppſitum alteri,nimirum ut ſubiectum prædicato,& econtrario,media autem eſt uerbalis copula, quæ adinuicem connecti extrema. Vnde liquet uerbalem copulam non dicendum eſſe terminum propoſitionis,ſed potius ipſius medium,amborumquè extremorum copulam . De propoſitione autem,materia propinqua Syllogiſmi, quoniam plenè tractatum eſt libro præcedenti,ſimul & de omnibus eius ſpeciebus atque conditionibus impræſentiarum latius tractare omittimus.

S CAP. II. *De definitione Syllogiſmi.*

SYllogiſmum ita definit Ariſtoteles:

Sillo-

Syllogiſmus eſt oratio in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam ab his quę poſita sũt ex neceſſitate accidit, eo quod hęc ſunt. Definitio ſyllogiſmi

Quæ definitio ſic eſt exponenda. Syllogiſmus eſt oratio Hypothetica ſiue cõpoſita, in qua ꝑ antecedẽte quibuſdam poſitis, id eſt, præmisſis duabus in certo modo & certa figura diſpoſitis, ſecundum neceſſariam illationem aliud quiddam, nempe ipſa concluſio conſequitur, eo quod hæc ſunt, id eſt, ex ui præmiſſarum illarum, eo quòd illæ ſic ſint certo modo & figura diſpoſitæ. Exempli gratia. Hic eſt Syllogiſmus. Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtãtia. In hac enim totali compoſita oratione, duæ propoſitiões præmittuntur in certo modo & figura adinuicem diſpoſitæ, uidelicet, Omne animal eſt ſubſtantia. & omnis homo eſt animal, ex quibus ita diſpoſitis, uirtute talis diſpoſitionis, ſequitur concluſio, Omnis homo eſt ſubſtantia, eſt quæ ipſa concluſio aliud quiddam à præmisſis, quoniam neutri præmiſſarum eſt eadem, ſed cum utraque partim conuenit partim differt. Cõuenit ſecundum unum extremum, differt ſecundum alterum. Vtriuſque enim præmiſſæ alterum tantum extremum habet concluſio. Et quidem ſignanter dictum eſt, aliud quiddam ex neceſſitate accidit. Alioqui hic poſſet uideri Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omne animal eſt ſubſtantia, uel igitur omnis homo eſt animal. Hic autem concluſio non eſt aliud quiddam ab utraq; præmiſſarum, ſed cum altera eadem. Similiter neque iſte Syllogiſmi meretur appellationem, Oĩs homo eſt homo, & omnis homo eſt homo, ergo omnis homo eſt homo, Eſt enim hic concluſio eadem cũ Aliud.

Ex neceſſitate accidere, quid ſit.

uetraque præmiſſarum. Propter quod, Syllogiſmus planè fatuus & ridiculus ille ſolet nominari. Ex neceſſitate autem accidere eſt, neceſſario conſequi, ſiue ſecundum neceſſariam conſequentiam inferri, ita ut non poſſint eſſe ueræ propoſitiones ille ſic præmiſſæ in certa diſpoſitione ſua, niſi & concluſio ueritatē habeat ſimul. Huius defectu iſte non Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo ſaluabitur. Non enim concluſio ex præmiſſis per neceſſariam conſequentiam infertur. Hac particula excludũtur à definitione Syllogiſmi, omnes illi qui in modis fiunt, inutilibus, de quibus dicetur poſterius. Mali enim Syllogiſmi, ſimpliciter Syllogiſmi non merentur appellari. Poſtremo adiicitur, eo quod hæc ſunt. Non enim ſatis eſt concluſionem ſequi neceſſario ex premiſſis diſpoſitis, ſed oportet concluſionem inferri ex præmiſſis, ex uirtute talis diſpoſitiōis, qua adinuicem ſunt diſpoſitæ. Vnde hic non eſt Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtātia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt riſibilis. Concluſio quidem ſequitur neceſſario ex præmiſſis, quoniam (iuxta communem regulam) neceſſarium ſequitur ad quodlibet uel quolibet, ſicut ad impoſſibile uel ex impoſſibili ſequitur quodlibet. Verum concluſio illa non infertur ex præmiſſis, ratione illius certæ diſpoſitionis, quæ adinuicem diſponuntur in primo modo primæ figuræ de qua poſterius dicetur. Non enim iſta concluſio, Omnis homo eſt riſibilis, maiorem habet habitudinem uel proportionem ad præmiſſas illas, quàm iſta concluſio, Omnis homo eſt aſinus, quæ tamen non poteſt ex illis præmiſſis inferri. Vnde quod concluſio illa prima ſequatur, ex ſua neceſſitate tantum habet. Excluduntur autem ab hac Syllogiſmi definitione tres aliæ ſpe-

Eo ꝙ hęc sũt

cies

cies argumentationis, enthymema, inductio, exemplum, quoniam in eis uel non ſunt plures propoſitiones præmiſſæ pro antecedente, uel ſi plures ſint, non ſunt in figura & modo quo diſponuntur Syllogiſmi, nec concluſio in eis ſequitur propter talem diſpoſitionem. In enthymemate quidem plerunque una tantum propoſitio pro antecedente ponitur, & altera ſubticetur. In exemplo ſimiliter una tantum. In inductione uerò, etſi propoſitiones plures præmittantur, non tamen in figura & modo adinuicem ſunt diſpoſitæ.

CAP. III. *De Syllogiſmo Perfecto & Imperfecto.*

DIuiditur autem Syllogiſmus in Syllogiſmũ perfectum & Syllogiſmum imperfectũ, qui ab Ariſtotele ita definiuntur.

Syllogiſmus perfectus eſt, qui nullius alterius indicat præter ea quæ ſumpta ſunt, ut appareat neceſſarium. Syllogiſmus impefectus eſt, qui unius aut plurium indiget quæ ſunt quidem neceſſaria per ſumptos terminos, non autem per ſumptas propoſitiones. Definitio ſyllogiſmi pfecti & impfecti.

Quarum definitionum hic eſt intellectus, Syllogiſmus perfectus ille eſt, qui in concludendo tam eſt euidens ex ipſa præmiſſarum diſpoſitione, ut non indigeat ulla reductione ad alium modum euidentiorem, ad oſtendendum neceſſariam illationem concluſionis ex præmiſsis, neque opus eſt adhibere conuerſionem ullius propoſitionis, aut præmiſſarum tran-

ſpoſitionem aut reductionem per impoſsibile, ad demonſtrandum talis conſequentiæ neceſsitatem, ſed ex ipſa præmiſſarum diſpoſitione per ſe euidens eſt illatio concluſionis. Syllogiſmus autem imperfectus ille eſt, qui licet bene & neceſſariò inferat concluſionem, non eſt tamen ex ſe euidens illatio, ſed ut cõſtet de bonitate illationis, opus eſt adhibere unũ uel plura, utpote uel conuerſionem unius aut plurium propoſitionum, aut tranſpoſitionem præmiſſarum uel ſimul utrumque, uel reductionem ad impoſsibile, ut ſic reducendo modum minus euidentem ad alium euidentiorem & perfectiorem, appareat ille neceſſario concludens. Propter hoc in definitione dicitur, quæ ſunt quidem neceſſaria, id eſt, quæ unũ uel plura ſunt neceſſaria, ad oſtenſionem bonitatis Syllogiſmi ut conſtet de neceſſaria illatione. Quod autem ſequitur, per ſumptos terminos non autem per ſumptas propoſitiones, indicat in reductione Syllogiſmi imperfecti ad perfectam debere quidem ſeruari eoſdem omnino terminos, ſed non eaſdem propoſitiones, cũ plerunque in huiuſmodi reductione uſus ſit conuerſionis alicuius, aut aſſumptionis contradictorii, quẽadmodum ſuo loco poſterius dicetur, & per ſingula plenius declarabitur. Nunc autem exemplo unico clarum faciamus quod dicitur. Hic Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, Omnis homo animal eſt, igitur omnis homo eſt ſubſtantia, eſt perfectus Syllogiſmus, quoniam tam eſt per ſe euidens, tam apparens eſt ex ipſa præmiſſarum tali diſpoſitione illatio bona concluſionis, ut nemo ſanæ mentis de ea poſsit dubirare. Naturæ enim lumen ſtatim docet, illam collectionem eſſe optimam. Vnde Syllogiſmus ille ad hoc ut appareat neceſſarium, id eſt, neceſſario cõcludens nullius indiget, ſed per ea quæ ſumpta ſunt, ideſt,

per

per aſſumptas præmiſſas ſuas habet euidētiam. Cuius enim bonitas & neceſsitas per ſe euidens eſt, non eget reductione ulla ut appareat, ſicuti id quod per ſe lucidum uel luminoſum eſt, non indiget adhibitio alterius luminis, ut ipſius lumen manifeſtum fiat. At uerò hic Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quædam ſubſtantia eſt homo, imperfectus eſt. Non enim per ſe euidens eſt eius bonitas ſiue neceſsitas illationis, ſed ut appareat illa, opus eſt Syllogiſmum iſtum reduci ad aliū alterius modi per medium conuerſionis ipſius concluſionis. Ex illis nanque præmiſsis, immediate & euidenter ſequitur hæc cōcluſio. Omnis homo eſt ſubſtantia, ac deinde, qui ad hanc ſequitur per conuerſionem per accidens, iſta: Quædam ſubſtantia eſt homo inde patet, quod rectè & iſta illata fuerit ex eiſdem præmiſsis. Atque ita manifeſte patet quomodo Syllogiſmus iſte ut appareat neceſſario concludens, eget alicuius adminiculo, nempe conuerſionis, per quam reducitur ad alium modum perfectum. Quot autem ſint modi perfecti, & quot imperfecti, quomodo etiam ſinguli modi imperfecti ad ſingulos perfectos poſsint & debeant reduci, poſterius ſuo quoq; loco dicetur.

CAP IIII. De principijs regulatiuis Syllogiſmi.

VNde autem uim & robur ſuæ illationis habeat Syllogiſmus, breuibus indicat Ariſtoteles, cū definit dici de omni, & dici de nullo hoc modo:

Dici de omni eſt, quando nihil eſt ſumere ſubiecti, de quo nō dicatur prædicatum. Dici de nullo eſt, quādo nihil eſt ſumere ſubiecti, à quo non remoueatur prędicatum.

Quid dici de omni, & dici de nullo.

ui. Et perfecti quidem immediatè his regulantur, imperfecti uerò mediatè tantum, quatenus uidelicet ad perfectos reducuntur, qui eis immediatè regulātur.

CAP. V. *De triplici figura Syllogiſmorum.*

SCiendum autem in primis, ꝙ omnis Syllogiſmus ſimplex (de quo in propoſito loquimur) ex tribus tantum terminis conſtat, & tribus propoſitionibus, concluſione adnumerata præmiſsis, quæ ſemper ſunt duæ. Cum igitur tres propoſitiones debeat Syllogiſmus, & non poſsit niſi tres habere terminos, oportet unumquemque illorum bis ſumi, ut ternarius habeatur propoſitionum. Horum autem trium terminorũ unus uocatur medium, alter maior extremitas ſiue maius extremum, tertius minor extremitas uel minus extremum. Medium eſt terminus, qui bis ſumitur ante concluſionem. Maior extremitas in prima figura ſemper eſt is terminus qui in antecedēte de medio prædicatur, & minor qui ſubiicitur medio. Sed quia in aliis figuris extremitates in præmiſsis eodem modo ſe habent ad medium, nam aut ambæ ſubiiciũtur, aut ambæ ꝑdicantur de medio, hinc fit ut ex præmiſsis non poſsit diſcerni utra extremitas ſit maior & utra minor, ſed ſolum ex concluſione. In ſecunda igitur & tertia figura maior extremitas ſemper eſt prædicatum concluſionis, minor uerò ſubiectũ: Maior propoſitio dicitur in qua medium cum maiore ſumitur extremitate, minor uerò in qua medium ſumitur cum minori extremitate, nec refert utrum priore an poſteriore loco ponatur, quia licet in cōficiendis Syllogiſmis maior propoſitio ferè priorem locum occupat, & minor poſteriorem, ſi tamen tranſponuntur (ſicuti fit in Syllogiſmis qui dicuntur fieri per primam regulam antepredicamentalem) ſemper remanebit

„Quid „medium „maior extremitas, et „minor.

Triplex figura. nebit eadem maior, & eadem minor. Ex horum autē trium terminorum uaria diſpoſitione, triplex conſurgit figura Syllogiſmorum. Figura enim in Syllogiſmis conſideratur, ſecundum certam ordinationem trium terminorum, ſecundum ſubiectionem & prædicationem, præcipuè autem, ex parte medii. Contingit enim interdum medium ſubiici in una præmiſſarum, & in altera prædicari. Atque hinc conſurgit prima figura. Interdū in utraque præmiſſarum medium prædicatur, & hinc ſecunda naſcitur figura. Interdū in utraque ſubiicitur, & hinc oritur tertia. Exemplū primæ figuræ, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia: Hic

Secunda. medium animal, in altera ſubiicitur, & in altera prædicatur. Exemplum ſecundæ figuræ. Nullus lapis eſt animal, omnis homo eſt animal, igitur nullus homo

Tertia. eſt lapis. Hic medium animal, utrobique eſt prædicatum. Exemplum tertiæ figuræ. Omnis homo eſt ſubſtantia, Omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Hic homo mediū, utrobiq; ſubiicitur. Præter autem has tres figuras, non eſt inuenire aliam, quoniam inter tres tantum terminos in tribus tantum propoſitionibus, alius ſitus à prædictis non poteſt inueniri.

CAP. VI. De quinque Regulis generalibus omnium Syllogiſmorum.

ANte uerò quàm ſingularum figurarū modos in particulari deſcribamus, ponēdæ ſunt & explicandæ regulæ aliquot generales, quæ in omnibus Syllogiſmis cuiuſcunque figuræ aut modi, debent obſeruari, ita quiſquis Syllogiſmus contra aliquam illarum quinque peccare deprehenſus fuerit, propter hoc ſit reiiciendus. Regulæ aūt iſtæ ſic habent.

Prima,

Prima, Ex puris particularibus nihil Syllogiſticè conficitur. Secunda, Ex puris negatiuis nihil item cõficitur. Tertia, Si altera pręmiſſarum fuerit particularis, concluſio quoque particularis erit. Quarta, Si altera pręmiſſarum fuerit negatiua, concluſio quoq; negatiua erit. Quinta, Medium nũquam ingredi poteſt concluſionem. Quinq; regulæ generales.

Primæ regulæ hic eſt ſenſus: Cum ambæ præmiſſæ fuerint particulares, nulla concluſio, neque uniuerſalis, neque etiam particularis, poteſt ex illis Syllogiſticè inferri, ſed oportet in omni bono Syllogiſmo, ut minimum alteram eſſe uniuerſalem. Exempli gratia, iſte Syllogiſmus non eſt bonus, Aliquod animal eſt homo, & aliquis equus eſt animal, ergo equus eſt homo. Si autem prima fiat uniuerſalis, dicęndo, Omne animal ęſt homo, erit Syllogiſmus bene cõcludẽs Sub particularibus comprehenduntur indefinitæ, cũ pro particularibus uſurpantur, utpote in contingenti materia extra neceſſaria, atque moralia. Comprehenduntur quoque propoſitiones ſingulares, quæ non ſunt de medio ſingulari. Vnde nõ ualet Syllogiſmus, Comedens uolat, homo eſt comedens, igitur homo uolat. Nec iſte ualet ex ſingularibus, Plato eſt Philoſophus, & Socrates eſt Philoſophus, igitur Socrates eſt Plato. Signanter autem dictum eſt, ex ſingularibus nihil ſequi, cum fuerint de medio non ſingulari, quoniam ex puris ſingularibus, quoniam ex puris ſingularibus, cum medium fuerit terminus ſingularis, rectè conficitur Syllogiſmus, Vt cum ita colligo, Ioannes eſt animal, & Ioannes eſt hic homo, igitur hic homo eſt animal. Huiuſmodi Syllogiſmus, cõmuniter

muniter uocatur expoſitorius. Ita quoq; intelligẽdũ eſt, ex puris particularibus nihil ſequi, cum mediũ fuerit terminus cõmunis. Medio enim exiſtente ſingulari etiã ex particutaribus ualet hic Syllogiſmus. Aliqua ſubſtantia eſt Petrus, & aliquod animal eſt Petrus, igitur aliquod animal eſt ſubſtantia. Ratio autem huius regulæ eſt, quia non eſt neceſſe, ſi aliqua duo in uno tertio communi particulariter conueniant, ob hoc illa inter ſe conuenire. Poſſunt enim à ſe remota eſſe, & omnino diſperata, imò contraria, quæ in uno tertio particulariter conueniunt, ut duæ ſpecies immediatè ſub uno genere contentæ. Secunda regula hunc habet intellectum. Cum ambæ præmiſſæ fuerint negatiuæ, non poteſt ex eis fieri Syllogiſmus bonus, ſed alteram ut minimum & præmiſſarum oportet eſſe affirmatiuam. Vnde non ualet hic Syllogiſmus. Nullus homo eſt arbor, & nulla pyrus eſt homo, igitur nulla pyrus eſt arbor. Ambæ enim præmiſſæ ſunt ueræ, & cõcluſio falſa. Ratio aũt huius regulæ ẽ, q̃a nõ ẽ neceſſe, ſi aliqua duo extrema ab uno tertio remoueãtur ſecundũ negationẽ, ꝑꝑ hoc illa adinuicem remoueri. Poſſunt enim illa, quæ adinuicem optimè conueniunt ſunt de eodem tertio negari. Tertia regula docet, non eſſe inferendũ concluſionem uniuerſalem, cum altera præmiſſarum fuerit particularis, Non.n. ualet hic Syllogiſmus. Omne animal eſt corpus, & aliqua ſubſtantia eſt animal, igitur oĩs ſubſtantia eſt corpus. Quarta regula docet, non eſſe inferendam concluſionem affirmatiuã, cum altera præmiſſarũ fuerit negatiua, Vnde non ſequitur, Nullum animal eſt arbor, homo eſt animal, igitur homo eſt arbor. Ratio harum duarum regularum una eſt, quia effectus ſequitur partem ſuæ cauſę debiliorem magiſque malignam. Vnde concluſio,

quæ

quæ eſt quodammodo effectus præmiſſarum,quoniã ex præmisſis infertur,debet ſequi præmiſſam debiliorem & imperfectiorem. Eſt autem particularis debilior uniuerſali, & negatiua ignobilior magisque maligna quàm affirmatiua Quinta regula docet,non eſſe ponendum medium in concluſione.Vnde hic non eſt Syllogiſmus. Omne animal eſt ſubſtantia, omni homo eſt animal, igitur omne animal eſt ſubſtantia,Hic enim concluſio non diſtinguitur ab utraque præmiſſarum, quod eſt contra definitionem Syllogiſmi,Neque hic eſt Syllogiſmus. Omne animal eſt ſubſtantia,omnis homo eſt animal, ergo aliquod animal eſt homo, tametſi concluſio con nulla præmiſſarum ſit eadem.Ratio autem huius regulæ eſt,quoniam in omni Syllogiſmo quilibet trium terminorum debet bis ſumi,& bis duntaxat.Quando autem medium ponitur in concluſione, oportet alteram extremitatem non niſi ſemel accipi,& medium neceſſe eſt ter poni. Bis enim ante concluſionem debet conſtitui,quoniã id poſcit ratio medii. Præterea in omni Syllogiſmo oportet in concluſione alteram extremitatum de altera prædicari . Hęc enim eſt natura Syllogiſmi,ut ex coniunctione certa ſecundum affirmationem aut negationem extremorum duorum cum eodem medio in præmisſis ipſa quoque adinuicem coniungantur ſecundum affirmationem aut negationem in concluſione. Medium igitur intra pręmiſſas debet contineri,neque in concluſionẽ ſe ingerere. Poſſunt autẽ prædictis adiici alię duæ regulæ ſatis notatu dignæ, quarum prior hæc eſt.In omni Syllogiſmo de medio communi,oportet medium ſaltem in altera præmiſſarum poni uniuerſaliter poſterior hæc eſt.In omni Syllogiſmo cauẽdum eſt,ne ullus terminus ponatur uniuerſaliter in concluſione, qui non fuerit uniuerſaliter

*** Regulæ duæ generales.

ter

ter poſitus in altera præmiſſarum. In quibus duabus regulis fundantur duæ ſuprapoſitæ, nempe prima & tertia. Ob hoc enim ex puris particularibus nihil ſequitur, quoniam cum ambæ prẹmiſſæ fuerint particulares & affirmatiuæ, medium in neutra accipitur uniuerſaliter, ſi modo propoſitiones fuerint de cõſueto more loquendi. Vnde ſi per morem aliquem incõſuetum fiat, ut mediũ in altera præmiſſarum uniuerſaliter teneatur, rectè ex puris particularibus inferretur concluſio. Vnde hic eſt Syllogiſmus bonus, Aliquod animal eſt leo, & homo animal eſt, igitur homo eſt leo, Si uerò inter præmiſſas particulares altera fuerit negatiua, ita ut per negationem medium altera ponatur uniuerſaliter, iam contra aliam regulam peccabitur, quoniam à termino non poſito uniuerſaliter in præmisſis, proceditur ad eundẽ in cõcluſione uniuerſaliter poſitum, quod breuitatis cauſa recentiores uocant argumentari à termino non diſtributo ad diſtibutũ. Exempli gratia, hic eſt Syllogiſmus ex puris particularibus non ualet, Aliqua ſubſtantia non eſt animal, & aliquis homo eſt animal, ergo aliquis homo non eſt ſubſtantia. Defectus autem eius nõ ex eo quod medium in neutra teneatur uniuerſaliter, cum in prima medium per uim negationis uniuerſaliter poſitum ſit, ſed cõtra poſteriorem regulam peccatur, quoniã in concluſione maior extremitas animal uniuerſaliter ponitur, quæ nõ ſic fuit in præmisſis poſita.

Tertia quoque regula in eadem ratione fundatur, quoniã cum ex præmiſſa particulari infertur uniuerſalis concluſio proceditur à termino non uninerſaliter ſumpto in antecedente, ad eundem in concluſione uniuerſaliter ſumptum. Vt in hoc Syllogiſmo malo ad oculũ patet, Omne animal eſt corpus, aliqua ſubſtantia eſt animal, ergo omnis ſubſtantia eſt corpus,

ſubſtan-

ſubſtantia minor extremitas in concluſione ponitur uniuerſaliter,non autem in præmisſis,Vnde ſi hic defectus per aliquem inconſuetum modum posſit uitari,nihil obſtabit quo minus ex particulari præmiſſa inferri posſit uniuerſalis concluſio. Vt ſi ita fiat Syllogiſmus in tertia figura,Aliquod animal eſt corpus & omne animal omnis ſubſtãtia eſt, igitur omnis ſubſtantia eſt corpus. Vel ita in ſecunda figura,Aliqua ſubſtantia nõ eſt arbor,omnis pyrus eſt arbor, igitur omnis pyrus aliqua ſubſtantia non eſt, uel nõ omnis ſubſtantia eſt.Hi duo Syllogiſmi rectè ſuas concluſiones inferunt, tametſi uniuerſales ex altera præmiſſarum particulari,propter cautelam ab offenſione propoſitæ regulæ.In priori enim Syllogiſmo per additionem ſigni uniuerſalis curatur,ut etiam in antecedente minor extremitas ponatur uniuerſaliter, ſicut in conſequente. In poſteriori autem ne in concluſione maior extremitas ponatur uniuerſaliter,ſicut nec in antecedente, ſicque fit utrobique terminus ſimiliter in antecedente & ſimiliter conſequente teneatur uniuerſaliter uel non uniuerſaliter. Hos autem Syllogiſmos ex enuntiationibus ſecundum inconſuetum loquendi modum factis proponimus,non quod eorum magnus ſit uſus in diſciplinis ſed in hoc tãtum,ut ex ipſa radice cognoſcatur ratio prædictarum duarum regularum.Plereque etiam regulæ ſpeciales ſingularum figurarum poſterius declarabuntur in altera harum generalium regularum fundari.

CAP. VII. De Regulis ſpecialibus primæ figuræ

Væ iam poſitæ ſunt Syllogiſmorum regulę, omnibus figuris erant generales.Præter has autem aliæ duæ ponuntur ſpeciales,quæ licet non in omnibus Syllogiſmis,in ijs tamẽ qui fiunt in prima figura,debent obſeruari.

Sunt autem hæ:

Regulæ ſpeciales prima figura.

In omnibus modis primæ figuræ directe concludentibus, minore exiſtente negatiua non ualet Syllogiſmus,

In omnibus modis primę figuræ directe concludentibus, maiore exiſtente particulari non ualet Syllogiſmus.

Contra primam regulam peccat hic Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtãtia, nulla arbor eſt animal, ergo nulla arbor eſt ſubſtantia. Contra ſecundam peccat iſte, Aliquod animal eſt homo, omnis leo eſt animal, igitur omnis leo eſt homo. Fundantur autem hę duæ regulæ ſpeciales in duobus illis regulis generalibus, quas poſteriori loco adiecimus. Cũ enim in prima figura directe concludendo minor fuerit negatiua proceditur à termino non poſito uniuerſaliter in præmiſſis ad eundẽ in concluſione uniuerſaliter ſumptum. Cum uerò maior particularis fuerit, medium in neutra tenetur uniuerſaliter, quemadmodum in exemplis ſuprapoſitis ad oculũ patet. Vnde ſi per modum loquendi inconſuetum uitentur iſti defectus, poterunt boni fieri Syllogiſmi in prima figura, etiã directè cõcludendo. Vnde prædicti Syllogiſmi hac uia poſſunt emendari. Prior quidem ſic, Omne animal omnis ſubſtãtia eſt, nulla arbor eſt animal, igitũr nulla arbor eſt ſubſtantia. Vel ſic, Omne animal eſt ſubſtantia, nulla arbor eſt animal, igitur nulla arbor omnis ſubſtantia eſt. In illo terminus animal utrobiq; tenetur uniuerſaliter, in hoc nuſquam, ideo ualet collectio. Poſterior ſic emendatur, Aliquod animal eſt homo, omnis leo omne animal eſt, igitur omnis leo eſt homo. Signanter quoque dictum eſt, de Syllogiſmis primę figuræ directe concludentibus. In his em̃

qu'

qui concludunt indirecte, non habent prædictæ regulæ locum. Pro cuius rei intellectu ſciendũ eſt, quid ſit concludere directe, quid concludere indirecte. Cõcluditur directe, quando maior extremitas in concluſione prædicatur de minore extremitate. Concluditur autem indirecte, quando minor extremitas in cõcluſione prædicatur de maiore. Exẽpli gratia, in hoc Syllogiſmo directe cõcluditur, Omne animal eſt ſubſtantia, homo eſt animal, igitur homo eſt ſubſtantia: Maior enim extremitas ſubſtantia in concluſione prędicatur de minore extremitate, homo. Cúm autem ſic colligo, Omne animal eſt ſubſtantia, homo eſt animal, ergo ſubſtantia eſt homo, indirecte concluditur: quoniam minor extremitas homo, in concluſione prædicatur de maiore extremitate, ſubſtantia, quod non eſt ſecundum ordinem directum & naturalem, cum ſecundum rectum & naturalem ordinem, maiori extremitati conueniat prædicari in concluſiõe, minori autem ſubijci in eadem. Quo præmiſſo, oſtendamus exemplo, prædictas regulas duas ſpeciales in Syllogiſmis primæ figuræ indirecte concludentibus non habere locũ. Hic Syllogiſmus bonus eſt in Fapeſmo. Omne animal eſt ſubſtantia, & nulla arbor eſt animal igitur aliqua ſubſtantia non eſt arbor. Minor tamen eius eſt negatiua. Item hic eſt Syllogiſmus bonus in Frіſeſõm, Aliquod animal eſt ſubſtantia, nulla arbor eſt animal, igitur aliqua ſubſtantia nõ eſt arbor, cum tamen & primam præmiſſam habeat particularem, & ſecũdam negatiuam. Ratio autem quare indirecte concludendo iſta nihil obſint, eſt, quia per concluſionem indirectã cauetur, ne procedatur à termino non accepto uniuerſaliter in antecedente, ad ipſum uniuerſaliter poſitum in concluſione, & dum minor accipitur negatiua, medium ponitur in altera uniuer-

Quid concludere directè uel indirectè

ſaliter. Ita nullus obtingit defectus, qui Syllogiſmo ſuam auferat bonitatem. Cæterum, ubicunque hæc duo non caueantur, ſiue directe concludatur ſiue indirecte, nunquam ualebit Syllogiſmus.

CAP. VIII. Diſcernuntur Modi primæ figuræ utiles ab inutilibus.

SVperius dictum eſt, in Syllogiſmis figuram conſiderari ſecundum uarium ſitum trium terminorũ ex quibus Syllogiſmus cõponitur. Ita nunc dicimus, in unaquaque figura uarios modos conſiderari, ſecundum uariam diſpoſitionem trium propoſitionum, ex quibus immediate Syllogimus omnis componitur. Potisſimum uerò ex diſpoſitione ipſarum præmiſſarum adinuicem, quanquam largius etiam ex diſpoſitione concluſionis ſumatur uarietas modorum, ut patebit in modis indirecte concludentibus. Eſt enim modus propriè loquendo, duarum propoſitionum adinuicem certa proportio ſiue habitudo ſecundum debitam qualitatem & quantitatem. Tunc autem eſt qualitas debita, quando præmiſſarum ut minimum altera eſt affirmatiua. Tunc quantitas debita, quando ut minimum altera præmiſſarum eſt uniuerſalis. Atque inſuper in unaquaque figura, ut modus ſit bonus
*** oportet illius figurę regulas ſimul obſeruari. In unaquaque autem figura poſſunt cõſiderari ſedecim modi, ſecundum quod totidem modis contingit præmiſſas uarie adinuicem diſponi, ex quibus modis plures mali ſunt & inutiles, alij pauciores boni & utiles. Quod in prima figura ita fit manifeſtum. Vel enim enim ambæ præmiſſæ ſunt uniuerſales aut ambæ particulares, uel maior eſt uniuerſalis & minor particularis uel maior particularis & minor uniuerſalis: Singula horũ quatuor membrorũ quatuor ſub ſe modos com-

complectuntur. Si enim ambæ præmiſſæ ſunt uniuerſales affirmatiuæ, & eſt primus modus utilis, quæ ſignificatur per uocabulum Barbara. Vel ambæ ſunt uniuerſales negatiuæ, & eſt modus prorſus inutilis, quoniam ex puris negatiuis in nulla figura ualet Syllogiſmus. Vel maior eſt uniuerſalis affirmatiua, & minor uniuerſalis negatiua, & ē modus inutilis, quoniam minore negatiua in prima figura non ualet Syllogiſmus. Vel maior eſt uniuerſalis negatiua, & minor uniuerſalis affirmatiua, & hic eſt modus utilis ſecundus qui ſignificatur per uocabulum Celarēt. Procedendo ad alterum membrum, ſi ambæ ſint particulares, quatuor id poteſt fieri modis, ſimiliter ut oſtenſum eſt de uniuerſalibus ambabus. Verum quomodocunque præmiſſę particulares ſumantur ſiue ambæ affirmatiuæ, ſiuę ambæ negatiuę, ſiue altera affirmatiua, & altera negatiua, nuſquam inuenitur modus utilis, quoniam ex puris particularibus nihil uſquam recte colligitur, iuxta regulã ſuperius poſitã. Trãſeũdo aũt ad tertium membrũ, ſi maior ſit uniuerſalis & minor particularis, quatuor modis ſimiliter id poteſt conſiderari, Vel ambæ ſunt affirmatiuæ, & eſt tertius modus utilis ſignificatus per Darij. Vel ambæ ſunt negatiuæ, & eſt modus inutilis, quia ex puris negatiuis. Vel maior eſt affirmatiua & minor negatiua, & rurſum modus eſt inutilis, quoniam in prima figura minore negatiua nihil concluditur. Vel maior eſt negatiua & minor affirmatiua, hincq; modus utilis naſcitur quartus per Ferio ſignatus. Poſtremum autem membrum conſiderando, ubi maior eſt particularis & minor uniuerſalis, nullum inuenimus modum utilem, ſiuè ambæ affirmatiuæ ſint, ſiue ambæ negatiuæ, ſiue altera affirmatiua, altera negatiua, quoniam maiore particulari in prima figura nihil concluditur

Y 2 cluditur

cluditur directe. Ex oībus igitur his modis, quibus poſſunt in prima figura præmiſſæ ad directe conclu dendum diſponi, nō niſi quatuor modi utiles poſſunt inueniri. Si tamen habitudinem concluſionis cū præ misſis cōſideraremus, plures liceret inuenire modos, ut barbara celarent. Verum (ut ſupra dictum eſt) ſecundum præmiſſas propriè modus conſideratur. Supra enim diximus in definitione Syllogiſmi præmiſ ſas diſponi in modo & figura, atque ex illis ſic diſpoſi tis ſequi concluſionem. Item ſi ad concluſionem indirectam adſpiceremus, plures modi utiles quā quatuor poſſunt inueniri ut patebit in proceſſu.

CAP. IX. De modis utilibus primæ figuræ & de uocabulo quibus Modi illi aptè ſignantur.

QVo uerò facilius & expeditius adoleſcentulorum animi cognoſcerent, ſeruarentque te nacius, utiles Syllogiſmorū formas ſiue modos, ſagaci induſtria, ij qui poſt Ariſtotelem in harum rerū conſideratione uerſati ſunt, uocabula quædam affixerūt, quibus uniuſcuiuſque modi propo ſitionū ſimul & concluſionis tū qualitas, tū quantitas cōmode deſignarentur, quæ proinde uocabula artis recte nominari poſſunt, ꝙ propter artem hanc Syllo giſticam prōptius tenendā, à tractatoribus artis ſint efficta, quēadmodū, & in priori libro diximus de uo cabulis illis, Amabimus, Edentuli, Iliace, Purprea, ad modaliū æquipollentiam facilius cognoſcendā inuē tis. Vocabula autem quibus hi quatuor modi utiles atque perfecti primæ figuræ nominantur, hæc ſunt, Barbara, Celarent, Darij, Ferio. ſignificatio uerò eorum talis eſt. Prima ſyllaba ſignificat, cuius tum qua litatis tum quantitatis debeat eſſe maior Syllogiſmi, ſecunda, qualis & quanta minor, tertia qualis & quā

ta

ta concluſio. Significatio autem iſta ex uocalibus eſt quatuor, a,e,i,o. A enim, uniuerſalem affirmatiuam ſignificat, E uniuerſalem negatiuam, I particularem affirmatiuam, O particularem negatiuã. Primus igitur modus, qui per Barbara ſignificatur, tunc eſt, quádo in prima figura maior & minor ambæ uniuerſales affirmatiuæ, inferunt, directè concluſionem ſimiliter uniuerſalem affirmatiuam. Significatio uocaliũ, a, e, i, o.

Bar Omnis uirtus eſt laudanda,
Exemplum ba Omnis modeſtia eſt uirtus,
ra Omnis igĩ modeſtia eſt laudãda.

Secundus modus primæ figuræ, qui per Celarent ſignificatur, tunc eſt, quando maior uniuerſalis negatiua, & minor uniuerſalis affirmatiua directè inferũt concluſionem uniuerſalem negatiuam:

Ce Nulla uirtus eſt uituperanda.
Exemplum la Omnis humilitas eſt uirtus..
rent Nulla igĩ humilitas eſt uitupanda.

Tertius modus, qui per Darii ſignificatur, tunc eſt, quando in prima figura maior uniuerſalis affirmatiua, & minor particularis affirmatiua, directè concludunt particularem affirmatiuam.

Da Omnis uirtus eſt digna laude.
Exemplum ri Aliqua taciturnitas eſt uirtus.
i Igĩ aliqua taciturnitas ẽ digna laude.

Quartus modus perfectus primæ figuræ, qui per Ferio ſignificatur, tunc eſt, quando maior uniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua directè concludunt particularem negatiuam.

Fe Nulla uirtus eſt uituperanda.
Exemplum ri Aliqua taciturnitas eſt uirtus. (da.
o Aliqua igĩ taciturnitas ñ ẽ uitupan-

In his modis exercitatiſsimos ſe reddãt adoleſcentes, ut quibuslibet propoſitis terminis, cuiuſcũque tã

dem prædicamenti, ſtatim in promptu habeant ex eis Syllogiſmum contexere ſecundum terminorum habitudinem adinuicem. In ſingulis enim prædicationibus cuiuſcunque prædicabilis fuerint,& ex omnibus terminis cuiuſcunque fuerint prædicamenti, Syllogiſmorum hæ formæ ualent,ſuntque euidentes. A figura enim & modo ſuã uirtutem & euidentiam, non ab ipſis terminis.

CAP. X. De quinque Modis primæ Figuræ indirectè concludentibus.

PRæter ſupradictos quatuor modos utiles & perfectos primæ figuræ, ſunt alii quinque concludẽtes indirectè,qui ſignificantur his dictionibus Baralipton,Celãtes,Dabitis,Fapeſmo,Friſeſomorum. Vbi nota,in duobus uocabulis Baralipton & Friſeſomorũ ſyllabas non niſi tres priores eſſe neceſſarias, ceteræ ſunt adiectæ,ꝑꝑ complementũ metri,quo ſolent hęc uocabula propter memoriam contineri, hoc modo.
Barbara, Celarent,Darii,Ferio,Baralipton,
Celantes,Dabitis,Fapeſmo,Friſeſomorum.

Quintus igitur modus primæ figuræ, primus eorum qui indirectè concludunt eſt, quando maior & minor ambæ uniuerſales affirmatiuæ,inferunt indirectè concluſionem particularem affirmatiuam.

	Ba	Omne animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	ra	Omnis homo eſt animal.
	lip.	Quædã Igitur ſubſtantia eſt homo.

Sextus modus eſt,quando ex maiore uniuerſali negatiua & minora uniuerſali affirmatiua,indirectè colligitur concluſio uniuerſalis negatiua.

	Ce	Nullum animal eſt arbor.
Exemplum	lan	Omnis homo eſt animal.
	tes	Nulla igitur arbor eſt homo.

Septimus

Septimus modus eſt,quando ex maiori uniuerſali affirmatiua & minore particulari affirmatiua, ſequitur indirectè concluſio particularis affirmatiua.

	Da	Omne animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	bi-	Quidam homo eſt animal.
	tis	Quædā igitur ſubſtantia eſt homo.

Octauus modus eſt, quando ex maiore uniuerſali affirmatiua & minore uniuerſali negatiua,indirectè concluditur particularis negatiua.

	Fa	Omne animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	peſ	Nulla arbor eſt animal.
	mo	Igiť quædā ſubſtantia nō eſt arbor.

Nonus modus & ultimus primæ figuræ eſt, quando ex maiore particulari affirmatiua, & minore uniuerſali nagatiua, ſequitur indirectè concluſio particularis negatiua.

	Fri	Quoddam animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	ſe-	Nulla arbor eſt animal.
	ſom	Igiť quædā ſubſtātia nō eſt arbor.

Quomodo autem hi imperfecti quinque modi reducantur ad quatuor primos perfectos, dicetur poſterius.

CAP. X.I. De Regulis ſpecialibus ſecundæ figuræ.

Secunda figura(ut ſupra diximus)tunc eſt, quando medium Syllogiſmi in utraque præmiſſarū prædicati locum obtinet.Vt cum ita argumentamur. Omnis homo eſt animal, & nulla arbor eſt homo. Hic medium animal,in utraque prædicatur.Pro Syllogiſmis autem huius figuræ tres iſtæ ponuntur regulæ ſpeciales.

In ſecunda figura,maiore exiſtente particulari non ualet Syllogiſmus.

In ſecunda figura, ex puris affirmatiuis non ualet Syllogiſmus.

In ſecunda figura, ſemper concludi debet negatiuè.

Contra primam regulam hic peccat Syllogiſmus. Aliquod animal eſt homo, & nullum brutum eſt homo, igitur quoddam brutũ non eſt animal. Ratio autem huius regulæ eſt, quia in huiuſmodi Syllogiſmo proceditur à termino non poſito uniuerſaliter in antecedente ad eundẽ in concluſione uniuerſaliter poſitum. Vnde ſi per modum aliquem defectus impeditur, non erit malus Syllogiſmus, ut ſi ex eiſdem præmiſsis inferatur hæc concluſio, Aliquod brutum non omne animal eſt. Contra ſecundam peccat hic Syllogiſmus, Omnis homo eſt animal, & omne brutum eſt animal, igitur omne brutum eſt homo. Ratio huius regulæ eſt, quia medium in huiuſmodi Syllogiſmis in neutra præmiſſarum tenetur uniuerſaliter. Quod ſi curetur, ualebit illatio, ut ſi medio in altera præmiſſarum addatur ſignum uniuerſale, dicendo, Omnis homo omne animal eſt, uel ſecunda, Omne brutum omne animal eſt. Cõtra quoque, ſi altera præmiſſarum exiſtente negatiua, impediatur tamen medium, ne ſtet uniuerſaliter, non ualebit Syllogiſmus. Vt ſi ita quis colligat, Oẽ animal eſt corpus, & omnis homo aliquod corpus non eſt, igitur omnis homo nõ eſt animal, uitioſè colligit, ex eo quod medium nuſquam poſitum ſit uniuerſaliter. Tertia autem Regula ex ſecunda manifeſte conſequitur, quoniam (iuxta regulam generalem ſuprapoſitam) ſi aliqua præmiſſarũ fuerit negatiua, concluſionem oportet eſſe negatiuã. Poſtea igitur quam in ſecunda figura neceſſe ſit alteram præmiſſarum eſſe negatiuam, conſequens eſt

& con-

& concluſionem ſemper eſſe debere negatiuam.

CAP. XII. De modis ſecundæ Figuræ.

Quomodo autē in prima Figura ſexdecim modos deſcripſimus, ex quibus omnibus admodum paucos, nempe quatuor tantum, utiles inuenimus, ſic & in hac figura per ſingulos modos diſcurrēdo, inueniuntur qnatuor tātum utiles. Vel enim ambæ præmiſſæ ſunt uniuerſales, uel ambæ particulares, uel maior uniuerſalis, & minor particularis, uel econtrario maior particularis & minor uniuerſalis. Primū membrum quatuor modos continet, Vel ambæ ſunt uniuerſales affirmatiuæ, eſtque modus inutilis, quoniam in ſecunda figura ex puris affirmatiuis nihil ſequitur. Vel ambæ uniuerſales negatiuæ, & rurſum non uelet Syllogiſmus, quoniam ex puris negatiuis nulla figura quidquam ſequitur. Vel maior eſt uniuerſalis negatiua & minor uniuerſalis affirmatiua, & conſurgit primus modus utilis, qui per uocabulum artis Cæſare ſignificatur. Vel maior eſt uniuerſalis affirmatiūa, & minor uniuerſalis negatiua, & habetur modus ſecundus utilis qui ſignificatur hoc uocabulo Cameſtres. Ex ſecundo membro, nullus modus habetur utilis, quoniam ex puris particularibus nuſquam quidquam Syllogiſticè conficitur. Tranſeundo ad tertium membrum, uel maior eſt uniuerſalis affirmatiua & minor particularis item affirmatiua, & ſic modus eſt inutilis, quoniam ex puris affirmatiuis in ſecunda figura nihil cōcluditur. Vel maior eſt uniuerſalis negatiua, & minor item particularis negatiua, rurſum inutilis modus inuenitur, quoniam ex puris negatiuis nihil ſequitur. Vel maior eſt uniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, & habetur tertius modus utilis,

Quomodo autem hi modi habeant reduci & perfici per modos primæ Figuræ, poſterius ſuo loco dicetur.

Enumerantur quoque hic modi tantum directè cõcludentes. Alioqui, ſi & indirectè concludentes uoluerimus conſiderare, ut ſupra fecimus in prima figura, inuenientur & alii modi. Hic enim Syllogiſmus, Nulla arbor eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nulla arbor eſt homo: Syllogiſmus eſt ſecundæ figuræ, non eſt tamen in Ceſare, ſed potius in Celares. Sic enim differt Syllogiſmus ille à Syllogiſmis factis in Ceſare, ſicut in prima figura Syllogiſmi in Celantes à Syllogiſmis factis in Celarēt. Iterum hic Syllogiſmus, Omnis homo eſt animal, & nulla arbor eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor, non eſt in Cameſtres, ſed potius in Cameſtre, quoniam in reductione eius ad celarent, non oportebit concluſionem conuerti ſimpliciter, ſicut in Syllogiſmo facto in Cameſtres. A modo autem tertio Feſtino, non poteſt accipi modus indirectè concludens, quoniam particularis negatiua non conuertitur, & procederetur à minore extremitate in præmiſsis non poſita uniuerſaliter, ad eandem in concluſione uniuerſaliter poſitã. Similiter & de Baroco dicendum. Veruntamen maiore exiſtente particulari poſsit inueniri modus bonus ad cõcludendum indirectè. Vt ſic colligẽdo, Aliquod animal eſt homo, & nullum brutum eſt homo, igitur aliquod animal non eſt brutum. Qui modus ſic ferè ſumitur in ſecunda figura contra regulam ſpecialem prohibentem accipere maiorem particularem, quomodo in prima figura ultimus modus Friſeſomorũ accipitur contra ambas regulas ſpeciales primæ figuræ, & cum maiorem habeat particularem & minorem negatiuam.

CAP.

CAP. XIII. De tertia Figura.

TErtia Figura(ut ſupra diximus)eſt, quando medium Syllogiſmi in utraque præmiſſarum ſubiecti locum obtinet. Vt autem diſpoſiti ſecundũ hanc figuram Syllogiſmi ualeant, præter regulas generales ſuperius datas, aliæ duæ ſpeciales ſunt obſeruandæ,quę ſunt iſtæ:

In tertia figura, minore exiſtente negatiua non ualet Syllogiſmus. In tertia figura non poteſt concludi uniuerſaliter, ſed particularem ſemper oportet inferri concluſionem.

Contra priorem regulam peccat hic Syllogiſmus. Omnis homo eſt ſubſtantia, & nullus homo eſt arbor, igitur quædam arbor non eſt ſubſtantia. Contra ſecundum peccat iſte, Omnis homo eſt animal,& omnis homo eſt ſubſtantia, igitur omnis ſubſtantia eſt animal. Ratio autem harum, regularum ambarũ una eſt, quoniam in huiuſmodi Syllogiſmis proceditur à termino non poſito uniuerſaliter in præmiſsis ad eundem in concluſione uniuerſaliter poſitum. in priore quidem ex parte maioris extremitatis, in poſteriori uerò, ex parte minori Vnde ſi per modum aliquem inconſuetum loquendi hic defectus caueatur, ualebit Syllogiſmus, etiam ſi uideatur in alterã regularum illarum peccare, ut ſi in priore ſuprapoſito Syllogiſmo ſic inferantur, Quædam arbor non omnis ſubſtantia eſt, uel aliqua ſubſtantia non eſt.

CAP. XIIII. De modis tertiæ Figuræ.

QVomodo autem ſupra in duabus figuris præcedentibus, ex omnibus modis conſiderauimus qui utiles & qui inutiles habeātur, ſic & in hac propoſitionabiliter faciendum, ut pateat quot nobis ex hac figura utiles modi cōſurgāt. Igitur aut ambæ præmiſſæ ſunt uniuerſales, aut ambæ particulares aut maior uniuerſalis, & minor particularis, aut econtrario maior particularis & minor uniuerſalis. Sub primo membro quatuor modi conſiderantur. Cum enim ambæ fuerint uniuerſales, uel affirmatiuæ ſunt, & eſt modus utilis primus, qui ſignificatur uocabulo Darapti, Vel ſunt ambæ uniuerſales negatiuæ, & eſt modus inutilis, quoniam ex puris negatiuis nihil ſequitur, Vel maior eſt affirmatiua, & minor negatiua, & rurſum modus eſt inutilis, quoniam minore negatiua nihil recte colligitur in hac figura. Vel maior affirmatiua, ſicque modus inuenitur utilis, ſignificatur per Felapton. Ex ſecundo mēbro, ubi ambæ particulares ſunt conſtat nihil boni procedere, quoniam ex puris particularibus nunquā quidquam Syllogiſticè concluditur. Ex tertio autem membro, duo modi utiles inueniuntur, & duo inutiles. Vel enim maior eſt uniuerſalis affirmatiuā, & minor particularis item affirmatiua, eſtque modus utilis, qui ſignificatur per Datiſi. Vel maior eſt uniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, & iterum, alius eſt modus utilis, ſignificatus uocabulo Feriſon. Vel maior eſt uniuerſalis affirmatiua, & minor particularis negatiua, ſicque modus eſt inutilis, quoniam minore negatiua hac figura nihil conficitur. Vel ambæ ſunt negatiuæ, neque rurſum quidquam utile inuenitur. Sub quarto membro, iterum duo modi

di utiles & duo inutiles inueniuntur. Maiore .n. exiſtēte particulari & minore uniuerſali, uel ambæ ſunt affirmatiuæ, & eſt modus utilis ſignatus p Diſamis. Vel ambæ negatiuæ, & eſt modus inutilis. Vel prior affirmatiua & poſterior negatiua, rurſumque modus eſt inutilis, quoniam minore negatiua non ualet hic Syllogiſmus. Vel denique prior eſt negatiua, & poſterior affirmatiua, qui eſt modorū utilium nouiſsimus ſignatus per uocabulum Brocardo. In ſumma igitur ſex inueniti ſunt huius figuræ utiles modi directè cōcludentes, de quibus nunc per ordinem eſt dicendum. Primus igitur modus tertiæ figuræ tunc eſt, quando ex maiore uniuerſali affirmatiua, & minore item uniuerſali affirmatiua, infertur concluſio particularis affirmatiua. Vniuerſalem enim hic non licet concludere.

	Da	Omnis homo eſt animal.
Exemplum	rap	Omnis homo eſt ſubſtantia.
	ti	Quædā igitur ſubſtātia eſt animal.

Secundus modus tertiæ figuræ eſt, quando ex maiore uniuerſali negatiua, & minore uniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio particulari negatiua.

	Fe-	Nullus homo eſt arbor.
Exemplum	lap	Omnis homo eſt animal.
	ton.	Quoddā ergo animal nō ē arbor.

Tertius modus eſt, quando ex maiore particulari affirmatiua, & minore uniuerſali affirmatiua, infertur concluſio particularis affirmatiua.

	Di	Quoddam animal eſt homo.
Exemplum	ſa	Omne animal eſt ſubſtantia.
	mis.	Quædā igitur ſubſtātia eſt homo.

Quartus modus eſt, quando ex maiore uniuerſali affirmatiua & minore particulari item affirmatiua, ſequitur concluſio particularis affirmatiua.

Exem-

	Da	Omnis homo eſt ſubſtantia.
Exemplum	ti-	Quidam nomo eſt animal.
	ſi.	Quoddã igiť animal eſt ſubſtantia.

Quintus modus eſt, quando ex maiore particulari negatiua & minore uniuerſali affirmatiua, ſequitur cõcluſio particularis negatiua.

	Bro	Quoddam animal non eſt homo.
Exemplum	car	Omne animal eſt corpus.
	do	Quoddã igiť corpus nõ eſt homo.

Sextus modus ex, quando eſt maiore uniuerſali negatiua, & minore particulari affirmatiua, ſequitur cõcluſio particularis negatiua.

	Fe-	Nullum animal eſt arbor.
Exemplum	ri-	Aliquod anmal eſt homo.
	ſon.	Quidã igitur homo nõ eſt arbor.

Summatim igitur colligendo omnes modos utiles hactenus poſitos inuenimus eſſe numero decem, & nouem, quatuor uidelicet primæ figuræ perfectos, & quinque imperfectos, quatuor ſecundæ figuræ, & ſex tertiæ, qui ut promptius ab adoleſcentibus memoriam teneantur, in formam metri ſolent diſponi, hoc modo.

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton.
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum,
Ceſares, Cameſtres, Feſtino, Baroco, Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Brocardo, Feriſon.

CAP. *De reductione Syllogiſmorum imperfectorum.*

SCiendum autem eſt, omnes modos imperfectos, omnes ſcilicet enumeratos, præter quatuor modos primos primæ figuræ, reduci poſſe ad aliquem modum perfectum, id eſt, ad aliquem primorum illorum quatuor. Reducere autem Syllogiſmum in propo-

Reducere Syllogiſmũ oſtenſiuè & per impoſſibile.

propoſito, intelligimus, bonitatem Syllogiſmi imperfecti oſtendere per alium modum perfectum. Fit autẽ hoc dupliciter, oſtenſiuè uidelicet, aut per impoſsibile. Oſtenſiuè reducitur Syllogiſmus, quando per medium conuerſionis, aut tranſpoſitionis præmiſſarum aut ſimul utriuſque, id facimus. Per impoſsibile uerò reducere Syllogiſmũm, eſt, eius bonitatem oſtendere per hoc, quod negans deducitur ad aliquod impoſsibile, utpotè cum eum qui negat bonitatem alicuius imperfecti Syllogiſmi cogimur concedere cõtradictorias eſſe ſimul ueras, quod ẽ impoſsibile, aut propoſitionem aliquam eſſe falſam, quæ eſt manifeſtè uera, aut ab eodem ut uera conceſſa. Et de hac quidem reductione poſterius. Nunc autem decorẽ oſtenſiuam tractemus (ut iam diximus) utitur conuerſione uel tranſpoſitione præmiſſarum, uel ſimul utroque. Hæc enim uocantur duo inſtrumenta reductionis oſtenſiuè. Interdum enim ſola conuerſione opus eſt ad reducendum: Interdum uerò non ſufficit ſola cõuerſio, niſi fiat & præmiſſarum tranſpoſitio. Et interdũ quidem ſolum una præmiſſarum, aut ſola couclusio debet conuerti, interdum plures. Ac rurſum, interdũ conuerſione ſimplici, interdum conuerſione per accidens utendum eſt. Quæ omnia, quomodo in ſingulis modis opus ſit obſeruare, magno artificio illa artis uocabula iam ſæpè enumerata demonſtrant, ubi plenè eorum ſignificatio cognita fuerit. Aduertendum igitur eſt præter id, quod ſupra diximus de ſignificatione uocalium A, E, I, O, inueniri etiã in eis quatuor conſonantes, certam ſignificationem habentes, nẽpe, S, P, M, C. Vbicunque enim ponitur, S, ſcito in reductione propoſitionem illam quæ per uocalem immediatè præcedentem ſignificatur, debere conuerti ſimpliciter. Vbicũque, P, inueneris, ſcito illam propoſitio-

Significatio literarũ, S, P, M, C,

poſitionem quæ per uocalem immediatè præcedentem ſignificatur, debere conuerti per accidens. Vbicunque, M, inueneris, ſcito præmiſſas tranſponi debere. C, uerò in medio dictionis ſignificat modum illũ non conuerti oſtenſiue, ſed tantum conuerſiuè ſiue per impoſsibile, ut in Baroco & Brocardo. Porrò literæ initiales omnium modorum indicant, ad quē perfectorum modorum ſinguli imperfecti debeant reduci, Vniuerſaliter enim modi imperfecti incipientes à B, debent reduci ad Barbara, à C, ad Celarent, à D, ad Darii, ab F, ad Ferio. Aliæ autem conſonantes nō habent aliquā propoſito negotio aptam ſignificationē. Literæ initiales.

CAP. XV. De reductione Oſtenſiua ſingulorum modorum imperfectorum.

INcipiendo igitur à Baralipton, qui eſt primus modus imperfectus primæ figuræ, debet ille reduci ad Barbara: quoniam eandem initialem literam habent B. In reducendo autem, non opus eſt, niſi ſolius concluſionis conuerſione per accidens, quod indicat litera P, in tertia ſyllaba poſt I, poſita. Celātes ad Celarent reducitur, per ſolam conuerſionem concluſionis ſimpliciter quod indicatur per literam S, in tertia ſyllaba poſitam. Dabitis ad Darii, per conuerſionem concluſionis ſimpliciter. Fapeſmo ad Ferio, idquè ꝑ conuerſionem maioris per accidens, quod indicat litera P, poſita poſt primam uocalem, & per conuerſionem minoris ſimpliciter, quod indicat litera S, poſt ſecundam uocalem E, poſita cum præmiſſarum tranſpoſitione, quam indicat litera M. Frifeſom ad Ferio item reducitur, per utriuſque præmiſſæ conuerſionē ſimpliciter, præmiſſarum tranſpoſitionem. Ceſare primus modus ſecundæ figuræ reducitur ad Celarēt, maiore tantum conuerſa ſimpliciter. Cameſtres item Modi primæ figuræ. Modi ſecūdæ figuræ.

ad Celarent,ſed minore & cõcluſione conuerſis ſimpliciter,ac inſuper præmiſsis tranſpoſitis.Feſtino ad Ferio reducitur per conuerſionem maioris tantũ ſimpliciter.Baroco autem non poteſt oſtẽſiuè reduci ad ullum modum primæ figuræ, neque conuerſionem, neque per tranſpoſitionem præmiſſarum. Cuius ratio eſt, quoniam ad mutandum figuram oportet ad minus alteram præmiſſarum conuerti in reductione. Neutrius autem conuerſio eſt reductioni commoda quoniam maior cum ſit uniuerſalis affirmatiuam,nõ conuertitur niſi per accidens in particularem affirmatiuam.Cum ergo minor ſimiliter ſit particularis,ambæ præmiſſæ erunt particulares, ex quibus non ualet Syllogiſmus.Item ex maiore particulari in prima figura non ualet Syllogiſmus.Per conuerſionem minoris item nil poteſt fieri, quoniam particularis negatiua non conuertitur,niſi per contrapoſitionem, quæ conuerſio reductioni Syllogiſmorum non ſeruit,eò quòd mutet terminos. In reductione autem, omnino iidem debent eſſe termini Syllogiſmi qui reducitur,& eius ad quem fit reductio.Nullo igitur modo poteſt oſtenſiuè reduci modus Baroco,ſed tantũ Syllogiſmo conuerſiuo ſiue per impoſsibile, quod ſignificatur per literam C,in medio uocabuli poſitam.

Baroco non reducitur oſtenſiuè.

Darapti primus modus tertiæ figuræ reducitur ad Darii,conuertendo minorem per acccidens. Felaptõ ad Ferio,minorem conuertendo per accidens, Diſamis ad Darii, per conuerſionem maioris & concluſionis ſimpliciter, & præmiſſarum tranpoſitionem, Datiſi ad Darii item,ſed per conuerſionem tantum minoris ſimpliciter.Brocardo autem non poteſt reduci oſtenſiue,quod poteſt declarari eo modo quo ſupra de Baroco oſtenſum eſt.Non enim per conuerſionem maioris,quæ eſt particularis negatiua, & conuerti non poteſt.

Modi tertiæ figuræ.

poteſt. Neque per conuerſionem minoris, quæ tantũ particularem affirmatiuam uertitur. Nam ex puris particularibus nihil ſequitur. Reducitur autem per impoſsibile ad Barbara. Poſtremo, Feriſon reducitur ad Ferio, per conuerſionem minoris ſimpliciter. Facilè autem fuerit, per ſingulos modos exemplis declarare quod dictum eſt: Verum nos prolixitatis uitandæ gratia ſigillatim ea proſequi omittimus, uno aut altero exemplo contenti. Hic igitur Syllogiſmus in Cæſare, Nulla arbor eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor, ſic reducitur ad Celarent. Nullum animal eſt arbor, & omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor. Vbi nihil immutatũ eſt, niſi ꝙ maior ſimpliciter eſt conuerſa. Hic autem Syllogiſmus in Cameſtres, Omnis homo eſt animal, nulla arbor eſt animal, igitur nulla arbor eſt homo, non ita facilè ad Celarent reducitur. Pluribus enim opus eſt, nempe conuerſione tam minoris q̃ concluſionis ſimpliciter, & inſuper præmiſſarum tranſpoſitione. Sic enim debet reduci. Nullum animal eſt arbor, & omnis homo eſt arbor igitur nullus homo eſt arbor. Vides hic poſitam ſecundo loco uniuerſalem affirmatiuam quæ in Cameſtres primum obtinebat locum, alteram autem præmiſſam uniuerſalem negatiuam conuerſam cernis, & inſuper loco motam: Concluſionem quoque non eandem, ſed eius conuertentem uides. Simili modo & in ſingulis modis reducendis, conſideratione uirtutis literarum, quæ in ſe continent iſta artis uocabula, ſe ſe exerceant adoleſcentum ingenia.

CAP. XVII. Quomodo reductione hac oſtenſiua ſit utendum.

AD cognoſcendum autem, quomodo per iſtam reductionem bonitas Syllogiſmorum imperfectorum comprobetur, præſupponenda eſt maxima una cui potiſsimum iſta reductio innititur. Eſt autē hæc regula ſiue maxima: Quicquid ſequitur ad conſequens bonæ conſequentiæ, idem ſequitur ad antecedens eiuſdem: Qua maxima, ut certiſsima & per ſe nota præ ſuppoſita, ſi quis fortè neget aut dubitet. Syllogiſmum in Cæſare eſſe bonum, aduerſus illum ſic proceditur, Præmiſſæ in Cæſare diſpoſitæ, per bonam conſequentiam inferunt præmiſſas de Celarent. Sunt enim eædem, niſi quod maior eſt conuerſa ſimpliciter. Semper autem conuerſa propoſitio in bona conſequentia infert eam in quam conuertitur. Inferunt igitur ſecundum bonam conſequentiam præmiſſæ in Cæſare, præmiſſas in Celarent, ac proinde (iuxta maximam) quidquid ſequitur ad præmiſſas in Celarent, idem ſequitur etiam ad præmiſſas in Cęſare. Iam ad præmiſſas in Celarent ſequitur concluſio in Celarent, quod negari non poteſt, cum ſit modus perfectus. Atque hæc eſt eadem concluſio cum illa in Cæſare. Si igitur ex præmiſsis in Celarent illa concluſio ſequitur, eadem quoq; ex præmiſsis in Cæſare rectè ſequetur. Iterum, ſi quis neget Syllogiſmū in Cameſtres factum eſſe bonum, operoſius quidem erit oſtendere illius bonitatem, propterea ꝙ pluribus opus ſit ad eius reductionem, ſic tamen oſtendet. Præmiſſæ in Cameſtres inferunt præmiſſas in Celarent; qm̄ eædē ſunt, niſi ꝙ altera (nēpe minor) eſt conuerſa ſimpliciter, & facta eſt ſecundū ſitum tranſpoſitio. Conuertens autem rectè ſequitur ex conuerſa, & propor-

propoſitionum tantum ſecundum locum tranſpoſitio nihil ad ueritatem aut falſitatem facit. Manifeſtum eſt autem pręmiſſas in Celarent inferre concluſionem in Celarent, quæ deinde infert ſuam conuertentem, quæ erat concluſio in Cameſtres. Procedendo igitur á primo antecedente ad ultimum conſequens, fateri neceſſe eſt, ex pręmiſsis in Cameſtres rectè ſequi concluſionem in Cameſtres. Sic in tertia Figura, ſi quis neget modum Darapti eſſe bonum, factúmque in eo Syllogiſmum dicat non rectè concludere, ſic agetur aduerſus illum. Præmiſſæ in Darapti rectè inferunt præmiſſas in Darii, cum prima utrobique ſit prorſus eadem, & ſecunda in Darii ſit conuertens ſecundæ in Darapti. Quidquid igitur ſequitur ad præmiſſas in Darii, ſequitur & ad præmiſſas in Darapti, iuxta præſuppoſitam maximam. Iam ad pręmiſſas in Darii citra controuerſiam conſequitur concluſio in Darii quæ eadem eſt cum concluſione in Darapti, igitur concluſio in Darapti rectè infertur ex præmisſis in Darapti. In proportionabiliter monſtrari poſſet in ſingulis modis imperfectis omnium figurarum. Sed tria hæc exemplorum loco poſita ſufficiant.

CAP. XVIII. De reductione per impoſsibile.

Est alius modus reducēdi Syllogiſmos imperfectos ad perfectos, qui appellatur. reductio per impoſsibile uel ad impoſsibile. Hic non uciturprædictis inſtrumentis, uidelicet nec conuerſione, nec præmiſſarum tranpoſitione, ſed aſſumpto cōtradictorio concluſionis Syllogiſmi imperfecti, cum altera præmiſſarum eiuſdem Syllogiſmi, diſponit illas ſecundū aliquem modum primæ figuræ perfectum, ex quibus deinde infert contradictorium uel contrarium

præmiſſæ alterius relictæ & conceſſæ, ſicquè reſpondens ad impoſsibile deducitur, nimirum ad concedēdum contradictoria uel contraria ſimul eſſe uera. Exēplo res obſcura clareſcat. Tu mihi negas Syllogiſmum iſtum, in Baroco Omnis homo eſt animal, & aliqua arbor non eſt animal, igitur aliqua arbor non eſt homo, bonum eſſe modumque utilem eſſe negas, qui per Baroco ſignificatur. Ita aduerſus agam. Si malus eſt Syllogiſmus ille, poteſt ergo antecedens dari uerum concluſione exiſtente falſa. Quod ſi admittis, ponamus ita eſſe, ut ſit concluſio falſa. Igitur eius cōtradictoria, Omnis arbor eſt homo, erit uera, cū non poſsint duæ contradictoriæ ſimul eſſe falſæ. Aſſumo igitur maiorem prioris Syllogiſmi, unà cū hac, quā modo admittis, concluſionis contradictoria, iiſque in Barbara ritè diſpoſitis, ſic colligo, Omnis homo eſt animal, & omnis arbor eſt homo, igitur omnis arbor eſt animal. Hanc Syllogizandi formam, cum ſit euidens & perfecta, negare nemo poteſt, & antecedētis utraque pars per te uera admiſſa eſt, igitur & concluſio uera erit. Atqui hæc ipſa eſt contradictoria alterius præmiſſæ prioris Syllogiſmi reducendi, quā & ipſam confeſſus es ueram eſſe. Fatearis ergo neceſſe eſt, uel duas contradictorias eſſe ſimul ueras, uel Syllogiſmum illum priorem in Baroco factum, bonum eſſe, nec poſſe concluſionem eſſe falſam præmiſsis exiſtentibus ueris. In hoc exemplo ad oculum facilè quilibet uidet, quemadmodum negans bonitatē Syllogiſmi imperfecti, eò deducitur, ut cogatur duas cōtradictorias ſimul ueras admittere, idque per aſſumptionem contradictorii concluſionis, cum altera præmiſſarum Syllogiſmi deducenda. Sed hoc eſt in reductionibus iſtis aduertendum, ꝙ pro figurarum diuerſitate, aliter diſponi debet concluſionis contradictorium.

rium. In omnibus enim modis ſecundæ figuræ contradictoria concluſionis ponenda eſt pro minore, & eadem eſt ſeruanda maior. In tertia, contradictoria concluſionis pro maiore eſt conſtituenda, & minor Syllogiſmi reducendi ſeruatur eadem. Vnde conſequenter ſequitur, in ſecunda figura inferri oppoſitũ minoris Syllogiſmi reducendi, in tertia autem oppoſitum maioris. Illius enim præmiſſæ oppoſitum debet concludi, quæ non aſſumitur in Syllogiſmo per quem fit reductio. Et quidem in reductione Syllogiſmorum ſecundæ figuræ, ſemper contradictorium infertur propoſitionis relictę, id eſt, minoris. In tertia autem non ſemper contradictorium, ſed interdũ contrarium, idquè in duobus tantum modis: Darapti & Felapton. Verum illud in idem redit, cũ æquè ſit impoſsibile contraria ſimul eſſe uera, ut contradictoriæ imò admiſsione contrariorum ſimul uerorum, inferuntur contradictoria quoque ſimul uera, ut patuit in legibus oppoſitionum. In modis autem imperfectis primæ figuræ, contradictorium concluſionis Syllogiſmi reducendi accipiendum eſt pro maiore, ea autem quæ maior erat, aſſumenda eſt in locum minoris, inferturque non immediatè oppoſitum minoris relictæ, ſed tale quippiam unde eius oppoſitum ſequitur. Exempli gratia, Syllogiſmus iſte in Baralipton, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quædam ſubſtantia eſt homo, ſic reducitur, Nulla ſubſtãtia eſt homo, & omne animal eſt ſubſtantia, igitur nu[l]l[u]m al eſt homo. Hic uides oppoſitum contradictorium concluſionis poni pro maiore, & prioris Syllogiſmi maiorem pro alterius ſumi minore, concluſionem autem inferri non immediatè oppoſitam minori relictæ Syllogiſmi reducendi. Nõ enim iſtæ opponuntur, Omnis homo eſt animal, Nul

ceteris ferè. Super eſt igitur ad plenam huius rei notitiam, quod nondum apertum eſt, & inueſtigationis uidetur eſſe profundioris elucidare. Duobus autē modis id docebimus: Primo quidem, uſu quarundā uocum, deinde artis conſideratione. Primo, inquam, uocum quarundam uſu hæc res indicatur. Pro quinq; modis primæ figuræ ſeruit uerbum. Neſciebatis. Pro quatuor modis ſecundæ figuræ, uerbum, Odiebam. Pro ſex autem modis tertiæ, ſeruiunt hæ duo uoces, Lætare, Romanis. Aduerte autem, primum uerbū qđ pro modis primæ figuræ ponitur, quinque habere ſyllabas, ſicut quinque ſunt eius figuræ modi imperfecti, ſecundum uerbum quatuor habet ſyllabas, ut ſunt quatuor modi ſecundæ figuræ. Duo alia uocabula ſimul ſumpta ſex habent ſyllabas, iuxta numerum modorum tertiæ figuræ. In ſingulis autem ſyllabis, conſidera uocalem qualis ſit. A, enim ſignificat uniuerſalem affirmatiuam, E, uniuerſalem negatiuā, I, particularem affirmatiuam, O particularem negatiuam. Deinde ordinem conſidera, quem ſyllaba quælibet tenet, ut ſcias cuius modi debeas ex ea quærere reductionem: Quæ duo ubi attenderis tum demum conſidera quis ex quatuor modis primæ figuræ talē concluſionem inferat, qualem & quantam tibi deſignat uocalis. Et pro certo habe, modum illum imperfectum, qui per ſyllabam talem ſignificatur, ad illum modum perfectum primæ figuræ reduci, qui talem habet concluſionem, qualem ſignificat uocalis eiuſdem ſyllabæ. Fiat exemplo clarum qnod dicitur. In dictione Neſciebatis, prima ſyllaba neſ, locum tenet primi modi imperfecti Baralipton. Habet uocalem E, quæ ſignificat uniuerſalem negatiuam. In prima autem figura unicus modus talem propoſitionem cō cludens, eſt Celarēt. Hinc deprehendis, Baraliptō reduci

Modi primæ figuræ.

duci ad Celarent. Deinde ſecunda ſyllaba Ci, locum tenet ſecundi modi Celantes. Vocalis I, ſignificat particularem affirmatiuam, quæ concluditur in Darii. Hinc certo colliges, Celantes ad Darii reduci. Tertia ſyllaba E, locum tenet tertii modi Dabitis. Propoſitionem ſignificat uniuerſalem negatiuam quæ concluditur in Celarent. Hinc colligis, ad Celarent Dabitis reducendum. Ita quarta ſyllaba Ba, ſignat quartum modum Fapeſmo reducendum ad Barbara, ubi uniuerſalis affirmatiua concluditur. Vltima autem ſyllaba Tis, ſignificat modum ultimum Friſeſom reduci de Darii. Similiter de modis ſecundæ figuræ dicendum. Huius uocabuli, O diebam, quatuor ſunt ſyllabę. O ſignificat Ceſare reduci ad Ferio. Di, ſignat Cameſtres reduci ad Darii. E, ſignat Feſtino reduci ad Celarent. Bam, ſignat Baroco reduci ad Barbara. Sic & in tertia figura per uocabula illa, Lætare, Romanis, idem ſignificatur. Darapti enim inuenitur reduci ad Celarent. Felapton ad Barbara, Diſamis ad Celarent, Datiſi ad Ferio, Brocardo ad Barbara, Feriſon ad Darii. Secundo profundiori cõſideratione docebimus cognoſcere, huiuſmodi modorum reducẽdorum ad eos per quos debeat reductio fieri, proportionem. Tenendum in primis firma memoria, quod ſupra dictum eſt, in ſecunda figura eandem ſeruari maiorem, & pro minore ſumendum eſſe contradictoriã concluſionis, in tertia autem econtrario, pro maiore accipi contradictoriam, minorem autem ſeruari, quę differentia uerſiculis his duobus non admodum eruditis, ſed ad rem apprimè commodis, facilè memoriæ comenmdatur.

Modi ſecũdæ figuræ.

Modi tertiæ figuræ.

Alia ratio inuenien di ad quem modũ.

Seruat maiorem, ueriatq; ſecunda minorem.
Tertia maiorem uariat ſeruatq; minorem.

Statim

Statim igitur ubi ſcire uolueris, ad quem modũ propoſitum Syllogiſmum imperfectum debeas reducere, conſidera eius concluſionem, & ipſius cõtradictoriam, qualis ſit & quanta. Deinde hanc compone cũ maiore aut minore, quæ pro ratione figuræ erit aſſumenda pro altera præmiſſa, & attende diligenter, in quo modo primæ figuræ perfecto pmiſſæ illæ ſimul iunctæ ſint diſpoſitæ. Hinc certiſsimè colliges modũ ad quem debet Syllogiſmus reduci.

Exempli gratia, hic Syllogiſmus in Ceſare mihi proponitur, Nullus lapis eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt lapis. Volo iuxta hanc artem diſpicere, ad quem modum debeam illũ reducere. Videbo mox concluſionem, quæ eſt uniuerſalis negatiua, cuius proinde cõtradictorium eſt particularis affirmatiua. Hæc mihi in Syllogiſmo perfecto pro minore eſſe debet. Maior autem, quæ eſt ſeruanda ex Syllogiſmo reducendo uniuerſalis eſt negatiua. Vniuerſalem autem negatiuam maiorem & particularem affirmatiuam minorem, ſcio in prima figura præmiſſas eſſe in Ferio. Certiſsimum igitur mihi erit Ceſare reduci ad Ferio. Ita in Cameſtres conſidero concluſionem uniuerſalem negatiuam, eius proinde contradictoria eſſe debet particularis affirmatiua, quæ mihi eſt conſtituenda minor in reductione cum maiore ſeruata uniuerſali affirmatiua. Vniuerſalis autem affirmatiua, pro maiore, & particularis affirmatiua pro minore, in Darii ſunt præmiſſæ. Nihil igitũ dubiũ, quin debeat ad Darii reduci Cameſtres. Similiter oſtendi poſſet in ſingulis modis imperfectis. Verũ nos uno & altero exemplis propoſitis, reliqua adoleſcentum ingeniis pro exercitio ſimiliter reducenda relinquimus.

CAP.

CAP. XX. De quibuſdam apud Ariſtotelem tractatis, quæ uocantur præſuppoſita.

POnit Ariſtoteles quædam, quæ uocant præſuppoſita, quæ in tractatu Syllogiſmorum quaſi cognita præſupponuntur, & ex dictis in Syllogiſmis ſtatim innoteſcunt. Quæ nos paucis enumerabimus ſimul, & declarabimus quantum ad ea, in quibus nondum plena facta eſt declaratio. Sunt igitur huiuſmodi præſuppoſita quatuor:

Quatuor p̄ſuppoſita.

Primum pręſuppoſitum: Omnis ſyllogiſmus eſt in aliqua trium figurarum, & omnes Syllogiſmi aliarum figurarum per primam perficiuntur. Secundum: In omni Syllogiſmo, aliquam pręmiſſarum eſſe affirmatiuam, & aliquam uniuerſalem eſt neceſſe. Tertium: Omnis Syllogiſmus ex tribus terminis & non pluribus conſtat. Quartum: Quędam propoſitiones difficulter Syllogizantur, quędam facilius:

Primum præſuppoſitum ampliori declaratione nō indiget, cum abundè iam ſit oſtenſum in præcedentibus. Similiter & ſecundum, ex dictis eſt notum. Circa tertium autē nota, debere ipſum intelligi de Syllogiſmo ſimpliciter uno & nō aucto, interdum.n. Syllogizando adiicitur maiori aut minori alia propoſitio, uelut ipſius probatio, & confirmatio, antequā ad concluſionē ueniatur & hic uocatur Syllogiſmus auctus, eò ꝙ augeatur termino aliquo uel propoſitione ultra conſuetā Syllogiſmi formam. Et interdum quidē ex maiore uenit augumentum iſtud, interdum ex minore, interdum ex utraque. Ex maiore cum ſic colli-

go,

go, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, quia oē animal rationale eſt capax diſciplinæ, & Ioannes eſt homo, igitur Ioannes eſt capax diſciplinæ. Ex parte minoris tantum. Omnis homo eſt capax diſciplinæ, Ioānes eſt homo, quia ipſe eſt animal rationale, igitur Ioānes eſt capax diſciplinæ. Ex parte utriuſque, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, quia omne animal rationale eſt capax diſciplina, & Ioānes eſt homo, qa eſt animal rationale, igitur Ioannes eſt capax diſciplinæ. Huiuſmodi Syllogiſmi dicuntur Syllogiſmi non ſimpliciter uni, ſed aucti, quoniam plures in ſe uirtute continent Syllogiſmos. In adiectione nanque probationis ad maiorem, Syllogiſmus unus implicatur, ſimiliter & in adiectioue probationis ad minorem. Si igitur plures hic ſint ſecundum uirtutem Syllogiſmi & non unus, nihil mirum, ſi plures tribus numerentur termini: In Syllogiſmo autem ſimpliciter uno nunquam niſi tres inuenientur. Circa autem quartum præſuppoſitum nota ꝙ illam propoſitionem intelligimus difficulter Syllogizabilem, quæ in paucioribus figuris & modis poteſt pro concluſione inferti, illam autem facilius, quæ in pluribus figuris aut modis inferti poteſt. Atque hinc patet, ꝙ inter omnes propoſitiones, uniuerſalis affirmatiua omnium difficilimè ſyllogizatur. Solum enim in prima figura & in unico modo poteſt concludi. In ſecunda enim figura oportet concluſionem eſſe negatiuam, & in tertia particularem. Vniuerſalis autem negatiua Syllogizatur in duabus figuris, prima & ſecunda, in prima quidem uno modo perfecto Celarent, in ſecunda autem, per duos modos Ceſare & Cameſtres, Eſt igitur facilius Syllogizabilis uniuerſalis affirmatiua. Particularis affirmatiua concluditur in prima quidē uno modo, in tertia autē tribus, nempe Darapti, Diſamis Datiſi.

Vniuerſalis difficulter Syllogizatur.

Datiſi. Non autem in ſecunda, ubi concluſio ſemper debet eſſe negatiua. At uerò particularis negatiua, in omnibus figuris: Syllogizatur in prima quidem uno modo, in ſecunda duobus Feſtino & Baroco. In tertia autem tribus, Felapton, Brocardo, Feriſon. Omnium igitur facillimè Syllogizantur particularis negatiua, ſicut omnium difficillimè uniuerſalis affirmatiua. Medio autem modo ſe habent unierſalis negatiua, & particularis affirmatiua. Sicut autem uniuerſalem affirmatiuam conſtruere eſt difficillimum, & particularem negatiuam conſtruere facillimum, ita econtrario uniuerſalem affirmatiuam deſtruere, eſt facillimum, difficillimum autem deſtruere particularem negatiuam. Conſtruere autem aliquam propoſitionē eſt, eam probare uerā. Deſtruere aūt, ē falſam oſtendere, aut oppoſitum eius inferre. Illa enim deſtruitur facilius, cuius falſitas poteſt pluribus modis ſiue per plura oſtendi, & illa difficilius, cuius falſitas per pauciora poteſt monſtrari, Vniuerſalis autem affirmatiua deſtruitur, & per uniuerſalem negatiuam ſibi contrariam, quæ in duabus figuris Syllogizatur, & per particularem, negatiuam cōtradictoriam, quæ in omnibus. Particularis autem negatiua, nō deſtruitur niſi per uniuerſalem affirmatiuam, quæ unica figura & unico modo poteſt concludi, illa igitur facillimè deſtruitur, hæc difficillimè. Vniuerſalis autem negatiua & particularis affirmatiua medio modo ſe habent. Vniuerſalis enim negatiua deſtruitur per uniuerſalem affirmatiuam contrariam, quæ tantū unico modo concluditur. & per particularem affirmatiuam quæ in duabus figuris & in tribus modis conconcluditur. Particularis autem affirmatiua deſtruitur tātū per uniuerſalē negatiuā, quæ concluditur in in uno modo primæ figuræ, & in duobus ſecundæ.

Huius

Huius autem præſuppoſiti declarationem Ariſtoteles uerbo notatu digno concluſit dicens: Omnino non latere oportet uniuerſalia, per particularia deſtrui, & particularia per uniuerſalia. & non conſtrui uniuerſalia, per particularia, quanuis econuerſo. Inſuper manifeſtum eſt, quoniam deſtruere facilius eſt, quàm conſtruere. Priorem huius notabilis dicti partem pulchrè & particulatim leges explicant propoſitionum contradictoriarum & ſubalternarum. Cõtradictoriæ enim ſunt, uniuerſalis & particularis oppoſitæ qualitatis. Deſtruuntur igitur uniuerſalia per particularia, & econtrario. Vniuerſalis autem & particularis eiuſdem qualitatis, ſubalternæ ſunt, quarũ illa hanc infert & probat, non autem econtrario. Secũda autem pars ex hoc manifeſta eſt, quoniam ad declarandum ueritatem pluribus opus eſt. Si enim uel unum aliquid defuerit, ſtatim falſitas argui poteſt. Vnde, quemadmodum de bono & malo dici ſolet, bonum eſſe ex integra cauſſa, malum autem ex particularibus defectibus (Vnius enim ſolius circunſtantiæ defectu fit malum) ita de ueritate & falſitate dici ſimiliter, poteſt ueritatem ex integra cauſſa conſtare, falſitatẽ ex particularibus defectibus. Vnde hęc propoſitio, Omnis homo eſt riſibilis, falſa probaretur, ſi uel unus ex omnibus poſſet inueniri hominibus, cui non prædicatum conueniret. Notabile dictũ Ariſto.

CAP. XXI. De arte inueniendi Medium.

DOcet quoque certis regulis Ariſtoteles, quomodo ad unamquanque concluſionem probandã commodum mediũ inuenire ualeamus. Aliter enim & aliter ſumendum eſt medium, pro qualitate concluſionis quam probare intendimus. Non enim eodem modo quærendum eſt medium ad concludendum *** Quæ ſequuntur uſq; ad c. 29

dum

dū uniuerſalē affirmatiuā, quo ad uniuerſalem & ad particularem. Ponit autem pro huius rei notitia ille quatuor regulas, in hunc modum:

feſtin' lector ſine gra ui damno poterit tranſili re.

Prima regula. Concludere uolentibus uniuerſalem affirmatiuam, ſumendum eſt conſequens ſubiecti, & antecedens prædicati. Secunda, Ad concludendum particularem affirmatiuam, antecedens ad utrunq; extremorum ſumendum eſt. Tertia, Ad cōcludendum uniuerſalem negatiuam, ſumetur conſequens ſubiecti & extraneum ad prædicatum, uel conſequens pręedicati & extraneum ſubiecti. Quarta, ad concludendum particularem negatiuam, ſumendum eſt antecedens ſubiecti & extraneum pręedicati.

Quatuor regulæ ꝑ inuentione medij.

Pro quarum regularum intellectu, prius quid ſit ſubiectum, quid conſequens, quid extraneum dicendum. Per conſequens ſubiecti aut prædicati, intelligit terminum qui infertur ex alio, ſicut genus ex ſpecie, ſpecies ex indiuiduo, & omne magis cōmune ex minus communi. Antecedens autem dicitur, terminus ex quo infertur alius, ut ſpecies eſt antecedens generis, & omne minus commune eſt antecedēs magis communis. In terminis autem conuertibilibus, uterque ad alterum dici uidetur, & antecedens & cōſequens, quoniam uiciſsim ſe inferuntur, & inferuntur ex ſeinuicem. Extraneum autem ſubiecti aut prædicati, intelligit terminum diſperatum, qui ſcilicet uniuerſaliter poſsit de illo negari, ut homo eſt extraneum bruto, & lapis homini. Quo præmiſſo, ſic intellige primam regulam. Si concluſio quam probare intendis

Conſequens.

Antecedens.

Extraneum.

tendis ſit uniuerſalis affirmatiua, pro medio ad illam concluſionẽ probandam, ſumendus erit tibi aliquis talis terminus, qui ſit conſequens ſubiecti concluſionis, & prædicati eius antecedens. Sit, Exempli gratia iſta tibi probanda, Omnis homo eſt ſenſibilis, pro medio accipies terminum animal, qui eſt genus, & cõſequens ſubiecti homo, & antecedens prædicati ſenſibile, eo ꝙ ſequatur ſenſibile ad animal. Sic igitur argumentare, Omne animal eſt ſenſibile, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſenſibilis. Et ſeruit hæc regula tantum pro prima figura. Secundæ autem regulæ ſenſus eſt, Si uelis probare concluſionem aliquam particularem affirmatiuã, pro medio ad hoc commodo conſidera terminum aliquem, qui inferat ex ſe tam ſubiectum quàm prędicatum concluſionis. Per huiuſmodi enim terminum propriiſſimè efficies propoſitum. Sit, Exempli gratia iſta probanda. Aliqua ſubſtantia eſt incorruptibilis. Accipe terminum ſpiritus, qui eſt antecedens ad utrunq; extremum concluſionis, ſicque argumentare, Spiritus eſt incorruptibilis, & omnis ſpiritus eſt ſubſtantia, quædam igitur ſubſtantia eſt incorruptibilis. Seruit autem hæc regula maximè pro tertia figura, ex qua propriiſſimè probatur particularis affirmatiua. In prima enim figura cum infertur particularis affirmatiua medium quod accipitur, non debet eſſe antecedens ad utrunque extremum. Sufficit enim ꝙ ſit antecedens ad prædicatum, ad ſubiectum autem non debet eſſe antecedens. Tertiæ regulæ hic eſt ſenſus, Si probare uolueris propoſitionem aliquam uniuerſalẽ negatiuam, uide quæras pro medio terminum, qui inferatur ex ſubiecto concluſionis, & negetur omnino de prædicato, aut econtrario qui inferatur ex prædicato concluſionis, & omnino de ſubiecto negetur.

Senſus primę regulę.

Senſus ſecũdę.

Senſus tertiæ.

tur. Sic exempli gratia hæc probanda. Nullus homo eſt aſinus. Pro medio cape terminum animal rationale, qui infertur ex ſubiecto homo tanquam conuertibile ex conuertibili, eſt autem extraneus ad prædicatum aſinus, quoniam nulli aſino cõuenit, atque hoc medio ſic procede, Nullum animal rationale eſt aſinus, & omnis homo eſt animal rationale, igitur nullus homo eſt aſinus. Vel ad eandem concluſionẽ probandam accipe pro medio brutum, qui terminus eſt conſequens prædicati aſinus, nimirum ipſius genus, eſt autem extraneus ad ſubiectum homo, ſicquè Syllogiſmum confice in ſecunda figura in Cameſtres, Omnis aſinus eſt brutum, & nullus homo eſt brutũ, igitur nullus homo eſt aſinus. Vnde patet hanc regulam ſeruire primæ figuræ & ſecundæ illi quidem ex parte priori, huic autem ex parte poſteriori. Quartæ regulæ hic eſt ſenſus, Cum uolueris Syllogiſticè probare propoſitionem aliquam particularem, & negatiuam, tale aliquod medium diſpice, quod ſit ad ſubiectum concluſionis antecedens, & ad prædicatum extraneum, ex hoc enim rectè conficies propoſitum. Exempli gratia, probanda mihi ſit iſta, Aliquod animal non eſt homo, pro medio accipiam terminum brutum, qui eſt antecedens ad animal, & extraneum hominem. Hocque medio ita Syllogizabo in tertia figura. Nullum brutum eſt homo, & omne brutum eſt animal, igitur aliquod animal eſt homo, idque in Felapton, uel in Brocardo, per maiorem particularem ſic, Aliquod brutum non eſt homo, & omne brutum eſt animal, igitur aliquod animal non eſt homo. Vel in ſecunda figura in Feſtino, per idem medium ſic, Nullus homo eſt brutum, & quoddã animal eſt brutum, ergo quoddam animal non eſt homo. In prima quoque figura per idem medium ſic, Nullũ brutũ eſt homo,

Senſus quartæ

homo,& aliquod animal eſt brutum, igitur aliquod animal non eſt homo. Hinc patet quòd regula iſta pro omnibus figuris ſeruiat,eo ꝙ particularis negatiua ſola ubique concludatur.

CAP .XXII. De Syllogiſmorum Poteſtatibus.

PONit quoque Ariſtoteles aliquot Syllogiſmorū poteſtates,id eſt,peculiaria quædam,quæ per Syllogiſmos poſſunt fieri. Sunt autem numero ſex, quæ ſic enumerantur. Poteſtas plura concludendi,poteſtas uerum ex falſis Syllogizandi, poteſtas conuerſiue Syllogizandi,poteſtas ad impoſsibile Syllogizandi,& poteſtas Syllogizandi ex oppoſitis. Quantum ad primam poteſtatem plura concludendi, nota, ꝙ pluribus modis intelligi poteſt. Syllogiſmum aliquem plura concludere. Primo ex parte concluſionis ex qua conſequenter inferri poteſt ipſius conuertēs. Vnde præmiſſæ in Barbara inferunt concluſionem ſuam,& per illam ipſius conuertentē. Nam,ut ſupra dictum eſt,quidquid ſequitur ad cōſequens bonæ cōſequentiæ, idem ſequitur & ad antecedens eiuſdem. Ita omnes Syllogiſmi uniuerſales, id eſt,qui uniuerſales concludunt,plura Syllogizant. Omnis enim cōcluſio uniuerſalis conuertitur, affirmatiua per accidens,negatiua autem ſimpliciter. Item omnes Syllogiſmi concludentes particularem affirmatiuam ſimiliter plura poſſunt concludere, quoniam & ipſa ſimpliciter conuertitur. Qui autem particularem negatiuam concludunt, hæc ex parte non habent poteſtatem concludendi plura,quoniam illa non conuertitur conuerſione Syllogiſmis accommoda. Inſuper,ex parte concluſionis & aliter contingit plura concludere,quoniam ſi uniuerſalis fuerit concluſio, infert

Sex poteſtates Syllogiſmorum.

Prima poteſtas.

ex ſe particularem ſibi ſubalternam, iuxta legem ſub alternarum. Si autem particularis fuerit concluſio, hac ex parte non poteſt concludere plura, quoniam ex particulari non ſequitur uniuerſalis. Secundo acci pimus hanc poteſtatem plura concludendi per nouã ſubſumptionem, idque rurſum dupliciter. Vel per ſubſumptionem plurium minorum extremitatum ſub medio, uel per ſubſumptionem ſub ſubiecto con cluſionis, Exemplum primi modi: Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt auimal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia, itẽ omnis equus eſt animal, igitur omnis equus eſt ſubſtantia, item omnis leo, item omnis aſinus, & ita in omnibus ſpeciebns. Verum hoc modo ſatis impropriè dicitur Syllogiſmus aliquis plura concludere, quoniam altera ſemper præmiſſarum nempe minor, uariatur. Dicitur tamen Syl logiſmus aliquo modo unus, ratione præcipuæ partis, nempe maioris, unde eſt præcipua uis illationis, quæ eadem manet & inuariata. Ex parte autẽ conclu ſionis, per ſubſumptionem ſic concluduntur plura. Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia, & Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt ſubſtantia. Ita in cæteris indiuiduis. Hoc autem modo non poſſunt concludere plura Syllogiſmi concludentes particulariter, quoniam fieret ſubſumptio ſub medio non accepto uniuerſaliter, procedereturque maiori particulari in prima figura.

CAP. XXIII. *De poteſtate uerum ex falſis concludendi.*

QVantum ad ſecundam poteſtatem, quæ eſt, uerum Syllogizandi ex falſis, ſciendum eſt, non hoc eſſe peculiare Syllogiſmo, ſicut nec præcedens poteſtas Syllogiſmo eſt propria, ſed etiam aliis conuenit argumentationum formis. Eſt enim regula & maximè infallibilis, ex ueris nunquam poſſe niſi uerum inferri, in quacunque argumentatione bona, Ex falſis autem inferri uerum nihil prohibet. Exempli gratia, hic eſt Syllogiſmus bonus in Barbara, Omne animal eſt arbor, & omnis pyrus eſt animal, igitur omnis pyrus eſt arbor. Formã argumentandi certiſsimam atq; perfectam uides qua non poſsit eſſe euidentior. Ambæ autem præmiſſæ manifeſtam habent falſitatem, imò impoſsibilitatẽ, concluſione tamen nihil eſt uerius, cum prædicetur genus de ſpecie. Hoc tamen ſciendum, quòd concluſio nunquam poteſt eſſe uera, propter præmiſſarũ falſitatem, neque poteſt inferri concluſio uera ex præmiſsis falſis, tanquam ex cauſa ſuæ ueritatis. Impoſſibile enim eſt, ut falſitas ſit cauſa ueritatis, nec poteſt ueritas inniti falſitati. **Nota.**

CAP. XXIIII. *De ſyllogiſmo circulari.*

CIrculariter ſyllogizare Ariſtoteles ita definit, p̃ concluſionem & conuertentem alterius præmiſſarum inferre reliquam præmiſſarum Syllogiſmi prioris. Idem appellat ex ſeinuicem oſtendere, id eſt, oſtendere uiciſsim per concluſionem præmiſſam, ſicut ipſa oſtendit concluſionem. Exempli gratia, hoc Syllogiſmo propoſito. Omne animal rationale eſt riſibile, & omnis homo eſt animal rationale, ergo omnis homo eſt riſibilis, maior ſic Syllogizabitur circu- **Tertia poteſtas.**

non eſt ſubſtantia, igitur aliquis homo non eſt animal. Secundæ autem figuræ maior interimitur per tertiam̃, minore prioris Syllogiſmi poſita pro maiori alterius, & concluſionis oppoſito pro minore poſito. Minor autem per primam, manente eadem maiore. Exẽpli gratia, huius Syllogiſmi in Cæſare. Nullus lapis eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt lapis, maior ſic interimitur, Omnis homo eſt animal, & aliquis homo eſt lapis, igitur aliquis lapis eſt animal. Minor autem ſic. Nullus lapis eſt animal, & aliquis homo eſt lapis, igitur aliquis homo non eſt animal. Tertiæ autem figuræ maior, per primam interimitur, manente eadem minore, & minor per ſecundam, ſumpta maiore pro minore, Vt huius Syllogiſmi, Omnis homo eſt animal, & omnis homo eſt ſubſtantia, igitur quædam ſubſtantia eſt animal, maior ſic interimitur. Nulla ſubſtantia eſt animal, & omnis homo eſt ſubſtantia, igitur nullus homo eſt animal, uel quidam homo non eſt animal. Minor autem ſic. Nulla ſubſtãtia eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur quidam homo nõ eſt ſubſtantia, uel nullus homo eſt ſubſtantia.

CAP. XXVI. De ſyllogiſmo per impoſſibile.

PEr impoſsibile Syllogizatur, quando propoſitione aliqua uera negata, proceditur ex eius contradictorio, cum alia propoſitione manifeſtè uera ad inferendum manifeſtè falſum, ex cuius interemptione conſequenter fit regreſſus, ad interimendum contradictorium propoſitionis ueræ negatæ, ac deinde ex conſequenti, ad aſtruendam ueritatem illius, quæ à principio fuit negata. Vt ſi quis neget hanc propoſitionem. Omnis homo eſt riſibilis, ita contra ipſum procedetur, Omne animal rationale eſt riſibile, & ali- Quinta poteſtas.

mino. Inferunt tamen uere contradictorias, quoniã ſecunda illa, Aliquis homo non eſt ſubſtantia, recte infert hanc, Aliquod animal non eſt ſubſtantia, quæ eſt formaliter priori contraria. Item in concluſione, cum dicitur, Aliquis homo non eſt animal, negatur æquiualenter idem de ſeipſo, quoniam ex illa recte infertur iſta, Aliquis homo non eſt homo, in qua formaliter idem negatur de ſeipſo. Valet autem hic Syllogiſmus ex oppoſitis contra eos qui forte, uel per inaduertentiam, uel per proteruiã admitterent duas propoſitiones ſic oppoſitas formaliter, uel æquiualẽter. Per illationem nanque talem, in qua idem negatur de ſeipſo, manifeſtiſsimè conuincuntur, quoniã ſicut non eſt propoſitio apparentioris & certioris ueritatis, quàm affirmatiua, illa in qua idem affirmatur de ſeipſo, ita non eſt ulla propoſitio magis falſa, aut magis apparenter falſa, illa, in qua, idem negatur, de ſeipſo. Denique, & hoc eſt aduertendum, non poſſe hunc Syllogiſmum fieri ex quibuslibet opppoſitis, Nam ex ſubcontrariis non ualeret, Ambæ enim ſunt particulares. Ex puris autem particularibus, nihil Syllogiſtice ſequitur. Ex contrariis autem & contradictoriis ualet.

CAP. XXVIII. *De tribus defectibus Syllogiſmorum.*

SVbiungit quoque prædictis Ariſtoteles tres Syllogiſmorum defectus, quos, quia non ita multum uidentur ad propoſitum facere, breuiſsimis tantum perſtringemus. Primus defectus eſt, petere principiũ quod tunc ait fieri quando in Syllogiſmo aliquo nõ oſtenditur propoſitũ, utpote cum per ignotiora proceditur, uel æquè ignota. Vt quando idem per idem probatur, & uniuerſaliter quandocunque præmiſſæ non poſſunt probare concluſionem. Vt in hoc Syllogiſmo

„Primus defectus.

giſmo eſt petitio principii, Omnis homo eſt homo, & omnis homo eſt homo, ergo omnis homo eſt homo. Item in iſto, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, & omne animal rationale eſt homo, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Concluſio enim eſt notior, præmiſſa maiore.

Secũdus defe-ctus. „ Secundus Syllogiſmorũ „ defectus appellatur non propter hoc accidere falſum, quod tunc contingere dicit Ariſtoteles, quando „ Syllogizando falſitas concluſionis illatæ imputatur „ alicui propoſitioni in antecedente, quæ uerè non eſt cauſa falſitatis concluſionis. Fitque hoc in Syllogiſmis illis, in quibus eſt aliqua præmiſſa ſuperflua. Vt ſic procedendo. Sol lucet, & omne animal eſt homo, & omne brutum eſt animal, igitur omne brutum eſt homo, concluſio eſt falſa, igitur aliqua propoſitio antecedentis, non autem minor illa, Omne brutum eſt animal, igitur prima illa, Sol lucet. Hic manifeſtum eſt falſitatem concluſionis imputari illi, quæ non eſt cauſa, quoniam ſuperflua eſt, & ea ablata æq; ſequeretur concluſio. Perinde autem eſt, ſiue propoſitio ſuperflua conueniat cum altera præmiſſarum in aliquo termino, ſiue non.

Tertius defe-ctus. „ Tertium defectum nominat „ Ariſtoteles, fallaciam contrariæ opinionis: quæ tunc „ contingit, quando aliquis fallitur, concedendo am-„ bas præmiſſas duorum Syllogiſmorum, ex quibus ſequuntur duæ propoſitiones contrariæ uel contradictoriæ. Fit autem hoc quando admittit quis duo prædicata uerè & uniuerſaliter prædicari de uno aliquo ſubiecto, ac deinde aliud prædicatum de altero duorum priorum uerè & uniuerſaliter prædicari, de altero autem negari. Vt ſi (exempli gratia) admittat quis de homine pdicari uniuerlaliter duo hæc prædicata, Animal eſt riſibile, concedatque has duas ueras eſſe, Omnis homo eſt animal, Omnis homo eſt riſibilis

ſibilis

ſibilis, admittat quoque ſimul, terminum ſenſibile prædicari de animali uniuerſaliter, negari autem de riſibili, ut concedat etiã duas, Omne animal eſt ſenſibile. Nullum riſibile eſt ſenſibile, ex hac admiſsione cogetur per uim Syllogiſmorum ad concedendum contraria, hoc modo: Acceptis nanque duabus illis propoſitionibus conceſsis, omne animal eſt ſenſibile, Omnis homo eſt animal, per Syllogiſmum in Barbara, infero hanc concluſionem. Omnis homo eſt ſenſibilis. Acceptis aliis duabus, Nullum riſibile eſt ſenſibile, Omnis homo eſt riſibilis, in Celarent hanc infero. Nullus homo eſt ſenſibilis, quæ ſunt duæ concluſiones manifeſtè contrariæ.

CAP. XXIX. *De Syllogiſmis ex obliquis.*

TRactauimus autem hactenus Syllogiſmos tantum eiuſmodi, in quibus omnes termini caſu recto ponebantur. Nunc autem & de iis dicendum qui terminum aliquem uel terminos plures habent in obliquo caſu poſitos, quomodo poſsint debeantque concludere. Sciendum ergo eſt, quod aliquando medium in obliquo ponitur, aliquando altera extremitatum. Quando altera extremitatum in obliquo ponitur in præmisſis, ſimiliter poni eadem debet & in concluſione. Vt, Omne iumentum eſt hominis, & omnis aſinus eſt iumentum, igitur omnis aſinus eſt hominis. Hic maior extremitas utrobique in obliquo ponitur. Cum autem ita Syllogizo. Omnis aſinus eſt animal, & Petri eſt aſinus, igitur Petri eſt animal, minor extremitas utrobique ſimiliter ponitur. Cũ uerò mediũ in obliquo ponitur, tunc maior eſt adhibẽda cautio, ut rectè cõcludatur. Interdũ .n. mediũ in maiore tãtũ ponitur oblique, interdũ in minore tãtũ, interdũ utrobiq; Exẽplũ primi modi. Om-

nis hominis eſt aſinus, & Petrus eſt homo, igitẽ Petri eſt aſinus. Exemplũ ſecũdi, omnis homo eſt animal, & aſinus eſt hominis, igitur aſinus eſt animalis. Exemplum tertii, Nullus leo eſt hominis, & omnis aſinus eſt hominis, igitur nullus aſinus eſt leo. Fiunt quoque Syllogiſmi in omnibus obliquis, in genitiuo ſic; Omnis entis eſt ſciẽtia, & homo eſt ens, igitur hominis eſt ſcientia. In datiuo, Omni homini conuenit ſenſum ratione moderari, adoleſcẽs eſt homo, igitur adoleſcẽtis eſt ſenſum ratione moderari. In accuſatiuo, Oẽs homines iudicabit altisſimus, & reges homines ſunt, igitur & reges iudicabit altisſimus. In ablatiuo, In oĩ loco eſt Deus, locus deſertus eſt locus, igitur & in loco deſerto eſt Deus. Ab omni peccato diligentisſime eſt cauẽdum, & ſuperbia eſt peccatũ, igitur à ſuperbia eſt diligentisſime cauendũ. De omni uerbo otioſo reddenda eſt ratio, & hoc eſt uerbum otioſum, igitur de hoc eſt reddenda ratio. Ad recte autem concludendum potius conſulenda eſt uis intellectus, & acumen rationis magis attendendum, quam regularum multarum traditio. Non fuerit tamen inutile, unam aut alteram regulam ad certè concludendum hic conſtituere. Sit igitur prima regula iſta. In omnibus modis affirmatiuis cuiuſcunque figuræ, ſi altera præmiſſarum ſit de obliquo, concluſio quoque eſſe debet de obliquo. Et de extremitatibus quidem iam ſupra diximus, ſi earum altera in præmiſsis poſita fuerit in obliquo, debere eam poni ſimiliter in concluſione. Cum uerò medium in altera ponitur in obliquo, hoc eſt obſeruandum, ut extremitas illa quæ in præmiſsis cum medio ponitur in recto, in concluſione non ponatur in recto, ſed in obliquo, contra uerò, ea quæ in præmiſsis cũ medio in obliquo ponebatur, in concluſione ponatur in recto, & non in obliquo.

Prima regula.

Exempli

Exempli gratia, ex his præmiſsis, Quilibet homo eſt animal, & omnis aſinus eſt hominis, ſequitur hæc cõcluſio, Omnis aſinus eſt animalis, ubi maior extremitas ponitur in genitiuo in concluſione quæ in præmiſſa maiore fuit poſita cum medio in recto, contra autem minor extremitas ponitur in recto, quæ in minore cum medio obliquo poſita fuerat. Non autem poſſet ex dictis præmiſsis talis inferri concluſio, Omnis aſinus eſt animal, Ex iſtis autem præmiſsis, Cuiuslibet hominis eſt aſinus, & Petrus eſt homo, inferri debet hæc concluſio, Petri eſt aſinus, non iſta, Petrus eſt aſini. Quod autem non poſsit inferri ex prædictis pręmiſsis concluſio penitus de recto, manifeſtum eſt. Secunda regula. In modis negatiuis, Syllogizatur ex altera de recto & altera de obliquo, ſi negatiua fuerit de obliquo, ſequitur concluſio de obliquo. Si uerò affirmatiua fuerit de obliquo, & negatiua de recto, nõ ſimiliter fiet Syllogiſmus, Prima pars declaratur hoc exemplo, Nullus animalis eſt æternitas, & omnis homo eſt animal, igitur nullius hominis eſt æternitas. Syllogiſmus iſte nihil habet uitij. In ſecunda item figura rectè ſequitur. Intellectus non eſt bruto, & ſimia eſt brutum, igitur ſimiæ non eſt intellectus. In tertia quoq; figura ualet, Nullus bruti eſt intellectus, & omne brutum eſt animal, igitur alicuius animalis nõ eſt intellectus. Secunda autem pars huius regulæ declaratur, quoniam Syllogiſmus iſte non concludit, Nullus homo eſt Deus, & omne iumentum eſt hominis, igitur nullum iumentum eſt Dei. Poſſet tamen ex illis præmiſsis rectè inferri hæc cõcluſio. Oẽ iumentũ eſt alicuius, quod non eſt Deus. Nec iſte ualet in ſecũda figura, Omne iumentum eſt hominis, & Deus non eſt homo, igitur Dei non eſt iumentum. Sequitur tamen, Igitur alicuius quod non eſt Deus, eſt iumentũ.

Secunda regula.

Nec

Nec iſte in tertia, Homo non eſt Deus, & cuiuslibet hominis eſt aſinus, igitur aſinus nō eſt Dei. Sequitur tamen, Igitur aſinus eſt alicuius quod non eſt Deus. Fiunt quoque & aliter Syllogiſmi ex obliquis in propoſitionibus æquiualenter hypotheticis ſiue cōditionalibus, cum uidelicet pro maiore aſſumitur aliqua propoſitio æquiualens uni hypotheticæ ſiue conditionali, cuiuſmodi eſt iſta. Cuiuſcunque eſt anima, illius eſt uita. Aequiualet enim huic conditionali. Si alicuius eſt anima, illius eſt uita. Ex hac itaq; pro maiore poſita, ſic Syllogizatur, cuiuſcunque eſt anima, illius eſt uita, omnis plantæ eſt anima, igitur omnis plantæ eſt uita. Negatiuè ſic, Cuiuſcunque nō eſt anima, illius non eſt uita, auri non eſt anima, igitur auri non eſt uita. Debet enim concluſio diſponi ſecundum exigentiam maioris. Interdum enim infertur concluſio de obliquo, ut in exemplo iam dato. Interdum in recto, ut ſic procedendo, Cuiuſcunque eſt anima, illud uiuit: Plantæ eſt anima, igitur planta uiuit. Verū hi Syllogiſmi potius uidentur formam ſequi hypotheticorum, quàm ſimplicium Syllogiſmorum. Vnde congruum uidetur, ut hoc ex loco à Syllogiſmis categoricis, de quibus hactenus ſufficiēter pro noſtro inſtituto (ut arbitror) tractatum eſt, ad Syllogiſmos hypotheticos ſiue conditionales tranſeamus.

† *CAP. XXX. De Syllogiſmis Hypotheticis.*

De ſyllogiſmi hypotheticis.

SYllogiſmi hypothetici ſunt, argumentatiōes quę ex una principali hypothetica propoſitione procedunt. Secundum autem quod ſupra diximus eſſe diuerſas ſpecies propoſitionum coniunctarū, quas hypothetica communi nomine uocant, ſic & ſpecies diuerſas eſſe Syllogiſmorum hypotheticorum eſt cōſequēs. Inter omnes tamē præcipui ſunt illi, qui fiunt

ex propoſitione conditionali,ſunt tamen & alij, qui fiunt ex propoſitionibus copulatiuis & diſiunctiuis. Ponemus autem hypotheticorum huiuſmodi Syllogiſmorum aliquot modos,eos præcipuè qui maximè uidebuntur utiles. Primus modus eſt,quando proceditur à tota conditionali,cum poſitione antecedētis, ad poſitionem conſequentis. Sic enim ualet ſemper illatio. Vt cum ita procedo. Si homo eſt,animal eſt, ſed homo eſt,igitur animal. Contra uerò,à poſitione conſequentis non ualet proceſſus. Vt non ſequitur, Si homo eſt,animal eſt,at animal eſt,igitur homo ē. Huius ratio eſt,quoniam conditionalis ſignificat conſequens ſequi neceſſario ex antecedente, non autem antecedens ex conſequenti. Vnde oportet antecedente poſito conſequens poni,non autē econtrario. Idē autem eſt,ſi ambæ partes conditionales fuerint negatiuæ. Vt ſic procedendo,Si animal non eſt,homo non eſt,& animal non eſt,igitur homo non eſt. Aut ſi altera partium fuerit affirmatiua,altera negatiua,hoc pacto: Si eſt homo,non eſt leo, eſt autem homo,igitur non eſt leo. Dicimus autem antecedens ponere,quando ipſum extra conditionalem locando tanquam uerum aſſruimus. Nam (ut ſupra diximus) propoſitio cōditionalis ipſa per ſe nihil ponit, neque antecedens neque conſequens, ſed tantum ſignificat illationem neceſſariam conſequentis ex antecedente. In cōditionali ergo antecedēs non ponitur neque conſequens, ſed quando extra conditionalem ſine coniunctionali nota alterum eorum ſimpliciter proponitur,ita poni dicitur. Secundus modus eſt,quando proceditur à tota conditionali,cum deſtructione conſequentis,ad deſtructionem antecedentis. Sic enim ſemper ualet illatio. Non tamen ualet à deſtructione antecedentis ad deſtructionem conſequentis. Dicimus autem conſequens

Primus modus.

Ponere antecedens.

Secundus modus.

ſequens deſtrui,quando oppoſitum contrarium uel contradictorium eius aſſumitur, & tanquam uerum aſſeritur extra conditionalem propoſitionem. Vt in hac argumentatione. Si eſt homo,eſt animal,& non eſt animal, igitur non eſt homo. Hic proceditur à tota conditionali,cum deſtructione cõſequentis, ad deſtructionem antecedentis. Econtrario autem non ualet proceſſus,Si homo eſt,animal eſt,& non eſt homo igitur non eſt animal. Ratio huius dependet ex priori,quoniam ſi ad poſitionem antecedentis neceſſario ſequatur poſitio conſequentis, igitur uicisſim ad conſequentis deſtructionem debet ſequi antecedentis deſtructio. Non enim poteſt oppoſitum conſequentis ſtare cum antecedente. Et ſi non neceſſario ſequitur poſitio antecedentis ad poſitionem conſequentis,neque igitur deſtructio conſequentis ad deſtructionem antecedentis. Poteſt enim conſequens ſtare cum oppoſito antecedentis. Tertius modus eſt ex copulatiuis,quando à tota copulatiua ad alteram eius partẽ proceditur. Vt,Deus eſt immortalis,& homo eſt mortalis,igitur Deus eſt immortalis. Copulatiua enim utranque partem aſtruit, neque conſtat totius ipſius ueritas,niſi ueræ ſint omnes partes ex quibus componitur. Quartus modus eſt ex copulatiuis negatiuis, quãdo à copulatiua negatiua,cum poſitione alterius partis, proceditur ad deſtructionem alterius. Vt, Nõ dies eſt, & nox eſt,ſed dies eſt,igitur nox non eſt,nox eſt,igitur dies non eſt. Significatur.n.in tali negatiua non eſſe ambas categoricas ſimul ueras. Vnde ſi altera ponatur uera,oportet alteram eſſe falſam. Non ualebit tamen proceſſus,à negatione unius ad poſitionem alterius. Non enim ſequitur. Non homo eſt leo, & aſinus eſt leo,& homo non eſt leo,igitur aſinus eſt leo. Ratio eſt,quoniam in copulatiua negatiua tantũ

[Margin: Tertius modus.]

[Margin: Quartus modus.]

ſignificatur, quod non ſint ambæ ueræ, ſicut per contrarium, affirmatiua ſignificat ambas partes eſſe ueras. Vnde ad ueritatem negatiuæ ſufficit, quod nō ſint ambæ ueræ. Manifeſtum eſt autem, ubi neutra eſt uera non eſſe ambas ueras. Non poteſt igitur conueniēter ex unius deſtructione inferri alterius poſitio, ſed econtrario ex poſitione unius, deſtructio inferri poteſt alterius. Quintus modus eſt, procedendo à propoſitione diſiunctiua affirmatiua, cum poſitione partis unius, ad deſtructionem alterius, ut, Vel dies eſt, uel nox eſt, & dies eſt, igitur nox non eſt, nox eſt, igitur dies non eſt. Sextus modus eſt, quando à propoſitione diſiunctiua affirmatiua proceditur cum deſtructione unius partis ad poſitionem alterius. Vt, Dies eſt aut nox eſt, & dies non eſt, igitur nox eſt. Aut homo iſte eſt ſanus aut ægrotat, & non eſt ſanus, igitur ægrotat, non ægrotat igitur eſt ſanus. Aut mundus fallitur, aut falſa docuit Chriſtus, Fieri autem nō poteſt ut falſa docuerit Chriſtus, ueritas prima: Errat igitur & fallitur mundus, aliter uiuens quam ille docuerit. Ratio horum duorum modorum eſt, quoniā (ut ſupra diximus libro tertio, in tractatu de propoſitionibus hypotheticis) ſecūdum uſum antiquorū, & magis probatorum auctorum, propoſitio quæ propriè diſiunctiua fuerit, ſic ponit alteram partem, ut alteram neget, & ſic alteram negat, ut alterā ponat, nec admittit ſimul utriuſq; ueritatē, aut ſimul utriuſque falſitatem. Vnde ab unius partis poſitione rectè infertur alterius deſtructio, & econtrario. Accipiendo autem propoſitionem diſiunctiuam ut recentiores eam ſolent accipere, dicentes ad eius ueritatē ſufficere alterius partis ueritatem, nec opus eſſe pugnantia partium, non ualeret modus argumentandi in diſiunctiuis, niſi à deſtructione unius partis, ad poſitio-

Quintus modus.

Sextus modus.

nem alterius non autem ecôtrario,à poſitione ad deſtructionem. Ponunt uerò & alios quoſdam modos hypotheticorũ huiuſmodi Syllogiſmorum, ſed qui iam enumerati ſunt, magis certi magisque in uſu-prompti ſunt.

CAP. XXXI. De diuiſione Syllogiſmi in demonſtratiuum, Dialecticum & litigioſum.

PRius uerò quam ad alias tres argumẽtatiõis ſpecies tranſeamus, tractanda nobis eſt paucis illa Syllogiſmi diuiſio,quam in initio primi Topicorum libri, Ariſtoteles conſtituit, Syllogiſmum diuidens in demõſtratiuum dialecticum & ſophiſticum,ac horum ſingulis ſingulas definitiones asſignans. Et primum quidem Syllogiſmum demonſtratiuum ſiue demonſtrationem definit hoc modo:

Definitio demõſtratiui Syllogiſmi.

Demonſtratio eſt, quando ex primis & ueris Syllogiſmis erit,aut ex talibus,quæ per aliqua prima & uera ſuę cognitionis principium ſumpſerunt.

Quam definitionem ita intellige;Syllogiſmus ille dicitur demonſtratiuus, qui concluſionem ſuam probat ex præmisſis talibus quæ ſunt propoſitiones primæ & ueræ,uel primò uerę, ita uidelicet ut non ſint illis aliæ priores uel notiores, per quas ipſæ poſſent probari ſiue demonſtari. Vel qui ſuam concluſionem probat ex talibus præmisſis quę per propoſitiones alias primò ueras ſunt demonſtratæ. Primæ partis ſit hoc exemplum,Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ,& omnis homo eſt animal rationale, igitur omnis homo eſt capax diſciplinæ.Hic enim Syllogiſmus concluſionem ſuam infert ex propoſitionibus primis & ueris,ſiue primo ueris, utpote quibus alię nõ ſunt priores in ueritate aut notiores per quas probari

probari poſſent. Qui enim hanc propoſitionem, Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ tentauerit demonſtrare per aliam aliquam notiorē, fruſtra prorſus laborabit, cum inuenire aliam priorem aut notiorem poſsit nullam, per quam id fiat. Idem eſt de illa propoſitione. Omnis homo eſt animal rationale. Ad intelligendam nanque ueritatem harum duarũ præmiſſarum ſuprapoſiti Syllogiſmi, nō alia re eſt opus, niſi cognitione terminorum & aliquali experientia de re, quæ eſt homo. Mox enim ipſe ſuæ ueritatis certitudinem abſque priori demonſtratione homini manifeſtant ratione utenti, ut uocabulorum uim intelligat, & rerum habeat experientiam. Secundæ partis exemplum eſt hic Syllogiſmus. Omne animal eſt nutribile, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt nutribilis. Procedit nanque hic Syllogiſmus, & concluſionem probat, non quidem ex propoſitionibus primis & ueris, cum ſint aliæ priores & notiores per quas poſsint demonſtrari, ut ſtatim patebit. Procedit tamen ex ijs quæ per aliqua prima, & uera probari & demonſtrari poſſunt. Maior enim prędicti Syllogiſmi (nēpe, Omne animal eſt nutribie) ſic poteſt probari, Omne corpus animatum eſt nutribile, & omne animal eſt corpus animatũ, ergo omne animal eſt nutribile. Imò & huius Syllogiſmi maior, adhuc per alias priores poteſt demonſtrari, hoc pacto, Omne corpus quod habet animam uegetatiuam, eſt nutribile, & omne corpus animatũ eſt corpus quod hēt aīam uegetatiuam, ergo omne corpus animatum eſt nutribile, Inter hanc duplicem demonſtrationem talis aſsignatur differentia, ut prior uocetur demonſtratio propter quid, altera demonſtratio quia eſt. Nā licet in utraque premiſſę probent ſufficienter concluſionem eiuſque fidem certam & indubitatam efficiāt

Differētia inter demōſtrationē.

illæ tamen quæ ſub priore definitionis huius parte comprehenduntur, cum hoc etiam totam cauſam reddunt ipſius cõcluſionis,& quare ita ſe res habeat, ut per concluſionem ſignificatur, manifeſte explanant. Propter quod appellantur demonſtrationes ꝑpter quid, quaſi præter concluſionis probationem. ſimul etiam ueram & propriam cauſam aſsignantes, quare prædicatum ſubiecto conueniat, ipſamq́ue cõcluſionem ſic prorſus abſoluũt, ut nihil ſuperſit, quod de ea interroges. Cauſa enim rei cognita & perfecta, nihil eſt quod ultrà poſsit quæri. Demonſtrationes autem alteræ quæ ſub poſteriori definitionis particula clauduntur, appellãtur demonſtrationes quia eſt, eo quòd rem quidem probent ita eſſe, & ueram eſſe concluſionem demonſtrent, ſed non propter quid ita ſint manifeſtant, nec proinde rem penitus abſoluũt cauſam nondum aſsignantes ueritatis ipſius concluſionis. Vnde poſtquam per eiuſmodi concluſionem probatum fuerit rem ita habere & ueram eſſe concluſionem: quæſtio adhuc ſupereſt propter quid res ita habeat. Quo uero facilius adoleſcentes intelligãt demonſtrationum differentiam pluribus exemplis id nobis uiſum eſt demonſtrare. Hæc demonſtratio eſt propter quid, Omnis ſubſtantia corporea eſt mobilis ſecundum locum, & omne corpus eſt ſubſtantia corporea, igitur omne corpus eſt mobile ſecundum locum. Hæc autem eſt demonſtratio quia eſt. Omne corpus eſt mobile, & omne corpus animatũ eſt corpus, igitur omne corpus animatum eſt mobile. Hæc item eſt demonſtratio propter q̃d. Oẽ corpus quod eſt ſuſceptiuum quatuor primarum qualitatum agẽtium adinuicem & abinuicem patientium eſt corruptibile, & omne corpus elementare eſt huiuſmodi, igitur omne corpus elementare eſt corruptibile. Similiter

Demõſtrationes propter quid.

Demõſtrationes q̃a eſt.

***

militer & iſta, Omne corpus quod non poteſt ſuſcipere in ſe qualitates primas actiuas & paſsiuas, eſt incorruptibile, corpus cæleſte eſt huiuſmodi, igitur eſt incorruptibile. Hæ autem ſunt demonſtrationes quia eſt, Omne corpus elementare eſt corruptibile, & omne corpus mixtū eſt elementare, igitur omne corpus mixtū eſt corruptibile, Omne corpus cæleſte eſt incorruptibile, & cælum lunæ eſt corpus cæleſte, igitur eſt incorruptibile. Item hæ ſunt demonſtrationes propter quid in qualitatibus, Omnis habitus p ſe bonus eſt laudabilis, & omnis uirtus eſt habitus p ſe bonus, ergo omnis uirtus eſt laudabilis: Omnis habitus per ſe malus eſt uituperabilis, & omne uitium eſt habitus per ſe malus, igitur omne uitiū eſt uituperabile. Iſtæ autem ſunt demonſtrationes quia eſt. Omnis uirtus eſt laudabilis ſiue proſequenda, humilitas eſt uirtus, igitur humilitas eſt laudabilis & proſequenda. Omne uitium eſt uituperabile, ſuperbia eſt uitium, igitur ſuperbia eſt uituperabilis & fugiēdā. In quantitate hæ ſunt demonſtrationes propter quid; Omnis quantitas cuius partes copulantur per aliquem terminum communem eſt diuiſibilis in partes poſitionem uel ſucceſsionem adinuicem habentes, omnis quātitas continua eſt quantitas, cuius partes copulantur, & cætera, igitur omnis quantitas cōtinua eſt diuiſibilis, in partes poſitionem uel ſucceſsionem habentes ad inuicem. Item omnis quantitas continua quæ habet partes per tempus præſens ſiue inſtans præſens coniunctas, eſt ex ſua natura labilis & ſemper fugiens, tempus autem eſt huiuſmodi quātitas continua, igitur tempus eſt ex ſua natura labile, inconſtans ſemper & præteriens. Iſtæ ſunt demonſtrationes quia eſt, Omnis quantitas cōtinua, ex partibus conſtat ſucceſsionem uel poſitionem ad inuicē haben-

habentibus, & omnis linea eſt quantitas continua, igitur omnis linea eſt huiuſmodi, Item oẽ tempus ex ſua natura eſt labile, & omnis hora eſt tẽpus, igitur & cetera. Ad hunc modum in aliis quoque rebus poſſunt fieri demonſtrationes propter quid, & quia eſt.

CAP. XXXII. Quæ dicantur Prima & Vera.

AD intellectum definitionis ſuprapoſitæ Syllogiſmi demonſtratiui definit Ariſtoteles quæ ſunt prima & uera in hunc modum.

Definitio Primorũ & Verorum.

Prima & uera ſunt, quæ non per alia, ſed per ſeipſa fidem habent.

Quam definitionem ſic intellige, Propoſitiones illæ dicuntur primæ & ueræ, ſiue (quòd idem eſt) primo ueræ, quarum ueritas certa cognoſcitur non per alias aliquas propoſitiones priores & notiores, per quas in demonſtratione propter quid poſſent demonſtrari, ſed ex ſeipſis manifeſtæ ſunt tantum habita notitia ſignificationes terminorum, & in quibuſdam ſimul experientia qualicunque rerum ſignificatarum.

Duplicia primò uera.

Et quidem inter hæc prima & uera quædam inueniuntur ita per ſe manifeſta, ut non opus ſit niſi ſola terminorũ notitia cuiuſmodi ſunt iſta: Quodlibet totũ eſt qualibet ſua parte maius. Si ab æqualibꝰ, æqualia demas remanẽtia erũt æqualia, Quodlibet eſt uel nõ eſt. De quolibet eſt affirmatio uel negatio, de nullo autem ſimul. Contradictoriæ non poſſunt ſimul eſſe ueræ, & alia huiuſmodi. In his enim non opus eſt aliqua experientia, ad percipiendam eorum ueritatem. Statim ubi uim uerborum intellexeris, uidebis manifeſtam ueritatem. Quædam uerò ſunt prima & uera, quæ non ſic, ſola terminorum cognitione clarã habent ueritatem, ſed experientia inſuper eſt opus Huiuſmodi ſunt iſta, Omne animal rationale eſt riſi.

bile & flebile aut ſermocinabile, ut ita loquamur; Omne quod habet grauitatem, eſt mobile deorſum. Omne quod habet leuitatem, eſt mobile ſurſum. Vnde patet, quòd prima & uera nihil prohibet aliquo modo, quaſi per inductionem (quæ ex experientia ſumitur) uel etiam per aliqua communia dialecticè probari. Non tamen poſſunt per aliqua priora ſimpliciter, & notiora in demonſtratione propter quid demonſtrari, atque ideo prima & uera dicũtur, quia indemonſtrabilia, quæ etiam immediata ab Ariſtotele in poſterioribus appellantur.

CAP. XXXIII. De alijs definitionibus Demonſtrationis.

Ex iis autem quæ in principio primi libri Poſteriorum habet Ariſtoteles, accipiuntur aliæ duæ definitiones demonſtrationis, quas breuiter hic aſsignare & explicare libet. Prior hæc eſt:

Demonſtratio eſt ſyllogiſmus ſciẽtificus.

Hoc eſt, Syllogiſmus qui facit ſcire, ſiue (ut ipſius utar uerbis Ariſtotelis) ſecundum quem aut per quẽ ipſum habendo ſcimus. Ad cuius definitionis intellectu opus eſt cognoſcere quid ſit ſcire. Non enim indifferenter quodlibet cognoſcere dicitur ſcire, ſecũdum proprietatem loquutionis. Definitur autem ſcire ab Ariſtotele, hoc pacto:

Scire eſt cauſam rei cognoſcere, propter quam res eſt, quoniam illius eſt cauſa, & quoniam non eſt contingere hoc aliter ſe habere. Quid ſit ſcire.

Cuius definitionis hic eſt intellectus. Scire eſt alicui concluſioni ſimiliter ſine formidine aſſentiri, ex ui & probatione præmiſſarum, importantium cauſam ueritatis ipſius concluſionis cognoſcendo quod

ueritas præmiſſarum eſt indubitata cauſa probationis concluſionis, & quod neceſſaria ſit concluſionis ueritas per neceſſariam ueritatem præmiſſarum, ita ut ſicut præmiſſæ falſificari non poſsint, ſic neque cōcluſio posſit unquã aliter ſe habere. Manifeſtũ eſt aũt hanc definitionẽ nõ cõuenire, niſi demonſtrationi ꝓpter quid. Nam demonſtratio quia eſt, non eſt Syllogiſmus ſcientificus, quoniam non facit cognoſcere cauſam propter quam res eſt, ſed tantum quid res ſit cognoſcere facit.

Secunda definitio quam innuit Ariſtoteles, hæc eſt:

Altera definitio demõſtrationis. Demonſtratio eſt Syllogiſmus ex ueris & primis & immediatis & notioribus & prioribus cauſiſque concluſionis.

Quæ definitio, ſicut & præcedens, ſolũ demonſtrationi propter quid conuenit. In qua primum innuitur demonſtrationem debere ex ueris procedere, nõ ex falſis, neque ex quibuslibet ueris, ſed ex primis & immediatis (quæ idem ſunt & explicant ſe inuicem) ideſt, ex talibus propoſitionibus, quæ per alias priores non poſſunt demonſtrari. Item ex notioribus debet procedere demonſtratio, quoniam niſi notiores eſſent præmiſſæ probanda concluſione non ſolum non eſſet demonſtratio, ſed neque probatiuus Syllogiſmus, itidem & ex prioribus, quoniam cauſa prior eſt effectu. Quod nouiſsimè additur, cauſiſque concluſionis, demonſtrationem quia eſt excludit, quæ non eſt ex cauſis concluſionis. Sciendum autem eſt, ea, quæ hic dicuntur prima & uera & immediata, aliter etiam principia nominari, quoniam uidelicet ab illis initium ſumunt ſuæ cognitionis concluſiones, quæ eliciuntur ex eis. Quorum principiorum quædam ſunt communia, quædam propria. Communia

principia

principia illa dicuntur, quæ non peculiariter ad unã aliquam ſcientiam faciunt, ſed ad plures adduci poſſunt. Vt hæc principia. Omne totum eſt maius ſua parte, Si ab æqualibus æqualia demas, remanentia erunt æqualia, communia ſiue generalia principia ſunt, quia applicari poſſunt diuerſis ſcientiis, utpote numeris in Arithmeticá, & lineis aliiſque magnitudinibus in Geometria, hoc modo: Si ab æqualibus numeris æqualia demas, remanentes numeri erunt æquales. Si ab æqualibus lineis æqualia demas, remanentes æquales erunt. Item, Omnis numerus totalis maior eſt ſua parte, Omnis magnitudo totalis eſt ſua parte maior. Alia uerò ſunt principia propria, quæ non pluribus, ſed uni tantum ſcientiæ poſſunt applicari. Vt hoc principium. Omne ánimal rationale eſt capax diſciplinæ, eſt principium proprium in ſcientia de homine. Hoc principium, Omne corpus quod non eſt ſuſceptiuum qualitatum actiuarum, eſt incorruptibile, eſt principium proprium ſcientiæ de corpore cæleſti, atque ita in cæteris unicuiuſque diſciplinæ, propriis principiis. Habet enim unaquæq; diſciplina ſiue ſcientia ſua propria principia, quæ nõ poſſunt per alia eiuſdem ſcientiæ demonſtrari, ſed in ea præſupponuntur, tanquam certæ & notæ ueritatis, ex ſola terminorum notitia, uel cum adiuncta experientia rerum. Alioqui proceſſus eſſet in infinitum, nec poſſet ulla haberi determinata ſcientia cũ ab infinitis penderet, quæ ſimul capere non poteſt ratio hominis. De hac autem demonſtratione & iis quę ad ipſam pertinent, Ariſtoteles prolixè tractat in libris, quibus titulum poſuit poſteriorum Reſolutionum. Verum quia pleraque eorum quæ illic dicuntur Mathematicarum diſciplinarum cognitionem præſupponunt, quibus imbuti ſolebant eſſe Philoſopho

Principia cõmunia.

Principia propria.

ſe & benefacientibus ſibi. Quædam non omnino omnibus uidentur, pluribus tamen etiam ex uulgo , ut quòd melius ſit communitatem regi ab uno quàm à multis quod pluralitas principum ſit mala. Alia ſapientibus tantum & altius ſtudio diſciplinæ prouectis uerisſimilia apparent. Atque inter hæc quædam omnibus ſapientibus uidentur, ut Sol maior eſt tota terra. Quædam pluribus ſapientum, ut anima rationalis eſt immortalis. Quædam maximè probatis, ut mundus initium habet ſuæ creationis. Generaliter autem ſub probabilibus continentur omnes propoſitiones, quæ apud homines in ea ſunt exiſtimatione, ut potiori iure concedi debeant quàm negari, ſiue ſint ueræ ſiue falſæ, nam (ut eſt apud Ariſtotelem) quædam falſa ſunt ueris probabiliora.

In hoc autem differunt Syllogiſmus Demonſtratiuus & Syllogiſmus Dialecticus, quod ille generat ſcientiam, hic opinionem. Eſt autem opinio aſſenſus alicuius propoſitionis, ſed abſque certitudine & omnimoda firmitate cum qualicunque formidine de oppoſito. Cuiuſmodi aſſenſum indicat uerbum, uidentur. Prima enim & uera non uidentur, ſed ſciũtur, probabilia autem uidentur, non ſciuntur. Vnde ſicut ſupra definitus eſt Syllogiſmus Demõſtratiuus ab Ariſtotele, qui eſt ſcientificus, aut ſcientiam generãs, ita poſſet definiri Syllogiſmus Dialecticus, qui eſt generatiuus opinionis, Talis nanque aſſenſus cum formidine de oppoſito (teſte Ariſtotele in poſterioribus reſolutionibus) uocatur opinio. *** Opinio.

CAP. XXXV. De definitione Syllogiſmi litigioſi.

SYllogiſmus autem litigioſus ab Ariſtotele definitur hoc modo: †

Liti-

Litigioſus eſt Syllogiſmus, ex his quæ uidentur probabilia, non ſunt autem, & qui ex probabilibus, aut ex his quæ uidētur probabilia, eſt apparens.

Hæc definitio ſicut tria habet membra, ita triplicem indicat litigioſum Syllogiſmum. Eſt enim quidā litigioſus Syllogiſmus qui plerunque uocatur peccans in materia, qui ſub prima parte continetur, qua dicitur, Litigioſus Syllogiſmus eſt, qui ex his eſt quę uidentur probabilia, non ſunt autem. Hoc eſt ſecundum formam quidem Syllogiſticam recte factus eſt & bene procedit ſine uitio formæ, ſed in materia eſt defectus. quoniam aſſumit propoſitiones quæ falſæ ſiue ſophiſticæ uidentur eſſe probabiles, cum in ueritate non ſint probabiles. Huiuſmodi enim multa ſūt, quæ prima facie uidentur eſſe probabilia & ueriſimilia, cū in ueritate non ſunt eiuſmodi. Quod ſi ex aperte falſis procedatur, litigioſus aut ſophiſticus non dicetur Syllogiſmus, cum nemo per illum falli poſſe uideatur. Eſt quoque Syllogiſmus litigioſus peccans in forma tantum, qui per ſecundam partem definitionis innuitur, his uerbis. Litigioſus Syllogiſmus eſt, q ex probabilibus eſt apparens, Hoc eſt, qui procedit quidem ex præmiſſis uerè probabilibus, & ita in materia non habet defectum, ſed ex illis præmiſſis non uerè colligit, neque recte infert concluſionem, ſed tātum apparenter. Interdum enim aſſumuntur propoſitiones ueræ, & probabiles in antecedente, ad probandam aliquam concluſionem, ſed non diſponuntur ſecundum debitam formam Syllogiſticam, quod quoties fit, dicitur Syllogiſmus litigioſus, peccans in forma, Sub tertia autem parte definitionis cōtinetur Syllogiſmus litigioſus, peccans in materia ſimul & forma

ma,dum dicitur, Qui ex his quæ uidentur probabilia,eſt apparens,Hoc eſt,qui apparenter,& non bene concludit,idque ex præmiſsis non uere ſed apparenter tantum probabilibus,Exempla dantur, quantum ad membra ſingula definitionis,Hic eſt Syllogiſmus litigioſus peccans in materia. Nulla oppoſita ſunt ſimul uera,ſubcontraria ſunt oppoſita , igitur nō ſunt ſimul uera.Maior enim uidetur eſſe probabilis,eo ꝙ multa oppoſita,utpote contraria & cōtradictoria,nō poſſunt eſſe ſimul uera. Vere autem non eſt probabilis ſed falſa.Iſte autem nō eſt Syllogimus peccans in forma. Aliqua oppoſita ſunt ſimul uera,contradictoria ſunt oppoſita,igitur contradictoria ſunt ſimul uera.Præmiſſæ enim ueræ ſunt & probabiles, ſed eſt defectus in forma Syllogiſtica, quoniam ex puris particularibus proceditur. Hic in materia ſimul & forma peccat:Nulla oppoſita ſunt ſimul uera, quædam ſubcontraria ſunt oppoſita,igitur nulla ſubcōtraria ſunt ſimul uera.Hic & in materia peccatum eſt,quoniam maior licet appareat,non tamen uerè eſt probabilis. In forma autem,quoniam altera præmiſſarum exiſtente particulari infertur concluſio uniuerſalis, qđ eſt contra regulam Syllogiſmorum.Inter hos autem Syllogiſmos litigioſos, ex Ariſtotelis etiam ſentētia talis ponitur differentia,ut Syllogiſmi peccantes in materia tantum dicantur,& ſint uere Syllogiſmi,ſecundum definitionem poſitam in principio libri, nō autem Syllogiſmi qui in forma peccant. Non enim ad ueritatem aut bonitatem Syllogiſmi quæritur,ex qua materia ſi contextus, uera aut falſa,ſed hoc quæritur,an recte colligat,an forma illatiōis ſit bona , an debita ſit Syllogiſtica concluſionis ex præmiſsis illatio,V. de patet non ualere hanc conſequentiā.Hic eſt litigioſus aut ſophiſticus Syllogiſmus , igitur eſt Syllo-

Syllogiſmus,quemadmodum non ualet conſequētia: Eſt homo pictus,igitur homo. Litigioſus enim cum ad formam reſpicit,determinatio diminuēs eſt, & facit dictum ſecundum quid. Addit Ariſtoteles prædictis Syllogiſmum falſigraphum, qui ſub litigioſo uidetur compræhendi.& colligitur ex illius uerbis hæc eius definitio:

Definitio Syllogiſmi falſigraphi.

Syllogiſmus falſigraphus eſt, qui ex proprijs alicuius diſciplinæ principijs,non ueris autem Syllogizat.

Hoc eſt,litigioſus eſt & deficit,propterea quod aſſumpſerit principium proprium alicuius diſciplinæ, ſecundum intellectum non uerum. Vt ſi quis ita argumentetur, Omnes lineæ ductæ ab eodem puncto ad idem punctum ſunt æquales, linea recta & linea curua tendunt ab eodem puncto in idem, igitur ſunt æquales.Hic Syllogiſmus falſigraphus appellatur,quoniam utitur principio diſciplinæ Geometricæ ſecundum malum intellectum. Verum enim eſt illud prinpium intelligendo de lineis ab eodem puncto in idē dictis per idem ſpacium. Applicatur autem in illo Syllogiſmo litigioſo etiam lineis ductis, non per idem ſpacium.

CAP. XXXV. De Enthymemate.

PRius autem quam huic libro finem imponamus, iuxta promiſſum in exordio,nōnulla dicēda ſunt, & de alijs tribus ſpeciebus argumētationis.de Enthymemate uidelicet,Inductiōe, & Exemplo. Apellatur autem Enthymema,argumentatio,in qua unica tantum præmiſſa expreſſa & altera ſuppreſſa,infertur cōcluſio. Vt hæc argumentatio, Petrus eſt homo,igitur Petrus eſt animal,unam tantum premiſſam exprimit ex qua infertur concluſio, in mente tamen alia tene-

tur atque ſupprimitur, Omnis homo eſt animal. Propter quod ſolet Enthymema Syllogiſmus imperfectus nominari, cui uidelicet altera deſit præmiſſarũ, quæ ſi fuerit adiecta, integer erit Syllogiſmus. Ob hoc etiam Græca appellatione Enthymema dicitur talis argumentatio, quod in mente ſiue cogitatione alteram premiſſarum occultet, una tantum expreſſa, idque plerunque ob feſtinationem & quia ſupponitur uerum eſſe ac notum quod tacetur, ut ipſum proferri nõ ſit opus. Vnde à Boetio ità definitur Enthymema:

Enthymema eſt oratio, in qua non omnibus præmiſsis antepoſitis, feſtinata infertur concluſio. Boeti⁹.

Ariſtoteles uerò ita ipſum definit.

Enthymema ẽ Syllogiſmus imperfectus ex icotibus & ſignis. Definitio Enthymematis.

Pro cuius definitionis intellectu ſciendũ eſt, quid ſit Icos, & quid ſignum in propoſito. Icos Græcos uocabulo appellat propoſitionem in ſe probabilem & conſentaneam ueritati, ſiue ueriſimilem, quæ nimirũ ut plurimum ſolet habere ueritatem, ſoletque ferè ita euenire ut ipſa ſignificat, tametſi nõ prorſus ita ſit neceſſaria, ut nunquam aliter poſſit contingere. Vt hæ propoſitiones, Homines diligunt benefacientes ſibi, Homines odiunt malefacientes ſibi, Omnis mater diligunt filium, Filij diligunt parentes, & huiuſmodi. Plærunque enim hæc ita eueniunt, tametſi non omnino perpetuam habeant & uniuerſalem ueritatem, cum aliter interdum euenire uideamus. Signum uerò appellat propoſitionem demõſtratiuam, id eſt probatiuam alterius ſiue ipſa in ſe ſit probabilis, ſiue neceſſaria. Vnde Icos ſiue probabile, in ſe conſideratur, ſignum uerò per comparationẽ ad illum quod infertur ex ipſo ſecundum neceſſariam uel probabilẽ conſequentiam. Vt lac habere in mammillis, ſignum eſt Icos Signũ.

commixtionis cum uiro. Ex iſta enim, Mulier habet lac in mammillis, recte ſequitur mulierem uiro fuiſſe coniunctam, Hæc duo ſic definiũtur ab Ariſtotele.

Icos eſt propoſitio probabilis, Signũ autem eſt propoſitio demonſtratiua uel neceſſaria uel probabilis.

Cum igitur Ariſtoteles definiendo Enthymema, ipſum dicit eſſe quod ex icotibus cõſtat & ſignis, materiam indicat unde fiant enthymemata, nempe ex ꝓpoſitionibus in ſe probabilibus, & ex propoſitionibus & concluſionem rectè inferentibus atque probãtibus. Eademque propoſitio recte dicitur Icos & ſignum, icos quidẽ quatenus eſt in ſe probabilis, ſignũ uerò, quatenus infert cõcluſionem. Atque ut prorſus generalis & omnimodis ſufficiens inueniatur definitio, uidetur icos dicenda etiam propoſitio probabiliter inferens cũcluſionem, qualiſcunque in ſe fuerit. Sciendum autem eſt, omne Enthymema poſſe reduci ad perfectum integrumque Syllogiſmum per additionem propoſitionis, quæ ſubintelligitur, cum ea quæ exprimitur. In Enthymemate etiam ſunt tres termini, ſicut in Syllogiſmo, quorum primus ſolum eſt in antecedente & concluſionem non ingreditur, & hic medij locũ habet, atque in reductione enthymematis atque in Syllogiſmum, accipiendus ille eſt pro medio. Reliqui autem duo termini ſunt maior extremitas, & minor extremitas, quorum alter tantum ſemel ponitur, nempe in concluſione tantum, alter uerò bis. Propoſitio autem ſupplenda debet componi ex medio & termino illo qui ſemel tantum in Enthymemate ponitur, ac iuxta exigentia huius propoſitionis ſupplendæ cum altera expreſſa, fiat Syllogiſmus in modo & figura ad quem fiat reductio. Vt (exẽpli

pli gratia) ad complendum hoc enthymema, Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt animal, hanc accipio propoſitionem, Omnis homo eſt animal, quæ componitur ex medio homo, & termino animal, qui ſemel tãtum in enthymematis concluſione ponebatur, præmiſsiſque diſpoſitis in darij fit integer Syllogiſmus, hoc modo, Omnis homo eſt animal, & Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt animal. Fit autem reductio enthymematis interdum ad primam figuram, interdũ ad ſecundam, interdum ad tertiam, ſecundum uariã habitudinem propoſitionis ſupplendæ & propoſitionis expreſſæ adinuicem. De prima figura iam exemplo oſtenſum eſt. Per ſecundam figuram, hoc enthymema. Iſta mulier non eſt pallida, ergo non peperit, ſic reducitur, Omnis mulier quæ peperit eſt pallida, Iſta mulier non eſt pallida, igitur non peperit. Iſtud uerò enthymema. Homo eſt ratiõalis, igitur animal eſt rationale, reducitur per tertiam figuram, hoc modo: Homo eſt rationalis, & omnis homo eſt animal, igitur animal eſt rationale. Vniuerſaliter autẽ, quando ſubiectum concluſionis eſt ſubiectum antecedentis enthymematis, tunc in reductione ſupplenda eſt maior, quando autem prædicatum concluſionis eſt etiam prædicatum antecedentis, tunc deeſt minor. Patet hoc manifeſte in exemplis propoſitis. Interdũ uerò inueniuntur enthymemata, quæ ex quatuor terminis componuntur diuerſis. Verum hæc non ſunt ſimplicia enthymemata, ſed uirtute ſunt plura, quoniam in plura reſoluuntur, ac deinde per plures Syllogiſmos reducuntur. Vt cum ita argumẽtamur, Homo currit, igitur animal mouetur, enthymema iſtud in duo reſoluitur, quorum primum eſt, Homo currit, igitur animal currit, ſecundum uerò, Animal currit, igitur animal mouetur. Primũ ſic reducitur, Homo

Quando addenda maior quãdo minor.

 currit,

currit, & omnis homo eſt animal, igitur animal currit. Secundum ſic, Omne quod currit mouetur, animal currit, igitur animal mouetur. Vniuerſaliter aūt cognoſcitur enthymematis bonitas uel defectus, ex hac reductione, ſi enim ad Syllogiſmum bonum reduci poteſt enthymema, bonum erit, ſi autem malus fuerit Syllogiſmus ad quem reducitur, malum quoque fuiſſe enthymema depræhenditur.

CAP. XXXVII. De Inductione.

Tertia ſpecies argumētationis eſt Inductio, quæ primo Topicorum ſic definitur.

Definitio inductionis.

Inductio eſt à ſingularibus ad uniuerſale progresſio.

Hoc eſt, talis aliqua argumentatio, in qua à ſingularibus ſiue minus cōmunibus ſufficiēter enumeratis, proceditur ad uniuerſale ſiue magis commune, ipſum ſumendo uniuerſaliter. Vt hæc eſt inductio, Iſte ignis eſt calidus, & ille ignis eſt calidus, atque ita in cæteris omnibus ſingularibus ignibus, igitur omnis ignis eſt calidus. Negatiue ſic, iſte ignis non eſt frigidus & ille ignis non eſt frigidus, atque ita in cæteris omnibus, igitur nullus ignis eſt frigidus. Non eſt autem opus ſemper accipere ſingularia indiuidua, poteſt enim fieri inductio à minus communibus ad magis commune utpote à ſpeciebus ad genus, hoc modo, Omnis homo ſentit, & omnis leo ſentit, atq; ita in cæteris omnibus ſpeciebus animalis, igitur omne animal ſentit. Hoc autem diligentisſime ſemper obſeruandum eſt in inductione, ut ſingularia ſiue minus communia ſufficienter enumerentur, hoc eſt, ut omnia enumerentur, uel explicite, uel ut minimū implicite, quod fit per hanc particulam, & ita de omnibus alijs, uel aliam æquiualentem, in qua omnia enumerentur

merentur implicitè, quæ propter ſuam infinitatē uel multitudinem nimiam non poſſunt enumerari ſigil latim. Species enim licet utcunque poſſunt enumera ri, quanquam & hoc interdum cum magno labore, in diuidua tamē nunquam poſſunt, utpote infinita, quæ certo numero nequeunt compræhendi. A ſingulari bus autem non ſufficienter enumeratis nequaquam ualeret inductio. Non enim ſequitur, iſte homo eſt ſtultus & ille eſt ſtultus, atque ita in alijs plurimis, igi tur omnis homo eſt ſtultus. Non enim ad illationem eius quæ ſimpliciter eſt uniuerſalis, ſufficit plurima inducere ſingularia, ſed omnia oportet adducere. Quando autem à ſpeciebus ad genus, ſiue à minus communibus ad magis commune proceditur, non ſufficiet omnes ſpecies enumerare particulariter, ſed uniuerſaliter enumerari oportebit. Non enim ualet hæc inductio. Aliquis homo quieſcit, Aliquis equus quieſcit, atq; ita in omnibus ſpeciebus animalis, ſem per aliquod eius indiuiduum quieſcit, igitur omne animal quieſcit, ſed ita procedendum eſt: Omnis ho mo quieſcit, & omnis equus quieſcit, atque in cæte ris ſpeciebus omnia indiuidua quieſcunt, igitur om ne animal quieſcit. Veruntamē ubi terminus ad quē fit inductio poneretur uniuerſaliter non complete, ſufficeret omnes ſpecies particulariter enumerare. Pro cuius intellectu ſciendum eſt, ſignum uniuerſa le additum termino generico, interdum ipſum di ſtribuere pro uniuerſis indiuiduis ſub ſe & omnibus ſuis ſpeciebus contentis. Atque ita communiter ſo lent intelligi propoſitiones uniuerſales. Interdum autem, ſed rarius, ſignum uniuerſale additum termi no generico, facit ipſum accipi uniuerſaliter, tantū pro ſingulis ſpeciebus: ita ut non opus eſt ad talis propoſitionis ueritatem, ſingula omnium ſpecierum

indiuidua prædicato uerè ſubiici, ſed tantum ipſas ſpecies particulariter ſumptas, Vt in hac propoſitione, Omne animal fuit in arca Noe; cuius ſenſus eſt, Quælibet ſpecies animalis fuit in arca Noe. Ita huius negatiuæ. Nullum animal defuit in arca Noe, ſēſus eſt, Nulla ſpecies animalis defuit in ea. Ita cum dicimus, In hac menſa eſt omne uinum, In hac ſylua inuenies omnes feras, Hæc regio omnia producit animalia, Omnia quæ apponuntur fidelibus, manducātur ab eis. In his atque huiuſmodi propoſitionibus incompletè uniuerſalibus, non fit pro ſingulis indiuiduis diſtributio, ſed pro ſpeciebus ſeu minus communibus tantum. Vnde ad eas inferendas per inductionem, non eſt opus ſingula indiuidua adducere, nec explicitè nec implicitè, ſed omnes ſpecies ſufficit particulariter enumerare. Hanc argumentationis ſpeciem, paulò ſtrictius definit Ariſtoteles ſecundo libro priorum Analyticorum hoc modo:

Inductio eſt quæ oſtendit extremum de medio per tertium.

De qua etiam peculiariter notat Ariſt. quod per eam conuenienter poſſunt probari principia demōſtrationum, quæ aliter demōſtrari ſiue probari non poſſunt. Vt iſtud principium: Omne totum eſt maius ſua parte, ita per inductionem fit notum. iſtud totum eſt maius ſua parte, & illud totum eſt ſua parte maius, atque ita in aliis, nuſquam uidetur totum aliquod, quod non ſit ſua parte maius, igitur omne totum eſt maius ſua parte. Item iſta, Omne animal rationale eſt diſciplinæ capax, per inductionem optime probatur hoc modo: Iſtud animal rationale diſciplinam capit, & item illud, atque ita in cæteris, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Rurſum

ſum hoc principium commune: Nullæ contradictoriæ poſſunt ſimul eſſe ueræ aut ſimul falſæ, non aliter niſi per inductionem poteſt oſtendi. Quòd autẽ per inductionem oſtendi poſsint principia demonſtrabilia, inde eſt quia inductio à ſingularibus procedit, quæ ſunt nota ſenſui. Intellectus autem iudiciũ, præſupponit iudicium ſenſus, & eo adiuuatur. Vnde quamuis per Syllogiſmum, qui eſt intellectus, non poſsint probari, per inductionem tamen quam ſubminiſtrat ſenſus, utique poſſunt: Docet quoq; Ariſt. inductionem poſſe reduci ad Syllogiſmum. Quod hoc modo fiet, accipiendum eſt diſiunctum ex omnibus ſingularibus ꝑ medio, & terminus ille ad quẽ fit inductio pro minore extremitate, prædicatum autẽ erit, maior extremitas, ut hæc inductio, Iſte ignis eſt calidus, & ille ignis eſt calidus, atque ita in aliis, igitur omnis ignis eſt calidus, ſic reducitur, Omne quod eſt iſte ignis, uel ille ignis, &c. eſt calidũ, & omnis ignis eſt iſte ignis, uel ille ignis, uel alius aliquis, igitur omnis ignis eſt calidus. Negatiua inductio ſic reducitur. Nihil quod eſt iſte ignis, uel ille ignis, uel alius quiſpiam, eſt frigidum, & omnis ignis eſt iſte ignis uel ille ignis, uel alius quiſpiam, igitur nullus ignis eſt frigidus.

Inductio ad Syllogiſmũ reducitur.

CAP. XXXVIII. De Exemplo.

QVarta argumentationis ſpecies eſt exemplũ, quæ ſic ferè ſe habet ad inductionem, ſicut enthymema ad Syllogiſmum. Quemadmodũ enim enthymema dicitur Syllogiſmus quidem imperfectus, & ad Syllogiſmum reducitur, ſic exemplum dicitur quædam imperfecta inductio, & ad inductionem quodammodo reducitur. Definitur autem ſic:

Defini tio exẽ pli.

Exemplum eſt quando unum particulare probatur per aliud propter aliquid ſimile in ambobus inuentum.

Hoc eſt, exemplum eſt argumentatio talis, in qua proceditur ab uno ſingulari, uel particulari, ad probandum aliud particulare, item uel ſingulare, ex ratione alicuius ſimilitudinis inter ambo illa inuentę, Vt cum ſic colligimus. Niniuitis licet peccatoribus pepercit Deus, quoniam egerunt pœnitentiã, igitur & nobis parcet Deus, ſi egerimus pœnitentiam. Sodomitæ male perierunt, quia peccatores erant & non egerunt pœnitentiam, igitur & nos male peribimus, ſi non agamus pœnitentiam peccatorum. Corinthii facilè à pſeudoapoſtolis corrumpebantur, ꝓpter rerum omnium ob portum maris commodum abundantiam, igitur & Antuerpienſes facilè corrũpi potuerunt ab hereticis, quòd & ipſi ſimiliter omnium rerum ex commodo portu affluẽtia laſciuiãt: Hoc modo argumentamur à ſimilibus, à maiori & minori, de quibus poſterius ſuo loco dicetur. Eſtque hic modus argumentandi in moralibus utiliſsimis, & ad monendum atque perſuadendum efficaciſsimus. Nuſquam enim melius homo excitatur aut prouocatur, quàm aliorum egregiis exemplis propoſitis, neque melius à noxiis deterretur, quàm aliorum periculis ante oculos expoſitis, quæ per exemplarẽ argumentationem pulchrè fieri ex paucis his exemplis eſt manifeſtum. Obſeruandum eſt autem potiſsimum in hac argumentatione, ut ſimilitudo illa quæ adducitur ad rem pertineat, id eſt, cauſa ſit quare ꝑdicatum antecedentis ſubiecto conueniat. Nõ enim exemplarem argumentationem ſufficit quælibet ſimilitudo, quoniam non ſequitur, Iudas male petiit,

igitur

igitur & Petrus male periit, quoniam ambo fuerunt homines, aut ambo Apoſtoli, aut ambo peccatores. Siquidem hæc ſimilitudo nihil ad rem facit, id eſt, cauſa non eſt conuenientiæ inter ſubiectum & prædicatum antecedentis. Non enim ideo periit Iudas, quia homo, neque quia Apoſtolus, imò neque quia peccator fuerat, ſed quia poſt proditionem magiſtri, deſperãs de miſericordia, factus eſt ſui perditor. Hęc autem ſimilitudo in Petro non inuenitur, qui bonã egit pœnitentiam, ſperauitque in Dei miſericordia. Si autem ſic colligas, Iudas male periit, igitur & Pilatus & cæteri Iudæi male perierunt, quoniam ſicut ille, ita & iſti Dominum perdiderunt, & non egerũt dignam pœnitentiam, ita bonam habebis argumentationem exemplarem. Hic enim ſimilitudo inuenitur in utroque particulari, quæ ad rem faciat maximè. Hanc argumentationis ſpeciem ſic definit Ariſtoteles.

Exemplum eſt cuius antecedens ſe habet ad cõſequens, neque ut pars ad totum, neque ut totum ad partem, ſed ut pars ad partem, quandoquidem ambo ſunt ſub eodem, euidens aut alterum.

Docet autem Ariſtoteles exemplum reducere, partim ad inductionem, partim ad Syllogiſmum. Accipiendo enim primum particulare, infertur ex illo per inductione imperfecta propoſitio uniuerſalis, ac deinde ex uniuerſali proceditur ad aliud particulare, quod infertur in concluſione exempli. Vt hoc exemplum. Iudas male periit, Igitur & Pilatus, ſic reducitur, Iudas male periit, quia mortis Domini auctor fuit, nec egit dignam pœnitentiã, igitur omnis qui mortis Domini auctor fuerit, nec pœniten-

tiam egit,male petiit.Deinde ſub hac uniuerſali ita ſubſumitur,Pilatus auctor fuit mortis Domini, nec egit pœnitentiam, ac poſtremo infertur alterum particulare,igitur Pilatus male periit.His autē quatuor argumentationum ſpeciebus ita utcunque declaratis,quarti libri Dialecticæ conſiderationis finē hic faciamus,atq; ad locos Dialecticos tranſeamus.

Deo ſemper & ubique gloria.

LIBER QVINTVS CONSIDERATIONIS DIALECTICAE,

qui de Locis Dialecticis inſcribitur,

Præfatio.

Dialectica omnis,Marco Tullio,& Seuerino Boetio teſtibus,iudicio & inuentione conſtat. Cum itaque ars iudicandi Græcis critici dicta, Latinis iudicialis, quantum ad formas attinet argumentationum, præcedenti libro utcunque ſit abſoluta,ſupereſt altera quæ Græcis topici,Latinis localis dicitur, præſenti hoc libro tractanda.In quo hoc potisſimum elaborandum eſt, ut ordine congruo locos quoſdam deſignemus,è quibus ad unamquamque propoſitam quæſtionem facilè depromi posſit conueniens argumentum. Enimmuero(iuxta Marci Tulii teſtimonium) ſicut earum

Cicero. rerum quæ abſconditæ ſunt,demonſtrato & notato loco,facilis eſt inuentio, ſic cum perueſtigare argumentum

mentum aliquod uolumus, locos noſſe debemus. Id quod & Quintilianus libro quinto Oratoriarum inſtitutionum pulchrè teſtatur. Non omne, inquiens, argumentum undique uenit, ideoque non paſsim q̄rendum eſt. Multus enim alioqui error eſt, exhauſtoq́ue labore, quod non ratione ſcrutabimur, non poterimus inuenire niſi caſu. At ſi ſcierimus ubi quidquã naſcatur, cum ad locum uentum erit, facilè quid in eo erit, peruidebimus. Hæc ille. Non immerito proinde reprehendendam exiſtimauit Tullius Stoicorũ negligentiam, qui iudicandi uias diligenter perſequuti, inueniendi artẽ, & uſu potiorem, & natura priorem, totam reliquerunt. Ariſtotelis uerò diligẽtiam ex aduerſo cenſuit commendandam, utpote qui utranque copioſę tractauerit. Quem, ut artis huius principem, nos quoque pro uirili inſequentes, Dialecticos locos fideliter aperiemus, ordinem tamen qui apud illum confuſior & minus digeſtus apparet, ab eius Commentatoribus Themiſtio atque Boetio (q̃ in eadem hac arte diligentiſsimè laborauerunt) accipiemus. Ab his enim in certiorem quendam ordinẽ redacti ſunt loci illi, qui ab Ariſtotele confuſius ſparſi fuerant, ut ferè ſolent primi rerum inuentores minus ordinate res ſingulas locis ſuis conſtituere, qđ à poſteriorum eſt diligentia præſtolandum. Vt enim res ipſas primum inuenire eſt difficillimum, ita poſt inuentionem non ita magni eſt negotii in ordinem inuenta redigere. Prius autem quam ad notandos locos tranſeamus, quid locus ſit, & quomodo diuidatur, explicemus.

Quintilianus.

CAP. I. *Quid ſit locus, quid item locus maxima, & differentia maximæ.*

Defini tio loci. LOcus à Boetio ita definitur: Locus eſt ſedes argumenti, uel id à quo ad propoſitam quæſtionẽ conueniens trahitur argumentum, Pro cuius definitionis intellectu primum ſciendum eſt, quid ſit argumentum. Appellamus autem argumentum rationẽ, quæ rei dubiæ facit fidem, id eſt propoſitionem aliquam, quæ adhiberi poteſt ad propoſitionem aliam probandam, cuius eſt dubia ueritas, & de qua habetur quæſtio. In quo manifeſta eſt differentia argumentationis ab argumento. Argumentatio enim cõplectitur argumentum probans, cum concluſione quam probat, eſtque argumentum tantum pars altera argumentationis. Vnde argumentatio à Boetio ſic definitur: Argumentatio eſt argumenti per orationem explicatio. Tota enim argumentatio, uim explicat ipſius argumenti dum ipſum aſſumit tanquã probans, atque ex ipſo concluſionem colligit dubia, ad eius ueritatem demonſtrandam. Dicitur autem argumentum, ab arguendo. Arguere enim, in una ſignificatione idem ualet quod probare ſiue oſtendere. Vnde argumentum dicitur id per quod aliquid arguitur, probatur, ſiue oſtenditur quale ſit, uerum ne an falſum. Duplex quoque impræſentiarum ab auctoribus locus diſtinguitur, nempe locus maxima, & locus qui eſt differentia maximæ. Locus maxima in propoſito appellatur generalis aliqua propoſitio per ſe nota, ex qua deſumitur argumentum, & argumẽtatio ipſa uim ſuam habet, qua & confirmatur, ut argumentatio iſta, Animal rationale eſt capax diſciplinæ, igitur homo eſt capax diſciplinæ: innititur huic maximæ. Cuicunque conuenit definitio, eidem

(Margin: Argumentũ. — Argumentatio. — Quid ſit locus maxima.)

& definitum conuenire neceſſe eſt. Hæc quoque argumentatio, Petrus eſt iuſtus, igitur non eſt iniuſtus, hac maxima ꝓpoſitiõe ſolidatur. Cuicũq; cõuenit unũ cõtrariũ, ab eodẽ negabitur alterũ. Hæ duæ ꝓpoſitiones, aliæq; harũ ſimiles, loci appellant̃, eo ꝙ ab eis ſumãtur argumẽta, quẽadmodũ loc⁹ materialis alicuius rei dr̃, unde ipſa accipit̃ atq; depromitur.

Quod pulchrè explicat Boetius, ita inquiens. Ideo autẽ uniuerſales & maximæ propoſitiones loci ſunt dictæ, quoniam ipſæ ſunt quæ continent cæteras propoſitiones, & per eas fit conſequens & rata concluſio. Ac ſicut locus in ſe corporis continet quantitatẽ, ita hæ propoſitiones quæ ſunt maximæ, intra ſe omnem uim poſteriorem atque ipſius concluſionis conſequentiam tenent. Hæc ille. Appellantur autem propoſitiones iſtæ maximæ, ad eum ferè modũ quo in Syllogiſmis dicimus propoſitionem maiorem atque minorem. Quemadmodum enim maior propoſitio illic, in qua eſt robur præcipuum totius argumentationis, & in qua ut generaliori minor uelut includitur atque concluſio: ita hic dicitur propoſitio maxima, ex qua plurima depromi poſſunt ad diuerſas concluſiones argumenta: quæ omnia quodam modo intra ſuum ambitum continet, atque intra latitudinem ſuam complectitur. Præterea non habent maximæ iſtæ alias ullas propoſitiones ſe priores aut notiores per quas commodè poſſent probari: ſed ex ipſo terminorum intellectu, manifeſta apparet ipſarum ueritas. propter hoc, & maximæ propoſitiones dicuntur ſecundum expoſitionem negatiuam, quibus aliæ non ſunt maiores, priores ſcilicet, aut notiores, per quas poſſent probari. Hi ergo loci maximæ appellantur. Alio uerò modo (ut idem Boetius atteſtatur) loci uocantur, maximarum differentiæ pro-

Boeti⁹.

Quid locus differẽtia maximæ.

propoſitionũm illi uidelicet, quibus maximæ diuerſæ abinuicem differunt: Vt (exempli gratia) maximę illæ duæ ſuprapoſitæ, abinuicem differunt, per terminos diuerſos. In altera enim ponitur definitio & definitum, in altera uerò contrarium & ſuum oppoſitũ. Definitio igitur & definitum, contrarium & ſuum oppoſitum, ſunt differentiæ maximarum illarum, q̃ etiam loci appellantur, eo quòd ab horum conſideratione ſumantur argumenta, ex ipſis maximis. Huiuſmodi autem loci, pauciores ſunt numero prioribus. Interdum enim plures maximæ propoſitiones ſub uno loco differentia maximæ comprehenduntur. Exempli gratia, duæ hæ maximæ, Cuicunque cõuenit definitio, eidem & definitum, A quocunque remouetur definitio, ab eodem remouetur & definitum, ſub uno continentur loco differentia maximæ: nempe ſuo loco qui appellatur à definitione ad definitum, uel ſimpliciter à definitione. Sic enim in aſſignando locum qui eſt differentia maximæ, accipimus uocabulum ſignificans id à quo ſumitur argumentum atque probatio, cum propoſitione, à ut locus à definitione, à deſcriptione, à genere, à ſpecie, à cauſis, à contrario, atque ita in cęteris. Et quidem interdum ſic ſolum terminum inferẽtem exprimimus, interdum uero cum præpoſitione ad terminum quoque illatum adijcimus, Vt locus à definitione ad definitum, à ſpecie ad genus, à contrario ad contrariũ, à cauſa ad effectum. Rurſum locum differentiam maximę interdum appellamus, ipſam habitudinẽ, quæ eſt inter terminum inferentem & terminum illatũ, ut inter definitionem & definitum, cauſam & effectum. Interdum uero ipſam orationem per quam talis habitudo exprimitur. Ex quibus ſatis patet definitio loci. Manifeſtum enim euadit ex his quomodo

do tam locus maxima,quam locus differentia maximæ dicatur ſedes argumenti, & quomodo ab utroq; trahantur commoda argumenta ad propoſitas quæſtiones. Manifeſtum item relinquitur, quid interſit inter locum maximam & locum differentiam maximæ. Et licet nonnulli prædictam definitionem ita diſtinguant, ut partem priorem peculiariter accommodent maximis, poſteriorem ſolis maximarum differentiis, nobis tamen commodius uidetur, uitamq; partem ad utrunque locum referre, ac partem poſteriorem quodammodo declarationem prioris eſſe atque ob id à Boetio poſterius adiectam, ad elucidandam Ciceronis definitionem, qui locum generaliter definiens, hoc tantum dixit, locum eſſe ſedem argumenti.

CAP. II. *De loco Intrinſeco, Extrinſeco, & Medio.*

Aſſignantur autem loci diuerſi, ſecundũ diuerſam habitudinem termini inferentis & termini illati, ſiue argumenti & concluſionem quæ probãda proponitur. Vnde locus diuiditur in locum intrinſecum & extrinſecum & medium. Quarum ſpecierum differentiæ ex ipſis earum definitionibus cognoſcentur, quæ ſunt hæ: Locus intrinſecus eſt quando ſumitur argumentum ab his quæ ſunt de ſubſtantia rei de qua quæritur. Locus extrinſecus eſt, quando ſumitur argumentum ab his quæ ſunt omnino ſeparata à ſubſtantia rei de qua quæritur. Locus medius eſt, quando ſumitur argumentum ab his quæ partim conueniunt & partim differunt. Pro quarum definitionum intellectu aduerte propoſita quæſtione aliqua dubitabili, ad eam probandam adferri interdum argumentum ab aliquo quod ad ſubſtantiam pertineat rei de qua

Quid locus intrinſecus, extrinſecus & medius.

fit

ſit quæſtio. Vt ſi proponatur quæſtio: Num omnis homo ſit capax diſciplinæ? ad hanc quæſtionē determinandam adfero argumentum ab ipſa hominis definitione, quæ proculdubio ad ipſius ſubſtantiam ſiue eſſentiam ſpectat, & talem cōſicio argumentationem: Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ, igitur omnis homo eſt capax diſciplinæ. Locus proinde tā maxima, quàm differentia maximæ. Vnde hoc argumentum depromptum eſt, locus uocatur intrinſecus. Interdum uerò argumentū ſumitur ab eo quod prorſus eſt extra ſubſtantiam eius, de quo quæritur, eſt q̄ omnino illi extraneū. Vt ſi prponatur hæc quæſtio. Num humilitas uitium ſit? adhibebitur argumentū à contrario, hoc pacto argumentando. Humilitas eſt uirtus, non eſt igitur uitium. Hic manifeſte cernis, argumentum duci à uirtute ad uitium, quæ penitus ſunt adinuicem aliena. Interdum uerò argumentum ducitur ab eo quod partim conuenit cum eo de quo ſit quæſtio, & partim differt. Vt ſi quæratur, Num iuſtitia ſi bona? ad quæſtionis diſſolutionem adfero armentum qui iuſtus eſt, bonus eſt, igitur iuſtitia eſt bona. Hic à iuſto ad iuſtitiam argumentum ducitur, inter autem iuſtitiam & iuſtum, eſt aliquid differentiæ & aliquid conuenientiæ. Differunt enim in finali terminatione, atque in minus principali ſignificato. Cōueniunt autem in ſignificatione præcipua. Vnā enim eandemque rem concretum & abſtratum ex ſignificato principali important, quemadmodum in principio libri ſecundi, capite de denominatiuis, meminimus declaratum. Solet quoque locus intrinſecus ſubdiuidi in locum à ſubſtantia & à concomitātibus ſubſtantiā. Locus à ſubſtantia dicitur, quādo ſumit argumētum ab his quæ ſunt de ſubſtantia rei, de qua quæritur. Cuiuſmodi proprie ſolum eſt locus à definitio

Loc⁹ à ſubſtā-tiā.

ne,

ne,qui pro argumento ſumit totam ipſam eſſentiam, ſiue ſubſtantiam rei de qua quæritur. Adiunguntur tamen illi duo alij, à deſcriptione, & nominis interpretatiōe. Ille quidem eo quod definitionis loco plæ runque uti ſoleamus deſcriptione, propter imbecillem noſtri ingenij captum. Vnde fit, ut ueras & intimas rerum differentias pernoſcere non ualentes, pro prijs & accidentibus eas cogamur diſtinguere. Hic uerò propter cognationem & ſimilitudinem, & quia quodammodo ipſa nominis interpretatio uidetur in cludi in nomine ad eum modum quo ſubſtantia rei intra ipſam includitur. Locus autem à concomitanti bus ſubſtantiam dicitur, quando non ſumitur quidē argumentum ab ipſa rei de qua quæritur ſubſtantia, ſed ab aliquo quod ſubſtantiā concomitatur. Vt pote à partibus eius ſiue eſſentialibus ſiue integralibus, quæ non ſunt tota ipſa rei ſubſtantia, uel ab acciden tibus aliquibus rem concomitātibus, cuiuſmodi ſunt generatio, corruptio, uſus, & communiter accidentia uel quæ aliquo modo intrinſeca ſunt & uicina, ſiue ſpectantia ad eſſe rei, ut ſunt cauſæ, materialis, forma terialis, efficiens, finalis, locus item & tempus. Ac proinde ab his omnibus cum argumenta ſumun tur, ex locis dicuntur erui, qui à concomitantibus ſubſtantiam nominantur. Quod autem ſint, & qui loci intrinſeci, extrinſeci, & medij, in conſequenbus ſuo ordine aperiemus.

Locus à cōcomitantibus ſubſtantiam.

CAP. III. De Loco à definitione.

FActa generali locorū diuiſione, reſtat de unoquoque ſigillatim pertractare, atque ex ſingulis quomodo argumenta ducātur, commodis exemplis oſtē dere. Quam cōſiderationem ingredientibus, primus ſe offert locus à definitione, qui unus propriè locus à ſub-

Locus à definitione.

ſubſtantia meretur appellari,Definitur autem ſic:Locus à definitione eſt habitudo definitionis ad definitum.In qua definitione,manifeſtum eſt,per locum intelligi ipſam habitudinem quæ eſt inter definitionē & terminum,qui definitur tanquam inter terminum inferentem & terminum illatum,ex cuius habitudinis ui,argumenta ſecundum hunc locum ſumuntur, quæ quidem habitudo ſignatur hac ratione, locus à definitione ad definitum. Atque ad hunc modum in ſequentibus licebit ſingulas loci ſpecies definire. Vt (exempli gratia) locus à toto eſt habitudo totius ad partes locus à cauſa eſt habitudo cauſæ effectum,atque ita in cæteris.Definitio autē ſic ab Ariſtotele deſcribitur primo Topicorum.

Definitio qd ſit.

Definitio eſt oratio qd eſt eſſe ſignificās.

Intellige per eſſentialia.Hoc eſt,quæ monſtat ſiue declarat quidnam ſit res illa quæ proponitur, idque p ſubſtātialia ſiue eſſen tialia,ut ſunt genus.& differētia,quæ ſola dicuntur eſſentialia, ſuntque tota ipſius eſſentia. Genus enim & differentia(ut ex prædicabilibus patet)tota ſunt ſpecici eſſentia,ut animal rationale,eſt definitio hominis:corpus animatum ſenſibile,eſt definitio animalis: ſubſtantia corporea,eſt definitio corporis:ſubſtantia incorporea,ſpiritus: habitus bonus,uirtutis:habitus malus,uitii. Ab hoc autē loco fiunt argumenta quatuor modis,nimirum affirmatiue duobus & negatiue item duobus.Primo affirmatiue ex parte ſubiecti.Sit quæſtio. Num omnis homo ſit æternæ beatitudinis capax? ita terminabitur quæſtio.Omne rationale animal eſt æternæ beatitudinis capax,igitur omnis homo eſt eiuſmodi. Sit quæſtio,Num uirtus ſit expectenda & uitium fugiendū? ſic terminabitur.Habitus bonus ſemper eſt expectendus

Quatuor modi huiꝰ loci.

dus,igitur & uirtus.Habitus autem malus ſemper fu giendus,igitur & uitium.Maxima harum argumentationum confirmatiua hæc eſt. Quidquid prædicatur de definitione,prædicatur item de definito. Secũdo affirmatiue fit argumentatio, ex parte prædicati. Sit quæſtio,Num concha ſit animal? (quod dubium uideri poteſt,ex eo quod non ita multis ſenſibus uigere conſpiciatur,ut cætera animalia,nec ſimilem habere motum) Ad hanc quæſtionem terminandam ſic argumentabitur: Concha eſt corpus animatum ſenſibile(habet enim ſenſum tactus, quod monſtrat experientia)igitur eſt animal.Sit quæſtio,Num humilitas ſit uirtus? ita terminabitur.Humilitas eſt habitus bonus,igitur eſt uirtus,ſuperbia uerò eſt habitus malus igitur uitium. Maxima huiuſmodi argumentationum roboratiua, hæc eſt. De quocunque prædicatur defini tio,de eodem & definitum.Negatiue itẽ diximus duobus modis fieri argumentationem. Primò,ex parte ſubiecti, Sit quæſtio,Num ullum brutorum ſit capax diſciplinæ, ita terminabitur. Nullum animal irrationale eſt capax diſciplinæ, igitur nullũ brutum.Sit rurſum quæſtio, Num ulla uirtus uileſcere faciat habentem,aut ullum uitium exornet habentem?ita terminabitur. Nullus habitus bonus poteſt uilem reddere poſſeſſorem, nullus item habitus malus exornare,igitur nulla uirtus poteſt uilificare habentem & nullum uitium exornare.Maxima unde ſumuntur hæc argumẽta,eſt.Quidquid negatur de definitione,& de definito negatur. Ex parte autem prædicati ſic argumentamur. Sit quæſtio, Num ſimia ſit homo?ita terminatur, Simia non eſt animal rationale,igitur non eſt homo. Sit quæſtio, Num ſcientia ſit uirtus?ita terminatur.Scientia nõ eſt habitus bonus, igitur non eſt uirtus.Quæratur de paupertate, Num

ipſa ſit uitium? dicimus non eſſe, quia ipſa non eſt habitus malus. Maxima unde huiuſmodi argumentationes robur accipiunt, hæc eſt, De quocunque negatur definitio, & definitum. Poſſunt tamen quatuor hæ maximę in duas iſtas concludi, Cum quo cōuenit definitio, cum illo & definitum conueniet. Cum quo nō conuenit definitio, cum illo nec definitum conuenit. Duæ ſiquidem priores in prima includuntur, poſteriores duæ in ſecunda.

CAP. IIII. De Loco à definito ad definitionem.

QVemadmodum autem nunc à definitione ad definitum proceſſum eſt, ita conuerſo ordine procedere licebit à definito ad definitionem, appellabiturque locus a definito. Tot autem modis argumentari hinc licebit, quot modis ſupra in loco à definitione asſignauimus. Et quidem interdum probatiuæ ſatis erunt hæ argumentatiōes, cum uidelicet aliquid notius conuenit definito quā definitioni, aut cum notius alicui conuenit definitū quam definitio. Vt ſi quis dubitet, num morio, (cui nihil īeſt actualis uſus rationis) animal ſit rationale, ſic terminabitur quæſtio. Morio eſt homo, eſt igitur animal rationale. Antecedens enim eſt notisſimæ ueritatis, ac proinde conſequens recte probat, quod alicui poſſet dubium uideri, ex eo quod ratione non uideantur uti moriones. Rurſum, ſi quis forſitā de elephanto aut ſimia dubitauerit, num ſint animalia rationalia, eo quod uideantur aliquo modo ratione uti in quibuſdam, quibus admodum appropinquant modo agendi hominum, ita terminabitur quæſtio, Elephantus & ſimia non eſt homo, neque igitur animal eſt rationale, Prædictarum autem argumentationum

hæ

hæ ſunt maximæ. De quocunque prædicatur definitum, de eodem & definitio, De quocunque negatur definitum, de eodē & definitio. Rurſum ſit quæſtio, Num aliquod inueniri poſſit rationale animal, quod nunquam utatur ratione? ita terminabitur, Plerique homines nunquam ratione utuntur, igitur quædam animalia rationalia nunquam utũtur ratione. Sit quæſtio, Num aliqua animalia irrationalia poſſint doceri? ſic terminabitur, Quædam bruta poſſunt doceri, ut canes & elephanti, & alia pleraque, igitur quædam irrationalia animalia doceri poſſunt. Maximæ, Quidquid prædicatur de definito, prædicatur & de definitione. Quidquid negatur de definito, negatur & de definitione. Eſt autem generaliter hoc ſciendum, quod propriæ paſſiones notius & clarius conueniũt ipſi definitioni quã definito, eo quod definitio explicet ſubſtantiam ſiue eſſentiam, ex qua proprietas naturaliter effluit. Ob hoc, dum proprium oſtenditur ineſſe definito per definitionem, probatiua eſt argumentatio. Cum uerò proprium oſtenditur ineſſe definitioni per definitum, non probatiua erit: At uerò accidentia potiſſimum ſingularia ſiue pecularia notius conueniunt definito, quam definitioni, eo quod ab eſſentia quam explicat definitio, non effluant, ſed rei cõueniunt potius ratione ſingularitatis uel materię. Ob hoc, dum accidens aliquod monſtramus cõuenire definitioni ex definito, probatiue ſatis proceditur dum autem econtrario, non probatiuè. Nota.

CAP. V. *De locis à deſcriptione, & nominis interpretatione.*

DEſcriptio eſt oratio indicans eſſe rei per accidentalia, id eſt per propria, uel per accidẽtia, quibus à cæteris diſcerni poſſit, ut animal riſibile, eſt deſcriptio Quid ſit deſcriptio

ptio hominis. Animal rudibile, aſini. Habitus lauda bilis, deſcriptio eſt uirtutis, habitus uituperabilis, uitij. Ex accidentibus, ut animal habens liberum actuũ ſuorũ arbitrium, eſt deſcriptio hominis. Illud uerò neutiquam prętereundum eſt, quod admonet Rodolphus Agricola, & ante eum Boetius, propter uerarũ definitionum maximam penuriam, plærunque loco definitionum dari deſcriptiones. Cum enim tam imbecille ſit humanum ingenium, ut uix ullarum differentiarum præter unam, rationale, aut alias pauculas poſſit habere notitiam, fit ut neq; ueras definitiones, quæ ex uerò genere & uera differentia debent componi, præter unam aut alteram habeat. Exemplo ſunt philoſophorũ definitiones, quæ ferè omnes nil aliud quam deſcriptiones ſunt, ex accidentibus rerum conflatæ. Parum autem refert quærenti uerum fructum horum locorum. ſi non ſemper uerisſimum genus & uerum proprium habeat. Sufficit enim, horum loco aliquid eis quam fieri poteſt, uicinũ inuenire. Quod ſi uerum proprium inueniri facile nõ poteſt, ex multis accidentibus in unum conflatis, longiori uerborũ ambitu, deſcriptionem licebit conflare. Vt uerbi gratia, aſinus uerò genere & uerò proprio ſic poteſt breuisſime deſcribi, Aſinus eſt animal rudere natum ſiue rudibile, per accidentia uerò, ſi eum uelis deſcribere, inuenies in aſino ſolidos pedes, numero quatuor, aures longas, & fœcũditatem partus. Quibus in unum collectis accidentibus, ita licebit aſinum deſcribere, Aſinus eſt animal quadrupes, ſolidis pedibus, auritũ & fœcundum. Ad eundem modum licebit ſingulis naturis rerũ diligenter inueſtigatis, ſiue per proprias pasſiones, ſiue per accidentia propria, quamlibet rẽ depingendo deſcribere. Quam differentiam, ipſa quoque nomina definitio & deſcriptio, per ſe indicant.

Eſt

Eſt enim definire, rem tota ſua eſſentia finire, & uelut terminare. Deſcribere uerò, ſolam deformationē craſſam, & figuralem delineationem importat. Quia tamen (ut dictum eſt) raræ admodum ſunt ueræ definitiones, cogimur plerunque deſcriptionibus huiuſmodi accidentalibus illarum loco uti. Propter quod Cicero & Themiſtius hos duos locos in unum cōcluſerunt. Diſtinxerunt uerò Boetius, & poſt eum Agricola, cæterique Boetio poſteriores. Nominis uerò interpretationem nemo auctorum neglexit, quippe cuius eſt ad plurima uſus accommodatiſsimus, ijs præſertim qui utranque linguam, aut etiam plures probe callent, id quod aperte M. Tullius teſtatur, dicens notatione (ſic enim ille appellat interpretationem) multa in diſputando elici ex uerbo. Sit exempli gratia, quæſtio; Num Dialecticæ ſit impendenda opera? à nominis interpretatione ita licet argumentari. Dialectica ars eſt diſſerendi, huic ſtudendum nemo dubitat, eſt igitur ſtudendum Dialecticæ. & ita de alijs ſcientiarum nominibus, Grammaticæ, Rhetoricæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Aſtronomiæ, quartū ſunt hæ interpretationes. Grammatica, eſt ars literaria. Rhetorica, ars recte eloquendi. Arithmetica ars recte ſupputandi. Geometria, ars terras menſurandi. Aſtronomia, ars aſtrorum normam tradens. Eſt autē interpretatio, non rei definitio, ſed nominis etymologica explanatio, ſiue explicatio quam logici definitionem nominis uocant, atque ita definiunt: Interpretatio eſt nominis minus noti per aliud magis notum explicatio. In hoc enim differt à definitione & deſcriptione, quòd hæ rem ipſam, ſiue per eſſentialia, ſiue per accidentalia determinant: illa uerò tantum nominis rationem & ſignificationem declarat. Græci quod nos interpretationem dicimus Boe-

Cicero Themiſtius.

De nominis interpretatione.

Interpretatio.

tium inſequentes, etymologiam appellant quod Cicero uerbum exuerbo interpretatur ueriloquium. Siquidē, etimon, Græce ſignificat uerum, logos orationem. Cicero autem in libris Topicis fugere ſe dicens uocabuli huius nouitatem, quod ipſe non ſatis aptum iudicabat, notationem maluit dicere, quòd uerba ſint rerum notæ. Ariſtotelem uerò rei notam dicit ſymbolum appellaſſe. Fiunt autem ab his duobus locis argumentationes ita per omnem modum, ut ſupra oſten dimus, in loco à definitione, affirmatiue ſcilicet atque negatiue, ſubijciendo & predicando. A deſcriptione quidem ſic argumentabimur, Nullus habitus laudabilis, uileſcere facit habētem, nulla igit̄ uirtus &c. Contra uerò, quilibet habitus laudabilis exornet poſſeſſorem, igitur quælibet uirtus id facit. Manſuetudo eſt habitus laudabilis, eſt igitur uirtus. Scientia non eſt habitus laudabilis (ſcientia enim neminem per ſe laudabilem efficit) non eſt igitur uirtus. Maximæ harum argumentationum roboratiuæ, hæ ſunt: Quidquid prædicatur de deſcriptione, prædicatur item de deſcriptio. De quocunq; prædicatur deſcriptio, de eodem & deſcriptū. Quidquid negatur de deſcriptione, & de deſcripto negatur. De quocunque negatur deſcriptio, deſcriptum de eodem negabitur. Ab interpretatione quoque tot modis argumentari poſſumus. Sit quæſtio, Num Ieſus peccatores debuit ſuſcipere, atque cum eis conuerſari? ita terminabitur. Saluatorem atque ſanatorē animarum decebat peccatores ſuſcipere, ergo Ieſum id decebat. Quæratur, Num aduerſus Chriſtum Iudæi iuſtè blaſphemias coniiciebant? reſpōdebimus, non iuſtè id factum ab illis, quoniam in unctū Domini nequaquam fas erat conuitia. Ita oſtendimus euāgelio credendum eſſe, atque euangelizantibus eſſe
adminiſtran-

adminiſtranda neceſſaria, quoniam bono nuntio cæleſtis regni toto corde erat acquieſcendum, & eiuſmodi nuntii gratiſsimis annuntiatoribus omni iure erant ſubminiſtranda corporis neceſſaria. Ita oſtendimus monacho non conuenire diſcurſum ſuperuacaneum per uicos ac ciuitates, quoniam ſolitario id minimè conuenit. Sic uerum philoſophũ docemus non debere auarum eſſe aut ambitioſum, quoniam uerus amator ſapientiæ huiuſmodi eſſe non debet. Ita clericum oſtendimus non debere ſe ingerere ſecularibus negotiis: quoniam in ſortem Dei ſegregatum, id minimè decet. Maximæ uerò harum argumẽtationum loci ex prædictis relinquuntur notæ. Cum quocunque enim conuenit interpretatio, cum eodẽ & interpretatum: & cum quocunque illa non conuenit, nec iſtud conueniet. Quomodo autem dicimus locum ſignari poſſe à definito, diſtinctum à loco q dicitur à definitione, ſic & alii duo loci ſignari poſſunt, à deſcripto & interpretato. Ex quibus tametſi non multum accipi poſſe uideantur argumenta in ſe probatiua, ſi cui tamen contingat deſcriptum notius eſſe deſcriptione, aut interpretatum interpretatione: huic probatiuum erit eiuſmodi argumentum quod ita deſcripto uel interpretato ſumetur. Sub his autem tribus locis tres alij comprehenduntur. Sub loco enim à definitione comprehenditur locus à differentia, propterea quod differentia ſit bona pars definitionis. Vt, Cõcha eſt ſenſibilis, igitur eſt animal. Aſinus non eſt rationalis, igitur nec homo. Maximę, Cum quocunque conuenit differentia, cum eodem conuenit & id cuius eſt differentia. At à quocunq; remouetur differentia, ab eodem remouetur & id cuius eſt differentia. Sub loco à deſcriptione, cõtinetur locus à proprio, uel ab aliquo obtinente locum ueri

A differentia.

A propria.

proprii, eo quod ex huiuſmodi conficiatur deſcriptio. Vt, Egeſtas non eſt per ſe laudabilis, non eſt igitur uirtus. Modeſtia eſt per ſe laudabilis, igitur eſt uirtus. Maximæ, De quocunque negatur proprium, de eodem negatur & id cuius eſt proprium. Et de quocunque prædicatur proprium, etiam id cuius eſt proprium. Sub loco ab interpretatione, continetur locus a ſynonimis. Vt, Hoc eſt enſis, igiť eſt gladius. Maxima, De quocunque prædicatur unum ſynonimorum, de eodem & reliquum.

A ſynonimis.

CAP. VI. De Loco à toto Vniuerſali.

INter locos à concomitantibus ſubſtantiam, primus eſt locus à toto: qui diuiditur in quatuor locos, in locum uidelicet à toto uniuerſali, à toto integrali, à toto in quantitate, & à toto in modo. Quibus adduntur loci à toto in loco, & à toto in tempore. Totum uniuerſale idem eſt quod ſuperius uel uniuerſale, ut quodlibet genus reſpectu ſuarum ſpecierum & quælibet ſpecies reſpectu ſuorum indiuiduorum. Vt animal reſpectu hominis, homo reſpectu Ioannis. Dicitur autem totum uniuerſale quod propter ſuam cōmunitatē ſuas ſpecies in ſe includat, quemadmodū totum ſuas partes, ex quo, dum fit diuiſio, uelut ex toto partes eruūtur: Partes autem ſubiectiuæ nominantur, quia ſubiiciuntur toti ſecundum ordinatam prædicationem & prædicamentalem diſputationē uel coordinationem. Fit autem argumentatio ex hoc loco, tam affirmatiuè quàm negatiuè, ex parte ſubiecti atque ex parte prædicati. Neque magnifaciēdum eſt, quod quidam dicunt. A toto uniuerſali affirmatiuè non ualere argumentationem, niſi ponatur conſtantia partis ad quam eſt procedendum. Item à parte

Totum uniuerſale.

Modi argumentādi.

qarte ad totum non ualere negatiuè, niſi conſtantia partis poſita. Siquidem conſtantia (quam uocant) in huiuſmodi argumentationibus ſubintelligitur, taciteque ſemper includitur, etiam ſi non exprimatur in propoſitione illa quæ tenetur in mente dum enthymema conficitur. Conſtantiam autem poni dicunt alicuius, quando ipſum eſſe aſtruunt. Vt ſi talem conficiam argumentationem, Omne animal ſentit, homo eſt, igitur ſentit. Hic in ſecunda propoſitione dicunt conſtantiam poni hominis. Verum illam ſatis putamus intelligi in ea, quæ in mẽte tenetur, homo eſt animal, aut concluſionem ſub conditione intelligimus: Igitur homo ſi eſt, ſentit. Faciamus igitur à toto uniuerſali argumentationes affirmatiuè ex parte ſubiecti, hoc modo. Sit quæſtio. Num iuſtitia ſit res utilis & expetenda? dicemus ita habere, quoniã omnis uirtus eſt res utilis & expetenda. Valet & negatiuè; Vt ſi quæratur, Nũ furtum ſit utile? ita licebit ex hoc loco argumentari, Nullũ uitiũ eſt utile, furtũ eſt uitiũ, igitur furtũ nõ eſt utile. Maximæ horum argumentorũ ſunt iſtæ, Cũ quo conuenit genus cũ eodem cõuenit & ſpecies, Cũ quo non conuenit genus, nec etiam ſpecies. Similiter ex parte prædicati licebit argumentari, ad hunc modum, Hoc animal habet omnem ſenſum, igitur habet olfactum, Hic homo omnẽ habet uirtutem, igitur & pietatem. Negatiuè, hoc corpus non habet ſenſum, igitur non habet olfactũ. Fit quoque totidem modis argumentatio ex ſpecie ad genus, ſiue à parte ſubiectiua ad totum uniuerſale. Affirmatiue quidem ſubiiciendo. Concha habet uel unicum uel duos tantum ſenſus, igitur aliquod animal unicum ſenſum uel duos tantum habet. Veritas apud improbos odium parit, igitur quædam uirtus apud improbos odium parit, negatiue ſubiiciendo, A parte.

do,ita argumentamur:Concha nõ habet omnes ſenſus, igitur aliquod animal non habet omnes ſenſus. Affirmatiuè prædicando. Habet tactum, igitur habet ſenſum.Negatiue prædicando,Non habet uiſũ, igitur non omnem ſenſum habet, uel aliquam ſenſum non habet. Non habet charitatem, non igitur omnem habet uirtutem.Maximæ,Cum quo cõuenit pars ſubiectiua,cum eodem & totum.Cum quo non conuenit pars, nec totum. Hoc autem eſt in huiuſmodi argumentationibus obſeruandum,ut cum à toto uniuerſali proceditur, ſemper ipſum accipiatur uniuerſaliter. Nam ab ipſo tantum particulariter ſumpto, non ualet ad partem argumentatio. Vt ſequitur, Aliquod animal habet omnem ſenſum, igitur concha habet omnem ſenſum.Niſi forte in conſequente omnes partes accipias diſiunctiue hoc modo:Aliquod animal habet omnem ſenſum, igitur homo uel brutum habet omnem ſenſum. Contra uerò cum à parte ad totum particulariter ſumptum, procedi debet,Non enim ſequitur,Concha tantum unũ ſenſum habet uel duos,igitur omne animal tantum unum uel duos ſenſus habet. Neque ſi auis alas habet, conſequens eſt omne animal habere alas. Ab omnibus tamen partibus copulatiue ſumptis, per modum inductionis ualebit argumentatio. Et quoniam circa ſingulos pene locos ſolent plures adduci malæ argumentationes,potiſsimum enthymematicę,aliquo defectu laborantes,aduerſus omnes huiuſmodi generalis poteſt una reſponſio adhiberi, dicẽdo eatenus ualere argumentationem enthymematicam ex his locis deſumptam,quatenus ex propoſitione explicita cum ea quæ tenetur in mente,bonus poteſt confici Syllogiſmus, uel categoricus, uel ut minimum hypotheticus, ſecundum modum aliquem

Condi tio ſeruanda.

Conditio à parte.

Regula generalis.

ritè

rite diſpoſitus. Vbi uero id fieri non poterit, non ualebit enthymema. Exempli gratia, hæc argumentatio ſumpta à ſpecie non ualet. Auis uolat, igitur omne animal uolat, quoniã ſuppleta propoſitione quæ ſubintelligitur, hic habetur Syllogiſmus, Auis uolat, & auis uel omnis auis eſt animal, igitur omne animal uolat. Qui Syllogiſmus quoniam non ualet (In tertia enim figura uniuerſaliter, concluditur, & proceditur à termino in antecedente non poſito uniuerſaliter ad eundem, in concluſione uniuerſaliter poſitum) idcirco nec enthymema prius factum ualebat. Similiter iſtud enthymema, Animal currit, igitur homo currit, non ualet, quia Syllogiſmus ad quẽ reducitur, non ualet, iſte uidelicet: Animal currit, & homo uel omnis homo eſt animal, igitur homo currit. Maiore enim particulari in prima figura, nihil ſequitur. Item non ſequitur. Tantum animal eſt homo igitur tantum animal eſt ſubſtantia, eo quòd iſte Syllogiſmus eſt malus: Omnis homo eſt ſubſtantia, tantum animal eſt homo, igitur tantum animal eſt ſubſtantia. Eſt enim in prima figura minor uirtualiter negatiua, & proceditur à termino ſubſtantia in antecedente non poſito uniuerſaliter, ad eundem terminum in concluſione uniuerſaliter poſitum. Nam ſignum tantum, hanc habet uirtutem, ut terminum mediatè ſequentem uniuerſaliter accipi cogat, termino immediatè ſequenti non ita poſito. Ad hanc formã examinabitur quælibet argumentatio ſophiſtica, quæ in debita forma peccabit.

CAP. VII. De loco à toto Integrali.

SEcundus locus è toto, eſt locus à toto integrali. Totum integrale eſt quod reſultat ex partibus quantitatem habentibus. Pars integralis eſt, quæ cum

Totum integrale.

cum aliis partibus reddit quantitatem totius. Partes integrales illæ ſunt quæ certo ordine adinuicem coniunctæ, conſtituunt magnitudinem ſeu quantitatem totius. Vt ex capite coniunctio collo & illo cum humeris, & iis rurſum cum brachiis & uentre, atq; ita deinceps, integratur hominis quantitas. Quemadmodum ex coniunctione fundamenti cum parietibus, & parietum cum tecto, integratur aut magna aut parua, aut ampla, aut ſtricta domus, & item in aliis. Inter has autem partes integrales, quædã principales & præcipuæ nominantur, ſine quibus totũ nequaquam poteſt ſubſiſtere. Vt hominis præcipuæ partes ſunt, caput, cor, inteſtina, & aliæ eiuſmodi partes. Cæterum manus & pedes ſunt partes minus principales: quia ſine ipſis nihil prohibet rem ſubſiſtere. Integrales tamen partes ſunt quia ex ipſis eſt toti ſua integritas. Non enim dicitur homo integer, perfectus, & omnibus ſuis partibus abſolutus, ſi aliquo decentium membrorum ſit mutilatus, quemadmodum domus imperfecta dicetur, ſi nullã feneſtrã habeat aut focum non habeatur: aut aliquid eorum quæ ſolent domus habere: Si uerò tectum non habeat, ne domus quidem nomine appellabitur: ideo eſt tectum præcipua pars domus. Cum ergo dicimus in propoſito. argumentationem fieri à toto integrali ad partem, uel à parte ad totum, non loquimur niſi de parte principali, Fiunt autem argumentationes a toto ad ſingulas partes tantum affirmatiuè. Vt ſi hoc eſt domus, igitur & tectum habet & parietes & fundamentum. Si homo eſt, ĩgitur caput habet collum & uentrem, cor & inteſtina, cęteraque membra uitæ neceſſaria. Maxima. Poſito toto integrali, poni neceſſe eſt & quamlibet partem eius. Ad partes autem minus principales non ualet argumentatio. Domus eſt, igitur

Partes principales.

igitur focum habet aut feneſtras,aut alia huiuſmodi non ſimpliciter neceſſaria ad ſimplicem exiſtentiã domus. Nec ſequitur, Homo eſt, igitur duas aures habet,aut quinque digitos,aut duas manus. Veruntamen à perfectione totius, poſſet procedi etiam ad minus principales partes, hoc modo, Si hæc omnino perfecta eſt domus,igitur & feneſtras & focũ habet,& penu,atque cubiculum.Si homo omnino integer & perfectus eſt,igitur duas aures habet, & quinque digitos in ſingulis manibus. Nam ſi aliquo horũ careat,mutilatus aut trũcatus homo dicetur, & domus aliquo eorũ quæ in perfectis domibus inueniri ſolent carens,recte imperfecta dicetur. Negatiue autem non ualet argumentatio a toto ad ſingulas partes:Domus non eſt,igitur non habet fundamentum. Sæpe enim domo dirupta, manent fundamenta & parietes aliqui. Et tugurium parietes quidem habet & tectum, cum non ſit domus, ob fundamenti defectum.Si tamẽ ad omnes partes ſimul ſumptas, ſub diſiunctione procedatur,ita ualebit. Si enim domus non eſt, igitur uel fundamentum uel tectum uel parietes non habet.Si homo non eſt, igitur uel caput uel collum uel cor non habet. Maxima, Si totum nõ eſt,aliquam eius partem non eſſe neceſſe eſt. De loco uerò qui eſt a parte integrãte ad totum integrũ, contrario modo eſt determinandum. Valet enim argumentatio a negatione ſingularum partium ad negationem totius. Vt ſi idolum cor non habeat, non erit homo, ſi tugurium fundamentum non habet, domus non eſt, ſi diruptum ædificium tectum non habet, non eſt domus. Maxima, Ablata parte aliqua principali,totum eſſe non poteſt. In partibus autẽ minus principalibus non ualet argumẽtatio,niſi arguatur ad ꝑfectionẽ totius:Si eñ hoc

Locus a parte integrali.

ædifi-

ædificatum focum non habet, aut feneſtram, aut cubiculum domus perfecta non eſt. Affirmatiue è ſingulis partibus nequaquam ualet argumentatio. Nõ em̃ ſequitur. Habet fundamentum, igitur eſt domus, aut tectum habet, igitur eſt domus. Ab omnibus tamen ſimul & coniunctim ſumptis, ualebit. Si enim fundamentum parietes & tectum habet, eſt domus. Maxima, Poſitis omnibus partibus neceſſario, ponitur totum: eſt autem huius loci à toto integro ad partem, atque alterius item, qui à parte ſumitur ad totũ, magna utilitas, ijs qui in eo bene exercitati fuerint: cum uidelicet conſiderantes quæ & quanta ad integritatem uniuſcuiuſque rei pertineant, ex eorum conſideratione de re ipſa quæ ex illis integratur iudicamus, uel econtrario de partibus ex ipſo toto. Ad hunc modum Boetius colligit res humanas prouidentia regi ex conſideratione totius. Mundus, inquit, prouidẽtia regitur, & res humanæ ſunt pars mundi, igitur res humanæ prouidentia reguntur. Rurſum, ex conſideratione omnium partium, oſtendit medicinam eſſe utilem. Morbos, inquit, depelli, ſalutem ſeruari mederique uulneribus, utile eſt, igitur medicina eſt utilis. Ex his enim conſtat & integratur medicina. Sic arguimus aliquem eſſe legis impletorem, quoniam Deum diligit & proximum. Ex his enim duobus integratur impletio legis, quoniam (iuxta uerbum Domini) in his duobus tota lex pendet, & Prophetæ. Cõtra uero à negatione unius partis, oſtendimus aliquẽ non eſſe impletorem legis, quoniam uel Deum non diligit, uel proximum. Sic pietatem habere quempiã colligimus ſi & Deum, & parentes, & præceptores, maiores item atque minores affectu debito colat. Ex his enim integratur uera pietas. Si autem horum omnium uel unum defuerit, colligimus non habere il-

lum

lum pietatem. Ita colligimus iuſtum quempiam eſſe, qui & Deo reddet quæ ſua ſunt, & hominibus, item unicuique quæ ſua ſunt. Alterum autem ſi deſit, iuſtitiam quoque negamus illi adeſſe, Sic liberalem probamus, qui & illic dat, ubi dandum ratio dictat, & ubi dandum non eſt, à dando abſtinet. Alterum ſi deſit, liberalitatem deſtruimus. Ita in ſingulis uirtutibus, quantum unaquæque ad ſui integritatem requirat, diligenter contemplandum. Similiter & in ſcientijs argumentari poſſumus, Grammaticum eſſe, quoniam recte dicere & recte ſcribere nouit, alterum ſi deſit, Grammaticum eſſe negamus, Dialecticum eſſe: ſi & prompte inuenire nouit ad quæſtionem propoſitam argumenta, inuentaque diſponere. Rhetorē eſſe, ſi & recte inuenire nouit & diſponere, & eloqui memorari quoque & pronuntiare, atque ita in cæteris, Grammatica enim conſtat in recte loquendo, & recte ſcribendo. Dialectica in recte inueniendo, & diſponendo ſiue dijudicando inuenta. Rhetorica conſtat ex quinque partibus, inuentione, diſpoſitione, eloqutione, memoria, & pronuntiatione, Ita in cæteris ſcientijs conſiderandum, ex quibus ſit uniuſcuiuſque integritas. Ex hoc quoque loco colligimus autē quālibet eſſe utilem uel inutilem: ſi uidelicet aliqua eius pars ſit prohibita uel inutilis, Vt (exempli gratia) magicam artem oſtendimus malam & illicitam eſſe, quoniam conſultatio dęmonum, & quæ cum ipſis habetur conuentio mala eſt & illicita. Eſt enim hæc pars Magicæ artis, Item gnatonicā ſiue aſſentatoriā artem damnamus, quoniam etiam falſum dicentibus aſſentiri (quod eſt bona pars eius) malum eſt. Sic lenonum & meretricum artem damnamus, quoniam ineſcare adoleſcentes (quod eſt pars artis illorum) peſſimum eſt: ita in cæteris. Vehementer autem po-

terit ex hoc loco affectus commoueri,ſi ex eo accipiamus Rhetoricam eloquutionem, per explicationem ſingularum partium eius rei de qua loquimur. Veluti ſi Chriſtus Domini noſtri miſeriam quam in paſſione ſenſit, ita proponam. Ecce Deus & homo Chriſtus, qui ſingula corporis ſui membra, hominum obſequijs dedicauerat, cuius caput, os, guttur, lingua, edocendis ignorantibus plurimum laborauerunt, cuius aures neminem reſpuerũt, cuius oculi multa ſemper miſeratione pauperes reſpexerunt, cuius manus plurimos ſanauerunt, cuius pedes terram docendi gratia multo labore itineris perambulauerunt, cuius genua in oratione pro nobis ſæpè, multum & diu terræ affixa hæſerunt, cuius cor multa pro nobis ſollicitudine frequenter anguſtiatum fuit, cuius inteſtina omnia pro nobis ſubinde ex auſta fuere laboribus denique qui totum ſeſe quantus erat, hominum obſequijs dedicauerat, ecce hic modo ab ingratisſimis hominibus, à capite ad pedes uſque affligitur & leproſo asſimulatur: caput corona ſpinea pungitur, & arundine cæditur, cerebrum & oculi uigilijs deficiunt: aures cum barba uellicantur crudeliter, humeri ligno graui onerantur, manus diris ſtringũtur uinculis, palmæ & uolæ horridis perfodiuntur clauis lingua felle uexatur & aceto, denique membra uniuerſa flagellis cæduntur, & roſeo perfuſa ſanguine madent. Quis tantam non ex horreſcat miſeriam, tantam non execretur ingratitudinem? Sic homines poſſumus utilitatem oſtendere, ex ſingularum conſideratione partium. Quæſo te quid homine ſecundũ corpus uilius? quid capitis uertex, niſi teſta quæ fictilis? quid cerebrum intus reconditum, niſi lactea quędam coagulatiua? quid oculi, niſi cõgelatus humor? quid nares, niſi meatus immundæ putredinis? quid au-

res,

res,& ipſæ ſuas profundentes ſordes? quid denique uenter & inteſtina omnia, denique totus ipſe homo, niſi uas quoddam fictile, & ſaccus ſtercoraceus, ſordibus & fœtore plenisſimus? Quid igitur ſuperbis, terra & cinis impurum ſterquilinium: imò ſtercus ipſum & filius ſtercoris? Ad hunc modum licebit & ſingularum uirtutum præcellentiam, ex partium ip ipſas integrantium commendatione, item & ſcientiarum atque artium utilitatem oſtentare.

CAP. VIII. De loco à toto in Quantitate.

PRæter hos duos, ſunt alij quatuor modi totius. Inuenitur enim in quantitate quoddam totum, & quædam pars. Item in modo, in loco, & in tempore. Totum in quantitate eſt, quodlibet uniuerſale uniuerſaliter ſumptum, id eſt, quilibet terminus communis cum ſigno uniuerſali acceptus. Nam (ut Boetius ait) cum omnia dicimus, in quantitate totum dicimus. Si uerò aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem, Quia enim multitudo quantitatis eſt quãdo per ſignum uniuerſale ſignificamus totam multitudinem eorum de quibus loquimur eſſe aut talem, aut talem, non immeritò in quantitate totũ nominabimus uel uniuerſum. Vt qui dicit, omnem hominem habere ſenſum, dicit uniuerſam hominum quantitatem ſiue multitudinem habere ſenſum. Cum uerò partem aliquam excerpimus, ſolum unam aut alteram ponentes, rectè in quantitate uel multitudine partem dicimus. Vt cum dicitur Petrũ aut Ioannem habere ſenſum, iam ſolum pars illius multitudinis prioris dicitur habere ſenſum. Eſt autẽ differentia inter totum uniuerſale, & totum in quantitate. Hæc ſola, quia non dicitur totum in qnantitate, niſi ſumatur cum ſigno uniuerſali, totum uniuerſa- Totum in quã-titate.

le autē dicitur, etiam ſine ſigno uniuerſali: Propter quod à toto uniuerſali & à toto in quantitate omnino eædem fiunt argumentationes. Non enim ualet (ut ſupra diximus) à toto uniuerſali ad partem argumentatio, niſi ipſum ponatur uniuerſaliter, quod cum fit, totum in quantitate habetur. Econuerſo autem non ſimiliter proceditur, Nam ab una parte ſubiectiua ad totum uniuerſale non uniuerſaliter poſitum, ualet argumentatio. Ad totum in quantitate debet procedi ab omnibus partibus ſimul ſumptis, ad eum modum quo ſupra oſtēdimus fieri inductiones. Vnde omnis inductio quomodocunque fiat, ſiue ex parte ſubiecti, ſiue ex parte prædicati, ad hunc locū pertinet, qui dicitur à partibus in quantitate ad totū. Quare breuitati ſtudentes, ijs quæ ſufficienter ante dicta ſunt repetendis ſuperſedemus.

CAP. IX. *De loco à toto in Modo.*

Totum & pars in modo.

IN modo etiam inuenitur totum & pars. Cū enim uocabulum nulla determinatione reſtrictum ſimpliciter, & per ſe profertur, in modo totum dicitur: quaſi non diſtractum aut diuiſum, aut reſtrictum aliquo modo, ſed abſque modo integrum manens. Cū uerò terminus per ſe prius ſumptus, adiecta determinatione, per modum aliquem ſpecialem determinatur, meritò pars in modo uocatur, quia per additum modum, quaſi per particulam quandam diſcerptum atque contractum eſt. Vt cum dico, homo, quaſi omni modo liberum, totum nominatur in modo: cum uerò, homo albus, uel rudis, determinatio uel modus qui adiicitur, partem efficit. Fiunt autem hic argumentationes ſic per omnem modum, ut ſupra oſtendimus in loco à toto uniuerſali, uidelicet affirmatiuè & negatiuè, ex parte ſubiecti, & ex parte prædicati,

ti,& omnino ſimiliter fiunt maximæ.Sit exempli gratia quæſtio. Num rudes homines ſint capaces diſciplinæ? ſic à toto argumentamur: Omnes homines ſunt capaces diſciplinæ, rudes autem homines etiã homines ſunt, igitur & ipſi capaces ſunt diſciplinæ. Sit item quæſtio, Num malos & ingratos homines diligat Deus? dicimus ita eſſe,quoniam omne ſimpliciter homines,ut ſuas facturas diligit. Negatiuè argumentamur Deum malos homines non odire, quoniam nullos homines Deus odit.Itẽ colligimus Deũ non iraſcendo mutari, quoniam omnino non mouetur aut mutatur. Maximæ ſunt,Cum quocunque conuenit totum in modo,& pars. Cum quocunque autẽ non cõuenit totum nec pars, A parte uerò ad totum ex oppoſito fiunt argumenta,ſicut à parte ſubiectiua ad totum uniuerſale,affirmatiuè ſcilicet, & negatiuè ex parte ſubiecti & ex parte prædicati, Sit quæſtio,Num anima moueatur?ita terminabitur,Anima mouetur iraſcendo,igitur mouetur. Angelus mutatur intelligendo atque uolendo igitur mutatur. Homines impij damnabuntur, igitur aliqui homines damnabuntur.Homines impii non ſaluabuntur, aliqui igitur homines non ſaluabuntur. Maximæ patẽt. Eſt autem caute hic aduertẽdum, ne pro parte in modo ſumatur dictum ſecundum quid, ut philoſophus appellat,hoc eſt,ne pro determinatione reſtringẽte, ſumatur aliqua non reſtringens, utpote diminuens, amplians,aut alia diſtrahẽs.Sola enim determinatio reſtringens,facit partem in modo. Cæterum determinationes aliæ omnes faciunt dictum ſecundũ quid & argumenta ſophiſtica. Eſt autem determinatio reſtringens,quando terminus ſine determinatione prædicatur uniuerſaliter de aggregato ex terminabili & determinatione. Vt omnis homo eſt albus homo: *Quid reſtringens determinatio.*

omne quod mouetur, iraſcendo mouetur. Omne currens uelociter, currit. Quando uerò terminus ſimpliciter ſumptus non uerè prædicatur de toto aggregato ex determinatione & determinabili, nõ eſt pars in modo, ſed dictum ſecundum quid, & determinatio adiecta non eſt reſtringens, ſed uel diſtrahens, uel diminuens, uel amplians. Exempli gratia. Homo præteritus, non uerè eſt homo: Nequiter humilis, non eſt humilis: fictè ſanctus, non eſt ſanctus. Item non omne album dentibus, ſimpliciter album dicendum eſt, ut Aethiops: nec omne quod mortuũ animal eſt, ſimpliciter animal: nec omne quod depictus homo eſt, ſimpliciter homo dicetur. Ideo hæc sũt partes in modo: ſed dicta ſecundum quid: quæ faciunt, locum ſophiſticum, quemadmodum in elenchis ſophiſticis latius dicetur.

CAP. X. *De Loco à toto in Loco, & tempore.*

Totum in loco & tẽpore.

IN loco totum nominatur, aduerbium uniuerſaliter omnem locum ſignificans, ut ubique, nuſquã, nullibi. Pars uerò in loco dicitur, quæ particulariter aliquem tantum locum ſignificat, ut hic, illic, iſtic, in domo, in exemplo, in hoc aut illo loco. Similiter in tempore totum uocatur aduerbium omne tempus ſignificans uniuerſaliter: ut nunquam ſemper pars uerò in tempore, eſt dictio ſignificans aliquod tempus particulariter, ut nunc, hodie, heri. Sumuntur autẽ argumenta per hos locos affirmatiuè & negatiuè. Affirmatiuè à toto in loco, Deus ubique adeſt, igitur & in cubiculo quolibet ſecreto adeſt. Vbique dominatur Deus, igitur & in abysſis maris & in infimo baratri. A toto in tempore, ſemper fuit beata Diuinitas, igitur & tunc beata fuit, cum nondum ulla eſſet facta creatura. Semper uera dixit Chriſtus, igitur & tunc

uerum

uerum dixit, quando ait de omni uerbo otioſo eſſe reddendam rationem. Negatiuè à toto in loco, Nuſquam deſunt mali, igitur neque in deſertis, neque in monachorum conuenticulis mali deſunt. Nuſquã abſcondi poteſt homo à conſpectu Dei, igitur neque in abditisſimis terræ latibulis. A toto in tempore: Nũquam mentita eſt ueritas, neque tunc igitur mentita eſt cum dixit, difficile eſſe diuitem intrare in regnũ Cœlorum. A parte quoque in loco ad totum ualet negatiuè tantum, hoc modo, in cęlo non ſunt mala, igitur non ubique ſunt. Romæ non eſt uſus potus frumentarii (quem cereuiſiam uocamus) igitur non ubique eius eſt uſus. Non fuerunt homines tunc, cũ mundus nondum ſubſiſteret, igitur non ſemper fuerunt homines. Dum prandetur, uoce orãdum non eſt, nõ ſemper igitur uoce orandum eſt. Harum autem argumentationum confirmatiuè maximè hæ ſunt. Cum quo conuenit totum in loco aut tempore, cum eo & pars. Cum quo conuenit pars, cum eo & totum. Cũ quo autẽ totum non conuenit, nec pars. Cum quo pars nõ conuenit, nec totum. Affirmatiuè aũt ab una parte non ualet. Non enim ſequitur, Hic eſt, igitur ubique eſt. Modò uera loquitur, igitur ſemper uera loquitur. Ab hominibus autem partibus ſimul ſumptis ualebit. Vt, ſi Deus eſt in cęlo, & in inferno, & in mari, & in terra, & in aere: Deus ubique eſt.

CAP. XI. De Loco à cauſis.

POſt abſolutos locos totius, reſtant ii loci, qui à cauſis & ab earũ effectibus ſumuntur. Ponunt autem Phyſici quatuor genera cauſarum, de quibus plene à nobis tractatum eſt in libris, quos de Conſideratione rerum naturalium edimus. Per totum librum ſecundum qui & à cauſis tituli habet inſcriptionem:

Pauca tamen & hic dicenda ſunt, quantum neceſſitas poſtulat & propoſitum depoſcit. Cauſarum itaq; alia eſt materialis, alia formalis, alia efficiens, alia finalis. Definitur autem ſic cauſa: Cauſa eſt ad cuius eſſe ſequitur aliud. Hoc eſt illud eſt cauſa, cuius uirtute quoquo pacto aliquid efficitur. Id enim omne, quod aliquo modo eſt ratio cur alterum exiſtat, cauſa nominatur. Vt domus cauſæ ſunt, faber qui cõſtruit eã, lapides & ligna ex quibus cõponitur, forma quoque & figura eius, ac poſtremo quieta inhabitatio. Sequitur autem effectus cauſam, non quidem tempore. Nã ſimul & ſol exoritur & dies fit. Neque logica conſequentia. Sunt enim nonnullæ cauſæ uoluntariæ, quæ pro ſuo arbitrio liberè poſſunt, uel agere, uel non agere, ut homines, ſequitur autem natura ſeu ordine naturali. Ordine enim naturæ id quod efficit, uel aliquo modo facit adeſſe alterius, prius ſeu dignius eſt eo quod ab ipſo eſſe accipit. Sic pater, naturæ ordine ſemper filio prior manet, ad quantumuis etiam magnas dignitates euecto, quemadmodum narrat Gellius in noctibus Atticis. Honeſtiſſimam concertationem inter patrem & filium, uter utri cederet loco, quod hic dignitate præiret patrem: pater uerò naturę ordine filio eſſet præfectus. Prima autem cauſæ ſpecies eſt, cauſæ efficiens quæ ſic definitur. Cauſa efficiens eſt, à qua primò fit motus ut aliquid fiat. Nam quod præſtat in agendò principium motus, quodq; primum operi uelut manum admoliſur, quod nimirum efficiens eſt. Vt qui domum ſtruit, & fundamenta iacit ac pariter ſuperſtruit, deinde tecto ædificium complet, aut qui ad huiuſmodi miniſtrat, effeciſſe domũ dicitur. Sic ignis facere ignem dicitur, & in ſumma quilibet artifex ſui operis efficiens eſt, & quodlibet naturale agens ſuum opus uel operationem efficit.

Quatuor cauſæ.

Efficiẽs

cit.

cit. Verum non in omnibus, nec ſemper eodem modo, ſumitur argumentum. Sunt enim cauſarum quædam neceſſariæ, id eſt ſine quibus effectus certus fieri nequit, ut dies non niſi ex ortu Solis cauſatur. Nox ſolum ex aduentu tenebrarum per Solis ablationem à noſtro hemiſphærio. Eclipſis Solis, non niſi ex interpoſitione lunæ inter ſolem & aſpectum noſtrum. Eclipſis Lunę, non niſi ex interpoſitione terræ inter Solem & Lunam. In his cauſis, ſunt argumenta tam affirmatiua quàm negatiua, tam à cauſis quàm ab effectibus. Vt ſequitur, Sol exoritur, igitur dies eſt, uel dies fit, Sol abſcedit à nobis, aduesperaſcit igitur. Iam Sol totus occidit, tenebræ aduenerũt, non igĩ dies eſt. Sol nondum exortus erat cum Troia deuaſtaretur, nõ eſt igitur interdiu Troia deuaſtata, Non erit hoc anno interpoſitio lunæ inter Solem & aſpectum noſtrũ, igitur non erit Solis eclipſis, Erit hodie interpoſitio terræ inter Solem & lunam, igitur hodie lunæ eclipſis erit. Ab effectu ut ſit dies, igitur Sol oritur. Iã plenus dies eſt, igitur Sol totus nobis ortus eſt. Luna eclipſatur, neceſſe eſt igitur terram interpoſitam eſſe inter Solem & Lunam. Non eclipſabitur hoc anno luna, neque igitur erit interpoſitio terræ. Maximæ hæ ſunt, Poſita cauſa efficiente, ponitur & effectus eius. Ablata cauſa efficiẽte, neceſſariò aufertur & effectus. Poſito effectu, ponitur & cauſa ad talem effectum neceſſaria. Ablato effectu, aufertur & cauſa. Quædam uerò cauſæ ſufficientes tantum ſunt, non etiam neceſſariæ, ut iugulatio cauſa ſufficiens eſt mortis, non neceſſaria tamen. Poteſt enim mors pluribus alijs modis accidere, quemadmodum Boetius in ſuo libro de Conſolatu philoſophico deflet. Quos ſæpè, inquit, de hominibus muſcularum morſus, aut uermiculorum in ſecreta quæquæ naturæ reptãtium necat introitus.

Cauſſæ neceſſariæ.

Ab effectu cauſæ efficiẽtis.

Cauſæ non neceſſariæ.

Ab his cauſis ualet ſolum argumentum affirmatiuè ſumptum & ab effectu negatiuè. Vt ſequitur: ſi hic iugulatus eſt, neceſſario ipſum interijſſe:& ſi non interijt,neque iugulatum eſſe. At non conſequitur,ſi interijt, iugulatum eſſe. Neque oportet, ſi non ſit iugulatus non interiiſſe,Sunt enim hæc duo argumenta Sophiſtica.

CAP. XII. De uulgatiori uſu horum Locorum à Cauſis.

SOlent autem uulgo recentiores in omnibus his locis à cauſis,atque ita ab effectibus,non argumentari, quam in propoſitionibus quas uocãt de eſt ſecundo adiacente, id eſt, uel à propoſitione unius ad poſitionem alterius,uel à deſtructione ad deſtructionem,aut cum prædicatis bonum & malum à bonitate cauſæ ad effectum, uel econtrario. Neque modos illos argumentandos nos damnamus, cum rectè ualeant. Verum poſterius oſtendemus & alium longe meliorem & generaliorem horum locorum uſum, omnibus diſciplinis artibusque non mediocriter cõmodum. Prius tamen per ſingula cauſarum genera diſcurrẽtes,paucis indicabimus modos illos argumẽtandi uulgatiores,ne uel faſtidire uetera,uel utilium quicquam negligere merito arguamur. Itaque ab efficiẽte cauſa,ita ut ſupra oſtenſum eſt, argumentamur à propoſitione cauſæ ad effectũ & econtrario:item & ab abnegatione. Vbi & hoc eſt adijciendum, quãdo in terminis ſignificantibus potentiam uel habitum aſſignatur cauſa, tunc in conſequente inferri debere non actualem effectus exiſtentiam, ſed poſſibilem. Exempli gratia,ſi domificator eſt, domus eſſe poteſt, ſi adeſt piſtor, panis haberi poteſt: ſi ſcriptor,ſcriptura haberi poteſt. Ad actualem autem exiſtentiam nõ

A cauſa efficiẽte.

ualebit

ualebit argumentatio, piſtor eſt, igitur panis eſt. Domificator eſt, igitur domus eſt. Nam etiam ſi nullus actu ſit panis, piſtor tamen uere dicitur is, qui artem uſumque habet coquendi panem, & ſcriptor dicitur, nulla actuali exiſtente ſcriptura. Denique & ſi actuali uocabulo exprimatur cauſa, non tamen eſſe, ſed fore aut fieri, aut incipere effectum colligemus. Non enim ſequitur, Domificans eſt, igitur domus eſt. Quã diu enim in faciendo domum artifex occupatur, non dum illa ſubſiſtit in eſſe ſed tantum eſt in fieri. Sic igitur licebit argumentari, Eſt qui domificat, igitur domus incipit eſſe, aut fit, aut in fieri eſt, aut erit, ſub audi, ſi pergat artifex. Ab eſſe autem effectus ad eſſe cauſæ, ſiue actualis ſiue potentialis, non ualet argumẽtàtio. Non enim ſequitur, Domus eſt, igitur domificans aut domificator eſt. Domus enim ſubſiſtit, etiã tunc quando multos annos is qui eam ſtruxit, quieuit in cinere. Sed uel eſſe uel fuiſſe aliquando causã infertur ab exiſtentia effectus. Item à fieri effectus ad exiſtentiã cauſæ proceditur. Si enim domus fit neceſſe eſt quiſpiam ſit qui ædificet eam. Circa locum aũt à cauſa materiali diſtinguitur duplex materia: quędã permanens, quædam tranſiens. Materia permanens dicitur, quæ in re poſtquam effecta eſt, permanet in ſua natura. Vt lapides & ligna, & calx, sũt materia per manens domus. Poſtquam enim domus extructa fuerit, lignum manet lignum, & lapides permanent lapides. Tranſiens autem materia eſt, quæ ſecũdũ ſuam ſubſtantiam non manet in re effecta, ſed mutatur & formam accipit aliam. Vt farina & aqua ſunt materia panis, ſed tranſiens: quoniam poſtquam panis coctus eſt, nec farinam ultra uidemus, nec aquam. Similiter filix eſt materia uitri tranſiens: quoniam cum uitrũ factum eſt, nuſquam filix apparet, ſed tranſijt. Secundum

A cauſa materiali.

Materia permanẽs et tranſiens.

dum diuerſitatem autem huiuſmodi duplicis materiæ aliter & aliter fiunt argumentationes à materia. Veruntamen affirmatiuè argumentãdo nihil refert. Similiter enim proceditur à poſitiõe materiæ ad poſſibilitatem effectus hoc modo: Ferrum eſt, igitur cultor ferreus, aut arma ferrea poſſunt eſſe. Aqua & farina ſunt, igitur panis haberi poteſt. Ligna & lapides & calx adſunt, poteſt igitur haberi domus. Maxima, Poſita cauſa materiali, poſſibile eſt effectum poni. In argumentãdo autem negatiuè, aliter proceditur. A materia enim permanente auferimus effectum, ſi non actu ſubſiſtat cauſa materialis hoc modo: Nõ eſt ferrum, non igitur ſunt arma ferrea. Non ſunt lapides neque ligna, non igitur domus. Maxima, Remota cauſa materiali permanente, remouetur effectus. In materia autem tranſeunte, ex actuali negatione materiæ non ualet negatio effectus. Non enim ſequitur, Non eſt farina, igitur non eſt panis. Non eſt filix, non igitur uitrum. Sed ut ualeat, oportet ita procedere. Nõ fuit filix, igitur non eſt uitrum. Non fuit farina, igitur non eſt panis. Valebit tamen ad fieri effectus: hoc modo: Non eſt ferrum, non poſſunt igitur fieri ferrea arma. Non eſt farina, non fit igitur panis, neque fieri poteſt ſubaudi, quamdiu non eſt materia. Ab effectu cauſæ permanentis ſic proceditur: Arma ferrea ſunt, igitur ferrum eſt, Domus lapidea eſt, igitur lapides & ligna ſunt. In materia autem tranſeunte ſic, Vitrum eſt, igitur filix fuit, Panis eſt, igitur farina fuit. Maximæ, Poſito effectu cauſæ materialis permanentis, ponitur ſimul & cauſa. Poſito effectu cauſæ materialis tranſeũtis, neceſſe eſt materiam ipſam præfuiſſe. Negatiuè autem non ualet à negatione actualis exiſtentiæ in neutra materia. Non enim ſequitur, Domus nõ eſt, igitur ligna & lapides non ſunt. Vitrum non eſt,

Ab effectu cauſæ materialis

igitur

igitur filix non eſt. Valet tamen, ſi negetur posſibili tas effectus, hoc modo, Panis non poteſt eſſe, igitur farina & aqua non ſunt, Poſſumus quoq; argumentari in prædicatis, bonũ & malũ hoc modo, Farina fuit bona ex qua panis iſte piſtus eſt, igitur panis bonus eſt, Farina mala fuit, igitur panis non eſt bonus, Ferrum bonum eſt unde hæc arma ſunt, igitur ipſa arma bona ſunt. Si aũt ferrum non eſt bonum, nec quæ ex illo facta ſunt. Maximæ, Si cauſa materialis bona eſt, ipſę quoq; effectus bonus eſt, Si cauſa materialis mala eſt, effectus malus erit, Vbi tamen aduerte cum affirmatiuè bonitas effectus ex bonitate cauſæ colligitur, intelligendum eſſe conſequens, non ſecundum omnimodam effectus bonitatem, ſed quantum ex ratione materiæ. Poteſt enim eſſe panis malus, etiã ex optima farina coctus, nimirum ſi piſtor malècoxerit, aut nimium fermenti iniecerit, aut aquę nimium, aut ſi alius aliquis defectus aliunde cõtigerit. Sic poteſt domus eſſe mala & ruinoſa, etiã quæ ex optimis lapidibus & calce præſtantisſima fuerit ædificata à malo artifice. Ab effectu quoq; ualet ecõuerſo. Si eñ effectu bonus eſt, & cauſa materialis bona ſit neceſſe eſt: ſi autem ille malus (intellige ex uitio qđ ad materiam attineat) & ipſa materialis mala erit. A cauſa autem formali ſic argumentamur affirmatiuè, Albedo eſt, igitur album eſt. Scientia eſt, igitur ſciens eſt. Aĩa bruti eſt, igitur brutum eſt, Negatiuè, Si non eſt albedo, non eſt album. Maximę. Poſita cauſa formali, ponit effectus. Remota cauſa formali, remouetur & effectus. Econtrario idem ab effectu ualet affirmatiuè. Si album eſt, albedo eſt: ſi homo eſt, anima rationalis eſt: ſi lapis eſt, forma lapidis eſt. Negatiuè, Si nõ eſt album, non eſt albedo: ſi non eſt brutum, non eſt anima bruti. Vbi nota duplices eſſe formas ſubſtantiales,

A cauſa formali.

Multiplices formę.

tiales,& accidentiales: ac rurſum quaſdam dici naturales,quaſdam artificiales. Quã diſtinctionẽ plenius in Phyſicis declarauimus,libro ſecundo.In omnibus aũt formis,ſiue accidentalibus,ſiue ſubſtantialibus,ſiue naturalibus,ſiue artificialibus, ſimiliter ualet argumentatio.In forma tamẽ humana, hoc ſpecialiter eſt obſeruandum , ut non ſolum ab eſſe eius procedatur,ſed ab ineſſe,Non eñ ſequitur , Anima rationalis eſt,igitur homo eſt.Sequitur tamen, Anima rationalis ineſt corpori,igitur homo eſt.Quòd aũt in ſola anima rationali hoc ſit ſpeciale, inde ẽſt, quia ipſa ſola poteſt eſſe, quando non ineſt materiæ , quod de nulla alia forma,habet ueritatem,cum ipſarum omnium eſſe ſit ineſſe, nec poſsint unquam extra materiam ſubſiſtere,ut in Phyſicis plenisſimè declaratum eſt libro primo & octauo. Sub hoc aũt loco à cauſa formali , concludendus uidetur locus ille qui apud Ariſtotelem ſignatur,ab inexiſtentia formæ ad ſubiecti ab ea denominationẽ: qui communiter breuitatis gratia appellari ſolet,locus ab ineſſe ad denominare.

Ab ineſſe ad denominare

A quo ita argumentamur.Parieti ineſt albedo,igitur ipſe eſt albus , Animæ ineſt ſcientia, igitur anima eſt ſciens.Item in formis ſubſtantialibus: Huic cõpoſito naturali ineſt rationalis anima,igitur eſt homo.Maxima, Vnumquodque ſubiectum à forma in exiſtente denominari debet. A cauſa denique finali argumenta fiunt,in prædicatis bonũ & malũ. Vt ſi beatitudo eſt bona,igitur uirtus eſt bona. Virtus eñ ordinatur ad beatitudinem conſequendam ,tãquam ad propriũ ſuum finẽ. Sanitas bona eſt, igitur amare potionis sũptio bona eſt,deambulatio quoq; poſt cœnam:& alia huiuſmodi quæ ad ſanitatem tanquam ad optatum finem ordinantur. Item ſpeciei cõſeruatio bona eſt, igitur generationi intendere bonũ eſt . Ordinatur

A cauſa finali.

enim naturaliter generatio ad ſpeciei cõſeruationẽ, ſicut nutritio ad indiuidui ſuſtentationẽ. Maximæ, Cuius cauſa finalis bona eſt, ipſum quoq; bonũ eſt: Cuius finis malus eſt, ipſum quoq; malũ eſt. Fit etiã ab effectu cauſæ finalis argumentũ ad cauſam. Virtus eſt bona, igitur beatitudo bona erit. Peccatum eſt malum, igitur damnatio mala erit. Effectũ aũt cauſę finalis appellamus id, quod ad aliquid ordinatur tanquam ad finẽ, eſtque uelut mediũ quo per ſe finis attingitur. Vt uirtus ad beatitudinem ordinatur & peccatum ad damnationẽ, medicinalis potio ad ſanitatẽ.

Ab effectu cauſæ finalis.

CAP. XIII. *De uſu generaliori locorum à cauſis.*

PRæter autem formas & modos uulgatiores iſtos, quibus uulgo ſolent ab his cauſis duci argumẽta, alij ſunt longè præcellentiores, generaliores, & utiliores, quibus omnis ars, omnis uti poſsit diſciplina, & de re qualibet aptiſsimè diſputari. Eſt.n. locorũ iſtorũ à cauſis tãta fęcũditas, tantãque ſubminiſtrant argumentorũ copiam, ut non uideam certã aliquam argumẽtandi ex eis formã poſſe præſcribi. Id qđ & Seuerinũ Boetium in Cõmentarijs ſuper Topica Marci Tulij arbitror ſenſiſſe, qui loco à cauſis maximam non aliquam prioribus ſimilem aſsignauit, ſpecialem uidelicet & paucis argumentis commodam, ſed generaliſsimam & maximè uniuerſalem, dicẽs: Vnãquamque rem ex cauſis ſpectare debere, id eſt, de unaquaque re ex cauſis iudicandum eſſe ac diſſerendum. In his ergo locis exercitatiſsimos ſe reddere ſtudeant, qui artis huius uerum uſum & fructum quærunt. Nec enim alius eſt locus, è quo fructum ampliorẽ referat exercitatio. Vt nõ temere præcepiſſe uideatur Satyricus, Diſcite (inquiẽs) ò miſeri, & cauſas cognoſcite

Tatũ iſtud caput diligenter expende cũ iis omnib9 quæ de cauſis dicũtur.

Perſius Sat. 3.

gnoſcite rerũ. Nec ſine cauſa dixiſſe uidetur ille Poetarum princeps Virgilius. Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas. Nos uerò, ut uiam quandam indicemus rudibus & inexercitatis, diuerſarum rerum diuerſarumque profeſsionum uaria exempla proponemus. Et primum quidem à cauſis efficientibus ducamus argumenta. Quęrat politicus, Num iuſtitia ciuilis, quæ nocentes cogit etiam extrema ferre ſupplicia naturalis ſit, an fortè contra naturam per tyrannidẽ potentum intruſa? ita quæſtio terminabitur conſiderata efficiente cauſa. Congregatio hominum eſt naturalis, quoniam natura homo animal ciuile eſt atq; domeſticum, quod ad cohabitandum pariter cũ aliis ſui generis naturali inclinatione fertur, hæc autem cõgregatio & cohabitatio hominum, à principio iuſtitiam iſtam induxit. Non enim poterat pacificus haberi conuictus, niſi penes aliquem eſſet poteſtas & uitæ & mortis, qui noxios puniret, innocentes defenderet. Igitur iuſtitia illa naturalis eſt. Quærat Phyſicus aut medicus, num ſomnus ſit naturalis? ita argumentabimur. Poſt fatigationem ex longa uigilia & continua operatione in ſenſibus contractam, ab operatione ſenſitiua aliquantulum requieſcere ad reſtaurandum ſenſibus uigorem, eſt naturale. Hoc autem ſomnum efficit, igitur ſomnus eſt naturalis & neceſſarius. Quærat deinde Ethicus, Num etiam ſomnolentia ſit naturalis ut ſomnus? reſpondebimus non, quoniam pigritia & uitioſa aſſuefactio amplius quàm oportet, & quando non oportet dormiendi, ſomnolentiam efficit, non ipſa natura. Non eſt igitur ſomnolentia naturalis aut neceſſaria, ſed innaturalis & fugienda. Sic Phyſicus probabit, homini eſſe naturale cibo nutriri quoniam calor ille qui humidum radicale conſumit ipſoque paſcitur, naturalis eſt, atque ipſa eſt nutritio

Virgilius.

nis

nis cauſa efficiens. Quærat Theologus, Num mors ab initio homini conueniat ſecundum naturam? Dicimus, non, quoniam peccatum extra naturam eſt, & diaboli item malitia extra hominis naturam eſt, hæc autem afficiens cauſa ſunt mortis. Inuidia enim diaboli (ut ait Sapiens) mors intrauit in orbem terrarum & (iuxta Apoſtolum) per peccatum unius primi hominis in omnes homines mors pertranſiit. Non igitur ſecundum naturam à principio mors homini cõuenit. Quærat rurſum, Nũ poſt corruptam naturam hominis per peccatum mors ſit naturalis? Dicimus ita habere, quoniam calor naturalis poſt hanc inductam corruptionem naturaliter ſemper aliquid conſumit humidi radicalis, nec fit per nutritionem tanti boni humidi raparatio ut ante, ſed deficit ſemper à primaria bonitate, atque ita poſt lignum uitæ præcluſum, dum non poteſt fieri omnimodo reparatio, tandem neceſſarium eſt penitus calorem deficere ac hominem mori. Ad hunc locũ pertinet, quod in Euangelio Chriſtus dominus peruerſis Phariſæis ait, Progenies uiperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cũ ſitis mali? Ex effectu enim peruerſo, ut cauſã, prauũ ſermonem ut effectum cauſæ adſimilem colligit. Id quod & confirmat dicens: Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro profert bona, malus ſimiliter mala. Hoc eſt, iuxta cauſæ efficientis qualitatem effectus cõſequitur. Ad idem pertinet quod dicit: Omnis arbor bona fructum bonum facit, mala autem, malum. Si enim arbor quæ eſt cauſſa efficiens & producens fructus, bona eſt, erunt & fructus boni, contrà autem mali, ſi arbor mala fuerit. Cum autem à fructibus docet arborum cognoſcere, ab effectibus ad cauſam docet procedere. Rurſum hoc loco ab efficiẽte cauſa & alibi utitur, cum probat ea quæ

Sapiẽt. 2. Roma. 5. Mat. 12 Mat. 7. Mat. 15

intrant

intrant per os non coinquinare animam,ea autẽ quæ de corde procedunt,inquinare. Quæ enim in anima poſsint efficere maculam, ſola illa ſunt,quæ de corde naſcuntur,ea autem quæ per os intrant,non ſunt huiuſmodi. Vbi.n.non eſt propria inquinationis cauſa, effectus inquinationis inueniri non poterit. Sublata enim cauſa, aufertur effectus. Per hunc locum Pau-
Cor.15 lus Apoſtolus ad Corinthios aſtruit reſurrectionem mortnorum,ex reſurrectione Chriſti: Si mortui, inquiẽs,non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit,à negatione uidelicet effectus ad negationem cauſæ efficientis, quoniam Chriſti reſurrectio quodammodo cauſa eſt efficiens beatæ reſurrectionis fidelium. Iuriſperitis quoque & æqui tractatoribus iis etiam quorum eſt in forenſem contentionem deſcendere,uix alius locus eſt utilior. Lex eſt,Si iumentum uia publica paſcens in uicinum pratum conſcendens, domino prati damnum intulerit,damnum reſarciat,qui eſt iumenti dominus. Ponimus hanc rem trahi in contentionem. Quis dubitat, cauſam damni ſtatim eſſe ſpectandam ad litem dirimendam? Si enim dominus paſcuæ in cauſa eſt cur tranſcenderit iumentum, utpote quia uel dolo uiam aperuit iumento ut damno efficeret dominũ,uel per incuriam munire paſcua ſua iuxta morem regionis neglexit, abſoluitur à pœna iumenti dominus. Si uerò in cauſſa ipſæ eſt,quia cũ ſciret equum petulantem, compedibus non ſtrinxerit, neque cuſtodes adhibuit,damnum reſarciat qui damnum dedit. Similiter de boue cornupeta qui hominẽ trucidauerit. Item de nauta qui naufragium faciendo merces perdidit,ſi quæſtio fiat in his atque ſimilibus omnibus, cauſa ſemper ſpectanda eſt, & ex cauſa res terminãda. Si enim is cuius eſt bos cornupate,cauſſa eſt necis,id eſt, ſi cum noſſet talem eum domi alligaueri,

uerit,punietur ut iuſtum eſt. Si uerò non ipſe in cau
ſa eſt,vtpote ſi prius nunquam tale quicquam audie-
rit uel uiderit, ſed ſubito aliquo impetu res peracta
eſt,meritò abſoluitur dominus, ut qui cauſam necis
nullam dederit. Sic nauta ſi cauſa eſt ſubmerſionis
nauis,quoniam uel per negligentiam uel per inſci-
tiam cum debuiſſet & potuiſſet ſeruare nauem, non
fecit ipſe, ut cauſa ſubmerſionis reſarciat damnum.
Si uerò nullam ipſi cauſam dedit ſubmerſioni, ſi om
nem adhibuit diligentiam omnemque induſtriam,
nec potuit præ tempeſtate & fluctibus, parcendum
eſt miſero,nec illi imputandum damnum. Ipſe ſuæ
nauis,alter mercum ſuarum iactura feret. Ad hunc
locum pertinet, ꝙ rem laudamus aut uituperamus,
bonam aut malam, utilem aut inutilem colligimus,
ex ipſo uel auctore uel conſultore.Sic omnem creatu
ram bonam probat Apoſtolus, quoniam Dei eſt,& à 1.Tit.4.
Deo facta ad uſum hominum. Peccatum autem ma-
lum eſſe cognoſcitur, quoniam diabolus malus ip- Ioã. 8.
ſius auctor eſt.Ipſe enim mendax eſt & pater eius,nē
pe mendacii. Ita mors non ſimpliciter bona eſſe pro
batur,quoniam bonus Deus(ut ait Sapiens)mortem Sap. 1.
non fecit.Mala autem eſt, quia malus diabolus & ma
lam peccatum ipſam effecit. Hinc colligimus,bonũ
eſſe conſilium, bonum propoſitum, quoniam à Deo
ſuggeritur,à ſanctis angelis confirmatur. Hinc uirgi- Mat.19
nitas bona eſſe, & præcellenter ſupra matrimonium 1.Co.7
bono comprobatur, quoniam Chriſtus eam conſulu
it,item & Apoſtolus,ut uirtutem perfectiorem. Vni-
uerſaliter enim conſiliarius afficiens cauſa dicitur
ſui conſilii, ſic quod uiri graues, prudentes & ex-
perti conſulunt,commendatur.Vnde eſt illud poetæ:
barbato crede magiſtro.Quòd autem conſiliant pue
ri inexperti, imprudentes, carnales, meritò ut aſpe-

3.Reg. 2. ctum non amplexabimur. Quomodo ſi rectè collegiſſet Roboam, non ita fœdè paternum auitumq́ue regnum ſcidiſſet. Hinc quod diabolus ſuadet, quod caro ſuggerit, quod mundus oſtentat, ſuſpectum haberi debet. Non enim boni ſunt iſta conſiliarii, neque tales quibus tutò fidi poſsit. Quod autem ſpiritus domini ſuggeſſerit, id certiſsimum eſt conſilium. Ita lex unaquaque aut conſuetudo, à primis inſtitutoribus aut ſubſequentibus approbatoribus, commendatur, uel reiicitur, præfertur alteri uel poſtponitur. Sic em̃ Apoſtolus apud Hebræos de utraque lege diſſerens, nouam præfert ueteri, quod iſta per angelos data fuerit, ac per Moyſen miniſtrum tãtum & famulum domini promulgata populo, illa uerò per ipſum Dei filium inſtituta, confirmata, & prædicata fuit. Hinc ueneranda omnia nouæ legis Sacramenta, quod Chriſtus ea inſtituerit, Apoſtoli Spiritusſãcto inſpirati promulgauerint. Hinc omnis ſcriptura ſacra ſumma ueneratione digna colligitur, quoniam ab ipſo ſpiritu Dei (iuxta Petri teſtimonium) profecta. Hinc omni ueneratione & obſeruatione dignum eſſe arguimus ſacrum quadrageſimale ieiunium, quod olim eximia illa legis collumina, Moyſes & Helias obſeruauerunt ac deinde Chriſtus ipſe in ſe cõſecrauit, nobisq́ue cõmendauit. Hac quoque ratione magicas artes damnamus, quod à diabolo ſint auctore profectæ ita agriculturæ ars, ut omnibus antiquior & præſtantior, probatur, quod ab ipſa Dei inſtitutione poſt peccatum ſit profecta, naturali neceſsitate cogente non ulla curioſitate ſuperuacanea præter neceſſitatem adinuenta, ut aliæ plæreque, quemadmodũ uariæ tincturæ, ſculpturæ, atque texturæ, quibus nihil opus erat humano generi, ſed luxus hominum ea effinxit. Sic ars uſuraria damnatur, quam hominum, progenuit auaritia,

ars

ars cupediaria, quam adinuenit gula ſatiari neſcia,atque ita in cæteris.Hoc etiam loco uti commodè poſſumus ad exhortationem filiorum , dum parentes efficientes cauſas proponimus , ut illos uel imitandum eorum probationem excitemus , uel ab eorum improbitate reuocemus . Primi exemplum eſt apud Tobiam,ubi filius accepturus Saram in uxorem, à ſponſa à & ſeipſo ſpecialem exigit hac ratione caſtitatis pudorem . Filii(inquit) ſanctorum ſumus , ideo non poſſumus ita coniungi ſicut gentes , quæ ignorant Deũ. Huc reſpicit & quod Apoſtolus ait:Si radix ſancta,& rami,& ſi delibatio ſancta & maſſa.Huc & illud pertinet Saluatoris, Si filij Abrahæ eſtis opera abrahæ facite.Vos ex patre diabolo eſtis , ideo eius opera uultis perficere . Secundi uerò exemplum proponit ſcriptura , cum filiis loquens ita ait : Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra, ſicut in exacerbatione,ubi tentauerunt me partes ueſtri . Sic & in Euangelio dominus improbis Iudæis , ait:Quẽ prophetarum non occiderunt partes ueſtri ? ſtatim ſubiungens , & uos implete menſuram patrum ueſtrorum .

To. 8. Ro. 11. Ioan 8. Pſal. 94. Matth. 23.

CAP. XIIII. De uſu loci à cauſa materiali.

EX loco quoque à cauſa materiali, alia adferri poſſunt à ſuprapoſitis argumenta.Vbi primum nota,materiam conſiderari duplicem , alteram ex qua res componitur ſimul cum forma , ut homo componitur ex ſuo corpore ſimul cum anima. Hæc uocatur materia ex qua. Aliter appellamus materiam id circa quod uerſatur alicuius conſideratio.Vt materia ſcientiæ cuiuslibet, dicitur id de quo talis eſt ſcientia aut circa quod eius conſideratio uerſatur. Vt materia Dialecticæ, eſt argumentatio:materia Grammaticæ,

Materia ex qua & circa q̃.

eſt eloquutio, materia Phyſicæ, corpus naturale, materia Theologiæ, ipſe Deus. Dicitur quoq; uirtus quælibet habere ſuam materiam circa quam uerſatur, ut ſobrietas eſt circa cibum & potum, patientia circa res difficiles tolerandas, fortitudo circa res arduas aggrediendas. Idcirco cibus & potus dicuntur materia ſobrietatis ſiue temperantiæ, uſus rei Venereę eſt materia continentiæ: res toleratu difficiles materia ſunt patientiæ, res arduæ fortitudinis, atque ita in cæteris, quorum plena determinatio ex morali doctrina petenda eſt. Dicitur quoque omne uotum, omniſque promiſſio aliquam habere materiam, ipſum uidelicet de quo fit uotum aut promiſsio. Ex conſideratione igitur materiæ, multipliciter argumēta trahimus.

Argumenta à materia.

Hinc enim colligimus, uirtutem alteram, alteri præſtare, quoniam alia materiam habet ſublimiorem: Itē ſcientiam uel artem aliam alii præſtare, ex materia circa quam uerſatur. Id ab enim inter omnes mechanicas, agricultura uidetur honeſtiſsima & utiliſsima, quoniam circa ea uerſatur quæ ſunt humano generi omnium utiliſsima. Hinc illæ artes quæ circa res utiles humano generi occupantur, uerè utiles probantur illæ autem quæ tantum circa ſuperuacanea, & curioſa, aut etiam apertè noxia & prohibita uel minus probantur uel omnino reiiciuntur. Propterea Phyſica diſciplina aliis eſt præſtantior ſermocinalibus quoniam illæ in uocibus hærent. Iſta res naturales contēplatur: Inter partes quoque phyſicæ ſcientiæ, Ariſtoteles ex hoc loco argumentatur ſcientiam de anima eſſe cæteris præſtātiorem, quoniam illa de anima eſt, qua omnium naturarum eſt nobiliſsima & præſtantiſsima. Omnium uerò ſcientiarum ſimpliciter altiſſima eſt probatur Theologia, quoniam materiam habet omnium præcellentiſsimam. Moralis autē ſcientia

tia antecedit medicinam, quoniam illa circa morbos animę, iſta circa morbos corporis curandos. Denique leg cognitio, medicorum ſcientia uidetur inferior, quòd hæc circa corpus hominis occupetur, illa potiſſimum circa poſſeſsiones atque pecunias, ut quid ſit uniuſcuiuſque proprium definiat. Corpus uerò melius eſt temporalibus bonis: hinc omnium uirtutum eminentisſimæ probantur tres illæ quę appellantur theologicæ, nempe fides, ſpes, & charitas, q̃ immediatè circa materiam excellentiſsimam ipſum Deum uerſentur. Cæteræ uerò immediatè circa aliquid medium occupantur, quod ad Deum dirigitur, ut circa pasſiones malas refrenandas, aut utilia opera peragēda. Hoc quoque modo colligimus uotum eſſe bonū aut malum, ſeruandum aut reſcindendum, ſi uidelicet materiam habeat bonam, bonum erit, ſi malam, utpote ſi uel in apertè malum fertur, uel in minus bonum, quo aliud maius bonum excluditur, malum erit. Similiter laudatur conſilium, propoſitum, cogitatio, affectio, & ſtudium, ſi circa rem bonam ſit: damnatur, ſi circa rem malam. Vnde & uita contemplatiua uoce domini ex materiæ conſideratione præfertur actiuæ, quoniam iſta ſolicita eſt, & turbatur erga plurima, iſta uerò uni inhæret, quod eſt neceſſariū. Huc pertinet quod de beato Auguſtino legitur & canitur Teſtamentum nullum fecit, quia unde faceret, non habuit. Simili modo Auguſtinus ipſe probat, uitam actiuam non fore in patria, ex eo quòd non inuenietur illic materia, circa quam hic modò uerſatur. Modò, inquit, quia eſuritur, quia ſititur, miſericordia miſeris neceſſaria eſt. Frangis panem eſurienti, quia inueniſti eſurientem. Tolle famem, cui frangis panem? Tolle nuditatem, cui præſtas ueſtem? Ac poſt pauca concludens ſic ait: In futuro non erunt iſta mala, ergo

Lu. 10.

nec iſta miniſteria. Ex materia quoque corruptibilitas aut incorruptibilitas, longa aut breuis duratio arguitur. Hinc enim cælum oſtendimus eſſe corruptibile, quoniam materiam non habet agentibus & patientibus adinuicem primis qualitatibus ſubiectam. Cætera autem corpora inferiora, quoniam materiam habent eiuſmodi qualitatum actioni ſubiectam, corruptibilia probantur. Item quò uniuſcuiuſque corporis naturalis materia maximè paſsionibus huiuſmodi eſt obnoxia, eò res ipſa fragilior faciliusque corruptibilis probatur. Hoc modo ex materia argumentandi, miratur Pſalmiſta, hominem ſtellis & cæleſtibus cor-

Pſal. 8. poribus uiliorem, Videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum lunam & ſtellas quæ tu fundaſti. Quid eſt homo ꝙ memor es eius, aut filius hominis, &c. Quaſi dicat, poſtquam illa ſunt incorruptibilia, homo autem corruptibilis, quid igitur eſt, quòd tanti facias hominem, cum uideatur hac ex parte illis quoque inferior? Denique hoc ex loco, conſiderata conditione materiæ, argumentamur id quod ex ea factũ eſt tale eſſe aut tale. Vt cum ſic colligimus. Vas iſtud eſt uitreum, igitur mundum eſt, ſed fragile, cereum, igitur liqueſcit facile. Poculum iſtud eſt querciũ aut fragium, durabit igitur. Domus iſta ex luto tantum & ſtremine conſtructa, eſt non multæ igitur rei durationis. Domus eſt lapidea, non facilè igitur inflammabilis. Monumentum hoc æreum eſt, igitur præſtabit in multa ſecula. Statua hęc aurea eſt, magna igitur pretii. Cymbalum iſtud argenteum eſt, igitur be-

Argumenta à cauſa formali. ne ſonorum.

CAP. XV. *De loco à cauſa formali.*

Porrò à formali cauſa (iuxta Boetii traditionẽ) uniuſcuiuſque rei uirtutem metimur. Ideo enim

Dædalus

Dædalus uolare nõ potuit, quia naturali forma ad uolandum diſpoſitus non fuit. Maximã huic argumento iſtã aſsignat. Tantũ unaquæq; res poteſt, quantũ eius forma naturalis permittit. Hinc colligitur aquã non poſſe naturaliter calefacere, neq; ignẽ frigefacere, ſed econtrario aquã poſſe frigefacere & ignẽ calefacere. Cum.n.omnis actio ſiue operatio à forma aliqua debeat procedere (ut in Phyſicis declaratum eſt) ſi forma illa quæ requiritur ad talem, aut talem operationem propter rei non adeſſe, monſtratum erit talem operationem illi rei non conuenire. Vt (exempli gratia) nihil poteſt calefacere, niſi mediante calore, quæ eſt forma quædam accidentalis, per quam debet fieri operatio calefactionis. Cuicunque igitur monſtratũ fuerit non ineſſe calorem, huic neque calefactionem competere monſtratum eſt. Videtur autem in his forma ſimul & ſub ratione efficientis conſiderari. Arguimus enim à forma, quatenus eſt talis operationis effectiua uel non effectiua. Idem ferè argumentandi modus eſt, quo uidemus unumquenque artificem intra ſuos limites conſiſtere, ut (iuxta prouerbium) ſutor non ultra crepidam, nec in alienam meſſem profeſſor quilibet falcem mittat. Nequit enim artifex de ea re iudicare, cuius nõ habet peritiã. Si agricola quiſpiã eſt, de agricultura & ruſticatione decernat, ſi celcearius eſt, de calceis: ſi pelio, de pellibus. Si grãmaticus eſt, de rebus grãmaticis iudicabit. Si mathematicus, de mathematicis. Si aũt theologus nõ eſt, rerũ theologicarũ determinationem ſibi non uſurpabit: ſi dialecticus non eſt, de rebus dialecticis temerè non definiet. Ita quoq; generaliter ab uniuſcuiuſque ꝓfeſsione argumentari licebit, ad ea quæ profeſsionis illius ſunt officia. Eſt enim profeſsio uelut forma quædam. Quemadmodum enim formis naturalibus res diſtin

guntur in natura, naturalibuſque officiis, ita quiſque determinatur ad officia ſibi conuenientia, uidenturque res humanæ alioqui confuſæ, huiuſmodi ſtatuũ ac profeſſionum diuerſitate, uelut ad ornatum diſtingui, ut in naturalibus omnia alioqui indiſtincta per formas diſtinguũtur. Ita licebit argumentari: Monachus es, diuinis igitur rebus intende, à ſecularibus autem negotiis tumultibus abſtine. Maritus factus es igitur prolium generationi & educationi familiæq; gubernandæ dabis operam. Sacerdos non es, non eſt igitur tuũ offerre in eccleſia ſacrificiũ aut ſacra peragere. Poeta es, cane igitur fortium geſta uirorum. Theologus nõ es, à rebus igitur fidei decernendis abſtine. Ita in cæteris. Conſiderabimus præterea in rebus humanis, quæ uel ſignis uel ceremonis quibuſdã ad hoc inſtitutis fiunt, quomodo aut qua forma unũquodque eorum peragatur. Nam & ſic à forma licebit argumentari. Exempli gratia, Baptiſmi chriſtianorum forma eſt, ut is qui baptizat ſuper tinctum aqua ſanctæ Trinitatis nomen inuocet, dicens: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & ſpiritus ſãcti. Matrimonii forma eſt, ut mutuo ſibi conſentiẽtes, maſculus & fœmina dicant ſubinuicem, Do tibi fidẽ, aut æquiualens aliud. Sic igitur licebit à forma argumentari, Hic puer aqua tinctus eſt, eo qui tingebat nomen beatæ Trinitatis ſuper ipſum inuocante, igitur ipſe baptiſmum ſuſcepit. Eſt quippe illa baptiſmi forma. Item, hi duo, uir atque mulier mutuum animorum conſenſum expreſſerunt, dicentes: Do tibi fidem, aut æquiualens aliquid peregerunt, igitur uerũ eſt inter eos matrimonium. Hæc enim eſt forma matrimonii. Item, Hic religionis ſacræ ueſtem ſuſcepit atque in manus patris obedientiam, regulæque cõmunis obſeruantiam ſanctè promiſit, igitur monachus

chus eſt factus. Hic homo nunquam ab epiſcopo eſt inunctus, neque ſuper eum uerba ſacra ad id inſtitu ta prolata, igitur non eſt ſacerdos. Hac enim forma conſecrantur ſacerdotes. Ad hunc locum poſſunt reduci & mores diuerſi, qui antiquitus ad rem quempiam ex inſtitutione ſeruabantur. Vt ſi probemus Scipionem triumphaſſe, ex eo ꝙ in curru aurato uectus ſit à quatuor equis albis enim ducentibus capite coronato, deuictis hoſtibus currum ſequentibus, quorũ colla catenis erant onerata, ſicque præeunte ſenatu in capitolium aſcendit ad templum Iouis, ubi tauro albo mactato eadem pompa comitatus domum redit. Hic enim apud Romanos erat mos triumphantium formaque triumphi. Item ſi oſtendamus apud Romanos quempiam manumiſſum ex eo, ꝙ dominus caput ſerui manu tenens, ita dixiſſet: Hunc hominem liberum eſſe uolo, ſtatimque illum emiſiſſet è manu. Hic enim apud illos mos erat in manumiſsione. Aut ſi hoſtes oſtẽdamus ſubiugatos ex more quẽ in ſubiugãdo Romani ſeruabant: duabus q̃ppe haſtis in terra defixis tertia ſupponebat̃, & deinde diſcincti hoſtes ſub illa tranſire cogebantur inermes. Ita in cæteris. Deniq; à formis res adinuicem comparamus ſ̃m dignitatem maiorem ita minorem. Ideo enim omnium corporum homo eſt dignisſimum, quoniam animam rationalem habet formam omnium corporalium nobilisſimam, nimirum Dei in ſe geſtãtem imaginem. Ideo bruta plantis, plantę rurſum inanimatis corporibus præſtant, quoniam anima ſenſitiua uegetatiuæ præſtat, atque hæc iterum formis omnibus, quæ nec uegetandi habent uirtutem. Similiter ex formis artificialibus opus præferimus, iuxta quod forma fuerit præcellentior uel inferior.

CAP. XVI. De Loco à cauſa finali.

FInis omniũ cauſarum præcipua eſt, atque adeò cauſarũ cauſa, ad quam cæteræ omnes debent ſm proportionem accommodari. Propter qđ conſideranda ſemper eſt, diligenterque ſpectanda finalis hæc cauſa, ut inter omnes præcipua. Ex hac enim omnium artium atque diſciplinarum omnium quoque conſiliorum & operum metimur bonitatem ſiue utilitatem. Quorum enim eſt præſtantior finis, illa magis erunt commendanda. Hinc uirtutes ſcientiis meliores colligimus, quoniam illæ ad uoluntatẽ excolendam, & uitam inſtituendam faciunt, iſtæ ad intellectum tantum ornandum. Minus autem eſt, intellectum exornare, quam affectum excolere & uitã inſtituere. Hinc colligimus meliores eſſe uirtutes theologicas, fidem, ſpem, & charitatem, uirtutibus moralibus, quoniam hæ ordinantur ad refrenandum malas paſsiones, quæ regnant in corpore: illæ uerò ad ſubleuandam mentem effectumque in Deum, qui finis per ſe altero eſt præſtantior. Et uniuerſaliter ex fine propoſito colligimus cauſas alias, efficientem, formalem & materialem. Secundum enim diuerſitatem finium, adhibendæ erunt diuerſæ cauſæ efficientes, formæ diuerſæ, item & materiæ. Exempli gratia, ſtruere uis ædificium, hoc fine ut in eo poſsis etiam ab hoſtium ui & impetu eſſe ſecurus, quære talem artificem qui non ornatum curet, ſed fortitudinem operis, talem quoque materiam elige, quæ maximam præſtet fortitudinem, ut quæ minus facile poſsit tormentis bellicis confringi, denique formam talem cura induci ædificio, quæ huiuſmodi fini magis eſt cõmoda, cuiuſmodi eſt forma caſtrorum aut turrium. Sin uerò ædificium tibi quæris, ad hoc tantum, ut in

Argumenta à fine.

in eo magnificentiam tuam oſtentes, inque eo ſubinde oblectes animum, quære artificem talem qui ornatum amplius & commoditatem quàm fortitudinem ſpectet: materiam quoque accipe commodam, uidelicet lapides eminus reſplendentes, qui parietibus ædificij decorem tribuant. Formam quoque elige, non caſtri aut turris, quæ inamœnior eſt, ſed quadrati pallatii, quæ eſt oculis gratior. Ita ex finium deſtinatorum diuerſitate pueris aſsignantur magiſtri diuerſi, diuerſaque ſtudia. Si prolem tuam deſtinas religioni, iam inde à puero talem illi dilige præceptorem, quem putes ad eum finem poſſe inſtituere puerum: talibus quoque ſtudiis illum fac exerceri, quibus adiuuetur & incitetur ad finem propoſitum: talibus quoque moribus fac illum aſſueſcere ab annis teneris, qui fini conueniant. Sin autem ad aulicā uitam illum deſtinas, tali eum inſtitutori, & talibus moribus imbuendum trade, talibusquè exercendum artibus, quæ ad finem ſint deſtinatum accommoda. Hinc ita licebit argumentari. Vitam beatam adipiſci deſideras, non igitur uoluptati operam dabis, non carnem curare ſatages, ſed carnem tuam crucifigere, Deiquè mandata ſeruare. Si ideo ſtudes, ut Deum cognoſcere agnitoquè illi ſeruire uelis, igitur non laſciuis Poetarum uerſibus, aut uanis ſophiſtarum captionibus tibi eſt inhærendum, nec ſuperuacaneis philoſophorum contentionibus immorādū, ſed creaturarum ſobria cognitio tibi expetēda eſt, atque ad libros ſacros tranſeundum, qui te eò quò tendis, peruenire doceant. Si ideo loqueris ut ædifices, igitur abſtinendum ab iis quæ tantum aures demulcent: ea uerò proponenda, quæ mentem eluminent, animumquè accēdant. Carnem uis habere ſpiritui ſubiectam, aſſumenda igitur ieiunia, orationes, gemitus,

mitus,pugnæ & lachrimæ.Hæc enim ſunt media ad finem illum per ſe ordinata & neceſſaria. Nil autem refert propoſito aliquo fine,ſiue argumenteris ad electionem mediorum conuenientium,ſiue ad abiectionem diſconuenientium, & quæ potius ad contrariũ finem deſeruiant.Vt cum ita argumentamur. Vitam beatam adipiſci deſideras, non igitur uitiis teipſum implicabis, quæ ad mortem perducunt: ſed uirtutibus & actionibus bonis ſedulò dabis operam.Vis in perfectionis ſtudio Deo militare, non igitur ſecularibus negotiis te debes inuoluere (iuxta illud Apostoli.Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus) ſed in quiete uitam agere. Hoc modo à fine ex uerbis Chriſti ſic argumentamur. Si uelis ad uitam ingredi,ſunt tibi ergo mandata ſeruanda. Si uelis eſſe perfectus, ſunt igitur tibi uedenda omnia quæ habes,& danda pauperibus,ac deinde ad Chriſti ſequelam eſt ueniendum.Obſeruatio enim mandatorum, eſt medium aſſequendi finem optatum uitæ æternæ: & omnium propter Chriſtum contemptus, eſt congruum medium ad aſſequendam perfectionem uitæ Chriſtianæ.Huiuſmodi argumento Dominus Ieſus Petrum & Ioannem uindictam quærentes aduerſum Samaritanos magiſtrum nolentes recipere confutauit.Cum enim illi dicerent,Domine uis dicimus, ut ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos, oſtendit dominus ex fine ad quem uenit in primo aduentu id non conuenire dicens:Filius hominis non uenit animas perdere,ſed ſaluare.Tanquam ſi dicat,Ad hunc finem ego ueni ut ſaluem,non ut perdam, igitur nõ eſt,dicens,quod uos proponitis,ut ego pro leui iniuria homini facta ſtatim illos perdam:ſed magis conuenit,ut mea longanimitate ferendo illos tãdem ad pœnitentiam adducam. Simili argumẽto utitur aduerſum

2.Tit.2 [margin, beside "li.Nemo militans"]

Matth. 19. [margin, beside "eſt medium aſſequendi"]

uerſum Phariſæos, ſe excuſans, quod cum Publicanis & peccatoribus manducaret, eosquè benignè ſuſciperet. Non ueni, inquit uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Velut ex hoc manifeſtè inferẽs, quòd cum illis deberet magis conuerſari, cum non alio conuenientiori medio illos poſſet ad ſalutem adducere, quàm aſsiduè cum ipſis uiuendo ipſosque inſtruendo. Simili modo & poſt mortem in peregrini ſpecie ambulans cum duobus diſcipulis, declarat ex fine, ſe debuiſſe paſsionem amariſsimam perferre. Nonne, inquiens, oportuit Chriſtum pati, & ita introire in gloriam ſuam? Ac ſi diceret. Si ad finẽ erat perueniendum, utique medium reſpuendum non erat, quod à Deo erat ad finem talem præordinatum. Paulus quoque Apoſtolus à fine argumentatur, cum ad bonum exhortans diſcipulos, ait: Bonum facientes non deficiamus, tempore enim ſuo metemus nõ deficientes. Meſsis enim retributionis æternæ omniũ bonarum actionum eſt finis. Et alibi, quoties ex propoſitione cæleſtis præmii fideles monet, tribulationes mundi patienter ferre, nihil aliud quàm à fine argumentatur: quoniam ſuſtinentia in aduerſis medium eſt conueniens ad promerendum futuræ beatitudinis requiem. Sic & Petrus Apoſtolus ait: Communicantes Chriſti paſsionibus gaudete, ut in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Sic & Petrus ex fine nos inſtruit benedicire ſemper & non maledicere. Non reddentes, inquit, maledictũ pro maledicto, ſed econtrario, benedicentes, quia in hoc uocati eſtis, ut benedictionem hæreditate poſsideatis. Quaſi dicat: Finis ad quem prædeſtinati eſtis, benedictio eſt cæleſtis: medium igitur proportionatum fini huic eligendum eſt, nempe benedictio manſuetudinis: & quod ab illo fine abducit, nempe maledictio

Mat. 9.

Luc. 24.

Ga. 6.

1. Pet. 4.

1. Pet. 3

iracundiæ,

iracundiæ,fugiendum.Ex finium quoque conſideratione & collatione ſumitur argumentum pulchrum & efficax,ad iudicandum de mediis quæ ad finē huiuſmodi ordinantur.Sic Paulus legem ueterem multis in locis longe poſtponit nouæ, quod illa ad hunc finem potiſsimum ſit data,ut quaſi in modum pædagogi ſeruaret populum duræ ceruicis ſub timore,donec promiſſus adueniret Meſsias.Lex autē noua poſt illam data eſt, ut ſublato timore, in libertate ſpiritus per amorem Deo adhærentes,cæleſtis regni hæredes conſtituamur. Sic alibi finem laborantium in ſtadio uel agone huius ſeculi, cum fine laborantium in militia Chriſti comparat,dicens:Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiāt,nos autem incorruptam.Atque hac comparatione finium,labor Chriſto ſeruientium longè præfertur labore eorum , qui pro corruptibili præmio mundo inſeruiunt. Simili modo apud Romanos fides bonorum atque malorū comparat,& quæ ad utrunque finem perducunt media,oſtendere uolens,ex diuerſitate finium illa eligēda,hæc abiicienda.Quem (inquit) fructum habuiſtis tunc in illis,in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc uerò liberati à peccato , ſerui autem facti Deo,habetis fructum in ſanctificatione, finem uerò uitam æternam. Stipendia enim peccati mors,gratia autem Dei uita æterna.Omnium autem horum argumentorum , atque eorum omnium quæ in præcedentibus dicta ſunt , una eſt generalis maxima, quàm ſuprà ex Boetio citauimus . *Vnamquamque rem ex cauſis ſpectari oportet.*

Ga. 3. Heb. 2. 1. Cor. 9. Ro. 6.

CAP.

CAP. XXVII. Quomodo etiam apud Poetas multus ſit horum locorum uſus.

SVnt quoq; loci iſti apprimè utiles Rhetoribus, atque Poetis neque eſt alius quo uel libentius uti ſoleant uel frequentius, in quocunque tandem cauſarum genere. Siquidem tria apud Rhetores diſtinguuntur genera cauſarum: nempe deliberatiuũ, & demonſtratiuum. Deliberatiuum ad conſilia pertinet. Iudiciale, ad contentiones & forenſes cauſas ſpectat. Demonſtratiuum uerò pertinet ad docendum, ad narrandum res geſtas, ad laudandum aut uituperandum in genere deliberatiuo, plurimum confert cauſarum diligens conſideratio. Communis enim deliberandi forma eſt, num quod proponitur expediat, deinde, ſi ad effectum perduci poſsit quod expedire inuentum fuerit, & quomodo quibusquè mediis, & per quos effici poſsit. Si enim uel non expedit quod proponitur, uel non apparet commodus modus ad ipſum efficiendum, ſtatim à deliberatione tanquam uanum reiicitur. Fit autem hoc commodiſſimè à cauſis, efficienti potiſsimum & finali. Manifeſtum igitur eſt generi deliberatiuo accommodam eſſe cauſarum conſiderationem. Huc etiam pertinet quod ſuprà diximus, propoſitum conſilium ſæpè ab ipſo auctore, uel cõfutari, uel acceptari. Sic apud Cæſarẽ in commentariis, libro quinto de bello Gallico, legati duo, Cotta & Sabinus contendunt. Negat Cotta auctore hoſte de ſummis rebus capienda conſilia, Ambiorigem ſcilicet hoſtem reputans. Contra, Sabinus, quod Ambiorigem amicum æſtimaret, conſiliũ inſequendum contendit, de educendis ex hybernis legionibus. Siquidem in hoc uerſabatur contentio. Ad hunc modum & apud Virgilium, ubi de equo p Græcos

Quantus apud Poetas ſit uſus locorũ à cauſis.

Ab efficiente.

Græcos fabricato in urbem Troiam transferendo, à ciuibus conſultaretur. Laocoon ab ipſis doni auctoribus nequaquam in urbem inferendum eſſe arguebat, his uerbis ciues compellans:

2. Li. Aen. *O miſeri, quæ tanta inſania ciues?*
Creditis auectos hoſtes, aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum?

Ac poſt pauca, quid ex auctoribus malæ ſuſpitionibus colligat, aperit ſubiungens in hæc uerba.

Aut hoc incluſi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros.
Aut aliquis latet error.

Ac poſtremo concluſionem infert, ita ſermonem finiens:

Equo ne credite Teucri,
Quidquid id eſt, timeo Danaos & dona ferẽtes.

Eodem argumento & alii pleriqué ſagacioris ingenii, in eandem ducebantur ſententiam: quemadmodum de Capy eodẽ in loco Virgilius ita inquit:

2. Li. Aen. *At Capys & quorum melior ſententia menti.*
Aut pelago Danaum inſidias ſuſpectaq́ dona
Præcipit ire iubent, ſubiectisq; urere flammis.

Iſta uidelicet ab ipſis equi fabricatoribus doniq; actoribus prudenter ſuadebant, ipſum minimè ſuſcipiendum in urbem. Cui conſilio ſi fuiſſet obtemperatum, non ita copioſum Poetis omnibus Troia infelix dediſſes canendi argumentum: atque (ut ipſius utar uerbis, qui tuam tuorumq; cladem canendo inter Latinos Poetas principatum iure obtinuit.) Troiaque nunc ſtares. Priamiquè ars alta maneres. Porrò in genere demonſtratiuo, ad laudandum atque uituperandum Poetis & Oratoribus uſitatiſsimum eſt

cauſa

cauſas adferre, Vt apud Virgilium, pocula ſua Menalcas commendat, ab efficiente Alchimedonte, à materia, quoniam fagina eſſent, atque etiam à forma, quoniam ſculptura erant mirabili. Ita enim cum Damœta certans, cum de grege non auderet quidquam deponere, pocula iſta commendat, dicens: In genere demõſtratiuo.

Virgil.

Quoniam tibi pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.
Lenta quibus torno facili ſuperaddita uitis.
Diffuſos hedera ueſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon, & quis fuit alter?
Deſcripſit radio totum, qui gentibus orbem.

Hoc modo laudamus quempiam, à genere, à patria, à pædagogis, quæ omnia quædã efficiẽtes ſunt cauſæ. A genere quidem Ilioneus apud Latinũ, Phrygem Aeneam commendat, dicens:

Ab Ioue principiũ generis, Ioue Dardana pubes: Li. 7. Aen.
Gaudet auo, rex ipſe Iouis de gente ſuprema.

A doctore autem & pædagogo ſe commendare uidetur Perſius, ita Cornuto ſuo loquens:

Cum primum pauido cuſtos mihi purpura ceſſit,
Me tibi ſuppoſui teneros tu ſuſcipis annos
Socratico Cornute ſinu.

Sic ij quorum eũ artes commendare, quidlibet potius negligũt, quam earum exponere primos inuẽtores, unde & illud in Eclogis Virgilianis:

Ab Ioue principium muſæ, Iouis omnia plena,
Ipſe colit muſas, illi mea carmina curæ

Sic de arte arandi terram in Georgicis ait: Li. 1. Geor.

Prima Ceres ferro mortales uertere terram
Inſtituit.

Ad exhortandum quoque & increpandum nō parum habet momenti hic locus, cum progenitorum
1.Buco. exemplis propoſitis, uel facta tantum commemoratione honeſta, ita filios uel adhortamur ad ſimilia uel ab iis quæ genere ſuo ſunt indigna, auocamus. Sic
4.Eclo. Virgilius Ecloga quarta, ſiue Salobinum ſiue Marcellum ad magna exhortatur his uerbis:

Aggredere ò magnos (aderit iam tēpus) honores.
Chara Deum ſoboles, magnum iouis incremētū.

Perſi⁹. Contra, molles Romanos increpat Perſius dicēs:
Sa. 2. *Vos ò patritius ſanguis quos uiuere fas eſt,*
Occipiti cæco, poſticæ occurrite ſannæ.

Et rurſum:

Hic neque more probo uideas, neque uoce ſerena
Ingentes trepidare Titos dum carmina lumbum
Intrant, &c.

Ad excitandum quoque miſericordiæ affectum, flectendoſque animos, plurimum ualet efficientium cō memoratio. Vt eſt illud Didonis ad Aeneam:

Li. 1. *Quis te nate Dea, per tanta pericula caſus*
Aen. *Inſequitur? quæ uis immanibus applicat oris?*
Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoentis ad undā?

Item apud Terentium pulchrè tractat Clitipho, ſic matrem alloquens: Si ullum unquam fuit tempus mater, cum ego tibi uoluptati fuerim dictus filius tua uoluntate, & cet. Sic orantes ad perſuadendum & exornandum adferre ſolent, quidquid ad rem impetrandam poſsit efficere. Quomodo apud Virgilium
Li. 4. Dido abire parantem Aeneam detinere cupiens, in-
Aen. terponit obſecrando quidquid illius putet animum poſſe commouere:

Per has lachrymas (inquiens) dextramq́; tuã te
Per conubia noſtra, per incœptos hymenæos.
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum, miſerere domus libentis & iſtam
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.

Nec eſt Poetius inutile argumentum, quòd à materia ſumitur. Hinc enim pigreſcentem puerum Perſius ita alloquitur. A materia

Sa. 3.

Vdũ & molle lutũ es, nũc nũc properãdus & acri
Fingendus ſine fine rota.

Quaſi dicat, quia nunc dum modica eſt ætas, aptiſſima es materia diſciplinis, ac moribus ſuſcipiendis, nunc nunc formandus & inſtituendus ad eum modum, quo figulus materiam, dum uda & mollis eſt, format pro libito. Huc pertinet, quod in Georgicis Virgilius docet terras diuerſas conſiderare, quarum aliæ felicius ſegetes proferant. Arborum quoq; diuerſæ ſpecies diuerſis in locis ac terris felicius prouenire, Sic enim ille canit ſecundo Georgicon libro:

Nec uerè terræ ferre omnes omnia poſſunt. Line. 2. Geor.
Fluminibusq́; ſalices, craſſusq; paludibus alni.
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Littora myrtetis aptiſsima, deniq; apertos
Bacchus amat colles, Aquilonã & frigora taxi.

Simile fere eſt, quòd ex conſideratione ingeniorum diuerſis ſtudiis puero deſtinamus, ut iuxta conditionem materiæ, id eſt, qualitatis ingenii, huic aut illi tradantur diſciplinæ. Vbi enim materia non eſt idonea fruſtra tentamus quidquam efficere, quemadmodum uetus habet prouerbium, Nihil inuita Minerua inde & uulgatum illud, Veterem canem difficile eſt loris aſſueſcere. Et illud, libro 2. Georg. Adeo

in teneris conſueſcere multum eſt. A teneris aſſueſce re multum eſt. Et quod Poeta ait:

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.

Portò quam non negligant formæ conſiderationem poetæ, paſsim eorum omnia indicant. Vix enim curioſius aliud quàm rerum formas, depingere ſatagunt. Ex forma & habitudine corporis, ſimul & ex uoce Aeneas apparentem ſibi uenerem, quanquam incognitam, & uenatorio habitu adornatam, Deam tamen eſſe colligit his uerbis eam alloquens.

Lib. 1. Aen. *O quã te memorẽ uirgo nanque haud tibi uultus*
Mortalis, nec uox hominem ſonat ò Dea certè.

A forma. A forma quoque Aeneam pulchrè Virgilius commendat cum corporis decorem & habitudinem quã ex matris acceperat colloquio, ita deſcribens:

Lib 1. Aen. *Reſtitit Aeneas, claraq; in luce refulſit.*
Os humerosq; Deo ſimilis, namq; ipſa decoram
Cæſariem nato genetrix lumenq; iuuentæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores.

Cuiuſmodi exempla paſsim apud Poetas, omnes occurrunt. Denique à fine efficaces admodum ſumũtur exhortationes & obiurgationes. Sic enim apud Virgilium Aeneas grauiſsimis iactatus caſibus ſocios conſolatur ex fine propoſito, dicens. — A fine.

Lib. 1. Aen. *O paſsi grauiora, dabit Deus his quoque finem.*
Per uarios caſus, per tot diſcrimina rerum.
Tendimus in Latium ſedes ubi fata quietas
Oſtentant: illic fas regna reſurgere Troiæ,
Durate, & uoſmet rebus ſeruate ſecundis.

Hic uidelicet ꝓpoſito fine deliberabili, ad ea quæ pro finis illius adeptione fata uolebant ab illis ferri,

magno

magno & inuicto animo ſubſtinenda, ſuos pius Aeneas exhortatur. Alloquēs uerò Didonem Ilioneus, dolens & indignans, poſt tot perpeſſas miſerias, ne tunc quidem portum quietum ſibi ſuisque permitti, propoſito omnium fine, qui eſt Dei pro cunctis retributió, monet ab iis abſtinere quæ ad finem malum, ſuos auctores adducerent, Sic enim ait:

Quod genus hoc hominum, quaue hunc tam barbara morum
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ. Lib. 1. Aen.
Bella cient, primaq́ue uetant conſiſtere terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma:
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.

A fine quoque, Perſius illos qui uel in populari fauore, uel in uoluptatibus corporis finem conſtituerunt ſtudiorū, amara irriſione increpat, dicens:

Vſque adeo ne
Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire, hoc ſciat alter?

Et iterum aduerſus uoluptarium: Sa. 1.

Quæ tibi ſumma boni, uncta uixiſſe patella?

Iuuenalis quoque uanum Hannibalis laborem ex uano fine irridet, his uerſibus:

I demens, & ſæuas curre per ripes.
Vt pueris plateas, & declamatio fias.

Videlicet à fine tam uano & ridiculo, quem ait quæſiſſe Hannibalem tam nouo molimine, conatum irridet, uanumque comprabat.

Ab effectis quoque locus non infrequens eſt Poetis, cuius nos unum tantum, aut alterum exemplum proferemus. Apud Virgilium Dido ab Aenea deſpecta, illum concludit neque patre Dardano, neque matre Venere natum, his uerſibus:

Nec tibi diua parẽs, generis nec Dardanus auctor
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanaq́ admorunt ubera tygres.

Li. 4. Aen. In argumentum ſumit effecta, quæ ſubſequuntur:

Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lachrymas uictus dedit, aut miſeratus amantem eſt?

Ad eandem formam Priamus colligit Pyrrum ante oculos ſuos filium ſuum trucidantem non fuiſſe uerum filium Achillis, his uerſibus;

Li. 2. Aen. *At non ille ſatum quo te mentiris, Achilles,*
Talis in hoſte fuit Priamo.

Quaſi dicat, non potuiſſe fructum tam amarum, filium tam inſigniter inhumanũ, à bona arbore, à pio & humano patre progigni. Contra, à filiis per hunc modum & parentes commendamus. Cuiuſmodi eſt illud Aeneæ ad Didonem:

Li. 1. Aen. *Quæ te tam læta tulerunt*
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Sunt huiuſmodi exemplis plena Poetarum carmina, præ cæteris autem quæ à Principe Poetarum Virgilio ſummo artificio ſunt elucubrata, extremaque diligentia limata. Nobis uerò ſatis uiſum fuit pauca iſta in exemplum proponere, ad iudicandum uiam quandam iis, quibus per ætatem uel ex profeſsione in huiuſmodi literis uerſari libet ac licet: ut oſtenderemus dialecticos, iſtos locos non ſolum ad inutiles rixas ſteriles que contentiones (id quod ſcioli nõnulli calũniantur) conducere, imò neque ad philoſophicas tantum aut ſcholaſticas diſciplinas, uerumetiam ad Poeticen non minimum habere momenti, adque enarrandos ritè Poetas in primis eſſe neceſſarios. Cu

rioſo autem rerum huiuſmodi inquiſitori data rantil la occaſione, non erit difficile interim dum per latos Poetarum campos oberrat, ſimilia multa paſsim annotare, atque in unum aceruum, ſi libebit, colligere. Sed nos iam in cauſarum locis nimium demorati, ad eos qui ſuperſunt intrinſecos locos expediendos, ocyus tranſeamus.

CAP. XVIII. *De Locis à generatione & corruptione.*

LOcis à cauſis propinqui ſunt loci alii, qui appellantur à generationibus & corruptionibus atque ab uſibus. Siquidem generans & corrumpens, q̃dam efficientia ſunt. Vſus uero eſt uelut finis quidã rei cuius eſt, cũ unaquæque res naturaliter ad uſum aliquem ordinetur. Fiunt autem ab his locis argumẽta, iuxta communem modum in prædicatis bonum & malum. Fit igitur à generatione argumẽtum, hoc modo ut ſi generatio uel acquiſitio cuiuslibet rei bona ſit, ipſum quoque genitum monſtretur eſſe bonũ, ut in his patet exemplis. Generatio domus bona eſt, igitur domus eſt bona. Aedificatio templorum, monaſteriorum, Xenodochiorum, bona eſt, igitur templa, monaſteria, Xenodochia, bona ſunt, Aſſuefactio ad uirtutem bona eſt, igitur uirtus bona eſt, Aſſuefactio ad uitium mala eſt, igitur uitium malum eſt. Cõſtructio proſtibulorum, aliorumque huiuſmodi locorum in quibus regnant uitia, mala eſt, igitur huiuſmodi ædificia mala ſunt. Scipionem Aphricanum natum fuiſſe, ciuitati Romanæ bonum fuit. Nam (ut apud Ciceronem de Amicitia Lelius ait) illum natũ fuiſſe ciuitas Romana, dum erit lætabitur. Igitur Scipio ipſe Romanis bonus fuit, & commodus. Contra uerò, Catilinam natum eſſe ciuitati Romanæ malũ

A generatione.

fuit, igitur ipſe illi malus fuit & noxius. Maximæ, Cuius generatio ſiue acquiſitio bona eſt, ipſum quo que bonum eſt, Cuius generatio ſiue acquiſitio mala eſt, ipſum quoque malum eſt. Ab hoc loco ita licebit argumentari: Chriſti natiuitas cælum & terram læti ficat, eſt igitur ipſe natus cælis & terris feſtiuus. Speciali cultu Deiparæ uirginis Mariæ, & ſancti Ioānis Baptiſtæ natiuitates honorantur, atque celebrantur ab Eccleſia, ideo ſpeciali bonitate ac ſanctitate illos natos oportet præcellere. Vnius Mariæ inter mortales omnes celebranda conceptio eſt, quia ipſa unica in conceptione ueneranda extitit, ab omni macula
Pro. 3. immunis præſeruata. Item, melior eſt (iuxta Sapientem) acquiſitio ſapientiæ acquiſitione auri & argenti, igitur ipſa ſapientia melior eſt oī auro & argento.
A genito. Ecōuerſo quoque ualet à genito ad generationē, hoc modo: Domus bona eſt, ædificatio igitur domus bona. Virtus prætioſior eſt omni auro, ſtudium igitur & acquiſitio uirtutis melius eſt ſtudio auri & omniū quæ poſsint deſiderari. Quia templa bona ſunt, utpote in quibus laudatur Deus docetur populus, oblationes ſacræ fiunt à fidelibus ideo eorum conſtructio bona. Quia delubra & phana dæmonū, ſcholæ epheborum, aliaq; huiuſmodi impura loca peſsima ſunt, ipſorum quoque ædificatio peſsima eſt. Ideo in hoc benè feciſſe probatur Solomon, quòd templum Domini ædificauit: In hoc autem malè quòd idolis uxorū ſuarum phana conſtruxit prophana. Hinc diſſuademus, ne caſtra aliaue huiuſmodi fortalitia permittātur iuxta ciuitates conſtrui: quoniam docet experiētia, ipſa conſtructa plerunq; in malum incolatum cedere tyrannis ad ciuiū oppreſsionē loca illa ferè occu
Lucę 1. pantibus. Hinc de Ioāne Baptiſta ad patrē. Angelus ait: In natiuitate eius multi gaudebunt, quoniam uidelicet

delicet id ſequi naſciturus erat, bonus eſſet futurus, & utilis omni populo, inde gaudio plena debuit eſſe natiuitas. A corruptione uero dum argumentum ſumitur, hoc eſt obſeruandum, ut non idem in antecedente & conſequente ſumatur prædicatum, ſed commutentur adinuicem, bonum malo & malum bono. Exempli gratia. Deſtruere idola, eorum delubra ſubuertere, locosque ſuccidere, bonum eſt. (Ex his enim plerique in ſcriptura commendantur) illa igitur oĩa mala ſunt. Fures & homicidas auferri è medio, bonũ eſt & Reipublicæ expediens, igiť fures ipſi & homicidæ Reipublicæ ſunt noxii. Seditioſos hoĩes in exiliũ mittere, ac de ciuitatibus propellere, bonũ eſt Reipublicæ: igiť ipſi ſunt Reipub. noxii. Virgilii mors prematura rei literarię mala fuit (alioq; limatiora adhuc & terſiora haberentur eius opera) ipſe igitur Virgilius rei literariæ dum uiueret, commodus fuit. Perditio uirtutis & ſapiẽtiæ mala eſt, igitur ſapientia & uirtus bona ſunt, Sanctos Martyres occidi malũ fuit, igitur ipſi boni erant. Maximæ, Cuius corruptio uel perditio bona eſt, ipſum eſt malum, Cuius corruptio uel perditio mala eſt, ipſum eſt bonum. Ita argumentamur ex uerbis Domini ſcandalizatores puſillorũ peſsimos eſſe, & plurimum noxios: quoniam (ut ipſe ait) expedit eis, ut ſuſpenſa ad collum mola aſinaria mergantur in profundum maris. Si igitur eos auferri tam bonum eſt uehementer malos & noxios eſſe eſt conſequẽs. Sic Iudæ bonum fuiſſe dicit Saluator, ſi natus non fuiſſet, malam indicans generationem eius, & bonam corruptionem uel non exiſtentiam: uidelicet quoniam ipſe malus erat, Domini ſui traditor horribilisſimique ſceleris auctor futurus. Ecõuerſo quoque ualet à corrupti uel perditi bonitate ad malitiam corruptionis, ſiue à malitia ad bonitatem.

Locus à corruptione.

Mat. 18.

A corrupto.

Si

Si enim mali ſunt & noxii fures ſeditioſique homines, bonum eſt auferri eos de medio. Si bona res eſt uirtus, malum eſt eam perdere, Si melior eſt ſapientia auro, peior ergo & maioris damni eſt perditio ſapientiæ, perditione auri. Idolorum ſtatuæ delubra & luci quoniam mala ſunt, dirui illa bonum eſt. Maximæ, Si quippiam bonum ſit, ipſum corrumpi uel perdi malum eſt, Si quippiam malum ſit, ipſum corrumpi uel perdi bonum eſt. Hoc autem in locis iſtis obſeruandum eſt, ut argumentum ſumatur in iis quæ per ſe bona uel mala ſunt. Nam in iis qua non per ſe, ſed tantum per accidens ſiue alterius concomitantis gratia bona uitiaque dicuntur, non ualet argumentum. Non enim ſi mors Chriſti bona fuit, ideo ipſe malus erat cum uiueret. Verè enim bona fuit mors Chriſti, & (iuxta uerbum ſpiritus ſancti, per os Caiphæ pontificis prolatum) expediens fuit, unum illum hominē mori pro gente. Veruntamen non per ſe, aut ſui gratia mors illa uel occiſio bona fuit, ſed tantum per accidens, ratione concomitantis ſalutis noſtræ, quàm per ſuam mortem ille fuit operatus. Adeò enim per ſe bonum non fuit, Chriſtum Dei filium, hominem innocentiſsimum & præceptorē fideliſsimum interfici, ut cœlum & terra à facie huius facinoris exhorruerint, id quod & inanimes creaturæ, illo pendente in ligno animamque agente demonſtrarunt, cum Sol non daret ſplendorem ſuum, moueretur terra, atq; etiam petræ ſcinderentur durisſimæ.

Condi tio obſeruan da.

Io. 11.

Matth. 27.

Similiter malè colligit, qui lupanarium, aut proſtibulorum cōſtructionem ut bonam commendauerit, ex eo ꝙ ipſa per accidens bona ſunt & commoda. Nō enim per ſe bona ſunt lupanaria, quoniam nihil in illis boni geritur, & quidquid illic tractatur, deteſtandum eſt. Sed per acidēs bona dicuntur, quatenus per

ea multæ euitantur honeſtarum uirginum deflorationes & oppreſsiones,dum in illis ardens lubidine iuuentus ,feruorem & furorem ſuum extinguit,qué alioqui periculum erat, ne in uirginem aliquam aut ciuem honeſtam ſubinde effunderet.

C A P. XIX. De loco ab uſibus.

AB uſu autem rerum eſt argumentum,& frequés & utile,dum ex uniuſcuiuſque rei uſu,ipſius bonitatem aut malitiam inquirimus.Quod enim bonū habet uſum, id bonum eſſe probatur. Quod uerò uſum malum habet,id ſimiliter malū eſſe euincitur. Interdum autem fit inquiſitio de tota ſpecie uel toto genere,interdum de ſingularibus indiuiduis . Exépli gratia,ſi quæratur,Num bona res ſit uinum , quo tam multos uidemus corrumpere naturam bonam dicemus,bonum eſſe uinum:quoniam bonum habet uſum, nempe cor hominis lætificare, & animas mœrentas, atque deiectos erigere.Hunc enim uerum eſſe & naturalem uini uſum teſtantur Dauid pater & filius Salomon.Ille quidem canens uinum exhilarare cor hominis, hic uerò conſulens uinum dari iis, qui amaro ſunt animo, ut, obliuiſcantur doloris ſui. Iuuat quoque laſſatum ſtomachum , & infirmitatibus multis ſuccurrit,quemadmodum Paulus Apoſtolus Timotheo ſcribens, iudicat modico uino utendū illi ſuadens,propter ſtomachum & frequentes ipſius infirmitates.Ita colligimus equum bonum eſſe,quoniam uſum multiplicem habet bonum ualdè & commodum nimirum ferre ſeſſorem , ſiue in bello, ſiue ad negotia,currum trahere,aratro terram proſcindere,aliaque huiuſmodi. Similiter aſinus bonus eſt, quoniam bonum habet uſum,nempe onera ferre ad commodum Domini . Ita omnes res ſimpliciter bonas

Locus ab uſibus.

Pſal. 105.

Pro.13.

2.Tim. 2.

naſ eſſe probamus, & nihil creatorum omnino malū quoniam quidquid à Deo creatum eſt, aliquem habet bonum uſum, illa quoque quæ uidentur eſſe uilisſima, & in genere creatorum deſpectiſsima. Omnia enim huic ſeruiunt, huncq́ue uſum habent, ut, Deū in ſua eſſentia laudant hominiq́ue diuinam in ſe & potentiam & ſapientiam & bonitatem, cōmonſtrēt.

Titū. 3. Sic Paulus Apoſtolus concludit non eſſe contendendum uerbis, quoniam ad nihil utile, id eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Item prophana & uaniloquia eſſe deuitanda: quoniam multum proficiunt ad impietatem. Item ſtultas queſtiones & genealogias, & contentiones & pugnas legis docet eſſe uitandas: quoniam inutiles ſint & uanæ. Interdum uero fit cōparatio indiuiduorum ſecundum ſpeciem uel genus ſub quo ſunt poſita. Vt cum quæritur, num hic ſit bonus equus, aut hæc bona uacca. Tunc ueró uſum illius ſpeciei peculiarem conſiderare debemus: & ſi bonum habeat huiuſmodi uſum id quod proponitur, bonum eſſe probatur, ſin malum, malum. Exempli gratia. bonus equus eſt iſte, ſi benè ferat ſeſſorem, aut benè currum ſiue arratrum trahat, aut aliquid eorum officiorum, qui per equos fieri ſolita ſunt, rectè perficiat. Si uero nullum illorum bene impleat, malus equus dicitur. Sic dicitur bonus aſinus, qui bene fert onera. Bona uacca, ſi bene uitulos procreet & alat, lacq́ue bonum & multum prębeat. Bonus dicitur canis, ſi bene latrat aduerſum nocturnos fures. Bonus murilegus, ſi bene mures capiat: bonus culter, ſi bene ſcindat, bona ueſtis, ſi bene tegat, caloremq́ue foueat; bonus liber, ſi dicentem bene erudiat, atque

Lucæ. 24. ita in cæteris. Sic in Euangelio Dominus ait, bonū eſſe ſal, ſi non euanuerit, ut uſum ſuum habeat, qui

Mat. 5. eſt ſalire carnes, & à corruptione ſeruare, Si autem

euanuerit

euanuerit,ut ad nihilum ultrà ualeat, iam non ultro bonũ eſſe,ſed mittendũ in ſterquilinium. Ita in Euãgelica parabola de arbore fici dicit paterfamilias. Ecce iam tribus annis quæro fructum in ficulnea, nec inuenio. Succide ergo illam,ut quid etiam terram occupat? Maximæ, Cuius uſus bonus eſt,ipſum quoque bonum eſt, Cuius uſus malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Duo autem hoc in loco ſunt obſeruanda. Primum eſt, ut in iis quæ per ſe bonum aut malum habent uſum argumentemur. Nõ enim ſequitur: Peccati uſus aliquo modo bonus eſt, igitur peccatum bonum eſt, Scandalorum uſus bonus eſt per accidens, igitur ſcandala bona ſunt, Tyrannorum uſus bonus eſt,igitur ipſi boni ſunt. Verum eſt enim, peccati uſum bonum eſſe, non quidem per ſe, cum in ratione peccati nihil poſſet inueniri habens rationem utilitatis,ſed per accidens, quatenus Deus ipſo nouit ad bonum finem uti, quemadmodum teſtatur beatus Auguſtinus,adeo bonum eſſe Deũ, ut mala fieri non permitteret,niſi inde noſſet maiora bona elicere. Sic ſcandalorum per accidens eſt bonus uſus quatenus per ea electi exercitantur,& ad coronam præparantur. Propter quod dicebat in Euãgelio Dominus: Neceſſe eſt ut ueniant ſandala. Sic & tyranni iuſtorumque oppreſſores, per accidens bonum habent uſum. Non tamen iſta ſimpliciter bona dicenda ſunt, ſed ſimpliciter mala. Veruntameu ſi propriè loquamur, non tam ille bonus uſus eſt rerum malarum, quã Dei boni,qui malis ſic uti nouit. Peccatum enim ipſum quidem in ſe nullum habet uſum ad bonum. Deus autem in ſe habet, quomodo illo ad bonum uti poſsit, uidelicet ad ſuæ iuſtitiæ gloriam aduerſus illud demonſtrandum. Deinde eſt cautisſimè aduertendum, ne pro uſu abuſus ſumatur, Locus enim ab abuſibus ſophyſticus

Lucæ. 13.

Duo obſeruanda.

Mat. 18 Lu. 17.

Ab abuſu non ualet argumentum.

ſophiſticus eſt. Non enim ualet argumentum à rei abuſu malo ad malitiam rei illius, ſed uerus uſus accipi debet. Vnde ſi quis ita in deteſtationem uini argumentetur: Inebriari, laſciuiri, luxuriari, inſanire, mala ſunt, igitur uinum eſt malum: quoniam illa omnia ex uino procedunt, & ad hoc uino utuntur plærique homines. Mendosè colligit, qui ita infert, Non enim ab uſu uini argumentatur, ſed ab abuſibus. Verus enim uſus uini non eſt inebriari. laſciuire, luxuriari, & huiuſmodi, ſed (ut ſupra diximus) cor hominis honeſta & moderata lætitia reficere, corporisque robur ſuſtentare, & reuelare ſi quando deiici cœperit. Eſt enim uerus uſus uniuſcuiuſque rei officium ad quod à Deo facta eſt, uel id ad quod ab initio inſtituta eſt. Ita non ſequitur. ſi malum eſt ſine cauſa interficere, ob hoc malum eſſe gladium, quoniam gladii eſt ille abuſus. Verus autem gladii uſus eũ aduerſus hoſtes ſe tueri, aut nocentes punire, quẽ

Ro. 15. admodum ait Apoſtolus, gladium portare iudicem, ut uindictam inferat malè agentibus. Neque ſequitur, malam eſſe eloquentiam aut malum ingenii acumen, quoniam plerique per ingenii acumẽ hæreſes, erroresque confingunt, ut per eloquentiam ſeditiones, aut ſchiſmata generant. Qui enim in his expendunt eloquentiam, fontemque ingenii non ita utuntur, ſed abutuntur illis, quæ alioqui uerum uſum bonum habent: Huiuſmodi tamen argumentis ab abuſu deſumptis, mirum quanta impudentia plerique noſtræ huius tempeſtatis homines, ſacra atque prophana, humana & diuina omnia infament tantum non cælum terræ commiſcentes. res per ſe bonas & ſaluberrimas inſtitutiones, ex ſola abuſuum conſideratione damnantes, execrantes, pedibus conculcantes. Hinc enim ſanctiſsimum Chiſti ſacerdotium cõtemnunt,

temnunt, quòd nonnulli uideantur illo ad uolupta-
tem aut quæſti abuti, Monachatum item, quòd eo
ad hypocreſim, multi abutantur, Pontificum digni-
tatem præcellentiam, quòd multi eorum ad ambitio
nem illa abutantur. Sic uirginum conuenticula dam
nant, clerum omnem execrantur. Diuinorum cultũ
ceremonias, ſanctorum cultum, imaginum uſum in
Eccleſiis, aliaque huiuſmodi. Quaſi uero quidquid
ſit tam bonum in rebus humanis, quo non abuti poſ
ſit humana malitia. Quid enim uerbo Dei magis ſan
ctum, magis auguſtum, magis uenerandum? Et hoc
quàm multi peſsimè abutuntur? Quid Dei longani- Ro. 2.
mitate melius? Et illa (ut ait Paulus) peccatores in-
grati imprudenter & improbè abutunt ad cumulũ
damnationis, theſaurizantes ſibi iram, in die iudicii.
Quid ſcripturis ſacris magis utile? Et illis diabolus
(ut Matthæus teſtatur) ad tentandum Chriſtum Mat. 4.
abuſus eſt, etiamnum multi illius immitatores (ut Pe 2. Pe. 3.
trus Apoſtolus de Paulinis epiſtolis peculiariter ait)
eas deprauant ad ſuam atque aliorum perditionem
Denique, quid ipſo uerò corpore & ſanguine Chiſti
filii Dei præſtantius poteſt cogitari, quòd Paulus à
multis teſtatur ſumi in damnationem? Faceſſant igi 1. Cor. 11.
tur ſophiſtæ iſti, cum ſuo illo ſplendido loco ab abu
ſibus, deſinantque miſeri iuditio atque adeò ſenſu ip
ſo communi carentes res per ſe optimas ſine cauſa ꝑ-
ter ius & æquum, atra notare infamia: magis autem
ex uſu bono, ut debent, ſingula dicant commendare.
Aut ſi omnino ab abuſibus argumentari uoluptati il
lis eſt, ſi ita illis libet. & ita decretum eſt, accedāt huc
ad pulpitum proterui pueri, & diſcant quomodo ab
illo ſuo loco quem omnino deſerere nolunt, rectè ar
gumentari debeant. A malo, inquam, abuſu, damnēt
non rem illam, cuius eſt abuſus: ſed homines ipſos
qui

qui rebus ex ſe bonis, ſua malitia abutuntur. ita non mendoſe, ſed uere colligent, multos monachorum malos eſſe & deteſtandos, quod monachatu, re bona & pia abutantur ad hypocriſim, ad quæſtum, ad ambitionem, aliaque huiuſmodi. Ita dialecticè colligēt, multos clericorum damnandos eſſe, qui in clericatu diuitias quæritant, mēſas opiparas & uitam deliciis plenam, atque ita in cæteris. Sic argumentantes ab abuſibus malis, ad abutentium malitiam ſuſcipiemus illos libenter, donec autem rerum quarum eſt abuſus malitiàm ex abuſibus colligunt, ridebūtur ſuauiter, & tanquam ſophiſtæ pernicioſi exibilabuntur cum ignominia.

CAP. XX. De Loco à communiter accidentibus.

Locus à communiter accidentibus.

AD cauſas quodammodo pertinent etiam illa, quæ appellantur communiter accidentia, non quòd cauſæ ſint alterum alterius, ſed quia ferè ex eadem cauſa, uel radice procedunt, & quia ad eādem cauſam reducuntur, aut certè ſic ſe uidentur habere, ut cauſa & effectus, uel ut effectus unius tertiæ cauſæ, ex eo quod unum ſequitur ad alterum, eo modo quo effectus ſequitur cauſam. Dicimus autem cōmuniter accidentia illa, quorum alterum uel ſemper uel ut plurimum ad alterum ſequitur. Intelligimus autem hic ſequi ſecundum conſequentiam, ita ut uno poſito alterum poni ſit conſequens. Vnde id qđ infertur ex altero ſequi dicitur ad illud, etiam ſi ſecundum tempus præcedat. Vbi ſciendum eſt, inter communiter accidentia quædam inueniri ſecundum prius & poſterius, id eſt, quorum unum tempore prę cedit, alterum ſubſequitur. Vt in arbore prius eſt, frōdere, quàm florere, prius item eſt florere quàm fructum proferre. In uite prius eſt gemmas turgentes emittere,

emittere, quàm folia, ac prius folia dare, quàm botros, Sic in muliere prius eſt concipere, poſterius parere uel in mammillis lac habere, prius item cum uiro coniungi, quàm cõcipere. Sic & peccare prius eſt, quàm pœnitere, & ſapere prius, quàm deſipere, & hoc rurſum prius eſt quàm reſipiſcere. Sic iuuenem eſſe prius eſt, quàm ſeneſcere, & uiuere prius, quã mori, & operari prius eſt quã ceſſare ab opere. Stare itẽ prius eſt quam cadere prius, quam reſurgere: Fuiſſe quoque in gradu non ſtabili prius eſt, quam cadere, & ita in cæteris. In his omnibus manifeſtum eſt unũ non eſſe alterius cauſam, unum tamen ad aliud conſequi, ut ipſius arboris frondere nõ eſt cauſa fructuũ, neque productio gemmarum in uite, cauſa eſt productionis uuarum. Item, ipſe conceptus non eſt cauſa (propriè loquendo) partus, nec peccatum eſt cauſa ipſius pœnitentiæ, nec uita ipſius mortis, & ita in reliquis. Eſt tamen inter ea talis cohærentia, ut poſt alterum ſecundum tempus ſequatur alterum. Verum non idem eſt quod ſecundum tempus ſequitur, & quod ſecundum uim illationis aut conſequentiæ, plerunque enim quod tempore præcedit, ſequitur ſecundum conſequentiam, non econtrario. Vnde in his cõmuniter accidentibus, argumentandum eſt affirmatiuè à poſitione poſterioris ſecundum tempus, ad poſitio nem prioris hoc modo, arbor iſta floret, igitur fronduit. Fructum habet, ergo flores & frondes habuit. Vinea iſta botros profert, igitur floruit. Floret, igitur fuit gẽmis turgida. Mulier iſta peperit igtur concepit. Habet lac in uberibus, igitur uirginitatem perdidit. Ita ſequitur, Hic homo cecidit, fuit igitur non ſtabili gradu: iuxta illud Boetii: Qui cecidit, ſtabili non fuit ille gradu. Maxima. Communiter accidẽtium ſi poſterius eſt, prius fuiſſe neceſſe. eſt. Econtra-

rio ualet negatiuè à priori ad poſterius, hoc modo.
Arbor iſta non floruit, non igitur faciet fructum. Mulier iſta non concepit, non igitur peperit, Non eſt uitiata hæc puella, neque igitur lac habet in uberibus. Maxima, Communiter accidentium ſi prius non fuerit, nec poſterius erit. Huiuſmodi argumentis utitur Apoſtolus, cum Romanis ita ſcribit de Euan-
Ro.10. gelii fide & predicatione: Quomodo, inquit, inuocabunt in quem non crediderunt? Quomodo autẽ credent in eum, quem non audierunt? Quomodo autẽ audient ſine prædicante? Quomodo prædicabunt, niſi mittantur? Prius enim eſt, mitti prædicatores, deinde prædicare, deinde audiri à prædicatoribus, poſt hoc fidem haberi prædicantibus, poſtremò ut inuocetur is, qui prædicatus eſt. Affirmatiuè autem à priori ſecundum tempus ad poſterius nequaquam ualet argumentum, nec itẽ negatiuè à poſteriori ad prius. Non enim ualet hæc cõſequentia, Arbor iſta floruit, ergo fructum habebit, cum ſæpè floreãt arbores nec ſequatur fructus. Item non ſequitur. Hæc mulier cõcepit, igitur pariet, cum frequenter diſsipetur poſt conceptum fœtus in utero. Negatiuè item à poſteriori non ualet: Hæc mulier non peperit, igitur non concepit. Non habet in mammillis lac, igitur nõ eſt commixta uiro. Neque conſequens eſt, ſi hic non pœniteat, ob hoc eum non peccaſſe, cum multi peccẽt, qui de peccatis nunquam agunt, neque ſunt acturi pœnitẽtiam. Et hęc quidem quæ diximus, ita ſemper eueniunt, id eſt, ſemper alterum ſequitur alterum, neque ſecundum naturam inuenitur unquam defectus. Sunt autem quædam, quæ licet non ſemper, & omnino infallibiliter, tamen frequenter admodũ & ut plurimum ſe conſequuntur, ex quibus proinde etiam Dialectica ſumuntur argumenta. Nam Dialecticus

dicus non ſolū certa & infallibilia, ſed ēt uериſimilia quærit. Exempla ſunt huiuſmodi: Bacchanalia hodie celebrātur, aut tēpli encænia, igitur multi inebriabū tur & uulnerabūtur nōnulli. Ad cōuiuiū iſtud uocati ſunt plures diuerſarum nationum, ac gentium, erit igitur contentio & tumultus. Aura eſt grata & amœnus dies, multi igitur à prandio deambulabunt. Aura eſt ingrata, & plenum pluuia cælum, igitur pauci ad encæniorum feſta conuenient. Pax eſt ubique terrarum, erit igitur omnium rerum copia. Bellum inſtat, igitur erit annonæ caritas. Fames fuit ualida, peſtis igitur grauis ſequitur. Hic homo molitur quippiam magnæ induſtriæ, igitur patebit hominum inuidiæ, iuxta illud Eccleſiaſticis: Omnes labores hominum & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi. Item: Hi duo uicini eiuſdē artis & quæſtus ſunt, & ferè ex æquo concertant, igitur ſubiinuicem inuidēt, iuxta uetus illud prouerbiū: Figulus odit figulū. Iſta quidem ſic communiter accidunt, & ſe ut plerimum conſequuntur, non tamen omnino infallibiliter & neceſſario. Poteſt enim cauſa aliquo euenire, uel ex certa cauſa, ut aliter aliquando contingat, nimirum ut priore poſito, non ſubſequatur poſterius. Ec. 4.

Huiuſmodi ferè argumenta ſunt omnia illa quæ à naturalibus ſignis ſumuntur. Quale eſt illud quod Saluator in Euangelio ad Iudæorum confuſionem protulit, dicens: Facto ueſpere, dicitis. Serenum erit, rubicundum eſt enim cælum. Erat mane, Hodie tempeſtas rutilat enim triſte cælum. Et iterum, Cum uideritis nubem orientē ab occaſu, ſtatim dicitis, Nimbus uenit, & ita fit. Et cum auſtrum flantem dicitis, quia æſtus erit, & fit, Hæc enim argumenta ſunt à cōmuniter accidentibus. Item quod alibi ait de arbore fici. Cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, Mat. 16 Luc. 12.

ſcitis quia propè eſt æſtas, Sic per tempus hyemis a gumentamur, ex ſtellis per noctem lympidè lucentibus, gelu poſtridie futurum, & frigus uehemens: Aeſtatis tempore ex ranarum ſtaui concentu & coaxtione unanimi ſub tempus noctis, & arguimus noctis & diei ſubſequentis ſerenã ſuauitatem. Ex apparente mane caligine, & per Solem diſsipata, arguimus ſerenum diem illum futurũ. Sic ex uariis ſignis, agriculæ arguunt annorum fertillitatem aut ſterilitatem, & ex indiciis quibuſdam in auibus aut animalibus cæteris conſideratis, qualitatem auræ probabili æſtimatione nouerunt coniicere. Similiter & nautæ aeris diſpoſitionem, ex aſpectu uentorum & nubiũ, aut etiam ipſius maris coniectant. Pertinere huc itẽ uidentur argumenta, quibus corporum animorumq́; ex corpore diſpoſitionem & inclinationẽ ex lineamentis membrorum, & forma atque habitudine corporis inquirimus, quod ad artem phyſiognomiæ aut metopoſcopiæ pertinet. Vt cum argumentamur, hũc adoleſcentem eſſe boni ſenſus & bene ingenioſum, quòd frõtem habeat quaſi cornuta, & bonum ſinciput, bonæ memoriæ, quòd occiput habeat amplum. Stolidum eſſe quempiam eò ꝙ aures habeat uelut aſininas, nimium magnas ad propenſionem capitis aut fatuellum, eo ꝙ nimis modicas habeat. Timidũ & formidoloſum ex oculis magnis & prominentibus, ac uelut ad albedinem tendentibus, aut aſtutũ & calidum ex oculis paruis & internæ latitantibus. Sic ex naſo aquilino magnanimitatem arguimus, ex adũco & depreſſo. ferè auaritiam, ex oris nimia latitudine inuerecundiam & effuſum animum, ex eius nimia anguſtia, nimiam erubeſcentiam & animum ſecretum. Ita ex latis humeris, fortitudinem, ex collo oblongo pectoris, debilitatem colligimus. Sic ex

crinibus,

crinibus.ex unguibus,ex digitis,& omnino ex ſingu lis membris argumenta ſumuntur ſatis uериſimilia. maximè ubi plura horum ſimul conſenſerint. Opus enim eſt in huiuſmodi ad multa conſiderare, & non tãtum membrum unicum, ut firmior ſit illatio & tu tiſsimum fuerit corporis ipſius totam diligenter cõ ſiderare habitudinem,quemadmodum de Pythagora legimus, quòd adoleſcentes ad ſe diſcendi cauſa uenie͂tes eſiſiognomi,id eſt,ex uultus & oris ingenio: totiusque corporis habitudine explorabat, num ad capiendas diſciplinas eſſent idonei. Et propriè quidem hi appellantur phyſiognomi,qui ex totius corporis figura & habitudine & conijcere norunt incli nationes & mores hominum,ii uerò qui ex facie tan tum iudicant,metopoſcopi appellantur, apo tu ſcopin to metopõ,id eſt,à fronte cõſideranda.Huiuſmo di autem argumenta non omnino neceſſaria & cogẽ tia, probabilia tamen atque ſuadentia peculiariter icota appellantur, id eſt, probabilia comparatione ad concluſionem,quæ inſertur ex ipſis.Priora uerò il la quæ neceſſariò & perpetuò inferunt ſuum conſequens ſigna peculiariter appellãtur. Quę quidem ſigna Fabius Quintilianus negat argumenta eſſe appellanda,eo ꝙ nihil relinquant dubitationis, ſed ple nam adferant concluſioni certitudinem. Verum hac in parte aduerſatur illi Rhodolphus Agricola, dicens, tantò magis ea eſſe argumenta, quanto maiorẽ de re dubia fidem faciunt. Siquidem ab arguendo ſiue probando, ſupra diximus argumentum denominari.Sunt autem alia quædam impropriè communi ter accidentia dicta, quorum unum interdum quidem ſequitur alterum non tamen uel neceſſariò,uel ut plurimum, ſed uel rarius uel indifferenter interdũ ſequitur, interdum non ſequitur. Ab his non rectè

Quintilia.

Rodolphus.

ducitur argumentum Dialecticum, ſed ſophiſticum, & ſuſpitio incerta melius, quàm probabilis opinio hinc naſcitur. Vt ſi quis colligat hunc iuuenem adulterum fornicatorem eſſe, eò ꝙ comptior ſit & ornatior habitu ac facie. Plurimi enim ſe comunt & ornant, qui tamen à uitio adulterii aut fornicationis ſunt alieni. Item ſi quis nimium zelotypus colligat uxorem cum alio uiro habere negotium, ꝙ ſemel illam uiderit cum alio loquentem, aut alteri arridentem. Aut ſi eius pauperem uidens ad oſtium per rimas proſpectantem, colligat furem illum eſſe, & furrum animo meditari. Poſſunt tamen huiuſmodi ſuſpitiones tam multæ ſimul adferri & tam multa huiuſmodi in unum argumentum coaceruari, ut uel neceſſariam uel probabilem efficiant illationem. Vt ſi quis colligat. Hic homo cum eo qui nunc occiſus iacet hoc ipſo die iurgatus eſt, opprobria accepit, diſſimulauit dolorem, domum rectà abiit, inde mox gladium retulit ſub ueſte abſconditum, quem geſtare non ſolet: uiſus eſt deinde ad locum properare ubi cędes patrata eſt, uulneratus quoque rediit, uulneris certum aliquem actorem neſcit deſignare, probabile igitur eſt, occiſo iſti hunc fuiſſe mortis auctorem. Sic apud Terentiũ Chremes, ex multis ſignis ſimul coaceruatis, acutè colligit, Bacchidem filii ſui Clitiphonis amicam eſſe, quod in cubiculum lectus ſit allatus, quòd ingreſsi peſſulum oſtio obdunt. &c. Poſſunt uerò ad hunc locum à cõmuniter accidentibus reduci argumenta illa, quæ à prodigiis, monſtris, aut portentis ſumuntur. Vt cum argumentamur ex cometa aut alio aliquo portento, magni mali aliquid uel patriæ, uel principi imminere. Quemadmodum in libro Machabæorum, uiſis armatis æquitibus per aëra diſcurrentibus, atque per ordines ſuos concurrẽ-

2. Ma. 5.

tibus

tibus, colligit populus, noui, & magni quippiam imminere. Propter quod omnes rogabant in bonum monſtra cõuerti. Rurſum ex uiſo nouo Iudæ Machabæi, quo conſpexit Oniam pro populo deprecãtem, ac Hieremiam ſibi gladium aureum de cælo porrigẽtem, in quo aduerſarios deuinceret, certam ſpem colligit uniuerſus exercitus futuræ uictoriæ. Ita & apud Virgilium Aeneas fugiendum è loco concludit audita harpyiæ uoce, & Anchiſes Thraccia excedendum colligit, uno ab Aenea prodigio, cum arborem è terra euellens ex radicibus atrum cerneret cruorem defluere. Plura huiuſmodi colligit Valerius Maximus, capite de Prodigiis. Solent autem prodigia ipſa, ſua quadam qualitate indicare, quare illud ſit ꝙ expectatur conſequens utpote ſi horrorem præferat porten tum, horribile colligitur futurum quod expectatur conſequens. Si autem feſtiuum & lætum fuerit prodigium, lætum expectatur conſequens. Poſſunt quoque & huc reduci gentilium auguria, auſpicia & aruſpicia, & alia diuinationum genera. Verum ea Poetis magis uſui ſunt, quàm dialecticis, qui nõ niſi certa aut ut minimum probabilia quærunt argumenta: cum Poetis ſat aliquid inuenire, etiam ſi falſum omnino & improbabile, quod fictionibus adornent Poeticis. 2. Ma 15.

CAP. XXI. De Loco à relatiuè oppoſitis.

Poſt locos intrinſecos omnes tam à ſubſtantia, quàm à concomitantibus ſubſtantiam determinãdi ſunt loci qui appellãtur extrinſeci: inter quos primum occurrit locus ab oppoſitis. Qui locus in alios quatuor ſubdiuidiuiditur, ſecundum quatuor oppoſitionis ſpecies. Sunt enim quatuor oppoſitorũ De locis ab oppoſitis.

genera, ſecundum quæ etiam quatuor loci differentes ſumuntur, nempe locus à relatiuè oppoſitis, à locus à contrariè opoſitis, à priuatiuè oppoſitis, & à contradictoriè oppoſitis. Quæ autem dicantur oppoſita, & quomodo ſingulæ hæ oppoſitionum ſpecies abinuicem differant, copioſe dictum eſt libro ſecundo, in tractatu de Poſtprædicamentis. Nunc autẽ dicendum, quibus modis in ſingulis harum oppoſitionum ſit argumentandum. Hoc autem generaliter in omnibus uerum eſt, ab affirmatione unius oppoſitorum ad alterius negationem ualere argumentum. Nimirum de ratione oppoſitionis, hoc eſt, ut ſimul de eodem dici non poſsint, quemadmodum ex definitione oppoſitionis conſtat. Eſt enim oppoſitio terminorum aliquorum repugnantia. Non pugnant autẽ, quæ ſimul eidem conuenire poſſunt. In omnibus ergo oppoſitis ab unius affirmatione ualet argumentũ ad negationem alterius, iuxta hanc maximam omnibus generalem. De quocunque affirmatur unum oppoſitorum, de eodem negatur alterum. In relatiuè oppoſitis hæc ſint exempla: Anchiſes pater fuit Aeneæ, igitur non fuit eius filius: Pyrrhus fuit Achillis filius, igitur non fuit pater eiuſdem: Maria eſt Annæ filia, non eſt ergo mater eiuſdem. Vbi obſeruãdæ ſunt particulæ, ad idem & ſecundum idem. Non eñ ſimpliciter ſequitur. Hic eſt pater, ergo non eſt filius omnino alicuius, ſed inferri debet, igitur nõ eſt eiuſdem filius, eius uidelicet cuius dictus eſt eſſe pater. Neque ſequitur. Dauid eſt pater Chriſti, igitur non eſt filius eius. Secundum nanq; diuinitatem, dicitur Dauid filius Chriſti: ſecundum humanitatem uerò, eiuſdem pater dicitur. Rectè tamen ſequitur ſi pater Chriſti eſt Dauid, non ſecundũ idem eum eſſe eiuſdem filium. Similiter non ſequitur, Hic homo eſt illi præla-

De loco à relatiuè oppoſitis.

prælatus aut illo ſuperior, igitur non eſt eidem ſubditus aut eodem inferior. Poteſt enim eidem homini quis eſſe in aliquo prælatus, in alio ſubiectus in uno ſuperior & dignior, in altero inferior ac minus dignus. Qua de re apud Aulum Gell. in noctibus Atticis iucunda inter patrem & filium legitur concertatio. Seruata autem particula ſecundum idem ualet illatio. Cæterum ab unius negatione ad alterius affirmationem non ualet. Non enim ſi ego tuus pater non ſim, ob hoc filius tuus ero. Neq; enim pater tuus ſum, neque filius. Sub hoc autem loco alius notatur nomine, quidem ſimilis, non tamen idem, nec eundẽ argumentandi modum habens qui dicitur locus à relatiuis. Aliud enim ſunt relatiua, aliud relatiuè opposita. Relatiua dicuntur cum ſimpliciter ſumuntur ſine comparatione ad idem. Vt pater & filius, dominus & ſeruus, prælatus & ſubditus. Relatiuè autem oppoſita propriè dicimus, quando comparatione ad idem aſsignantur, hoc pacto, pater & filius eius: dominus & ſeruus eius: prælatus & eius ſubditus. Quidam etiam adiectum uolunt pronomen demonſtrãs hoc modo aſsignãtes relatiuè oppoſita, pater & hic ſuus filius, dominus & hic ſeruus eius. Verum ſic nimium uidetur reſtringi alterum oppoſitorum, & ſpeciei uel generi aſsignatur pro oppoſito indiuiduum, quòd parum conueniens uidetur. Vnde præſtat in generali abſque demonſtratione aſsignare relatiuè oppoſita, & particulam tantum ſubintelligere, ſecũdum idem. Illa enim intellecta, non erit querimonia, id quod in libro ſecundo ex Boetii ſententia comprobauimus. Ex hoc autem loco à relatiuis, procedimus ab unius poſitione ad poſitionem alterius, atque itẽ ab unius negatione ad negationem alterius. Vt ſi pater eſt, filius eſt, & econtrario, ſi dominus eſt, ſeruus eſt, &

De loco à relatiuis.

A relatiuis.

eſt,& econtrario. Ac rurſum ſi non eſt dominus, nō eſt ſeruus, ſi non eſt pater non eſt filius. Maximæ, Poſito uno relatiuorum, ponitur & alterum, Ablato uno relatiuorum, aufertur & alterum. Non in omnibus tamen relatiuis generaliter ualet hic modus argumentandi. In iis enim quorum alterum ſignificat cum ampliatione aliqua non ualet. Non enim ſequitur. Prius eſt, igitur poſterius eſt. Scibile eſt, igitur ſcientia eſt, Senſibile eſt, igitur ſenſus eſt. De his autem plenius dictum eſt libro ſecundo, in tractatu de ad aliquid, circa proprietatem illam: Ad aliquid dicuntur ſimul eſſe natura. Sub hoc loco comprehenditur modus argumentandi à uerbo actiuo ad paſsiuum. Ioānes percutit Petrum, igitur Petrus percutitur à Ioanne: Herodes interfecit Ioannem, ergo Ioannes interfectus eſt ab Herode. Et itē econtrario à uerbo paſsiuo ad actiuū. Chriſtus à Pōtio Pilato damnatus eſt, igitur Pontius Pilatus Chriſtum damnauit. Vel ſic abſque expreſsione nominum. Eſt qui percuſsit, igitur eſt percuſſus. Calefaciens eſt, igitur & quod calefit. Ex libro enim prædicamentorum manifeſtum eſt agere & pati adinuicem eſſe relatiua.

CAP. XXII. De Loco à contrarijs.

De loco à cōtrariis.

EX loco autem à contrariis ſic argumentamur, ab unius affirmatione ad alterius negationem. Hic paries eſt albus, non igitur eſt niger. Hæc aqua eſt frigida, non igitur eſt calida. Hic homo eſt humilis, igitur non eſt ſuperbus. Hic adoleſcēs probus eſt, nō igitur eſt improbus. Liberalis eſt, non ergo auarus: ſanus eſt, nō ergo æger. A negatione autem ad affirmationem, non item in omnibus ualet. In contrariis quidem mediatis non ualet. Non enim ſi pannus iſte albus non ſit, ob hoc niger erit: quoniam poteſt eſſe neque albus neque niger, ſed aliquo colore medio coloratus,

ratus utpotè uel glaucus, uel rubeus, uel cinericius. Item non ſequitur, Hic homo non eſt temerarius, eſt igitur puſillanimus. Non eſt prodigus, ergo auarus, quoniam poteſt quis eſſe neque temerarius neque pu ſillaminus, ſed magnaminus medium obtinens; poteſt item quis nec prodigus eſſe nec auarus, ſed libera ralis. In contrariis autem immediatis ualebit, donec accipias ſubiectum ſuſceptibile. Vt ſi animal quodlibet non eſt ſanum, eſt ægrum, & ſi non eſt ægrum, ſanum erit. Item ſi corpus aliquod miſſum uel elementare non eſt graue, leue ſit neceſſe eſt. Non enim inter hæc eſt dare medium. Signanter uerò dictum eſt, do nec accipiatur ſubiectum ſuſceptibile. Non enim ſequitur. Lignum non eſt ſanum, igitur eſt ægrum, aut econtrariò, quoniam uidelicet lignum non eſt ſubiectum ſuſceptibile ſanitatis, aut ægritudinis. Quæ autem dicantur contraria mediata, & quæ immediadiata ex poſt prædicamentis relinquimus manifeſtũ. In cõtrariis immediatis.

CAP. XXIII. De Loco à priuatiuè & contradictoriè oppoſitis.

IN priuatiuè oppoſitis, ab affirmatione ad negatio nem ſic argumentamur: Hic homo cęcus eſt, igitur non eſt uidens: uidet, igitur non eſt cæcus. Mutus eſt, igitur non poteſt loqui, loquitur, ergo non eſt mu tus: ſurdus eſt, igitur nõ poteſt audire, dormit, igitur non uigilat, aer eſt tenebroſus, non igitur lucidus. A negatione uerò ad affirmationem, non uniuerſaliter ualet. Non enim ſequitur, lapis non poteſt uidere igitur eſt cæcus. Neque enim uidens, neque cæcus eſt la pis. Veruntamen ſi accipiamus ſubiectum ſuſceptibi le, & tempus à natura determinatum ſignemus, ualebit à negatione ad affirmationem hoc modo, homo iſte non poteſt uidere, cum tamen iam adſit tempus à natu-

Locu à pri uatiuè oppoſi tis.

natura determinatũ, quo ſolent uidere hoĩes,igitur cæcus eſt:Puer iſte non poteſt loqui, & tempus tranſiit à natura determinatum,quo ſolet loquela donari,igitur mutus eſt.Homo iſte dentes non habet,& tẽbus iam tranſiit à natura dentibus acquirendis determinatum,igitur eſt edentulus. Signanter autem temporibus huius oportet mentationem fieri. Sine hoc enim coaſſumpto, non ualet argumentum, Catulus iſte primo die quo partu eſt editus, non uidet, imo nec uidere pōt,igitur eſt cæcus.Puer iſte ſtatim poſtquam natus eſt, dentes non habet,igitur eſt edentulus:non poteſt ambulare, igitur eſt claudus.Eſt autẽ hic notandum, quod termini priuatiui,ſiue priuatiõnem ſignificantes, non puram negationem ſignificãt ſed aliquid ponunt & aliquid tollunt. Ponunt enim quandam naturalem aptitudinem, & tollunt potentiam.Id quod apertè patet in terminorum huiuſmodi explicatione. Cæcus enim dicitur, non omne id ſimpliciter quod non poteſt uidere. Nemo enim lapides appellat cæcos. Illud autem dicitur cæcum quod cum naturaliter aptum ſit habere uiſiuam potentiã, illam tamen non habet.Vt omnis homo ex ſua ſpecie & natura aptus eſt ad habendum uiſum,quoniam penè omnes homines illam potentiam ex natura accipiunt.Quiſquis igitur hominum uiſum non habet, rectè ille priuatus dicetur, & cæcus.Ita dicitur mutus & loquela priuatus,cui ex natura competit loqui negatur tamen ei & loqui non poteſt.Ita non dicitur quis priuatus regno,niſi qui natus ſi habere regnum, id eſt,cui quodam modo à natura uel origine uel iure debetur regnum. Nam cui non competit,uel ex naturali ſucceſſione,uel ex electione regnum habere, hic etſi regnum non habeat, regno tamen priuari non dicitur. Ita non dicitur,exhæredari aut priuari hæreditate

ditate filius ex adulterio natus,quamuis cum aliis legitimis filiis non accipiat hæreditatem, quoniam ad illum non ſpectat hæreditas, quæ ſolis competit legitimis filiis.Si autem is cui competit hæreditas, illam non accipiat,exhæredari ille rectè dicetur. Ita bruta non dicuntur priuari cæleſti beatitudine, ſed dæmones & homines mali illa priuantur, quoniam eam nunquam aſſequentur, cum tamen ex ſuæ conditionis præcellẽtia illius ſint capaces,& ab initio ad eam posſidendam ſint conditi.

CAP. XXIIII De contradictoriè oppoſitis.

IN contradictoriè autem oppoſitis argumentamur dupliciter.Primum quidem, in propoſitionibus contradictoriis,hoc modo: Si uerum eſt omnem hominem eſſe mortalem, falſum eſt aliquem hominem non eſſe mortalem & ſi illud falſum eſt, hoc uerum erit.Vel ſi illud eſt uerum,hoc non eſt uerum,& ſi illud non eſt uerum,hoc erit uerum. Maxima,Contradictoriæ propoſitiones non poſſunt ambæ ſimul eſſe ueræ aut falſæ. In terminis autem contradictoriis, ſemper ualet ab unius affirmatione ad alterius negationem,& uiciſsim ab unius negatione ad affirmationem alterius. Cuiuſmodi conſequentias tractat Ariſtoteles libro ſecundo periermenias, appellans eas à termino finito ad infinitum, & ab infinito,ad finitũ. Vt Petrus eſt homo, igitur non eſt non homo:lignũ eſt non homo,igitur non eſt homo.Ac rurſum, ſi lapis non eſt homo,& ſi non eſt non homo, homo ſit neceſſe eſt.Vbi propter cauillationem ſubaudiri poteſt in antecedente,cum ſit,uel in conſequente, ſi ſit, hoc modo,Si lapis eſt,& non eſt homo, igitur eſt nõ homo,igitur ſi ſit, eſt non homo, Non eſt autem opus hic accipere ſubiectum aliquod peculiare, ſed in omnibus ualet illatio, quoniam inter contradictoriè

In terminis contradictoriis.

oppoſita

oppoſita (ut plenius declaratum eſt in poſtprædicamentis) nullum omnino eſt dare medium, de quo uel ambo negentur, uel ambo prædicentur. Propter hoc in omnibus ualet, tam à negatione ad affirmationem quam econtrariò. Maxima. De quolibet eſt affirmatio uel negatio, de nullo uerò ſimul.

CAP. XXV. De Locis qui appellantur à Contrario & in ipſo.

Loci à contrario & in ipſo.

SIgnantur autem ab Ariſtotele & alii duo loci qui fiunt in terminis aliqua prædictarum oppoſitionum oppoſitis, qui uocantur Locus à Contrario & locus in ipſo. Quando enim duo adinuicem coniunguntur in antecedente, & his duobus oppoſita coniunguntur adinuicem in conſequente, argumentatio fieri dicitur à contrario uel in ipſo. A contrario quidem, ſi in concluſione mutetur ſitus, ita ut oppoſitum ſubiecti antecedentis ponatur pro prædicato concluſionis, & oppoſitum prædicati antecedentis ponatur pro ſubiecto concluſionis. Vt in hac argumentatione: Homo eſt animal, igitur non animal eſt non homo. In ipſo uerò ſi in concluſione idē ſeruetur ordo, ut oppoſitū ſubiecti antecedentis, ſit item ſubiectum in concluſione, & prædicati antecedentis oppoſitum in concluſione ſimiliter prædicati locum obtineat, Vt cum ſic colligimus, Humilitas uirtus eſt, igitur ſuperbia uitiū. Videtur autem hæc denominatio ſumpta eſt terminorum oppoſitorum ordine. A contrario enim ducitur argumentū, quando ordine contrario locantur oppoſita in antecedente & conſequente. In ipſo uerò, quando in eodem ipſo ordine conſequens habet oppoſita quo in antecedente. Conſequentia autem quæ in ipſo dicitur, maximè fit in contrariis & relatiuis. In contrariis ad hunc

A contrario.

In ipſo.

modum

modum:Humilitas eſt uirtus, igitur ſuperbia eſt uitiũ. Modeſtia eſt laudabilis,igitur immodeſtia eſt uituperabilis. Humilitas Deo & hominibus grata eſt, igitur ſuperbia odibilis.Si pulchra eſt urbanitas,indecora eſt ruſticitas.Si decet iuuenem uerecundia, dedecet inuerecundia. Qui ſophiſticè loquitur,odibilis eſt,qui igitur ueraciter & ſyncerè loquitur,amabilis.Maturitas benè cõſulit,igitur præcipitatio malè. Quæ compendioſa amplectẽda ſunt,igitur quæ prolixa fugienda.Quod ſimul utile eſt & dulce,præ omnibus eligendum(iuxta illud Poetæ:Omne tulit punctum qui miſcuit utile dulci:)igitur quod & aſperum eſt & inutile,omnium maximè deteſtãdum.Vera ſciẽtia & humilem facit & benignum , ſophiſtica igitur inflatum & iracundum reddit. Manſuetudo placat, igitur immittis contentio exacerbat. Reſponſio mollis frangit iram,amara igitur exagitabit. In relatiuè autem oppoſitis ſic argumẽtamur, in ipſo eodem terminorum ordine,Pater eſt dignior,filius ergo minus dignus.Pater eſt prior dignitate & origine, igitur filius poſterior. Pater eſt ſuprapoſitus filio,filius igitur patri ſubiectus.Pater eſt filij,uel filium habet, filius ergo patris eſt uel patrẽ habet. Vir caput eſt uxoris, ipſique à Deo prælatus, uxor ergo per Deum eſt uiro ſubdita:Reges & Principes à Deo sũt prælati populo populus igitur iure diuino debet illis eſſe ſubiectus. Imperatoris eſt imperare, militum ergo eſt parere. Præceptoris eſt docere,diſcipuli igitur diſcere.Domini eſt præcipere,ſerui ergo obedire.Ita in cæteris.Locus autem à contrario uel oppoſito ordine frequentius fit in priuatiuè & cõtradictorie oppoſitis.In priuatiuè oppoſitis hoc modo: Qui habet uiſum,habet ſenſum,igitur qui caret ſenſu ,caret uiſu. Qui habet uirtutem,habet laudem & gloriã,igitur qui ſine laude

de eſt & inglorius,uirtute caret.Qui habet hæredita tem,hæres eſt,qui ergo exhæredatus eſt , hæreditate caret.Qui ſcientiam habet, ornamentum habet animæ ſuæ,igitur qui ornatu caret animæ.caret & ſcientia.In contradictoriis item ſic,iuſtitia eſt uirtus,igitur quod non eſt uirtus, non eſt iuſtitia. Qui timet Dominum faciet bona,igitur qui bona non facit,non timet Dominum.Qui prudēs eſt dum tempus habet, operatur bonum,igitur qui non operatur bonum,dū tempus habet,non eſt prudens.Contra uerò in oppoſitis priuatiuè uel cōtradictoriè locus in ipſo uniuerſaliter non ualet. Non enim ſequitur, Omne quod habet uiſum, habet ſenſum, igitur omne quod caret uiſu,caret ſenſu. Omnis qui habet abundantiam auri & argenti diues eſt:igitur qui caret auro & argēto pauper eſt,aut caret diuitijs. Poteſt enim quis eſſe diues in alijs poſſesſionibus agrorum & armentorū, cuiuſmodi erant illæ priſcorum patrum præcipuè diuitiæ, multo iſtis inanimatis metallorum cumulis, meliores ac præſtantiores.Nec in contradictorijs ſequitur,homo eſt animal, igitur quod non eſt homo non eſt animal.In oppoſitis tamen contrariè & relatiuè,ualebit interdum à contrario conſequentia, utpotè in particularibus proceditur enuntiationibus. Vt ſequitur,Humilitas eſt uirtus,igitur quoddam uitium eſt ſuperbia.Pater eſt dignior,igitur aliquid minus dignum eſt filius. In uniuerſalibus tamen enuntiatiōibus,aut indefinitis pro uniuerſalibus acceptis, non ualebit.Non enim ſequitur,Omnis humilitas eſt uirtus,igitur omne uitium eſt ſuperbia. Omnis pater eſt dignior, igitur omne quod eſt minus dignum eſt filius.Nam & ſeruus minus dignus eſt, non tamen eſt filius. Interdum uerò iu argumentationibus iſtis fit permixtio oppoſitorum diuerſi generis adinuicem.

Vt

Vt cum ita argumentamur: Iuſti in perpetuum uiuēt, igitur iniuſti in perpetuum morientur. Iuſti hæredi tate poſsidebunt terram uiuentium, igitur iniuſti au ferentur & exhæredabuntur à terra illa. Beati paupe- res ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: igitur uæ & miſeria diuitibus & inflatis ſpiritu, quo nīam ipſorum non eſt regnum cœlorum. Si nō ſunt expetendæ diuitiæ, paupertas non eſt fugienda. Quia lumen uiſum oblectat, tenebræ contriſtant. Scientia ornat animam, ignorantia igitur dedecorat. Labor bonus & ſanctus eſt, otium igitur malum & execran dum. In his enim ſimul contraria cum priuatiuis uel contradictoriis commiſcentur. Huiuſmodi autem exemplis plena eſt omnis ſcriptura, maximè eorum librorum, qui Sapientiales nominātur, in quibus id paſsim occurrit, ut quod in priori ſententiæ cuiusli- bet membro dicitur de iuſtis, eius oppoſitum in al- tera parte dicatur, uel ſecundum eundem ordinem uel ſecūdum ordinem commutatum, de impiis. Ex- pende uidelicet caput decimum parabolarum Salo- monis: plura illic manifeſtè uidebis ſic ex oppoſito pulchrè dicta. Cuiuſmodi eſt illud in principio: Fi- lius ſapiens lætificat patrem, filius uerò ſtultus mœ- ſtitia eſt matris ſuæ. Ac deinde, Egeſtatem operata eſt manus remiſſa, manus autem fortium diuitias pa rat. Iterum. Qui congregat in meſſe, filius ſapiēs eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius eſt confuſionis. Rur- ſum memoria iuſti cum laudibus, nomen impiorum putreſcet. Similiter capite undecimo. Vbi fuerit ſu- perbia, ibi erit & contumelia, ubi autem eſt humili- tas, ibi & ſapientia. Item Qui ambulat fraudulēter, reuelat arcana, qui autem fidelis eſt animi, celat com miſſum. Item, qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem ſupèr caput uendentiū.

Huiuſmodi exempla mille quilibet per ſe ex libris il lis plenis eruditione bona, colligere facilè poterit. Sed & Pſalmorum liber huiuſmodi comparationibus ſcatet, quæ miram habent uim ad effectum com mouendum, cum ſic oppoſitis iuxta ſeinuicem colla tis ambo clarius eluceſcant, & uirtutis commodum, & uitiorum incommoda.

CAP. XXI. De loco à diſparatis.

Loc⁹ à diſparatis.

A Diſparatis quoque ſicut ab oppoſitis ſumuntur argumenta, ab affirmatione unius ad negationem alterius, hoc modo, Ioannes eſt homo, igitur non eſt aſinus, uel leo, uel arbor, uel aliquid huiuſmodi, quod ab homine prorſus ſeparatum eſt: A negatione autem ad affirmationem, minimè ualet argumentatio. Non.n. ſequitur, Ioã nes non eſt leo, igitur aſinus erit, aut bos, aut equus. Maxima, Cuicunque conuenit unum diſparatorum, eidem nõ conuenit alterum. Quæ autem dicantur diſparata & quomodo ab oppoſitis differant, prolixè ſatis & dilu cidè in poſtprædicamentis tractatum eſt, ut ſuperua canea repetitione hoc in loco nihil ſit opus. In omni bus autem, his locis oppoſitorum atque diſparatorũ generaliter hoc eſt aduertendum, quoties ab affirma tione unius ad alterius negationem uolumus argumentari, debere oppoſita ſumi pro prædicatis, & qui dem totalibus. Nam ſi ponantur oppoſita ex parte ſubiecti, non ualebit ſic in eis argumentatio. Non eñ ſequitur, Album eſt, igitur nigrum non eſt. Albũ eſt coloratum, igitur nigrum non eſt coloratum. Quod uidet eſt animal, igitur quod cæcum eſt, non eſt animal. Pater eſt homo, igitur filius eius non eſt homo. Item ſi oppoſita ſumantur tantum ut partes minus principales prædicati, non ualebit ſimiliter argumẽ tatio.

Conditio generalis

tatio. Vt non ſequitur. Video album, igitur non uideo nigrum. Poſsideo iumenta uidentia, non igitur cæca. Poſsideo aſinum, non igitur poſsideo bouem. Veruntamen ſi oppoſita ſumantur ut partes principales, ualebit argumentatio, non minus quàm ſi per ſe tota eſſent extrema. Rectè enim ſequitur à contrariis. Hic eſt homo albus, igitur non eſt homo niger. Hoc eſt animal ſanum igitur non eſt animal ægrum.

CAP. XXVII. De Loco à Maiori.

SVmuntur quoque argumenta, tam Dialecticis, quàm Rhetoribus ad perſuadendum benè accõmoda, à rerum comparationibus. Comparatio autem fit interdum maioris ad minus, interdum minoris ad maius, interdum ſimilium. Atque hinc loci naſcuntur à maiori, à minori, à ſimili. A maiori ducitur ſumi argumentum, quando ab eo quod magis apparet, procedimus ad id, quod minus apparet. Maius enim in propoſito, non ſecundum quantitatem molis eſt accipiendum, ſed ſecundum maiorem probabilitatem. Vnde id ꝙ habet maiorem probabilitatem ueritatis, aut quod probabilius faciliusque alicui uidetur conuenire, aut cui aliquid probabilius uidetur conuenire, id maius dicitur, comparatione, ad alterum quod minorem uidetur habere probabilitatem aut minus probabiliter conuenire alicui. Exempli gratia, Regem expugnare ciuitatem maius eſt, Ducem aut Comitem expugnare ciuitatem eãdem, minus eſt. Magis enim probabile eſt Regem expugnare, quàm Ducem, & facilius illud proponenti creditur, quàm iſtud. Item expugnare caſtrum, in propoſito eſt maius: expugnare ualidam ciuitatem, minus, quoniam facilius & probabilius alicui conuenit expugnare caſtrum, quàm ualidam ciuitatem, hoc au-

Loc⁹ à maioris.

A maiori.

tem minus probabiliter alicui conuenire creditur q̃ illud. Ideo minus dicitur. Fit autem argumentum à maiore negatiuè tantum, idq́ue tribus modis. Primũ ex parte ſubiecti tantum, Rex fortiſsimus hanc ciuitatem non poterit expugnare, neque igitur dux aut comes impotentior eandem poterit expugnare. Ipſe quidem Cicero, aut Demoſthenes cauſam hanc non poſſet defendere, multò minus igitur alius quilibet ex uulgo oratorum. Hectoris manu non potuit Troia defendi, igitur neque manu Aeneæ defendi potuit. Cuiuſmodi argumentum apparens Aeneæ. Hector his innuit uerbis. Si pergama dextra defendi poſſent, etiam hæc defenſa fuiſſent. Sic in Euangelio Dominus ait: Neque paſſer unus ſuper terram cadet ſine patris cæleſtis ordinatione & uoluntate, igitur neq; ſanctorum aliquis ſine patris diſpoſitione cadet, quoniam pluris apud Deum ſunt rationales homines, q̃ irrationales paſſerculi. Ac rurſum. Capillus de capite ueſtro peribit, multò minus igitur, aut corpus, aut anima uobis peribit. Magis enim apparet poſſe capillum de capite perire, quam corpus totum uel animã perdi. Secundo fit argumentum à maiori ex parte prędicati hoc modo. Si exercitus iſte non ſufficit arcem expugnare parum munitam, neque ciuitatem fortiorem, meliusq́ue munitam expugnare poterit. Si non ſufficit hic homo geſtando oneri 100. pondo, neque oneri. 200. pondo ſufficiet. Si non eſt quis paratus bona temporalia in proximos expendere, multò minus animam pro eis ponere uolet. Si propter Dei amoré neque uerbulum durum ferre poſſumus, multo minus acerbam mortem pro eo, quis ferre ualet. Si (iuxta Domini uerbum) non poteſt quis ſua ſolicitudine adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum, aut capillum unum album facere uel nigrum, neque maius

Tres modi à maiori.

Mat. 10

Secundus.

Matt. 9

ius aliquid p ſeipſum ſine Deo efficere poterit. Si(ut Apoſtolus ait) nec cogitare aliquid ex nobis tanq̃ ex nobis ſufficientes ſumus, multò minus ad peragendũ arduí operis aliq̃d inueniemur idonei. Sic(iuxta Apoſtolum Ioannem) qui proximum non diligit, quẽ uidet, Deum quomodo diliget, quem non uidet? Tertii ualet argumentum ex parte ſubiecti ſimul & prædicati, hoc pacto: Vir robuſtus non ſufficit 800. pondo oneri geſtando, non igitur adoleſcens aut puer imbecillior ſufficiet oneri 100. pondo geſtando. Sumo ingenio & inexhauſto labore Philoſophi maximis laboribus non potuerunt uel unius infimarum creaturarum perfectam aſſequi cognitionem, nos igitur qui ingenio non præſtamus, & labore fugimus, altiſſimarum rerum nequaquam ualebimus plenam aſſequi cognitionem. Omnium autem harum argumentationum una eſt confirmatiua maxima, talis. Si id quod magis uidetur non eſt uerum, neque id quod minus uidetur, uerum erit. Ariſtoteles uerò ſingulas aſsignat maximas, dicens. Vno de duobus dicto, ſi cui maius uidetur ineſſe non ineſt, nec cui minus uidetur ineſſe, inerit. Duobus de uno dictis, ſi quod magis uidetur ineſſe, non ineſt, nec quod minus uidetur ineſſe inerit Duobus de duobus dictis, ſi quod alter magis uidetur ineſſe non ineſt, nec reliquem reliquo inerit. Prima maxima primo modo ſeruit, ſecunda ſecundo, tertia tertio, Affirmatiuè autem à maiori nũquam ualebit argumentum. Non enim ſequitur, Vir robuſtus huic oneri ſufficit, igitur puer imbecillis. Hic poteſt ferre decem pondo, igitur centum. Non enim oportet ſi id quod magis uidetur ita ſe habeat, ob hoc id quoq; quod minus uidetur ita ſe habere.

2.Co.3
1.Ioã.4
Terti⁹.

CAP. XXVIII. De Loco à minori.

Loc' à minori Prim' modus A Minori econtrario ualet affirmatiuè, nec aliter quã affirmatiuè, tot modis quot ſupra diximus ualere à maiori negatiuè. Ex parte ſubiecti ſic. Puerulus rem tam modicam ferre poteſt, ergo & adoleſcẽs robuſtior. Ethnici homines diligunt ſibi benefacientes, multò magis igitur Chriſtiani. Seculi huius milites pro fide erga regem ſuum multa & dura ferunt geruntque grandia, multò igitur magis ſpirituales militiæ cultores pro fide erga regem ſuum & magna agent & patientur grauia. Formica animal irrationale dum tempus eſt, ſibi proſpicit, igitur multo magis rationalis homo dum tempus habet, ſibi debet proſpicere. Si ſanctisſimus Dauid, ſapientisſimus Salomon, Sampſon fortiſsimus, & ab utero matris Nazareus, per mulieres Deum oſſẽderunt, & nos igitur, qui illis ſapientia, fortitudine, & ſanctitate longè ſumus inferiores, ꝑ illas (niſi diligẽtisſimè caueamus) ſeduci poterimus. Sic Ioannes argumentatur, dicẽs: Si Chriſtus nos dilexit, & pro nobis mortuus eſt, nos debemus fratres diligere ac pro eis animas ponere.

1.Ioã.3 Ita Paulus Apoſtolus legem ueterem cum noua com-
Heb. 3 parat, in hanc ſententiam: Si lex illa quæ per angelos data eſt uim habuit obligationis, ita ut tranſgredientes pœnæ ſtatutæ eſſent obnoxii, multò magis lex noua quam per ſemetipſum filius Dei in mundo prædicauit, ſumma obſeruatione debet cuſtodiri, eruntque multò magis pœnæ obnoxii, qui eã fuerint tranſgreſsi. Ita apud Ioannem Dominus: Si ego laui pedes ueſtros Dominus & magiſter, & uos debetis alter al-
Ioã.13. terius lauare pedes. Ex parte prædicati hoc pacto
Secundus. argumentamur. Si hic pro Chriſti amore etiam uitã temporalem paratus eſt perdere, multò magis & om-

nia

ni[illegible]unæ bona. Sic Apoſtolus apud Romanos argumentatur dicens: Deus proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit ilium, quomodo non etiam cũ illo nobis omnia donauit? Rurſum apud Hebræos. Patres, inquit carnis noſtræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos, quanto magis obtemperabimus patre ſpirituum & uiuemus? Et ipſe in Euangelio Dominus: Si Deus ſic ueſtit lilium agri ꝙ hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, quanto magis uos modicæ fidei? Et ſi aues cæli quæ neque ſerunt, neque metunt, neque in horrea congregãt, Deus ſic paſcit, quanto magis uos modicæ fidei? Si corpus dedit & animam, eſcam quoque dabit & ueſtimentum.

Ro. 8. He. 13. Mtt. 6.

Ex parte utriuſque extremi ſic argumentamur: Chriſtus pro nobis grauiſsima tulit ſupplicia, nos igitur uel modica pro eius amore ferre debebimus. Seculi milites pro temporali præmio grauiſsima patienter ferunt. Chriſti ergo milites pro præmio æterno, uel modica quæ occurrunt libenter ſuſtinebũt. Chriſtus Dominus noſter totas pro nobis in oratione noctes tranſegit inſomnes, nos ergo ſerui eius non poterimus uel una hora ad orationẽ uigilare? Sic apud Virgilium Iuno argumentatur, Pallas uulgaris dea, ob unius culpam, potuit totam claſſem nauium exurere: ergo & ego quæ ſum deorum atque dearum regina, potero ut minimum regem Troianorum mihi in uiſum ab Italia auertere, ne ibi regnet. Item apud Iouem Venus pro Aenea ſic argumentatur, Antenor homo non ita magni generis aut nominis, potuit elapſus Græcorum manibus per uaſtiſsima maria requiem certam inuenire, atque etiam urbem condere, igitur multò magis æquum eſt, ut meus filius tuus nepos Aeneas, poſt tot pericula, ſaltem portum bonũ accipiat, & tutam ſedem obtineat. Primum argumé-

Terti⁹. 1. Aen.

tum Virgilius his claudit uerſibus, Iunonem inducens flammato corde iſta uolutantem.

Mene incœpto deſiſtere uictam?
Nec poſſe Italia, Teucrorum auertere regem?
Quippe uetor fatis, Pallas ne exurere claſſem
Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oili?
Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem
Diſiecitq́; rates, euertitq́; æquora uentis.
Aſt ego quæ diuum incedo regina, Iouisq́;
Et ſoror & coniunx, una cum gente tot annos
Bella gero: & quiſquam numen Iunonis adores
Præterea, aut ſupplex aris imponet honorem?

Secundum uero his deſcribit uerſibus. Venerem pro filio Aenea Ioui ita loquentem inducens:

Quem das finem rex magno laborum?
Antenor potuit medijs elapſus Achiuis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima, tutus
Regna Lyburnorum: & fontem ſuperare Timaui
Hic tamen ille urbem Pataui, ſedesq́; locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq́; fixit
Troia, nunc placida compoſtus pace quieſcit:
Nos tua progenies cæli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amisſis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe diſiungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?

Porrò de maximis huius loci proportionabiliter dicendum eſt, quomodo ſuprà diximus in loco à maiori. Omnium enim argumentorum una confirmatiua maxima poteſt hæc aſsignari. Si id, quod minus uidetur,

uidetur, uerum eſt,id quoque quòd magis uidetur, uerum erit. Secundum uerò Ariſtotelem tribus diuerſis modis tres diuerſæ aſsignantur hæ maximæ. Vno de duobus dicto.Si cui minus uidetur ineſſe ineſt.etiam illi cui magis uidetur ineſſe inerit.Duobus de uno dictis, Si id quod minus uidetur ineſſe ineſt, etiam id quod magis uidetur eſſe inerit. Duobus de duobus dictis,ſi quod alteri minus uidetur ineſſe,ineſt & reliquum reliquo.Eſt quoque cautè in his duobus locis aduertendum ne pro maiori minus,aut ecõtrario pro minore maius accipiatur. Frequens enim & facilius eſt in hac re fallacia, ut argumentum, q̃d uerè à minori ſumitur exiſtimetur ſumptum à maiori & econtrario.Cuius erroris cauſa eſt,quia plerunque id quod quantitate (utpote uel mole, uel numero) maius eſt,minus cenſetur in propoſito: contra uerò minus,id quod mole uel numero maius eſt. Exempli gratia,portare centum pondo, quantitate maius eſt,quàm portare tantũ uiginti.Illud tamen in ꝓpoſito minus eſt:quoniam minus apparenter illud alicui conuenit quàm iſtud. Facilius enim de unoquoque creditur,quòd poſsit geſtare decem pondo, quàm cẽtum.Ita cum dicimus, Deus fecit cælum & terram, ergo & glebam poteſt facere,apparet ſecundum ſpeciem argumentũ eſſe,à maiori, eo quod maius uideatur ſecundum rem & pondus operis creare cælum & terram,quàm glebam modicam.Eſt tamen argumentum à minori, id eſt, ab eo quod habet minus ueriſimilitudinis & apparentiæ. Sic & in aliis ſimilibus diligenter conſiderandum eſt, & cautè ſemper proſpiciendum eſt,ne á maiori aliter unquam quàm negatiuè,aut à minori aliter quam affirmatiuè procedatur. A maiori enim affirmatiuè, aut negatiuè a minori proceſſus non ualet.

CAP.

CAP. XXIX. De Loco à Simili.

Locus à ſimili

A Simili uero dicitur ſumi argumentum, quando id quod aſſumitur, cum eo quod probatur ſimilem & æqualem habet ueriſimilitudinem, id eſt, quando æqualem habent apparentiam ueritatis. Vt cum ita argumentamur, Ioannes mortalis eſt, igitur & Petrus. In utroque eſt eadem ueriſimilitudo, eademque apparētia ueritatis, qm̄ ambo æque ſunt homines Iudas male periit, qa de miſericordia deſperauit, ergo & nos pibimus, ſi illius efficiamur ſimiles. Sodomitæ perierunt, quia peccatores nimis erāt, & non egerūt pœnitentiam, igitur & nos malè peribimus, ſi illorum efficiamur ſimiles. Immoderato affectu concupiſcere diuitias, uanum eſt & uitioſum, igitur immoderato affectu concupiſcere terrenam ſcientiam uanū erit & uitioſum. Eſt enim in utroque ſimilitudo. Sic argumentatur Apoſtolus apud Corinthios docens, licitum eſſe doctoribus Euangelii ſtipendia accipere ſumptuum, in hanc ſententiam: Nemo, inquit, ſuis ſtipendiis militat, ſed ſtipendium ſuæ militiæ ab illo accipit cui militat, igitur qui alios docet non ſuis ſumptibus debet uiuere, ſed illorū quibus prædicat. Itē: Qui uineam plantat, de fructu eius ueſcitur, & qui gregem paſcit de lacte eius manducat, igitur qui populum Domini docendo colit & paſcit, meritò debet ab eis temporalia ſubſidia accipere. Item, Boui in tritura laboranti, cibus non eſt denegandus, igitur nec doctori in doctrina laboranti. Præterea, Qui arat (inquit) in ſpe debet arare, & qui triturat in ſpe fructus percipiendi, igitur & qui docendo laborat, temporalia ei debentur ſubſidia. Denique ita concludit: Neſcitis quoniam hi qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? & hi qui altario deſeruiunt,

cum altario participant? Ita & Dominus ordinauit iis,qui Euangelium annunciant,de Euãgelio uiuere. Multum quoque ualet hic locus ad exhortandum, obiurgandum,& conſolandum dum propoſitis exẽplis ſimilibus ad imitationem excitamus, uel conſo lationẽ ingerimus. Sic Iudith illa nobilis propoſitis Patrum exemplis ait.Memores eſſe debetis, quomo do pater noſter Abraham tentatus eſt & per multas tribulationes probatus,Dei amicus effectus eſt. Sic Iſaac,ſic Iacob, ſic Moyſes & omnes qui placuerunt Deo,per multas tribulationes tranſierunt fideles. Il li autem, qui tentationes non ſuſceperunt cum timo re Domini exterminati ſunt.Ex quibus deinde cõclu ſione infert dicens:Et nos igitur non ulciſcamur nos pro his quæ patimur,ſed flagella Domini quaſi ſerui qui corripimur ad emendationẽ ,& non ad perditio nem noſtram eueniſſe credamus. Sic Iudas Macha bæus milites ſuos exhortatur:Mementote,inquiens, qualiter ſalui facti ſunt Patres noſtri in mari rubro, cum ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. Et nunc clamemus in cælum, & miſerebitur noſtri Dominus.Sic Paulus Apoſtolus Corinthiis exempla proponens præcedentium, monet eos non murmura re neque tentare Dominum. Et alibi propoſitis incre dulorum Patrum exemplis poſteros monet non aſsi milari illis, neque in exemplum illud incredulitatis incidere. Alibi uero, poſitis ob oculos multis præclaris Patrum exemplis probatam nos hortatur ſuſcipiendam. Plenæ ſunt huiuſmodi exemplis omnes ſacræ literæ,nec ſolum iis,quæ à ſimili ſumuntur,ſed à maiori atque minori,quæ ad idem genus pertinẽt, eandemque habent efficaciam. Neque ſolum literæ ſacræ,ſed & Philoſophorum libri, & maximæ Poeta rum carmina,id quod non poteſt nõ eſſe manifeſtiſsi mum

[Margin: Iud. 2. Ge. 22. Mac. 4. 1. Co. 4 Heb. 4. Heb. 11 & 12]

mũ illi, q uel ſobriè in illorũ fuerit lectione uerſatus.

CAP. XXX. De Loco à proportione.

Locus a proportione.

SVb hoc autem loco a ſimili contineri uidetur locus a proportione. Qui locus, iuxta ſententiam Boetii, ita differt a priore, quoniam illic una res uni cuilibet alii comparatur, hic autem non eſt ſimilitudo rerum, ſed quædam habitudinis comparatio. Hæc enim uocatur proportio, habitudinis unius ad aliam comparatio. Sit quæſtio, Nũ gubernatores communitatis ſint eligendi ſorte? ita à proportione ſumetur argumẽtum. Sicut ſe habet gubernator nauis ad nauem regendam, ita gubernator ciuitatis ad ciuitatem, at gubernator nauis non ſorte eſt eligendus, ſe arte & conſilio, igitur non ſunt eligendi ſorte, aut per fortunam ciuitatis gubernatores ſed magno iudicio & delectu ſunt ad id muneris aſſumendi. Maxima, De proportionalibns idem eſt iudicium. Item, Quod in unaquaque re euenit, id in eius proportionali euenire neceſſe eſt. Eſtq; hic locus ad moralem doctrinam ualde accommodus, quando ex naturalibus uel communibus rebus ducta proportione ad mores, quæ illic conſiderantur, trãferimus. Qđ nos quidem pluribus adductis exemplis, non grauatè demonſtrabimus. Sic itaque argumentamur. Quomodo ſe habet lumen oculi in corpore, ſic rationis lumen in anima, oculi autem lumen omnia corporis membra & uires debet in ſuis operibus dirigere, neque feliciter ulla exercetur ſine directione oculi corporalis actio, igitur ratio in anima omnibus debet uiribus lumen præbere, & in cunctis eam actionibus dirigere. Rurſum, Sicut ſe habet ancilla ad heram aut familia, ita ſenſualis affectus ad rõnem in anima. At qui turpe admodum eſt in domo, ancillam imperare heræ,

heræ, eamque pro ſuo arbitrio, trahere ad indigna miniſteria, ſed econtrariò illa huic debet obtemperare, igitur fœda & intoleranda res eſt in homine, ſenſualem appetium natura ſubiectum, rationi imperare, eamque trahere ad ſua deſideria, ſed econtrariò iuſtum eſt ut imperet ratio, & ille obediat. Iterum, Sicut ſe habet lumen ſolis corporei ad mundum iſtum uiſibilem, ita lumen cæleſtis gratiæ in anima rationali. Solis autem lumen neceſſarium eſt mundo ad rerũ generationem, nec poteſt niſi eius beneficio mundus in ſua diſpoſitione & ordine ſubſiſtere, igitur abſque lumine cæleſtis gratiæ, in anima mortua ſubi omnia nec poteſt boni quidquam fieri. Rurſum, Sicut ſe habet ars medicinæ ad ſanitatem corporis, ita ſcientia paſtoralis curæ ad ſanitatem animæ. Medicus autem corporalis ſubinde amaris utitur potionibus, & res duras ferre cogit ægrotum, igitur & qui ſcientiam habet, officium curæ paſtoralis non ſemper placentia aut grata, ſuis ſubditis loqui, aut agere debebit, ſed ubi res popolcerit, duras quoque increpationes adhibebit, & alia quæ oportuna ipſe iudicabit ad ſanandas animas. Conuenit etiam peculiariter hic locus in æſtimatione mercedis operariorum, iuxta proportionem laboris. Vt ſi is, qui diem unum in uinea, aut agro eſt operatus, ex iuſto laboris pretio, quatuor nũmos accipiat, is qui duos dies operatus eſt, duplam accipiet mercedem, & qui tres triplam, atque ita deinceps. Qualis enim eſt proportio ſimplicis laboris & operæ ad mercedem ſimplicem, talis eſt proportio duplicati laboris ad mercedem duplam, atque ita deinceps. Intelligendum autem hoc eſt de æſtimationẽ ſecundum iuſtitiæ debitum. Non enim erit cõſequẽs ſi pro huius unius diei labore ex liberalitate eius, qui te conduxerit, acceperis ſex ſtuferos, cũ tantum tibi

ex debito.4. competebant, ob hoc pro duorum dierum labore.12.nummos debere tibi perſolui. Ita ſanè
Ma.20 argumentabantur illi in uinea operarii conducti à patrefamilias, de quibus in euangelica parabola loquitur Dominus, qui cũ uiderent iis, q̃ nouiſsimi uenerant dari totum denarium diuinum, arbitrabantur plus illis ſe accepturos ſecundum proportionem, ui delicet ſui laboris, quem in colenda uinea ampliorẽ impẽderant ad ampliorem mercedem. Propter quod & murmurabant æqualem accipientes denarium. Hi inquiunt, nouiſsimi una hora fecerunt, & pares illos nobis feciſti, qui portauimus põdus diei & æſtus. Verum Dominus rationabiliter eorum paralogiſmum diſſoluit, & irrationabilem murmurationem confutat, ex ſua liberalitate dari ſibi licitum qđ uoluiſſet. Conducit item hic locus iudicibus, quorum eſt pœnas infligere dereliquentibus, & præmia conferre be
Ro. 13 nemeritis, quemadmodum ait Sanctus Apoſtolus: Se
Exo.21. cundum enim proportionem meriti aut demeriti, cõ
Mat.5. ferenda ſunt beneficia, uel irroganda ſupplicia. Huc
Ma.25 pertinet illud ueteris legis, Oculum pro oculo, dentẽ
Eſa. 3. pro dente. Et illud, Secundum menſuram delicti, erit & plagarum modus, & item alia multa quæ ibi ſecundum proportionem ſtatuuntur. Huc pertinet & illud quod apud Eſaiam præuaricatrici genti dicitur. Erit pro ſuaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro criſpanti crine caluitium, & pro faſcia pectorali
Apo.18 cilicium. Item & illud quod in Apocalypſi de damnata Babylone dicitur: Quantum glorificauit ſe & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & lutum. Nec diſsimile eſt, quod diuiti illi pater Abraham reſpõdit, Fili recordare, quia recepiſti bona in uita tua, & Lazarus ſimiliter mala, nunc autem hic conſolatur tu uerò cruciaris. Videntur quoque ad hunc locum

pertinere

pertinere comparationes illæ, quarũ ſunt Poetæ ſtudioſisſimi, item ſapientum apologi & fabulæ ad morum inſtructionem appoſitè confictæ, quibus ſuum nomẽ poſteritati inſigniter notum reddidit egregius ille è Phrygia fabulator Aeſopus, iuxta Auli Gellii teſtimonium haud immeritò ſapiens æſtimatus, ꝙ ea, quæ monitu ſuaſuque uidebantur utilia, non ſeuerè, non imperioſe præcepit & cenſuit (ut Philoſophis mos eſt) ſed feinos delectabileſque apologos commẽtus, res ſalubriter ac proſpicienter animaduerſas, in mentes animoſque hominum cum audiendi illecebra induxit. Pertinent item ad hunc locum parabolæ ille quæ ſcripturis ſanctis frequenter occurrunt, quibus etiam maximè omnium uſus fuiſſe, cognoſcitur dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cum ipſa eſſet Patris æterna ſapientia, ac proinde uerba grandia eloqui de plenitudine ſuæ ſapientiæ atque ſcientiæ potuiſſet, noſtræ tamen infirmitati ſe contemperans, quaſi mater aut nutrix cum paruulo balbutiens, parabolicis huiuſmodi ſermonibus ſæpè & multum uti non eſt dedignatus, pro ſimplicium diſcipulorum atque turbarum eruditione. Adeoque in his creber extitit, ut per exceſſum quendam de illo ſcripſerit ſanctus Euangeliſta Matthæus ſine parabolis non fuiſſe cum turbis loquutum. Hæc omnia, inquit, loquutus Mat. 13
eſt Ieſus in parabolis, ad turbas, & ſine parabolis nõ loquebatur eis. Has autem omnes, quãtumlibet prolixas inſtructiones Chriſti parabolicas, non difficile fuerit in argumenta huius loci reducere. Videlicet illa de ſemine & ſeminante admodum prolixa parabola, ſic poteſt in argumenti formam redigi, quemadmodum ſe habet ſemen corporale ad terram, in qua ſeminatur, ita ſe habet quæ uerbum Dei, ad eos quibus prædicatur à doctore, Semen uerò non in omni

terra

terra proficit, nec igitur in omnibus uerbum Dei proficit, qui audiunt ipſum. Quomodo autem ſe habet ſemen ad terrã bonam, in qua bene ſuſcipiunt & conſeruatur, ita uerbum Dei ad cor bonum in quo ſuſcipitur & cuſtoditur, in tali autem terra bona profert fructum ſemen, igitur in corde tali uerbum Dei fructum ſuum profert. Contra uerò ut ſe habet ſemen ad terram malam, ita uerbum Dei ad cor malũ in terra autem mala non fecit fructum ſemen, tametſi in ſe bonum, nec igitur in corde malo uerbum Dei. Item, Quod ſunt uiſibiles aues corporali ſemini id ſunt inuiſibiles dæmones uerbo Dei, ſed aues cum ſemen aliquod uident ſecus uiam iacere, ſtatim illud diripiunt, prohibentes ne inde fructus conſurgat, ita que & dæmones dum uident hominem Dei uerbum in profundo cordis non recondere, ſed tantum in ſuperficie geſtare ſtatim illud ſatagunt, ne fructum pro fere poſſit, à corde eius abripere. Iterum. Quod ſunt ſpinæ naſcentibus frugibus, hoc ſunt ſæculi curæ, diuitiarum fallaciæ bonis initiis ex Dei uerbo exurgẽtibus. Spinæ uerò ſolent naſcentes de ſemine fruges ſuffocare, & à perfectione iuſta impedire. Igitur & diuitiarum ſolicitudines & curæ ſæculi, bona initia ex uerbo Dei fortè concepta ſuffocabunt, ac ne ad iuſtã perfectionem increſcant, impedient. Ad hoc exemplũ facilè poſſunt aliæ parabolæ omnes, quæ paſsim in Euangeliis occurrunt, ad præſentem locum accõmodari, Valde autem in promptu hunc locum habere ſtudeant quibus commiſſum eſt rudes populos erudiendi officium. Nec enim hi melius, aut commodius, uel doceri, uel commoueri poſſunt, quam huiuſmodi craſsis comparationibus, id quod ſuo nos exemplo optimus magiſter clariſsimè docuit, qui cunctis penè ſermonibus comparationes huiuſmodi admiſcuit.

CAP.

CAP. XXXI. De loco à tranſmutata proportione.

SVb hoc autem loco è proportione, aliud ſolet cō cludi, quem uocant à tranſmutata proportione ō Qui maximè locum habet in rebus arithmeticis. Vt cum argumentamur: Sicut ſe habent duodecim ad ſex, ita ſe habent octo ad quatuor, quoniam utrobique eſt proportio dupla, igitur ſicut ſe habent duodecim ad octo, ita ſex ad quatuor. Eſt enim utrobique proportio ſeſquialtera. Item ſicul ſe habent octo ad quatuor, ita ſex ad tria, quoniam utrobique eſt proportio dupla, ergo ſicut ſe habent octo, ad ſe, ita quatuor ad tria, quoniam utrobique eſt proportio ſeſquiteria. Proportionem autem duplam dicimus, quando numerus maior bis continet minorem. Vt inter duodecim & ſex eſt proportio dupla, item inter ſex & tria, inter quatuor & duo. Nam duodecim bis ſex continet, ſex bis tria, quatuor bis duo. Proportionem uerò ſeſquialteram dicimus, quando maior numerus continet minorem, & inſuper eius partem dimidiam. Vt duodecim continēt octo, & inſuper quatuor, quæ ſunt medietas ipſorum octo. Ita ſex continent quatuor, & inſuper duo, quæ ſunt medietas ipſorum quatuor. Proportionem uerò ſeſquitertiā uocamus, quando maior numerus minorem continet, & inſuper tertiam eius partem. Vt octo cōtinent ſex & inſuper duo, duæ ſunt tertia pars ſenarii. Item quatuor continent tria, & inſuper unitatem, quæ eſt tertia pars ternarii. Propter hoc, inter octo & ſex, item quatuor & tria, dicitur eſſe proportio ſeſquitertia.

Vocatur autem hic locus à commutata proportione eò ꝙ ordo eorum quæ comparantur in concluſione commutetur. Nam in antecedente, primo numero comparato ad ſecundum, & tertio ad quartum, incō-

cluſione ordine commutato comparatur primus ad tertium, & ſecundus ad quartum. Maxima. Sicut primum ad ſecundum, ita ſe habet tertium ad quartum, & primum ad tertium ſe habebit, ut ſecundum ad quartum.

CAP. XXXII. *De loco à diſsimili, & à diſproportione.*

QVemadmodum autem à ſimili argumentum ducitur & à proportione, & ab affirmatione, ad affirmationem, uel à negatione ad negationem, quando ſimilia conſiderantur ſecundum id, in quo ſunt ſimilia, aut ſimilia, aut proportionabilia ſecundũ id in quo conſiſtit proportio, ita ſumi poteſt non inutile argumentum à diſsimili & diſproportione, conſideratione eius in quo eſt diſſimilitudo, aut diſproportio ab affirmatione unius ad alterius negationem, uel econtrariò. Vt cum ſic argumentamur: Non ita eſt de anima rationali quomodo de anima bruti. Anima autem bruti ſimul cũ corpore perit, igitur anima rationalis non perit cum corpore ſed manet extra corpus ſeperatim per ſe ſuſiſtens. Itẽ Non ſic ineſt homini rationale ut riſibile, des rationale ineſt homini ut differentia, igitur riſibile non ineſt homini ut differentia. Item, Non eſt Deus ſicut homo, ſed omnis homo eſt mendax & non uerax, igi
Eſa. 55 tur Deus uerax eſt & non mendax. Item, Non ſic ſunt cogitationes Dei ut hominum, nec tales uiæ eius ut hominum. (Nam, ut ait Eſaias, quantum exaltantur cęli à terra, tantum exaltãtur cogitationes dei à cogitionibus hominum, & uiæ Dei à uiis hominũ.) Cogitationes autem hominum ſunt ad malum, ad inuſtitiam, ad uindictam & huiuſmodi, igitur cogitationes Dei rectæ ſunt & æquæ, cogitationes pacis &

non

non afflictionis.Item, Non eſt talis Deus erga inimicos ſuos qualis erga ſuos eſt homo. Homo autem perſequitur inimicos,& malè facere eis conatur, Deus igitur beneficiis afficit ſuos inimicos atque ad ſe conatur allicere ut pœniteant.Item,Non ſic ſe exhibebit Deus in iudicio futuro, ut modo ſe exhibet.Nūc autem ſemper paratus eſt miſereri clamantibus ad ſe & flecti poteſt precibus.Tunc igitur nullus precibus flecti poterit, nullis fletibus commoueri. Sic in euāgelio Dominus ait diſcipulis. Non ſic erit inter uos quantum ad eos, qui aliis erunt prælati,quemadmodum inter Reges gentium.Reges autem gētium dominantur eorum imperio & cum faſtu poteſtatem exercent inter illos,igitur inter uos nō ita erit,ſed ꝑ humilitatem debebit infra omnes ſe ſubmittere prælatus aliis,ut maior eſſe uelit, ſit omnium ſeruus,& qui præceſſor,ſicut miniſtrator. Item:Non ſic uobis orandum eſt, quomodo orant Ethnici, confidūt autem illi in multiloquio igitur uos in multiloquio nō orabitis,ſed corde attento.Item:Non talis erit ueſtra dilectio, qualis eſt Ethnicorum, hi autem ſolum diligunt ſibi benefacientes & propinquos, uos igitur non illos ſolum,ſed omnes amicos & inimicos. Maxima, De diſsimilibus non idem eſt iudicium. Lu. 22. Mat. 6.

A diſproportione,Non ita ſe habet in homine anima,qūo nauta in naui..Nauta uerò in naui eſt non ſicut pars nauis aut nauem uiuificans,ſed tantum quaſi motor extrinſecus,igitur anima eſt in homine ſicut eius pars,& uita,& mouens intrinſecum. Item,Non ſic habent duodecim ad ſex qūo octo ad ſex:Habent autem ſe duodecim ad ſex in proportione dupla. Igitur non ſe habet octo ad ſex in proportione dupla. Maxima: De iis inter quæ non eadem eſt proportio, nō idem erit iudicium. Item & à commutata diſpro Mat. 5.

portione(ut ita loquamur)argumentũ ſumitur,hoc modo:Non ſic ſe habent duodecim ad ſex,quõ ſe habẽt quatuor ad tria(inter illa enim eſt proportio dupla inter hæc ſeſquitertia) ergo non ſic ſe habent duodecim ad quatuor, quõ ſex ad tria. Nã inter hæc eſt proportio dupla. Duodecim enim ter continent quaternarium.Maxima, Si non ita ſe habet primum ad ſecundum, ut tertium ad quartum,nec ita ſe habebit primum ad tertium,ſecundum ad quartum.

CAP. XXXIII. De loco ab Auctoritate.

Locus ab auctoritate. INter locos extrinſecos, unus ſupeſt tractãdus,quẽ Boetius nominat à rei iudicio,ꝙ in eo ſumaẽ argumentum à iudicio ſapientum atq; expertorum,quod de re illa tulerunt, quæ in diſputationem uocatur. Cicero Cicero uerò ab auctoritate eum nominat, qua appellatione & uulgo utuntur recentiores. Et hoc autem loco probamus aliquid ita eſſe uel non eſſe, eò quod uel omnes, uel plurimi, uel magis ſapientes, magiſque experti in qualibet profeſsione ita ſentiunt. Valet autem ſolum affirmatiuè, hoc modo, Qui in Aſtronomia peritiores habentur ſub firmamẽto aſſerunt ſeptem eſſe planetarum orbes:igitur ſeptẽ ſunt ſub firmamento planetarum orbes. Phyſici aſſerunt quatuor eſſe elementia, ex quibus mixta omnia componuntur: igitur eſt uerum. Grammatici tradũt octo eſſe partes orationis, igiẽ ſic res habet. Dialecticorũ princeps Ariſtoteles, ſyllogiſmum dixit tribus tantum conſtare terminis, igitur ſic res habet. Agriculturæ periti dicunt,tempus hoc, aut illud eſſe aptũ ſationi,igitur ſic res habet. Cementariæ artis periti aſſerunt non durabile eſſe,quod hyemali tempore cõpingitur,ſic igitur res habet.Ita in omni profeſsione, omnium, uel plurimum uel paucorum magis ſapientum

tum imò unius eximiè ſapientis & experti iudicio,licet argumentari. Maxima, Vnicuique experto, in ſua ſcientia credendum eſt. Item, Quod omnibus, uel pluribus, uel maximè ſapientibus uidetur, ita ſe habere probabile eſt. In hoc autem loco, illud eſt peculiare, quod non ſumuntur argumenta ex certa aliqua habitudine ad terminum in quæſtione poſitū, nec eſt hic inuenire terminum inferentem, & terminum illatū, cum in cæteris id fieri ſit manifeſtum, etiam in locis extrinſecis omnibus. Vt uerbi gratia, in ab oppoſitis ſemper ualet illatio ratione habitudinis, quæ eſt inter duo oppoſita, quorum unum infertur ex altero: ſic in locis à maiori, minori, ſimili, ualet illatio ratione habitudinis, quæ eſt inter maius & minus, aut inter duo ſimilia ſiue proportionalia. Hic uerò nihil tale inuenitur. Atque hoc illud eſſe puto, quod Cicero in Topicis ait, Grecos huiuſmodi argumentationes appellare ateknas, ideſt, inartificiales, ſiue (ut ipſe ait) artis expertes. Eadē quoque ratione extremo loco hunc arbitror uulgò locari: quemadmodum & Cicero omnium nouiſſimum illum conſtituit, & quaſi poſt cæteros adiecit, Boetius tamen enumeratione locorum extrinſecorum primum illum conſtituit. Cuius ulla eſt ratio (ut eſſe utique putandum eſt) hanc arbitror aſſignandam: quoniam maximè extrinſecum uidetur eſſe concluſioni argumentum, quod nō ab aliquo termino in quæſtione trahitur, nec ſecundum ullam habitudinem terminorum ſumitur, ſed tantum ab ipſo rei iudicio, quod à perſonis adfertur extrinſecus. Hoc autem ſciendum eſt ex loco iſto non debere fieri argumentationes, niſi affirmatiuas. Negatiuè autem non ſunt efficaces. Non enim ſequitur, Ariſtoteles aut Plato hoc non dixit, igitur ita eſt. Nemo enim quantūuis in profeſſione, aut arte ſua inſignis, omnia ſic po- Nota.

tuit explicare, quæ ad ſuam artem aut profesſionem pertinent ut nihil reliquiſſet inueniendum, dicendũ que poſteris. Nulli enim Deus omnia reuelat, neque ulli hominum totam ſe artis natura ſic prodit, ut nihil celet. Qui igitur negatiuè argumentantur ab au-ctoritate quamtumlibet expertorum, in fallaciam incidunt. Negatiuè autem dicimus argumentari ab auctoritate, quando ex eo quod non ſit hoc dictum argumentamur, ipſum nõ ita. Vnde dũ ita argumentor, Ariſtoteles dixit cœlum nõ eſſe corruptibile, igitur non eſt corruptibile. Magiſtri Theologiæ teſtãtur nõ eſſe plura Sacramenta, neque pauciora quàm ſeptem igitur, neque plura ſunt, neque pauciora, ſic colligẽs non dicat argumentari ab auctoritate negatiuè, ſed affirmatiuè. Tametſi enim propoſitio ſit negatiua, ad quam adfero auctoritatem, modus tamen hanc adferendi, ſecundum affirmationem fit, non ſecundum negationem. Diligentisſimè uerò hæc cautio in hoc loco eſt obſeruanda: eò quæ magis, quòd noſtra puritate plurimos etiam magnæ (ut uideri uolunt) eruditionis homines, iſta in re turpiter labi uideamus: qui q̃d quid non eſt in ſcripturis expreſſe deſcriptum, hinc quaſi falſum condemnant atque reijciunt. Item in rebus Philoſophicis, quidquid apud Platonem, Ariſtotelem, Ciceronem, aut alios antiquos tractatum nõ inueniũt, uelut uana, & nugamenta reiiciunt. Quaſi uerò antiqui illi abyſſum naturæ ita penetrauerint, ſic q; penitus exhauſerint, ut nihil omnino relictum ſit poſteris, quod ipſorum posſit ingenijs, adiici: quaſi antiqui illi magni & præclari Dij fuerint, poſteri uerò bruta ratione iudicioque carentia. Adde quod & ex auctoritate poſteris generationibus lõge plura & potiora quàm prioribus ſint patefacta myſteria, atque étiamnum quò diutius perſtat ſancta eccleſia, eò plu-

ra

ra indies patefiũt fidelibus ſanctæ ueritatis myſteria.

CAP. XXXIIII. *Quibus potisſimum diſciplinis conueniat locus iſte, & de auctoritate duplici.*

EST quoque hic notandum, quòd locus iſte licet ad omnes diſciplinas uſum ſuum præſtat, potisſimũ tamen ad duas eam uidelicet, quæ omnium infima eſt ac uelut fundamentum, & eam quæ ſumma eſt ac uelut regina cæterarum, id eſt, Grammaticam & Theologiam. Ferè enim omnes Grammaticæ regulæ ex uoluntate proceſſerunt eorum qui primitus illam effinxerunt, tametſi in nonnullis rationem conſuluerũt. Vnde quidquid in Grammaticis probatur, ex auctoritate conficitur eorum, qui uel regula condigerunt loquendi atque ſcribendi, uel ex quibus regulæ iſtæ deſumptæ ſunt, utpotè ex uſu Oratorum atque Poetarum, & eorum, qui emendatè loquuti exiſtimantur. In Theologia autem quoniam res tractantur arduisſimæ, quæ ſupra captum ſunt hominũ, & rationis acumine attingi non poſſunt, ideo ratio perparum in ea ualet, auctoritas omnia. Atque etiam, licet ratio nõnulla diuinas res concernentia posſit utrumque probabiliter ſiue uериſimiliter oſtẽdere (id quod nonnulli editis de Theologia naturali libris pulchrè ſatis monſtrarunt) non tamen poteſt ratio hominem eò perducere, ut talem præbeat diuinis rebus aſſenſem qualis debetur ijſdem. Debetur nanque illis fides, qui eſt aſſenſus firmus ſine formidine de oppoſito, cuiuſmodi proculdubio aſſenſum, non poteſt humana ratio nimium & imbecillis & caligãs in animis noſtris generare. Auctoritas uerò ſola id poteſt, cum illi ſic mens humana prorſus innititur ut omni poſtpoſita dubitatione infallibiliter uerum eſſe credat, quod ex

illa proponitur, etiam ſi ratione id nequaquam poſſit comprehendere uel intelligere. Vbi rurſum notandum eſt, duplicem eſſe auctoritatem, diuinam & humanam. Humana eſt, quæ ab homine naſcitur. Diuina quæ à Deo. Illa fallere poteſt, ſicut & falli: iſta nec falli poteſt, nec fallere. Nemo eſt enim hominum tanti ingenij, aut tantæ exercitationis, cui non interdum aliquid exciderit non probandum. Nam Ciceroni, Demoſthenes, & Horatio. Homerus ipſe interdũ dormitaſſe uidetur. Vnde eſt illud uulgatum in omnium ore prouerbium. Quandoque bonus dormitat Homerus. Solus autem Deus eſt, qui nunquam errat, nullibi labitur, nunquam decipitur. Propter quod humana auctoritas, tametſi probabilis ſit, ſemper tamen ſuſpecta eſt, nec fidem plenam generare ſufficiens. Diuina autem certisſima eſt, & abſque periculo, fidemq; certisſimam generat. Ineſt autem diuina auctoritas, nõ ijs ſolum, quæ per ſemetipſum Deus loquitur, ſed & q̃ per miniſtros ſuos ſcribit aut loquitur ſpiritu ſuo inſpirante. Hinc omni canonicæ ſcripturæ auctoritas diuina competit, quoniam (ut Apoſtolus Petrus ait)
2.Pe.1. Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Vnde quicquid manifeſtè aſſerit ſcriptura Canonica, id tanquam firmum & indubitatum haberi debet. Iam quidquid docet Chriſti ſponſa, ſancta Eccleſia, id tantam uerum & indubitatum, ex auctoritate. Spiritu ſancti, qui eam regit, ſuſcipi debet ſine formidine. Cætera uerò dogmata patrum orthodoxorum, licet eximia ſanctitate præfulgentium, non parum habent auctoritatem, ut per omnia cogant nos aſſentiri ipſorum ſententiis. Interdum enim licet illorum auctoritati cum rationali modeſtia refragari, interdũ etiam corrigere errorem cum reuerentia. Quemadmodum de ſeipſo ingenuè teſtatur beatus pater Auguſtinus

guſtinus, de ſuis, ſuique ſimilium ſcriptis, ita ad Vincentium ſcribens: Negare non poſſum, nec debeo ſicut in noſtris maioribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis, quæ poſſunt iuſto iudicio, & nulla temeritate culpari. Ac rurſum: Hoc genus literarū (de ſcriptis patrum loquitur) ab auctoritate canonum diſtinguendum eſt. Non enim ſic leguntur, tanquā ita teſtimonium ex eis proferatur, ut contra ſentire non licet, ſic ubi forte aliter ſapuerint quàm ueritas poſtulat. Veruntamen non temere, nec ſine magna ratione talium patrum, qui in Eccleſia magnæ eruditionis & ſanctitatis habentur, dictis licet refragari: ut tempeſtate nimium impudenter faciunt plerique, qui ſui ingenij & craſſi, & tardi, & peruerſi ſententiam, nimia præſumptione clariſſimorum quoq; patrum exactiſſimo iudicio, nihil uerentur, uel æquare, uel anteponere. Quę tanta impudentia atque præſumptio, non modo candorem Chriſtianum: uerumetiam naturalem dedecet uerecundiam atque modeſtiam. Semper enim & ab Ethnicis magnus honor, multaque auctoritas dari conſueuit iis, qui in profeſſione aliqua inſignes aut præcipui ſūt habiti. Tametſi enim nemo hominum ex ſuo ſpiritu loquēs omnia benedixerit, aut ſcripſerit, imò & ij qui ſpiritum Dei habent orthodoxi patres, tametſi in aliquibus permiſſi ſunt cæcutire aut labi, plurium tamen illorum, uel pleraque uel benè omnia rectè dixerūt, uixque in uno aut altero aut omnino in paucisſimis ab errauerunt à ſcopo, ita ut rectè dictorum multis millibus, uix unum posſit nō rectè dictum opponi. Propter quod, ab auctoritate eorum meritò probabile erit argumētum, potisſimū quādo de ea re agitur, cui alius nemo poſterior, ad paris, uel maioris auctoritatis poſt plurima ſecula auſus eſt contra dicere. Vt ſi hæc dixit Hieronymus, Au

guſtinus,

guſtin⁹,Gregorius,Cyprianus,Tertullianus,uel alius huiuſmodi, & nemo orthodoxorũ patrum id tanquã falſum repræhendit,neque Eccleſia unquam contrarium declarauit, admodum probabiliter colligimus id uerum eſſe.Secus uerò,cũ ea de re agitur,quæ poſt modũ ab aliis paris aut maioris auctoritatis doctoribus,in contrarium definita eſt.Quemadmodum non ualet argumentatio, Cyprianus cenſuit baptizatos ab hæreticis eſſe rebaptizandós in Eccleſià: igitur ſic res habet. Huic enim ſententiæ aduerſatus eſſe beatus Auguſtinus,& tota obluctatur Eccleſia quæ plus habet auctoritatis,quàm unus ille cum paucis ſibi adhærentibus.Nec ſequitur,Origenes(ut aſſeritur)finẽ poſuit damnationi malorum angelorũ, igitur ſic res habet. Aduerſus hanc enim ſententiam fortiſimè depugnarunt plurimi orthodoxi,Hieronymus, Auguſtinus,ac huiuſmodi plures,atque tota Eccleſia.

Nota. Denique hoc aduertendum eſt, quãtum ad humanas diſciplinas attinet, loci huius uſum maximè conducere apud eos,qui ad profesſionem aut diſciplinam quamlibet accedunt nouitij.Iuxta ariſtoteles notatu dignã

1.lib. Eccl. ſentẽtiam,Credere oportet eum qui diſcit.Qui enim primum limina diſciplinę cuiuſlibet ingreditur,non dum ſufficit per rationem de iis quæ proponuntur iudicare,cum nihil adhuc intelligat eorum quæ traduntur.Verum ubi longius quis progreſſus fuerit,artemque ipſam & diſciplinam introierit, cum magis illũ oblectabit ratio, incipietque magni animi iucunditate ſingularum rerum, quas prius diſcendo tantum credidit,rationem inueſtigare & inuenire.

De loco à trãſũptione.

CAP. XXXV. De loco à tranſſumptione

Solent quoque locis intrinſecis adiicere locũ aliũ dictum à tranſſumptione,cuius asſignant uſum.

interdum

Interdum enim quæſtione aliqua propoſita generali, ad aliquam ſpeciem nos transferimus,ut facilius expeditiusq́ue propoſitum monſtremus, æſtimantes generale propoſitum ſufficienter declaratum,ſi particulare ad illud quod nos trãſtulimus declaremus. Huius exemplum Boetius adducit ex Socrate, qui cum quæreret,quid in unoquoque poſſet iuſtitia,omnem tractatum trãſtulit ad Reipublicæ magnitudinem,atque ex eo quod illic efficeret in ſingulis etiam ualere cõfirmauit. Interdum uerò hæc tranſſumptio fit in nomine,cum propoſito nomine ignoto ad aliud nos trãſferimus notius. Vt ſi diſputatio de Philoſopho habeatur,& ignoret forſitan quis philoſophi nomen,ad ſatientis nomen translatio fiet. Eſt enim Sapientis nomen notius quàm Philoſophi, quoniam illud Latinis domeſticum eſt, hoc peregrinum , Verum huius loci nõ ita magna uidetur eſſe utilitas,propter quod de eo prolixiorem tranctatum nõ facimus,ad medios locos properantes.

CAP. XXXVI. De locis medijs,& primum de loco à coniugatis.

INter locos medios primuseſt,qui appellatur à coniugatis, ſecundus qui à caſibus. Inter coniugata & caſus hæc eſt differentia; quod coniugata dicãtur termínus abſtratiuus & denominatiuus idem principaliter ſignificantes: caſus uerò plura dicuntur denominatiua,ſiue nominalia, ſiue uerbalia,ſiue aduerbialia ab eodem aliquo abſtracto ſecundum denominationem formata. Vt iuſtitia iuſtus & iuſtè cõiugata ſunt: item ſapientia ſapiens & ſapienter. Idem enim habẽt ſignificatum principale, ſed differunt tantum in minus principali ſignificato,eò ꝙ terminus abſtractiuus nudam qualitatem ſignificet,terminus autem cõcretiuus Locus à coniugatis.

tiuus ſimul ſubſtantiam. Dicta ſunt autem coniugata quia ſub eodem ſunt iugo ſignificationis, aut quia ad idem ſignificationis iugũ pertinent Caſus uerò ſunt ut iuſtus & iuſtè, probus probè. Ideo dicti caſus, quoniam ambo per quandam deflectionem cadũt à principali nomine, id eſt, ab abſtracto. Hoc enim dicitur nomen principale, quoniam formam ipſam nudam & per ſe ſignificat nihil ſimul aliud nec ex principali, nec ex minus principali ſignificato importans. Vnde licet forſitan interdum contingat, ſecundum Grammaticorum deriuationem, á concreto deriuarri abſtractũ, ſecundum rem tamen & ſignificationẽ ac per ſe, abſtractum eſt principalius concreto, quoniam concretum ſuum habet denominationem à forma per abſtractum ſimpliciter ſignificata. Interdum uerò ſub nomine coniugatorum generaliter intelliguntur etiam caſus, ut apud Ciceronem qui locum à caſibus non diſtinguit ab hoc loco à coniugatis, ſed illum ſub hoc concludit. Quia enim plura concreta ab eodem abſtracto formata ſub eodem ſunt iugo primariæ, & præcipuè ſignificationis, non immerito cõiugata dici poſſunt. Fiunt autem argumentationes, tam à coniugatis quàm à caſibus, & affirmatiuè & negatiuè. Interdum quidem in prædicatis bonum & malum, interdum in aliis. Primi exemplum eſt. Qui iuſtus eſt, bonus eſt, igitur iuſtitia eſt bona, & econtrario. Item in aduerbiis ſic, Quòd iuſtè fit benè fit, igitur iuſtitia eſt bona, & econtrario. In uerbis ſic. Temperare bonum eſt, igitur temperantia eſt bona. Obedientia ſancta eſt, ſanctum igitur eſt obedire, Maxima: quod ubi conuenit unũ coniugatorũ, & alterũ cõuenit. Item, Coniugatorum in eo quòd coniugata ſunt, una eſt eademque natura. Interdum uerò fit in prædicatis aliis quàm bonum & malum, hoc modo:

Qui currit,mouetur,igitur curſus eſt motus. Percuſſum patitur igitur percuſsio eſt paſsio. Album eſt coloratum,igitur albedo eſt color. Quod dulce eſt,ſapidum eſt,igitur dulcedo eſt ſapor. Qui iuſtus eſt,probus eſt,igitur iuſticia eſt probitas aut uirtus. Maxima, Si coniugatorum unum uni conuenit, & alterũ alteri conueniet. Vt autem uniuerſaliter ex hoc loco deſumpta argumenta ualeãt, primum quidem obſeruandum eſt,ut propoſitiones ſumãtur, in quibus prædicatum per ſe conueniat ſubiecto non per accidens. Non enim neceſſe eſt, ſi duo concreta per accidẽs de ſe inuicem dicantur, ob hoc illorum quoque abſtracta de ſe inuicem ſimiliter prædicari. Quemadmodũ uidelicet album & dulce,duo hæc concreta de ſe inuicem prædicantur. dicendo: Album eſt dulce, & dulce eſt album,eò quòd unum idemque lac ſimul & album ſit & dulce. Non tamen hinc poteſt inferri albedinẽ, eſſe dulcedinem. Per accidens enim non per ſe illa concreta de ſe inuicem prædicantur. Tunc autem dicuntur duo concreta de ſe inuicem per accidẽs prædicari,quando res ſignificata per unum non eſt in re per alterum ſignificata,nec eadem eſt utriuſque ſignificati natura, ſed ambo ſimul in eodem ſubiecto reperiuntur. Vt albedo non eſt in ipſa dulcedine, neque dulcedo in ipſa albedine, nec ambæ eiuſdem ſunt naturæ. Verum quia ſimul ambæ iuueniuntur in eodẽ ſubiecto tertio nempe in lacte,hinc eſt quod de ſe inuicem prædicantur. idque per accidens, ratione ſubiecti tertii,in quo conueniunt, non autem per ſe,non eo quòd unius eſſent naturæ,aut alterum in altero. Ita dicendum & de iſtis propoſitionibus, Sciens eſt probus uel ſtudioſus, Humilis eſt iuſtus, Grammaticus eſt Dialecticus, Videns eſt audiens, Sapidum eſt coloratum,atque huiuſmodi. Ex quibus non licet in

Conditio prima.

ferre,igitur ſcientia eſt uirtus, humilitas eſt iuſtitia, Grammatica eſt Dialectica, uiſus eſt auditus, ſapor eſt color.Cum autem dico,album eſt coloratum,prædicatio eſt per ſe,non ſecundum accidens.Albedo enim quæ per ſubiectum ſignificatur, & color qui per prædicatum,eiuſdem ſunt naturæ,ſicut ſpecies & genus & coloris natura eſt in albedine, ſicut natura generica in natura ſpecifica. Ob hoc per ſe iſta conueniunt.Simile eſt de iſtis propoſitionibus,Humilis eſt probus,Grammmaticus eſt ſciẽs.Dulce eſt ſapidum, Suaue eſt odoriferum,Triangulare eſt figuratum,Durum eſt naturaliter potens,Molle eſt naturaliter impotens, Percutiens eſt agens, Percuſſum eſt paſſum, atque ita in cæteris prædicamentis. Ex quorum ſingulis,aptè inferri poteſt prædicatio abſtracti de abſtracto.Deinde & hoc obſeruandum eſt,ut a ſignaentur uerè coniugata non tantum ſecundum uocem, ſed ſecũdum rem & ſignificationem. In iis enim quæ tantum ſecundum ſpeciem,& uocis ſonum coniugata uidentur,non ualet. Non enim ſequitur. Somnolẽtus uitioſus eſt,igitur ſomnus malus Nec ſequitur: Somnus bonus eſt,igitur ſomnolentum eſſe, bonum eſt.Somnolentus enim non propriè eſt ſomni denominatiuum ſecundum ſignificationem ei correſpondens.Somni enim denominatiuum proprium eſt,dormire uel dormiens. Somnolentus autem,denominatiuum eſt à ſomnolentia. Vnde ſic eſt argumentãdũ, Somnolentus uitioſus eſt,igitur ſomnolentia uitium eſt.Somnus autem bonus eſt, igitur dormire bonum eſt.& dormire bonum eſt, igitur ſomnus bonus eſt. Nihil autem refert, ſiuè denominatiuum ſit ſignificatione tantum,ſiue uoce & ſignificatione ſimul.Præcipuum enim qnod hic quæritur, ſignificatio eſt. Verũ denominatiuum uoce tantum huic loco minimè conuenit.

Conditio ſecunda.

CAP.

CAP. XXXVII. De Loco à caſibus.

EAdem quoque obſeruanda ſunt, cum à caſibus argumentum ſumitur. Sic enim eſt argumentandū Quod iuſtè fit, benè fit, igitur q iuſtus eſt, bonus eſt, & ecōtrario. Quæ humilia ſunt, honeſta ſunt igiť quæ humiliter fiūt, honeſtè fiunt. Qui Gammaticè loqtur, ſciēter loquitur, igitur Grammaticus eſt ſciens, & econtrario, Qui ſophiſticæ loquitur odibilis eſt, igitur eſt ſophiſta odibilis. In iuſtè agere malum eſt, igitur iniuſtus malus eſt. Percuti eſt pati, & percutere eſt agere, igitur percuſſum eſt paſſum, & percutiens agens, Maximæ; Caſuum in eo ꝙ caſus ſunt, eadem eſt natura. Cicero uero tale proponit præſentis loci exēplum. Si ager eſt cōpaſcuus, ius eſt compaſcere, iuxta quam formam ita licebit ex hoc loco argumentari: Si religioſus eſt, religioſe debet uiuere, ſi Chriſtianus, Chriſtianè. Si Chriſtianè aut religiosè non uiuit non eſt Chriſtianus aut religioſus. Cœnobitarū ſi omnia ſunt communia, iuſtum eſt ut communiter omnibus utantur. Si proprie utantur & peculiaria ſibi ac propria faciunt, & ipſi (ut uulgo appellantur) proprietarii cenſendi erunt. Si hæc res non eſt mihi propria, non ea licet mihi uti propriè. Item ſi quis fortiter agit aut prudenter, is fortis aut prudens dicetur: ſi impudicè loquatur uel agat, impudicus erit. Item. Spiritus eſt Deus, ſpiritualiter ergo colendus. Magnus eſt Deus, magnificè igitur eſt colendus. Item ſi nobilis quiſpiam eſt aut ingenuus, nobiliter & ingenuè debet agere. Si nō agat ingenue, nec ingenuus erit. Huc illud pertinet quod ille apud Terentium ait, Homo ſum, humani nihil à me alienū eſſe puto. Et illud qđ per Sapientem in cōfeſsione laudis Domino dicitur, Cum ſis iuſtus, iuſtè omnia diſponis. In propoſitioni Sa. 12.

Locus à caſi[illegible]

bus.

bus autem per accidens non ualet argumentum. Non enim ſequitur, Percutiens eſt percuſſum. igitur percutere eſt percuti. Nec ſequitur, Grammaticus eſt probus, igitur Grammaticè loqui eſt probè loqui. Item cum non aſsignantur propria denominatiua, non ualet argumentatio hoc pacto: Potare aut bibere bonũ eſt (cum ſit ad naturæ ſubſtentationem neceſſarium) igitur potor aut bibulus bonus eſt, ſed inferri debet, igitur potans aut bibens benefacit.

CAP. XXXVIII. De loco à diuiſione.

TErtius inter locos medios eſt, qui appellatur à diuiſione. Pro cuius loci pleniori intellectu præmittendum eſt, quid ſit diuiſio, & quæ ad bonam diuiſionem requirãtur conditiones, & quot modis fiat.

Quid diuiſio

Eſt autem diuiſio, & partitio aut ſectio, ſiue diſtractio alicuius totius in plures partes. Vnde in omni diuiſione ſpectandum eſt aliquid quod diuiditur, & aliqua in quæ fit diuiſio, & quædam ſigna per quæ fit diuiſio.

Quid diuisũ & mẽbra diuidẽtia

Quòd diuiditur appellamus diuiſum, illa in quæ fit diuiſio, membra diuidentia aut membra diuiſionis, quòd in ea tanquam in membra uel in partes fiat totius diuiſio. Illa autem ſigna per quæ fit diuiſio, ſigna diuidentia aut notæ diuiſionis appellantur. Vt cum ita dicimus: Animalium aliud eſt homo, aliud eſt brutum, tota illa oratio eſt diuiſio, animal diuiſum, homo & brutum, membra diuidentia, ſiue partes diuiſionis: aliud uerò, eſt ſignum diuiſionis. Aliter efficitur diuiſio per coniunctionem diſiunctiuam, hoc modo: Omne animal uel eſt homo, uel brutum, ubi nota diuiſionis eſt coniunctio diſiunctiua.

Prima conditio.

Ad hoc autem ut diuiſio propria ſit & abſolutè bona, primò exigitur, ne diuiſum excedat membra diuidentia omnia ſimul ſumpta, id eſt, ne diuiſum latius pateat, quàm ſimul

mul omnia membra, ita ut aliquid poſſet ſub diuiſo contentum inueniri, quod ſub nullo membrorum diuidentiũ continetur. Hoc enim eſt excedere diuiſum, membra diuidentia. Huius defectu non eſt bona iſta diuiſio, Animalium quoddam eſt greſsibile, quoddã uolatile. Sũt euim animalia, quæ nec greſsibilia ſunt, nec uolatilia, ut piſces natantes & ſerpentes, qui repunt ſuper terram. Viciſsim requiritur ad bonam diuiſionem, ut membra diuidentia non excedant diuiſum, hoc eſt, ut non contineatur quidquam ſub mẽbrorum aliquo quod non item ſub diuiſo. In proprie dicta enim diuiſione, illa in quæ fit diuiſio, debent eſſe partes, & quaſi membra ipſius quod diuiditur. Si autem aliquid ſub membris contineatur quod non ſub diuiſo iam non partes ſunt aut membra, quoniã quidquid eſt in parte, eſt & in toto. cuius illa eſt pars. Huiũs defectu, iſta non eſt diuiſio bona, Brutorum aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Multa enim ſunt ſana & ægra, quæ non ſunt bruta, nimirum homines uniuerſi. Niſi ad nomina illa ſanum & ægrum intelligatur repeti ipſum diuiſum, hoc ſenſu. Brutorum aliud eſt brutum ſanum, aliud eſt brutum ægrum. Hic enim di diuidentia membra quæ ſunt partes in modo reſpectu diuiſi, ipſum neque excedunt: Atque ita in omni diuiſione ſubiecti in accidentia, ſi propria, eſſe debeat, intelligendum eſt diuiſum repeti ad ſingula mẽbra diuidentia, ut ſint ipſa, partes in modo reſpectu totius. Vt cum dico, Hominum alius eſt calidus, alius frigidus, alius tepidus. Hominum alius eſt albus, alius eſt niger, alius medio colore coloratus atque ita in cæteris. Requiritur tertio, ut membra diuidentia, non coincidant, ſed pugnent ad inuicem, ſic ut de eodem non poſsint uere prædicari. Illa enim in quæ fit diuiſio, debeãt eſſe partes diuerſæ ipſius quod diuidi

Secunda conditio.

Tertia cõditio.

tur. Partes autem ſi diuerſæ ſint, de ſe inuicem non di cuntur, ſed pugnant, alioqui non ſunt diuerſæ. Huius defectu, iſta non eſt diuiſio bona. Hominum alius eſt riſibilis, alius flebilis. Neque iſta ualet: Animalium aliud eſt homo, alium brutum, aliud auis. Nam auis & brutum non pugnant, cum ſint genus & ſpecies. Si mili modo iſta non ualet: Propoſitionum alia eſt uera, alia falſa, alia neceſſaria, alia impoſsibilis. Nam ꝓpoſitio neceſſaria & uera coincidunt. ſimiliter propoſitio falſa & impoſsibilis. Præterea notandũ eſt, diuiſionem fieri, dupliciter. Primo per negationem: ut: Animalium aliud eſt homo aliud non eſt homo, uel aliud eſt non homo. Omne quod eſt, aut uiuit, & non uiuit. Huiuſmodi diuiſio nunquam habet niſi duo membra: quoniam inter affirmationem & negationem quæ ſunt contradictorie oppoſita, nullum eſt da re medium, id eſt, nihil poteſt inueniri, de quo non alterum illorum uere prædicetnr. Vnde duobus eiuſmodi membris diuiſio completa ſit neceſſe eſt, nec poteſt adiici tertium, niſi fiat coincidentia cum altero duorum, utpote, uel cum affirmatione, uel cũ negatione. Et quidem ad hoc, ut eiuſmodi ſit diuiſio ꝓprie dicta repetendum eſt diuiſum ad negationem. Alioqui membrum illud quod ſecundum negationẽ effertur, ſuperabit diuiſum. Vt cum dico: Animalium aliud eſt homo, aliud non eſt homo, niſi repetatur animal, in hunc ſenſum, Inter animalia aliud eſt animal homo, aliud animal non homo: niſi (inquam) talis fiat, uel expliciter uel implicite repetitio, membrum ſecundum, non homo, longe ſuperabit diuiſum animal: quoniam de infinitis dicitur, non homo, de quibus non dicitur animal. Alia eſt diuiſio, quæ fit per membra poſitiua, abſq; negatione. Atque hæc inter dum duo tantum habet membra: Vt animaliũ aliud

Diuiſio fit dupliciter.

Alter modus

eſt

eſt homo: aliud brutum. Omne uitium, aut eſt ſecundum exceſſum, aut ſecundum defectum. Omne corpus animatum aut eſt ſenſibile, aut inſenſibile. Et huiuſmodi, diuiſio plura poteſt habere membra duo, ut pote uel tria, uel quatuor, uel plura. Vt cum diuiditur propoſitio in propoſitionem uniuerſalem, particularem indefinitam aut ſingularem. Item cum oppoſita diuiduntur, in oppoſita relatiue cõtrariè, priuatiuè, aut contradictoriè. Et à mẽbrorũ, iſto numero ſolet uocari quælibet diuiſio, aut bimẽbris: aut trimẽbris aut quadrimẽbris. Oĩs aũt diuiſio, ut minimum duo mẽbra habere debet: Vnde ſi dicas: Quoddam aĩal eſt homo, nulla fit diuiſio. Quemadmodum enim in corporali diuiſione uidemus non poſſe lignum diuidi, niſi ut minimum in duas partes, poſſe tamen diuidi, in tres, aut quatuor, aut plures immediata diuiſione: ſic & diuiſio logica fieri non poteſt, niſi per duo ut minimum membra, per plura autem fieri poteſt. Frequenter autem contingit, eam quæ trimembris eſt, aut quadrimembris, poſſe redigi ad bimembrem. Vt hæc trimembris diuiſio. Rerum aliæ ſunt ſimpliciter bonæ, ut uirtutes, aliæ malæ ut uitia, aliæ mediæ ſiue indifferentes, cuiuſmodi ſunt bona fortunæ, redigi poteſt in hanc immediatam & bimembrem diuiſionem: Rerum aliæ ſunt differẽtes, alia indifferentes Ac deinde membrum alterũ noua diuiſione ſubdiuiditur, hoc pacto: Rerum differentium, aliæ ſunt bonæ, aliæ malæ: Sic item iſta diuiſio, Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo tantum latera æqualia habent, aliæ ſunt totæ inæquales, ita ut nullum latus alteri ſit æquale. trimembris quidem eſt, ſed ad bimembrem redigi poteſt, ſi ita dicamus: Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquales aliæ inæquales: ac deinde. Earum quæ ſunt in

æquales, aliæ tantum duo habent latera inæqualia, aliæ tria, id eſt, omnia ſimul. Quod autem ſubinde cogimur diuiſiones facere plurium quàm duorum mẽbrorum, ex inopia procedit uocabulorum, uidelicet quoniam non habemus apta uocabula quibus nominemus duo immediata genera aut ſpecies, in quæ foret res diuidenda bimembri diuiſione.

CAP. XXXIX. De multiplici diuiſione.

Prima diuiſio. Diſtinguitur autem ab auctoribus ſextuplex diuiſio. Prima eſt diuiſio generis in ſpecies. Vt, Animalium, aliud eſt homo, aliud brutum. Qualitatum, alia eſt habitus, & diſpoſitio, alia naturalis potentia uel impotentia, alia paſſio & paſſibilis qualitas, alia forma & figura. Atque hæc eſt diuiſio propriiſſima, Sub hac continetur diuiſio generis in ſuas differentias, ut: Animalium aliud irrationale. Verum ſi proprietatem & naturam rerum conſideremus, potius genus dicendũ uidetur per differentias, quàm in differentias diuidi. Per differentias enim genus diuiditur in ſpecies. Siquidem differentiæ genus ipſum contrahunt & diſtrahunt, diuiduntque in ſpecies. Nã hæc eſt differentiarum natura, diuidere inter ſpecies diuerſas ſub eodem genere poſitas easque abinuicem diſiungere, ut ex libro primo manifeſtũ reliquimus. Huc etiam pertinet diuiſio totius in modo in partes ſuas. Nam totum in modo comparatione ad ſuas partes, quaſi genus quoddam cenſetur & uniuerſale. Secũda Secũda eſt diuiſio totius integri ſiue integralis in ſuas partes integrales ſiue integrantes. Vt cum domus diuiditur in tectum, parietes & fundamentum. Verum hæc potius enumeratio partium, quàm diuiſio, dicẽda eſt, & ſi diuiſio eſt, magis realis quam logica uidetur. Vnde modus dialecticæ diuiſionis (ut ſupra diximus, eſt per ſigna, aliud & aliud, aut per diſiũctiuam con-

coniũctionẽ. Iſta aũt enumeratio partiũ, neutro horũ modorũ fieri põt. Ineptè.n. dixeris Domorũ, alia eſt tectũ, alia fundamentũ, alia paries. Vel ſic: omnis domus, uel ẽ paries uel fundamẽtũ. Propter quod diſtincto nomine hãc partiũenumerationẽ Cicero, ac poſt eũ Boetius partitionẽ appellauerũt, priorẽ uerò diuiſionẽ. Ad hanc quoque formã nonnulli redigunt ſectionẽ ſpeciei in indiuidua. Vt cũ hominẽ diuidimus in Petrum, Paulum, Socratem, Platonem. Videtur.n. potius enumeratiò quædam eſſe ſingularium multorum, quàm unius communis diuiſio. Et potius ſpecies in indiuidua multiplicari, quàm diuidi uidetur. Tertia eſt diuiſio uocis in ſignificata. Vt cum diuiditur canis in piſcẽ marinum, & domeſticum, & ſydus celeſtę: cũ polibus in piſcẽ & morbum. Verum hæc rurſus non eſt propriè appellanda diuiſio, ſed enumeratio potius ſignificationum plurium eiuſdem termini. Quarta eſt diuiſio ſubiecti in accidentia, ut Animalium, aliud ſanũ, aliud ægrum. Animalium aliud eſt ferum, aliud manſuetum, aliud mediæ inter utrunque naturæ. Hoc uidetur pertinere diuiſio ſubiecti in propria, ut animalium, aliud eſt riſibile, aliud hinnibile, aliud rudibile, &c. Niſi fortè malimus huiuſmodi diuiſiones reducere ad primam ſpeciem, eò ꝙ pro differentiis ſubinde uti ſoleamus propriis. Quinta eſt diuiſio accidentis in ſubiecta. Vt, Sanorum aliud eſt homo, aliud brutum. Coloratum aliud eſt corpus animatum, aliud corpus inanimatum, Item eorum, quæ fera ſunt, aliud eſt ſerpens, aliud uolucris, aliud aliqua reliquarum beſtiarum. Sexta eſt accidentis in accidentia. Vt Sanonum, alia ſunt alba, alia nigra, alia medio colore colorata. Aegrorum aliud eſt aliud eſt calidum, aliud frigidũ. Candidorum, aliud durum, aliud molle. Durorum aliud album, aliud nigrum.

Tertia

Quarta.

Quinta.

Sexta

CAP. XI. De modis argumentandi per locum à diuiſione.

Prim' mod'. HIs præmiſſis,dicendum , quomodo ex hoc loco ſumi debeantur argumenta . Fiunt autem dupliciter . Primò cum de aliquo prædicatur diuiſum , & membra diuidentia in antedente omnia præter unum de eo negantur; id quod reſiduum eſt in concluſione affirmabitur de eodem . Exempli gratia.Omne animal eſt ſanum uel ægrum , Petrus eſt animal , & nõ eſt æger,eſt igitur ſanus . Vt ſic, Animalium aliud ſanum,aliud ægrum . Petrus eſt animal,& non eſt æger,igitur eſt ſanus . Et quidem ſi duo tantum membra fuerint diuidentia, unum tantum negatur in antecedente:Si autem plura quàm duo fuerint, curandum eſt, ut omnia præter unum illud quod in concluſione ſecundum affirmationem inferre uolumus, in antecedente negentur.Vt in hac argumentatione. Propoſitionem alia eſt uniuerſalis , alia particularis, alia indefinita alia ſingularis. Hæc autem propoſitio. Petrus ſtudet eſt propoſitio , & non eſt uniuerſalis , neque particularis , neque indefinita , igitur eſt ſingularis.Quòd ſi uel unum membrum omiſeris,præter id quod in concluſione infertur , non ualebit illatio,Nõ enim ſequitur.Hæc eſt propoſitio , Petrus ſtudet,& non eſt uniuerſalis , neque particularis, igitur indefinita . Veruntamen ſi in concluſione plura illa membra,quæ in antecedente negata non ſunt , ſimul coniungantur ſecundum diſiunctionem,ualebit illatio.Vt ſi ita dixerimus.Hæc eſt propoſitio,& non eſt uniuerſalis neque particularis , igitur eſt indefinita uel ſingularis utique ualet illatio.Maxima,Cum quo conuenit diuiſum, cum illo neceſſe eſt aliquod membrorum diuidentium conuenire.Secundo,ualet argumentatio

Secundus modus.

mentatio à diuiſione procedendo ab affirmatione unius membrorum diuidentium de aliquo ad negationem alterius, uel omnium aliorum de eodem. Vt animalium aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Hoc autem animal eſt ſanum, igitur non eſt ęgrũm. Propoſitionum alia eſt uniuerſalis, alia particularis, alia indefinita, alia ſingularis. Hæc autem propoſitio, Petrus ſtudet, eſt ſingularis, non igitur eſt uniuerſalis neque particularis, neque indefinita. Maxima, Cui cõuenit uni membrorum diuidentium, de eodem reliqua omnia negari neceſſe eſt. Fundatur autem horum modorum ratio in conditionibus, quas ſupra diximus requiri ad bonam diuiſionem. Prior nanque modus in hac fundatur, quod diuiſum non poteſt excedere mẽbra diuidentia. Fieret enim hoc, ſi diuiſum, de aliquo diceretur de quo nullum membrorum diuidentium. Atque ob hoc neceſſarium eſt, ubi diuiſum de aliquo prædicatur, & membra diuidentia omnia præter unum de illo negantur, illud unum de eodem, ſecundum affirmationem prædicari. Poſterior modus in hac fundatur, quòd membra diuidentia non poſſunt coincidere, ſed pugnare debent adinuicem. Si enim ambo de eodem ſecundum affirmationem dicerentur, iam non pugnarẽt, ſed conciderent, Quantũ uerò ad illas diuiſiones, quæ dantur per negationẽ, (id eſt, quarum alterum membrum eſt negatio, dicimus poſſe fieri argumentationes modis etiam illis, quos ſuprà diximus.

CAP. XLI. De alijs quibuſdam locis ſignatis ab Ariſtotele.

Loc' à magis ad ſimpliciter.

PRæter prædictos notari poſsũt ex Ariſtotele, alii aliquod loci, qui ad argumenta inueniendũ ſunt utiles. Quorum unus dicitur à magis ad ſimpliciter.

Hic eſt,cum ex comparatiuo infertur poſitiuum. Vt ſi quid eſt magis bonũ,ut etiã bonũ ſit neceſſe eſt, ſi quis melius, & bonum,ſi quis doctior & doctus. Vbi tamen oportet comparatiuum propriè accipi. Interdum enim comparatio ſit impropria, quando neutri in eo gradu competit,forma à qua poſitiuus denominatiuè dicitur,ut ſimpliciter tale poſsit denominari, plus tamẽ illius habet unum quã alterum. Vt cũ duo fuerint,quorum neuter plenè aſſecutus eſt grammaticè ſcientiam,ut poſſet dici ſimpliciter grammaticus alter magis propinquus eſt ad aſſequendum ſcientiã dicimus interdum hunc illo magis grãmaticum, nõ tamen ex hoc rectè inferetur,eum eſſe grãmaticũ. Verum hic locus reduci poteſt ad locum à parte in modo ad totum quemadmodum econtrariò,à ſimpliciter ad magis negatiuè, reducitur ad locum à toto in modo. Siquidem bonum in comparatione ad bonũ, quædam pars eſt in modo,& tale ſimpliciter,quoddã totum in comparatione ad magis tale. Aliter quoq; licet argumentari à poſitiuo,ad cõparatiuũ & ſuperlatiuum,hoc modo. Quod bonum eſt diligibile eſt; quod igitur magis bonum, magis diligibile,& quod maximè bonum,maximè diligibile erit. Oportet autem hic aſſumi propoſitiones,in quibus prędicatum ſubiecto per ſe adueniat. Alioqui non ualebit in præpoſitionibus per accidens. Non enim ſequitur, Qui ſciens eſt probus eſt, igitur qui magis ſciens, magis probus,& qui maximè ſciens,maximè probus. Econtrarió quoque à ſuperlatiuis & comparatiuis, ad poſitiuos argumentationem ualere eſt manifeſtum. Itẽ ex appoſitione ſumiť argumentũ,hoc domo: Calx parieti admota facit ipſum album, igitur calx eſt alba. Atramentum,quia papyrum facit nigrũ cui perfunditur,ideo ipſum eſſe nigrum cõſequitur. Ignis,quia calidam

Locus ab oppoſitione.

calidam facit aquam admotam, ipſe quoque calidus eſſe arguitur. Maxima, Si alterum oppoſitum alteri facit ipſum eſſe aliquale, ipſum quoque tale eſt. Ad hunc quoque modum argumentari poſſumus: Hic adoleſcens ex conſuetudine & conuictu cum ſene illo doctus & probus factus eſt, igitur ipſe ſenex doctus & probus eſt. Item hic adoleſcens ex talis hominis commercio, malus factus eſt, ille igitur malus eſt, per quem alter malus factus eſt. Sic iuſtum arguimus fuiſſe Abraham & hoſpitalem, Deique cultorẽ fidelem, quoniam nepos Loth ex eius conuictu talis effectus fuerat. Malas quoque mulieres fuiſſe illas idololatras & alienigenas, ex quarum conuictu Salomon ipſe factus eſt cultor idolorum. Huc uidetur pertinere, qđ per ſapientem dicitur: Qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Et item illud: Cum ſancto ſanctus eris, & cũ cum peruerſo peruerſus eris. Poſſent quoq; & alii aſſignari loci, quorum in præcedentibus non eſt facta mentio. Verum qui nunc enumerati ſunt præcipui ſunt, & ferè omnes à Themiſtio, Boetio, & Cicerone ſunt enumerati. Quapropter Dialecticis nunc & probabilibus locis abſolutis, ad Sophiſticos ex oppoſito deſignandos procedamus.

Ec. 15.
Pſal. 15

Deo ſemper & ubique gloria.

LIBRI SEXTI CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, *qui de Elenchis Sophiſticis inſcribitur,*

Pręfatio.

QVemadmodum in iis quæ ad mores attinent, difficile eſt malum à bono ſecernere, neque rarò contingit, ut pro uirtute uitium amplectamur, decepti ſpecie & ſimilitudine boni, ſic & in ueritate falſitateque refutanda, facilis eſt & frequens deceptio, ut quæ falſa ſunt (iuxta Horatii uerbum) decepti ſpecie recti uera exiſtimemus. Nimirum ut cæcutientibus oculis facilè eſt imponere, & alia pro aliis demonſtrare, efficta & adumbrata paululum exteriorum figura ac ſpecie, ita humanæ menti ſi non omnimoda cæcitate, certè lippitudine graui, ex colligatione corruptũ carnis huius laboranti, facilè nimis illuditur, ut ei pro ueris falſa, pro certis incerta, pro probabilibus improbabilia obtrudantur. Quod quidem maximè per ſophiſticas & uitioſas ſolet euenire ratiocinationes. Cum enim per ratiocinationem homo, utpote rationale animal ueritates ſibi non congenitas, debeat inueſtigare, & quaſi uenando perquirere illa ubi à tramite recto deflexerit, id eſt, à forma bono defecerit, neceſſe eſt in cognitione ueri ratio periclitetur atque deficiat. Quẽadmodum deuiante itineris duce, cæcus ipſe qui ducitur aberrare cogitur, aut regula incuruata, qui ea utitur artifex in metiendo decipitur. Eam ob rem, dialectico (Cuius eſt officium retiocinando uerum à fal

ſo

ſo deſtinguere) non ſolum loca noſſe eſt opus, ex quibus argumenta ad rationandum depromat, ſibi accõmoda, ſed inſuper iudicium illi adeſſe debet quo ratiocinationes contextas diſcutere, & uitioſas à probis acutè expedite diſcernere nouerit. Ad hanc ſanè rem, non mediocriter adiuuat liber ille, cui Ariſtoteles de ſophiſticis elenchis titulum fecit, alii de locis ſophiſticis enim inſcribunt. In quo quidem libro, locos ſine modos aliquot digeſsit, ex quibus facilè argumentationum uitioſarum, quarũlibet defectus poſſit deprehendi. Nos proinde etiã hanc partem de locis ſophiſticis, aut captioſis elenchis præterire omnino non uoluimus, ne inabſolutum & in completum eſſet noſtri laboris opuſculum. Breuitati tamen ita ſtuduimus, ut non niſi ea quæ ad propoſitum maximè facere uidebantur, ſumus proſequuti.

CAP. I. In quem uſum liber ſeruire debeat.

ET primum quidem hoc eſt admonendũ, non hũc uſum iſtam tradi ſophiſticarum locorum ſcientiam, ut ea paſsim & ex propoſito utamur ad aliorũ deceptionem, aut falſitatis defenſionem, ueritatiſq; oppugnationem. Abſit enim ab animis omnium, qui ueritatem amãt iſta perſuaſio, ſit procul à piis, & ſimplicibus mentibus peruerſa iſta exiſtimatio. Eſt enim iſtę artis huius abuſus peſsimus & perniciosus, ex intẽtione argumenta adferre, quæ ſcias eſſe ſophiſtica, & deceptoria. Eorum is mos eſt, (quibus ut ait Ariſtoteles) operæpretium magis eſt uideri eſſe ſapiẽtes quàm eſſe & nõ uideri, quibus proinde neceſſarium eſt uideri facere opus ſapientis, magis quàm facere & non uideri. Hoc enim pacto facilè conſequenter ut ſapientes uideãtur, quod uehementer deſiderant. Cuiuſmodi homines, tanquam ſophi aut philoſophi nomine

nomine indigni probroſo uocabulo, ſecundum uocem quidam non ita diſsimili ſed re ipſa & significatione multum diſtanti, à Græcis appellantur ſophiſtæ.i.impoſtores ſiue deceptores, à uerbo Græco ſohpiſomè, quod ſignificat imponere ſiue decipere. Et licet forſitan adoleſcentulis, in cõcertationibus ſcolaſticis, exercitationis gratia id poſsit concedi, ut ad locos huiuſmodi interdum confugiant, maximè ad auferendũ ſilentii ruborũ, ubi alia probabilia nõ occurrunt argumenta, nequaquam tñ uiris id permitti debet, ut unquam ex propoſito ab his locis ſumant argumenta. Virilem nanque grauitatem, decet magis uerecunde ſilere, quam arroganter garrire aut ſophiſticè loqui. Qui.n. ſophiſticè loquitur, (iuxta ſapientis uerbum) odibilis erit: Imò & adoleſcentes à præceptoribus ſedulo admonendos ego cenſeo, ne pro adferendis argumentatius ad locos iſtos facilè ſe conferant, ſed quantum fieri poteſt, probalia malis ſemper ſectentur, malintque probabilibus & ueriſimilibus ſodalem nõ uincere, imò uidere uinci quam de ſophiſtica uincere. Neque enim parũ refert (iuxta Ariſtotelis dignisſimam ſententiam) iuuenẽ ſic, uel ſic aſſueſcere. Et iuxta illud Poëtæ: Quo ſimul eſt imbuta recens ſeruabit. Vnde & experientia quotiana diſcimus, eos qui à puero huiuſmodi ſophiſticis captionibus gloriola: captare ſunt ſoliti, difficile etiam in ætate grandiori ab illis poſſe abſtinere, facillimeque in illas ineptias relabi: tunc maximè cum ſe probabilibus uiderint deſtitui, & uinci ueritatis pondere metuunt. Tunc (inquam) ueritatem quærũt, ut ſolent, eludere mendacio, & uerecundum ſilentiũ mendaci loquacitate ſatagunt declinare, Atque ita fit per aſſuefactionem uitioſam, ut per omnem uitam ad capiendam ueritatis ſolidæ diſciplinam huiuſmo

di

di homines inueniãtur inepti,& plane hi ipſi ſũt qui diuinas omnes & humanas perturbant,defœdant,ac tantum non ſubuertũt diſciplinas. Quibus referri debet acceptum, quod ſic omia ſophiſmatis & ineptiis, & meris deliramentis anteactis ſeculis plena fuerint. Non igitur ad hoc ars iſta traditur, ut ad locos qui hic ſignantur,paſſim recuratur ad illuſionem ueritatis,ſed ut per eorum conſiderationem, latentia in argumentis contra ueritatem obiectis,aut pro ea inueſtiganda propoſitis,uitia facilius deprehendamus,& expeditius diſſoluamus.Qui enim ad poſitionem aliquam argumentamur, eò quod ad multa conſiderat, facile in aſſumpto argumento defectum aliquem,cõmittit,qui à reſpondente facilius deprehẽditur & pãditur,ſi locos iſtos in numerato habuerit, eorumque modos exactè caluerit. Sicque per horum locorum rectum uſum,ſanctæ ueritati impenditur patrociniũ, dum non ex illis iſta ſubuertitur,ſed abſtruitur.

CAP. II. *Ponitur definitio Elenchi.*

QVoniam autem de ſophiſticis elenchis liber iſte inſcribĩt,ſcire oportet in primis, quid per elenchi nomen ſignificetur. Definitur autem ab Ariſtotele hoc modo.

Elenchus eſt ſyllogiſmus cum concluſionis contradictione.

Definitio elẽchi.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus:Elenchus eſt ſyllogiſmus concludens propoſitionem contradicentem, & repugnantem alteri propoſitione aſſertæ. Vt cum quis aſſerit poſitionem aliquam, ſi fiat ſyllogiſmus ab opponente inferens contradictoriam illius aſſertæ poſitionis, huiuſmodi ſyllogiſmus elenchus uocatur.Vnde elenchus omnis ſyllogiſmus eſt,non autem econtrario.Propter quod elenchus definitur per ſyllogiſmum

logiſmum ut ſpecies per genus uel minus commune per magis commune. Cum autem dicitur elenchus ſophiſticus, per additionem illius determinationis efficitur dictum ſecundum quid, Elencus enim ſophiſticus, uerè non eſt elenchus, ſicut nec ſyllogiſmus ſophiſticus, uerè eſt ſyllogiſmus, ſed uidetur tantum, & non eſt, quemadmodum apertè teſtatur Ariſtoteles. Eſt autem in unoquoq; ſophiſtico elencho aliqua cauſa apparentiæ, quæ ſyllogiſmum illum facit uideri bonum aut probatiuum, cum talis non ſit. Quæ ſanè cauſa in omnibus generalis eſt, conuenientia ſyllogiſmi ſophiſtici, cum alio bono & probatiuo, ſecundum aliquam ſimilitudinem, eaque ſimilitudine decipiuntur imperiti, quoniam imperiti (ut Ariſtoteles ait) à longè diſtantes ſpeculantur. Vnde in quocũque ſyllogiſmo mala nulla poteſt inueniri apparentiæ cauſa non dicitur ille ſophiſticus ſyllogiſmus, cũ eiuſmodi non ſit ad decipiendum idoneus. Eſt autem ex aduerſo in ſingulis etiam cauſa defectus, plerunq; latens, ſic ut nõ posſim quibuslibet posſit uideri, nec niſi ab expertis & peritis in arte ſyllogiſtici deprehédi. Quæ cum manifeſtatur ſyllogiſmi ſophiſtici robur infringitur, ne quicquam posſit aduerſus ueritatem. Neque enim eſt aliud paralogiſmum diſſoluere, quàm latentem defectus cauſam aperire.

CAP. III. De quatuor generibus diſputationum.

ANte uerò quam ad deſignandos particulatim ſophiſticarum captionum modus accedat Ariſtoteles, quatuor præmittit diſputationum genera, ſiue ſpecie. Diſputationum enim aliæ ſunt doctrinales aliæ Dialecticæ, aliæ tentatiuæ, aliæ litigioſæ, Doctrinales diſputationes primo loco ſic ab eo definiuntur:

Doctri-

Doctrinales diſputatiões ſunt, quæ ex proprijs cuiuſque diſciplinę principijs, & nõ ex his quæ uidentur, reſpondenti ſyllogizant.

Diſputationes doctrinales.

Quam definitionem ita intellige. Illæ ſunt doctrinales diſputationes, quæ ſyllogizant ſiue procedunt ex ijs quæ in qualibet diſciplina ſunt propria principia prima & uera, quæque indubitatam & certisſimã habent ueritatem, non ex ijs, quæ tantum ipſi reſpondenti ſic habere uideantur. Hac diſputatione utitur magiſter erga diſcipulum, qui ex proprijs principijs diſciplinæ, in qua eſt inſtituendus, & quantum fieri poteſt certisſimis, cum illo agit. Habetque hæc diſputatio doctrinalis pro ſuo inſtrumento ſyllogiſmum demonſtratiuum ſiue doctrinalem, cuius definitio ſuprapoſita eſt circiter finem libri de ſyllogiſmis. Diſputationes Dialecticæ ab eodem his uerbis definiũtur.

Dialecticæ diſputationes ſunt quę ex probabilibus collectiuæ ſunt contradictionum.

Diſputationes dialecticę.

Quæ ſic eſt intelligenda, Illæ ſunt diſputationes Dialecticæ, quibus colligi poteſt ſiue inferri probabiliter utraque pars contradictionis. Verſantur enim dialecticę diſputationes circa propoſitiones dubiam habentes ueritatem, ad quarum ueritatem inueſtigandam opus eſt argumenta, quantum fieri poteſt probabilia adduci, ad utranque partẽ contradictionis, ut ſic ex ui argumentorum eluceat, utra plus habeat ueritatis aut probabilitatis. Vtitur autem diſputatio Dialectica ſyllogiſmo Dialectico, tanquam inſtrumento de quo dictum eſt circiter finẽ libri ſyllogiſmorum. Diſputationes aliæ ſunt tentatiuæ, quæ definiuntur ad hunc modum:

Diſputationes tentatiuæ

Tentatiuæ diſputationes ſunt, quę ex his ſunt quæ uidentur reſpondenti, & quæ ne

ceſſe eſt eũ ſcire, qui ſimulat habere ſcientiã.

Hãc definitionẽ ita intelliges, Illæ ſunt diſputatione tentatiuæ, quæ procedunt ex communibus & ut plurimum notis, quæ merito etiam ipſi reſpondenti, cum quo diſputauit, nota eſſe debeant, & quæ merito ſcire debet quiſquis uideri uelit ſciens. Ex talibus enim debet hæc diſputatio procedere, ut eò melius posſit tentare & experimentum ſume de ſcientia reſpondentis cum quo diſputatur. Si enim communia & quæ pasſim ſciuntur, ille ignoret, aut quæ ex eis cõſequuntur non uideat, argumentum eſt quòd non ad modum in diſciplina promouerit. Falli autem facile poſſet qui tentat, ſi ex peculiaribus & abſtruſionibus procederet, quæ uix ſapientisſimi & conſummatisſimi nouerint. Non enim eſt conſequens, eum qui hæc ignoret, etiam reliqua communia artis ignorare. Vtitur autem hæc diſputatio ſyllogiſmo tentatiuo qui ſecundum rem ipſam plerunque idem eſſe uidetur cũ litigioſo, ſed quantum ad finem differt. Sophiſticus enim dicitur ſyllogſmus, quatenus ad decipiendum ordinatur. Tentatiuus uerò quatenus ad ſumendum de ſcientia alicuius experimentum. Tentatiua diſputatione uidetur uſus Saluator apud iuidos Scribas atque Phariſæos cum eis quæſtionem proponeret de
Ma. 22 Chriſto, cuius eſſet filius ac deinde reſpondentibus, quod eſſet filius Dauid. ita ex aduerſo obiecit: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu uocat eum Dominum dicens: Dixit dominus domino meo, &c. Si ergo Dauid eum Dominũ uocat, quomodo filius eius eſt? Proceſsit autem in hac diſputione Saluator ex communibus in ſciẽtia legis, quoniam ea quæ de Mesſia in ſcripturis dicta erant, maximè omnium dubuerant illis eſſe perfecta & cognita, & quæ tam aperte in lege & prophetis dicta ac ſcripta fuerint, merito intelligere

illi debebant qui ſe magiſtros populi & legis doctores profitebantur. Porrò litigioſæ diſputationes definiuntur his uerbis:

Litigioſæ diſputationes ſunt, quę ex his quę uidētur probabilia, non ſunt autem, ſyllogizant. Diſputationes litigioſę.

Cuius definitiōis plenior intellectus pendet ex definitione ſyllogiſmi litigioſi ſupra poſita i libro de ſyllogiſmis, & ex ijs, quæ ibi plenius dicta ſunt ſuppleri debent, quæ hic dicuntur contractius. Eſt igitur hic ſenſus propoſitæ definitionis, Illæ ſunt litigioſæ diſputationes, quæ procedunt uerè uel apparenter, ex his quæ uidentur eſſe probabilia & non ſunt, ſubaudi, uel quæ ex iis quæ ſunt in ſe probabilia, apparenter procedunt. Fit enim eiuſmodi diſputatio per Sophiſticos & litigioſos ſyllogiſmos, ſiue in materia tātum, ſiue in forma tantum, ſiue in materia ſimul & forma peccantes.

CAP. IIII. *De quinque ſophiſtarum finibus.*

Ponit quoque Ariſtoteles fines aliquot ſophiſtarum, quos in ſuis diſputationibus decertantes & concertantes intendunt, quos uulgo etiam metas appellant, propterea quod ubi aliquam illarum aſſequi contigerit diſputatione, quieſcunt, quaſi iam parta uictoria & ultimo fine intentionis ſuæ adepto. Hoc enim plurimum quærit ſophiſta, ut reſpondentem ſiue uerè, ſiue apparenter deuincat, ſicque ut ſapiens & doctus uideatur, habeaturq; in pretio apud indoctam multitudinem. Hæc autem quinque ſic enumerantur; Redargutio, Falſum, Inopinabile, Solœciſmus, Nugatio. Redargutio eſt, quando reſpondēs cogitur ui argumentationis affirmare quod prius negauit, uel econtrario, negare quod prius affirmauit. Si- Quinque ſophiſtarum fines.

gnanter dicetur uel argumentationis aut diſputatio nis quoniam ſi reſpōdēs ultro id faciat, ut quod prius affirmauit iam neget, ut econtrario; utpotè ſi in hoc uelit ſcientiam oſtendere, aut ingenium exercitare, contradictoria in eadem diſputatione defendendo aut partis utriuſque probabilitatem ſeparatim experiri, non ob hoc dicetur ille redargutus. Meta falſi eſt quando reſpondes cogitur ui argumētorum aliquid aſſerere quod eſt manifeſtè & cognitæ falſitatis. Meta inopinabilis eſt, quando reſpōdēs cōgitur ui argumentorum aliquid affirmare, quod licet non ſit manifeſtè falſum, apud eos tamen qui diſputatoni interſunt, habetur pro, falſo aut pro nō probabili. Meta ſolœciſmi eſt, quando reſpondès cogitur admittere propoſitionem aliquam in qua eſt uirium ſermonis, uel quando ad huiuſmodi orationem proloquendam cogitur. Solœciſmus autem, hic generaliter capitur, ut contra barbariſmum non diſtinguatur. Meta deniq; nugationis eſt quando cogitur reſpondens admittere unius & eiuſdem in eadem oratione inutilem repetitionem. Vt ſi dicatur. Ioannes eſt homo homo. Vbi aduertendum eſt, non qualibet repetionem eiuſdem uerbi, in eadem etiam oratione eſſe nugationem, ſed eam tantum quæ fit ſine utilitate. Qui enim idem replicat cum aliqua utilitate nugari non dicitur, utpote cum ad maiorem expresſionem, uel propter emphaſim, fit repetitio. Veluti ſi dicam: O homo homo, quid ſuperbis? Terra terra, quid ſine modo tibi opes congeris? Horum autem ſinguli (ut ait Ariſtoteles) aut uerè aut apparenter ſophiſtæ intendunt. Nā maximè redarguere uideri uolunt. Proximè autem, falſum aliquid mōſtrare. Deinde ad id quod præter opinionem eſt ducere. Quarto ſolœciſmum à reſpondēte committi. Poſtremo, idem frequenter dici.

Meta falſi.

Meta inopinabilis

Meta ſolœciſmi.

Meta nugationis.

CAP.

CAP. V. Quid ſit fallacia, & quomodo diuiditur

SVpereſt, nunc ſigillatim modos iſtos enumerare ſecundum quos fit deceptio ſophiſtica, Et plurimum quidem hoc aduertendum eſt, quod ab Ariſtotele dicitur modus ſophiſticus, aut ab alijs locus ſophiſticus, à recētioribus quibuſdam fallaciam nominari, quam & ſic defininut: Fallacia eſt idoneitas decipiendi, faciens credere de non ente quod ſit ens, & de ente quod ſit, non ens, mediante phantaſtica uiſione. Quæ definitio ſic exponitur: Fallacia uocatur modus aliquis uel locus idoneus ad decipiendum reſpondentem, per argumentum ſophiſticum, efficiēs ut id quod falſum eſt, & non probabile uideatur apparenter, uerum & probabile, & econtrario id quod eſt uerum & probabile, ut uideatur falſum & non probabile: idque mediante aliqua phantaſtica apparentiæ cauſa, quæ uidetur in illo argumento eſſe cum nō ſit, & probabilitatem ei dare uidetur cum non det. Definitio fallaci.

Huiuſmodi igitur modos uel locos ſophiſticos etiā nos iuxta uulgatā appellationem ubique fallacias nominabimus. In uniuerſum autem huiuſmodi fallaciæ ab Ariſtotele enumerantur tredecim, quarum ſex appellat propter dictionem, ſeptē extra dictionem, Fallaciæ propter dictionem ſiue in dictione, ſunt fallaciæ æquiuocationis, amphibologiæ, compoſitionis, diuiſionis accentus, & figuræ dictionis. Fallaciæ extra dictionem ſunt, accidentis à dicto ſecundum quid, igorantiæ elenchi, conſequentis principii, ſecundum non cauſam ut cauſam, ſecundum plures interrogationes ut unam. Dicuntur autem fallaciæ in dictione, quæ cauſam ſuæ apparentiæ ſumunt, & decipiēdi habent idoneitatem, ex parte alicuius dictionis uel orationis in argumentatione poſitæ ut fallacia æquiuo- Fallaciæ in dictione ſex. Fallaciæ extra dictione ſeptē.

trangreſſus plurima regna. Verbũ.n.perdo, ſignificat amitto & deſtruo: Secũdus eſt, qñ termin⁹ habet plura ſignificata, non æquè principalia, ſed unũ pp alterum. Vt ſi ita quis argumẽtetur: Oẽ qđ eſt ſanũ, eſt, animal, urina eſt ſana, igitur urina eſt animal: Oẽ qđ eſt oĩpotens, homo poteſtatẽ habent uitæ ac mortis, eſt deus (iudices.n.in ſcripturis dii appellãtur) igitur eiuſmodi homo ẽ oĩpotens. Itẽ, Oĩs homo comedit & bibit, homo ẽ pictura quædã in pariete, aut ſtatua, igitur pictura aut ſtatua hominis comedit & bibit. In his omnibus, cã defectus eſt, ea parte terminorũ plura nõ æq; principaliter ſignificãtiũ. Sanũ.n.principaliter ſignificat habentẽ ſanitatẽ, minus principaliter quod ſignificat ſanitatẽ. Deus principaliter ſignificat habentẽ diuinam naturam, analogicè id quod participationẽ aliquã diuinitatis habet. Hoc modo ſeipſos paralogizabant miſeri Iudæi, & ſimul iudicẽ ſuũ Pilatũ, cũ aduerſus Chriſtũ apud illius tribunal magnis uocibus clamarent ac dicerent: Omnis q ſe regẽ facit, contradicit Cæſari. Regis.n. nomẽ principaliter ſignificat eũ, q ex natura & ex ſeipſo omniũ rerũ habet imperiũ, cuiuſmodi regẽ ſe eſſe dicebat Chriſtus, & ſecũdariò reges iſtos terrenos, q tãtũ ſm participationẽ acceptæ ptãtis imperant. Tertius modus eſt, qñ dictio aliqua acqrit plura ſignificata ex pte cõpoſitionis. Vt immortale ſignificat potẽs nõ mori, & non potens mori. Inueſtigabile ſignificat, non ueſtigabile, uel q inueſtigari põt. Inuiſum, ſignificat non uiſum uel odioſũ. Sicque ex his fiũt paralogiſmi, Oẽ quod eſt immortale non poteſt mori, homo ſm ſtatũ naturæ primũ erat immortalis (quia poterat nõ mori) igitur non poterat mori. Omne quod eſt inueſtigabile põt inueſtigari uiæ Dei (iuxta Pauli dictũ) ſunt inueſtigabiles, igitur poſſunt inueſtigari. Item, Oẽ

[Margin: .Modus. — Ioã.19. — 3. Modus. — Ro.11. — Ioan.1.]

quod eſt inuiſum eſt exoſum, Deus eſt omnibus inuiſus, quoniã Deũ (ut ait Ioãnes) nemo uidit unq̃, igitur Deus omnibus eſt exoſus. In omnibus aũt his paralogiſmis eſt eadẽ cauſa apparẽtiæ, & eadẽ cauſa defectus. Cauſa apparentiæ eſt, identitas termini æquiuoci ſecũdũ uocẽ. Cauſa autẽ defectus eſt diuerſa ſignificatio latẽs ſub eodẽ uocabulo. Soluunturq; hi paralogiſmi per dictionẽ termini ęquiuoci. Si. n. terminus æquiuocus accipiatur aliter in una præmiſſarũ q̃ in altera, negatur cõſequẽtia, & eſt manifeſta fallacia. Si aũt cõtẽdat fortè opponẽs, ſimiliter ſe uelle utrobiq; accipere terminũ æquiuorũ, admittenda erit cõſequentia, & altera præmiſſarũ falſa inuenietur. Diſtinguendæ enim ſunt plures ſignificationes, ac deinde interrogãdum ab opponere, quam eligat, ac ſecundũ hoc aſsignanda eſt illi uel maior uel minor falſa.

CAP. VII. De fallacia amphibologiæ.

Fallacia amphiologiæ.

Fallacia amphibologiæ eſt modus idoneus decipiẽdi ꝑ orationẽ amphibologicã. Sicut. n. æquiuocatio eſt ĩ ſimplicibus uocabulis, ita amphibologia cõſideratur ĩ orationibus plures sẽſus habẽtibus, & ſicut æquiuocatio ẽ multiplicitas ſignificationũ in una ſimplici dictione, ſic amphibologia eſt multiplicitas sẽſuũ cõpoſita oratiõe. Vnde & hinc euenit pluribus modis fallacia. Primo. n. fit ex oratiõe amphibologica, plures ſenſus æq; principaliter habẽte. Vt hæc oratio Liber Ariſtoteles, ſignificat librũ ab Ariſtotele poſſeſſum uel ab Ariſtotele cõpoſitũ. Pecunia Cęſaris, ſignificata pecuniã ipſius imagine inſignitã, & ſimul noĩs eius ferẽtẽ inſcriptionẽ, uel pecuniã cuius eſt ipſe poſſeſſor & dñs. Vnde ex his ita cõtexitur paralogiſmus, ſm primũ hũc modũ. Oĩs liber Ariſtotelis poſsidetur ab Ariſtotele, hic tuus liber ẽ Ari

Primus modus

ſtotelis igitur posſidetur ab Ariſtotele. Oīs pecunia Cæſaris ī ipſius ē ꝓpria poteſtate, hæc tua pecunia eſt Cæſaris, igiť in Cæſaris eſt ꝓpria poteſtate. Aſsignat Ariſtoteles alias orationes amphibologicas, ex diuerſa cōſtructione aut uario regimine uariū ſensū haben tes. Prima hæc eſt, uellē me accipere pugnātes. In qua ſi me regať à parte anteriori, pugnātes à poſteriori, ſenſus eſt: Vellē ꝙ ego accipere pugnātes, Si econtrario, ſenſus eſt, uellē ꝙ pugnātes me acciperēt. Altera eſt, Qđ quis ſcit, hoc ſcit: ubi ſi hoc, accipiatur in caſu accuſatiuo, eſt ſenſus, Qđ quis ſcit illius habet ſciētiā ſi aūt in caſu nominatiuo, eſt ſenſus, Qđ quis ſcit, illud habet ſciētiā. Simile ē tertiū exēplū: Qđ quis uidet, hoc uidet. Ex his igiť ſic fieri poſsūt paralogiſmi, Quoſcūq; uellē me accipere, uellē ab illis me appręhændi: inimicos aūt meos uellē me accipere, igitur ab inimicis uellē me appræhēdi. Qđ quis ſcit, hoc ſcit, lapidē ꝗs ſcit, igitur lapis ſcit. Qđ quis uidet, hoc uidet: columnā qs uidet, igiť colūna uidet. Sic & de illo Apollinis oraculo dicēdū, qđ cōſultus Pyrrho Epirotarū regi ſuper euētu belli, qđ cōtra Romanos habebat in animo reſpōdiſſe legiť, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. Qđ ambiguū habet ſenſū, nēpè qđ ipſe Pyrrhus poſſet uīcere Romanos, uel qđ Romani poſsēt uincere ipsū Pyrrhū. Alter modus eſt, qñ fallacia fit ex parte orationis amphibologicæ nō æq; principaliter plura ſignificātis, ſed alterū principalius, al rū minus principaliter. Vt ſi quis ita argumētaretur: Quiſqs arat littus, curuo terrā ꝓſcindit aratro: Hic homo fruſtra laborās arat littus, igiť curuo terrā proſcindit aratro. Littus.n. arare, principaliter ſignificat terra, q̄ iuxta flumē eſt uomere proſcindere, ut apta fiat ſuſcipiendo ſemini. Secūdario aūt & minus principaliter ſignificat operā ludere uel fruſtra laborare,

Secundus modus

Qñ uidelicet aliqua determinatio ſm ꝙ diuerſis cõiũgitur determinabilibus, uarios ſenſus facit, alterũ uerũ, alterũ falſum, uel idẽ determinabile diuerſis determinationibus, Vt in hac oratiõe, Quicũq; ſcit literas nũc didicit eas ſi aduerbiũ nunc cõſtruatur cũ uerbo præcedenti, habet hunc ſenſum uerũ, Quicunq; nunc ſcit literas aliqñ eas didicit. Si uerò cũ uerbo ſequenti, habet ſenſum falſum. Quicũq; ſcit literas is nũc eas didicit, ꝓ hoc uidelicet articulo tẽporis. Vnde ex hac oratione, ita poteſt paralogizari. Quicũq; ſcit literas nũc didicit has, & hic homo ſcit literas, igitur nũc didicit eas. Itẽ hæc oratio. Ego poſui te ſeruũ exiſtẽtẽ liberũ, ſi participiũ exiſtentẽ, cũ noĩe ſeruũ iungatur, eſt ſenſus, Ego te exiſtentẽ ſeruũ feci liberũ. Si cũ ſequenti accuſatiuo liberum, eſt alter ſenſus. Ego te feci eſſe ſeruũ ex libero. Sicq; poteſt fieri paralogiſmus ex hac oratione. Quẽcunq; ego poſui liberũ exiſtentem ſeruũ, hunc ego libertate donaui. Hũc hominẽ (quẽ uidelicet cũ liber eẽt ſeruituti ſubieci ego poſui liberũ exiſtentẽ ſeruũ, igitur eum libertate donaui. Generaliter uerò in his cõpoſitio & diuiſio conſiderãtur ſecundũ ſitum partiũ magis debitum uel minus debitũ, ut ſenſus qui ſumitur ſecundũ ſitũ partium, magis debitũ, dicatur ſenſus cõpoſitus: qui aũt ſecũdum ſenſum minus debitum, dicatur diuiſus. Tuncque dicitur fieri cõpoſitionis fallacia, quãdo fit fallacia propter ſenſum diuiſum uerum, & cõpoſitum falſum: & econtrario fallacia dicitur diuiſionis, quando fit fallacia propter ſenſum cõpoſitum, ſiue magis debitum uerum, & diuiſum, ſiue minus debitum falſum Exempli gratia, in propoſitione ſuprapoſita: Quicunq; ſcit literas nunc didicit eas, ſenſus magis debitus & compoſitus eſt iſte; Quicunq; literas nouit, is eas nunc didicit, & is eſt falſus. Senſus autem diuiſus, ſiue minus debitus,

eſt uerus,nempe iſte,Quicunque nunc ſcit literas,alii quando eas didicit.Videtur.n.determinatio abuerbialis magis rectè & debitè determinare prædicatũ didicit,q̃ uerbum præcedens ſcit,intra ſubiectũ incluſum quoniã prædicatũ ex ſe eſt magis determinabile.Ideo q̧ ex ea contexitur paralogiſmus, eſt fallacia cõpoſitionis.Simile eſt de hoc paralogiſmo,Quidq̧d uiuit, ſemper eſt,brutum uiuit,ergo brutum ſemper eſt.Maior.n.duplicẽ habet ſenſum.Prior eſt hic,magis debitus & falsus,Quidq̧d habet uitã,eſt ſempiternæ durationis.Poſterior eſt hic diuiſus: Quidquid habet ſempiternã uitã,id ſubſiſtit in rerum natura,& hic indubiè uerus eſt.Ob hoc paralogiſmus ille dicitur ſecundum fallaciã cõpoſitionis. Quis aũt ſit ſenſus magis aut minus debitus, accipere oportet ex iudicio eorũ q̧ in ratione ſermonis,ſiue in arte loquẽdi habẽtur peritiores.Quẽ.n.in ſermone periti iudicãt eſſe magis uel minus debitũ ſenſum,ille habẽdus eſt magis debitus uel minus.Ad cuius pleniorẽ & exactiorẽ notitiã, ſolẽt hoc in loco plures cõſtitui regulæ, quas nos hic nõ ponimus,tũ ꝙ nõ tãta in eis uideaẽ utilitas quãta perplexitas,tum quòd non eædem ab omnibus,ſed à diuerſis diuerſæ ponantur.

C A P. IX. *De fallacia accentus.*

Falla-cia ac-cẽtus. AD accẽtũ ꝑtinẽt aſpiratio uel nõ aſpiratio,ſyllabarũ quantitas,modus ꝓnuntiãdi ſecũdũ aſſertionẽ,uel interrogationẽ, uel admirationẽ irẽ pauſatio & quaſi interruptio uocis in ꝓnũtiãdo,ſicut pũctatio in ſcriptura. Cõtingit itaq;interdũ eãdẽ uocẽ aut orationẽ,ſm ꝙ uariis ꝑ ferẽ aut ſcribitur accẽtibus, diuersũ efficere ſensũ & aliã habere ſignificationẽ.Vt malũ cũ primã habet lõgã, ſignificat pomũ:cũ aũt breuẽ habet primam,idem ualet qđ

Ratio-ne quã titatis.

prauũ. Quæ diſtinctio ex his duobus Virgilii uerſibus patet: Aurea mala decẽ miſi, cras altera mittã. Fama malũ, quo nõ aliud uelocius ullũ. Quãtũ ad aſpirationem & nõ aſpirationẽ exemplũ ſunt, ara & hara. Si ne aſpiratione .n. ſignificat altare, in quo offerĩ ſacrificiũ, cũ aſpiratione, porcorũ ſtabulũ. Præterea dictio iſta inuitè, ſi abſq; diſtinctione ꝓferatur aut ſcribatĩ, eſt una dictio aduerbialis, idem ualens quod coactè. Si aũt cũ diſtinctione, eſt oratio ex ꝓpoſitione & nomine cõpoſita, ſignificãs in ipſa uitæ. Sic iſta oratio, Rex es tu, ſi ꝓferatur per modũ aſſertionis, ſignificat ita rẽ habere, ſi uerò ꝑ modũ quæſtionis ſiue interrogationis, ſignificatur tantũ dubitatio. Idem eſt & de his quæ ſecundum ironiam proferuntur. Vnde quoties ex huiuſmodi accentum mutatione contingit deceptio, ſecũdũ fallaciã accẽtus id fieri dicitur, Exẽpli gratia, ſi qs ita argumẽtetĩ. Oĩa mala ſunt deteſtãda, Poma ſunt mala, igiĩ ſunt deteſtãda. Oĩs populus eſt arbor, hoĩum collectio ẽ popul⁹, igiĩ hoĩum collectio eſt arbor. Hic ſecũdũ diuersã quantitatẽ ſyllabarũ, uocabulorũ malũ & populus, fit deceptio. Ex parte aſpirationis, aut nõ aſpirationis ſic fit paralogiſmus, Oĩs ara eſt in tẽplo, percorũ ſtabulũ eſt hara, igiĩ porcorũ ſtabulũ eſt in tẽplo. Vel ſic: Si dignũ eſt in aris fumũ euaporari idolis iuſtũ eſt, in tẽplis thura eis offerri, ẽ aũt iuſtũ & dignũ ut in haris euaporeĩ idolis fumus (nimirũ improbis dæmonibus, & figmentis dignũ ẽ ad ignominiã, è porcorũ ſtercorib⁹ fumũ euaporari) igiĩ dignũ ẽ ut idolis in tẽplis thura offeranĩ. Itẽ, Si abeo recedo, argẽtũ habeo, ergo recedo. uel ſic: Quiſquis dicit abeo, ſignificat ſe recedere, q̃ aurũ habet dicit habeo, igiĩ ſignificat ſe recedere. Ex parte uocis ꝓlate cõiũcti & diuiſim, ſic paralogiſmus texiĩ, Si q̃d De⁹ fecit inuitè, id fecit coactè, Deus aũt uinũ fecit in

Ratione aſpirationis. Ratione diſtinctionis.

militudinē ī finali terminatione, Itē & declinatiōe cū nominibus muſa & lima. Aut ſi q̄s putet dogma eſſe primæ declinatiōis, eò q̄ pēna ſit primæ declinatiōis. Itē ſi q̄s uerbū abeo, putet eſſe ℥æ cōiugationis, ſicut uerbū habeo, ꝑꝑ ſimilitudinē terminatiōis, q̄m̄ utrū q; terminaṫ in eo. Vnde huiuſmodi argumēta sūt ℥m fallaciā figurę dictionis, Lima aſt generis feminini, ergo & Poeta. Pēna eſt primæ declinationis, ergo poema & dogma. Habeo eſt ℥æ cōiugatiōis, ergo & abeo Atq; ita in cæteris. Itē q̄n terminus unius prædicamē ti, putāt eſſe terminus alterius prædicamēti, ꝑꝑ ſimi litudinē terminationis. Vt ſi quis putet lineatū eſſe ꝑ dicamēti qualitatis, ſicut coloratū aut figuratū. Con tingit aūt hoc maximè in prædicamēto actionis. Qui dā .n. termini, q̄ de prædicamēto sūt paſsionis, ob ter minationē ſimilē terminationi uerborū ſignificantiū actionē, uidenṫ eſſe de prędicamēto actiōis, cū nō ſint & ecōtrario. Exempli gratia, sētire, uidere, audire & huiuſmodi, q̄ habent terminationē in e, ut ſolēt ter minarī in actiua uerba, uideri poſſint ad prædicamē tū ꝑtinere actionis, cū ecōtrario paſsionē ſignificent aut ſimplices qualitates. Qui .n. uidet, nō ℥m q̄d agit uidet, ſed ℥m q̄ patiṫ. Sēſus .n. eſt potētia paſſiua, & sē ſatio actu fit ꝑ hoc q̄ ab obiecto sēſus patiṫ. Cōtrà ue rò, ſentiri, uideri, audiri, potius actionē ſignificāt, nō (ut uideṫ) paſsionē. Sic uerbū operor, q̄m terminatio nē habet uerbi paſsiui, exiſtimari poſsit eſſe generis paſsiui cū ſit deponētalis & paſsionē ſignificare cum idem ſit q̄d agere. Similiter ualere ꝑꝑ ſimilē termi nationē cū uerbo docere, uideri poſsit ſignificare a ctionē, cū potius ſignificet qualitatē ipsā uidelicet di ſpoſitione ualetudinis. Vnde q̄ ex huiuſmodi ſimilitu dinibus unius termini cū altero cōtexūtur deceptorii ſyllogiſmi, dicenṫ fieri ℥m figurā dictiōis. Hos aūt

modos

modos & huiuſmodi exẽpla aptè indicare uideť Ariſtoteles, cum ait: Quæ aũt ſm figurã dictionis sũt accidunt, qñ nõ idẽ ut idẽ interpretatur, ut maſculinũ, femininũ, uel econtrario, uel neutrum genus, alterũ horũ uel rurſus quale quantũ, aut quantum quale, uel faciens, patiens, aut econtrario, & ſic de aliis prædicamẽtis: Contingit enim aliq̃d eorũ, q̃ nõ ſignificãt facere, ut eorũ q̃ ſignificãt facere, aliqua dictione ſignificare. Vt ualere, ſm dictionis uideť ſignificare agere, queãdmodũ ſecare uľ ædificare, q̃uis illud q̃dẽ qualitatẽ effectũ quodãmodo ſignificet, hæc uerò facere: Secundũ dictiones igiť huiuſmodi fiũt redargutiones. Hacten⁹ Ariſtotelis uerba. Poſteriores uerò alios etiã ponunt modos, quorũ præcipuus ille uidetur ſm quẽ ſub termino diſtributiuo uni⁹ prædicamẽti ſubſumiť terminus alterius præcamẽti, aut ſub diſtributiuo unius ſpeciei terminus alterius. Exẽplũ primi. Quidq̃d heri emiſti, hodie comedes, carnẽ crudã heri emiſti, hodie igiť comedes carnẽ crudã. Itẽ, Quidq̃d fuiſti heri es hodie, calidus heri fuiſti, igiť calidus es hodie. Exẽplũ ſcd̃i, Quãtoſcũq; digitos heri habuiſti, habes & hodie, quinq; digitos habuiſti heri, & hodie quinq; habes digitos. Inſuper & hoc adiiciunt, locũ iuſtum generale eſſe receptaculũ, & quaſi diuerſorũ publicũ oĩum Sophiſticarũ argumentationũ, qualeſcũq; tãdẽ fuerint, ꝓpterer ꝙ oĩs argumẽtatio Sophiſtica apparẽtiã ſuæ bonitatis habet ex ſimilitudine cũ alia aliqua ſimili argumẽtatione bona, utpote Syllogiſmus malus cũ Syllogiſmo bono, inductio mala cũ inductione bona, & ita iu cæteris. Quæ nos q̃dẽ ſicut nõ approbamus, ita nec improbare cõtendimus. Hoc tm̃ dicimus ex iis q̃ habet Ariſtoteles, ſi ſimpliciter abſque torſione uerba exponãtur nõ alios inueniri huius fallaciæ modos, præter eos, quorũ exẽpla ſuprà propoſuimus.

ſuimus.Sed nec inter poſteriores ipſos ſcriptores his de reb⁹ ſatis cõuenit.Quãobrẽ his de fallaciis ĩ dictio ne utcũq; tractatis,ad fallacias ex dictionẽ trãſeam⁹.

CAP. XI. De fallacia Accidentis.

FAllaciã Accidẽtis tũc cõmittit qñ deceptio ꝓuenit ex eo ꝙ in argumẽtatiõe qualibet termini uidenẽ adinuicẽ cõiũgi ſyllogiſticè,& nõ rectè cõiũgunt.i.qñ uidet eſſe bona forma ſyllogiſtica,& nõ eſt:Hæc fallacia admodũ latè putet.Oĩs eñ argumentatio mala q̃ uidet habere formã ſyllogiſticã & nõ habet,huc ꝑtinet. Vnde oẽs illi mali ſyllogiſmi q peccãt cõtra regulas, ſiue generales,ſiue ſpeciales ſuprapoſitas in libro Syllogiſmorũ dicunt fieri ſm fallaciã accidentis.Vt cũ procedit expuris negatiuis,aut ex puris particularibus , cũ altera præmiſſarum exiſtẽte particulari infert cõcluſio uniuerſalis, in prima figura procedit minore negatiua aut maiore particulari,& huiuſmodi.Exẽpla patẽt ex libro ſyllogiſmorum.Peccant etiã ſm hanc fallaciã illi ſyllogiſmi,in qbus mutat genus ſuppoſitionis. Vt cũ dico Animal eſt genus,& homo eſt animal,igit homo eſt genus.Petrus eſt diſſyllabũ,Petrus eſt animal,igit animal eſt diſſyllabũ.In priori.n.paralogiſmo animal in prima propoſitione pro ipſa uoce accipiebatur , aut pro natura ipſa animalis in cõi ſiue in genere, nõ pro ꝑſona aut indiuiduo.In ſecunda aũt nec pro uoce nec pro animali in cõmuni,ſed ꝓ ſingulari & indiuidua ꝑſona accipitur , Primã uocãt ſuppoſitionẽ ſiue acceptionẽ materialẽ aut ſimplicẽ,alterã ꝑſonalẽ.Sicq; genus mutatur ſuppoſitionis. Idẽ cõſtat & in ſcđo paralogiſmo,ubi Petrus in altera pro uoce, in altera pro perſona ipſa reali accipitur . Secũdũ hãc fallaciã uidẽtur fieri etiã illi paralogiſmi, q fiũt à duobus in antecedente diuiſis ad eadem in conſequente malè cõiuncta.

Fallacia accidentis.

ſque ea non poſſet. Exēpli gratia, terminus homo p ſe ſumptus nō poteſt dici de pictura,quæ eſt in pariete,aut de ſtatua fuſili ſiue ſculptili. His enim demonſtratis,non poteris dicere, quod uerè & ſimpliciter ſint homines,cū non ſint animalia rationalia. Audię ctis tamē determinationibus uere tibi dicere licebit. Hæc imago eſt homo pictus. Hæc ſtatua eſt homo æneus,aut homo ſculptilis ſiue fuſilis. Ideo hæ oēs faciunt dictū ſm quid. Item de mortuo cadauere,unde iā abceſsit anima ſiue canis ſiue hominis, non potes dicere quod ſit homo,dices tñ qđ ſit homo mortuus. Sic Aethiops nō ſimpliciter albus dicitur attamē ſm dentes albus uerè dicitur. Cum igitur ad hunc modū argumentamur. Aethiops eſt albus ſm dentes, igitur eſt albus. Hic homo ſanctus eſt ſm extremam apparentiam,igitur ſanctus eſt. Hæc ſtatua eſt homo ſculptus ex marmore, igitur eſt homo. Hoc cadauer exanime eſt homo mortuus, aut animal mortuum,igitur eſt homo aut animal. Antichriſtuş eſt homo futurus, igitur eſt homo. Hæ & his ſimiles oēs argumentationes ſophiſticæ, à dicto ſm quid procedunt ad dictum ſimpliciter. Ariſtot. Topicis obiter hæc tractans huiuſmodi ponit exēpla. Hic eſt naturaliter, ſtudioſus(ut natura liberalis aut caſtus) igiť eſt ſimpliciter talis. In aliquo loco (utpote morboſos (expedit uti tali dietā, igitur ſimpliciter expedit. Alicubi bonum eſt mactare patrem,nempe apud Tribulos,igitur ſimiliter bonū eſt. Aliquando expedit medicari utpote ægritudinis tempore,igitur ſimpliciter expedit. Non ens eſt opinabile, igitur non ens eſt. Cōuenit aut ſm apparentiā dictū ſm quid cū parte in modo,& dictū ſimpliciter cū toto in modo, quoniā ſicut pars in modo determinabilę ſumit cū determinatione aliqua,ita & dictū ſm quid, Atq; hinc

cām apparentiæ habēt argumētationes, qua ſm hūc fiunt ſophiſticæ. Verū in hoc non cōueniūt, ꝙ pars in modo ſumit determinabile cū determinatione tantū reſtringente, non autem uel adminuente, uel diſtrahē te, uel alienante, uel ampliante ipſum determinabile ita ut ſimpliciter & uniuerſaliter dici poſsit, & debeat totum modo, de eo de quo pars in modo dicitur in dicto autem ſm quid, non determinatio reſtringēs adiicitur determinabili, ſed uel diminuens, ut ſm dē tes reſpectu albi, uel diſtrahēs, ut pictus aut ſculptus reſpectu hominis, uel alienas, ut mortuū (nominaliter reſpectu hominis uel animalis, uel amplians, ut præteritus, futurus, poſsibilis, reſpectu hominis. Atque in hoc latet cā defectus. Ad hanc etiā fallaciā pertinent paralogiſmi qui fiunt econuerſo, à negatione dicti ſimpliciter, ad negationem dicti ſm q̄d hoc modo: Æthiops nō eſt albus, igitur non eſt ſm dentes albus. Antichriſtus nō eſt hō, igit̄ nō hō futurus aut poſsibilis. Vidētur etiā huc ꝑtinere argumentationes malæ à cōiūctis ad diuiſa. Vt cum ſic argumentamur: Hic homo eſt bonus muſicus, igitur eſt bonus & muſicus. Et laudatiſsimus artifex, igitur eſt laudatiſsimus & eſt artifex. Eſt bonus latro, aut bonus fur, igitur eſt bonus, & eſt latro. Et econuerſo. Non eſt bonus, aut non eſt latro, igitur non eſt bonus latro.

CAP. XIII. De fallacia ignorantiæ Elenchi.

Falla-cia i-gnorā tiæ elē chi.

FAllacia ignorātiæ Elenchi tūc dicit̄ cōmitti, qn̄ decepto fit, ex eo q̄d ignorat̄ aliqua earū particularū q̄ ponunt̄ in definitiōe Elēchi, ſiue ex eo ꝙ nō penitus natura pernoſcit̄ ipſius Elēchi & conditiones omnes ad uerum elenchum requiſitæ. Quāq̄ aūt ſupra in principio libri huius breuiuſculā quandā definitionē elēchi Ariſtoteles asſignauerit, dicēs elenchū eſſe ſyllogismum cum concluſionis con

tradi-

tradictione: hic tamen eundem longe prolixiori deſcriptione iterum definit his uerbis.

Elenchus eſt contradictio unius & eiuſdē non nominis, ſed rei & nominis, non ſynonymi ſed eiuſdem, ex his quæ data ſunt ex neceſsitate, non cōnumerato eo quod erat in principio, ſecundum idem ad idem ſimiliter in eodem tempore. Defini tio Elenchi.

Quæ definitio ſic eſt intelligēda, Elēchus eſt ſyllogiſmus cōcludēs propoſitionē contradictoriā uel cōtrariā quæ cū altera cui opponitur, debet eſſe uni⁹, & eiuſdē tā ſubiecti q̃ prædicati, id eſt, eorūdem extremorū, nō ſolū ſecundū uocē, neq; etiā ſolū ſecundum ſignificationem, ſed ſecundū uocē & ſignificationē ſimul: debetq; ſuā concluſionē ex præmiſsis in modo & figura diſpoſitis & cōceſsis, ſecūdū neceſſariā inferre cōſequētiā, nec debet admitti in eiuſmodi ſyllogiſmo uitiū petitionis principij. Debēt poſtremo obſeruari quatuor iſtæ particulæ ſecūdū idē, ad idē ſimiliter, & in eodē tēpore. In qua definitione manifeſtū eſt quædā poni ex parte oppoſitionis, ad indicādā quæad oppoſitionē uerā requirātur, nēpe qđ dicat unius & eiuſdē nō nominis, ſed rei, nō ſynonymi ſed eiuſdē Quòd ſequitur, ex ijs quæ data ſūt ex neceſsitate qđ ad ſyllogiſmū requiratur explicat. Sub ſe autem non cōnumerato eò ꝙ erat in principio, per idem ad ſyllogiſmū probatiuū, cuiuſmodi debet elēchus uerus Quatuor aūt illæ particulæ ultimo loco poſitæ ad idē ſecundū idē ſimiliter, & in eodē tēpore, ad utrūque uidētur pertinere, id eſt & ad rationē oppoſitis, & ad modū cōcluſionis. Cū igitur cōtingit decipi aliquem apparēti ſiue ſophiſtico elēcho exiſtimantē elenchū eſſe qui proponitur, & uerè cōcludi oppoſitū, cū non

ita fiat, propter omiſſionē alicuius horū, quæ ad uerū
elenchū definita ſunt requiri, locū dicitur habere in
fallacia ignorantiæ elēchi. Propter non obſeruationē
Ad idē particulæ ad idē, fit fallacia in hac peralogiſmo, Qua
tuor ſūt duplū ad tria, ad duo, & nō ſūt duplū ad tria,
igitˈ quatuor ſūt duplū & non duplū. Itē iſte eſt pater
huius & nō eſt pater illius, ergo eſt pater & non pa-
Secūdū ter. Propter nō obſeruationē particulæ ſm idē hi ſūt
idem. paralogiſmi. Hoc lignū ſecūdū longitudinē eſt duplū
ad iſtud & ſecundū latitudinē non eſt duplū ad iſtud.
igitur hoc lignū ad idē ſimul eſt duplū & non duplū.
Hic manifeſtū eſt obſeruari quidē particulā ad idē,
ſed nō ſecūdū idē. Simile eſt ī hoc paralogiſmo. Chri
ſtus ſecūdū humanitatē eſt filius Mariæ matris & pa-
tris Dauid, & ſecūdū diuinitatē nō eſt eorūdē filius,
igitur eorūdē eſt filius, & nō eſt filius. Itē hic homo
ſecūdū qđ pater, eſt iſto filio ſuo dignior, & ſecundū
qđ ſubiectis filio ſuo in præfectura aut prælatiōe qua
libet poſito nō eſt dignior, igitur eſt eodē dignior &
nō eſt dignior, propter nō obſeruationē particulæ ſi
Simili militer hic eſt fallacia, Ioānes uelociter currit & non
ter. neceſſario currit, igiˈ Ioānes currit & nō currit, Hic
prīceps potēter imperat, & nō clemēter imperat, igi
tur imperat & nō imperat. Itē Chriſtus tēporaliter ē
natus de uirgine, & nō eſt æternaliter de ea natus, igi
tur eſt natus de uirgine & nō natus de eadē, Chriſtus
cū in hoc mundo eſſet, regnabat in eo inuiſibiliter, &
nō regnabat in eo uiſibiliter, igitur regnabat in eo &
In eo- nō regnabat, Manifeſtū eſt hic ſeruari particulas, ad
dē tem idē ſm idē, ſed nō ſimiliter, Propter nō obſeruationē
pore. particulæ in eodē tēpore. Inſunt paralogiſmi, Manus
mea clauſa eſt pro tpe illo, & pro tpe alio nō eſt clau
ſa, igitur eſt clauſa & nō eſt clauſa. Hic homo fuit Grā
maticus annū unū aut alterū & ante unū aut alterum
annum

annũ nõ fuit Grãmaticus,igĩ fuit Grãmaticus & nõ fuit Grãmaticus. Puer iſte fuit annorum duodecim diſcipulus, in arte literaria, & ante per tres annos non fuit diſcipulus, igitur puer iſte fuit & non fuit diſcipulus. Itẽ Chriſtus cũ in hoc mundo eſſet, non habuit à Patre exequutionem poteſtatis ſuper omnia eam autem mox habuit aſſumptus in cælos, igitur eam habuit & non habuit. Ad hoc tamen propoſitũ multa poſſent facillime, adduci exempla, tum in ſacris literis tum in humanis exiſtentia; ſed hæc ſatis putamus; tranſeamus igitur ad fallaciam petitionis princip.

CAP. XIIII. De Fallacia petitionis principij.

Petitio principii

PEtitio principii uel eius quod in principio eſt,tũc fieri dicitur,qñ id ꝙ probandũ eſt, ab opponente tanq̃ notum aut probatum aſſumitur ad probandũ, alterum minus notũ uel æquè ignotum. Dicitur etiã peti quod in principio eſt, qñ penitus idẽ aſſumitur ad probandum ſeipſum, Vt ſi ita quis argumentetur Omnis homo eſt homo,& omnis homo eſt homo,ergo omnis homo eſt homo. Verum huiuſmodi petitio principii fallaciam facere non poteſt: Cuilibet enim notiſsimum eſt, antecedens hic non probare conſequens. Quãdo autem id quod aſſumitur nõ penitus idem eſt cũ eo quod eſt probandũ, eſt tñ ignotius,uel equè ignotum, in hoc accidere poteſt fallacia, ex eo ꝙ reſpondens credat antecedens probare conſequẽs, cũ id minimè faciat. Vt ſi quis ita argumentetur,Omnis homo eſt capax diſciplinæ, & omne animal rationale eſt homo,igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Itẽ, Omne animal rationale interdũ

eſt uerus,nempe iſte,Quicunque nunc ſcit literas,alii quando eas didicit. Videtur.n.determinatio abuerbialis magis rectè & debitè determinare prædicatũ didicit,q̃ uerbum præcedens ſcit,intra ſubiectũ incluſum quoniã prædicatũ ex ſe eſt magis determinabile. Ideo ꝙ ex ea contexitur paralogiſmus, eſt fallacia cõpoſitionis. Simile eſt de hoc paralogiſmo, Quidq̃d uiuit, ſemper eſt, brutum uiuit, ergo brutum ſemper eſt. Maior.n.duplicẽ habet ſenſum. Prior eſt hic, magis debitus & falsus, Quidq̃d habet uitã, eſt ſempiternæ durationis. Poſterior eſt hic diuiſus: Quidquid habet ſempiternã uitã, id ſubſiſtit in rerum natura, & hic indubiè uerus eſt. Ob hoc paralogiſmus ille dicitur ſecundum fallaciã cõpoſitionis. Quis aũt ſit ſenſus magis aut minus debitus, accipere oportet ex iudicio eorũ q̃ in ratione ſermonis, ſiue in arte loquẽdi habẽtur peritiores. Quẽ.n.in ſermone peiriti iudicãt eſſe magis uel minus debitũ ſenſum, ille habẽdus eſt magis debilus uel minus. Ad cuius plenioré & exactioré notitiã, ſolẽt hoc in loco plures cõſtitui regulæ, quas nos hic nõ ponimus, tũ ꝙ nõ tãta in eis uideat̃ utilitas quãta perplexitas, tum quòd non eædem ab omnibus, ſed à diuerſis diuerſæ ponantur.

C A P. IX. *De fallacia accentus.*

Fallacia accẽtus. AD accẽtũ ꝑtinẽt aſpiratio uel nõ aſpiratio, ſyllabarũ quantitas, modus ꝓnuntiãdi ſecũdũ aſſertionẽ, uel interrogationẽ, uel admirationẽ irẽ pauſatio & quaſi interruptio uocis in ꝓnũtiãdo, ſicut pũctatio in ſcriptura. Cõtingit itaq; interdũ eãdẽ uocẽ aut orationẽ, ſm̃ ꝙ uariis ꝓ ferẽ aut ſcribitur accẽtibus, diuerſũ efficere ſensũ & aliã habere ſignificationẽ.

Ratione quãtitatis. Vt malũ cũ primã habet lõgã, ſignificat pomũ: cũ aũt breuẽ habet primam, idem ualet q̃d

prauũ. Quæ diſtinctio ex his duobus Virgilii uerſibus patet: Aurea mala decẽ miſi, cras altera mittã. Fama malũ, quo nõ aliud uelocius ullũ. Quãtũ ad aſpirationem & nõ aſpirationẽ exemplũ ſunt, ara & hara. Si ne aſpiratione .n. ſignificat altare, in quo offert̃ ſacrificiũ, cũ aſpiratione, porcorũ ſtabulũ. Præterea dictio iſta inuitè, ſi abſq; diſtinctione ꝓferatur aut ſcribat̃, eſt una dictio aduerbialis, idem ualens quod coactè. Si aũt cũ diſtinctione, eſt oratio ex ꝓpoſitione & nomine cõpoſita, ſignificãs in ipſa uitæ. Sic iſta oratio, Rex es tu, ſi ꝓferatur per modũ aſſertionis, ſignificat ita rẽ habere, ſi uerò ꝑ modũ quæſtionis ſiue interrogationis, ſignificatur tantũ dubitatio. Idem eſt & de his quæ ſecundum ironiam proferuntur. Vnde quoties ex huiuſmodi accentum mutatione contingit deceptio, ſecũdũ fallaciã accẽtus id fieri dicitur, Exẽpli gratia, ſi qſ ita argumẽtet̃. Oĩa mala ſunt deteſtãda, Poma ſunt mala, igit̃ ſunt deteſtãda. Oĩs populus eſt arbor, hoĩum collectio ẽ popul⁹, igit̃ hoĩum collectio eſt arbor. Hic ſecũdũ diuersã quantitatẽ ſyllabarũ, uocabulorũ malũ & populus, fit deceptio. Ex parte aſpirationis, aut nõ aſpirationis ſic fit paralogiſmus, Oĩs ara eſt in tẽplo, percorũ ſtabulũ eſt hara, igit̃ porcorũ ſtabulũ eſt in tẽplo. Vel ſic: Si dignũ eſt in aris fumũ euaporari idolis iuſtũ eſt, in tẽplis thura eis offerri, ẽ aũt iuſtũ & dignũ ut in haris euaporet̃ idolis ſumus (nimirũ improbis dæmonibus, & figmentis dignũ ẽ ad ignominiã, è porcorũ ſtercorib⁹ fumũ euaporari) igit̃ dignũ ẽ ut idolis in tẽplis thura offerant̃. Itẽ, Si abeo recedo, argẽtũ habeo, ergo recedo, uel ſic: Quiſquis dicit abeo, ſignificat ſe recedere, ꝗ aurũ habet dicit habeo, igit̃ ſignificat ſe recedere. Ex parte uocis ꝓlate cõiũcti & diuiſim, ſic paralogiſmus texit̃, Si ꝗd De⁹ fecit inuitè, id fecit coactè, Deus aũt uinũ fecit in uite,

Ratione aſpirationis. Ratione diſtinctionis.

militudinē ī finali terminatione, Itē & declinatiōe cū nominibus muſa & lima. Aut. ſi. q̄s putet dogma eſſe primæ declinatiōis, eò q̄ pēna ſit primæ declinatiōis. Itē ſi q̄s uerbū abeo, putet eſſe ſ͞cæ cōiugationis, ſicut uerbū habeo, p̄p ſimilitudinē terminatiōis, q̄m utrū q; terminat̄ in eo. Vnde huiuſmodi argumēta sūt ſ͞m fallaciā figurę dictionis, Lima eſt generis feminini, er go & Poeta. Pēna eſt primæ declinationis, ergo poe ma & dogma. Habeo eſt ſ͞cæ cōiugatiōis, ergo & abeo Atq; ita in cæteris. Itē q̄n terminus unius prædicamē ti, putāt̄ eſſe terminus alterius prædicamēti, p̄p ſimi litudinē terminationis. Vt ſi quis putet lineatū eſſe p̄ dicamēti qualitatis, ſicut coloratū aut figuratū. Con tingit aūt hoc maximè in prædicamēto actionis. Qui dā.n. termini, q̄ de prædicamēto sūt paſſionis, ob ter minationē ſimilē terminationi uerborū ſignificantiū actionē, uident̄ eſſe de prędicamēto actiōis, cū nō ſint & ecōtrario. Exempli gratia, ſētire, uidere, audire & huiuſmodi, q̄ habent terminationē in e, ut ſolēt ter minari in actiua uerba, uideri poſſint ad prædicamē tū p̄tinere actionis, cū ecōtrario paſſionē ſignificent aut ſimplices qualitates. Qui.n. uidet, nō ſ͞m q̄d agit uidet, ſed ſ͞m q̄ patit̄. Sēſus.n. eſt potētia paſſiua, & sē ſatio actu fit p̄ hoc q̄ ab obiecto ſēſus patit̄. Cōtrà ue rò, ſentiri, uideri, audiri, potius actionē ſignificāt, nō (ut uidet̄) paſſionē. Sic uerbū operor, q̄m terminatio nē habet uerbi paſſiui, exiſtimari poſſit eſſe generis paſſiui cū ſit deponētalis & paſſionē ſignificare cum idem ſit q̄d agere. Similiter ualere p̄p ſimilē termi nationē cū uerbo docere, uideri poſſit ſignificare a ctionē, cū potius ſignificet qualitatē ipsā uidelicet di ſpoſitione ualetudinis. Vnde q̄ ex huiuſmodi ſimilitu dinibus unius termini cū altero cōtexūtur deceptorii ſyllogiſmi, dicent̄ fieri ſ͞m figurā dictiōis. Hos aūt

modos

modos & huiuſmodi exēpla aptè indicare uidet̃ Ariſtoteles,cum ait: Quæ aũt ſm figurã dictionis ſũt accidunt, qñ nõ idē ut idē interpretatur,ut maſculinũ, femininũ,uel econtrario,uel neutrum genus, alterũ horũ uel rurſus quale quantũ,aut quantum quale,uel faciens,patiens,aut econtrario,& ſic de aliis prædicamētis:Contingit enim aliq̃d eorũ, q̃ nõ ſignificãt facere,ut eorũ q̃ ſignificãt facere,aliqua dictione ſignificare.Vt ualere,ſm dictionis uidet̃ ſignificare agere, queadmodũ ſecare uł ædificare,q̃uis illud q̃dē qualitatē effectũ quodãmodo ſignificet,hæc uerò facere:Secundũ dictiones igit̃ huiuſmodi fiũt redargutiones. Hacten⁹ Ariſtotelis uerba. Poſteriores uerò alios etiã ponunt modos,quorũ præcipuus ille uidetur ſm quē ſub termino diſtributiuo uni⁹ prædicamēti ſubſumit̃ terminus alterius præcamēti,aut ſub diſtributiuo unius ſpeciei terminus alterius.Exēplũ primi.Quidq̃d heri emiſti,hodie comedes,carnē crudã heri emiſti, hodie igit̃ comedes carnē crudã.Itē, Quidq̃d fuiſti heri es hodie,calidus heri fuiſti,igit̃ calidus es hodie. Exēplũ ſcđi, Quãtoſcũq; digitos heri habuiſti,habes & hodie,quinq;digitos habuiſti heri,& hodie quinq; habes digitos. Inſuper & hoc adiiciunt,locũ iuſtum generale eſſe receptaculũ, & quaſi diuerſorũ publicũ oĩum Sophiſticarũ argumentationũ,qualeſcũq; tãdē fuerint,ꝓpterer ꝙ oĩs argumētatio Sophiſtica apparētiã ſuæ bonitatis habet ex ſimilitudine cũ alia aliqua ſimili argumētatione bona, utpote Syllogiſmus malus cũ Syllogiſmo bono, inductio mala cũ inductione bona,& ita iu cæteris.Quæ nos q̃dē ſicut nõ approbamus,ita nec improbare cõtendimus.Hoc tñ dicimus ex iis q̃ habet Ariſtoteles,ſi ſimpliciter abſque torſione uerba exponãtur nõ alios inueniri huius fallaciæ modos,præter eos, quorũ exēpla ſuprà propoſuimus.

ſuimus.Sed nec inter poſteriores ipſos ſcriptores his de reb⁹ ſatis cōuenit.Quāobrē his de fallaciis ī dictione utcūq; tractatis,ad fallacias ex dictionē trāſeam⁹.

CAP. XI. De fallacia Accidentis.

FAllacia Accidētis tūc cōmittiť qñ deceptio ꝓuenit ex eo ꝙ in argumētatiōe qualibet termini uideńť ad inuicē cōiūgi ſyllogiſticè,& nō recte cōiūguńť.i.qñ uideť eſſe bona forma ſyllogiſtica,& nō eſt:Hæc fallacia admodū latè patet.Oīs eñ argumentatio mala q̃ uideť habere formā ſyllogiſticā & nō habet,huc ptinet. Vnde oēs illi mali ſyllogiſmi q peccāt cōtra regulas, ſiue generales,ſiue ſpeciales ſuprapoſitas in libro Syllogiſmorū dicuńť fieri ſm fallaciā accidentis.Vt cū procediť ex puris negatiuis,aut ex puris particularibus , cū altera præmiſſarum exiſtēte particulari inferť cōcluſio uniuerſalis, in prima figura procediť minore negatiua aut maiore particulari,& huiuſmodi.Exēpla patēt ex libro ſyllogiſmorum.Peccant etiā ſm hauc fallaciā illi ſyllogiſmi,in qbus mutať genus ſuppoſitionis. Vt cū dico Animal eſt genus,& homo eſt animal,igiť homo eſt genus.Petrus eſt diſſyllabū,Petrus eſt animal,igiť animal eſt diſſyllabū.In priori.n.paralogiſmo animal in prima propoſitione pro ipſa uoce accipiebatur , aut pro natura ipſa animalis in cōi ſiue in genere, nō pro pſona aut indiuiduo.In ſecunda aūt nec pro uoce nec pro animali in cōmuni,ſed ꝓ ſingulari & indiuidua pſona accipitur , Primā uocāt ſuppoſitionē ſiue acceptionē materialē aut ſimplicē,alterā pſonalē.Sicq; genus mutatur ſuppoſitionis. Idē cōſtat & in ſcđo paralogiſmo,ubi Petrus in altera pro uoce, in altera pro perſona ipſa reali accipitur. Secūdū hāc fallaciā uidētur fieri etiā illi paralogiſmi, q fiūt à duobus in antecedente diuiſis ad eadem in conſequente malè cōiuncta.

Fallacia accidentis.

ſque ea non poſſet. Exẽpli gratia, terminus homo p ſe ſumptus nõ poteſt dici de pictura, quæ eſt in pariete, aut de ſtatua fuſili ſiue ſculptili. His enim demonſtratis, non poteris dicere, quod uerè & ſimpliciter ſint homines, cũ non ſint animalia rationalia. Audięctis tamẽ determinationibus uere tibi dicere licebit. Hæc imago eſt homo pictus. Hæc ſtatua eſt homo æneus, aut homo ſculptilis ſiue fuſilis. Ideo hæ oẽs faciunt dictũ ẜm quid. Item de mortuo cadauere, unde iã abceſsit anima ſiue canis ſiue hominis, non potes dicere quod ſit homo, dices tñ qđ ſit homo mortuus. Sic Aethiops nõ ſimpliciter albus dicitur attamẽ ẜm dentes albus uerè dicitur. Cum igitur ad hunc modũ argumentamur. Aethiops eſt albus ẜm dentes, igitur eſt albus. Hic homo ſanctus eſt ẜm extremam apparentiam, igitur ſanctus eſt. Hæc ſtatua eſt homo ſculptus ex marmore, igitur eſt homo. Hoc cadauer exanime eſt homo mortuus, aut animal mortuum, igitur eſt homo aut animal. Antichriſtus eſt homo futurus, igitur eſt homo. Hæ & his ſimiles oẽs argumentationes ſophiſticæ, à dicto ẜm quid procedunt ad dictum ſimpliciter. Ariſtot. Topicis obiter hæc tractans huiuſmodi ponit exẽpla. Hic eſt naturaliter, ſtudioſus (ut natura liberalis aut caſtus) igiť eſt ſimpliciter talis. In aliquo loco (utpote morboſos (expedit uti tali dietà, igitur ſimpliciter expedit. Alicubi bonum eſt mactare patrem, nempe apud Tribulos, igitur ſimiliter bonũ eſt. Aliquando expedit medicari utpote ægritudinis tempore, igitur ſimpliciter expedit. Non ens eſt opinabile, igitur non ens eſt. Cõuenit aut ẜm apparentiã dictũ ẜm quid cũ parte in modo, & dictũ ſimpliciter cũ toto in modo, quoniã ſicut pars in modo determinabilę ſumit cũ determinatione aliqua, ita & dictũ ẜm quid, Atq; hinc

cām apparentiæ habēt argumētationes, qua ſm hūc fiunt ſophiſticæ. Verū in hoc non cōueniūt, ꝙ pars in modo ſumit determinabile cū determinatione tantū reſtringente, non autem uel adminuente, uel diſtrahē te, uel alienante, uel ampliante ipſum determinabile ita ut ſimpliciter & uniuerſaliter dici poſsit, & debeat totum modo, de eo de quo pars in modo dicitur in dicto autem ſm quid, non determinatio reſtringēs adiicitur determinabili, ſed uel diminuens, ut ſm dētes reſpectu albi, uel diſtrahēs, ut pictus aut ſculptus reſpectu hominis, uel alienās, ut mortuū (nominaliter reſpectu hominis uel animalis, uel amplians, ut præteritus, futurus, poſsibilis, reſpectu hominis. Atque in hoc latet cā defectus. Ad hanc etiā fallaciā pertinent paralogiſmi qui fiunt econuerſo, à negatione dicti ſimpliciter, ad negationem dicti ſm q̄d hoc modo: Athiops nō eſt albus, igitur non eſt ſm dentes albus. Antichriſtus nō eſt hō, igiť nō hō fururus aut poſsibilis. Vidētur etiā huc ꝑtinere argumentationes malæ à cōiūctis ad diuiſa. Vt cum ſic argumentamur: Hic homo eſt bonus muſicus, igitur eſt bonus & muſicus. Et laudatiſsimus artifex, igitur eſt laudatiſsimus & eſt artifex. Eſt bonus latro, aut bonus fur, igitur eſt bonus, & eſt latro. Et econuerſo. Non eſt bonus, aut non eſt latro, igitur non eſt bonus latro.

CAP. XIIII. De fallacia ignorantiæ Elenchi.

Fallacia ignorātiæ elēchi.

FAllacia ignorātiæ Elenchi tūc dıciť cōmitti, q̄n decepto fit, ex eo q̄ď ignorať aliqua earū particularū q̄ ponunť in definitiōe Elēchi, ſiue ex eo ꝙ nō penitus natura pernoſciť ipſius Elēchi & conditiones omnes ad uerum elenchum requiſitæ. Quāq̄ aūt ſupra in principio libri huius breuiuſculā quandā definitionē elēchi Ariſtoteles asſignauerit, dicēs elenchū eſſe ſyllogismum cum concluſionis contradi-

traditione: hic tamen eundem longe prolixiori deſcriptione iterum definit his uerbis.

Elenchus eſt contradictio unius & eiuſdẽ non nominis, ſed rei & nominis, non ſynonymi ſed eiuſdem, ex his quæ data ſunt ex neceſsitate, non cõnumerato eo quod erat in principio, ſecundum idem ad idem ſimiliter in eodem tempore. Definitio Elenchi.

Quæ definitio ſic eſt intelligẽda, Elẽchus eſt ſyllogiſmus cõcludẽs propoſitionẽ contradictoriã uel cõtrariã quæ cũ altera cui opponitur, debet eſſe uni⁹, & eiuſdẽ tã ſubiecti q̃ prædicati, id eſt, eorũdem extremorũ, nõ ſolũ ſecundũ uocẽ, neq; etiã ſolũ ſecundum ſignificationem, ſed ſecundũ uocẽ & ſignificationẽ ſimul: debetq; ſuã concluſionẽ ex præmiſsis in modo & figura diſpoſitis & cõceſsis, ſecũdũ neceſſariã inferre cõſequẽtiã, nec debet admitti in eiuſmodi ſyllogiſmo uitiũ petitionis principij. Debẽt poſtremo obſeruari quatuor iſtæ particulæ ſecũdũ idẽ, ad idẽ ſimiliter, & in eodẽ tẽpore. In qua definitione manifeſtũ eſt quædã poni ex parte oppoſitionis, ad indicãdã quæad oppoſitionẽ uerã requirãtur, nẽpe qđ dicat unius & eiuſdẽ nõ nominis, ſed rei, nõ ſynonymi ſed eiuſdẽ Quòd ſequitur, ex ijs quæ data ſũt ex neceſsitate qđ ad ſyllogiſmũ requiratur explicat. Sub ſe autem non cõnumerato eò ꝙ erat in principio, per idem ad ſyllogiſmũ probatiuũ, cuiuſmodi debet elẽchus uerus Quatuor aũt illæ particulæ ultimo loco poſitæ ad idẽ ſecundũ idẽ ſimiliter, & in eodẽ tẽpore, ad utrũq; uidẽtur pertinere, id eſt & ad rationẽ oppoſitis, & ad modũ cõcluſionis. Cũ igitur cõtingit decipi aliquem apparẽti ſiue ſophiſtico elẽcho exiſtimantẽ elenchũ eſſe qui proponitur, & uerè cõcludi oppoſitũ, cũ non

ita fiat, propter omiſſionē alicuius horū, quæ ad uerū
elenchū definita ſunt requiri, locū dicitur habere in
fallacia ignorantiæ elēchi. Propter non obſeruationē
Ad idē
particulæ ad idē, fit fallacia in hac peralogiſmo, Qua
tuor ſūt duplū ad tria, ad duo, & nō ſūt duplū ad tria,
igiť quatuor ſūt duplū & non duplū. Itē iſte eſt pater
huius & nō eſt pater illius, ergo eſt pater & non pa-
Secūdū idem.
ter. Propter nō obſeruationē particulæ ſm idē hi ſūt
paralogiſmi. Hoc lignū ſecūdū longitudinē eſt duplū
ad iſtud & ſecundū latitudinē non eſt duplū ad iſtud.
igitur hoc lignū ad idē ſimul eſt duplū & non duplū.
Hic manifeſtū eſt obſeruari quidē particulā ad idē,
ſed nō ſecūdū idē. Simile eſt ī hoc paralogiſmo. Chri
ſtus ſecūdū humanitatē eſt filius Mariæ matris & pa-
tris Dauid, & ſecūdū diuinitatē nō eſt eorūdē filius,
igitur eorūdē eſt filius, & nō eſt filius. Itē hic homo
ſecūdū qđ pater, eſt iſto filio ſuo dignior, & ſecundū
qđ ſubiectis filio ſuo in præfectura aut prælatiōe qua
libet poſito nō eſt dignior, igitur eſt eodē dignior &
nō eſt dignior, propter nō obſeruationē particulæ ſi
militer hic eſt fallacia, Ioānes uelociter currit & non
Similiter.
neceſſario currit, igiť Ioānes currit & nō currit, Hic
prīceps potēter imperat, & nō clemēter imperat, igi
tur imperat & nō imperat. Itē Chriſtus tēporaliter ē
natus de uirgine, & nō eſt æternaliter de ea natus, igi
tur eſt natus de uirgine & nō natus de eadē, Chriſtus
cū in hoc mundo eſſet, regnabat in eo inuiſibiliter, &
nō regnabat in eo uiſibiliter, igitur regnabat in eo &
In eodē tempore.
nō regnabat, Manifeſtū eſt hic ſeruari particulas, ad
idē ſm idē, ſed nō ſimiliter, Propter nō obſeruationē
particulæ in eodē tēpore. Inſunt paralogiſmi, Manus
mea clauſa eſt pro tp̄e illo, & pro tp̄e alio nō eſt clau
ſa, igitur eſt clauſa & nō eſt clauſa. Hic homo fuit Grā
maticus annū unū aut alterū & ante unū aut alterum

annum

annũ nõ fuit Grãmaticus,igiť fuit Grãmaticus & nõ fuit Grãmaticus. Puer iſte fuit annorum duodecim diſcipulus, in arte literaria, & ante per tres annos non fuit diſcipulus, igitur puer iſte fuit & non fuit diſcipulus. Itẽ Chriſtus cũ in hoc mundo eſſet, non habuit à Patre exequutionem poteſtatis ſuper omnia eam autem mox habuit aſſumptus in cælos, igitur eam habuit & non habuit. Ad hoc tamen propoſitũ multa poſſent facillime, adduci exempla, tum in ſacris literis tum in humanis exiſtentia; ſed hæc ſatis: putamus; tranſeamus igitur ad fallaciam petitionis princip.

CAP. XIIII. *De Fallacia petitionis principij.*

Petitio principii

PEtitio principii uel eius quod in principio eſt, tũc fieri dicitur, qñ id ꝙ probandũ eſt, ab opponente tanq̃ notum aut probatum aſſumitur ad probandũ, alterum minus notũ uel æquè ignotum. Dicitur etiã peti quod in principio eſt, qñ penitus idẽ aſſumitur ad probandum ſeipſum, Vt ſi ita quis argumentetur Omnis homo eſt homo, & omnis homo eſt homo, ergo omnis homo eſt homo. Verum huiuſmodi petitio principii fallaciam facere non poteſt: Cuilibet enim notiſsimum eſt, antecedens hic non probare conſequens. Quãdo autem id quod aſſumitur nõ penitus idem eſt cũ eo quod eſt probandũ, eſt tñ ignotius, uel equè ignotum, in hoc accidere poteſt fallacia, ex eo ꝙ reſpondens credat antecedens probare conſequẽs, cũ id minimè faciat. Vt ſi quis ita argumentetur, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, & omne animal rationale eſt homo, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Itẽ, Omne animal rationale interdũ

dormit, oĩs homo eſt animal rationale, igitur omnis homo interdum dormit. In his antecedens eſt ignotius cõſequente, qm̃ prædicata eſſentialia notiori modo conueniunt definitioni q̃ definito, & prædicata eſſentialia notiori modo conueniunt defintioni q̃ definito, & p̃dicata accidẽtalia definito quã definitioni. Aequè aũt ignotũ eſt antecedẽs cũ cõſequente in hac argumentione. Anima eq̃ nõ remanet poſt mortẽ eq̃ ſeparata, igitur anima aſini poſt eius mortẽ ſeparata nõ remanet. Non.n. de anima equi id magis conſtat, ꝙ intereat cum corpore, q̃ de anima aſini. Ex prædictis patet, inter hanc fallaciã petitionis principii, & alias hactenus poſitas aut etiam ponendas. Differentia hæc particularis, quod cæteræ in forma peccant & ſunt malæ conſequentiæ non rectè neque uerè inferentes, ꝙ uidentur inferre. Quæ aũt ſm hanc fallaciã fiunt argumentationes, ſophiſticæ ſm materiam peccant, & poſſent eſſe bonæ conſequentiæ, & ualediſsimè concludentes ſyllogiſmi, aut enthymemata, optima. Sed quia in materia defectus eſt, eò ꝙ non probent cum uideantur probare, idcirco ſophiſticæ dicũtur. Et hi ſunt ſyllogiſmi illi litigioſi peccantes in materia, de quibus dictum eſt in fine libri ſyllogiſmorũ.

CAP. XV. De fallacia conſequentis.

Falla-
cia con
ſequen
tis.

FAllacia cõſequẽtis eſt, qñ euenit deceptio ex eo ꝙ putat̃ conſequentia cõuerti, cũ nõ cõuertat̃. i. qñ creditur quod ſicut antecedẽs infert cõſequẽs, ſic cõſequẽs infert antecedẽs. Vt ſi q̃s credat hanc cõſequẽtiã ualere, hoc eſt aĩal, igitur eſt hõ, eò ꝙ e cõtra io ſequat̃, Hoc ẽ hõ, ergo eſt aĩal. Aut ſi q̃s credat hanc ualere conſequentiã. Non eſt homo ergo non eſt animal, eò ꝙ ſequatur contrario ordine. Non eſt animal, ergo non eſt homo. Sic decipitur qui ita argumentatur. Hoc eſt flauum, ergo eſt mel, eo ꝙ

econ-

econuerſo ualeat conſequẽtia. Eſt mel,ergo eſt flauũ. Huius fallaciæ duos ponũt modos.Primus eſt, qñ qs ut ad antecedens ſequitur conſequens, ita ad conſequens econtrario putat ſequi antecedẽs. Vt ſi homo eſt,animal eſt,igitur ſi animal eſt,homo eſt.Si nõ eſt animal,non eſt homo,igitur ſi non eſt homo, nõ eſt animal.Secundus eſt,quando ſicut ex antecedẽte ſequitur cõſequẽs,ita ex oppoſito antecedẽtis putatur ſequi oppoſitum conſequẽtis.Vt ſi homo eſt,animal eſt:igitur ſi homo non eſt,animal non eſt. Si non eſt animal,nõ eſt homo,igitur ſi eſt animal eſt homo.

Prior modis huius fallaciæ.

Poſterior.

Ad hanc fallaciã cõſequẽtis ꝑtinet,quoties quis fallitur argumẽtãdo à toto uniuerſali non uniuerſaliter accepto,ad partẽ ipſi ſubiectã,aut à parte ad totũ uniuerſaliter ſumptũ.Itẽ à toto in modo nõ uniuerſaliter ſumpto ad partẽ,uel à parte ad totũ uniuerſaliter ſumptũ.Itẽ à parte una uel non omnibus in quãtitate,ad totũ ĩ quãtitate.Itẽ qñ negatiuè argumẽtatur à toto integrali ad ſingulas partes copulatim, uel ad aliquã partiũ ſigillatim, aut ecõtrario affirmatiuè ab aliqua partium affirmatiuè ad totũ. Itẽ qñ in communiter accidentibus à priori ad poſterius proceditur affirmatiuè,uel à poſteriori ad prius negatiuè, & qñ in oppoſitis mala fiunt argumenta, à negatione ad affirmationẽ,& à maiori affirmatiuè,aut à minori negatiuè,& ab auctoritate itẽ negatiuè. Et ut uniuerſaliter,quando non ualet conuerſa conſequentia.

CAP. XVI. De fallacia ſecundũ non cauſam ut cauſam.

SEcundum non cauſam ut cauſam fiunt paralogiſmi quãdo falſitas illatæ cõcluſionis imputatur alicui pręmiſſarũ,quæ nõ eſt cauſa falſitatis concluſionis, ita ut ea etiam ablata æq; falſa ſequeretur con-

Fallacia ſecundũ nõ cãm ut cãm.

concluſio. Fit autem hæc fallacia in ſyllogiſmis ad impoſsibile, ac quibus dictum eſt in libro de Syllogiſmis, Exemplum huiuſmodi ponit Ariſtoteles: Anima & uita ſunt idē: Generatio & corruptio ſunt contraria, & mors eſt corruptio, igitur uita eſt generatio, & uiuere generari. Hoc autem falſum eſt (quoniam is qui uiuit, iam nō generatur ſed genitus eſt, & exiſtente uita iam nō eſt generatio) igitur & illud primo loco aſſumptū falſum eſt anima & uita ſunt idem. Hic eſt fallacia ſm nō cauſam ut cauſam, quoniā illa ꝓpoſitio prima aſsignatur pro cauſa falſitatis cōcluſionis, & ex concluſionis falſitate ipſa interimitur, tanquā propter quā infertur concluſio falſa, cum nō ita res habeat. Non enim iſta, ſed altera illa, Mors eſt corruptio, in cauſa eſt, quare falſa ſequatur cōcluſio, & ipſa ex concluſionis falſitate erat interimenda. Non enim uerum eſt, mortem eſſe corruptionē, ſicut neque uerum eſt uitā eſſe generationē. Generatio enim & corruptio ſunt motus. Mors aūt & uita nō ſūt motus, ſed potius motū cōcomitātia, & uelut eorum termini. Generatio .n. eſt motus ad eſſe ſiue ad uitā, & corruptio eſt motus ad nō eſſe ſiue ad mortē. Qđ autē prima illa propoſitio. Anima & uita ſūt idē, cauſa non ſit falſitatis concluſionis, ex eo patet ꝙ æq; ſequatur concluſio, etiā ſi illa auferatur. Sumit aūt ſuę apparētiæ cauſam hæc fallacia, ex cōuenietia ꝓpoſitionis non cauſæ, cum aliqua præmiſſarū. Niſi.n. aliqua ſit cōuenietia, nulla erit apparentia deceptionis. Defectus aūt in hoc eſt, quod tanquā cauſa ſumitur quæ uere cauſa non eſt & ad rem non facit.

C A P. XVII. De fallacia ſecundum plures interrogationes ut unam.

Falla- ciā ſe-

POſtrema fallaciarū extra dictionē, poſitarū ab Ariſtotele, eſt ſm plures interrogationes ut unam.

Quæ

Quæ tūc fieri dicitūr, quando propoſita interrogatio ne ſimul de pluribus, & ad eā reſpōſione data ſine diſtinctione, perinde ac ſi de uno ſolo interrogaretur, contingit ex huiuſmodi reſpōſione uerè uel apparēter ipſum qui ſic reſpōdit, ab opponēte paralogizari aut decipi. Vt, exēpli gratia, ſi quis demōſtratis duobus, quorū alter eſt uidens, & alter cęcus interroget. Sūt iſti uidētes aut nō uidētes, dicat aūt reſpōdēs indiſtinctè, eos non eſſe uidentes, argumentabitur interrogans, igitur iſte nō uidet, demōſtrato cæco, & iſte non uidet demonſtrato uidēte. Vtrūlibet.n.dixerit, ſiue uidētes eſſe ſiue nō uidētes, non euadet. Si autē reſpōderit diſtinctè, Hic uidet, ille nō uidet, iā euaſit calumniā. Cauſam apparētiæ ſumit hæc fallacia, ex apparenti ſimilitudine interrogationis de uno, cū ea quæ de pluribus propter quā putatur ſimiliter eſſe reſpōdēdū utriq;. Cauſa aūt defectus in hoc eſt, ꝙ non adhibetur diſtinctio, quæ deberet adhiberi in reſpōſione ad plures interrogationes. Deberet.n.reſpōderi diſtinctè, ꝑinde ac ſi plures interrogationes eſſent propoſitæ. Poſt hos aūt locos ita ſigillatim enumeratos & ꝑtractatos, Ariſtoteles deinde oſtendere conatur, quēadmodū oēs hi loci unū illū qui appellatur ignorātiæ elenchi poſſent reduci, adiiciens & aliæ quædā quæ ad paralogiſmorū rectā ſolutionē nō ſunt inutilia. Verū nos ea quæ iā dicta ſunt, pro qualicūque introductione ſufficere exiſtimātes, illis ſigillatim, per tractādis ſuperſedemus, finēq; hic Dialecticis noſtris tractatibus imponimus, ad laudē & gloriā ſummæ primæq; ueritatis, quæ oēm auerſatur falſitatem, quæ in unitate & trinitate uiuit & regnat per omnia ſecula, Amen.

cundū plures interrogat iones ut unam.

Finit liber ſextus conſiderationis Dialecticæ.

ELENCHVS CAPITVM PROLOGI

Cap. I.
QVã magnificè diuinus Plato de Dialectica ſenſerit. 6
ii. Quod ſine Dialectica philoſophia non potuit eſſe cõſummata, qđq; Dialecticã Plato adiũgẽs ſcientiæ naturali & morali, conſummatã effecerit philoſophiam. ibidem
iii. Quæ neceſsitas ad Dialecticæ artis inuẽtionẽ ueteres induxerit. 7
iiii. Dialecticã, cæteris artibus inueniẽdis atq; formãdis eſſe neceſſariã. 8
v. Quãti Dialecticã fecerint ueteres illi Stoici ex Diogene Laertio. 9
vi. Qđ Dialectica admodũ cõiunctã habeat eloquẽtiã, artemq́ue dicendi: 10
vii. Quod abſq; Dialectica & philoſoph. nemo ꝑfectã aſſeq̃ poſsit eloquentiam, nec Rhetor eſſe ſine Philoſophia. 11
viii. Qđ oratorũ præclariſsimi philoſophiæ, & peculiariter dialect. ſtudia coluerint. 12
ix. Quomodo ſui cõtemptum ulciſcat̃ Dialect. 13
x. Qđ naturæ nõ ita ſit fidendũ, ut ꝓpterea ars ipſa Dialecticę negligatur. 14
xi. Qđ eruditio Dialect. cæterarũq; diſciplinarũ liberaliũ à Chriſtiana profeſsione non ſit aliena. 15
xii. Qđ ad ſcripturas exactius intelligẽdas plurimũ cõducat peritia Dialect. 16
xiii. Qđ Dialect. ad euertendos ſecularis ſapientiæ errores egregia ualeat. 17
xiiii. Qđ Deo placitũ ſit ꝑ liberales artes hæretico. figmẽta diſſoluere ibid.
xv. Qđ heretici in ſuis errorib. ſtabiliendis plurimũ utantur Dialectica. 18
xvi. Qđ nimiũ iniq̃ ſunt hęretici, cũ ipſi frequenter utãtur Dialectica, & Rhetorica & cæteris liberalibus artibus nolũt tñ hæc à ueritatis aſſertoribus ad ueritatis defenſionẽ uſurpari ibidem.
xvii. Nõ ob hoc dãnandam

dam eſſe Dialecticam, quod pleriq; ea ad captiones ſophiſticas abutantur. 19

LIB. I. Cap. I.

De indiuiduo & uniuerſali in genere. 22

II. De quadruplici indiuiduo, & primum de indiuiduo determinato. 24

III. De indiuiduo ex demonſtratione. 25

IIII. De indiuiduo uago. 26

v. De indiuiduo ex hypotheſi. 27

vi. De alia quadam definitione indiuidui. ibidem.

vii. De quinque ſpeciebus uniuerſalis, & primum de genere. 28

viii. De aliis duabus acceptionibus uocabuli genus. 28

ix De ſpecie. 30

x. De identitate & diuerſitate. 32

xi. De ſpeciei uaria acceptione. 32

xii. De ſpecie ſpecialiſsima & ſubalterna, itẽq; de genere generaliſsimo & ſubalterno. 33

xiii. De Differentia. 34

xiiii. De diſtinctione hui⁹ triplicis differentiæ. 35

xv. Declaratur ꝑ analogiã q̃uo genus cõtrahatur ꝑ differẽtiã ad cõponẽdũ ſpeciẽ. 37

xvi. Differẽtias conducere ad diuidẽdũ & definiendũ. 37

xxii. Specificã differẽtiã dici dupliciter. 38

xviii. Ponũtur definitiones differentiæ magis propriæ. ibidem.

xix. De quatuor acceptionibus proprii. 39

xx Q̃uo proprii natura fluat ex coniunctione differẽtiæ cum genere. 40

xxi Definitio ꝓprii, ut eſt quartũ prædicabile. 41

xxii. De accidente. 42

xxiii. De accidẽtibus diuerſis ſeparabilibus & inſeparabilibus. 44

xxiiii. De conuenientia prædicabilium. 46

xxv. De prædicatione ordinata & inordinata. 46

xxui. De prædicationibus idẽticis & per accidens 47

xxuii. De prædicatione extrinſeca. 49

xxviii. De differentia quinque prædicabilium ſ̃m diuerſos modos prædicandi. 51

LIB. II. Cap. I.

De triplici acceptione termini, Prædicamentum. 35

ii. De antepræd̃imentis, & primum de æquiuocis. 53

INDEX.

iii. De æquiuoco à caſu & à conſilio. 55
iiii. Tres ponũtur de æquiuocis regulæ. 56
v. De definitiõe uniuocorũ. 57
vi. De quibuſdã ad cognitionẽ denominatiuorum ſpectantibus. 58
vii. Explanatio definitionis denominatiuorum. 59
vii. De prędicatiõe ęquoca, uniuoca, & denominatiua. 61
ix. Prima diuiſio antepræ dicamentalis. 61
x. De triplici complexo & triplici incomplexo. 62
xi. Secunda diuiſio anteprę dicamentalis. 63
xii. Definitio, eſſe in ſubiecto poſita ab Ariſtotele. 66
xiii. De prima regula ante prædicamentali. 68
xiiii. Secunda regula antepredicamentalis, 70
xv. De enumeratione decem prædicamentorum. 72
xvi. De ſubſtãtiã ĩ ſpeciali. 73
xvii. De ſcđis ſubſtãtiis. 74
xviii. Ponuntur quędã regulæ ad cognoſcẽdum, interſecũdas ſubſtantias, quæ ſunt magis ſubſtantiæ. 75
xix De conditionibus ſiue communitatibus, & proprietatibus ſubſtantiæ. 76
xx. Secunda cõmunitas ſiue proprietas ſubſtantiæ. 78
xxi. Tertia proprietas ſiue communitas ſubſtantiæ. 78
xxii. Quarta proprietas ſiue communitas ſubſtantiæ. 80
xxiii. Quinta communitas uel proprietas ſubſtantiæ. 80
xxiiii. De ſexta proprietate ſubſtantiæ qua ſingulariter dici meretur proprietas. 82
xxv. Proponitur, & ſoluitur obiectio de opinione & oratione. 89
xxvi. De prædicamento quantitatis. 87
xxvii. De quãtitate cõtinua, & primo poniẽ definitio eius. 85
xxviij. De altera ſpecie quãtitatis, nempe de quantitate diſcreta. 86
xxix. De ſecunda diuiſione quantitatis. 87
xxx. De cõmunitatibus & proprietatibus quãtitatis. 88
xxxi. Secunda proprietas qnantitatis. 90
xxxij. Tertia proprietas quantitatis. 91
xxxiij. De prædicamento ad aliquid. 92
xxxiiij. De cõitatibus & proprietatibus, ad aliquid. 94
xxxv. Secunda proprietas ad aliquid. 95

xxxvi.

xxxvi. Tertia proprietas ad aliquid. 95
xxxvii. Quarta proprietus ad aliquid. 96
xxxviii. Quinta proprietas ad aliquid. 98
xxxix. Secunda definitio ad aliquid explicatur. 98
xl. Ponuntur diuiſiones ad aliquid. 98
xli. De prædicamento qualitatis. 99
xlii. De quatuor ſpeciebus qualitatis primum de habitu & diſpoſitione. 100
xliii. De iis quæ ſub habitu & diſpoſitione cõtinẽtur. 102
xliiii. De ſecunda ſpecie qualitatis. 103
xlv. De tertia ſpecie qualitatis. 105
xlvi. De quarta ſpecie qualitatis. 107
xlvii. De definitione qualium. 105
xlviii. De conditionibus ſiue ꝓprietatibus, qualitatis. 109
xlix. Secunda proprietas qualitatis. 110
l. De tertia proprietate qualitatis. 110
li. De ꝑdicamẽto actionis. 111
lii. De proprietatibus & actionis & paſsionis. 112
liii. De prædicamento paſſionis. 113
liiii. De prædicamẽto ubi. 113
lv. De prædicamẽto qñ. 115
lvi. De prædicamẽto ſitus. 116
lvii. De ꝑdicamẽto habit. 117
lviii De proprietatibus habitus. 116
lix. De poſtprædicamẽtis. 118
lx. De relatiue oppoſitis. 118
lx. De cõtrariè oppoſitis. 120
lxii. De contrariis mediatis & immediatis. 113
lxiii. De priuatiuè oppoſitis 122.
lxiiii. De cõtradictoriè oppoſitis. 124
lxv. De modis prioris. 124
lxvi. De modis ſimul. 126
lxvii. De motu & eius ſpeciebus. 114
lxvii. De modis habẽdi. 128

LIB. III. Cap. I.

De nominis definitione. 129
ii. De uerbo. 132
iiii. De oratione. 134
iiii. De oratione perfecta non enuntiatiua. 135
v. De oratiõe enũtiatiua. 136
vi. De diuiſione propoſitionis in ſimplicẽ & cõiũcta. 138
vii. De ſecunda diuiſione enuntiationis. 139
vii. De ſignis uniuerſalibus & particularibus. 140
ix. De ꝓpoſitiõe ĩdefinita 145

x. De propoſitione affirmatiua & negatiua. 142
xi. Quo diſtinguantur prædictæ tres diuiſiones. 144
xij. De oppoſitione in generali. 145
xiii. De ſpeciebus oppoſitionis. 146
xiiij. De conditionibus quibuſdam ad perfectam oppoſitionem requiſitis. 147
xv. De legibus oppoſitionum. 148
xvi. De diuerſa materia propoſitionum. 150
xvii. De æquipollentiis propoſitionum. 151
xviij. De conuerſione propoſitionum. 152
xix. De propoſitionibus hypotheticis. 154
xx. De ueritate aut falſitate propoſitionum hypotheticarum cognoſcenda. 156
xxi. De propoſitionibus, quæ modales uocantur. 157
xxij. De propoſitionum modalium oppoſitione & duplici earum ſenſu. 159

LIB. IIII. Cap. I.

De ſyllogiſmorum principiis materialibus. 161
ij. De definitiõe ſyllogiſmi. ib.
iij. De ſyllogiſmo perfecto & imperfecto. 163
iiii. De principiis regulatiuis ſyllogiſmi. 164
v. De triplici figura ſyllogiſmorum. 165
vi. De quinque regulis generalibus omnium ſyllogiſmorum. 165
vii. De regulis ſpecialibus primæ figuræ. 168
viii. Diſcernuntur modi. 1. figuræ inutiles ab utilib⁹. 169
ix. De modis utilibus primæ figuræ, & de uocabulis quibus modi aptè ſignantur. 178
x. De quinq; modis primæ figuræ indirectè concludentibus. 171
xi. De regulis ſpecialibus ſecundæ figuræ. 172
xii. De modis ſecundæ figuræ. 173
xiii. de tertia figura. 174
xiiii. De modis tertiæ figuræ. 175
xv. de reductione ſyllogiſmorum imperfectorum. 176
xvi. de reductione oſtenſiua ſingulorum modorum imperfectorum. 177
xvii. Quo reductione hac oſtenſiua ſit utendum. 178
xviii. de reductione per impoſsibile. 179
xix. Ad quos modos perfectos ſinguli imperfecti ſint reducendi

ducendi, per impoſsibile. 180
xx. de quibuſdam apud Ariſtotelem tractatis, quæ uocantur præſuppoſita. 182
xxi. de arte inueniendi medium. 184
xxii. de ſyllogiſmorum poteſtatibus. 186
xxiii. de poteſtate uerū ex falſis concludendi. 137
xxiiii. de ſyllogiſmus circulari. ibidem
xxv. De ſyllogiſmo conuerſiuo. idem
xxvi. De ſyllogiſmo per impoſsibile. 188
xxvii. De ſyllogiſmo ex oppoſitis. 188
xviii. De tribus defectibus ſyllogiſmorum. 189
xxix. De ſyllogiſmis ex obliquis. 190
xxx. De ſyllogiſmis ex hypotheticis. 191
xxxi. De diuiſione ſyllogiſmi in demonſtratiuum, dialecticum & litigioſum. 193
xxxii. Quæ dicantur prima & uera. 195
xxxiii. De aliis definitionibus demonſtrationis. 196
xxxiii. De ſyllogiſmo dialectico. 197
xxxv. De definitione ſyllogiſmi litigioſi. 199
xxxvi de enthymemate 199
xxxvii. de inductione. 201
xxxviii. de exemplo. 203

LIB. V. Cap. 1.

Quid ſit locus, quid itē locus maxima & dr̄ia maximæ. 205
ij. de loco intrinſeco, extrinſeco & medio 207
iij. de loco à definitione. 208
iiij de loco à definito ad definitionem. 209
v. de locis à deſcriptione, & nominis interpretatione. 210
vi. de loco à toto vl'i. 212
vij. d' loco à toto ītegrali. 214
viij. de loco à toto in quantitate. 217
ix. de loco à toto ī modo. ib.
x. de loco à toto in tp̄e. 218
xi. de loco à cauſis. 229
xij. de uulgatiori uſu horū locorum à cauſis. 220
xiij. de uſu generaliori locorum à cauſis. 223
xiiij. de uſu loci à cauſis materiali. 226
xv. de loco à cā formali. 227
xvi. de loco à cauſa finali 229
xvii. Quō etiā apud poetas multus ſit horum locorum uſus. 225
xviij. de locis à generatione & corruptione. 236
xix. de loco ab uſibus. 238
xx. de loco à communiter acci-

accidentalia. 240
xj. de loco à relatiue oppoſitis. 244
xxij. de loco à contrariis. 245
xxiij. de locis à priuatiue, & contradictoriè oppoſitis. 246
xxiiij. de contradictoriè oppoſitis. 247
xxv. de locis qui appellantur à cõtrario & in ipſo. 247
xxvj. de loco à diſparatis. 249
xxvij. de loco à maiori. 250
xxvii, de loco à minori. 251
xxix. de loco à ſimili. 253
xxxj. de loco à tranſmutata proportione. 257.
xxxii. de loco à diſsimili, & diſproportione. 257
xxxiij. de loco ab Auctorite. 258
xxxiiij. Quib⁹ potiſsimũ diſciplinis conueniat locus iſte, & de auctoritate duplici. 260
xxxv. De loco à tranſſumptione. 262
xxxvj. De locis mediis, & primũ d' loco à cõiugatis. 262
xxxvii. De loco à caſibus 264
xxxviij. De loco a diuiſione. 264.
xxxix. De multiplici diuiſione. 266
xl. De modis argumentãdi per locum à diuiſione. 267
xli. De aliis quibuſdã loci ſignatis ab Ariſtotele. 168

LIB. VI. Cap. I.

In quem uſum elenchorum liber ſeruire debeat. 270
ii. Definitio elenchi 271.
iiii. De quatuor generibus diſputationũ. 274
iiii. De quinque ſophiſtarum finibus 274
v. Quid ſit fallacia, & quo modo diuidatur. 274
vi. De fallacia æquiuocationis. 254
vii. De fallacia amphibologiæ, 275
viii. De fallacia compoſitionis. 276
ix. De fallacia accẽtus. 277
x. De fallacia figuræ dictionis. 277
xi. De fallacia accidentis. 516
xii De fallacia à dicto ſecundum quid. 279
xiii. De fallacia ignorantiæ elenchi. 281
xiiii. De fallacia petitionis principi. 2[illegible]
xv. De fallacia con[illegible]quentis. 283
xvi. De fallacia ſecundum non cauſam ut cauſam. 284
xvii. De fallacia ſm plures [illegible] terrogationes, ut unam. [illegible]

F I N I S.

F. S.
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA -
1921